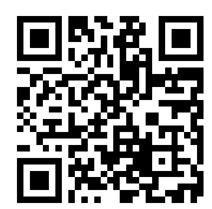
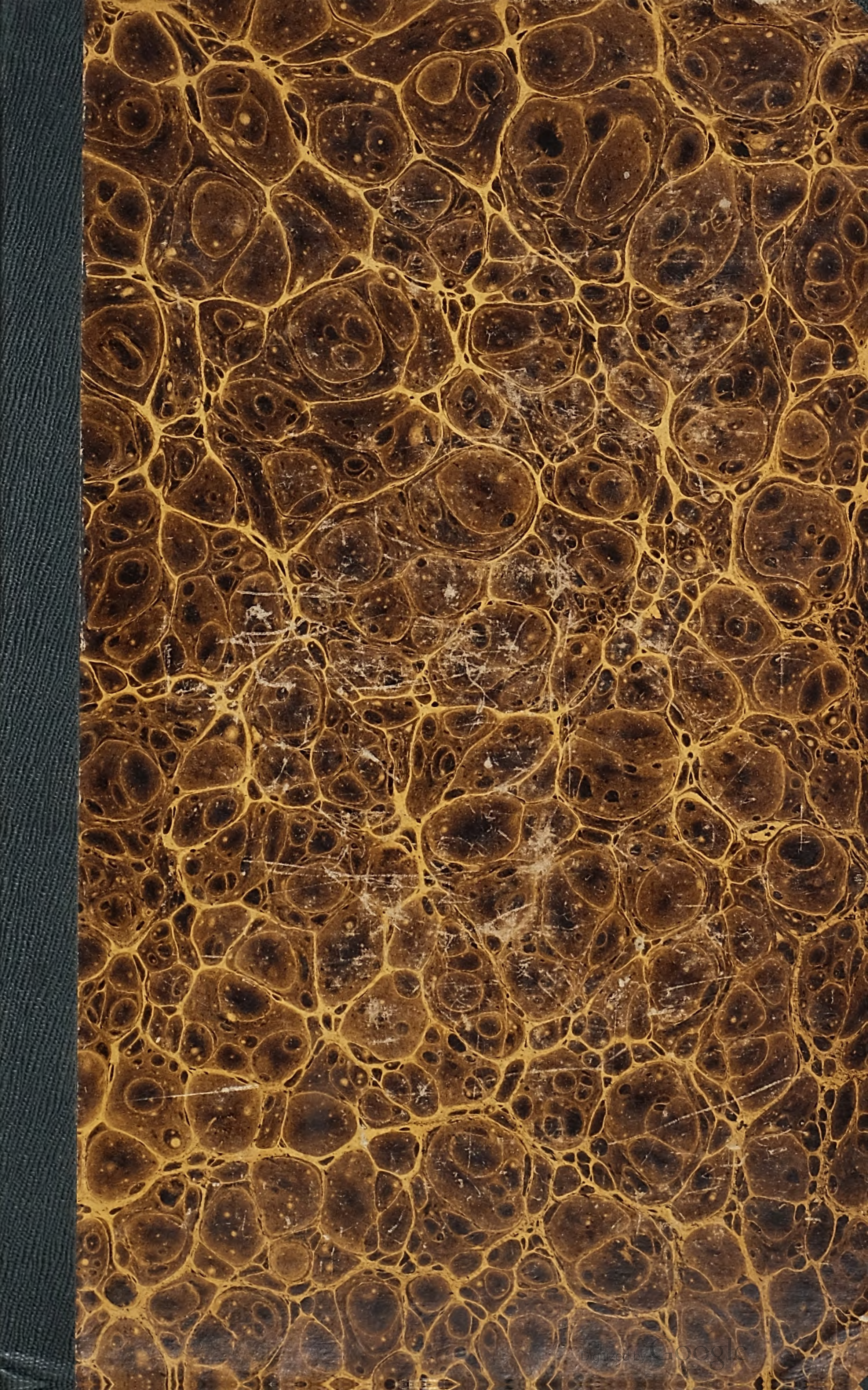

Publications

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

Historique et Archéologique

DANS

LE DUCHÉ DE LIMBOURG.

TOME XVI.

Vis unita major.

1879.

RUREMONDE,

TYPOGRAPHIE DE J. J. ROMEN ET FILS.

BIBLIOTHECA
REGIA

HET GRAAFSCHAP HORN.

DE LEENGOEDEREN GHOOR.—WARENBERG.—ALDENGOOR.—NUNHEM. — DE STADHOUDERS DER LEENEN. — HET GERECHT. — RECHTS-COSTUMEN. — HEKSENPROCESSEN. — VERBOND DER LANDEN.

Den beste Here set ic voren :
Hij droegh gout, van keel drij horen.

II (1).

Wij zeiden, Deel I bl. 127, dat de heerlijkheid Horn leenroerig was van het Graafschap Looz, en dat haar leencostumen eenzelvig waren met die van dit Graafschap. — Eene korte, maar bondige omschrijving dezer costumen is te vinden bij J. Habets, *de Loonsche leenen*, Roermond 1871, naar welk werk wij kortheidshalve verwijzen.

De voornaamste leenen des lands Horn waren Ghoor, Waremberg, Aldenghoor; het eerste te Neer, de twee laatstgenoemde te Haelen gelegen. — Wij deelen over deze drie leenen het een en ander mede.

Het voormalige kasteel Ghoor was het erfdeel van Engelbert, jongeren broeder uit den huize van Horn. Deze Engelbert, die tevens Heer was van Cranendonk (eene Baronie in Peelland) had, volgens Butkens (2) vier

(1) Dit opstel is het tweede vervolg eener Verhandeling die, in onze *Bijdragen tot de geschiedenis van Limburg*, is verschenen.

(2) Trophées de Brabant, en Généalogie de la famille de Lynden. — Wij herhalen het gezegde in Deel I bl. 140, dat de geslachtstafelen van Butkens, voor wat de nauwkeurigheid betreft, te wenschen overlaten.

kinderen. — Willem de oudste zoon, Heer van Cranendonck, was gehuwd (1266) met Elisabeth, dochter van Arnold van Steyn en van Margareta van Valkenburg. De tweede zoon Nicolaas, was Duitsch-Ordensridder, de dochter was echtgenoote van Jan, Heer van Heusden, en Daniel de jongste zoon was Heer van Ghoor, stamvader der breed vertakte familie van dien naam. Zij voerde in haar blazoen de drie Hornsche jachthorens op zilveren velde.

Daniel I Heer van Ghoor had vijf kinderen: 1° Daniel, 2° Erard, 3° Robrecht (1305) Heer van Waremberg, 4° Agnes en 5° Willem van Ghoor, stichter der linie van Eys, Oud-Valkenburg, Hartelsteyn.

Daniel II Heer van Ghoor, Drossaard van Brabant, had met Johanna de Fexhe, genaamd Schoonvorst, vier kinderen: 1° Daniel, 2° Johanna, 3° Aleyda en 4° Lambert van Ghoor, Drossaard van Maaseyck, stichter der linie van Schinnen.

Daniel III Heer van Ghoor, had met Catharina van Amstel, vrouwe van Mierlo, vijf kinderen: 1° Arnold, 2° Maria, 3° Jan, 4° Margareta en 5° Gerard.

Arnold I Heer van Ghoor en van Meijel, vocht (1371) in den slag van Baeswilre aan zijde der Brabanters. Zijne vrouw Catharina, dochter van Gielis van den Wyer (een kasteel bij Hoensbroeck), schonk hem drie zonen en drie dochters: 1° Jan, 2° Willem, stichter der linie van Ter Weyer, 3° Daniel, stichter der linie van Aldenghoor, 4° Catharina, 5° Aleyda en 6° Johanna.

In het jaar 1417 op O. L. V. Lichtdag, *overmits raet, weten en guetduncken onser lieven maegen* Gerard van Vlodorp, Ridder, Erfvoogd van Roermond; Elisabeth Van den Weyer, Vrouwe te Leuth; Claes Van der Donck en Lemken van Ghoor, bastaard; had tusschen de kinderen van wijlen Arnold I, Heer van Ghoor, en Catharina Van den Weijer, eene deeling plaats der ouderlijke goederen.

Krachtens deze deeling, geschreven op perkament, bleef de moeder de opbrengsten genieten van 't huis Ten Weyer, met molen, panhuis (brouwerij) keurmeden, cijnsen en kapoenen daaraan klevende. De hoeve het Lotbroeck (gemeente Hoensbroeck) werd verkocht, en uit de kooppenningen kreeg Johan Van Hochkirchen 2400 Rijnsgulden, tot aflossing van eene rente staande op de goederen van Ten Weyer. Johanna Van Ghoor kreeg uit denzelfden verkoop, 500 Rijnsgulden; het restant moest besteed worden om de verhypothekeerde Prinsenbeemden af te lossen (1).

Jan de oudste zoon kreeg het kasteel Ghoor met ap- en dependentiën gelegen in Maasland, dat is in het land van Horn, alsmede de heerlijkheden Pol en Panhedel en die van Meyel; des moest hij tot zijnen last nemen 1500 Rijnsgulden, verschuldigd aan zijne *Moen* (Tante) de Vrouwe van Asten.

Willem van Ghoor kreeg den hof Moher-Oe, met al zijne toebehooren, des moest hij tot zijnen last houden 500 Rijnsgulden, waarmede die goederen belast waren. — Daniel van Ghoor kreeg de hoeve te Ophoven, de goederen te Zusterzeel, te Sittard en te Geleen, met alle de renten en cijnsen te Pol en Panhedel; des moest hij tot zijnen last nemen 423 Rijnsgulden, waarmede deze goederen bezwaard waren.

Catharina en Aleyda van Ghoor, kloosterdames te Bilsen, kregen voor hun levenlang eenen erfpacht van 17 malder rogge, staande op de hoeve te Hulhoven, en 15 malder staande op den hof Ter-Oe, in 't land van Wassemberg, alsmede eene rente van 9 Rijnsgulden op de goederen te Geleen.

(1) Deze beemden, heden nog onder dezelve benaming bekend, zijn thans het eigendom des Graven d'Ansembourg-Neuborg. De hoeve 't Lotbroeck is in het bezit der Graaflijke familie van Hoensbroeck.

Deze akte van deeling meldt al verder: *als onse Vrouwe ende Moeder van den lyve gescheiden were* dan zal Willem van Ghoor krijgen het huis Ten Wyer, met aanhoorigheden (1) mits dat hij uitkeere, aan elk zijner broeders, 50 Rijnsgulden rente, en aan de twee kloosterzusters elke een Rijnsgulden. Verder was bij dezelfde akte bepaald, dat wanneer een der broeders, met achterlating van wettige erfgenamen zou komen te sterven, deze zouden staan in des dooden plaats.

---

(1) Deze aanhoorigheden waren vrij aanzienlijk. Ten Weijer had zijn eigen leen- en laathof. Den 1 April 1465 verscheen voor Arnold, zoon van Willem van Ghoor, Heer Ten Weyer, Johan Wevel en Claes Coenen leenheer en laten, den Eerbaren Heer Gerard van Meersen, Kanunnik van O. L. V. Kerk te Aken, ten einde een vergelijk te treffen, nopens eenen erfpacht van zes malder rogge en twee kapoenen, die het kapittel op den molen te Kathagen (Hoensbroeck) te pretendeeren had. In de voor ons liggende bezegelde akte van vergelijk werd bedongen, dat de molenaar voortaan den bedoelden erfpacht zoude bestrijden en dat het kapittel een rund in de beemden van Kathagen konde drijven van af Paschen *totten tijt dat den tiendwagen te velt begint te gaen.*

Daniel van Ghoor, zoon van Arnold, was gehuwd met Isabella van Oij voerende drie rozen 2—1 in haar schild. Hij en zijn zwager Gerrit, Heer van Oij, verkochten, 's maandags na Allerheiligen, aan Alart van Hacfort, de Dijksche tiende, gelegen te Bemmel, leenroerig van de Duitsch-Orde Kommanderie te Utrecht, zoo en gelijk Renier van Oij, Ridder, schoonvader en vader der verkoopers, deze tiende bezeten had. In de op perkament geschreven akte word bedongen, dat de partij die, ter zake van dezen koop en verkoop, eenig beletsel of schade zoude komen te lijden, op kosten der andere partij, man en paard kon afzenden, om in eene nabij gelegene herberg te verteren een gouden gulden 's daags, tot de schade zoude wezen hersteld of het beletsel opgeheven.

Renier van Ghoor, zoon van Daniel, Heer ten Weyer, had met Catharina van Stommel meerdere zonen en Dochters. — Daniel, Jan Hubert, Renier en Hendrik van Ghoor, komen in de oude doop- en gerechtsboeken van Hoensbroeck en Heerlen zeer dikwerf voor. Twee zusters waren Kloosterdames, en eene met name Isabella was gehuwd met Johan Hoen van Hoensbroeck, Heer van Lismael, en in tweede huwelijk met Jonker Willem van Pattoun. Zij bracht, nadat haar broeders en zusters kinderloos overleden waren, het huis ten Weyer in de familie van Hoensbroeck. (:Zie Markgraafschap Hoensbroeck bl. 206:)

Volgens het even gemelde, moest Willem van Ghoor, Heer Ten Weyer, na dood der moeder, eene rente van 50 Rijksgulden uitkeeren aan elk zijner broeders, doende tegen den penning 25, de som van 1500 Rijnsgulden. Dit geschiedde in 1433, zoo als blijkt uit de volgende quitantie, geschreven op perkament, met drie aanhangende zegels. »Ich Johan van Ghoer ind Daniel van Ghoer gebruedere »kennen ind lijen overmits desen openen brieff, die doer »desen brieff gesteken is, vur ons ind vur onse erven ind »naekoemelingen dat ons Wyllem van Ghoer, ons broeder »wetlick ind wael betaelt heeft alsulcke vyfteenhondert »Rynsche gulden als he ons schuldich was te betaelen nae »doede onser Moeder der God genedich sy, ind gelyck als »dese brieff inhaldende is daer dese brief doergesteken is. »Ind schelden hem ind sine erven ind naekomelingen »daervan loss ledich ind qwijt tot ewighen dagen toe. Ind »bedanken ons des goder betalingen sonder alle argelist. »In orkonden der waerheit so hebben wer Johan ind »Daniel gebruedere vurschreve onse siegelen vur ons ind »vur onse erven ind naekomelingen beneden an desen »openen brieff gehangen. Ind om toe meerre konden ind »waerheyt wylle, soe hebben wer Johan ind Daniel »vurschreven gebeden Johan van Ghoor, Lambrechts soen »van Ghoer onsen neve, dat he synen siegel by die onse »an desen brieff wil hanghen, dat ich Johan Lambrechts »soen vurschreve gheerne gedaen hebbe om beden wylle »Johans ind Daniels vurschreve, in 't jaer ons Heren dusent »vierhondert ende dry ende dertich des neesten maendags »nae onser liever Vrouwen Lichtdach".

Johan I van Ghoor, Willem zijn broeder, Aleijda zijn zuster, Godhard Dobbelsteyn, man zijner zuster Catharina, en Godhard van Bocholt echtgenoot van Johanna van Ghoor, bezegelden (1428) de akte, waarbij Daniel van Ghoor, hun

broeder en zwager, de hoeve te Ophoven, bij Sittard, verruilde tegen die van Alden-Ghoor, gelegen in den lande van Horn. — Eene vrouwe van Ghoor, waarschijnlijk Weduwe van Jan I, wordt door Jacob Graaf van Horn, in een perkament brief des jaars 1486, *lieve nichte* genoemd. Deze brief sprekende over een geschil tusschen de laten des huizes Ghoor en de regeerders van Neer, is van volgenden inhoud:

»Wij Jacob Greeff to Huerne, Heere to Altena, to Kor»tersem, und toe Craenendonck etc. Doen kondt ind »bekennen, dat ons vurkommen is, wije onse Schepenen »ind gericht mit der gemeynten ons dorps Neijr vurnemen »die laten toegehoerende ons liever nichten der Vrouwe »to Goer, die te schatten te penden ind henluyden verbie»dende to gebruijcken onse gemeynten to Neyr, mit meer »anderen moetwillen, dewelcke soe nyet en behoert, ind »want wy haer bewesen hebben sulcke schattonge die die »van Neyr vurderen aen die vurgenaemde laten toe bueren »ind heffen selffs, ind kieren die penningen van onseren »wegen, soo wy haer dat bevolen hebben ind van rechts »wegen niet schuldich en is, dan uyt gonsten ind lieffden »ons op diesen tyt geconsentiert heft. Bevelen daerom »onsen Scholtes, Schepenen mit onser gemeynten ind boden »to Neijr sament und elcken besunder van stondt aen sulcx »schatten oft penden mit ander vurnemen aff te stellen ind »die vurgenoemde laten, toebehoerende onser liever Nichte »to Goer te laeten by hunnen alden rechten ind gewoen»heydt gebruyckende onser gemeynten mit ind gelyck »andere onsere ondersaeten to Neyr, na alden gewoentheydt »sonder eenich wederseggen, want wy dat alsoe gedaen »willen hebben. In orkondt der waerheydt onsers hant»teyckens hier onder gestelt op den vyffden dach in Meye »Anno XIIII^{c} ind LXXXVI.

Een Johan II van Ghoor, de laatste dezer linie, hing (1487) met Arnold van Ghoor, Daniels zoon, en Hendrik van Nunhem, zijn zegel aan een open brief, waarbij Jacob, Graaf van Horn, zijnen onderzaten zekere voorrechten schonk.

Godert van Draeckenfelt (1) komt voor als Heer van Ghoor, in eene akte van relief verleden voor het leenhof van Horn, 's Dinsdags na St Remisius 1501. Hij verhief, in dit zelfde jaar, 's Zondags na Oculi, de heerlijkheid Meijel, ten Zutphenschen rechte, aan Hertog Karel van Gelderland.

Willem van Vlodorp verhief, 9 Mei 1514, de heerlijkheid Pol en de hoeve te Buggenum, ten name van Elisabeth van Ghoor. »Anno 1514 nona May, heeft Willem van »Vlodrop ontfangen als rechte ende wettige momboir »Jouffrouwe Elisabeth van Montfort, twee pundighe leenen »te weten, dat een genoempt die Heerlicheyt van Polle »ende den hoff tot Buggenum met zijnen toebehoor gedue-»rende Jouffrouwe Lysbet levenlanck, ende nijet langer, »beheltelick syns rechts, ende dat in tegenwoordicheyt »myns Heeren mit Peter van Straelen als Stadthelder, »Daniel van Nunhem, Hendrich van Varich, Jan van Holt-»meulen ende Willem Piell ende Willem Stoxkens als man »van leen, ende mynen Genedighen Heere heeft daeraff die »heergeweit ontfangen."

Dezelfde Willem van Vlodrop verscheen als leenheer van Ghoor toen Jacob Vogels, den 12 Mei 1514, ten overstaan van Peter van Straelen, Daniel Collart, genaamd van Nunhem, en Hendrik van Barich, verklaarde te hebben opgenomen van den Prior des kloosters St Elisabeth, honderd *bescheiden* Hornsche gulden; voor welke som gemelde Vogels tot onderpand stelde, al de goederen die hij van

(1) Die van Mylendonck waren tevens Heer van Draeckenfelt.

Horn en van den huize Ghoor te leen hield. Bijaldien Vogels te kort bleef in het betalen der interessen, dan kon het klooster op de verpande leengoederen procedeeren, als waren het allodiaal of schepengoederen, of ook kon het een man *te leisten* leggen in eene herberg, en daar doen verteren een oort van eenen Rijksgulden 's daags, tot dat de interessen zouden voldaan wezen.

Willem van Vlodrop leefde nog den 10 Mei 1520, alswanneer Johanna Van Doorne, weduwe Vogels, op den huize Ghoor, ten overstaan van Willem van Royde en Jan van Wyck, leenmannen, de hoeve Overhaelen releveerde.

Diederich Heer van Mylendonck verhief, 21 Augustus 1531, het *open huis* Ghoor en aanklevende goederen, voor en in naam zijner echtgenoote Elisabeth van Draeckenfelt, als erfgenaam, en ten behoeve van Elisabeth van Montfort, als vruchtgebruikster. Dit leenverhef luidt als volgt: »Den »21 Augusty Anno 1531 is voor mynen genedighen Heere »Johan Graeve tot Horne und voor mich Johan van Waes, »als Stadthelder, Willem Heere tot Horion, Art van Horion, »Drossart tot Pelt, Daniel van Nunhem, Johan van Holt»meulen, Joost van Meerssen, Jan van Wyck ende meer »andere als mannen van leen, tot Horne op de borch »erschenen, die strenghe erenfeste und vroeme Diederich »Heere tot Mylendonck ende te Draeckenfelt, als man ende »wettige momboir Jouffrouwe Lysbet van Draeckenfelt, »zyner huysvrouwe; und heeft opgehalden ende ontfangen »dry pundighe leen ende in behoeff Joufvrouw Elisabeth »van Montfort als voor heur tocht, ende zyner voorschreve »huysvrouwe als een rechte erfgenaem, te weten dat huys »tot Ghoor met allen synen toebehoer als een open huys »mijns genedighen Heeren unde syn erven Graeven unde »Graevinne tot Horne, daerop ende af te ryden tot hunnen »believen, ende voert die heerlicheyt ende gerechte tot

»Polle met synen toegehoer ende den hoff tot Buggenum »met allen synen toebehoer, beheltelich mynen Genedighen »Heeren und ijegelichen syns rechts, unde heeft der »voorschreve Heere van Mylendonck behoirliche hulde ende »eydt gedaen ten jaere ende daeghe als boven."

In 1540, werden de goederen van Ghoor in den leenzaal van Horn gereleveerd door Joost van Cruningen, Heer van Heenvliet, die ze, na dood zijns vaders, Joost van Cruningen, had verkregen (1). De betrekkelijke akte van relief vermeldt dat deze goederen niet altijd na behooren verheven waren geworden :

»Wij Anna van Egmont Graevinne ende Douagiere van »den lande van Altena, tot Weert, tot Corteshem, voor ons »selven ende mede als moeder ende Voicht van Jonckeren »Philips van Mommerancy graeve tot Hoerne, als proprietaris »der voorschreve Graeffschappe als hebbende die administratie »ende bewint van allen die gueder ende landen voorschreven. »Doen kont dat wij behoudens ons zoons ende eenen »yegelichen syns rechts, verlyt ende verleent hebben, »verlyen ende verleenen mits dese onse brieven Jonckheere »Joest Heere tot Crunigen tot Heynvliet voor hem zyn »erven unde naecomelinghen 't huys ende sloot genampt »Goor met allen zijnen toebehoirs ende dat als een oepen »huys myns soens voorschreve und zijne erven Graeven »en Graevinnen tot Hoerne daerop ende aff te ryden tot »hunnen believen, metter heerlicheyt genampt Polle und »eenen hoff gelegen tot Buggenum met allen hunnen »toebehooren ende leengoederen nyet uytgescheyden, te »houden voor hem ende syne erven ende naecomelingen »van onsen soen syn erven en naecomelingen Graeven »ende Graevinne van Hoern tot eenen onversterffelicken »erffleen, ende dat nyettegenstaende den voorschreven

(1) De familie van Cruningen was geallieerd met die van Montfort tot Ghoor.

»Jonckheere Joost, binnen jaers naer 't overlyden van »zynen Heere vader dit verley nyet versocht off geobteneert »heeft, . ende dat oock wylen Heer Joest Heere van »Cruningen, in naeme van wyle Vrouwe Agnes van Mont- »fort zyne huysvrouw, nogh oock wyle Jonckvrouwe »Beatrix van Montfort, Vrouwe van Valckensteyn, des »voorschreven Jonckheere Joest voorsaeten, de voorschreve »leengoederen aen ons of ons soens voorsaeten Graeven van »Hoern nyet versocht offte geobtineert en hebben, van »allen welcken faulten en versuymenissen, by den voor- »schreven Jonckheer Joest unde zyne voersaeten gecommit- »teert ende gebesicht, wy denselven tot zynen ernstigen »verseuck om sonderlinghe saecken ende redenen ons »daertoe porrende, geinclineert hebben, unde releveren »mits desen, willende dat alle 't selve nyet en sal prejudi- »cieren in zynen rechte, unde heeft der voorschreve Heer »van Cruningen behoorlicken hulde unde eydt gedaen, »beheltelick ons unde een jederman zyner goets rechts. »Hier waeren by aen ende over, Arnold van Waes und »Jannes Scryvers van Ophoeven leenmannen des voorschreven »Graeffschaps. Des 't oorconde soo hebben wij Anna Van »Egmont in den naem als boven ende Philip van Momme- »rancy elck onse handteickenen hier onder gestelt ende »oock tot meerder seeckerheyt elck onsen zegel hieronder »aen uytgehangen. Gedaen ende gegeven in onse stadt van »Woudrichem den 21 February 1540." (get.) *Anna van* »*Eymont—Fl. de Montmorency*.

Joost van Cruningen, Elisabeth van Draeckenfelt diens echtgenoote, en Elisabeth van Montfort, Vrouwe van Ghoor, schijnen omstreeks de helft der 16 eeuw te zijn overleden.— Althans, er deden zich te dezer tijd niet minder dan drie pretendenten op, om naar het bezit des huizes Ghoor te dingen.

Den 8 September 1549 verscheen voor het leenhof van Horn, Willem van Harff, Heer van Alsdorp, en gaf te kennen, dat bij huwelijks voorwaarde tusschen hem en Alfrida van Draeckenfels zijne eerste huisvrouw, bedongen was, dat na dood der Vrouwe moeder, het slot en huis Ghoor, alsmede de heerlijkheid Pol, aan hem of aan zijne vrouw zoude ten deel vallen, en dat, bij gebrek aan wettige kinderen, de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik zoude hebben der wederzijdsch aangebrachte huwelijksgoederen; weshalve hij de lijftocht dezer goederen releveerde, ten overstaan van Gielis Schellaert, Stadhouder, Willem van Edinghen en Frans Michiels, leenmannen van Horn.

Den 11 October 1549, werd Godhard van Mijlendonck, met het huis en de goederen van Ghoor beleend, *beheltelick dat de Jonckvrouwe van Ghoor*, *zyne moeder*, *haer lyfftocht daeraen behalden sall haer leven lanck*. Dit geschiedde voor Leonard van Laer, plaatsvervangend Stadhouder, Willem van Edinghen, Joost Hillen en Frans Verheyden, leenmannen. — Ten zelfden dage gaf Godhard van Mylendonck procuratie aan Cornelis van Dulcken, om ter zake van bovenstaand leenverhef te doen en te verrichten wat noodig zoude bevonden worden.

Den 10 Januari 1550, verscheen voor Gielis Schellaert, Stadhouder, Johan van Baexem, Andries Pollart, Willem van Edinghen en Jan Scrivers, leenmannen, de heer Johan Schellaerts, vertoonende eene volmacht gelegaliseerd door de regeering der stad Woudrichem, afgegeven door Johan Heer van Cruningen aan Cornelis van Haefften, Procureur postuleerende in 't hof van Holland, *welcke volmacht als recht is*, *in Johan Schellarts procuratie doorgesteecken was*, daarbij verzoekende om, namens zijnen committent te worden toegelaten tot verhef van drie pundige leenen (1)

(1) Dat zijn volle of groote leenen, verheffende met een heergeweid van 15 goudgulden.

namelijk het huis en slot Ghoor, de heerlijkheid Pol en de hoeve te Buggenum, verzoek dat hem werd toegestaan, niettegenstaande dat Johan van Cruninghen voormeld, na dood zijns broeders Joost, jaar en dag had laten voorbijgaan zonder deze leenen te verheffen. — Den 11 Mei 1550, deed Johan van Cruningen, op den burcht te Weert, hulde en eed, en nog ten zelfden dage gaf hij aan Meester Johan Boot en anderen, de volgende extraordinaire volmacht: »Wy Gielis Schellart, Stadthelder, Arnt van Ghoor, Cornelis »van Straelen, Joost Wihen, ende Willem van Edinghen, »leenmannen der Graefschappe van Hoern, doen condt »eenen iegelicken, dat op huyden elfden deser voor ons »gecompareert is in synen propre persoone die Edele ende »welgeborene Heere Jonckheere Johan Heere tot Cruningen »ende Heinevlyt, ende heeft geconstitueert ende machtigh »gemaeckt Meester Johan Boot, Cornelis van Haefften ende »Johan Smeer, van Ophoeven, ende elck van hen besonder »als present wesende mitsgaders Johan Schellarts, Joost »van Dorp, Ingel Diericx, Joost van Ratinghen, Christoffel »van der Heyden, Merten Scrivers, Jacob Houtappel, Thys »Cloets ende Meester Wolter Swaeden, absent, ende oock »elck van hen besonderlick omme van des voorschreve »comparants wegen te compareren voor den Stadthelder »ende leenmannen van den huyse van Horne ende elders »daer 't behoort, ende aldaer richtelick te spreecken »roerende den huyse Ghoer ende andere leengoederen te »leen gehouden van den voorschreve Graeve ende Graevinne »uijtten huijse van Ghoer, ende dat tegen Geert (Gertrude?) »van Mylendonck zyne moeder ende alle anderen die hun »dese saecke sullen willen onderwinden, verantwoerden »ende becroenen, ende in deselve saecke te procederen by »heysch, antworde, replycq, duplycq, ende voerts tuygen »te beleyen ende brieven over te leveren soo wanneer des

»van nooden sall syn, ende voerts te procederen sulcx »van rechtswegen behoort, ende oock sententie te hooren »ende generalick alles te mogen doen ende voerts indyen »'t noot sy t'appelleren daer ende soo dat behooren sall, »gevende de voorschreve Comparant die voorschreve ge»constitueerde ende elck van hen volcomen last ende beveel »om een ander in hunne plaetse te stellen ende te substi»tueren gelycke macht hebbende als sy luyden by desen »doen. Des t'oirconden hebben wij Gielis Schellarts ende »Willem van Erdinghen elck onsen zegel hier onder aen»gehangen voor ons selven ende oock voor de andere »leenmannen die 't selve van ons begeerden, alsoo sy »luyden ghenen segel en hadden off en gebruyckten. »Gedaen ende gegeven op den 11 dagh van Mey in 't jaer »ons Heeren 1550."

Niettegenstaande deze buitengewone volmacht en de daarop gevolgde proceduren, bleef de familie van Mijlendonck zich in het bezit van Ghoor handhaven. — Herman Diederich, Baron van Mijlendonck, Heer van Ghoor, leefde nog in 1596.

Na dood huns vaders Diederich, deden Maria, Adolf en Walburga van Mijlendonck de goederen van Ghoor bij procuratie verheffen door Johan van Kessel, dien het leenhof, na dat hij hulde en eed gedaan had, *die possessie, ban ende vrede, rijs ende eerde* verleende.

Den 23 September 1634, werd ter ondonnantie van den Baron de Horion, Drossaard van 't Graafschap Horn, ten overstaan van drie schepenen der bank Haelen, vier van Heythuisen en twee van Neer, eene buitengewone gerechtszitting gehouden waarop als gedaagden verschenen Jonker Gielis van Baexem, gebruiker der kapelle-tiende des huizes Ghoor, Mathijs Vogels en Geerling Quicken, als bezitters van Bergerhof gelegen te Neer.

Maria van Mijlendonck schijnt omstreeks 1643 te zijn gestorven, en Herman Adolf, Baron van Mijlendonck, eerste President bij het Keizerlijk Kamergerecht te Spiers, overleed in 1637. Dientengevolge moest de langstlevende zuster, Walburga, het leen Ghoor wederom releveeren. Dit geschiedde, bij procuratie, door Johan Dencken, koopman te Roermond: »Wy Walburgh vryfreulein van Mijlendonck, »Vrouwe tot Meyelen, Ghoor, Pol, Panhedel ende Villiart, »doen condt dat wy met seer groote droeffheyt verstaen »hebbende den doodelycken affganck van wylen des welge»borene Heere Adolph Vrijheer van Mijlendonck-Pesche, »eerste President des Keyserlycken gerichts te Spiers, »onsen lieven Heer broeder, gekosen hebben ende kiesen »mits desen tot onsen momboir den Eersamen Heer Johan »Dencken borger, Coopman ende Armenmeester tot Roer»mond, denselven volcomen macht ghevende om in onsen »naeme ende van onsent wegen, sonder prejudicie van »onse voorgaende respectieve possessie ende verheffinge »van den huijse ende heerlicheyt Ghoor Pol ende den hof »tot Buggenum, ten overvloet nogmaels voor sooveel nodich »op nieuw te releveren possessie te versoecken ende te »nemen in het selve huys, heerlicheden ende leenen met »alle ap- en dependerende goederen, meulens, rechten en »gerechticheden, den Nieuwenaerschen zwijgenden landtoll »ende voorders alle andere leen laet of cynsgoederen waer »deselve syn gelegen of moverende, beloovende voor vast »ende bundich te sullen houden 't gene door denselven »Heer Dencken onser gesubstitueerden sal sijn geschiet »ende gedaen ende denselven in alles cost ende schadeloos »te houden." Gedaen op den huyse Ghoer den 17 Augusty 1657 (get.) Walburg van Mijlendonck (1).

(1) Haar cachet is gevierdeeld: in het 1 en 4 drie dwarsbalken in het 2 en 3 een draak met uitstekende tong.

Walburga Baronnes, later Gravin van Mijlendonck, erfde tegelijk met de goederen van Ghoor talrijke schulden, voortkomende zoo uit het geschil met Johan van Cruningen, als uit het kolossaal proces der graaflijk Hornsche nalatenschap, waarin zij en hare familie ernstig betrokken waren. — Eene proceduur tegen den Proost van Keizerbosch, Martinus Puteanus, wegens 13 bunder bouwland te Buggenum, begonnen in het jaar 1624, was in 1661 nog hangende. — Zij kwam, in dit laatste jaar, met E. de Berg, Baron de Rache, man harer nichte Marie Louise van Mijlendonck-Pesch overeen, om de goederen van Villiar in 't land van Limburg te verkoopen, ten einde uit de koopsom de dringendste schulden te betalen. — Zij gaf, 28 Maart 1668, aan haren zaakwaarnemer den Advokaat Peter Lenarts, twee duizend gulden, des moest hij op eigen kosten naar Mechelen gaan om te bespoedigen *die uyttinge van de revisie*, voor den hoogen raad aldaar, *in staet van wyzen hangende ende by de Vrouwe comparante voor haer recht geresumeert over de heerlicheden Weerdt, Nederweerdt, Wessem ende voogdie van Thoor*, benevens nog tien duizend gulden, zoo voor extraordinaire moeiten in de zaak van Weert, als om met groot ongemak en *evident perykel* en levensgevaar te hebben gaan verlossen, te Coblentz, wijlen den President Adolf Baron van Mijlendonck, broeder der Vrouwe comparante. Zij verkreeg, 11 October 1669, octrooi om over al hare goederen en gerechtigheden, ressorteerde onder den leenzaal van Horn, hetzij bij testament of anderszins, te beschikken. Dit octrooi, afgegeven te Grathem door Philip Baron van Kerckhem, Landdrossaard en Stadhouder van Horn, was gevoegd bij eene akte van obligatie van 300 pattacons, voorgestrekt en overgeteld aan de Vrouwe Comparante, in haar woonhuis te Maaseyck, door P. Lenarts, ten overstaan

van den Notaris Conrad Loyens, en den Eerwaarden Heer P. Kessen, Pastoor-Kanunnik aldaar. — Walburga van Mijlendonck komt in de voormelde akten voor als Gravinne, zonder bijvoeging van andere titels. Zij schijnt omstreeks het jaar 1671 te zijn overleden.

De Graaf Louis Herman Frans van Mijlendonck, Baron van Pesch, zich ook noemende Heer van Ghoor, kende den evengemelden Advokaat Lenarts, 11 Juni 1671, eene jaarlijksche pensioen toe van zeventig pattacons, *afin de l'engager dans les interets de ma maison, pour des grandes et importantes affaires, notamment pour les terres, comtez et Seigneuries de Horne, Weerdt, Wessem, Mylendoncq, Bedbur, Draeckenfelt, ainsi que pour avoir specification des documens qui sont entre ses mains depuis qu'il a servi feu Madame Walburge de Mylendonck.*

Den 12 Maart 1664, werd voor Scholtis en Schepenen der heerlijkheid Horst eene volmacht vertoond, waarbij Hieronima Catharina Von Spaur, Douairiere Gravinne van den Bergh Vrouwe van Ghoor, Meijel, Pol en Panheel, last gaf aan den Procureur Leonard van Ravensteyn, om in haar naam, *en op haer parolle by goeden luyden* te lichten zes duizend of méér pattacons, tegen den interest 4 of 5 ten honderd. Dientengevolge werden, bij den Baron van Wittenhorst, opgetrokken 6000 Rijksdaalders, geconsigneerde kooppenningen der heerlijkheid Horst, ten behoeve van Agnes Wilhelmina Vrouwe van Asten, geboren de Merode, penningen waarop de Baron Bernard van Palant arrest had gelegd, en die bij wederzijdsch goedvinden aan de Gravinne van den Bergh werden overgemaakt, om door deze te worden besteed tot aanvulling van den prijs, waarvoor gemelde Gravin de heerlijkheden Ghoor, Meijel, Pol en Panheel gekocht had.

Den 7 October 1686, stelde de Graaf van Limburg-Styrum, kleinzoon van de Douairiere van den Bergh, het Graaflijk huis Ghoor tot onderpand van een kapitaal, verschuldigd aan Hendrik Fostier, Heer van Beegden.

Den 16 Juni 1688, kwam tusschen Maximiliaan Willem, Graaf van Limburg-Styrum en Aichem, en Paters Jesuiten van Essen, een vergelijk te Roermond tot stand, volgens welk de Graaf aan de Paters overdroeg eene obligatie van 8140 pattacons, door den Heer Erfvoogd Cortenbach, aan het Graaflijk sterfhuis Ghoor verschuldigd. Daarbij werd bedongen dat de Graaf het kasteel Ghoor en aanhorigheden, binnen acht maanden na dato, moest verkoopen, ten einde eenige rentbrieven, ter somme van 11,140 pattacons te lossen, waarmede de Paters zich voldaan zouden houden over hunne vorderingen zoo ten laste van voormelden Graaf, als van Vrouwe Hertogin Van Croy en van Anna Charlotta Gravin van den Bergh; maar niet van het deel van Vrouwe Douairière van Zeyl, geboren Gravin van den Bergh, noch ook van het 1/3 deel ten laste harer Zuster.

Den 31 Mei 1698, verkocht Maximiliaan Willem, Graaf van Limburg-Styrum, het veer over de Maas te Buggenum (dependeerende van Ghoor) aan de Vrouwe Markiezin van Hoensbroeck, geboren Baronnesse van Bocholt.

Den 21 Februari 1719, werd te Meijel, ten overstaan van den Notaris Jacobus Waegemans, (1) een huwelijkscontract gesloten tusschen Gerard Assuerus Louis, Baron de Horion-Colonster, lid van de Ridderschap der landen Luik en Looz, zoon van Gerard Assuerus Baron van Horion, Meijer van Maastricht, Hoogdrossaard en Stadhouder van Horn, ter eenre; en Anna Wilhelmina Baronnesse van Doerne, erfdochter van Asten, Ommel en Ghoor, ter andere zijde.

(1) Voerende een gevierdeeld wapen: in het 1 en 4 drie horens en in het 2 en 3 een klimmende leeuw; in het midden een hartschildje.

Deze gaf, bijaldien zij kinderloos zoude komen te sterven, het kasteel en de goederen van Ghoor, bij testament van 8 November 1720, aan haar zwager Caspar Baron de Merwijck, weduwenaar van Catharina Agnes van Doerne. Dit sterfgeval had plaats den 20 November daaraanvolgende, en nu was het de vraag of het kind, waaraan de Testatrice zwanger ging, geleefd had. Waarover een kostbaar proces tusschen den Baron de Merwijck ter eenre, en den Baron van Horion en de familie Bertolf van Belven, naaste erfgenaam, ter andere zijde.

Maximiliaan Henri Hyacinth, Baron van Horion, verschijnt als Heer van Ghoor in eene akte des jaars 1724 (1).

In 1755, behoorde Ghoor, Pol en Panheel aan Gerard Assuerus Louis Graaf van Horion. In 1759, behoorde het aan de Douairière Gravin de Horion, geboren Gravin van Velbruck, en in 1764, aan Karel Graaf van Horion, Drossaard van het Graafschap Horn.

Omstreeks het jaar 1780 werd het kasteel Ghoor en de aanklevende goederen zoo leen, allodiaal als cijnsaal, gelegen te Neer, Nunhem en Buggenum andermaal verkocht. Reeds jaren te voren hadden de Heeren Baron de Merwyck van Kessel, De Keverberg van Aldenghoor, K. J. Waegemans, Scholtis te Roggel, en Leonard Tobben van Neer, eene overeenkomst getroffen om deze goederen gezamenlijk aan te koopen.

Volgens deze overeenkomst, kreeg de eerstgenoemde, als hebbende zekere vordering ten laste van Ghoor, het kasteel vooraf, *met cingels en graeven en de prerogativen daertoe annex*, *voorts het recht van jachte, van torven en den leenzaal.*

---

(1) In 1732 resideerde op 't Graaflijk slot Ghoor, Anna Verdonck, Moeder der religiensen uit haar klooster te Ommel verjaagd.

Daartegen kregen de drie laatstgenoemden de collatie van het *Beneficie castrael en van de capelle in de kercke van Neer, mitsgaders den cinsboeck, sullende het recht van collatie voor de eerste reyse dat geseid Beneficie sal comen te vaceren, wesen aan den Heere van Kessel, de tweede en derde reyse aen de Heeren Waegemans en Tobben en voor de vierde reyse aen den Baron van Keverberg; ende voorders voor het vervolgh aen de dry laetstgenoemde alternative.* — Ten slotte was door partijen bedongen, dat hij, die aan eenige bepaling van deze overeenkomst zoude te kort blijven *ipso facto van den effect van desen contract vervallen zal weesen.*

Het kasteel, nu pachthoeve Ghoor, met boschen in uitmuntende bouw- en weilanden te Neer en Buggenum gelegen, is thans het eigendom van den Baron Karel de Keverberg d'Aldenghoor.

Gelijk het leenhof van Horn subalterne was van Looz, zoo was de leenkamer van Ghoor subalterne van Horn. — Als Stadhouders en leenmannen van Ghoor komen voor, in 1514 Jan Lemans van Wissem, Jan van Wijck en Willem van Roide. In 1545, Jan Bormans van Grathem en Willem van Roide. In 1574 Hans Warner, Stadhouder, Otto Tegell en Johan Knobs, leenmannen. In 1604, Rutger van Ditz Stadhouder, Rudolf van Kessel en Renier Aldenbergh, leenmannen. In 1616 Adriaan Clee, Stadhouder. In 1650, Jan Stins, Stadhouder, Jan van Cruysbergen en Herman Niskens, leenmannen. In 1682, Andries Beltgens Stadhouder en in 1725 N. Waegemans (1).

---

(1) De bewijsstukken bevinden zich veelal in het archief van den Baron Ch. De Keverberg d'Aldenghoor.

WAREMBERG.

Het voormalige kasteel Waremberg of Werreberg, een der oudste bezittingen van het huis Horn, was gelegen in de zandige landstreek tusschen Horn en Heythuisen, vlak aan den weg van Provinciaal belang aldaar.

Onder de vroegste bezitters van dit slot moet allicht gerekend worden Jacob van *Errenbergh*, die in 1288, vóór dat de slag van Woeringen begon, door den Hertog van Brabant Ridder werd geslagen. — Robrecht van Ghoor tot Werrenberg werd door Gerard, Heer van Horn en Altena, neef genoemd, in een Charter, gegeven in het jaar 1305, 's Zondags na St Urbanis misse (1).

Na een tusschentijd van bijna twee eeuwen, komt Godhard van Erp, Drossaard van Horn, als Heer van Werreberg voor, en wel in een perkament brief van 7 Januari 1481, waarbij Jacob II Graaf van Horn verklaarde, dat het huis Werreberg, van ongeheuglijke tijden af zekere laten had, die, ten aanzien des landheeren, altoos vrij waren geweest *van schat*, *van dienst*, *van vangen en van spannen* (2). In plaats van deze laten-gerechtigheid, kreeg Godhard van Erp, bij wijze van *erfwissel*, zeker privilegie ten opzichte van zijne hoeve 't gen-Walde, thans Houterhof, en omdat gemelde Godhard zoo goedwillig van zijne gerechtigheid had afgezien, daarom vergunde hem de Graaf het recht van *jagen en fretteren aengaende den Beelenbosch*, *duerende soe voert langs die Haeler seyde ende die Hoerne seyde*, *langs den beecke tot Exten toe.*

Dezelfde Godhard van Erp komt, als borge voor in eene akte van obligatie, waarbij Graaf Jacob bekende

(1) Zie I Deel bl. 140—42.

(2) Dit wil zeggen: de landheer of de Graaf van Horn, kon deze lieden niet doen gevangen nemen noch doen kerkeren.

schuldig te zijn aan Dries de Merode, een kapitaal rentende 210 Rijnsgulden 's jaars. De volgende schadeloosbrief heeft tot deze borgtocht betrekking: »Wyr Jacob Greve tzo »Hoerne, tzo Altena, tzo Corteshem ind tzo Cranendonck »doin kont, Also wyr verkouft haven Dries van Merode »zweihondert ind thien oeverlensche Rynsche kurfurster »gulden, alle jair tzo betzalen op Alrehilgen dach off »bynnen viertzien dagen dair nae onbefangen, gevest ind »geguet op unse halven tzienden van Nederwiert by wilche »guedinghe wir deme selven Dries besondere brieven van »geloeffden gegeven ind wairborgen gesatz haven onse »besondere lieve magen guede frienden ind lieve getruwe »in deme principael brieve geruert, der wilchen eyne is »onse lieve getruwe Goedart van Erp, genant van Werre- »berg, wair um wir denselven Goedart vur onss ind onssen »beide erven geloifft haven ind gheloven mit diesen onssen »brieve by onssere erven truwen ind in rechter eydstat »up alle penen ind verbonteniss in deme principael brieff »begriffen, dat wir ind onsse erven die vurschreve jaerrinte »jairlichs also sullen doin betzalen, dat onsse vurschreve »lieve getruwe Godart van Erp, genant van Werreberg ind »syne erven, dess sonder schade kost off hinder syn ind »blyven sullen, ind off sache were, dat Got verbiede, sy »der geloefden vurschreve halven tzo eynicher schade kost »off hinder quemen, den geloven wir alss voer, den voir- »schreven Goedart van Erp genant Werreberg ind syne »erven quytlich ind gentzlich widderomme op tzo richten »ind tzo betzalen, so is selffs simpelen woerde sonder »eynich bewys dair van tzo dorffen doen also dat sy der »altzyt sonder schaden kost off hinder syn ind blyven »sullen sonder widersagen indracht off argelist. Ind der »in orkonde der wairheyt haven wyr onsen segell vur »onss ind onssen erven aen diesen brieff doin hanghen,

»ind jair onss Heeren dusent vierhondert eyn ind tachten-»tich, des derde dages in Novembri".

Godhard van Erp genaamd Werreberg was vóór of in 1487 overleden, dan den 10 Augustus van dit jaar, verhief Johan van Elmpt, ten overstaan van Graaf Jacob II, Arent van Ghoor tot Aldenghoor, Fullinck van Pollart en Willem de Rousse, leenmannen, de goederen van Werreberg voor en in name der kinderen van Godhard van van Erp. Hij had met zijne echtgenoote, Bertha van Brempt, meerdere kinderen: 1° Goessen of Godhard, 2° Willem, 3° Hendrik, kloosterheer te Siberg, 4° Catharina kloosterdame te Keyserbosch, 5° Jan. — De twee eerstgenoemde deelden, 's Zaterdags na St. Dionisius 1515, de vaderlijke nalenschap. Hun broeder Jan, in buitenlandschen dienst, of dood misschien, deelde niet mede. — Bij deze deeling gemaakt ten overstaan van Daniel van Nunhem, Dries van Werreberg en Godhard Vinck, werden de vroegere overeenkomsten te niet gedaan, uitgenomen datgene wat Jan van Ghoor, Jan van Vlodrop en Daniel van Nunhem hadden bedongen en geteekend.

Godhard, als oudtste zoon, kreeg het huis en de hoeve

Werreberg, met alle gerechtigheden, renten en toebehooren, de hoeve te Gen-walde en eenen beemd te Heythuisen; des moest hij aan zijne moeder Bertha, aan zijn broeder Hendrik en aan zijne zuster, 30 malder rogge jaarlijks uitkeeren, en in de kapel des huizes, vier missen laten lezen, zoo en gelijk Vrouwe Aleyda van Werreberg zaliger die gesticht had.

De Graaf Johan van Horn schonk hem, 8 April 1537, vrijdom van tiende en andere lasten, wegens twaalf bunder heidegrond, die hij ontginnen en tot bouwland wilde maken: »Wier Johan Grave tzo Hoeren, Heer tzo Altena, »tzo Weert und tzo Cortessem, Heere tot Overlynther doen »condt und bekennen vur onss und vur onsere erven und »naekomelingen dat wyr onsen lieven getrouwen ondersaet »und man van leen Gossen (Godhard) van Erp genant Wer»reberg tot behulp und 't follennys syns haus onderhelden »allen alsulcke onlant boss heyden und weyden als der »vurschreve Goessen heeft tot den huijs ende tot den hoeff »Werreberg gehoerende is geweest tot twelff boenre ac»kerlandt will maeken, dat wyr den vurschreven Goessen »allen alsulcken novalia und thiende dat selve dat op den »wilden erven wassende is worde thiende vry und van »allen sachen vry gegeven hebben und geven ten eeuwi»gen daege toe und befelen allen onsen Officieren und »Amptluyden und Pastoren dat sy sich des vurschreven »onlandt oft thiende niet en onderwinden noch oock en »kroenen, want wyr dat alsoo gedaen willen hebben. Ge»geven onder onsen secreet zegel int jaer ons Heren duy»sent vyfhondert unde XXXVII den XVIII dach Apryl".

Goessen (Gothard) van Erp, genaamd Werreberg was gehuwd met Johanna Vinck, waarvan drie kinderen: Johan, Cornelius en Elisabeth. — In 1545, had tusschen deze kinderen, eene deeling plaats. Hierbij waren tegenwoordig: Johan van Wittenhorst, Heer te Horst en Drossaard des lands van Kessel; Johan van Eupen, Hofmeester; Diederich van Westrum, Drossaard van Krickenbeck; Herman van Boonenbergh, genaamd van Honsteyn; Johan van Bocholt en Johan van Lom. — Een geschil tusschen Johan van Erp en zijn neef Willem van Erp werd in 1549, 's Dinsdags voor Pinksteren, bijgelegd. Dientengevolge kreeg Johan van Erp, oudste zoon van Godhard en van Johanna Vinck voormeld, het huis en de goederen van Werreberg, de hof te Berck, met de laatbank en de tiende, alsmede het recht om een en dertig varkens (eikel-varkens) te *ekeren* op den Elmpterbosch. Hij moest wekelijks twee missen laten lezen, in de kapel van Werreberg, of in de kerk te Haelen.

Johan van Erp, genaamd Werreberg tot Langvelt, had twee zonen Johan en Paulus en twee dochters. Hij verkocht (1558) het huis Werreberg, benevens acht goudgulden jaarrente, eene cijnskaart, vijf malder roggerent, eene hoeve genaamd Jacob Raetsen goed, en driehonderd Hornsche gulden, staande op onderpanden gelegen te Heythuisen naast Jacob Raetsen goederen, aan zijn neef Gothard van Erp-Werreberg, kapitein te Utrecht, gehuwd met Catharina Van Wijck. — Daar de renten der cijnskaart op zwakke documenten berustten, rees tusschen kooper en verkooper een geschil, dat acht jaren geduurd had, en den 28 Februari 1566, op den burcht te Weert, werd bijgelegd.

Het is zonderling, dat de administratieve schrijftaal, ja zelfs het schrift, destijds zoo zeer naar 't duitsch zweemde; dit hing misschien af van den een of anderen Griffier,

dien de landtaal nog niet eigen was (1). Wij laten hier den aanhef van bovenbedoeld vergelijk letterlijk volgen: »Also irthum und mis verstandt sich ein zeit lanck her »erhalten tusschen die Erenfesten und frommen Godart van »Erp genant Werreberg captein zu Utricht, und Johan van »Erp genant Werreberg zu Langvelt, herkommende van »einen kauff die vorschreve parthein mit ein anderen ge- »daen, vermogens kauffsedels daruber sprechende. Und »aber der wolgeborn mein gnediger Her Graff zu Horn »Admirall van der See, uff begeren der vorschreve par- »thein sich guediglich undernommen desen irthum und »misverstandt zu verhoren und wo moglich zu vergleichen »sein, uff hueden dato hie unden, beide parthein alhier »Ier Gen. erschenen in bysein der Erenfeste und frommen »auch den wirdigen Hern Daniels van Nuenhem, Drost zu »Horn, Godart Hillen, Her Lambert van Boschusen Prost »zu Breda und M. Godart van Odenhofen Canonich zu »Thorn darzu genommen, und etc."

In 1576 kocht Elisabeth van Erp-Werreberg, weduwe van Rutger Pollart, de Werrebergsche goederen van Willem van Erp, doch zij kreeg ze, wegens misbetaling van den koopprijs, eenige jaren later in bezit. — De betrekkelijke akte werd verleden den 23 Mei 1588, voor Petrus Moulz, der rechten Licentiaat, Stadhouder der Hornsche leenen, Thomas van Nuenhem, Johan van Kessenich, Rutger van Tits en Jacob Geerlings, leenmannen (2). Zij had met Rutger

(1) Wij vonden te deser tijd een zeker ambtenaar die zich J. M. Waechmans teekende.

(2) Het zegel van P. Moulz is gevierdeeld: in 1 en 4 een kruishout; in 2 en 3 een lelie.

Dat van Th. van Nuenhem verbeeldt een massacre of hertenkop, op den helm wederhaald.

Dat van J. van Kessenich, is gevierdeeld: in 1 en 4 een springend hert; in 2 en 3 de drie Hornsche horens. Op den helm een hertenkop.

van Pollart vijf kinderen: 1° Jan van Pollart, 2° Gothard, 3° Fullinck, 4° Anna en 5° Cornelia. — Den 18 Juni 1590, deelden deze kinderen de ouderlijke goederen:

Johan van Pollart kreeg het *huys ende hof Werreberg, met syne graeven, jacht en visscherei, und allen seinen toebehoiren; die laetbanck tot Buggenum en Haelen; den hoff te Genheide, so Meester Odenhofen in gebruick heeft, den halven Blommert en die laetbanck tot Kessenich.*

Goessen (Godhard) van Pollart kreeg *dat adeliche huys ende hoff, mit allen seinen gerechticheden, laetbanck und tiende tot Thorn und den halven Blommert tot Kessenich.*

Fullinck van Pollart kreeg *dat huys und hoff mit allen toebehoiren tot Stockbroeck.*

Anna, echtgenoote van Gothard De Keverberg, genaamd van Mewen, kreeg *dat guet und hoff tot Berck met aengehoirige erffbusschen, holtwaegens, cynsen en tienden tot Berck.*

Cornelia, Kloosterdame te Daelhem, kreeg eene jaarrente.

Daar de goederen te Berck onderworpen waren aan contributie, zoo moesten de deelgenooten negen gulden 's jaars daartoe bijdragen. Mochten evenwel de goederen Werreberg, Thorn en Stockbroeck ook met contributie belast worden — *dat Got verhoede* — dan viel deze tegemoetkoming weg. — Aan bovenstaande akte van deelling hingen Henrich van Spee, Henrich van Balderich genaamd Barick, Caspar van Keverberg, Johan van Erp, genaamd Werreberg tot Langfelt, als magen hunne zegels, terwijl Diederich van Mijlendonck, Heer van Ghoor, als gebeden man, zegelde voor de Vrouwe moeder Elisabeth van Erp.

Johan van Pollart Heer van Werreberg, had met Margareta van Dorne twee dochters 1° Maria, gehuwd met N. Van

---

Dat van R. van Tits vertoont een Andreas Kruis, waarover een sleutel.
Dat van J. Geerlings, I. G.

Ellerborn 2° Johanna van Pollart gehuwd met Willem van Bock tot Patteren (1).

Den 11 Januari 1656, kocht Hans Melchior van Ellerborn een deel der Werrebergsche goederen van den overste Luitenant Johan Werner van Bock tot Patteren, Ambtman te Sieborg. De koopakte werd verleden voor Assuerus Baron de Horion, Stadhouder, Jonker Gielis van Baexem, Jonker Lambert van Keverberg d'Aldenghoor, Peter Voss en Geerling van Ass, leenmannen.

Hans Melchior van Ellerborn had met Elisabeth van Eijck geene kinderen. Zij vermaakten het huis Werreberg, den Blommert en de laatbank te Kessenich aan hunne nichte Barbara Clara van Eijck, mits dat zij in den echt trede met haar neef Hans Adam van Bock, die het wapen van Efferen met dat van Bock moest briseeren. Het betrekkelijke testament werd, den 16 December 1698, geopend in tegenwoordigheid van Rodolf van Eijck Heer te Nunen, Floris van Eijck, Heer te Mierlo, Hendrik van Pollaart, Heer te Exaten, Johan Frans van Grevenbroeck, Heer te Vredendael, Karel de Jeger, Heer te Lochtenberg en Dietrich Baron van Gulpen, te Bernau.

In 1784 verkocht Karel Baron van Bock, Vaandrig bij het regiment Dragonders des Prinsen van Hessen-Cassel, het huis Werreberg aan den Baron P. J. De Crequi-Hanicart, kapitein van voormeld regiment.

Thans behoort de pachthoeve Werreberg aan Karel Baron de Keverberg d'Aldenghoor (2).

(1) Dicht bij Werreberg ligt een waterplas, het Jufferen ven geheeten, — benaming die allicht in verband staat met de omstandigheid dat het huis Werreberg, vroeger door Jufvrouwen bezeten is geweest. — Op grond van beweerd gemeente eigendom kwamen die van Horn gewapenderhand, een tambour voorop, dit ven in bezit nemen; waarover een kostbaar proces, eerst voor 't gerecht van Haelen, toen voor 't oppergerecht van Vliermaal en eindelijk voor het leenhof van Curingen aanhangig is geweest.

(2) Archief Aldenghoor.

ALDENGHOOR.

Het huis Aldenghoor is gelegen te Haelen aan den Rijksweg van Venlo naar Maeseyck. — Volgens de overlevering zou dit kasteel, dat vroeger vier torens had, in den dertigjarigen oorlog, door Zweedsche soldaten belegerd, verwoest en tot eenen toren na, geheel afgebroken zijn geworden. Het behoud van den vierden, thans nog aanwezigen toren, zou toe te schrijven zijn aan de toenmalige bezitster, eene freule van Boetselaer, die, bijgestaan door een paar kamerjuffers, zich van toren tot toren zoo dapper verdedigde, dat de Zweedsche Kommandant, verwonderd over de manhaftigheid dezer vrouwen, de verdere verwoesting deed staken (1). Wij vonden, met betrekking tot deze overlevering, geene bescheiden, ten ware dat wij als zoodanige beschouwden een request, in 1598, door Zweder van den Boetselaer ingediend, waarin hij zegt: dat het leen en huis Aldenghoor vroeger *geruineerd* is geworden; dat hij het wilde restaureeren en tevens geauthoriseerd wenschte te worden om eenen molen te bouwen op de beek, die daar voorbij stroomt.

De naam alden-Ghoor, in tegenstelling van nieuw Ghoor (gemeente Neer), geeft te vermoeden, dat dit huis oudtijds toebehoord heeft aan de Heeren van Ghoor, of dat het misschien de oorspronkelijke zetel dier familie is geweest.

In de laatste helft der 14 eeuw, zoo al niet vroeger, behoorde het leen Aldenghoor aan de familie van Bongart tot Wijnandsrade. Het was destijds *eenen hoff* met stroo gedekt, waaraan evenwel pachten, keuren en cijnsen verbonden waren. Wij vinden het vermeld in een charter, waarbij Willem Heer van Horn, 's Woensdags vóór 's Nico-

(1) Zie Nieuws- en advertentieblad van de stad en het Arrondissement Roermond, 3 Mei 1843.

laasdag 1381, aan Johan Vogels vergunning verleent om te mogen planten op gemeente gronden tegenover zijne erven gelegen.

»Wyr Willem Heer van Hoerne van Altena und van Co»tershem, doen kondt allen luyden die dese openen brieff »sullen syn off hoeren lesen, dat wy gegeven hebben »Johan Vogels onssen Diener tot synen lehngoet te be»teren dat hy van ons haldende is te lehn, die gemeynten »vor synen hoff tot Overhaelen gelegen, van synre por»ten vort lanx die beeck underwart tot ter bruggen toe die »over die beeck geit tot Heer Stassen hoff (Eustache van »Bongart) tot Overhalen gelegen, und van der bruggen »den wegh langs opwart ter heyden wardt, so verre als »Johan Vogels erff geit, so mach hy off syn erven be»poten ende auch tot hunnen orber doen graven, be»heltelyck eenen iegelycken synen wegh tho hebben und »te behalden sonder argelist, Auch magh hy off syn »erven doen graven lanx den wegh ter beeckwart daer »'t water doer den graeff in die beeck lopen mach, »beheltelijck eenen wegh van achtien voeten wiet to bli»ven liggen. In orkunde der wairheit deser vorschreve »puncten so hebben wy Willem van Hoerne vorschreve »aen desen brieff mit onsen wist und willen onse sie»gel doen hangen vor uns und onse Erven, gegeven in »'t jair ons Heren doe men schreeff dusent drie hondert »een und tachtentich des Goensdags vor Sinte Claes dagh".

Den 10 Juni 1428 droeg Willem van Bongart het huis Aldenghoor in ruiling (erfwissel) over aan Daniel van Ghoor. De betrekkelijke ruilingsbrief, geschreven op parkement, meldt dat *den hoff over Mase gelegen*, *in den*

(1) Willem van Bongart gehuwd (1411) met Lette van de Weijer, was zoon van Eustache van Bongart, en oom van Daniel van Ghoor. (:Zie Genealogie der Freiherren van Bongart, door Jos. Strange, Cöln 1866:).

lande van Horne zo Halen, geheischen zen alden Ghoere, mit lant, benden, weide, broecke, cijnsen, pechten en keurmeden aan Willem van Bongart, bij erfdeeling toebehoort, en dat hij ten deze instaat voor zijn broeder Johan, en voor de minderjarige kinderen van wijlen zijn broeder Adam van Bongart, alsmede voor zijn zwager Stephan van Leeck, die hunne zegels aan den brief hebben gehangen. — Daniel van Ghoor verklaart op zijne beurt in ruiling over te dragen *synen hoff, lant, benden ende broecke te Ophove in den lande van Borne, met pechten cijnsen, keurmeden in und uijsgelden*, belast met een vat tarwe aan het Gasthuis te Sittard en aan de kanunikken aldaar vier marck, twee schillingen en vier kapoenen. Voorts verklaart Daniel van Ghoor, dat hem de verruilde goederen te Ophoven bij erfdeeling toebehoorden, en dat hij ten deze goed spreekt voor zijne broeders Johan en Willem, alsmede voor Johan zijns broeders zoon, voor zijne zuster Aleida, weduwe van Goswin Begijn, Ridder, en voor zijne zwagers, Godhard van Bocholt en Godhard Dobbelstein van Doenrade, die nevens Johan van Leeck, Gerard van den Eicholtz en Johan van den Hornech, als magen en vrienden van Willem van Bongart, hunne zegels aan den brief hebben gehangen (1).

Daar de hoeven Ophoven en Aldenghoor leengoederen waren zoo moesten ze wederkeerig gereleveerd worden.

(1) Deze zegels verbeelden:
Ghoor: drie horens 2—1.
Bongart: afgevallen.
Dobbelstein: een Slangenkruis waarover een hartschildje met drie bolletjes.
Bocholt: drie leeuwkoppen 2—1.
Leeck: drie fascen.
Eicholtz: gevierdeeld, 1 en 4 een getakt Andreaskruis, 2 en 3 een klimmende leeuw.
Hornech: een Andreaskruis op een veld bezaaid met kruisjes.

Dit geschiedde bij een en dezelfde akte van relief, als zijnde de Graaf van Meurs, Heer van Borne (waarvan Ophoven te leen roerde) te dezer tijd ook pandheer des lands van Horn. »Wir Frederich Greve zo Moerse ind »zo Sarwerden, Here des lands van Borne ind Mombre »des lands van Hoerne, doin kont allen luden overmits »desen brieff, dat vur uns ind zwee unser mannen un»ser Herlicheit van Hoerne, mit namen Johan van Wilre ind »Lambert Pyl van Swalmen, komen ind erschenen is Wil»helm van den Bongarde ind bekant, dat he mit guden »vurbedachten sinnen eynen erffwissel hait angegangen »ind gedain mit Daniel van Ghoir, also dat derselver »Daniel van nu voirt haven ind behalden sol den hoff »tzen alden-Ghoir mit allen synen zobehoeren ind vunf»tzeen malder rogge erffpachten in den kerspel van Rog»gel. Als umb den hoff zo Ophoven boyven Sittart gelegen »in unsen lande van Borne mit allen synen zubehoeren, »so wi der vurschreve Daniel, bis up datum dis brieffs »denselven hoff zo leen gehalden hait van uns ind unser »Herlicheit van Borne. Ind hait der vurschreve Wilhelm »die vunftzeen malder rogge erffpachts uns in unse hant »mit hande halme und mit monde opgedragen ind sich »ind syne erven da van unterfft, ind vort flelichen ge»beden den vurschreven Daniel van Ghoir damit zo be»lenen, dat wir gedain, beheltnisse uns unsen erven ind »unser Herlicheit van Hoerne uns recht ind mallige syns »guden rechten. Gegeven in den jaren uns Heren dusent »vier hondert acht ind zwentzich up den naisten Saters»tagh na sint Johans dach decollatio" (1).

(1) Het zegel des Graven van Meurs is afgevallen.
Dat van Johan van Wilre vertoont een kruis van 5 ruiten met een hamer in den linker hoek.
Dat van Lambert Pijl is gedeeld in het bovenste zeven mosselen 4—3.

Het is hoogst waarschijnlijk dat een gedeelte (althans de nog aanwezige toren) van het kasteel Aldenghoor door Daniel van Ghoor gebouwd werd. Hij had met Gertrude van Bocholt tot Kaldenbroeck vier kinderen : 1° Alard van Ghoor, stichter der linie van Kaldenbroeck, bij Grubbenvorst. 2° Arnold van Ghoor, Heer van Aldenghoor. 3° Johanna, echtgenoote van Godhard van Bocholt. En 4° Catharina gehuwd Met Gerard Haex In der Heggen, wonende te Thorn. Zij stierf kinderloos aldaar in de laatste jaren der XVe eeuw.

Arnold van Ghoor tot Aldenghoor had met Alverda van Oest tot Hillenraed eene dochter met name Gertruda. Hij komt in de annalen des lands Horn, en als Landrentmeester van den Hertog van Gelder, menigwerf voor. — Hij is omstreeks het jaar 1499 overleden. — Op zijn jaardienst in 1501 te Haelen gehouden *waeren 22 prijester dij gelt naemen, heeft ellick gehad 4 stuver Ruermunds gelts. Noch 2 stuver om wyn tot den messen ind 1 stuver den Custer*. (1) — De volgende bezittingen waren destijds aan het huis Aldenghoor verbonden : De hoeve te Overhaelen ; de hoeve Tger-Beten te Nunhem ; de Speckheide, beemden en houtgewas ; de hoeve Honssem te Neer ; de hoeve Rutichoven te Horn ; de hoeve Tgen Dall te Ophoven ; de hoeve Ingenhoff te Melick ; de visscherij genaamd het Meer, gelegen *tussen Hoerne ind Beegden tegen dij Duenen ;* twee huisen te Roermond ; een deel in den Nieuwenhof en in den Oliemolen te Swalmen, alsmede een *kempke* gelegen te Thorn op gen Rijt, afkomstig van wijlen Catharina van Ghoor, weduwe Haex in der Heggen en belast met een malder rogge aan den elfduizend Maagden altaar in 't munster te Thorn.

(1) Aanteekening van Johan van Wijck, Rentmeester op 't huis Aldenghoor.

Weduwe geworden zijnde hertrouwde Alverda van Oest (1) met Jonker Werner van Palant, Drossaard van Wassenberg. Deze verhief Aldenghoor en verdere leengoederen 's Dinsdags na St. Remigius 1501, ten behoeve zijner vrouw en dochter: »Ich Heinrich van Barich, ter tyt Stathelder van »den Leenhove der Grafscap van Hoerne van wege des »Hoichwerdigen Hochgeborenen Furste inde Here Johan »van Hoerne, Buscop tzo Ludich, Hertoge zo Bulyon ind »Greve tzo Loen, ind tzo Hoerne, doin kont myt dyssen »openen brieff dat op huyden datum dys brieffs vor mijch »komen ys as eynen Stathelder ind overmytz twe mannen »van leene myt name Goedert Here zo Draeckenvelts zo »Ghoir ind Godert van Odenhoven, Werner van Palant »son tzo Breydenbaent, int hefft ontffangen ind opge- »halden vyer pundige leenen ind eyn kloppelleen, wellike »voirschreve leenen Aert van Ghoir Daniels soen zeliger »in verstorven is, so wijt inde breijt geleghen als dat »leenhove boeck dat inhelt ind uytwysende ijs, in behuff »synre huysvrouwe ind synen erven, sonder alle argelyst, »vurbehelten mynen genedighen lieve Here vurschreve ind »alleman syns gueden rechts. In orkonde der waerheyt »heb ich Heijnrich vurschreve als eyn Stathelder mynen »zeghel ter konden onder an dissen brieff gehanghen int »jaer ons Here vyfftheenhondert ind eyn des Dynsdaghs »na Sinte Remeys dagh" (2).

Gertruda van Ghoor, erfdochter tot Aldenghoor, huwde in het jaar 1514 op St. Michielsdag met Diederich van Boetzelaer, Erfschenk des lands van Cleef. Deze verhief, 8

(1) Zij was Zuster van Felicita van Oest-Hillenrade en van Isabella echtgenoote van Arnold Schenck.

(2) Het zegel van Hendrik van Barich verbeeldt drie leliën 2—1 waartusschen een dwarsbalk.

October 1535, na dood zijns stiefvaders Werner van Palant, het huis en de goederen van Aldenghoor ten name van Diederich zijn oudsten zoon. »Wyr Johan Greff tzo »Hornes, Heere tzo Weert, tzo Althenae, tzo Cortesschem, »tzo Avelghem, tzo Bocholt unde tzo Brugel, Erff voocht »des lands van Thooren unde Nederitter doen condt unde »bekennen midts desen dat voor ons, onsen Stadthalder »Johan van Waes, Johan van Baexsen, Willem van Edin»ghen onsen Rentmeester unde meer andere onser mannen »van leene, comen unde erschenen ijs der veste unde »vrome Dierich Heer tzo den Boetseler unde Ter-Meulen, »Erffschenck des landts van Cleve, unde heeft aen ons op»ghehalden unde untfangen voor hem selven als voor syn »tocht, unde voor Dierich van den Boetseler sijnen altsten »soen, als een recht erffgenaem, vier pundighe leen, daer »Werner van Palant tot desen dach leenman aff gheweest »ijs, den wyr nu syns eydts verdreghen hebben, unde syn »die voorschreve vier leenen te weten dat huys ende hoeff »'t Overhaelen geheijten Aldegoir mit alle syn toebehoren, »eenen hoff tzo Nunhem geheyten den hoff 'T ger Beten, »eenen hoff tzo Neer geheyten den hoff tzo Hoenschem »ende noch eenen hoff tzo Horne gelegen op Rutichoven »Ende hebben den voorschreve Heer van den Boetseler, »mitten vier pundighe leen overmidts ons Stadthalder unde »mannen van leene doen beleenen, naer gewoente onser »Greffschaps Horne, beheltlich ons unde yder man syns »rechts, unde hy heeft ons behoorliche hulde unde eyt »ghedaen als een man van leen schuldich ijs synen Leen»heere te doen. In kennissen der waerheyt hebben wyr »Johan Greff voorschreven onsen zeghel hier aen doen »hanghen, unde ich Johan van Waes Stadthalder, Johan »van Baexem unde Willem van Edinghen als mannen van »leene hebben oock ter konden onse seghelen by zeghel

»ons gnedigen Leenheere doen hanghen, den achsten dach »Octobris in 't jaer duysent vyf hondert vyf en dertich" (1).

Diederich van Boetselaer, zoon van Diederich en van Gertruda van Ghoor, werd met de goederen van Aldenghoor beleend den 7 Mei 1547. »Wir Philips van Mont»morency Grave tho Hornes, Heer tho Weert Althena, »Cortessem, Boicholt, ende Bruegel, Erffvoigt des lants »van Thoren ende Nederitter, doin kont ende bekennen »mitz dies allermennichlichen, dat vur ons, unssen Stat»helder, ter tyt Leonart van Lair, ende unssen lehnman»nen Johan van Baexem ende Reyner van Nuenhem, vort

(1) Het zegel van Johan van Waes is gevierdeeld: in 't 1ste drie vogels 2—1, in het 2de en 3de een hartschild waarover eenen band, in het 4de een leliënkruis en in het midden een hartschildje waarop een klimmende leeuw. Op den helm een eenhoorn.

Het zegel van Johan van Baexem verbeeld een rechtsklimmende leeuw.

Het zegel van Willem van Edinghen, is te vinden in Deel I bl. 150.

»mehr anderen, kommen ende erschen ist den ehrenveste »ende frome Dederich Heer tzo dem Boetseler, Erffschenck »des Furstenthums Cleve, ende hefft aen ons upgehalden, »ontfangende vur hem und seines lyves erven, vier bun- »dige lehnen daer Diederich Heer von dem Boetseler, derer »seele God genedich, tot diesen dage lehnman aff geweist »is, nemelich dat huys ende hoiff tho Overhalen, geheiten »Aldenghoir mit alle syne rechten und thobehoren, den »hoiff Ter Beeten, den hoiff Hoensschem und den hoiff up »Rutichoven. So hebben wir den gedachter Heer van dem »Boetseler mit diesen vier lehnen overmitz Stathelder und »lehnmannen doin belehnen, nach recht und gewoinheit »unsser Graffschap Hornes, vurbehalt ons und jederman »syns rechts. Ende hefft ons behoirliche hulde ende eidt »gedaen als ein man van lehn gebuert tho doin. Gegeben »den sevenden dach May 1547".

Diederich van Boetselaer benoemde in 1558 zekeren Johan Cruder van Wassenberg tot Stadhouder zijner laatbank van Aldenghoor. — Het verhef voor deze bank kostte dubbelen cijns, twee kannen wijn voor den Secretaris en eene voor de Laten. Wanneer deze kennis droegen, dat een Laat gestorven, een keur vervallen of iets dergelijks was voorgevallen, dit moesten zij, ingevoleg hunnen eed, den Laatheer berichten.

Zweder (Assuerus) van Boetselaer, Heer tot Aldenghoor, zoon van Diederich voormeld en van Irmgarda van Wijlich, was gehuwd met Barbara van Bijlant. Hij gaf (1592) procuratie aan zijn Rentmeester, Adriaan Poeijn, tot lichting van 50 gulden rente op de hoeve Ingenhof te Melick. Hij verplaatste, omstreeks het jaar 1599, den watermolen van Overhaelen naer Haelen, en den windmolen van den eenen berg op den anderen. Deze molens, voorheen bezeten door de Heeren van Horn, hadden de banaliteit over de dorpen Horn, Beegden, Haelen en Buggenum.

Diederich van Boetselaer, gehuwd met Johanna van Merode, droeg (1629) het huis Aldenghoor bij ruiling over aan Frans de Mauleon, Baron de la Bastide, en zulks tegen de heerlijkheid Tassigny, in het Graafschap Chiny (Luxemburg). Kort daarna verkocht Frans de Mauleon het huis Aldenghoor aan Jonker Lambert De Keverberg wonende op den huize Middelbeck gemeente Hinsbeck, bij Venlo. De betrekkelijke koopakte werd verleden voor het leenhof van Horn, den 4 April 1629.

Lambert de Keverberg-Aldenghoor huwde (1628) met Elisabeth van Pollart tot Exaten. Hij kreeg, 10 Juni 1628, bij den Koning in diens Raad van Gelderland octrooi om zijne leengoederen te belasten, tot vertimmering van het huis Middelbeeck te Hinsbeck, waarin hij destijds woonde.

Den 23 Juli 1644 verworf hij, bij Vrouwe Margareta Van der Lip genaamd Hoen, vergunning om de hoeve Luttelvorst, leenroerig van het huis Grubben te Grubbenvorst, te mogen belasten met 1819 gulden. — Hij had met zijne evengenoemde echtgenoote negen kinderen: 1° Hans Caspar, 2° Andries, Heer te Middelbeeck, 3° Catharina, echtgenoote van Johan de Rohe, 4° Anna Elisabeth, vrouw van Martin Willem de Rohe, 5° Jan Everhard, 6° Johan, Heer te Neunhof, 7° Maria, 8° Barbara, 9° Anna. — Den 16 Februari 1662, deelden de zes eerstgenoemden, bij wille huns vaders, in bijwezen van Diederich van Pollart, Jan Georg van Lom en Willem van Borman tot Grathem, de ouderlijke goederen. De drie laatst genoemden (Maria en Barbara waren kloosterdamen) kregen hun aandeel na dood huns vaders. Deze goederen waren de volgende: Het huis Aldenghoor, de hoeve te Overhalen de twee molens, de hoeve Beuckelt te Neer, den Molengrient te Maasbracht, het huis Middelbeeck te Hinsbeck, den Borghoff aldaar, het huis de Stege te Grub-

benvorst, de hoeve Luttelvorst te Velden met de tiende en de visscherij aldaar, de laatbank te Horst, een gedeelte in het veer te Venlo, de pachten in de stad, en de begeving van het bodeambt aldaar, de hoeve te Well, den grooten Heijerhoff te Breijel, den Vogelsancks molen, en den kleinen Heijerhoff met de gerechtigheid op de Schans aldaar (1).

---

(1) Wij verwijzen, voor wat de vertakkingen betreft, naar de uitvoerige geslachtlijst der familie de Keverberg-Mewen door Ridder Ch. de Borman (Annuaire de la noblesse de Belgique, 1863). Wij willen deze lijst eenigszins aanvullen en, waar noodig, naar authentieke bescheiden verbeteren:

Op St. Dionisiusdag 1545, had te Achel op 't huis (Tgen Broeck) *ijn dije grote kamer*, in bijwezen van Mr Simon van den Broeck, eene erfdeeling plaats tusschen de kinderen van wijlen Jan van Mewen, genaamd Keverberg, en diens echtgenoote Margareta Borman. Deelgenooten waren: 1° Godhard van Keverberg, 2° Jonker Johan van Keverberg, alias Mewen; 3° Jonker Arnold van Mombeeck, als momber zijner vrouw en zijner vrouw moeder, 4° Arnold Nijs, 5° Jufvrouw Ida met haar kind Johanna van Gressenich, huisvrouw van Mr Simon van den Broeck, en 6° Jonker Renier van Keverberg. — Getuigen van deze deeling waren: Jan van Heerle alias Mewen, Jan Danijels alias Haenen en Arnold Konen van Roosteren.

Johan van Keverberg, boven vermeld, was de stichter der linie van Raedt, een kasteel te Laurensberg, bij Aken en van Lintzenich, bij Zulpich. — Renier, zijn broeder, was de Stamvader der liniën Ter Steeghe, bij Grubbenvorst, Aldenghoor, bij Roermond en Neunhof, bij Eijnatten, in 't land van Limburg.

Godhard de Keverberg-Raedt, zoon van Johan voornoemd, had drie kinderen: 1° Johan Heer te Raedt, 2° Rutger en 3° Elisabeth. — Rutger de Keverberg, had met Ida Von Heinsbach, genaamd Hoen zu Loevenich, geene afstammelingen. Hij was Kolonel-Kommandant van Dusseldof, en stierf aldaar, den 11 Mei 1645. — Toen hij, met den Generaal Jan van Weert, naar Duitschland en Hongariën trok lieten zij, in een stadje bij Trier, een koffer achter inhoudende 600 Rijksdaalders van Rutger de Keverberg en eene nog grootere som van voormelden Generaal. — Dit koffer was in handen gekomen der Dom-Kapitularen van Trier, die de gelden uitgenomen en door eene behoorlijke schuldbekentenis vervangen hadden. — Naderhand voerden de Heeren Frentz van Slenderhan, erfgenamen van den Generaal, alsmede die van Rutger de Keverberg ten deze een proces voor 't kamergerecht te Spiers, proces dat het Domkapittel verloor, en dat (1701) op nieuw, en ditmaal tusschen de familiën de Frentz en de Keverberg, in 't Gerechtshof te Dusseldorf aanhangig was. Den

Hans Casper de Keverberg, Heer van Aldenghoor, was gehuwd (1663) met Maria Hildegonda van Grevenbroeck tot Helvoort. Hij verhief 1657, in het leenhof van Gelderland, gevestigd te Roermond, den Weerd en de Visscherij, gelegen te Roosteren in het Ambt van Montfort, en zulks voor en ten behoeve van zijn neef, Rudolf de Keverberg tot Raedt. »Philips by der Gratie Godts, Coninck van »Castillen etc. Doen condt dat voor onsen lieven ge»trouwen Cancelier onses Vorstendoms Gelre ende Stadt»houder van onsen leenen aldaer, Heere Judocus van den

25 April 1763, gaf de Baron Frans De Keverberg, Kolonel van een regiment Dragonders, wonende te 's Hertogenbosch, volmacht aan zijn neef H. C. De Keverberg-d'Aldenghoor, om de penningen afkomstig van zijn oud-oom Rutger, volgens minnelijk accoord met de Frens-Slenderhan getroffen, in ontvang te nemen. — De Kolonel Rutger de Keverberg, liet bij testament, onder anderen een zilveren wierooksvat aan de kerk der Wittevrouwen te Aken. — Zijne zuster Elisabeth, huwde (November 1606) met den Baron Johan van Merode-Houffalis, weduwenaar van Johanna van Stepraedt. Hij bezat, in 't Rijk van Aken, de Franckenburg, de voogdij van Burtscheid, den Gebrandenhof, de Rode-erdt, de Huls en meerdere molens. — In het land van Valckenburg, den Houffalis-hof op de Straat, den Mingersborg, — de heerlijkheid Aerschot in de Meijerij van den Bosch. — Zij had haar deel in de goederen van Raedt, het huis de Thomp te Margraten, molen en aanhoorigheden te Simpelveld, den Eelerhof, den Werrebergshof in 't ambt van Krickenbeck. — Het huwelijkscontract was geteekend, vanwege den bruidegom, door Adam van Hochkirchen, en vanwege de bruid door F. van Pollart van Nunhem en C. de Keverberg tot de Steeghe.

Jan de Keverberg-Raedt had, met Barbara van Eijck drie kinderen: 1° Godhard Heer van Raedt, 2° Rudolf, stichter der linie van Lintzenich, en 3° Clara.

Godhard de Keverbergh-Raedt had met Elisabeth Collart van Lijnden drie kinderen: 1° Otto Willem, Heer te Raedt, 2° Johanna Barbara, 3° Maria Hedwig, gehuwd met Johan Lodewijk Greiff, heelmeester.

Otto Willem de Keverberg-Raedt had ten huwelijk Gerardina Catharina Van Savelandt, waaruit 1° Elisabeth Julia Segerina, 2° Catharina Francisca, kloosterdame, 3° Godhard Diederich, allen woonachtig te Gelder.

De andere linie der familie de Keverberg, namelijk die Ter Steeghe, Aldenghoor, Neunhof, had tot stamvader Renier van Keverberg. Deze had met Mathilde van Hulsberg-Schaloun tot Herten, drie dochters en een zoon namelijk Caspar de Keverberg gehuwd was Agnes van Dript, dochter van Diederich van Dript, Heer ter Steeghe en van Cornelia van Erp, en in tweede huwelijk,

»Kerchove ende mannen van leen hiernaer beschreve, »erschenen is Hans Caspar van Keverbergh ende heeft uyt »crachte van procuratie ihme gegeven by Rodolph van »Keverbergh genant van Meuwen te leen ontfanghen den »Weert en Visserye gelegen tot Roosteren, in den Ampte »van Monfort, ons als Hertoghe van Gelrelant ten Gelder- »schen rechte met vyftien goltgulden te verhergewaden, »leenroerich by overlyden van Jan van Keverbergh genant

---

met Catharina van Hove. — Uit zijn eerste huwelijk sproten 5 kinderen: 1° Cornelia, vrouw van Adolf Schenck van Nijdeggen, 2° Willem, jong gestorven, 3° Renier, 4° Hans Everhard, 5° Catharina; en uit het tweede huwelijk twee zonen 1° Caspar en 2° Hendrik de Keverberg. Na dood der voorkinderen Renier en Catharina (1599), trof de vader, Caspar van Keverberg, met zijn zoon Hans Everhard en met Adolf Schenck een accoord, nopens de moederlijke nalatenschap.

Hans Everhard de Keverberg, Heer ter Steeghe, had met Catharina van Cruchten, voerende gebandeerd van zeven stuk, een zoon genaamd Lambert. Deze is de stichter geweest der linie van Aldenghoor.

Johan, derde zoon van Lambert de Keverberg d'Aldenghoor, was de stichter der linie van Neunhof. Deze had, met Godfrida Cauchon de la Tour, meerdere kinderen, als: 1° Anna Christina gehuwd met den Baron de Rollois, voerend gevierdeeld, drie leeuwen en een kruis, Kommandant van Catszau in Hongariën, 2° Anna Maria Elisabeth, kloosterdame te Burvenich, 3° Johan Frans, Kolonel, 4° Johan Balduin Antoon, die het huis Neunhof (1690) verbief na dood zijns vaders, 5° Elisabeth Clara, gehuwd met Jacob Vincquels, 6° Johanna Alouisiana Josepha, vrouw von Muhlstro, en in tweede huwelijk van Conrad Lindelauf, wonende te Eupen.

Omstreeks het jaar 1739 hadden de evenvermelde kinderen van den Neunhof geschil over de verdeeling der ouderlijke nalatenschap, doordien de oudste zoon, die volgens de Limburgsche costumen het stamhuis vooraf had, alsmede de Baron de Rollois afwezig of wellicht overleden waren. — Wij vonden ten deze eene attestatie verleden voor den Notaris Mars, te Brussel, waarbij zijne Doorluchtige Hoogheid Willem Hyacinth, Prins van Oranje-Nassau, Charles d'Herzelles, Luitenant-Kolonel, en Michel de Colins, Kapitein, onder eed verklaren, dat zij den Baron Johan Frans de Keverberg, Kolonel, in garnizoen te Malaga, gezien en gesproken hadden, respectievelijk in de jaren 1637 en 1638; dat zij wel wisten, dat gemelde de Keverberg afkomstig was uit 't land van Limburg, en dat hij in December 1634, door Zijne Katholieke Majesteit, met het regiment Duitsche kurassiers *begiftigd* was geworden.

»Meeuwen lest erledicht, ende heeft den voorschreve Hans »Caspar van Keverbergh in name van wege ende tot be»hoeff als boven, hiervan manschap ende eedt van trouwe »ghedaen ende gelooft alles verner te doen dat een ge»trouwe leenman synen Leenheere te doen schuldich is, »desgelycks de voorschreve Rodolph van Keverbergh ge»nant van Meuwen ende syne erven, ons onse erven ende »naecomelinghen Hertoghen voorschreven altyt soo dick »des noot gebeurt, ende 't selve leen erledicht oock doen »sullen beheltelyck in allen ons als Hertoge van Gelre ende »eenen iederen synen goeden rechten sonder arch of list. »Hier syn over ende aen geweest onse mannen van leen »Joannes Bosman Adt voor onsen hove in Gelderlant ende »Gerard van Baerlo. Des 't oirconde hebben wy Coninck »onsen segel aen desen brieff doen hanghen, gegeven bin»nen onse Stadt Roermonde den dertichsten dach van »January in den jaere ons Heeren duysent seshondert se»ven en vyftig".

Na dood van Rudolf de Keverberg-Raedt verhief Hans Caspar de Keverberg d'Aldenghoor andermaal het leen de Weert en de Visscherij te Roosteren ten name van zijn pupil Karel Emanuel de Keverberg-Raedt, Heer van Lintzenich. Dit geschiedde te Roermond, den 5 September 1676, ten overstaan van Jacob van Gutschoven, Ridder, Cancelier des Hertogdoms Gelre, Johan Roosen en Johan Batta, leenmannen. — In 1682 verkochten de voogden van Karel de Keverberg-Lintzenich, namelijk H. C. de Keverberg d'Aldenghoor en Gothard van Merode-Houffalise, den bovenvermelden Weert te Roosteren, ook Meuwenhof genaamd, met de visscherij op de Maas, alsmede een deel van den Eelerhof, aan den Advokaat Arnold van den Bergh. — Deze Meuwenhof had, onder andere gerechtigheden, het recht van sepulture in de kerk van Roosteren, en was

belast met 7 koppen haver en 7½ stuiver cijns, aan het armbestuur aldaar, benevens 3 koppen haver en 3 stuiver aan Jonker Clandt.

Karel Emanuel de Keverberg-Raedt, zoon van Rudolf en van Margareta Alexandrina Colijn van Lintzenich, huwde (1691) met zijne nichte Maria Elisabeth de Keverberg, erfdochter tot Aldenghoor, waarvan zes kinderen 1° Rudolf Caspar, 2° Jan Frederik Lambert, kloosterling, 3° Jan Willem, 4° Jan Lodewijk, kapitein, 5° Andries Edmond, kanunnik, 6° Barbara Alexandrina, kloosterdame te Hocht.

Rudolf Caspar, Baron de Keverberg, Heer van Aldenghoor en Lintzenich, gehuwd met Judith Cornelia Maria, dochter van Caspar, Baron de Merwijck-Kessel en van Anna de Lijnden van Croonenburg, had een zoon:

Karel Emanuel Caspar Joseph, Baron de Keverberg-d'Aldenghoor, Heer van Haelen en Kessel, lid der Ridderschap van het Hertogdom Gelre, had met zijne echtgenoote Anna Maria Josephina de Weichs tot Roesberg drie kinderen: 1° Karel Lodewijk Willem Joseph, 2° Karel Frederik Joseph, 3° Clementina Francisca, Abdis te Bedburg bij Cleef.

Karel Frederik Joseph, Baron de Keverberg d'Aldenghoor, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, lid der eerste Kamer der Staten Generaal en President der Limburgsche Ridderschap, had met Maria Alexandrina Barbara van Heereman-Zuydtwijck en in tweede huwelijk met Maria Agnes Engelbertina von Kerckerinck-Borg geene kinderen; weshalve het huis en de goederen van Aldenghoor, bij uiterste wilsbeschikking, ten deel vielen aan den tegenwoordigen bezitter den Baron Karel de Keverberg, als zijnde de oudste zoon van wijlen den Baron Karel de Keverberg de Kessel, Prefect van Osnabruck, Ridder der legioen van Eer, Commandeur van den Nederlandschen Leeuw, Gouverneur der Provinciën Oost- en West-Vlaanderen, lid van

den Raad van Staten, schrijver van verschillende werken, overleden te 's Gravenhage den 30 November 1841 (1). Hij had tot echtgenoote Charlotta Baronnesse van Loë-Wissen, en in tweede huwelijk Maria Lodge, geboren te Rochdale, (Engeland) uit welk laatste vier kinderen, als: 1° Karel Georg Clement Joseph, Heer van Aldenghoor, boven vermeld, 2° Frederik Hendrik Karel Ernest, oud lid der 2de Kamer der Staten Generaal, overleden (1877) te Kessel. Hij had ten huwelijk Louisa Josephina Maria de Vilers de Pité, waaruit eene dochter Maria Carolina Hortensia Mathilda. 3° Georg Frans Ernest, jong gestorven, en 4° Elfrida gehuwd met Hendrik Hennus, medecijnen-dokter te Roermond, van welke een zoon.

Wij kunnen, bij gemis aan bescheiden, niet alle de goederen aangeven, die van den huize Horn te leen roerden. — Omdat deze goederen onderworpen waren aan kosten van verhef, van octrooi en dergelijke, daarom droegen ze, in de lands lasten, een vierde gedeelte minder dan de allodiaal of schepen goederen. Deze werden voor 't gerecht, dat is, ten overstaan van de Schepenen gerealiseerd. Leengoederen daarentegen konden niet van de eene in de andere hand overgaan, dan met tusschenkomst van den Leenheer. Geschillen over schepen goederen werden door de Schepengerechten beslist; betrof het evenwel leengoederen, dan stond het geschil uitsluitend ter kennis van 't Leenhof. — Een derde soort waren de cijns- of laatgoederen, betalende bij overgang een heergeweide, een werfpenning of wel eenen keur, dat is, een stuk vee ter keuze van den Laatheer. De

(1) De Baron de Keverberg was liefhebber en bevorderaar van kunsten en wetenschappen. Napoleon I schatte hem hoog, en de Hertog van Leuchtenberg vereerde hem met eene buitengewoon groote gouden medaille. — Menig geestig jongeling had hem eene artistieke opleiding te verdanken.

laatgoederen bekleedden, als het ware, eene middenplaats tusschen de leen- en de allodiaalgoederen.

Behalve de vele leengoederen in het dorp Horn, kunnen wij als zoodanige aangeven het huis te Nunhem, oudtijds bezeten door eene familie van dien naam, later door die van Collart van Lijnden, van Pollart, van Waes, van Wittenhorst, d'Ingels en Waegemans; de Priorshof, Inkevortshof en Groot-Melenborg, onder Buggenum; de groote tiende aldaar; de Pannenhof onder Beegden; de Vogelshof, gelegen te Over- of Waterhalen, gemeente Halen (1).

In het jaar 1394, op O. L. V. dag *Purificationis*, gaf Willem VIII, Heer van Horn, zijnen beekmolen te Overhalen, in erfpacht uit aan Hendrik den molenaar, voor 14 malder rogge 's jaars. — Graaf Jacob I zoon en opvolger van Willem VIII, gaf (10 September 1455), 6/7 van dezen erfpacht ten huwelijk aan *syne gemeene nichte* Oda, dochter van Reinhard van Haeghen, getrouwd met Adam Vogels. Deze kocht, in 1483 op St. Hubertsdag, het ander 1/7 van Graaf Jacob II. — In 1489, behoorde de erfpacht en de molen aan Hendrik Vogels, Scholtis van Maasland. — De Vogelshof was tweeleenig, een deel te Ghoor, het ander te Horn. Hij werd in den Hornsche leenzaal verheven, 22 Juni 1506, door Johan Vogels, Johans zoon. Den 25 Juli 1531, door Joost van Meerssen, Kastelein te Lewensteyn, man van Hendrica Vogels. Den 8 Maart 1539, door Frans Vogels en den 15 December daaraanvolgende, door Gerard van Merwijck, als man van Johanna van Dorn, (vruchtsgebruikster) weduwe van Hendrik Vogels. Den 15 Juli 1576, door Jacob Vogels. Den 13 December 1605, door Frans Vogels. Den 16 Augnstus 1637, door Conrad Vogels en den

(1) Den naam Vogels is, als plaatselijke benaming, in de gemeente Halen tot heden toe bewaard gebleven.

11 December 1680, door diens neef Jonker Willem Weiz. (1)

Van de vonnissen in 't Hornsche leenhof gestreken, kon naar de Loonsche leenkamer van Curingen geappelleerd worden. — Aanvankelijk zaten de Heeren van Horn hun leengerecht in persoon voor (2). Later deden zij zich vervangen door Stadhouders, als: in 1506, door Peter van Straelen; in 1519, door Jonker Willem Pijl van Swalmen; in 1527, door Jonker Johan van Waes; in 1547, door Leonard van Lair; in 1566, door Jonker Daniel van Nunhem; in 1576, door Antoon Heuss; in 1588, door Peter Moultz; in 1605, door Willem van Haeren; in 1620, door Willem Baron de Horion; in 1637, door Johan Hendrik, Heer tot Elmpt; in 1656, door Assuerus, Baron de Horion; in 1680, door Godfried van Odenhove, vice-Stadhouder; in 1709, door Philip Wijnand, Baron de Kerchem; in 1723, door Gerard Assuerus, Baron de Horion; in 1740, door Gerard Assuerus Louis Ernest, Graaf de Horion; in 1761, door Karel Frans Joseph, Graaf de Horion.

Elk bezitter van leengoed legde voor het leenhof den volgenden eed af: »Diewyl ick N. N. leenman syn sal so »geloeve ende sweere ick syne Genede als Grave tot Horne »derselve Heeren Stadthelder ende mannen van leen trouw »und holt te syn, dat beste te proeven ende het archste »te warden, ende het leen daer ick helder van ben dat »behoeff ik in effect te halden sonder te gestaeden dat 't »selve gereeten, gespleeten oft veralineeert sal worden, »sonder eerst daervan becomen te hebben behoirlick octroij, »oft dan yetwes in prejudicie myns Genedigen Leenheere »gedaen sal worden, ende wan ick van den Heere Stadt-

(1) Vogelshof behoorde in 1757 aan Rudolf Caspar Baron de Keverberg.

(2) In eene akte verhief des jaars 1428 (zie hierboven) komt Frederik Graaf van Meurs als *Momber des lands van Hoerne* voor. Dit *Momber* tijdens het leven van Willem VIII, zal wel niets anders beteekenen dan *tijdelijk plaatsvervanger des Landheeren.*

»helder gefordert worde om 't recht te helpen bezitten, so »sal ick gehorsaemlick compareeren, clacht antwort ende »alles wat mich voor compt aenhooren, daerover gemaent »synde oordeel te spreken, den meesten gevolgh der leen- »mannen sal ick volgen, geenen secreten raedt derselve »sal ick melden, ende verner geloeff ik alles te doen 't »gene een goet eerlick vroem leenman schuldigh is te »doen, so helpe mich Godt ende syn heilick Evangelie".

HET GERECHT.

III.

Ten aanzien van het rechterlijke was het land van Horne verdeeld in vijf dingbanken, namelijk: Haelen, Horn, Neer, Heythuizen en Ophoven (1). Het dorpje Haelen, als in 't midden des lands gelegen, was de zetel van het hoofdgerecht, *wettig hoefftgerecht*. — Van burgerlijke vonnissen, in de nedergerechten gestreken, kon naar Haelen geappelleerd worden, en van daar, in laatster instantie, naar het Loonsch Schepenhof in Vliermael. — Deze omstandigheid gevoegd bij het beroep naar Curingen, ter zake van leen, schijnen aan te duiden, dat het land van Horn, in oude tijden, nauw aan dat van Loon verbonden is geweest.

Omstreeks de helft der XVII eeuw, onderging deze rechterlijke indeeling eene wijziging, althans voor die dorpen, welke destijds verpand en tot heerlijkheden verheven waren geworden; dan, aan die verpanding was de instelling en benoeming van het gerecht verbonden. Te dezer tijd, zoo al niet vroeger, werd ook het hoofdgerecht van Haelen naar Horn overgeplaatst.

In strafzaken was geen appel; de straf stond *op genade of op ongenade* des Landheeren. — De omstandigheid, dat de burcht te Horn de plaats was, waar de aangehoudenen

(1) In 1636, had ook Beegden zijn eigen gerecht.

werden opgesloten, schijnt als van zelf daarheen te hebben geleid, dat het getuigen verhoor aldaar plaats greep en dat ook het vonnis, door de Halensche Schepenen, aldaar geveld werd.

Als eene bijzondere gunst en met het oog misschien op de klachten, die uit de nedergerechten tegen de bemoeizucht der Hoofdschepenen gerezen waren, liet Graaf Jacob II, op St. Remisiusdag 1487, eene ordonnantie uitgaan houdende, dat zijne onderdanen, in vergelding der menigvuldige diensten den Grave bewezen, voortaan terecht zouden staan voor hunne eigene schepenen, en dat geen dier onderzaten eenige straf zoude ondergaan, dan krachtens een vonnis van diezelfde Schepenen. Voorts beloofde de Graaf, dat hij den ingezetenen goed recht zoude doen administreeren en niemand voor den scherpen rechter laten voeren, dan op oordeel en vonnis van de bevoegde Schepenen. — Deze ordonnantie is in zoo verre merkwaardig wijl ze, nevens de gewoonlijke zegels, des Graven eigen handteekening draagt, iets dat bij documenten van dien tijd zelden het geval is. — Wij geven het stuk met de handteekening letterlijk weder: »Wyr Jacob Greve zo »Hoerne, tzo Althena, zo Cortershem ind zo Cranendonck »etc. doin kont ind bekenne. Alsoe onsse lieve getrouwe »ondersaeten unsser Graeffschap van Hoerne unss menich»voldige diensten frientscap ind gunst - bewesen hebben »omme unsse renten te betalen ind auch deck te hulpen »gekomen synt omme unsse scaden te verhueden, daer»omme wyr denselven onssen ondersaten toegesacht ind »geloefft hebben, ind overmits desen onssen brieve toeseg»ghen ind geloeven, by onsser eren ind trouwe, dat wyr »alle onsse ondersaten die tegen onss misdaen ind ge»breuckt mochten hebben oft noch breucken mochten, alle »tyt in synre bancke te Schepen oerdell ind vonnisse stel-

»len sullen, ind nyemantz rechts weygeren te doin oft »laeten geschien, wyr en sullen auch nijemantz doin ver»suecken van den Scherpen richter ten sy by vonnisse »onsser Schepenen vurschreven, ten were saeck dat sy ter »quader namen ind fame stonden, uytgescheyden die ghene »die tegen onsselffs persoen ind Hoecheyt misdeden ende »wyr dat myt konden (getuigen) bewysen konnen, sullen »tot unsser correctien staen. Ind want wir dit alss vur»schreve also gehalden willen hebben, soe bevelen wir »hyromme onssen Drossart, Scholteten, boeder ind fort allen »onssen Amptluden nu synde off naemaels wesende, dat »yr alsoe doen sult als vurschreve iss. Soe wir onsse on»dersaeten boeven recht nyet vercort en willen hebben. In »orkonde der waerheyt hebben wyr Jacob Greve tzo Hoerne »etc. unssen siegell beneden desen brieff doen hangen ind »mit unssen hanteyken ondergeteykent, ind voirt begeert »ind bevolen onssen lieven getruwen Arnolt van Ghoir, »Daniels son, Johan van Ghoir ind Henrich van Nuynhem »dat sy yre segelen by dat unsse tot eynre meerre konden »aen desen brieff hangen willen, dat wir Arnolt, Johan »ind Heinrich voirschreven, van begeerte ind bevele unss »gnedigen Heren gerne alsoe gedaen hebben ende onsse »siegelen by siegel onss gnedigen Heren onder aen desen »brieff gehangen. Gegeven int jair onss Heren dusent vier»hondert seven ind tachtetich op Sint Remeyss dach".

De dingbanken namen kennis van civiele, correctioneele en crimineele zaken; zij waren daarenboven belast met het verlijden en registreeren van schier alle burgerlijke akten. Zij waren samengesteld uit zeven Schepenen, een Secretaris en een gerechtsbode. — De Scholtis van Maasland, als Officier van justitie, was ambtshalve gelast met het opsporen, of het doen opsporen, der wanbedrijven, en met de beklaagden, naar gelang der feiten, strafbaar te stellen. Hij trad ook op in civiele zaken *manende de schepenen om recht.* Hij was een wandelend Officier, eenigszins lijkenend naar onze hedendaagsche Ambtenaren van het openbaar ministerie.

De Drossaard, Landdrossaard of Hoogdrossaard, die zich soms door een Luitenant-Drossaard liet vervangen, had als representant des Landheeren, geheel de regeering in handen, vooral wanneer hij, zoo als gewoonlijk het geval was, tevens het Stadhouderschap der leenen bekleedde.

De ons bekende Drossaarden zijn de volgende: In 1419 Jan van Goor; in 1474 Diederich van Meurs; (1) in 1481 Godhard van Erp, genaamd Werreberg; in 1529 Johan van Waes; in 1566 Daniel van Nunhem; in 1584 Willem van Merwick; in 1598 Christoffel Schenck van Hillenrade, in 1600 Caspar Hoen van Blienbeeck; in 1616 Willem Baron de Horion, in 1656 Assuerus Baron de Horion; in 1668 Philip Wijnand Baron de Kercken; in 1719 Gerard Assuerus Baron de Horion; in 1740 Gerard Assuerus Louis Ernest Graaf de Horion; in 1760 Karel Frans Joseph Graaf de Horion. — Adriaan Poeijn, Rentmeester te Aldenghoor,

(1) De perkament brief, waarin Diederich van Meurs als Drossaard voorkomt, luidt in den aanhef: »Wir Johan Arlartz ind Heinrich Sluijman doen »kont, also als Diederich van *Morse* Drosset des landts van Hoerne sich ver»schreven ind verbonden hait tzo houden Ryneren Borman, Rentmeister tzo »Stochem, vur tzweyhondert overleutsche gulden, so bekennen wir Johan ind »Heinrich vurs. dat wir des vurschreven Diederichs rechte warburgen sijn etc."

verschijnt als Luitenant-Drossaard, in de jaren 1617—36, en Johan Hendrik van Elmpt in 1637—46.

Het Scholtisambt van Maasland werd bekleed in 1483, door Hendrik Vogels; in 1573, door Godhard van Erp-Werreberg; in 1584, door Johan van Kessenich; in 1611, door Renier van den Camp; in 1637, door Cornelius van Randenraedt; in 1660, door Joan Jacobi; in 1663, door Karel Croll; in 1706, door N. de Fostier; in 1709, door Jacob Jacobi; in 1760, door Karel de Borman; in 1762, door Bartholomeus Norbertus Geradts.

De Schepenstoel der hoofddingbank Haelen was, 1436, bezet als volgt: Jan Betman, Hendrik Wambeeck, Godhard Schaenen, Jan Croen, Jan van den Beelen, Lambrecht Noude, zoon, en Jacob Lepper. — In 1489, waren het: Anthoon van Nuenhem, Herman Smit, Leonard Hermans, Jan But, Jan van den Boerne; Willem Strijcken en Hendrik Tilmans; en in 1535: Willem Strijcken, Johan Conen, Anthoon Eggels, Johan van Wijck, Geerling Mertens, Hendrik Lijnssen en Jan Schroers (1).

Als Secretaris der bank Haelen komen voor: in 1568, Nic. Rademecher; in 1617, Jan van den Broucq; in 1624, J. Waegemans, substituut. Als Secretaris der bank Horn: in 1689, J. Winckens; in 1740, Jacob Waegemans; in 1745, Gerard Louis Waegemans; in 1749, G. A. van Straelen.

Wauter van Oost was, in 1620, gerechtsbode te Haelen; Bernard Janssen, in 1659, te Neer; Hendrik Vogels, in 1709, te Horn.

---

(1) Het oude schepenzegel van Halen (zie Deel I bl. 191) verbeeldende het Hornsche wapen op den voorgevel van een kerkgebouw was naderhand, in 1687, vervangen door een doorsneden schild vertoonende rechts den toren der kerk en links het wapen van den gebiedenden Heer. In den rand: GERICHTS SEEGEL DER HEERLICHEIT HAELEN.

Al deze rechterlijke ambtenaren zwoeren bij het aanvaarden hunner bediening eenen eed, die, hoewel verschillend van vorm, in hoofdzaak hierop neêrkwam: getrouwheid aan Vorst en land; instandhouding van 's lands oude rechten en gerechtigheden; onpartijdige rechtspleging, den rijke om geld, den arme om sonst.

Wie tot Schepen benoemd was moest de benoeming aannemen en de Schepenstoel helpen bezetten; deed de benoemde dit niet, dan was hij strafbaar. — Toen zekere Jan Quicken, in 1618, voor het Schepenambt bedankte, verzocht de Luitenant-Drossaard den Schepenen om *leering* hoe hij den weigerige zou dwingen: »Adriaen Poeijn, no»mine officij, remonstreert hoe hy Jan Quicken heeft op »dry verscheyde reysen, naer den landtrecht, deur den »gerichtsbode doen gebieden om alhier den schepenstoel »als Schepen te helpen becleden ende den gewoonlichen »schepenampts eydt te presteren, ende dewylen voorschreve »Quicken herhalicher wyse uytblyft, tot versmadinge des »Heeren gebot, versueckt derhalve geleert te worden hoe »men hem daertoe sal houden ende constringeren, ende »totten pene daertoe staende condemneren".

Na verloop van jaar en dag, en na oplegging van alle mogelijke boeten, werd de ongehoorzame Schepen aangetast en voor het gerecht gebracht, ten einde den gevorderden schepeneed alnog af te leggen. Volgens het requisitoir moest hij, in geval van verdere weigering, met ijzer en staal omhangen, in de gevangenis geworpen worden. Wij laten dit requisitoire alhier volgen: »Renier van »den Camp Lantscholtis met behoorlycke protestatie alle»geert als dat Jan Quicken voor en inwendich jaer ende »dach alhier aengeboden synde door vervolch des vollen »gerechts om te presteren den eydt van den schepenampt, »volgens den alden gebruyck ende landtrecht, by alle be-

»hoorlycke boeten ten 1en 2en 3en en ten 4en', en by de »hoogste straff die den Heer in syn landt heeft, nemelyck »verbeurte van lyff ende goet, niettegenstaende ongehoor- »saem blyvende, heeft denselven by authoriteyt van syn »Officie, en ten versuecke van Schepenen alhier inbracht »in volle vergaderinge om synen schepenampts eydt te »doen, ende soo lange hy tselve verweygert versueckt hem »met ijser ende stael behangen te worden met protestatie »van kosten, schaden en interessen". Dit scherp requisitoire bracht den onwilligen Schepen tot inkeer; dan, het schepenboek meldt: »Op huyden den VIII Octobris 1619 »heeft Jan Quicken den Schepenampt eydt gepresteert ende »gedaen".

De gewone zittingen van het gerecht, des tijds *genachten* genaamd, hadden nagenoeg van 14 tot 14 dagen plaats. Er werden ook buitengewone zittingen gehouden voor dringende of geprivilegieerde zaken, alsmede een jaargeding in de eerste maanden, gewoonlijk in Januari van elk jaar. Aan dit jaargeding, soms *solemneel geding* geheeten, waren bijzondere rechten en voorrechten verbonden. — Van voogdgedingen vonden wij, in de ons ter hand staande bescheiden, geen het minste spoor.

De rechtspleging, de civiele althans, berustte op de Loonsche landrechten en op *des graefschaps stijle ende usantien.* Deze landrechten, waarop de Advokaten en Procureurs zich beriepen, en waarop de Schepenen recht deden, waren niets anders dan geschreven boekdeelen, rijkelijk met notas voorzien. — Er was eene oude en eene nieuwe *reformatie* der Loonsche landrechten. De oude *reformatie*, bevattende 117 artikelen, werd, den 13 Maart 1543, eenigszins gewijzigd en aangevuld, onder den titel van *Project van seeckere puncten dienende tot additien ende vergaderinge der reformatien des lants Loon gepubliceert bij George ab Austria.*

De kopieën dezer reformatiën en additiën, bij de praktizijns berustende, en waar deze in rechten op wezen, kwamen soms in de redactie niet overeen, ja spraken zich op sommige punten tegen; en dan viel het den rechter moeilijk de echte van de onechte costuijm te onderscheiden. Van daar dat de processen, in het land van Horn, buitengewoon lang duurden en dikwerf tot in de laatste instantie, met groote kosten, voortgezet werden.

In 1717 werden de *Loensche lantrechten die men useert tot Vliermael*, gedrukt en bij L. Robijns uitgegeven. Deze uitgave, hoewel het officieel karakter missende, had evenwel dit voordeel, dat uu ook de oningewijde, de gewoon ingezeten, met de landswetten kon kennis maken, en dat de meeste gerechten, en zeer vele praktizijns, alsnu geene andere costumen useerden dan de gedrukte (1).

Wij nemen uit het Hornsche rechtswezen het een en ander over, te beginnen met een gewijsde der Schepenen van Heythuizen, in zake van bezit en eigendoms recht. »Genachtinge gehouden den 19 September 1611. In saecke »Thyske Nys contra Peteren van Hinsborch wyst der Sche»pen, dat Nys in syn gebruyck ongemolesteert sall blyven, »ter tyt dat Hinsborch hem met rechte daeruyt verwonnen »sall hebben; Ende aengesien Hinsborch syn recht ver»smaet ende sich moetwillich in possessie heeft gestalt, »soo sall hy met nieuwen recht gehouden syn te spreec»ken, ende aen den Heer vervallen syn in eene pene van »21 schillingen met affdracht van costen. Dit wyst der »Schepen op correctie heurs wettigen hoefts".

Van dit vonnis werd onmiddelijk geappelleerd, doch de tegenpartij beweerde dat het een *bijvonnis* (incident) was waarvan, naar Loonsch recht, niet geappelleerd kon worden.

(1) Zie, over de Loonsche landrechten, het rapport uitgebracht door wijlen den Heer Stas, Raadsheer bij 't hof van Cassatie te Brussel.

In 1619, had het bestuur der cathedrale kerk van den H. Geest te Roermond, een geschil met Jonker Renier van Nunhem tot Nunhem, wegens achterstallige jaarrente. Bij akte, verleden voor Michiel Heergraeff en Mr Peter Moeijts, schepenen te Venlo, gaven de Heeren Peter Pollius, Deken en Herman van Elmpt, Rentmeester dier kerke, procuratie aan Pieter Bosman, om in hunnen naam tegen Jonker van Nunhem te procedeeren. De zaak was aangehangen geworden op het jaargeding, *wesende een solemneel geding*, en terwijl Jonker van Nunhem de aanklacht niet had ontkend, zoo verviel hij *in den heysch der clacht* en in de kosten. Later beweerde Jonker van Nunhem, dat zijn Procureur van dit vonnis in beroep zij gekomen, toch dit ging niet aan. Als nu de zaak *in rem judicatam* was gegaan, verzocht Peter Bosman, door zijn gesubstitueerde, Derick Jacops, executie op panden en onderpanden in den obligatie brief gespecificeerd. Het ten deze verleend decreet gewaagt van *rijs en aarde* ten teeken van onvoorwaardelijke beschikking zoo van den grond als van alles dat er op staat. Dit decreet luidt: *Die Schepenen der hoeftgerichten van Haelen verlehnen Petro Polleo, Deecken etc., ris ende aerde ende sall der bode condt ende wete doen naer luydt der Loensche reformatien.*

Het dikwerf voorkomende decreet *Den Heer een Heer* had in: parate executie van de gepande goederen of meubelen. — Wanneer een in beslag genomen roerend goed niet binnen vijf dagen werd gelost, namelijk door betaling der schuld, dan heette dit *een verwesen en verstreecken pant.* Zekere Geurt Kusters wenschte door het gerecht geleerd te worden, hoe hij zich te verhouden had met een *verwesen en verstreecken pant* toebehoorende aan Peterken, des halfmans zoon van Nunhem. Hierop leerden de Schepenen: dat hij het pand voor drie herbergen moest te koop aan-

bieden; werd het niet gehouden dan moest hij het brengen ter naaster koopstad. »Ende 't selve aldaer vercocht »synde, sall die wederparty die weet doen voor hoe veel »'t selve verkocht is, ende kan 't selve voor dien prys »lossen. Ende in soo verre het niet sufficient en is, sall »wyders mogen penden, waer hij in desen Graeffscap van »den wederparty iets vinden can". — Later verzocht ook Jan Waegemans, van Neer, onderricht te worden hoe hij zich nopens *verwesen en verstreecken pant* te gedragen had. Daarop »cleerden die Schepenen, dat hy *metter eener handt »sal penden ende executeren*, *ende metter andere handt ver»coopen*, tot syner voller betaelinge toe, ende die penden »voor dry herhergen veyl bieden ende alsdan ter naeste »coopstadt tzo merckt dryven".

Een aanlegger of klager mocht niet in gebreke wezen zijne klacht, van genachten tot genachten, te vervolgen. Liet hij de vier *proefdagen* voorbijgaan zonder zijne aanklacht te bewijzen, dan werd hij verwezen in de kosten, en, zoo het eene strafzaak gold, in boeten aan den Heer. — Zoo decreteerden de Schepenen in zake Gerard van Tits. »Ende alsoo den aensetter niet in gebreeck behoert te »wesen, ende dat derselve van genachte tot genachte syn »saeck behoert te vervolgen tot der sententien toe, con»demneren hem in de costen".

Wanneer het een geschil gold van zeker belang, dan nam het gerecht het advies in van onpartijdige rechtsgeleerden of van Schepenen uit eene naburige dingbank. Dit blijkt onder anderen uit een vonnis gegeven in Februari 1621. »In der saecken Johan Palant cleger ter eenre; en »Joost Geerlinx *cum suis* ter andere syde, wysen wy Sche»pen der hoeftbanck Haelen met adjunctie van twe Sche»penen der bancke van Neer, naer oversien der stucken »ende documenten *a partibus hinc inde* in bedingt, ende

»voorts gelet op 't gene daer ons op te letten stont, dat »den questieusen ziegel ende brieff sall den mobiliaer erft-»genaem volgen, ende haldende denselven voor gereyt, »conform die Ruremuntsche stadtrechten, aengemerckt niet »en blyckt van eenige realisatie, transport, gichting of »goeding, die costen, uyt redenen ons daertoe moverende, »te compenseren".

Wij vonden, in civiel gedingen, ook sporen van *kort-of gastrecht*, alsmede van het recht van *dimineren*. In Maart 1623, nam de Proost van Keizerbosch zijn derde *dimineer-dag*, op panden gelegen te Buggenum. Na de derde diminering kwam men, met inachtneming van zekeren tusschentijd, tot de *saisine*. Vier Schepenen betraden dan het onderpand, vergezeld van den Scholtis, die den schuldeischer *rysch ende eerde* overreikte ten teeken van reële possessie; vervolgens moest de schuldenaar, binnen drie dagen, het pand ruimen. Stond er een huis op, dan geschiedde de inbezitneming door *aenrakinge van den rinck der deur en van den heil in de keucken.*

De roede der justitie, waarvan in de oude wetgevingen gewaagd wordt, was ook bij de Hornsche gerechten voorhanden. — Eene belofte, eene ontschuldiging gedaan voor het gerecht, *met aentastinge aen des Heeren roede*, was in zoo verre solemneel, wijl 's Heeren roede, quasi als getuige, daarbij betrokken was.

In correctioneele zaken, stonden de straffen op boeten en bedewegen. Deze bedewegen, ten getale van vier, in de Loonsche reformatiën gespecificeerd, werden doorgaans tot geldswaarden herleid. — Den 15 Maart 1619 werd zekeren Arent Martels, wegens injurie, bij verstek veroordeeld in eenen weg naar Vindamen en in de kosten.

Er was straf bedreigd tegen hem die eene vrouw of jonge dochter onteerd had. Deze straf was, in de meeste

gevallen, ook toepasselijk op de vrouw of het meisje zelve. — Soortgelijke costuijm bestond ook in 't land van Valkenburg. Wij kennen een voorschrift, waarbij bepaald wordt *hoe men een maechdom sal beteren*, dat wil zeggen: hoe de rechter eene onteerde dochter, in zoo verre, zal schadeloos stellen. (1)

Op het jaargeding, gehouden te Haelen den 13 Januari 1620, wenschte Adriaan Poeijn, Luitenant-Drossaard, door de Schepenen geleerd te worden, hoe hij zich te benemen had jegens jongelieden, die, ter gelegenheid van bruiloften, het zich lieten gelusten, bij nacht en ontijd, ongeregeldheden te bedrijven, waarschijnlijk omdat hun het *huylbier* geweigerd werd (2). Hierop decreteerden de Schepenen »dat der voorschreven Drossart in die kercken deser Graeff- »schap sal laten proclameren, dat sich voortaen gene jonge »gesellen sullen laten vinden op eenige bruyloffs feesten, »alwaer sy niet genoet (genoodigd) en syn, op pene van dry »goutgulden te verbeuren, eenen aen den Heer, den ande- »ren aen den armen ende den derden aen den genen, waer »eenige moetwillige gewaltdadicheyt mochten gebeuren".

Velen onzer lezers herinneren zich een reglement, provinciale verordening, of zoo iets, waarbij straf was bedreigd tegen hen, die honden in 't veld brachten anders dan met kluppels of houten kruizen aan den hals. Zoodanig een reglement bestond, in 't land van Horn, meer dan eene eeuw te bevorens. — Zekere Peter Gijsen was beklaagd als zijnde, niettegenstaande het afgekondigde verbot nopens het kluppelen der honden, in gebrek gebleven zijnen hond te kluppelen; weshalve de Drossaard, Graaf de Horion, bij

(1) Zie hierna.

(2) Het laakbaar gebruik van bij huwelijken *huylbier* te geven, dat is, een drinkpenning aan de jongelingen der buurt, bestaat thans nog in vele Limburgsche gemeenten.

requisitoire van 13 September 1744 verzocht, dat de beklaagde verwezen worde in eene boete van tien goudgulden en in de kosten.

De crimineele rechtspleging was naar het ons voorkomt, vrij willekeurig, en niet aan vaste regels gebondeu. Onze bescheiden ten deze loopen evenwel niet hooger op dan de eerste tientallen der XVI eeuw, dat is ten tijde dat schier gansch de wereld geloofde aan tooverij (1). Kinderen en volwassenen, paarden en koeien, schapen en varkens, tot de kippen toe werden destijds dood getooverd; en zij, die van deze gruweldaden beticht waren erkenden zelven, dat zij de kunst sinds lang geleerd en geoefend hadden.

Wanneer men nagaat wat bij P. C. Molhuysen, Nijhoff en anderen, op het feit van tooverij geboekt staat, en wat al offers de noordelijke Provinciën als Vriesland, Groningen, Gelderland, aan de heksenprocessen hebben gebracht, dan wordt het verklaarbaar dat het Graafschap Horn en het land van Kessel, méér dan de zuidelijke gedeelten van ons gewest, in die onzinnige heksenjacht hebben meêgedaan (2).

De beschuldiging van tooverij viel, doorgaans op vrouwspersonen, zelden op mannen. — Elke heks had eenen bijzonderen minnaar, en die minnaar was de duivel, de booze in andere gedaante. Nu eens was het een klein mannetje, in 't zwart gekleed, gelijk een Heer; dan een zwarte

(1) Enkele schrijvers echter kwamen, krachtdadig tegen den gruwel der heksenprocessen op, als: Jacob Valck, Pastoor te Groessen, in Gelderland; — de Geneesheer Wier; — en vooral de Jesuit, Frederic Von Spee, in zijn werk getiteld *Cautio Griminalis* gedrukt in 1631.

(2) Toen deze jacht, in onze gewesten, al lang gesloten was, was zij in sommige streken, onder andere in de verlichte Marck-Brandenburg, nog in vollen gang. In 1652, 1660, 1669 en 1671, werden te Neuendorf, heksen verbrand; in 1687 te Hilgenfelde; in 1737 te Gerstad; te Berlijn zelfs had nog in 1727, de verbranding van eene beweerde heks plaats.

poedelhond; dan weder een flinke vent, met zwarte kleeren en eene pluim aan den hoed. — De eigen bekentenissen, in of buiten tortuur, door de beweerde heksen afgelegd kwamen, zonder uitzondering, op dit punt overeen, dat zij een minnaar, *een boel* hadden, die hen ten dans bracht, God en alle goddelijke dingen deed afzweeren, en het daarheen leidde dat zij hem, *den boel*, alleen dienden.

De danspartijen hadden veelal plaats op den Boonenberg; op de Reuversche heide; aan de Wolfsgraven; op Faggers heitge; op den Mussenberg; op den Daalakker; aan Beegder duinen; aan Speckerbrug; op den Proostbosch, ja tot Keulen toe. — De danseressen legden dezen afstand in een wenk af, bij middel van zalf, getrokken en bereid uit de hartjes van ongedoopte kinderen. De *boel* streek hen van deze zalf achter de ooren, en wip waren ze ter plaatse. Daar werd dan, zoo als het zich denken laat, duchtig gedanst, lekker gegeten en gedronken, uit gouden gereedschappen. — Vele en wel de meeste danseressen verklaarden voor 't gerecht, dat zij nu en dan eenig goudstukje van den dans naar huis hadden meêgebracht, maar dat het, wel bekeken, niets anders was dan paardendrek (1). — Wanneer het gebeurde, dat eene beklaagde eenige medeplichtigen noemde, hetgeen bijna telkens het geval was, of dat zij zeide, bij voorbeeld: Trineke van Neer is ook *van der konste*, zij was op den Daalakker; dan was ditgenoeg om Trineke verdacht te houden, ja te doen apprehendeeren.

(1) Wij kenden een keizerlijk soldaat, met name Dirk Smeets, die ons in aller ernst vertelde, dat hij met zijne moeder naar Sittard was gegaan om zijne communie kleêren te koopen, en dat zij, in den avond terugkomende, in den Witjesweg, ineens omringd waren van louter Heeren en Dames, die met hen dansten, aten en dronken, uit gouden bekers. Toen het spel geeindigd en alles verdwenen was, had Dirks moeder nog eenen gouden drinkbeker in de hand. Bij dag bezien en onderzocht was het echter een verdroogde paardendrek.

De zalf waarvan boven sprake was, diende niet slechts bij luchtreizen, maar ook in vele duivelsche kunsten en wetenschappen, alsmede om lekkernij en andere eetwaar te betooveren. — Dit doet ons denken aan eene hekserij, geboekt bij Nijhoff, Bijdragen, nieuwe reeks, bl. 51: »Te Blijham, in Groningen, leefde (1595) een Predikant Ludolphus Antoni genaamd, aan wiens kind door eene oude vrouw een appel was gegeven, tengevolge waarvan 't kind ziek werd en, na verloop van dertien weken, den geest gaf. De Predikant beweerde, dat de appel betooverd was en deed eene vervolging instellen tegen al de heksen zijner gemeente. Dientengevolge werden drie vrouwen levend verbrand en vijf andere op de pijnbank gebracht".

Behalve de zalf en het smeer, kenden de Hornsche heksen nog andere middeltjes om de wandaden, die de *boel* hun ingaf, ten uitvoer te brengen, namelijk het blazen in de ooren. — Zoo verklaarde Mercken Clompen, 30 Januari 1637, openlijk voor het gerecht, *dat als sy iemant quaet wilde doen, sy dry mael seyde blaesende, dit doen ick in des duyvels Lucifers naem, ende dit drymael gedaen synde moesten die luyden ende beesten sterven, sonder dat sy daer eenige remedie toe wisten.*

Drie soorten van doodstraf werden, ter zake van tooverij, toegepast: 1° levend verbranden, 2° aan een staak wurgen en dan verbranden, 3° onthoofden met het zwaard. Gewoonlijk deed de crimineele Officier den volgenden eisch: *dat den Heere deese geapprehendeerde sal moegen laten vueren ter ordinarissen plaetse van justitie, ende dieselve laten wurgen, ende daernaer tot asschen verbranden, haer ter schande en andere ten exempel.*

Om niet een schijn van overdrijving op ons te laden, nemen wij, uit de officieele processtukken, het een en ander letterlijk over, met bescheiden verzoek evenwel, dat

zich niemand ergere aan namen van personen, die de slachtoffers waren van eene onzinnige volksmeening en van één afschuwelijk rechtsbeleid.

Het eerste ons bekende heksenproces, in den lande van Horne, werd, in de rechtsvergadering aldaar den 12 Mei 1622, door Adriaan Poeijn, Luitenant-Drossaard, volgenderwijze aangehangen: »Adriaen Poeijn, Drossart deses Graeff-»schaps Horne, erschijnt hem voor den gerichte der »hoeftbanck Haelen, ende remonstreert mondelinge diversche »clachten die dagelycks gebeuren onder die nabuerschap, »van het verderff van menschen ende beesten, dewelcke »van touvenaerse gebuert. Exhibeert ende vertoont daer »beneffens zeecker extract van bekentenis uyt der Heeren »Schepenen protocolle des Edelen hooftgerichts Ruremunde, »onder die handtschrifft des Secretaris Bosmans, by den-»welcken diverse ende verscheydene personen aldaer wegens »touverije gericht wesende, bedragen (beschuldigd) hebben »Guntgen Boonen, Anneke Coecken ende Marie Rappen, »als dat dieselve op veele verscheydene plaetsen hen be-»vonden hebben op duijvelsche vergaderonghen, versueckende »daeromme dieselve persoonen te moegen apprehenderen."

Hierop vaardigde het gerecht een bevel uit luidende als volgt: »Op 't versueck des Heeren Drossart hierboven »gedaen. Wel ende rypelyk gelet, oock gesien hebbende »het extract uytter protocolle des gerichts van Ruremunde »ende dagelyckschc clachten ende gemeynen roepe der »nabuerschap, decreteren wy Schepenen ter manissen ende »ordonneren, dat der Drossart die voorschreve gedefameerde »persoenen sal mogen aentasten ende op het huys Horne »aenbrengen laeten ende hen recht ende justitie laten »ervaren naer behooren." — Krachtens dit bevel, kwamen twee der beweerde heksen achter slot; de andere had zich uit de voeten gemaakt. In de zitting van den 22 Mei gaf

de Drossaard ten deze bericht, verzoekende dat het den gerechte behage de geapprehendeerde *ter scherper examinatie*, dat is, tot de pijnbank te verwijzen. Op dit verzoek namen de Schepenen, daartoe door den Landscholtis gemaand, het volgende decreet: »Die Schepenen deses »hooftgerechts Haelen decreteren ende ordonneren, naer »manissen des Scholtis, dat den Drossart die voorschreve »geapprehendeerde personen ter scherper examinatie sal »moegen laten versuecken."

Deze examinatie begon den 23 Mei, met Anneke Coecken, en werd den volgenden dag voortgezet, toch zij wilde niet klappen, *sed nihil fassa;* maar den derden dag brak zij los. — Op de vraag hoe en wanneer zij de tooverkunst geleerd had gaf zij te kennen, dat zij vijftien of twintig jaren geleden, een beemdje verkocht had aan Johan Aen gen Brugge, verkoop waarover zij naderhand een groot leedwezen gevoelde. Dat te dezer tijd een man bij haar was gekomen zeggende: als gij mij wilt volgen zal ik u aan een ander beemdje helpen. Dat deze man, in 't zwart gekleed, Hopman Philips geheeten, later bij haar was teruggekomen, en dat zij hem alstoen gevolgd was ten dans, op den Boonenberg, waar meer dan honderd gasten tegenwoordig waren; onder anderen Heyl van Kessel genaamd van Hout; Martijn Coecken; Jutte Menten in 't Katerbout; Trijn de huisvrouw van Gerard Leijendeckers; Idge Verrijt; Lyske Vuystjens van Heythuisen; Heyl de Muss; Gertruid Genen; Jan Genen huisvrouw; Trijntje Feijen van Buggenum; Marie Sillekens en haar dochter; Brounen vrouw Neeske: *ende veel andere die sy nijet en kende.* Zij bekende verder dat zij allerhande beesten doodgetooverd had, en dat *als sy ten dans voer lacht sy een bessemrys in het bedde daer haer man nyet wacker worden en soude.* Deze punten voorgelezen zijnde verklaarde zij dat

het alzoo de waarheid was, en dat zij daarop wilde leven en sterven.

De ander geapprehendeerde, Marie Rappen, verklaarde evenzoo, dat zij de kunst over lange jaren geleerd had, dat haar *boel* Stouthans heette, dat zij met hem op vele duivelsche vergaderingen geweest was, en dat Anneke Coecken, haar medegevangene, *oock van der conste was.* — Behalve haar eigen bekentenis was Maria Rappen ook bedragen (beschuldigd) geworden door Idge Wangen, te Roermond levend verbrand, en door Hendrik Custers en Wijnke Jonckbloets, beide den dood daarop gestorven. Zij had Pelser van Heythuisen en Windelin Broers met haar duivelsche kunst omgebracht, en haar eigen kind, vóór het nog geboren was, den boozen vijand ten geschenke gegeven. Zij was eene kwade heks; zij bleef haren *boel* getrouw tot in het graf en wilde van God, dien zij afgezworen had, niets weten. Daarom ook werd zij levend verbrand, *ende aen den stael wesende gebonden met eenen ketten, is sy uyt dat vuer geloopen ende die kettens gelost, alsoo dat men se tot tweemael toe op 't vuer gesmeten heeft ende alsoo verbrant.*

Het vonnis tegen de eerste beklaagde den 28 Mei 1622 uitgesproken, luidt aldus: »In der saecken van »Anneke Coecken om 't feyt van toovery aengetast ende »in des Heeren haftonge gestelt; oversien ende rypelyck »gelet hebbende op der geapprehendeerde eygen bekentenis »sonder pynigen los ende vrywillich gedaen, ende daerby »op affvragen deses hooftgerichts blyvende ende iteratyvelyck »persisterende; ende onder andere principalycken regart »genomen hebbende, dat zy van Idgen Wangen, tot Ruremunde verbrant, is bedragen ende nu van Marie Rappen »en andere; dat sy God den Heere, haeren Schepper

»versaeckt ende afgegaen heeft ende haeren boel aenge-»hangen, allerhande beesten met haere duyvelsche conste »gedoot ende andere feyten meer, welcke puncten ende »feyten als te groot ende enorme wesende nyet ongestraft »en behoiren te blyven; Wijzen wy sementlycke Schepenen »deses hooftgerichts Haelen, naer manissen, dat den Heere »dese geapprehendeerde sal moegen laten vueren ter ordi-»narisse plaetse van justitie ende deselve laten wurgen »ende daernaer tot asschen verbranden haer ter schande »ende andere ten exempel."

Deze vonnissen werden dienzelfden dag ten uitvoer gelegd, en nu was het de beurt van hen, die door de geexecuteerde *bedragen* of beschuldigd waren *als oock van der conste wesende.* — Reeds den 30 Mei verscheen Dierich Jacops, in qualiteit als Momber des Heeren, voor 't gerecht vragende de machtiging om Heyl van Kessel alias van Hout, Martin Coecken, Jutte Menten, Trijn de huisvrouw van Gerard Leijendeckers, Ida Verrijt en Heyl de Muss, ter scherper examinatie te mogen voeren, de drie eerstgenoemden *met calt ende werm*, dat is, met water- en vuurproef.

De bedoelde machtiging verleend zijnde, werd Heyl van Kessel het eerst geexamineerd, met dit gevolg, dat zij *in tortura* den geest gaf; hetgeen niet verhinderde, dat haar dood lichaam ter ordinarisse plaatse verbrand werd. Dit ongeval werd ten protocolle aldus geconstateerd: »Volgende »naestvoorgaenden decreet is Heyl van Kessel, alias van »Hout, ter torturen gestelt, ende met eenen arm om hooch »getogen alsoo dat sy met ten eenen voet op der aerde »stonde, ende als sy ontrent een vierdel ure gehangen »hadde, en wenich met roijen (gloeiende roeden) gestreecken »wesende, is sy gestorven; hetwelck wy ondergeschreve »bekennen dit alsoo in onse tegenwoordicheyt gebeurt te »wesen. Des ter warer oirconde hebben wy dese met

»eijgene handen onderteeckent." (get.) Dirich Jacops attestor ut sup.

De heksenmeester Martijn Coecken, eerst voortvluchtig en daarna gevat, wist het in de gevangenis zoo ver te brengen, dat het gerecht hem een dienaar aanvoegde, namelijk den Procureur Wolffkoel. Deze beweerde, dat de voorgewende beschuldiging van Maria Rappen onvoldoende was om zijn client ter torture te verwijzen, en dat die client de vlucht had genomen, niet wijl hij zich plichtig gevoelde, maar uit vrees van onschuldig in hechtenis te geraken. — De bemoeiingen des Procureurs hadden het doodvonnis een paar dagen vertraagd en misschien wat verzacht; het luidt aldus: »In saecke Merten Coecken, om »het feyt van toovery aengetast en op desen graeffelycken »huise van Horne in gevanckenisse gestelt, soo mits voor»gaende bedraegen van sommige daerop den doot gestorven »synde, als anderssints door het lanckwylich lantgerucht »en geschrey des gemeynen volcx, ende die vluchte by »hem genomen daerop gevolcht; daerenboven wel rypelyck »gelet en regarde genomen hebbende, dat hy volgens syn »eygen bekentenis, soo in pijne als daerbuyten gedaen, »Godt den Heere ende alle goddelycke dingen affgegaen »ende versaeckt heeft, ende die booze vyandinne aengehangen »gelooft ende gesworen alleen te dienen, te eeren ende »onderdenich te wesen, met welcke hy bekent menichmael »op duivelsche vergaderingen geweest te syn, waer hy op »een swert peert eenige mael alleen, anderen mael ach»ter de boose is gecomen, ende dat hy om dusdanige »boose feytelycheden te bedryven twaelf ofte dertien jaren »eenen gordel gebruijckt heeft, met denwelcken hy achter »den Gorerbosch op den dans geweest is; oock consideratie »genomen hebbende, dat hy sommiger luyden peerden als »andere beesten dootgetouvert heeft ende daerenboven hem

»niet ontsien met toedoen van twee andere personen eenen »soldaet ofte reysman een rappier (saber) by hem heb»bende, onnooselyck te vermoorden ende 't lichaem in »der Maese te smyten, by denwelcken hy bekent alleen »gevonden geweest te syn anderhalven stuyver, ende andere »puncten meer, aengemerckt die in aller riguer arbitralyck »aen den lyve straff syn meriterende; Wysen wy Schepenen »deses hoofftgerichts Haelen, ter manisse, dat die Heer »wel ende genoechsaem gefundeert is denselven delinquant »te doen vueren ter plaetsen van justitie ende hem levendich »laten verbranden; dan door intercessie en voorbidden »van goede luyden, dat hy hem aen eenen staeck sal laten »wurgen ende syn lichaem tot assche verbranden, stellende »een figure van eenen wolff op 't rat ende met eenen »clippel daeraen, tot syner schande ende andere ten »exempel."

Deze sententie werd ten uitvoer gelegd den 9 Juni; vervolgens gingen de vier andere veroordeelde naar den wurgpaal. — Ook deze bekenden gerechtelijk, als uit een mond, dat zij de kunst over vele jaren geleerd en geoefend hadden; dat zij een *boel* hadden die hen gedurig tot het kwaad aanspoorde; dat zij vele duivelsche vergaderingen hadden bijgewoond, en dergelijken onzin meer. Eene verklaarde zelfs, dat op eene vergadering, gehouden aan de Wolfsgraven, donder en hagel gemaakt was geworden, om der lieden veldvruchten te bederven.

De beweerde heksen lieten zich, zooals wij boven zeiden, vrijwillig of in tortuur, de namen ontvallen van kameraadjes, die zij, hier en ginds, op de dansvergaderingen ontmoet hadden. — Bleven zij bij die namen volharden, en stierven zij den dood daarop, niettegenstaande dat de rechter hen de schromelijke gevolgen dier beschuldigingen voor oogen hield, dan lag daarin een vermoeden gepaard met

de onmiddelijke gevangenneming der beschuldigde personen. — Op die wijze werden in het spel betrokken Marieke Sillekens, — Styn, pachtersche op den hof te Nunhem, — Anneke Sponsen, — Lijsbet Rameeckers, — Berb Mistwagens van Roggel, wonende te Weert tegen over St. Mathias Kerk, — Marieke Cuypers van Heythuisen, — Bil Pelser van Baexem, — Gilissen dochter van Swalmen, — Neulke Lenssen, — Gerard Schats vrouw van Kessel, — Nees Dassen, — Anneke Verheggen wonende te Weert op den Wal, — Marie Stopparts op de Biest, — Trinke Bolmens en haar dochter, — Hein Keysers vrouw......... De drie eerstgenoemde ondergingen de vuurstraf den 6 Augustus ; de volgende werd *om sonderlinge gracie geexecuteerd metten sweerde;* de laatste verbranding geschiedde den 17 November 1622.

De laatste heks was evenwel niet verbrand ; de vervolgingen werden hervat; thans echter met eenige meerdere vormen van proces. — Den 26 November 1636, trad Cornelis van Randenraedt, Scholtis van Maasland, voor het gerecht gevende te kennen: dat hij zekere Neul Leppers gevangen hield op den huize Horn en dat hij deze gevangenneming, naar lands costuum, ten derden dage, met redenen wilde staven : 1° dat de gevangene, als zijnde befaamd van tooverij , dikwijls voor toovenaarsche uitgescholden was geworden ; 2° dat zij onlangs, ten kasteele van den Baron de Horion te Heel, en bij Reincken aan den Put, teekenen van tooverij gegeven had, ten gevolge waarvan , blijkens overgelegde verklaring, vele beesten, onder anderen de muilezel des Heeren Baron de Horion, Hoogdrossaard , betooverd en gestorven waren ; 3° dat de gevangene, over lange jaren, bedragen of beschuldigd was geworden door Stijn, de pachtersche te Nunhem, die den dood daarop gestorven was; en 4° dat zij ter kwa-

der naam en faam staande zich met der woon te Beegden had nedergezet, zonder de noodige vergunning gevraagd of verkregen te hebben. — De rechtbank samengesteld uit de Heeren Rut van Baexem, Godhard Vogels, Geerling van Ass, genaamd Strijcken, Hendrik Beeren, Rut Houben, Jan Arets en Andries Vossen, verklaarde de opgegeven redenen voldoende en de gevangenneming behoorlijk gedaan, verwijzende daarenboven Neul Leppers ter scherper examinatie. — Deze examinatie bracht, zooals te wachten was, nieuwe offers aan: Trinke, huisvrouw van Jan Stevens te Beegden, Alet Gubbels en haar dochter Grietgen, Marie Vincken, vrouw van Corst Clompen, kwamen tegelijk in de ijzers. Tegen de laatstgenoemde werden als getuigen gehoord: Goije Lenssen, pachter op Prinsenhof, Peter Voss, wachtmeester en Martyn Vaessen, soldaat op den huize Horn. Vervolgens requireerde de Scholtis de verwijzing der beklaagde ter tortuur, *ende dat tot dien eynde dach gelimiieert worde, protesteerende in geval van, langer vertreck, van alle onnodige costen, gedenckende deselve in sulcken cas, op de Edele Heeren rechters te verhalen.* — Hierop volgde de aangevraagde tortuur en op de tortuur den heksendood.

Het is ongelooflijk hoe al deze ongelukkige zich zelve de onwaarschijnlijkste euveldaden aanwreven, en hoe zij daarbij tot den laatsten ademslag volhardden. — Eene enkele wist het evenwel beter te plooien, namelijk Lieske Hermans. Deze erkende voor scherprechter en getuigen, dat zij de menschen velerlei kwalen wist aan te tooveren, dat zij die kunst geleerd had ten tijde *dattet koren soo duer was dat men geen voor gelt en coste krijgen*, dat haar *boel* Lucifer heette, dat zij de dansvergaderingen druk bezocht en dergelijke meer. — Wanneer evenwel de rechter, na voorlezing harer bekentenissen, vraagde of zij daarbij persisteerde, dan ontkende zij zeggende: *deselve uyt pijne*

versint te hebben. Ten slotte werd Lieske Hermans voorloopig der klachte ontslagen. »Die Schepenen der justitie »Horne, gesien d'acten geresen tusschen den Momber des »Heeren, Cleger ter eenre, ende Lysken Hermans, geapprehendeerde ter andere sijde, ende namentlyck op de drije »diverse torturen by deselve Lieske uytgestaen, verclaeren »naer behoorlycke maenisse, dat deselve by provisie van »der gevanckenisse sal worden ontslagen. Actum Horne »den 11 Februarij 1637."

In geval van ontslag vielen de gerechtskosten ten laste van den Heer, maar bij veroordeeling waren ze verhaalbaar op de nalatenschap van den veroordeelde. Dit blijkt ten deele uit de volgende inventarisatie: »Op huyden, den 15 »Januarij 1637, hebben wy Dirck Neersmans Gerichtsbode, »in plaets des Heeren, Jan Corsten en Renier Wilmen »Schepenen der justitie Beegden, ons met den Secretaris »deser Graefschap Horne, getransporteert ten huise van »Jan Stevens alhier tot Beegden wiens huisvrouw Trincken, »om 't feit van touverije, tot Horne is geexecuteerd worden, »om te inventarisseren die meubelen ende beesten daerin »wesende ende berustende, alwaer wy bevonden hebben »een bruyn peerdt, en eene bruyn roode koeije, eenen »kooperen ketel twee koopere kelkens en een bedde." — Tot dezen boedel behoorde alsnog een huis en tuin, benevens tien à twaalf morgen bouw- en weiland.

Waren geene authentieke bewijzen voorhanden, men zou in onze dagen, waar de doodstraf als onnoodig wordt afgeschaft, weinig geloof hechten aan eene rechtspleging, die de schrikwekkende straffe des vuurs uitsprak tegen een wanbedrijf, dat op louter droombeelden berustte. — De heks- en spookgestalten zijn thans uit aller zinnen verdwenen; in vele heeft het moderne ongeloof de plaats ingenomen van het vroegere bijgeloof.

Nagenoeg samen met de heksen, zaten op den huize Horn een paar gevangenen van ernstiger aard, namelijk Jeuk (Jacob) van Stamproy en Jonker Hans Dederich Roest van Ensenbroeck. Deze heette zich onschuldig, gene bekende rondweg, dat hij den dood (liefst met 't zwaard) méér dan verdiend had. Inderdaad hij was het hoofd eener dievenbende waarvan Erken van Meyel en de groene Schreur, te Roermond geradbraakt, de armen waren. Toen één dezer bende zich te Ophoven, in den koestal van Renier Reyners, de keel had doorgesneden, gaf het gerecht bevel, dat het dood lichaam *door de wandt van den coestal ende soo voorts onder den durpel* uitgesleept en naar Horn moest gebracht worden om gevisiteerd en veroordeeld te worden. Dit oordeel luidde als volgt: »Schepenen des hooftgerichts »Horne, naergesien hebbende de clachte crimineel met »conclusie, wegens den Heer Baron de Herckhem Landt- »drossart deser Graeffschap, officy nomine Cleger, tegens »het doodt lichaem van Corst van Hunsel beclaegden alhier »geexhibeert, mede bevonden hebben dat denselven Erken »sich selver tot Ophoven de keele heeft afgesteeken ende »het leven ontnoemen op dat alsoo syne gecommitteerde »kerckschenderyen ende andere feyten en dieveryen souden »verswegen ende verborgen blyven, ende syne complices »niet bekent en souden gemaeckt worden, strydende het- »selve tegens Godts gebot, daerom recht doende naer »maenisse des Drossarts, wysen dat het doodt lichaem van »hier naar de plaetse van Justitie op een sleyde sal gesleijpt »ende aen een rad met een kette aen den lincken voet op- »getrocken sal worden ende aldaer blyven hangen verrysen »anderen ten exempel, condemnerende daerenboven den »beclaegden in alle costen deser executie.

Het aantal landjes, heerlijkheden en vrye jurisdictiën, waarin onze gewesten vroeger verdeeld waren, droeg niet

weinig bij, dat vele misdaden onvervolgd en ongestraft bleven. Van oudsher hadden sommige regeeringen bij tractaat, (verbond der landen) middelen beraamd en vastgesteld om hierin te voorzien. — Toen, in de helft der voorgaande eeuw, de dieverijen hand over hand toenamen sloot ook het Graafschap Horn zoodanig een verbond met het land van Thorn, de heerlijkheid Weert, Nederweert, Wessem en die van Kessenich. Dit verbond was vervat in 17 artikelen, waarvan wij eenige alhier overnemen :

1° Alzoo de dagelyksche aengroeiende menichte van vagabonden, ende derselver continuele excessen geen retardement en lyden, maer eene prompte remedie exigeeren, soo sullen de costen der crimineele executie, het zy die in de een of de ander lant sullen comen te geschieden door de voorschreven landen gedraegen en betaelt worden soo en gelyck by de hiernaervolgende artikelen sal worden gespecificeerd.

4° Het sal aen alle Heeren Officieren der geassocieerde heerlykheden vry staen alle vagabonden op de voorschreve territoirs te vervolgen en te vangen, mits deselve aen den Officier op wijens territoir deselve gevangen worden te overleveren , alwaer oock de inquisitie en soo noodig de executie sal moeten geschieden, wel te verstaen dat alle die geene welke in een van die geassocieerde landen gebannen sal worden, sal daermede gebannen syn uit alle die andere.

5° Ende in val eenige vagabond gestraft, geëxecuteert of te ter doodt sal gecondemneert worden, soo sullen de costen van executie betaelt worden als volgt: door de Graefschap van Horn een derdedeel, door het lant van Thorn en Kessenich te samen een derdedeel en het ander derdedeel door de heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessem. Voor eene geeselinge en brantmerck als maer

eenen gestraft wort sal betaelt worden 50 pattacons ende voor een enckele geesselinge 25 pattacons. Ende als meer als eenen persoon te geesselen of te brandmercken sal syn, voor ieder gegeesselt en gebrantmerckte 30 pattacons, en voor ieder enckel gegeesselte 20 pattacons.

7° Voor ieder executie ter doodt sal aen de justitie der plaetse, alwaer deselve sal comen te geschieden eens voor al betaelt worden 100 pattacons, niettegenstaende de costen ter mindere of ter meerdere somme souden comen te monteeren.

8° Uyt de respectieve sommen in de vorige artikelen vermelt sal vooreerst betaelt en gelevert worden vier ende licht voor die wachte, als oock het broot voor de gevangenen. Ende aen den geenen die eenen vagabond sal hebben gelevert in handen van de justitie 5 pattacons voor ieder vagabond, die met eene van die voorschreve dry penen gestraft sal worden, ende oock 5 pattacons aen den Officier in geval hy by de caputuren present is geweest.

12° De Officiers ende Wethouders sullen gehouden syn de gevangenen te straffen ende te doen straffen op den voet der rechten ende placcaeten, sonder eenige gunste ofte dissimulatie, ende alles promptelyk ten eynde te brengen.

15° Ende in val die van Meyel gelyk deselve geofféreert hebben, maer doch op heden niet en syn gecompareert, hun souden willen associeren soo sal sulckx wesen tot ontlastinge van Weert, Nederweert en Wessem (1).

(1) Zie deel I bl. 170.

HET LAND VAN THORN.

CHARTRE VAN 'T JAAR 1404. — DE BURCHT TE HEZE. — HET GROOT ZEGEL DER ABDIJ.

I.

De abdij Thorn, een der oudste en deftigste instellingen van ons land, werd tijdens de eerste fransche republiek opgeheven. Van de uitgestrekte kloostergebouwen is niets staande gebleven, dan de fraaie Kapittelkerk. — De Kanunnikkessen, behoorende tot den hoogen adel, waren aan geene gelofte gehouden; zij mochten zich in 't huwelijk begeven, mits afstand doende van hunne prebenden. De Abdis alleen behoorde tot den geestelijken stand; zij voerde den titel van Rijks-Prinses, en regeerde als zoodanig over 't land van Thorn (1). Dit land bestaande uit het vlekje van dien naam, mitsgaders de dorpen Grathem, Ittervoort, Baexem, Stamproy, Elle, stond met het Graafschap Horn, waarin het geenclaveerd lag, in meerdere of mindere betrekking, want de Heeren van Horn waren tevens beschermheeren van Thorn.

Onder de Thornsche Abdissen noemt Wolters *Notice historique* bij vergissing, Margareta van Horn; dit moet wezen Mechtildis van Horn, dochter van Willem VII en van Johanna van Looz. — Wij vonden van deze Abdis

(1) Het Thornsche Kapittel bezat ook zekere rechten over het dorp Ubach, bij Geilenkerken, en over eenige dorpen aan den Moerdijk. — In 1636 was Mr. Adam Fabrij, *Rhaedt ende Stadthelder der Vrouwe Abbatisse, Graefin van Stauffern, tot Thore.* — In 1705 logeerden de Denemarksche Generaal Slangenborch te Thorn.

eene perkament akte, met aanhangend zegel in geelen was, bij welke akte de Abdis, met raad en voorkennis des Kapittels, en tot diens meerder gemak en profijt, in erfpacht uitgeeft aan Johan van der Heyden, Lisen zoon, de hoeve genaamd Te Heze, gelegen bij Ittervoort, met ap- en dependentiën, uitgenomen den burcht, en zulks tegen acht malder, Maaseijker maat, rogge benevens honderd Geldersche gulden godsgeld. — Tot deze hoeve behoorden omtrent achttien bunder bouwland en circa vier morgen beemd gelegen in den Meersch. De ontvangene honderd gulden godsgeld belegde het Kapittel in renten en cijnsen, die het van Johan van Wessem had aangekocht: »Wij Mechtilt van Huern bij der genaden Goits Abdisse »ende gemeyne capittel des Monsters off der kerken van »Thoren des bisdomps van Ludic doen kont ende kenlic »allen luden die desen brieff suelen sien off hoeren lesen, »dat wy myt gemeynen rade ende consent, aengesien orber »ende profyt onsser kerken vurschreve gegeven hebben »ende geven, onssen hoff geheiten te Heze gelegen by »Ittervoirt, myt allen sinen toebehoren uytgenomen die »borgh also als die gelegen is, eynen besceidenen manne »Johanne van der Heyden, Lisen soene van der Heyden, »ende sinen erven, erfflic te besitten om eynen besceidenen »pacht te weten, acht malder roggen guets werachtichs »korns derre maten van Eyke, ons ende onssen goitshuse »die alle jaere tot Thoren te lieveren op sente Andries »dage ervelyc ende ommerme. Ende ouch des nyet en »gesciede soe suele wy onsse hande weder moegen slaen »aen onssen hoff vurschreven ende daermede doen gelyc »onssen anderen properen erven sonder eynich kalenciren »Johans vurzchreven oft synre erven, mer sy suelen om»begrepen syn in der betalingen eynen maent lanck na »sente Andries dage in elken jaere. Voirt me so heeft

»ons Johan vurschreve te vuerlieve gegeven ende wail »betaelt hondert gelres gulden, die men noemt goederts »gulden, wilge hondert gulden wy belacht hebben aen »erflaete, ceense, capune, curmeden ende erffpacht, die »wy tegen Johanne van Wessem gegouden hebben. Tot »desen vurschreven hoeve behoeren soe bosch soe erve »omtrent achteen buenre lants ende viere morgen baents »in den Meersch, ewenich me off min. In getuechnisse »der waerheyt so hebben wy onssen gemeynen groten »segele aen desen brieff doen hangen int jaere ons heren »doe men screiff dusent vier hondert en viere in Januario »des negende dages." (1)

(1) Archief Aldenghoor.

HET LAND VAN KESSEL.

Topographie en indeeling. — Oudste bescheiden. — Drossaarden, Landscholtissen en Landschrijvers. — Land- en Bankrecht. — Lijfgewin en Cijnsgoederen. — Landrentmeesters. — Meursche Pandschap. — Kesselsche Ridderschap. — Tractaat van Utrecht.

I.

Omtrent twee uren ten Noorden van Horn ligt de gemeente Kessel, hoofdplaats van het voormalige graafschap van dien naam. Het was samengesteld uit de volgende dorpen en heerlijkheden gelegen op den linker oever der Maas, tusschen de landen Horn en Kuijck, in het zoogenaamde Overkwartier van Gelderland, als: Kessel, Helden, Baerlo, Blerick, Maasbree, Sevenum, Grubbenvorst, Horst, Venray, Lottum, Broeckhuysen, Swolgen, Meerlo, Blitterswijck, Wanssum en Geisteren.

De oudst bekende Heeren van Kessel leefden omstreeks het midden der XI eeuw. Een Henrick Graaf van Kessel wordt, als getuige, voorop genoemd in een accoord gesloten te Leuven (1203) tusschen Henrick Hertog van Lothrijck en Otto Graaf van Gelre. — Hendrik IV, de laatste Graaf van Kessel, verkocht dit Graafschap, vóór of in 't jaar 1279, aan Reynald I van Gelre, die het, als eene bijzondere bezitting, onder den naam Ambt of Land van Kessel, beheerde. Aan het hoofd van dit beheer stond de Ambtman of Drossaard, en nevens hem de Landscholtis, de Rentmeester der domeinen en de subalterne ambtenaren.

Als Drossaarden van Kessel komen voor: in 1352, Johan van Kessel; in 1457, Dirck van der Horst (1); in 1476, Thys van Merwijck; in 1529, Johan van Wittenhorst, Heer te Horst; in 1531, Dederic van der Lip, genaamd Hoen; in 1570, Johan van Wittenhorst; in 1592, Walraf van Wittenhorst; in 1611, Johan van Wittenhorst; in 1630, Marcelius van Gelre, Heer van Arsen; in 1663, Martijn Schenck van Nijdeggen tot Sevenum; in 1700, Hendrik Ignatius Schenck van Nijdeggen tot Sevenum; in 1750, Johan Martin Joseph Schenck van Nijdeggen tot Sevenum.

Als Landscholtissen des Ambts Kessel komen voor: in 1410, Dieric van der Heiden; in 1433, Henrick van

---

(1) Hij werd (1474) door Karel de Stoute, Hertog van Brabant, volgender wijze in zijn ambt bevestigd:" »Wy Karolus enz. Allen dengeenen die dese »tegenwordige lettren sullen sien saluut. Als saliger gedechten wylen Heren »Arnout Hertoich van Gelre ende Grave van Zutphen, doen hy noch leefden, »zyn voirschreven Hertoichdom van Gelre ende het Graefscap van Zutphen ons »impignoreert hadde, mits titule, ter causen van den welcken, ons behoert nu »van den Officiers ende Justicieren der selver landen te disponeren, doen condt »dat wy omme die goede relatie of aenbringen, die ons gedaen is, van Diericken »van den Horst, die welcke het Drossart ampt des lants van Kessel, by den »leven wylen Heren Arnouts voirschreven gehalden heeft, ende lofbaerlyck »geregeert heeft, ende om te voldoen eenre clausulen begrepen in den tractaet »der selver impignoratien, inhoudende dat wy sculdich zyn, in zyn officie te »continueren ende te halden den voirschreven Dircken van der Horst ende meer »andere voirtijts dieneren desselve wylen Hertoge, hebben wy denselven Dircken »van der Horst, in 't voirschreve Drossartampt gecontinueert ende continueren »ende manuteren, ende offs noit is, van nyewes instituеren ende ordeneren »by desen brieve, gevende denselven Diercken van der Horst volcomen macht »ende sunderlinge bevele het voirschreve officie wael van nu voirtaen te »exerceren ende allet te doen dat totter voirschreve officie behoert off enichsins »behoeren mach totten wedden, coren, vryheiden, libertaten, auctoriteiten, »giften, rechten ende opkomingen gewoenlyck wesende, van den welcken die »selve Dierick tot noch toe gebruijckt heeft, na inhoude der brieve dewelcke »hy dair af van wylen Hertoge voirschreve heeft ende op dewelcke die voirschreve »Dierick, huyden des daigs den eedt van trouwen in onsen handen gedaen »heeft. Ontbieden daeromme enz."

Merwijck; in 1493, Goert van Kessel; in 1528, Gerard van Merwijck; in 1539, Jaspar van Daelen; in 1551, Johan van der Voort; in 1613, Henrick Schenck van Nydeggen tot Sevenum; in 1637, Petrus de Bruijn; in 1642, Andries Schenck van Nydeggen tot Sevenum; in 1674, Jan Adam Schenck van Nydeggen tot Sevenum. De laatstgenoemde werd, ingevolge den verkoop der heerlijkheden, niet in zijn ambt bevestigd.

Als Landschrijver of Griffier komen voor in 1594, Hendrik van der Locht; in 1638, Mathijs Alarts.

De Drossaard en de Landscholtis waren belast in 't bijzonder met het beleid der justitie; het hooger gezag berustte bij den Vorst, bij den Canselier of bij den Raad van Gelderland.

Het land van Kessel volgde in civiele, correctioneele en crimineele zaken de Geldersche costumen, het Geldersch land- en bankrecht. — Het hoofdgerecht, waaraan de gerechten der onderbanken op beleeringe gingen, was in 't dorp Kessel gevestigd. — De vrije of allodiale goederen werden *uyt- en ingeset*, dat is, vervreemd en overgedragen ten overstaan van het gerecht, *naer banck ende lantrecht*, *met eynen kneipmes met eynen helpenbeynen hecht*, *eynen gruenen reese* (een groen rijs) *ende eynen sijlveren pennynck*. De koop en verkoop werd onder klokkenslag bekend gemaakt, en *in der kircke opgeslagen*, bleef hij zes weken en drie dagen zonder *becroen* of reclamatie, dan was hij verbleven.

De cijnsgoederen betaalden bij verkoop den tienden of den twaalfden penning aan den Cijnsheer, naar gelang het lijfgewins- of erfcijnsgoederen waren, benevens het schrijfgeld en de teboekzetting. Wanneer lijfgewinsgoederen op ééne hand stonden, dan won men de tweede hand

daartegen met eenen goudgulden per morgen lands. Erfcijnsgoed werd gewonnen met dubbelen cijns (1).

Wij laten hier eenige regels volgen, waaraan de bezitters van cijnsgoederen gehouden waren:

»Ein thijnsgoet sal men den Thijnsheer bieden, und die »heeft dan syn beraedt drywerf. Als 't verandert oft vercocht »wort is men den Thynsheren schuldich tweefelligen dienst, »und als 't versuimpt wort alle jaer dryfaltigen dienst naer »lantrecht.

»1°. Als die thynsgenoot op bestempten dagh synen »thyns nyet betaelt, sal den Thynsheer by schynender »sonne twee thynsgenooten gesinnen ende versuecken, ende »van haer vragen een oordeel wat die thynsgenoot daeraen »breucken sal. Daerop wysen die thynsgenooten alsulcke »breucken als daerop staen, des anderen daeghs dobbel.

»2°. Vordert die Thynsheer nyet verders, soo sal die »thynsgenoot betalen des anderen jaers dobbel naer uytwy»singe der thynsgenooten ende daertoe synen eynfaltigen »thyns.

»3°. Dan wilt hy vort synen thyns met recht inwinnen »soo mag hy 's anderen daeghs, off als 't hem belieft, »penden voor synen dobbelen thyns aen het thynsgoet, »ende sal den thynsgenoot daervan die weete laeten doen, »met eenen weetbrieff besegelt van den Richter ende twee »thynsgenooten, door eenen geswooren dienaer, kompt »alsdan die thynsgenoot nyet met schynender sonne ende »beschudde syn pant met dubbelen thyns, und gerichtelycken

(1) *Ein lyfgewin moet aen twe handen staen,* dat is, er moesten voor de richtige betaling van den cyns, twee aansprakelyke personen te boek staan; stierf de eene (hand) dan verwierf men de tweede daartegen, mits betaling van een goudgulden per morgen. — De erfcijnsgoederen werden bij versterf verheven met dubbelen cijns. De bezitters van cijns- en lijfgewinsgoederen moesten den Cijnsheer, op vaste onveranderlijke dagen, zonder eenige aanmaning, den cijns betalen.

»schaden, soo dubbelt den thyns voort alle daegen, is »'t huyden twee, morgen is 't vier, wes die thynsgenoot »betaelt heeft off het onderpant verwonnen.

»4°. Und soo die Thynsheer synen thynsdagh versuympt »ende geen oordeel heyscht als voorschreve, soo en verliest »hy nyet, dan en kan op het toecomende jaer nyet meer »eysschen dan simpelen thyns, ende daervoor mach hy »penden naer uytwysinge der thynsgenooten.

»5°. Een thynsgenoot sal men verdedigen van den »Thynsheere und thynsgenooten in den hoff oder stede »daer men den thyns jaerlycx te betaelen plege und »anders nergens.

»6°. Wanneer man ende wyff sterft moet men 't thynsgoet »winnen met dobbelen thyns.

»7°. Ende soo verre der man oft vrouwe alleen in den »thynsboeck staet, ende de eene die daerinne staet affsterft, »soo moet die lestlevende 't goet met dobbelen thyns winnen.

»8°. Die Thynsheere sal in den erffhuys daer hy jaerlycx »thyns uyt heyscht, wanneer men om versterff daerinne »dingt, een Richter wesen ende sal aldaer die banck »spannen ende anders nergens.

»9°. In het erffhuys mach der unter een maent blyven »sitten ende toe goeder mate van der erfven kost teren, »ende nyet langer.

»10°. Den thynsgenoot en kan tegen den Thynsheere »geene prescriptie allegeren, want hy is schuldich synen »thyns jaerlycx te presenteren, alwaer het saecke dat hy »in hondert jaeren nyet betaelt hadde, want menich man »gift soo kleynen thyns dattet nyet wert en is daeromme »te manen, diewelcke synen thynsdagen waernemen mach.

»11°. Die thynsgenooten off anderen die Heeren renten »off domeynen gebruycken, en mogen geen pandkeringe »doen, dan op syn ban ende boet, ende soo hy bevonden

»wort dieselve te onrechte gedaen te hebben, die heeft »den Heere verbreuckt lijff ende goet, want sy hebben »gedaen gewalt.

»12°. Niemant en mach in die thynsen swaerder payement »ontfangen dan der Lantforst toe en laet, off door syne »Rentmeesters ontfangt.

»13°. Die thynsgenoot moet den Thynsheeren den koop »eirst aenbieden, ende soo hy den nyet en begeert, soo »moet den kooper sich te boeck laeten stellen ende het »ierste jaer dobbelen thyns betaelen.

»14°. Daer syn in 't furstendom seeckere thynsgoederen »die den Heere hergeweyde schuldig syn als se versterven."

Als Rentmeesters van Kessel, en tegelijk van 't Ambt Krickenbeck, komen voor: in 1596, Jan van Asch; in 1604, Jan van Esscheren; in 1651, Gisbert van der Heyden. Zij waren belast met de invordering der contributiën en den ontvang der domeinen.

De domaniale inkomsten des lands Kessel werden, in 1364, door Hertog Edouard van Gelder veronderpand aan den Graaf Johan van Meurs (1). — Gemelde Hertog hield de landen Millen en Vucht, met de steden Vucht en Gangelt, uitgenomen de hoeve Kritzrade (2), te pand voor dertig duizend gouden schilden van zijne verwanten Gothard van Loon en Philippa van Gulik, Heer en Vrouwe van Heinsberg, Blanckenberg en Lewenberg. — Om aan geld te geraken droeg de Hertog deze pandschap over aan den Graaf van Meurs, die zich de faculteit bedong de pandsom te bezwaren met nog duizend gouden schilden, te besteden aan den burcht van Millen. — Tot meerdere zekerheid van kapitaal en rente stelde de Hertog tot bijpand den tol te

(1) Vandaar de Meursche pandschap waarvan hierna. Later in 1553 werden diezelfde inkomsten ten deele verpand aan de weduwe Loef van Egeren

(2) Toebehoorende aan 's Hertogen nichte, de Abdis van Thorn.

Lobede (Lobith) en bij gebreke van dien, *syne allinge rente gelegen in den lande van Kessel*, *in 't ambt van Crickenbeck ende tho Ruremunde*, als: »van den gelide gelde 30 Bruxe »schilden; van den Hoeffstede tot *Ruremonde* aen toust »ende aen jaer tholle aldaer; voort eene marck 8 schellin- »gen van der grutsen aldaer; 18 schellingen aldaer van »niewen slaege ende van den Swartenbroeck van Crusen »soenen, ende 20 schellingen van hout te Swartenbroeck, »ende van den mulen 45 malder rogge ende 2 vaten; »ende 26 malder gersten 2 koppen min; ende 4 malder »evene ende 3 kop; Voort te *Swalmen* ende te *Biesel* 21 »malder evene ende 121 hoenere; Voort tot *Venlo* in der »stadt 50 malder evene van den Gewoenthuyse; 3 marcken »9 schellingen van den Weshuyse; 2 marcken 12 pennin- »gen van den jaer tholle tot Venlo; 6 schellingen van den »somer tholle; 1 schelling van den jaer gelde dat der »kinderen van Palandt was. Voort te *Lobbrich* van der »smaele thiende ende van Knoden thienden 90 malder »rogge ende 90 malder evene; ende aldaer van herberge »evene 12 malder ende 2 sester, ende 148 hoenere; Voort »tot *Hensbeck* 22 malder evene ende 172 hoenere; van der »smallen thiende 18 schellingen ende 8 penningen; Voort »tot Unze van der meybeijde 15 marcken; van den rechten »Recht 5 marcken ende 6 schellingen, ende 32 malder »evene ende 192 hoenere; Voort tot *Wanckum* 17 malder »2 someren evene, 184 hoenere; Voort tot *Leuth* 2 malder »1 somere evene, ende 85 hoenere; Voort tot *Heringen* »13 malder 3 sestere evene, ende 82 hoenere; Voort tot »*Greveradt* 2 malder maltz, 26 malder evene, 202 hoenere; »Voort van den niewen lande ende van den hove tot »*Velaer* 64 malder roggen ende 2 sestere, ende 42 capuynen; »Voort van den hoeve tot *Wanckum* 29 malder rogge ende »29 malder evene; van den hoeve tot *Houthuysen* 20

»malder rogge ende 20 malder evene; van den muelen »van *Langevelt* 16 malder rogge; van den muelen van »*Kopvoert* 24 malder rogge; van den muelen van *Langen*»*donck* 12 malder rogge ende 12 malder evene; van Imke »Smult 1 malder en 1 sestel rogge; van Kuene muelen 12 »malder rogge; van der thienden tot *Bracht* 20 malder »rogge ende 20 malder evene; Voort tot *Groenre* 18 »malder evene; van den tholle voor den huyse van *Cric*»*kenbeck* 18 schellingen 8 penningen; Voort van den »herstbede in den lande van *Crickenbeck* ende van der »Gruijten van *Lobbroich* alsoo vele als 't overloopt van de »somme gelts die onse lieve geminde Suster der Hertoginne »van Guylcke daer inne jaerlicx bewyst is. Voort van der »gruyte tot *Kessel* 15 alde schilden; ende tot *Helden* van »Crusen 7 marcken ende twee penningen; Voort tot *Kessel*, »tot *Blerick* ende tot *Beblevelt* van den vischenen ende »steylen 29 swaere gulden; Voort tot *Lochum* 3 malder »ende 2 sommere roggen; ende tot *Lense* 5 schellingen; »Voort tot *Brede* van 't huse 18 schellingen 7 penningen »3 capuynen; Voort tot *Blerick* van een bemde ende van »thinssen 4 schellingen ende 10 penningen; van den »korffwater tot *Venlo* 2 marcken 8 schellingen; van den »Segenworp 4 schellingen; Voort in den allingen lande »van *Kessel* van der herstbeden 10 marcken ende 58 malder »evene, ende 340 hoenre; Voort van den hoeve te Weehoff »tot *Gangeringen* ende van der groter thienden ende der »smalre 90 alde schilden; Voorts van Roeffart muelen 6 »malder rogge ende 2 malder malt; van Matteis muelen (1) »6 malder rogge; van der veerstat van *Kessel* 12 pont »was; van eenen weerde in der Maese 12 pont was; »Voort van der veerstat tot *Wanssen* 12 penningen; van

(1) De molen van Roeffarts, genaamd van Kessel, lag te Helden; die van Mathys van Kessel, te Kessel.

»eene thiende aldaer 1 malder gersten ; van den jaer thol »6 schillingen ; van eenen weerdt aldaer 5 schellingen ; »van baeden van Thense 4 schellingen 8 penningen ; van »visscherien in der beke 7 schellingen."

Deze pandbrief, die in de maand Mei van elk jaar ingelost kon worden was medebezegeld door Diederick Graaf van Meurs, Johan Heer van Culenborch en van der Leck, Johan van Benthem, Johan van Mierlaer, Ridders, Peter van Steenberchen, Arnt van Lantwijck, Knapen, en Mathijs van Herle, Pastoor van Ochten 's Hertogen Kapelaan.

Wij vonden, met betrekking tot het land van Kessel, een sonderling document afgegeven op St. Jan-Baptistdag 1395 door Reynald van Gulick, Heer van Munster-Eyffel, broeder van Willem Hertog van Gelre, waarbij de gebroeders Johannes en Dirk Van de Wijer schat- en bedevrij worden verklaard wegens hunne goederen gelegen te Maasbrée: »Wy Reynout van Guilich unde van Gelre, Heere »toe Munster in Eyffel doen kondt ende kenlich allen lui»den, ende bekennen mit desen openen brieff, dat wy ge»geven hebben unde geven voer ons onse erven ende »naecomelingen Johannes ende Dierick Van de Wijer ge»bruederen hoeren Susteren erven ende naecomelingen »schatvry ende bedevry tot ewigen dagen toe, alle alsulc»ken erff ende goet als sy hebben in den kerspel van »Brede onder ons gelegen, daer sy noch haere vader by »onser liever geminder Vrouwe ende Moeder Hertoginne »van Gulich ende van Gelre, diewiel dat sy dat landt van »Kessel te verwaeren hadde, schattingen noch bedingen »aff gegolden en hebben, dat is te weten van den hove »by den Haeren venne, den Johannes ende Dierick voor»schreve van ons halden te erfftins metten lande ende bem»den, die men daerin winnent is, ende den hoff tot gen»Borbrucke by der herstraeten gelegen met al synen

»toebehooren, ende dat goet toe Overbrucke met allen »hueren anderen erve ende goede, soe waer dat gelegen »is in den kerspel van Brede off van weme dat sy dat »haldend syn, nyet uytgescheyden, Ende willen dat dese »voorschreve Johannes, Dierick haeren Susteren, erven »ende naecomelingen schatvry ende bedevry sullen sitten »aen allen desen voorschreve erve ende goede, als ander »onse gemeyne Ridder ende knechten, in onsen lande van »Kessel geseten, ende wer 't zaeke dat onse Scheffen ge»wien off setter sich hierover aennemen op dit voorschreve »erff oft goet schattingen off beden te setten buyten onsen »sonderlinghen bevel, soe hebben wy bevolen ende beve»len allen onsen Amptluyden in den lande van Kessel, die »nu syn off naemaels wesen sullen, dat sy de schattingen »off beden voorschreve soo wie viel dat derve weren uyt »sullen penden ende affnemen aen dennen Scheffenen Ge»sworenen oft Setteren soo wie dat die weren, sonder »eenich ander bevel van onserent wegen, Unde want desen »voorschreve puncten alle waer syn, Soo hebben wy Rey»nout van Guilich ende van Gelre, Heere toe Munster in »Eyffel onsen segel voor ons onse erven ende naecome»lingen met onser rechter wetenheyt aen desen openen »brieff doen hangen, Gegeven in 't jaer onss Heeren duy»sent dryhondert vyff unde negentich op S[te] Jans dach »Baptiste in den Soemer".

De meeste Maasburchten in het land van Kessel releveerden van het Graafschap, latere Hertogdom Gelder; — enkele zoo als Brede, Blitterswijck (1) roerden te leen van het Graafschap Cuijck.

(1) De heerlijkheid alsmede de kerkgifte van Blitterswijck en van Wanssum, werd verheven, ten Cuyckschen rechte, in 1428, door Arnt van Blitterswijck; in 1449, door Johan van Blitterswijck; in 1452, door diens vrouw Walrava Pieck, als vruchtgebruikster; in 1469, door Arnt, broeder van Johan, voor

Op de kwartiersdagen gehouden te Roermond, in 1590—92, verschenen uit het Ambt van Kessel de volgende Ridderheeren: Walraf van Wittenhorst, Heer te Horst, Drossaard; Jaspar Van der Lip, genaamd Hoen, Heer te Blijenbeck; Willem van Merwijck, Heer te Kessel; Guido van Westrum, Heer te Broeckhuijsen; Johan van Broeckhuijsen genaamd Oijen Op-gen-Burghgraeff; Herman van Oijen Op-gen-Puttingh; Adriaan Van Bijlant, Heer te Walbeeck; Caspar van Keverberg tot de Steege; Johan Christoffel van Wijlich, Heer te Lottum en Grubbenvorst; Martijn van Broeckhuijsen; Gerit van Eijll.

Op de kwartierdsagen gehouden in de jaren 1611—15, kwamen uit hetzelfde Ambt: Johan van Wittenhorst, Drossaard; Diederich van Westrum, Heer te Broeckhuijsen; Diederich van Stepraedt tot Walbeeck; Caspar van Merwijck tot Kessel; Rolman van der Lip, genaamd Hoen van Blijenbeeck; Adelhert Hoen van Cartils tot Caldenbroeck; Hans Everhard van Keverberg tot de Steege; Willem van Winckelhuijsen, Heer te Meerlo; Vincent Schellaert van Obbendorf, Heer te Geisteren; Martijn van Broeckhuijsen, Heer te Oijen; Johan van Ossenbroeck, Heer te Blitterswijck; Johan van Broeckhuijsen op-gen-Burghgraeff; Conrard van Horst op-gen-Rhaeij; Hendrik van Bijlant, Heer te Walbeeck.

Het Ambt van Kessel tot dus verre deel gemaakt hebbende van 't Overkwartier van Gelderland kwam door het

---

eene helft, en de wederhelft voor zijne zuster Catharina, echtgenoote van Sibert van Eijl; in 1502, door Dirk van Blitterswijck en diens huisvrouw Jutta van Appeltern voor de lijftocht; in 1509, door Walburga van Blitterswijck, echtgenoote van Wolter van Zuylen van Natewisch; in 1516, door Johan van Lijnden Heer tot Hemmen; in 1534, door diens huisvrouw, Anna van Bronckhorst, als vruchtgebruikster; in 1542, door Arnt van Lijnden, na dood zijns vaders Jaspar, in 1569, door Gertrude van Diepenbroeck, weduwe van Lijnden, als vruchtgebruikster.

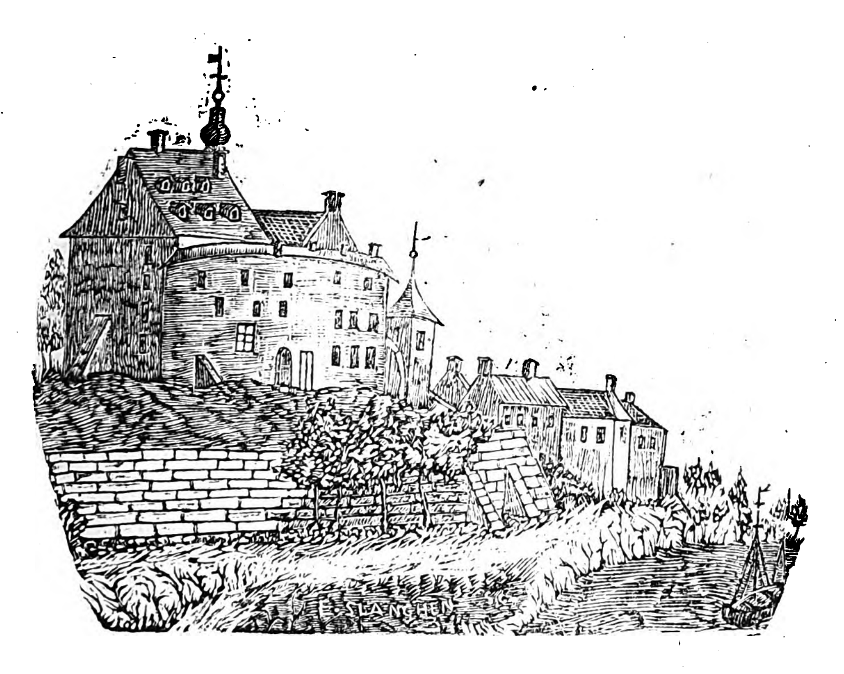
tractaat van Utrecht (1713) aan den Koning van Pruisen (1). Reeds in December 1714 werd te Berlijn, een Leen-reglement vervat in 13 artikelen voor Pruisisch-Gelderen uitgevaardigd. — De aanhef van dit reglement wil, dat men het daarheen leidde *das Unsere dortige Regalia, Landes-Herrliche Jura, und absonderlich die Lehnsgerechtigkeit fernerhin ungekränckt erhalten, und was davon in vorzeiten höchststraffbarer weise verdunckelt oder abgerissen worden, wieder entdecket und herbey gebracht werde; — und das die Misbrauche und usurpationen, indem viele Ober- und Unterlehne, Bündige und Kluppellehne nur nicht erhoben, sonderen in Gegentheil ohne des Lehn-Herrens vorwissen eigemächtig verpfändet, zertheilet, und als freye allodiale Güter, durch kauff und verkauff, vertauschung und andere wege veralieniret, und van natur verändert sein, hergesteld werden.* Te dien einde moesten de vasalen of leenbezitters uitgenoodigd worden hunne leenbrieven, binnen zekeren bepaalden tijd, over te maken aan den Markies van en tot Hoensbroeck en Theodor Johan Richardt, respectivelijk door den Koning tot Stadhouder en Leengriffier der *Meursche pandschap,* dat is, van Pruisisch-Gelderen benoemd.

In 1720 had het domein der *Meursche pandschap* een geschil met den Heer van Kessel, wegens het recht en de limieten der visscherij op de Maas, een recht dat de Heeren van Kessel van oudsher hadden bezeten tegen eene contributie van twaalf gulden 's jaars. — Het domein poogde de contributie op te drijven, en de limieten in te krimpen. In 1723, kwam een vergelijk tot stand houdende, dat de Heer van Kessel en zijne nakomelingen, ten eeuwi-

(1) Wij bezitten in ons muntkabinet een daalder, een achtste en een zestiende daalder, door den Koning van Pruisen, als Hertog van Gelderland, geslagen. De daalder draagt rondom 's Konings borstbeeld, het volgende randschrift: FRID. WILH. D. G. REX. BOR. EL. BR. DUX GELDRIÆ.

gen dage, erfelijk zouden hebben en behouden het recht van visscherij, in geheel de Maas, van de Scherkensbeek af tot aan de Mergelstraat, zijnde de grensscheiding tusschen Belfeld en Tegelen; vervolgens in de halve Maas, van af de Mergelstraat, langs den kant van Baerlo en Blerick, tot tegen de Wielerbeek, en zulks tegen een jaarlijks *canonem* van vijf-en-zeventig gulden brabantsch; dat deze visscherij voortaan aan den adellijken huize en leengoed Kessel *annectirt* zal zijn en blijven, om met dit huis, als één leen, te zamen verheven en verheergeweid te worden. Eindelijk moest van deze overeenkomst melding gemaakt worden, zoo in de leen- als in de domeinregisters der bedoelde Meursche pandschap.

Volgens het Geldersch leenrecht mocht een leen, noch bij verkoop, noch bij schenking, noch bij testament, ja zelfs niet bij vruchtgebruik, in andere handen overgaan, dan met octrooi of toestemming van den Leenheer. — Zoodanig octrooi werd, in 1769, door het Pruisisch-Geldersch Leenhof verleend ten aanzien van het huis en de heerlijkheid Kessel, den Maastol, de hoeven te Grave en Slaterbeek; onder uitdrukkelijk beding echter, dat de verkoop, schenking, ruiling of testamentaire beschikking niet strekke in faveur van kloosters, geestelijken of doode hand, en dat de eventueele verkrijger de bedoelde leenen naar ouder gewoonte ontvange en verheffe.

§ II. DE BURCHT TE KESSEL.

De Graven van Kessel. — Hunne Stichtingen. — Hun Kastelein. — De Heeren van Kessel. — Het Geldersch Waterrecht. — Oproer te Groningen. — Kerkrooverij in Gelderland. — Bijvoegsel.

De burcht te Kessel, het beweerde *Castellum Menapiorum* der Romeinen, is gebouwd op eene artificieele hoogte dicht aan de Maas, als wilde hij dezen stroom en geheel de vlakke omstreken overzien en beheerschen. Inderdaad deze omstreken, mitsgaders de scheepvaart op de Maas, hadden niet zelden van het trotsche fort te lijden; het werd dan ook meermalen bestormd, ingenomen en verwoest.

Zoo lezen wij in eene gerechtelijke verklaring, afgelegd door eene bejaarde vrouw (Truijke In-gen-Bogardt), dat het huis Kessel, in de eerste Nederlandsche oorlogen, door zekeren Coen, *Hopman* (Kapitein) in Staatschen dienst, ingenomen en bezet werd; dat de Spaanschen gekomen om hem te verrasschen, uit den kerktoren het kasteel beschoten, waardoor des *Hopmans* zoon gedood werd; en dat gemelde *Hopman* na dat de Spaanschen zich geretireerd hadden, de kerk, die eerst niet wilde branden, bij middel van aangebracht hout en stroo in den brand deed steken (1). — Verder lezen wij in eene attestatie der Kesselsche Schepenen: dat het Kasteel, in 1606, wederom werd opgebouwd en dat het, op Nieuwjaarsdag 1636, door Staatsche soldaten uit Venlo met geweld werd ingenomen geplunderd en met garnizoen bezet. — In de vroege middeleeuwen behoorde het, zooals wij boven zeiden, aan de Graven van Kessel, gesproten naar het schijnt uit den huize van Gulick, welke het omstreeks het jaar 1279 bij verkoop overdroegen aan den Graaf van Gelre. Deze liet het door een Burchtvoogd met name Godfried Berck bestieren, tot het in 1338, als open huis (2) der Geldersche Vorsten, te leen werd gegeven aan Mathijs van Kessel, die waarschijnlijk een afstammeling was van den evengenoemden Berck.

Wij vonden van Hendrik III Graaf van Kessel, een paar onuitgegeven charters, eene van het jaar 1219, nader geconfirmeerd door Engelbert I, Aartsbisschop van Keulen, en eene van het jaar 1236. — Bij de eerste schenkt de Graaf, tot lafenis zijner ziel, aan de kerk *S^a Maria in*

---

(1) In 1526 was de kerk gerestaureerd geworden, waartoe 50 morgen gemeentegrond verkocht werden.

(2) Deze uitdrukking betreft de sterke kasteelen, waarin de Vorsten na goeddunken garnizoen mochten leggen tot verzekering hunner landen, hetgeen de vasalen moesten gedoogen.

Insula (Marienweerdt bij Nijmegen) eene hoeve gelegen te Baerlo en Ravensdonck, met wateren, weilanden, bosschen en wat daartoe behoort; eene *mansus* ten Ooste van 't bosch te Baerlo, en een boomgaard naast de kerk te Kessel. Dit alles met wil en weten zijner echtgenoote Othelinde en kinderen, en in bijwezen zijner mannen en dienaren. Voorts schenkt hij aan dezelfde kerk eene hoeve te Oije, onder voorwaarde, dat zijne vrouw en kinderen deze hoeve kunnen terugkoopen met vijftig Marck. — Om der kerke het rustig bezit der geschonken goederen te verzekeren draagt Graaf Hendrik de advocatie dier goederen op aan den Aartsbisschop van Keulen. Voorts was bedongen en met den Abt van voornoemde kerk overeengekomen, dat de kapel (1) en de begraafplaats der nonnen te Kessel door een Priester dier kerk, ten eeuwigen dage zoude bediend worden (2). — Als getuigen waren hierbij: Gerard Abt van Gladbach, Godefridus van Reide, Petrus de leermeester en Hermanus, de edele Heeren Albertus van Kuick, Gerardus van Horn, Hendricus van Kessenich, Rutgerus van Bremt, en de vasalen Godfridus van Eyll, Wilhelmus Kolne, Gerardus van Barle, Godefridus de inschenker (pincerna) Heustachius Huen van Sutersbecke en meer andere. — De charter, waarbij de Aartsbisschop van Keulen deze schenking goedkeurt en de advocatie of de bescherming der geschonken goederen aanneemt is gedagteekend van Renisbur, XV kal. Novembry 1219 (3).

Bij de charter gegeven 1236, in vigilia Martini Episc. et Conf., sticht Hendrik IV, zich Graaf noemende bij de gracie Gods, een altaar met twee wekelijksche missen in de kerk te

(1) Deze kapel alsmede de *Monikkey* te Kessel, stond met Marienweerdt in betrekking.

(2) Zie Bijlage N° 1, achter dit hoofdstuk.

(3) Bijlage N° 2.

Kessel. Hij stelt hiertoe de volgende goederen en inkomsten beschikbaar, als: eene hoeve gelegen te Kessel aan 't Broeck, naast het goed genaamd Haddenraij; Item, eene jaarrente van een malder tarwe te Barlo op de goederen vroeger bezeten door Gerardus den molenaar; Item, vier vat tarwe en twee kapuinen op een perceel land gelegen te Kessel bij de altaars hoeve en de goederen genaamd op den Parick; Item, tien denarissen op de goederen genaamd Kremersguet; Item, zes denarissen aan Tilmanus de Raede; Item, aan Gerardus Horck zes denarissen, die Gerard de Went betaalt; Item, Arnoldus Rector, zes denarissen van het huis genaamd Coenen tot Genenhout; Item, Mabilia van Staede eenen denarius; Item Arnoldus Philippi eenen denarius; Item, Winandus, dienaar, zes denarissen. Als getuigen waren hierbij: de Heeren Petrus, Rector der parochiale kerk te Kessel, Henricus, 's Graven Secretaris, Godefridus zoon van Godefridus en de Heer Berck, Ridder te Barlo (1).

Bij een charter gegeven in 1279, 's daags voor St Simon en Judas, benoemde de Graaf Reynald I van Gelre, die, zooals wij boven zeiden, het Graafschap Kessel bij koop verkregen had, den reeds genoemden Ridder Godfried Berck tot zijnen erfelijken Kastelein der burcht van Kessel. Deze charter is door den Baron Sloet van de Beele (Oorkondenboek van Gelderland) naar eene kopie uitgegeven. Wij geven ze naar het origineel (zie Bijlage N° 4.) — Het schrift van dit stuk is tamelijk duister, en de naam des benoemden voor drieërlei lezing vatbaar, als: BERTH, BERCH, BERCK. Wij houden de laatste lezing voor de ware, te meer wijl in het dorp Baerlo een riddergoed, *de Berck*, aanwezig is, waarschijnlijk alzoo naar onzen Kastelein genaamd (2). Deze trok als zoodanig een jaargeld van

(1) Bijlage N° 3.
(2) Eene menigte van huis- en plaatselijke benamingen zijn ontleend aan hun vroegere bezitters, en omgekeerd.

30 Keulsche Marck, aangewezen op de imposten van het Graafschap. Deze 30 Marck, die de Kastelein van den Gelderschen Vorst te leen hield, konden door dezen met 300 Marck afgekocht worden. Krachtens de overeenkomst kwam tevens eene schuldbekentenis te vervallen van 200 Marck, die Godfried Berck aan den vorigen bezitter van Kessel had uitbetaald. — Omtrent dit een en ander gaf Berck, ten dage als boven, een bewijs (revers-brief) af met voorbehoud, dat de betrekking van Kastelein moest overerven op zijne twee zonen (1). Worden deze zonen teruggevonden onder de na te noemen Ridders van Kessel, voerende een kruis van vijf ruiten en een hoed met twee pluimen op den helm, dit ligt voor alsnog in 't duister.

Jan van Kessel komt als getuige voor in eene oorkonde van het jaar 1318 (2). Godhard van Kessel, zijnde wellicht dezelfde als Goijart Slaterbeeck, wordt genoemd in de volgende aanteekening: *Den hoff te Bar(lo) eyn borgleen tot Kessel, eynen wert ende die visscherye tot Ohe ende den hoff te Rode* (3) *by Kessel heldt Goijart van Kessel A°* 1326. — Willem van Kessel wordt almede in 1326 en Siger van Kessel in 1333 genoemd. — Immers, de Graaf van Gelre verzat (verpandde) in 1326, den tol op de Maas te Kessel bij helften, aan Willem van Kessel, Ridder, en Diederich Aurechts burger van Roermond, met beding van het pand namelijk de tol, ten allen tijde te mogen lossen of beschudden.

Mathijs van Kessel, Ridder, werd op St. Luciadag 1338, met den burcht en de goederen van Kessel beleend: »Wy »Reynout Greve van Ghelren ende van Zutphen doen cont

(1) Zie Oorkondenboek van Gelderland bl. 978.

(2) J. A. Nijhoff, Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland, Deel I N° 173—268.

(3) Waarschijnlijk Venray.

»ende kennelic allen luden mit desen openen brieve dat »Wi omme sonderlinghe gonst die Wi hebben tot Heren »Mathys van Kessel onsen lieven Ridder ende man, ende »omme ghetruwen dienst die hy ons gedaen heeft ende »noch hier namaels doen sal, hem gemaeckt hebben ende »maken eenen oversten Borchman op onse Borch ende huys »tot Kessel, Wilcke huys ende Borch metten vorbrecht, »metten vesten die daeraen nu getimmerd syn, off hierna»maels daeraen getimmert sullen werden, binnen graven »alsoe alsi nu ghelegen syn ende van audts geweest heb»ben, wi hem ende syne erfnamen vor ons ende onse erf»namen gegeven hebben tot enen erflicken ende onver»sterflicken borchleene, in deser maniere dat die Borch »ende huys ijn onser behoef ende onser erfnamen allewe»gen staen sal, daer op ende aff te riden tot onsen wille, »ende dat men ons ende onsen erfnamen dat huys openen »sal wanneer wy 's te doen hebben, ende daeraf ende »mede ons behelpen, tieghen alle diegene die leven, be»heltenisse onsen burchluden haers rechts dat si daer van »audts gehandt hebben, Voert hebben wi ghegeven tot »synen borchlene aldaer alsulke land als Johans van Crijc»kenbech, Sybrechts soens was, dat ons jaerlix te gelden »plach dertien malder roghen ende acht scillinge brabant»sche goetsgelts tot ewelicken dagen, die ghelegen syn tot »Helden. Voert gheven wi hem quyt dertich malder evenen »die hy ons jaerlix plach te gelden van den weerde tot »Kessel, behaudelike ons weder der dertich schillingen die »wi hem jaerlix plagen te gelden tot eenen borchlene, »ende die sulen quyt wesen tot ewelicken daghen, Voert »is te weten dat Her Matthys ende syne erfnamen sulen »dese dertien malder roghen ende acht schillinge braban»sche, mitten weerde ende mitter borch voerschreven hau»den van ons, ende van onse erfnamen tot enen onver-

»sterfeliken leene, Voert is auch te weten dat Heer Matthys »ende sine erfgenamen sulen dese borch, huyse ende ves»ten hauden ende tymmeren ende in gereke hauden op »haren cost, ende nyet op ten onsen, Ende hierover heeft »gheweest daer dese dinghen geschiet syn Her Johan die »Proest van Arnhem, Her Jacop van Nyertar ende Willem »van Broichusen onse lieve Raeden, die van ons gheheyte, »desen brief met ons besegelt hebben, ende wi Jan van»der Goets ghenade Proest tot Arnhem, Jacop van Nyertar »ende Willem van Broichuysen Ridder, wantwie hier over »ende aengheweest hebben, soo hebben wi van gheheyte »ons lieven Heren onse segele mitten sinen aen desen »brief ghehanghen, In oirconde der waerheide Ghegeven »in 't jaer ons Heren dusent driehondert acht ende dertich »op sente Luciendach" (1). — Ten zelfden dage gaf Mathijs van Kessel een revers-brief af, door M. J. Wouters, *Recherches sur l'ancien Comté de Kessel*, bl. 102, onnauwkeurig uitgegeven.

Dezelfde Mathijs van Kessel had den bovenbedoelden Reijnald, thans Hertog van Gelre, 800 gouden schilden voorgestrekt, waartoe deze, op St. Martijnsavond 1340, tot onderpand stelde de tiende te Bracht alsmede de goederen te Brempt, die 's Hertogen vader zaliger gekocht had van Maria, vrouw van Gerard Henkints en hare kinderen. »Wy »Reinaut bi der ghenaden Goeds Hertoge van Ghelren Greve »van Zutphen doen kont allen luden mit desen openen brieve »dat wy, bi rade ende guetduncken ons Raets ende onse »vriende, hebben t onderpande ghesat, ende setten mit »desen brieve Here Mathyse van Kessel onsen lieven Man »ende Raet, onsen alinghen Thiende mit sinen toebehoeren »ghelegen tot Bracht, ende mede alsulck guet also wi

(1) De vier zegels afgevallen; één perkament streep nog aanhangend.

»ligghende hebben tot Breempt, dat onse lieve Her ende »Vader die Hertoghe van Ghelren des Got ghenedich muet »syn, cofte tieghen Marien Gherart Henkints wyf ende »haer kynderen, vor achthondert aude schilden van goude, »guet van goude, ende gerecht van gewichte, die hy ons »in ghereiden ghelde gheleent heeft ende wael betaelt, »Ende willen dat Her Mathys vorschreve, ende syne erffge- »namen der vorschreve Thiende ende guets mit alle sine »toebehoren, ende mit alreslachten not, rustelic ende »vredelic gebruken ende besitten, shent ter tyt dat Wy »hem alincke betaelt hebben, of doen betalen achthondert »aude schilden of guet ghelijc ander paijement na sinen »weerde daer voer, wilc Thiende ende guet vorschreve, »Wi of onse Erffgenamen loessen ende beschudden moeghen »van Heren Mathys vorschreve of van sine Erffgenamen »mit achthondert auden schilden of mit gueden anderen »geliken payment daer voer, also vorschreven is, In orconde »des briefs beseghelt mit onsen seghel, Gegeven in 't jaer »ons Heren Dusent driehondert ende vertich op sente »Mertyns avont in den Wynter."

Meerdere steden, als Aken, Nijmegen en andere, bezaten vanouds een privilegie van vrijdom op de tollen te land en te water. — Toen de stad Roermond een dusdanig privilegie beweerde op den tol te Kessel ontstond tusschen den Magistraat dezer stad en de bovengenoemde bezitters van den Kesselschen tol een geschil, dat in 1348, bij akte van accoord werd bijgelegd. Deze akte, vatbaar voor verschillende uitlegging, gaf naderhand voedsel tot nieuw geschil; zij luidt als volgt: »Wer Matthiis van Kessel, »Ridder, ende Dederich Auerecht, burger van Ruremunde, »maken cont allen luden die diesen openen brief zoelen »zien ende horen lesen, dat wer voer ons ende voer onse »erfghenamen ende onse nacomelinghe, om zuenderlinghen

»vrientschaep wille, ende om allen twist te scheiden ende »neder te legghen, ghevoerwaert zyn ende ghevoerwaert »hebben mit der stat van Ruremunde, dat die buerger van »Ruremunde, die in der stat woenechtich zyn, ende over »der brugghen van den dike nederwaert van einen ghe- »timmerden schiep, dat gheladen wiert tot Dorderecht, of »op den water, gelden zolen tot Kessel, voer onser tollen »zoe wat gode dat inne heeft, teen groet; Ende van einen »pontoune gheladen als 't voerschreven is, ses groet einen »guldenen schilt, guet van goude en van ghewichte, voer »sesteen groet, oft weerde daervoer aen anderen gelden of »alsullich gelt voer die teen groet ende voer die ses groet, »als der Her van den lande heft ende niemt voer zine »schiese ende op zinen tollen; Voert ist ghevoerwaert, »were 't sake dat dat ghetimmerde schiep, of ouch dat »pontuen lichten muest in ein ander schiep of in twe of »in me, zoe zoude dat eerste schiep die ander lichtschiep »verantwoerden ende quiten van tolle, dat is te weten, dat »ghetimmerde schiep mit teen groten ende dat pontuen »mit ses groten, als 't voerschreven is, zonder alle arghelist; »Voert zoo zolen diese voerghenoemde schiep van Sent »Remeismes tot Paeschen toe, die gheladen zyn tot Dorde- »recht, of op den water mit den voorghenoemden tolle »gelden eine sneise herinche off buckinghe; Voert zoo »zolen diese voorghenoemde burgeren van hueren goede »dat zi coupen of laden tot Venle dat zoelen zi vertollen »mit achtdenhalven Brabantschen, alsoe als 't van aets »heercomen is; Voert ist ghevoerwaert, dat die burgers »van Ruremunde voerghenoemt ghein vreemde guet coupen »en zolen mit gaetspenningen voer onse toll te voeren mit »enigher behendigheit of mit archerlist, mer were dat »zake, dat zi ander guet voerden om vracht, dat huer »eighen guet niet en were, noch ouch der burgeren van

»Ruremunde voerschreven, dat zolen zi vertollen also als »'t van aets heercomen is; Voert me zoe zolen ouch ander »burger van Ruremunde die taren voeren ein hondert of »daerbenen, dat zolen zi vertollen also als 't recht is ende »na ghenaden, alle arghelist in dieser voerwaerden uytghe- »sloten; Ende opdat diese voerschreve voerwaerden vast »ende stedich zyn, ende ghehaden werden van ons ende »van onsen erfghenamen, zoe hebben wer Mathys, Ridder »voerghenoemt, mit Johanne onsen zone, Ridder, Ende »ich Didderich Auerecht voerscreve mit Johanne minen »zone diesen brief bezegelt mit onsen zegelen, beheltenisse »den Heren van den lande zyns rechts. Ende wer Johan »van Kessel, Ridder ende Johan Auerecht voerghenoemt »hebben onse zegel aen diesen brief gehangen in ghetuy- »ghenisse der waerheide en in stedicheit alle dieser voer- »screvenre voerwaerden. Gegeven in 't jaar dusent driehondert »acht ende veertich des diesdaeghs in den paesch heilghen »daghen" (1).

Een nagenoeg gelijkluidend document werd tenzelfden dage door den Magistraat van Roermond afgegeven en met 't stads zegel, dat echter afgevallen is, bezegeld.

In vergelding der goede diensten, welke Mathijs van Kessel, als vasaal en raadsman, den Hertog van Geldre had bewezen en nog mocht bewijzen, deed deze, in 1350, met voorkennis zijner raden en vrienden, afstand van 't recht van inlossing door zijne voorouders bedongen, toen ze den halven Kesselschen tol tegen eene zekere som gelds aan de voorouders van Mathijs van Kessel verpand- den. Ook verklaarde de Hertog den Heer van Kessel bevoegd om de wederhelft van den tol, alsnog bezeten door Hadewich, weduwe van Diederich Auerecht en hare kinderen, te lossen, om vervolgens den heelen tol, als een

(1) De vier zegels afgevallen; de perkament strepen aanhangend.

Geldersch onversterflijk leen, te houden en te ontvangen. »Reynaut bi der ghenaden Gods Hertoghe van Ghelren »ende Greve van Zutphen doen kont allen luden mit desen »openen brieve, want Her Mathys van Kessel onse Man »ende Raedt ons menighen ghetruwen dienst ghedaen »heeft ende noch doen mach, soo hebben Wi bi rade ende »goetdunken ons Raedts ende onser vriende, den vorschreven »Her Mathys quyt ghegheven hebben ende quyt gheven »mit desen brieve alsulke loesse als Wi hebben aen den »tolle tot Kessel, die onse Auderen hier voermaels versat »hebben sinen Auderen, omme ene ghenoemde summe van »ghelde, Ende hebben hem mede ghegheven ende gheven »volcome macht ende orlof dat hi of syne Erfghenamen »die helfte van den vorschreven Tolle dien Hadewich »Wilener Diederich Aurechts wyff was, ende hare kijnderen »van onsen Auderen t' onderpande hebben, loessen ende »bescudden mach omme die allinge summe darvoer sy »denselven halven Toll te onderpande hauden, na beheltenis »ijerre brieve, die daerop gemaeckt syn, Wilken alinghen »Tolle vorschreve Her Matthys vorgenoemt ende sine Erff»genamen van ons ende van onsen Erffghenamen hebben »ende hauden sullen tot enen rechten manlene ende onver»sterflicken lene, Ende bekennen mit desen brieve, dat »noch Wy noch onse Erfghenamen en ghene loesse voert»meer behauden aen den Tolle tot Kessel vorschreven, »behaudelick allen Coopluden die die Maese op ende neder »varen alle haren auden rechts ende ghewoenten, dat sy »tot heer toe ghehadt hebben, onverminret, In orconde »ende stedicheyt des hebben Wy onse seghel aen desen »brieff doen hanghen, Ghegheven in 't jaer ons Heren »dusent driehondert ende vyftige op sinte Mertynsdagh in »den wynter." — Lager staat: *per Ducem met. et D^nos^ Henr. de Solms d^um^ de Ottensteijne, Arnoldum de Erkel, Wilhelmum*

de Broech, Johem de Broech, milites, Jh. de Leut famulos. Et alios de consilia deputatos — sigill decan Zutphan — scripsit Johs de Arnhem (1).

Bij perkament-brief gegeven 's Zondags na St Victor 1364, bekenden Mathijs van Kessel en diens zoon Johan, wegens de groote en de smalle tiende van Kessel en wegens de twee aldaar gelegene hoeven Vijehof en Ganderijngen, die zij te pand hielden van den Hertog van Gelre, schuldig te zijn aan Johan van Meurs, Ridder, de som van tachtig *alde golden schilden*, doende aan rente veertien cijnsgrooten 's jaars, te betalen in twee termijnen. Tot zekerheid van kapitaal en rente stelden de schuldenaars tot borgen: Mathijs van Kessel Heer Sibrechts zoon, - Mathijs van Kessel Goderts zoon, — Floirken van Kessel, genaamd Roeffert, — en Godert (Kessel) van den Oever, die solidair, *sementlick und ungescheijden, und mallick voor all*, aansprakelijk waren. In geval van niet betaling verbonden zich de borgen, op de eerste aanzegging des Heeren van Meurs, tot Roermond *inne te komen in dye stadt, of tot Myllen voer den huys in dat dorp, ende daer te leysten in eene eersaeme herbergh te goeder luyden recht mallick myt einen peerdt* acht dagen lang; en wanneer die dagen zonder voldoening verstreken waren, dan kon de schuldeischer de vervallen termijnen *winnen* (opnemen) *then joeden of then lombaerden* (2).

Zooals uit het voorgaande blijkt verdeelde zich het geslacht van Kessel, dat vermoedelijk zijnen oorspronkelijken naam heeft laten varen, reeds vroegtijdig in drie takken, als: Kessel, — Kessel op 't Oever — en Kessel genaamd Roeffert; en wijl de meeste leden van dit geslacht veelal

(1) Het zegel afgevallen, de perkament streep nog aanhangend.

(2) De rente waarvan hier sprake is kwam, in 1439, aan het zoogenaamde Roermondsche huis, zijnde een Collegie gesticht door Johan a Lovania, Proost te Xanten, geboortig van Roermond.

dezelfde voornamen voerden, zoo valt het moeilijk de hoofdlinie van de nevenliniën te onderscheiden. — Om meer klaarheid noemen wij de bezitters der burcht, Heeren van Kessel.

Mathijs, Heer van Kessel, schijnt voor of omstreeks 't jaar 1368 te zijn overleden, dan, in November van dit jaar was zijn opvolger, Johan van Kessel, getuige bij het huwelijkscontract des Hertogen Edouard van Gelre met Catharina van Beijeren (1).

Johan, Heer van Kessel, Ridder, zoon van Mathijs en Drossaard des lands Kessel, bezegelde 's Maandags na O. L. V. Conceptione 1391 de akte, waarbij zijn neef Mathijs op 't Oever en Catharina diens vrouw, het *verstat* van Kessel, met alle renten, cijnsen en rechten daartoe behoorende, veronderpandden aan Herman Kempen, burger van Roermond. De akte werd gepasseerd voor Johan Wever, Christiaan Wever, Johan Vriendswynden zoon, Johan van Beyringen, Heinric van Beyringen, Heinric van der Linden en Wilhelm van der Heyden, Schepenen der dinckbanck van Kessel en Helden (2). — Hij bezegelde, 's Zondags voor Ste Lucie 1395, het huwelijks contract tusschen zijn achterneef, Sibert van Kessel zoon van Mathys op 't Oever, met Bela de oudste dochter van Dederic van Groesbeek. — Johan van Kessel en zijn neef Mathys op 't Oever, Ridder, komen ook voor in eene perkament-akte van 't jaar 1403. — Of Godert van Kessel, die ook te dezer tijd leefde, een broeder was van den evengenoemden Johan of van Mathys op 't Oever, kunnen wij niet met zekerheid bepalen. — Wij geven de evenbedoelde akte sprekende van eene roggerent, die het Godshuis van Keyzerbosch geldend had op

(1) J. A. Nijhoff, Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland, 161.

(2) Het aanhangend zegel des Heeren van Kessel vertoont het boven bedoeld kruis van vijf ruiten. — De Schepen hadden nog geen eigen zegel.

landerijen te Maasbree, letterlijk weder: »Cont si allen »luden die diesen brieve sullen sien of horen lesen dat »ich Johan van Kessel, Ridder, bekenne ende liede over»mits desen openen brief dat dat Godshuys van Keyser»bosch, gheldende gehadt heeft vijff malder rogge cyns »myn eyn sumeren, hondert jaer lanck ende meer op vyf»teen morghen lands luttel myn of meer, in Breede ghele»gen, die men van mych Johan van Kessel, Ridder te »lijfghewijn haldende is, wellick lant aen mych nu ter tyt »aen tween handen ghewonnen is; Voert soe bekenne »ich Johan van Kessel Ridder vurschreven, dat dat gods»huys van Keyserbosch die voerschreve vyf malder rogghen »cyns eyn someren myn, met recht ghehaven heeft, ende »van mynen alderen op dat lijf ghewyn daer ghegeven ende »bewesen syn, ende dat sy denen voerschreven pacht voert »ehreliken op myn voerschreven lyfghewyn heffen ende »bueren sullen sonder yemants wedersegghen het sy myns »of mynre erven. Ende weer 't sake dat den voerschreven »Godshuys van den voerschreven pacht op myn lyfghewyn »ghelegen recht aensprake quame in eynigher tyt, die ghe»loeve ich Johan van Kessel, Ridder, af te doen der voer»schreven Godshuys, voer mych ende myn erven, ende »dat Godshuys in den voerschreven pacht te halden tot »ewighen daghen. Oeck geloeve ich Johan van Kessel, »Ridder, dat of 't sake weer, die vyfteen morghen lant, »luttel myn of meer, die men van mych Johan van Kessel »Ridder, te lyfghewyn in Brede haldende is, mych of »mynen erven vellich woerden, dat wi die nyemant verle»nen noch laten wynnen en sullen dan beheltelic te voeren »den voerschreven Godshuys synre vyf malder rogghen »cyns ein sommeren myn; Ende weer 't sake dat die vyf»teen morghen lants luttel myn of meer, van doder hant »vervijelen of vellich werden ende die nyemant ghesunde

»noch ontfaen en wolde, soe mach dat Godshuys voerschre-»ven beheltelic syns pachts die beterynghe des voerschre-»ven lants aen mych ende myn erven ghewynnen als men »lyfghewin in Brede gewoenlic is te wynnen. Oeck ver-»leen ich Johan van Kessel Ridder, den voerschreven »Godshuys dat of dat sake were dat die ghene die dat »voerschreven lant hedden, ijet aen der betalynghe des »pachts versumelic woerde soe mach dat Godshuys den »pacht uyt doen panden op myn voerschreven lyfggewijns »guet met des Heeren boede van den lande, als men gheys-»lick guet in den land van Kessel boven en beneden, »gewoenlic is uyt te penden, sonder mych Johan van »Kessel Ridder, en myne erven daeraen yet te mesdoen, »alle argelist uytgesceijden. In ghetughenisse der waerheyt »soe heb ich Johan van Kessel Ridder, mynen siegel aen »diesen brieff ghehangen, ende om te meere sekerheyt alle »deser voerschreve saken, soe heb ich ghebeden mynen »lieven neve Heren Mathys van Kessel, Ridder, dat hi alle »dese puncten voerschreve met mijch beseghelen wille, dat »ich Mathys van Kessel Ridder, gherne ghedaen hebbe om »beden wille myns neven Heren Johans voerschreven. Ghe-»gheven in 't jaer ons Heren dusent vierhondert ende drie »op sent Urbaensdach des heylighen Paues ende Martelaers."

Jan, Heer van Kessel, had twee zonen: Mathys die volgt, en Johan van Kessel.

Mathys II, Heer van Kessel, was gehuwd met Vriedtzwent van Brede (1). Hij overleed in het jaar 1405, weshalve de Kesselsche goederen door zijn broeder Johan verheven werden ten behoeve van zijn zoon Willem. »Johan van Kessel »draecht op dat huys te Kessel met synen toebehoeren »ende den weert voer den voerschreven huyse gelegen, »ende Slaterbeecks goet met synen toebehoeren, ende Heren

(1) Het wapen der van Brede (Maasbrée) verbeeldt drie arenden 2—1.

»Mathys hoff van Kessel in den kerspel van Kessel gelegen, »uytgesceyden alsulcken deyl als die Abdisse van Bielsen »aen voerschreven hove heeft, tot eenen Gelderschen leen-»rechte, tot behoeff van Willem van Kessel Mathys soon »Anno 1405". (1)

Vriendtzwent van Brede weduwe van Kessel en haar zoon Willem hadden, bij akte van verkoop, overgedragen aan Reynart van Baerle en diens vrouw Elisabeth, hun neef en nichte, eene hoeve te Blerick genaamd Goeterloe, mitsgaders den molen te Mulenbeck, in welken koop zij den aankoopers zouden *setten, erven ende gueden als nae den lantrecht*. Terwijl dit nog niet was geschied stelden de verkoopers (St Lambrechtsdag 1408) tot onderpand al hunne cyns- en lijfgewinsgoederen te Rade (Venraij) gelegen, goederen die jaarlijks vier en zeventig malder rogge aan pacht opbrachten (2).

De verbonds-brief opgericht, den 3 Mei 1418, tusschen de Ridderschap en de Geldersche steden : Roermond, Gelder, Goch, Venlo, Erkelens en Nieuwstad was onder anderen bezegeld door Willem, Heer van Kessel, Sibert van Kessel, (Johans zoon) Arnold Struver van Kessel, Gerit van Kessel genaamd Roeffart, Henric Frans van Kessel en Willem van Kessel, bastaard.

Willem, Heer van Kessel, had tot echtgenoote Gerarda van Broechuysen (3). — Hij verscheen (St. Remigiusdag 1428) toen de halve tol te Kessel, helfte waarop hij een recht van inkoop had, door Vullinck van Holtmolen voor eene som van 450 Rijnsgulden overgedragen werd aan de stad Roermond. — Hij kocht in 1433, op St. Simon en Judasdag, een derde deel van het *verstat* te Kessel van Henric Rys-

(1) Extract uit de leenregisters van Gelderland.
(2) De zegels afgevallen.
(3) Voerende gedeeld *en chef* van hermelijn.

voerden. De betrekkelijke akte werd, bij gebrek aan een schepenzegel, door Henric van Merwyck, Richter (Landscholtis) bezegeld (1). — Op St. Catharina avond 1435, verkochten Willem van Kessel en Gerat van Broichuzen, *wetlich man ende wijff*, aan de Eerwaardige Vrouwe Margareta van Betgenhuzen, Abdisse te Dailheym, alzulke *laetschappe gewyn ende gewerff* geheten de groote Teendeschuur, met het *Kempke* daarachter, behoorende in des Convents Teendehoff te Blerick. Daar Jufvrouw Gerat juist geen zegel had, zoo heeft Gerard Roeffart, haar zwager, voor haar bezegeld. — Dezelfde echtelieden kochten in 1436, van Mathys van Kessel op 't Oever diens aandeel in het *verstat* van Kessel. De schepenbrief gegeven op Elfduizend Maagdendag is bezegeld door den Landscholtis Henric van Merwyck (2).

Aan den verbonds-brief tusschen de Ridderschap en de steden Roermond, Goch, Erkelens en Straelen, opgericht 's Dinsdags na Beloken-Paschen 1436, hingen Willem, Heer van Kessel, Johan en Sibert van Kessel, benevens Henric van Merwijck, Gerit en Johan Tengnagel van Merwijck hunne zegels. — Terzelfder tijd leefden ook Evrard en Tilman van Kessel.

Willem, Heer van Kessel, had met zijne genoemde echtgenoote vier kinderen, als:

1° Johan, ongehuwd overleden.

2° Mathijs, die volgt.

3° Eene dochter gehuwd met N. van Merwijck.

4° Wilhelma van Kessel, echtgenoote van Diederick van Pollant. Deze gaf (St. Pietersdag 1440) aan zijne schoonouders Willem van Kessel en Gerarda van Broechuysen een losbrief wegens een erfpacht van zestig malder rogge

(1) Het zegel afgevallen.

(2) Zijn zegel is gedeeld boven van hermelijn.

staande op den hof Te-gen-Hoeve te Hout-Blerick, cijnsroerig van Willem Brant de Roever, die met Dirick van Pollant en Sibert van Kessel als getuige, den brief bezegelde (1). — Op Donderdag na Oculi 1464, verkochten Willem van Kessel en diens echtgenoote Gerarda van Broechuijsen den hof Te-gen-Broeck aan de echtelieden Arnold van Breydenbaent, genaamd Laemerstorp, en Mettel van Wysschel. De akte werd, namens de Schepenen van Kessel en Helden, bezegeld door Thys van Kessel Johans zoon. — Willem, Heer van Kessel, leefde nog in 1467. Johan van Reyde genaamd van Besel, Landscholtis des Ambts Krickenbeck, teekende op dit jaar het volgende in zijn dagboek aan: »Item, des Sondaghs sand mir der Drossart van Wickeraedt »eynen brieff, dat die vijant branten tho Kodinckhoven, »ende dat terstont in 't Ampt ende voirt myns Heren »Genaden te Venlo geschreven daer nae te stellen, ich »soude mit dije van Viersen auch by de hant komen, ende »datselve dije van Straelen, *bisonder mit Willem van Kessel,* »*om sich die weer to stellen*" (2).

Mathijs III, Heer van Kessel, huwde in 1476 met Margareta, dochter van den Ridder Johan van Hembergh, Erfkamerheer des Stichts Keulen. Volgens het voor ons liggend contract bracht de bruidegom de volgende bezittingen aan zijne bruid ten huwelijk: 1° Het kasteel Kessel met aanhoorigheden; 2° de hof Op-gen-Grave; 3° de groote Weerd, in de Maas gelegen; 4° de tol op de Maas, leenroerig van het Hertogdom Gelre; 5° de hof aen-gen-Broeck, zijnde een *vry eygen guet;* 6° de molen; 7° de hof Kal-

(1) Het zegel van Pollant verbeeldt eene lelie; dat van Roever drie molenijzers 2—1, en dat van Sibert van Kessel het vijf ruiten-kruis.

(2) Volgens aanteekeningen van den evenbedoelden Landscholtis werd een Johan van Kessel, bijgenaamd Langbeen, omstreeks het jaar 1470, te Lobberich, in 't Ambt Krickenbeck, door zekeren Daniel Ten Elsen dood geslagen. — De verslagene liet eene vrouw en minderjarige kinderen na. (Zie deel I bl. 183.)

verpasch, aan 't Broeck, *welcken hoff eyn leen was op 't huys Kessel, dat selige Wilm van Kessel, des bruijdegoms vader vercregen und gegolden hait;* 8° de hof Tgen Holt met de halve tiende te Kessel; 9° de hof Tgen-Eijcken te Blerick; 10° de groote tiende te Kessel; 11° meerdere kleine en smalle tienden; 12° het veerstat te Kessel, belast met 12 pond was aan den Landheer; 13° de visscherij in de Maas; 14° de gerechtigheid aan het Drossaardambt van 't land Kessel, ingevolge zegel en brief. Voorts eene menigte renten, cijnsen en kapuijnen te Kessel, Helden, Baerlo, Blerick. — De bruid kreeg als huwelijksgave 25 malder rogge renten, staande op den hof Wijnthagen, en 12 malder op den hof Husshoven, beide in de stad Kempen te leveren. Hiermede moest zij zich behelpen tot na dood haars Grootvaders, alswanneer zij den hof Honderpasch gelegen te Kempen, bij Sinter Claes Capellen, nog bijkreeg. Dit huwelijkscontract gedagteekend St Nicolaasavond van voormeld jaar, is bezegeld vanwege den bruidegom, door Conrad van der Horst, Peter van Bocholt, Johan van Dript en Goert van Kessel, genaamd Roeffart, *sijne Heren Neven, Swaegers und guede frunde;* en vanwege de bruid, door Johan van Hembergh, Ridder, Engelbrecht van Hembergh, Ambtman te Kempen, Ludewich van Veldtbruggen, Alart van Ghoor en Johan van Weijerhorst.

Bedoelde Heer van Kessel beleende op O. L. V. avond 1491, ten overstaan van zijne mannen, Hendrik van Blitterswijck en Dirk Schenck, den Ridder Otto Schenck van Nijdeggen met de hoeve te Kesseleijck. — Bijgestaan door zijne echtgenoote verkocht hij, in 1493 op St Urbanusdag, twee tienden, eene in 't roode veld en eene aan 't broeck aan Mathijs van Merwijck, Drossaard 's lands Kessel. Hij kreeg op St Michielsdag 1498 concessie van den Hertog Karel van Gelre tot oprichting van eenen windmolen te

Kessel, in plaats van den watermolen die bouwvallig was. In 1500, op O. L. V. dag, beleende hij Gerard van Holtmolen met vijf morgen land gelegen aan de Offenrijt in den kerspel van Blerick, benevens nog elf morgen genaamd in den Winckel. Hij overleed in 't jaar 1525 achterlatende een wettige zoon Willem, die volgt, mitsgaders vier natuurlijke kinderen, als: Willem van Kessel alias Merwijck, Pastoor te Kessel, Geret van Kessel gehuwd (1526) met Jan Boermans, Elisabeth en Neesken van Kessel, besteed (1518) in 't klooster te Oostrum, en wel tegen 13 1/2 morgen bouwland in het Oostrummer veld gelegen. De hierover gepasseerde akte werd, namens de Schepenen van Oostrum, door Wijnant van Obbendorp, Heer van Geisteren, bezegeld (1).

Willem II, Heer van Kessel, huwde den 10 November 1516, met Anna van Balderich genaamd Barich, dochter van Henrick en van Eva van Brede. De huwelijks voorwaarde werd vanwege de bruid medebezegeld door Johan van Brempt, Willem van den Impel en Lambrecht van Pollart, en vanwege den bruidegom door zijn oom Elbert van Merwijck, Rutger van Veltbruggen en Jacob van Holtmolen (2). Als getuigen waren hierbij: Heer Jacob van Halen, Werner Proist, Heer Thomas van Helden en Christoffel van Kessel, bastaard. — In 1526 riep Willem van Kessel de tusschenkomst der Ridderschap in tegen Adriaan van Bijlant, Heer van Well, die hem driehonderd goudgulden schuldig was en waarover Henrick Schenck, Drossaard van Wachtendock, Johan van Wittenhorst, Drossaard van Kessel, Edouard van Bocholt en Gerard van Kessel genaamd Roeffert, als scheidsmannen beslist hadden. — Hij had in 1529 een geschil met den Graaf Christoffel van Meurs en

(1) Het zegel afgevallen.

(2) Zijn zegel verbeeldt een getanden dwarsbalk; — dat Van den Impel een dwarsbalk waarop rechts eene merlette; — dat van Veltbruggen een dwarsbalk.

de Provisoren van 't Collegie S[ti] Heronimi te Keulen (het zoogenaamde Roermondsche huis) wegens de interessen van een kapitaal van 4200 Rijnsgulden gevestigd op renten, pachten, cijnsen, bosschen, velden, wateren, weiden en beemden des lands Kessel. De Provisoren, namelijk de Deken der kerk van den H. Geest, de Burgemeester en de Raad van Roermond beweerden, dat de jaarlijksche interest in plaats van tachtig Rijnsgulden honderd en twintig dier guldens moest bedragen. — Hij bezegelde den 27 Januari 1538 het verdrag tusschen Johan en Willem Hertogen van Gulick en Cleef ter eenre, en de Hertog Karel van Gelre, mitsgaders de Baanderheeren, Ridderschap, hoofd- en kleine steden van Gelderland ter andere zijde. Volgens dit verdrag moest het Hertogdom Gelre en Graafschap Zutphen, na Hertog Karels dood, bezeten worden door den evengemelden Willem van Gulick. — Op Driekoningendag 1540 gaven hem de Schepenen van Kessel een getuigschrift, dat hij den aanwas (aangespoelde gronden) tegenover zijn huis, *synen erve ende alder guede* eertijds naar waterrecht bevaren had, overmits mannen van leen, als: de jonge Voogd van Roermond, destijds Heer van Ghoor, en Renier van Hertevelt tot de Puttongen. Gerard van Merwijck toenmaals Landscholtis, had de gemelde Schepenen daarbij geroepen *off 't saeke were dat Willem dat faren gefeelt hedde* (1).

(1) Wij laten eenige bepalingen van het Geldersch Waterrecht alhier volgen; het is een zulk recht waardoor, langs wettelijken weg, naast of in den stroom gronden bewaard of bijgewonnen kunnen worden :

»Wat die stroom van selffs aen ymandts olthoenige lant aenslaet dat is mitter daet syne, nae breyte syns lants, al waer 't oock dat den aenwas van het olthoenige erff mit eenen waterhanck verdeilt weere, mits dat die mit eenen einde daeraen vast sye."

»'t Recht van begaen und bevaeren is nemelyck, dat een ijder van syn olthoenich landt een opcomment landt off sandt mach begaen drooges voets, soo wyt 't selve streckt, mits dat hy van syn voorhebbens veertien daegen tho voerens kerckenspraeck sal laeten doen und die geinteresseerde parthye daervan

Willem van Kessel, de laatste dezer linie, stierf kinderloos (1541), weshalve de burcht van Kessel met de aan-

verwittigen, und dienvolgens het voorschreve landt off sandt begaen, ten overstaen van den Hoofft Officier, offte is nootsaecken desselffs Statholder, die hem daerop leijden sal, und ten minsten vier Gerechtsluijden, daertoe umb haer loon versocht synde, ter plaetse daer 't gelegen is."

»Die bevaringhe wil doen sal daertoe gesinnen den Hoefft Officier, die gewoon is over bloet te richten, off is nootsaeck, synen wettelycken Statholder, ter plaetse daer 't landt gelegen is. Oirkundt den gehelen Gericht daer 't gebruickelyck, offte ten minsten vier off vyff gequalificeerde Gerichtsluyden, die alle daertoe by den Officier, ter requisitie van parthyen sullen verschreven off geboden werden."

»Doende veertien dagen tho bevoerens by schryfftelycke weete van den voorschreven Officier citeren und verdaegen partie apparentelyck daerby geinteresseert."

»Dienvolgende sal hy op syn olthoenige landt die banck doen spannen, parthie die daerop te spreecken mocht hebben doen aeneisschen, und die bevarongh mit recht aenvangen, Te weten, mit eenen wagen geladen mit mist, gelyck een huysman gewoen is te velde te vueren, daer voor sullen gespannen syn vier off ses peerden, geleit, gedreven off gereeden door twe vuerluiden, dewelcke op die peerden sullen mogen sitten off daerby gaen, tot haeren keur, by sich hebbende wyn ende broot, Und sullen die voerluiden mit denselven geladen wagen eerst op 't olthoenige lant rontzom gevaren und geweint synde, van 't selve landt vaeren doer 't water, nae het nye opgecommen landt off sandt, welcke voerluiden, den Officier off synen Statholder, driemael onder wegen mit den wagen und peerden sal doen tucken off vertuinen, und elcke reyse van den brode eeten ende van den wyn drincken laeten, deser gestalt wanneer die voerste raeder van den wagen in den water gecommen, sal der Officier off synen Statholder die voersluiden aenroepen, und eerstwerff doen stilholden, die tweede reyse, wanneer den geheelen wagen in den waeter is, und die darde reyse als die twee eerste raeder op 't landt off sandt, und die twee leste raeder in 't waeter sullen staen, und sullen die voerluiden dan voertvaren op 't hoge off op 't nye landt off sandt. Alwaer gecommen synde, sullen sy die peerden utspannen, und daermede tho rugh off wederumb ryden nae het olthoenige landt, laetende den wagen staen und aldaer verblieven voor den tyt van ses weken, die met vier palen op 't voerschreve landt off sandt gepaelt und vastgemaeckt sal worden. Und off 't geviel dat deese wagen doer gewelt van 't water off ijsganck ewech dreve, off dat hem ymandt nemende, daermeede den geenen by denwelcken die befarungh geschiet is, achterdeel te doen, van daer brechte off dede brengen, sal gelijckwel die bevarungh van weerden blieven".

»Off daer enich beletsel van tuinen, opgraven off anders onderwegen waer, bij menschen handen gemackt, waerdoor die bevarungh sol moegen behindert

klevende leengoederen, bij erfopvolging overging op zijn achterneef Caspar van Merwyck.

De Geldersche familie van Merwyck, voerende van sinopel *en chef* van hermelijn, met twee vlerken tot helmsieraad, komt in de annalen van Gelderland op vele bladzijden voor. — Hendrik, Gerard en diens broeder Johan Tengnagel van Merwyck leefden in 1418. — Cornelius van Merwyck, Bevelhebber der Geldersche troepen in de landen van Cuyck en Kessel, vermoedelijk grootvader van den even vermelden Caspar van Merwyck, liet (volgens Pantanus bl. 532) ten jare 1468, in een gevecht tegen de Cleefschen, het leven. — Dirck van Merwyck, oom van Willem, Heer van Kessel, Freza van Merwyck, echtgenoote van Sweder van Barich, leefden ook te dezer tijd, alsmede Elbert van Merwyck en Mathys van Merwyck, Drossaard des lands van Kessel. Op Zondag Jucunditat 1498, gaf Karel Hertog van Gelre

worden, dat sal den Officier off synen Stadtholder, op versueck und kosten van de bevarende partye, door menschen handen brecken und wech nemen laeten".

»Oock so sal einer die bevarongh doen will, het boort ofte kant van syn olthoenich lant, daer die peerden affgaen sullen, onbespiert moegen laeten affsteken und slichten, so nochtans dat geen merckelycke quantiteijt van eerde off ander materie daervan in den water geworpen worde".

»Wanneer nu eenich landt off sandt in manier voerschreve wettelyck sal begaen off bevaren syn, soe sal den Officier off synen Stadtholder van 's Heeren wegen, dengenen die idt alsoe begaen off bevaren heeft, daerin setten, heeren und weeren tot dat hy met een beter recht daeruyt gesett sal syn nae landtrecht".

»Indien ener syne waergenomene bevarunghe na rechts behoer niet en konde volbrengen sal hy daervan verstoken syn, und 't selve sandt in gelijcken staet als 't doe was, niet wederom bevaren moegen".

»Wat aengaet de middelsanden off middelwerden die en moegen niet dan by die landtfurstlicke Overheijt, off wettelyck recht van deselve hebbende, gewonnen werden, und sulcx niet anders dan den eijsch van besonder recht hiernae verhaelt".

»Alle middelsanden die sich van selffs opdoen, und tho vorens van 't olthoenich landt niet bevaren syn, moegen van 's Heeren wege wetlick bevaren werden".

aan laatsgenoemden een schadeloosbrief wegens 62½ goud-'gulden rente waarvoor hij zich ten behoeve des Hertogs, jegens Cornelius van Bergen, Heer te Melyn, Sevenbergen enz. verbonden had. — Dit stuk waaraan het fraaie Hertogelijke zegel, met het jaartal 1492, vastkleeft, luidt als volgt:

»Wy Kairle van der gnaden Gaits Hertoughe van Gelre »ind van Gulich ind Greve van Zutphen, doen kondt, soo »onse lieve Rait ind getrouwe Thys van Merwyck Amptman »onss lant van Kessel, sich nu omb onser beden wille, an »handen dess Eirbaren ind vromen Heren Cornelis van »Bergen Heren to Melyn to Sevenberghen enz. vur drye ind »sestichstenhalven gulden Kurfurster Rynsche gulden ver-»sterckt ind verbonden heeft soo bekennen wy Hertoich »vurschreve vur ons onse erven ind nakomelingen dat wy

---

»Wanneer die Heer bevaringhe doen will, sal dat niet moegen geschieden ten sye dat daervan viertien dagen te vorens openbaere kerckenspraecke voerga, und dat te gelyck parthije, schynbaerlijck daerby geinterresseert wesende, schrijfftelyck verwittlicht worden, mit vermeldungh van de eygentlycke tijt und plats, wanneer und waer die bevarungh geschieden sall".

»Ten dage ter bevaerungh dienende sal der Hoefft-Officier, die nae older gewoenten in den respective quartieren over sulcke bevaerunghe behoert te staen, off in nootsaecken synen Stadtholder, daer tho in tyts by den bevarder gerequireert synde, op die walplats erschijnen, mit vier off vijff gequalificeerde gerichtsluiden und eenen gesworen Schrijver, ten overwesen van alle dewelcke, und van partien beidersydts, die bevarunghe geschieden sal".

»Mit een gemeine merckschuijt, die ten minste een last hart korns laeden und ter merckt vueren kan, op eyn gemein vaerwater wanneer die rivier op anderhalven voet nae op 't leechtste is".

»In deese schuijt sullen syn die voerschreven Officier mit de Gerichtsluiden und den Schryver, insgelycken partijen beyder sijdts und twe schippers".

»Und vaeren alsoe rontsom het opgecomen middelsandt sonder ergent mit den boedem van de schuijt grondt te rueren, wandt gront rurende, off ijet van 't voerschreve naegelaeten synde, sal die bevaringhe van geener werde gehouden worden".

»Den middelsant van 's Heerenwegen als vurschreve bevaren synde, sal die Heer 't selve gerichtelyck in gebruick nemen, mit palen affsteken, und sijns besten gevallens beseijen, bepoten und besteken moegen".

»den selven onsen Amptman, ind gebreeck syns synen erven, »geloifflicken toegesacht ind geloifft hebben van allen schaden »den hy off syne erven daerby einichsins lydende muchten »werden gensslick ind all te sullen ontheffen, vryen, quyten »ind schadeloiss halden. Des te oirkonde hebben wy Her»toige vurschreve onsen segell an desen onsen brieff doen »hangen. Gegeven in den jair onss Heren duysent vierhondert »acht ind negentich op ten Sonnendach vocem Jocunditat."

Gerard van Merwyck, Landscholtis (1) vermoedelijk zoon van den evengemelden Drossaard, kocht bij schepenakte gedateerd St. Jan-Baptistdag 1517, van Jan en Hendrik van Vlodrop, wonende te Heinsberg, Jan van Dungelen, Mattel Kollijck en Herman van Gaelen, broeders, zwagers, nicht en neven, *het guet op 't Oever schietende met der eyne sijde benevens de Monickije ende mitten eynde op der Maese, ende die ander sijde benevens erve en guet van Willem van Kessel ende het ander eijnde op de straet.* Daar de Kesselsche Schepe-

(1) Een Dirck van Merwijck, waarschijnlijk bastaard, was in 1550 gezworen bode te Kessel.

nen geen zegel hadden, zoo baden zij Goert van Kessel op Baerlo, dat hij de akte voor hen bezegele.

Willem van Merwyck broeder van bovenbedoelden Drossaard en van Agnes van Merwyck gehuwd met Willem, Heer van Oijen (1), had met zijne echtgenoote Agnes van der Donck (2) twee kinderen :

1° Caspar van Merwyck, die volgt.

2° Johanna van Merwyck echtgenoote van Arent van Bocholt, Drossaard te Grave en 's lands van Cuyck.

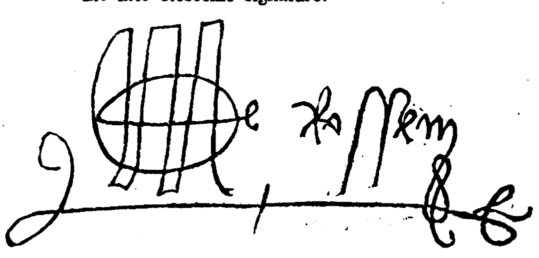
Caspar van Merwyck was reeds bejaard toen hem de Kesselsche erfenis ten deel viel. — Hij was tegelijk administrateur, rechtsgeleerde en krijgsman. — Zijne lotgevallen waren vele. — Eerst vonden wij hem als Burgemeester van Nijmegen, daarna als Drossaard van Bommeler- en Tielerwaard, betrekking waartoe hij 's Dinsdags na H. Sacramentsdag 1501 benoemd was geworden. — Bijgestaan door zijne echtgenoote, Cornelia van Hemert, deelde hij (1513) met zijn zwager, Arent van Bocholt, de ouderlijke nalatenschap, waaruit hem onder anderen de heerlijkheid Barsdonck toeviel. Hij was ook zwager van den Gelderschen krijgsoverste Marten van van Rossem, Heer van Poederoyen, met wien hij drukke correspondentie voerde. (3).

(1) Het zegel van Oyen verbeeldt drie mispelbloemen 2—1.

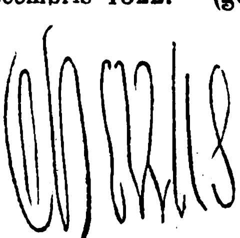
(2) Het zegel van der Donck is gedeeld, boven van hermelijn.

(3) Het zegel van Rossem, verbeeldt drie kranen 2—1, met twee naakte figuren (Adam en Eva) als schilhouders. Op den helm een paardenhoofd.

Zie hier Rossems signature.

In 1522 benoemde hem de Hertog van Gelre tot Stadhouder en Bevelhebber van Groeningen, tegen eene wedde van duizend Philips gulden 's jaars. Deze benoeming luidt als volgt : »Kairle Hertoich van Gelre ind van Guylick ind »Greve van Zutphen. — Wij doen kondt, Also wy onsen »lieven getrouwen Jaspar van Merwick Richter enz. tot »eynen Beveelhebber binnen onser stat Groeningen geor»dineert ind gestalt hebben, so bekennen wy dat wy hem »tot syne ind synre knechten onderhaldinge, opdat hy ons »aldaer to getrouwer dienen ; ind sich eerlicker onder»halden moege, duysent Philips gulden off die werde dair »vur, jairlix van onsen Rentmeister inder tyt al dair to »heben ind to boeren geordineert toegefueght ind bewesen »hebben, ordineeren toefuegen ind bewysen overmits desen »onsen, openen placaet. Bevelen dairomme mit gansen »ernst u Evert van Domseler onsen Rentmeister to Groe»ningen in der tyt, dat gy onsen Beveelhebber Jasper »vurschreven die duysent gulden vurgeneumt, alle jaer »van uwen ontfanck uytricht vernueght ind betaelt, sonder »deshalve vorder ennich beveel van ons to hebben off to »verwachten, dat is alsoe onse gantse will ind ernste mey»nonge, ind reckent ons sulx alle jaer myt copie autentyck »van desen ind synre quytancie als 't behoert, dairvan sall »ons woell genuegen ind guede betaelinge geschien in aff»kortinge uwer ontfanck alle't vurschreven sonder argelijst. »Oirkonde ons gewoentlick hantteyckens ind secreet zegels »hyrop gesath op Sondach VII Decembris 1522." (get.)

Wij hebben niet kunnen achterhalen wat al te Groningen, tijdens het bevelhebberschap van Caspar van Merwyck is voorgevallen; dit is zeker, dat zijn huis aan de Draepoort, omstreeks het jaar 1529, verwoest en geheel afgebroken werd met uitzondering eener koetspoort, waarboven zijn geslachtswapen in steen gebeiteld stond. — Uit Groningen gevlucht werd hij te Arnhem door Hertog Karel eigenhandig gearresteerd, en gedurende één en een half jaar op St. Johanspoort gevangen gehouden. — Door het aanhoudend smeken zijner tweede vrouw, Gertrude Hoernken, met welke hij, den 17 April 1523, te Groningen in den echt was getreden, werd hij (1531) tegen een aanzienlijk losgeld zijner gevangenschap ontslagen. — De quittantie ten deze door Hertog Karel afgegeven is van volgenden inhoud:

»Karle Hertouch van Gelre und van Gulich, ind Greve »van Zutphen, Heren van Groeningen, der Omlanden to »Kovorden ind von Drenthe.

»Wy doen kondt, soe Jaspar van Merwyck mit ons syner »gefenckenschappe halven, op ons lieven Heren Hemelfartz»dach anno XXXI verdragen is, dat hy ons alsullicken twe »renthbrieven bynnen drye weken overgeven sall, als hy »ind syn huysfrouwe van idt cloister Groet-Adwert, by »Groeningen gelegen hebben, mit dieselve brieven, die hy »mach hebben aentreffende idt Ampt des landts van Kessell, »ind daertoe sall ons die vurschreve Jaspar van Merwyck »geven seeven duysent golde gulden aen golde off sijlveren »payment, daer van hy ons die helfft bynnen drye weken »vurgeruert betalen, ind vur die andere helfft sall hy als »dan genoichsame borghe stellen toe betalen voer St. Jacob »nestkomende, ind sal alsdan terstond uyter gefenckenschap »ind ijseren gelaeten werden, ind op ter poirten bliven »soe langhe die leste penningen betaelt syn sullen, ind »dieselve betaelt synde, sall hy syner gefenckenschap gantz

»ind geheel, vry quyt ind ledich syn, ind moegen reysen »ther plaitzen daer 't hem gelieven sall, behalven bynnen »onser stadt Groeningen ind der Omlanden, daer hij nyet »trecken off komen sall, then sy mit wyll ind consent »onser. Ind Henrick van Kamphuysen, ind Johan van »Boenenborch daer voer to borghe stellen. Bekennen wy »Hertouch vurschreve Jaspar van Merwyck allet des ghenen »gelick vurschreven in alles vollentachten afftervolcht uyt-»gericht ind betaelt hefft. Orkonde ons gewoentlicken »hantteyken ind secreet zegelz hierop gesath, op ten 24 »dach Juli 1531." (get.) CHARLES.

Onder deze omstandigheden had Caspar van Merwyck, zoo in zijn persoon als in zijn fortuin, veel geleden; weshalve hij, op vrije voeten gesteld, vreemde Vorsten ging dienen, ten einde in zijn onderhoud en dat zijner familie te voorzien. — In 1532 was hij als Raadsman in dienst des Hertogen Magnus van Sachsen, Engeren en Westphalen (1) en daarna, in dezelfde kwaliteit bij Christoffel, Aartsbisschop van Bremen. Deze schreef 's Zondags Judica 1533, aan zijn Oom de Hertog Karel van Gelre het volgende: »Unser freundtlich dienst, und wes wir mer »liebe und gute vermogen bevorens, Hochgeborner Furst, »freundtlicher lieber Oheim, Der Erbar unser lieber »besondere Caspar von Merwich, hat uns undertheniglich »bericht wie Ime von Euer Liebe nach seinen lang gethanen »und getrowen diensten, grosse schaden begegnet seye,

(1) Ziehier de handteekening van dezen Hertog:

»So Er nun sich verhoft Euer Liebe darzu gar kein ursach »gegeben habe, und erpietig ist wes Euer Liebe Ime mit »recht uberweisen kunnen, vor uns, neben andere Chur »und Fursten des heiligen Reichs, gutliche oder rechtliche »verhor und uspruch zuleiden und zugeworten, Biten wir »Eure Liebe freundtlichs vleis, dieselle wolle, Ime sein »anbietend recht, in gnaden nicht weigeren, oder aber »seins zugefugten schadens, abtrag, wandel und kerung »thun, damit gedachter Caspar von Merwich, dieser unser »vorschrift, fruchtbarlich genossen habe entpfinden möge, »Solchs wir uns zu Euer Liebe freundtlich vertrösten, auch »umb dieselb in gleichen freundtlichen zu verdienen geneigt »sein wollen, Und wiewol wir uns zu Euer Liebe aller »billicheit hierin versehen, gewarten wir nicht destoweniger »Euer Liebe verschrieben antwort, Datum Rotenburg am »Sontag Judica Anno XXXIII." (get.)

In 1535 was Caspar van Merwijck Land-Drossaard van het sticht Bremen, en in 1537 weduwenaar van Gertrude Hoernken. Hij woonde achtervolgens te Ratzeborg, Luneborg, Bremen, Rostoc, in welke laatste stad hij in derde huwelijk trad met Margareta von Welzow (1). Door deze bijgestaan verpandde hij (1539) een derde deel der tiende van Kessel aan Leonard van Becke wonende te Rostoc, verpanding waartegen Thijs Hagens, burger van Venlo, in verzet kwam. De hierover opgemaakte akte werd door Jaspar van

(1) Voerende gedeeld, rechts een ossenkop, links een hertenhoren, beide van zilver op keel.

Daelen (1) Landscholtis van Kessel bezegeld. — Hij riep te dezer tijd de tusschenkomst in van Jurgen Schenck van Tautenburg, Gouverneur van Vriesland, ten einde door de stad Groningen schadeloos en in het bezit te worden gesteld van zijn huis aldaar en van het landgoed genaamd Paddenpoel in de nabijheid dier stad gelegen (2). —

In 1538, na dood des Hertogen Karel van Gelre, wendde hij zich met hetzelfde doel aan de Geldersche Ridderschap en hoofdsteden. Wij laten een dier adressen alhier volgen:

»Den Edelen ende waelgeboeren Eerenfesten, eersamen »wysen en vursichtigen Verordenten, Baenerheeren, Ritter- »schappen, geschickten van den hoeft en kleinere steden »des Furstendoms Gelre ende Greveschappen Zutphen, »Jetzent op ten landtdaeghe bynnen Ruermonde versaemelt, »mynen genedighen gebiedenden Jonckeren, Heeren ende »goeden vrunden.

»Thoene ende geve ick Jaspar van Merwyck U Edele »ende Erenfeste gans dienstlick te kennen woe my die »doerluchtighe hoeggeboere Furst ende Heere Kaerle »Hartoch van Gelre etc. loflicker gedachten in eygener »persoonen binnen Aernheym aengegrepen ende voert op »sinte Johans port aldaer brenghen en setten heft laeten, »daer ick over anderhalff jair gefenckelick opgehalden sy »worden en over sesthien hondert pont yzers aen mynen »beenen gehadt, nyet baetende myne hoeghe overvloedighe »ende mennichfoldiche begheren ende erbiedinghen ten »rechten gestalt te moegen worden, wan alles syn Furstliche »genade mij in eenighen deel op te leggen wusten daer

(1) Zijn zegel vertoont zes gaande endvogels in twee rijen.

(2) Wij vonden eene order, gedagteekend 1° Juli 1537, waarbij de Regeering van Groningen zekeren Claes Clant liet weten: dat hij onverwijld had terug te bezorgen den brouwketel en de verdere brouwgereedschappen, welke hij uit den huize Paddenpoel gehaald had of had doen halen.

»ick inder tydt dat ick Syner Genade diener ende bevels-
»man gewest weer, anders dan getrouwlick ende oprecht
»in gehandelt oder gewandelt mocht hebben. Ende waer
»ick alsdan soe veel in den selvighen daer men een kynt
»met reden op syn kinnenbacken to slaen hedt schuldich
»bevonden wordt sonder einige genade aen den lyve van
»syne Furstliche Genade straffonge to ontfanghen, dan my
»allet affgeslaegen ende geweygert is worden, soe dat ick
»my in 't leste, solde ick daerop niet blyven sitten verrotten
»ende verderffen, daer 't byna toe koemen was, koepen
»moest ende my myn guet geweldlicker hant sonder einige
»erkentenisse des rechten aefgenoemen ende aefgedrongen
»dat selvighe sich over die twee en twintich duysent golde
»gulden gedragende, soe der die pennonghen nae luyt ende
»inholt syner Furstliche Genade brieve en zegel die ick
»daer van hebbe mitter yle syn moeste, waer durch ick
»myn guet verre binnen die helfft dattet wert was, als noch
»genoechs om te bewysen is, vercoepen en verlaeten heb
»moeten, ick laet noch staen die overgroete versmaedenisse
»voer genaemt die om geen gelt off goet to lyden weer
»gewest, Ende nae dem ick dan in der selviger myner
»vorgenoempde gefenckenschap noch daer nae nyewerldt
»by tyden des Hochgedachten Fursten Kaerle Hertoghe van
»Gelre to gehoer noch ten rechten gestalt to werden en
»hebben konnen koemen indem dan noch yemant weer
»die seggen wold dat ick anders dan een goet getrou
»oprecht diener ende bevelsman gehandelt oder gewandelt
»hedt, ben ick noch overboedich die selve voer U Edele
»ende Eerenfeste als vur myn geburliche Richters des then
»rechte toe staen ende nae erkentenisse Uwer Edelheyden
»toe lyden ende toe genieten. Bidt daerom gans dienst-
»licken U Edele ende Eerenfeste myns armen mans willen
»erbarmen ende my helpen dat ich myns aefgenoemen ende

»aefgedrongen guedt ende onverwinlicken geleden schadens »weder gerestitueert mach worden. Verschuldt ick altyt »gerne myns armen geringen vermogens tegens UEdele »Eerenfeste die selvighe Godt almechtich in geluckzeliger »waelvart bewaeren moet." (get.) JASPER VAN MERWYCK.

In 1539 zond hij andermaal zijne bezwaren bij den Gelderschen landdag in, vertoonende hoe dat hij, op aanschrijving, zich naar Kleef had begeven en vervolgens naar Arnhem, alwaar hij vernam, dat in elke der vier hoofdsteden van Gelderland eene dagvaart zoude gehouden worden om alle klachten te verhooren; waarna een algemeenen landdag zonde uitgeschreven worden, op Sint Jacobsdag van gemeld jaar, om op elke klacht naar recht en billijkheid te beslissen. — Dat hij ten dage voormeld, ondanks den verren afstand en de gevaren der reis, te Arnhem en vervolgens te Wageningen was verschenen, alwaar hij te weten kreeg, dat de aldaar beroepen landdag bestemd was tot verhoor van Albert Gexken en diens wederpartij en dat de geprojecteerde generale landdag eerst later zoude plaats hebben. — Ledigerhand naar Mecklenborg teruggekeerd zond Caspar van Merwyck, in October 1539, wederom een adres in, met verzoek de landdag moge het daarheen leiden, dat hij Adressant schadeloos worde gesteld met de goederen, waarmede de voortvluchtige bastaarden van den verbleken Hertog Karel begiftigd waren geweest. — Hierop geadviseerd zijnde volgde eindelijk de onderstaande resolutie:

»Alsoe de lantschap van Gelre unde Graefschap van »Zutphen dem Doerluchtighen Hoehgeboerenen Vorsten »unde Heren Here Wilhelm van Gots genaeden Hertoghe »toe Gelre, Guylick, Cleef unde Borchgraeff toe der Marck, »Sutphen und Raevensborch, Heer toe Raevensteyn enz. voer »Jaspar van Merwyck durch syn mennychfoldiche beclaechten »unde aensmijckent gebeden heeft alsoe dat Syne Furstliche

»Genade hoem myt de gueder gelegen in Boemelerwerdt »daer de voerfluchtygche bastaerden als nementlych Peter »unde Adolff van Gelre myt voerweten syne Furstliche »Genade mede begyftycht geweest syn, toe wyllen ‚bene-»dychen‘ daer up syn Furst. Gen. den voergenoemden »Jaspar van Merwyck in bywesent etlycher deser nae »beschreven syner vrynden als nementlyck de Heer van »Weerdenborch, de Heer van der Horst Johan van Wyt-»tenhorst, Herman van Boemelsborch, Johan van Leyenden »de Drost toe Hattem, Steeffen van Ruytenborch, de Heer »van Peerssynchen, Thoemas van Aepelteren, Heinryck van »Paelwyck unde Jaechop van Tuyll Borchgemeysters toe »Aernem up fryedach nae de heyllyche drye Koenynchen »in dem jaer van veyfteyn hondert unde veertych durch »den Heer van Broeckhuyssen Johan van Rossem, den »Maerschalck Merten van Rossum Heer toe Poederoyen, »Derick van der Lip genant Hoen Heer toe Afferden unde »Grubbenforst unde Mr. Jaechop Kaenys als raedt Syner »Furstl. Gen. beantworden heeft laeten, dat syn Furstl. »Gen. dem voergemelten Heer van Broeckhuyssen in beveell »gedaen heeft de voergeruyrte gueder van wegen Syner »Furstl. Gen. van stonden aen myt recht aen toe spreecken »unde in toe vorderen, unde daer benevens des jenyche »die upgemelte bastaerden aen bewyeslycher schulden in »dem lande van Gelre nae gelaeten hebben van de jaer-»lycher rent unde huyr der voergeruyrter gueder te doen »betaelen, und als de selvijge voergeschreve rechtsforde-»rynche geschijen is unde de voergeruyrte gueder syn »Furstl. Gen. toe erkant syn, de voergenoemde Jaspar van »Merwyck alsdan aen Syn Furstl. Gen. daervan vorderen »laet wyllen, Syn Furstl. Gen. hoem der voergemelter voer-»beedt genijeten laeten unde sijch daer soe genedych in

»ersçhijnen dat he des in benoechen unde sich der sel-
»vyger voerbeedt myt rede toe bedancken sall hebben."

Caspar van Merwyck werd, zooals wij bereids zeiden, in 1541, Heer van Kessel, — In zijn vaderland teruggekeerd diende hij als Overste (Beveelsman) onder Keizer Karel V. Hij werd in die hoedanigheid door *knechten uit Venlo* gevangen en ten huize Horst opgesloten, waarover de Regeering van Venlo, in 1548, eene vordering tegen hem instelde. — Hij had van zijne eerste vrouw een zoon met name Cornelis, die zich (1541) namens zijn vader, jegens den Hertog Albrecht van Mecklenborg, borg stelde voor eene som van driehonderd goudgulden. Cornelis van Merwyck is ongehuwd overleden; zijn vader stierf in het jaar 1554, nalatende uit zijn derde huwelijk de volgende kinderen, als:

1° Willem, die volgt.

2° Anna van Merwyck gehuwd met Thomas van Nunhem.

3° Mathys van Merwyck, kanunnik van St. Jean te Luik.

4° Margareta van Merwyck, echtgenoote van Henrick van Beers. (1)

Willem van Merwyck, Heer van Kessel, verhief (25 September 1555) de leengoederen, die hem na dood zijns vaders aanverstorven waren. — Hij werd in Augustus 1566 met Jasper van der Lip, genaamd Hoen, Heer van Grubbenvorst, Afferden en Blyenbeeck, door de Ridderschap van 't bovenkwartier van Gelderland naar Nijmegen afgevaardigd om middelen in het werk te stellen tot afschaffing der inquisitie. — Den 4 November van dit jaar, als wanneer de gezanten der Geldersche kwartieren te Nijmegen verzamelden, verscheen hij en Jasper van der Lip als verte-

(1) Voerende op goud een kruis van keel.

tegenwoordigers der Ridderschap; Wilhelm van Husshoven, Steven van Hertevelt, Gerit van Hamerstein, Clais Martelz en Jacob Holswyler als *Raitz frunden* der stad Roermond; Johan van Greverait en Johan van Stalbergen als *Raitz frunden* van Venlo; en wel op *uytschrijven eijns Erberen Raitz deser stat Nijmegen in saken der Religion ende om bequaemen middelen te bedencken, umb den vortganck van den nijewen secten to stutten, allerleij twijspalt ende oneinicheit to vermieden, vriede und einicheit allenthalven to verwecken ende to onderhalden.* — De overige drie kwartieren waren ook ruimschoots vertegenwoordigd. De Baanderheer Jonker Wilhelm van Bronckhorst, Vrijheer tot Batenborg en Stein, deed zich, wegens de aankomst van Predikanten en het plunderen der kerken, volgenderwijze bij de vergadering ontschuldigen: »Joncker Willem van Bronckhorst heft dorch »gesanten syne Edele ontscholt gedaen, van de ankomst »des nijen Predikantz ende spolijroug oder beroving der »kercken, presentirende by eide te verclaren van beiden »deilen ghein kennis noch wetenheit te hebben off dairtoe »consent gegeven te hebben, versoickende in crafft der »union opgericht Anno LXIIII beschut ende beschermt to »werden, des begerende antwort."

Na dat de vergadering deze ontschuldiging had aangenomen benoemde zij eene commissie, die zich den 18 November 1566 te Brussel, *in den schilt van Hongarien*, zoude laten invinden ten einde eenen landdag bij de Prinses Regentin te solliciteeren. Van deze Commissie maakten deel: Willem van Merwijck te Kessel, Henrick van Ghent, Erfkamerling, als gezant des Graven van den Bergh, en Cornelis van Wese. Zij waren houders van de volgende instructie:

»Die verordente van Bannerheren, Ritterschappen, Hoifft »ende kleine steden deses Furstendombs Gelre ende »Greffschaps Zutphen alnu bynnen der stat Nymegen ver-

»samelt, hebben befonden hoich noedich in desen gefaer-»licken tyden einige middelen tho bedenken die onderdanen »deses Furstendombs ende Greffschaps sonder commotie »ende oproericheit in einicheit tho behalden, tot dat eyn »generael ordinnantie by Konincklyke Maiesteit onse alre-»genedichsten Heren ende Lantfursten in der religion »opgericht ende gemaeckt syn sall. Ende want die steden »Venlo, Tyll ende Zaltbommel ende meer andere hebben »verclairt ende sich verluyden laten, so die Lantschap by »ein anderen queme ende dan ein billicke ordinantie, »ummers ein guet middel by provisie beruimpt wurde, »daerna wollen sy ende iere medeborgeren hen regulieren, »schicken ende bevorderen, om in einicheit tho leven. »Is verafgescheit dat van wegen der Bannerheren, Ritter-»schappen ende steden in den vier quartiren reisen sullen »tho Bruissel, tho weten ein Gesante des Graven van den »Bergh, dairthoe Derick van Lynden Heer tot Hymmen, »Wilhelm van Merwyck ende Cornelis van Wese, ende »aldair aen die Hertoginne tho Parma Plasance ende »Generaal-Regentinne over alle conincklycke erffnederlanden »tho suppliciren om tho mogen erlangen eyn generael »bykompst ende landdag, ten einde als boven, ende »eghener andere meynongh. Ende wes den Deputierden »dairup bejegent 't selve weder tho rugh te reportiren ende »overbringen. Orconde der stat Nymegens secreitsegel »hieronder opgedruct dat wy verordente ditmail gebruicken, »den vierden dach Novembris in 't jair XV^{c} ses ende »sestich."

Willem van Merwijck komt voor (1570—71) als Drossaard der Amanie van Montfort. — Hij werd tijdens de eerste Nederlandsche oorlogen door Staatsche soldaten gevangen, en door toedoen van den beruchten Veldoverste Martijn

Schenck (1) weder los gelaten. — Hij was tweemaal gehuwd. Het huwelijks contract met Sandrina van Weze, opgericht den 1 Juni 1563, werd medeonderteekend door J. van Wittenhorst, Floris van Bocholt en Vincentius Foss. Dat met Johanna van Hillen (2), opgericht den 1 Augustus 1570, werd medebezegeld door Johan van Wittenhorst, Pandheer des ambts Montfort en Drossaard van Kessel, Mathys van Merwyck kanunnik te Luik, Vincent Foss van Schwarzenborch, Drossaard te Middelaer, Dietrich Ker, Robert van Dursdael (3) en Gerrit Hillen. — Hij stierf omstreeks het jaar 1585, achterlatende uit zijn tweede huwelijk twee kinderen, als:

1° Willem Caspar, die volgt.

2° Johanna gehuwd met Jonker Conrad van den Horst.

Willem Caspar van Merwijck, Heer van Kessel, was gehuwd met Walrava dochter van Renier van Stepraedt (4). Het huwelijks contract gesloten op den huize Heukelom, den 24 November 1609, werd medebezegeld door Conrad van der Horst, Johan van Steinhuys, Arnoldt van Boedbergen Erfmaarschalk en Joost van Broickhuysen van Kell; en vanwege de bruid, door Assweer de Jeger, Johan van Stepraedt tot Dodendael, Diederich van Stepraedt tot Wal-

(1) Zijn zegel vertoont een links klimmenden leeuw. Zijne signature was deze:

(2) Voerende gedeeld, in 't eerste twee rondellen, in 't ander twee over kruis liggende degens.

(3) Zijn zegel verbeeldt drie fascen.

(4) Eene ridderburcht bij Walbeeck. Zijn cachet verbeeldt een leeuw op een veld bezaaid met biljetten.

beeck, Johan van Voorst en Karel van Arnhem (1). — Bijgestaan door zijne evengemelde echtgenoote kocht hij, 24 November 1613, de Ravenbergsche tiende. — Hij trad in tweede huwelijk met Anna Monix. De huwelijksche voorwaarde, gepasseerd (29 Februari 1620) voor den Notaris A. J. De Witte resideerende te Nuenhen, werd vanwege den bruidegom medebezegeld door diens zwager Conrad van der Horst, door zijn neef Reynder van Hillen, Drossaard van Montfort en door Adriaan Poeyn Luitenant-Drossaard van Horn, en vanwege de bruid, door haar zwager Floris van Eyck, Heer tot Nuenhen, door Peter van Eyck (2) en Johan van Gerven.

Willem Caspar van Merwyck was vóór of in 't jaar 1624 overleden, dan in September 1625 troffen de voogden van zijne voorkinderen, namelijk: Diederich Baron van Stepraedt, Heer van Dodendael, Slangenburgh enz. en Renier Baron van Doornick (3), in bijwezen van Conrad van der Horst tot Baerlo op gen-Roo, Reynhard van Hillen tot Helden, gewezen Drossaard van Montfort, Arnold Pollart en twee geauthoriseerden uit den hove van Gelderland, met Anna Monix en haar minderjarig kind een accoord nopens de vaderlijke nalatenschap. Deze bestond, behalve de goederen van Kessel, uit de volgende bezittingen: Het huis Kleinen Paerle te Odiliënberg met aanhoorigheden; een huis te

(1) Het zegel van Steinhuys vertoont een keper, waarin een ring.
Dat van Boedbergen, gedeeld *en chef* drie gaande vogels.
Dat van Broickhuysen, gedeeld *en chef* van hermelijn.
Dat van de Jeger, eene zespuntige ster.
Dat van Voorst, drie kepers.
Dat van Arnhem, een arend met uitgestrekte vlerken.

(2) Voerende gevierdeeld; in 1 en 4 drie afgeknotte pals; in 2 en 3 drie sterren 2—1.

(3) Zijn zegel verbeeldt een dwarsbalk.

Roermond, in de Hekstraat; de hof de Spieck te Swalmen; de hof te Herten; de hof te Melick; bouw- en graslanden te Erkelens en te Opherten; het veer te Steyl en dat te Blerick met meerdere lijfgewinsgoederen aldaar; eene tiende te Sevenum, alsmede een tal van renten en cijnsen.

De evenbedoelde kinderen van Willem Caspar van Merwyck waren de volgende:

1° Johanna Maria, gehuwd met Renier Hoen van Cartils, Heer van Oud-Valkenburg.

2° Willem, van wien hierna.

3° Renier Caspar, Franciscaner Pater te Bruell.

4° Catharina, echtgenoote van den Baron de Boecop, Heer van Ravensberg en Birgelen.

5° Uit het tweede huwelijk een zoon Johan Caspar, vóór 1647 overleden.

Willem II van Merwyck, Heer van Kessel, had tot echtgenoote in eerste huwelijk, Clementina van Lynden van Croonenborch (1). Hun huwelijkscontract gesloten op den huize Croonenborch, den 5 Februari 1637, werd medebezegeld door Reinder van Merwyck, Reynder Hoen van Cartils, Diederich van Stepraedt, Heer te Walbeeck en Twysede, Loef van Stepraedt tot Pluemenberch, Reynder van Stepraedt, Heer tot Doodendael, en vanwege de bruid door Frans van Lynden, Heer tot Croonendael, Diederich van Lynden, Heer tot Hemmen en Blitterswijck, Johan van Bonenborch genaamd Honstein, Sweder van Apeldoeren en Philip van Thijnen, Luitenant-Kolonel, Kommandant van

(1) De breed vertakte nog voortbloeiende familie van Lynden-Aspremont klimt (volgens Butkens) op tot het jaar 720. — Zij had hare zetels te Lynden, Vernhuse, Alstborch, Hemmen, Aelst, Musseberg, Dormael, Synderen, Doelenham, Froidcourt, Rechem, Croonenborch, Blitterswijck, Serooskercke. — Zij voert gevierdeeld, in 1 en 4 een kruis zijnde Lynden, en in 2 en 3 een arend zijnde Aspremont.

's Hertogenbosch. — Clementina van Lynden overleed kinderloos den 25 April 1642. Haar weduwenaar kocht, in December 1645, den molen te Offenbeeck en de Laten gehoorende in den hof te Leven van de erfgenamen van Jonker Adolf van Buren. — Hij trad, den 16 Juni 1647, in tweede huwelijk met Judith dochter van Diederich van Lynden, Heer te Hemmen en Blitterswijck, Ambtman in Overbetuw, Super-Intendent van het krijgsvolk aldaar en Gecommitteerde ter vergadering der Staten-Generaal. Deze gaf schriftelijke toestemming »omme op minen huise Hem»men in den huuwelicken staet te bevestigen den Weledel»geboren ende Gestrengen Heere Wilhelm van Merwyck, »Heere tot Kessell, ende die oock Weledelgeboren Judith »van Lynden, mine seer lieve dochter, nademael deselve »in de kercke miner Heerlickheit Hemmen meergenoemt, »drie houwelicx proclamatiën off geboden gehadt hebben, »ende dat geene wettelicke verhindering voorgekomen is."— De huwelijksakte werd door den Heemraad van Overbetuw als Ambtenaar van den burgerlijken stand opgemaakt, geteekend en bezegeld. Zij luidt als volgt:

»Ick Herbert van Lynden, Here tot Serooskercke doe »condt ende tuige dat ick uit cracht van de vorenstaende »autorisatie, *observatis observandis*, in den houwelicken staet »geconfirmeert ende bevestigt hebbe, den welgedachten »Wilhelm van Merwyck, Heere tot Kessel ende die oock »welgedachte Judith van Lynden, dochter tot Hemmen »ende Blitterswyck, ter presentie van die Weledelgeboren »ende Gestrenge Heeren Diederich van Lynden Heere tot »Hemmen ende Blitterswyck, Frans van Lynden, Vendrigh, »Joost Vygh, Heer tot IJsendoorn, Raedt des Furstendoms »Gelre ende Graeffschap Zutphen, der bruid respective »vader, broeder ende oom, ende ten overstaen van die »Gerichtsluiden ende getuigen. Te eenen oorconde heb ick

»mynen aengeboren segel op 't spacie doen drucken
»Geschiet op den huise Hemmen den 16 Junij 1647."

Willem van Merwyck kocht in November 1673 de hooge, lage en middele jurisdictie van het dorp Kessel voor 8500 ponden van veertig grooten Vlaamsche munt; weshalve hij driehonderd Rijksdaalders opnam bij Johan van der Winden medecinæ-Doctor en oud-Burgemeester der stad Roermond.— Hij verkreeg in ditzelfde jaar octrooi om te mogen testeeren en stierf in 1676, achterlatende uit zijn tweede huwelijk twee zonen en drie dochters, als:

1° Caspar, die volgt.

2° Theodoor Frans, Kanunnik te Aken en Personaat te Sevenum.

3° Clementina Maria, kloosterdame te Steinfurt.

4° Walrade, religieuse te Bortscheid.

5° Theodora Maria, jong overleden.

Caspar Baron van Merwyck, Heer van Kessel en Blitterswijck, had tot echtgenoote Catharina Agnes Baronnesse van Doerne tot Asten, Ommel, Meijel, Ghoor.... Door deze bijgestaan verkocht hij, in 1693, het veer te Blerick, leenroerig van den huize Brée, aan de stad Venlo. — Het octrooi ten deze verleend werd afgegeven door Johan Adolf Baron van Gelder, Heer van Arcen en Brée (1). — De verkoopers bedongen de vrije overvaart voor hen, hunne nakomelingen en huisgenooten ten eeuwigen dage, en verklaarden verder, dat zij tot dezen verkoop te meer geneigd waren als wezende voornemens, in oorlogstijden of andere dergelijke ongevallen, binnen Venlo te vluchten; voor welk geval de stad goede opname en bescherming beloofde (2).

(1) Zijn zegel vertoond twee geaffronteerde leeuwen.

(2) Het aangehecht zegel is gebriseerd, in 1 en 4 Merwyck, in 2 en 3 Deurne, zijnde *en chef* drie Andreas kruisjes 1—2—3, waaronder vier fascen; over het geheel een hartschildje van vijf ruiten, zijnde Kessel.

Hij kreeg in 1699 bij het leenhof van Gelderland vergunning om den Maastol van Kessel, zijnde een onversterfelijk manleen, te mogen overdragen op zijne twee dochters. Deze vergunning werd verleend op grond van een oud geschrift of informatie, genomen in 1545 door Johan Schenck, Leengriffier, houdende: »wanneer in het verhef van een manleen te lezen staat het woord *onversterfelijk* dan mag dit leen ook vallen op vrouwen." — In 1709 benoemden hem de Staten-Generaal tot Raad-coustumier van Gelderland. —

Zijne echtgenoote alsmede hare twee dochters overleden zijnde trad hij, den 20 Mei 1711, op den huize Grunsfoort, in tweede huwelijk met Elisabeth Anna Baronnesse van Lynden, dochter van Antoon Baron van Lynden, Heer van Croonenburg, Teecop, Grunsfoort en van Cornelia Anna Baronnesse van Ysendoorn tot Cannenburg. De huwelijksche voorwaarde, opgericht den 21 April te voren, werd medebezegeld door J. van Doornick genaamd Ulft (1) en vanwege de bruid door T. W. van Wassenaer van Alckemade (2). De huwelijksakte werd voltrokken door Johan Baron van Arnhem, Heer van Rosendael, Land-Drossaard van Veluwe. — Hij reveleerde den 12 Maart 1717 het landgoed Oijen en de hoeve Boshoeck, leenroerig van het huis Broeckhuisen, en zulks ten overstaan van Johanna Catharina van Gijsenborch, weduwe van Palant, vrouwe aldaar. — Hij is vóór of in 1727 overleden, dan in October van dit jaar werd zijne weduwe, namens haar minderjarigen zoon, door Simon Heinrich Baron von Wendt von Wiedenbrucq (3), Bisschop van Osnabruck, destijds Heer van

(1) Zijn gevierdeeld zegel vertoont 1 en 4 een dwasbalk, 2 en 3 een kruis.

(2) Het zegel van Wassenaer verbeeldt in 1 en 4 drie wassende manen, in 2 en 3 een dwarsbalk en in het midden een hardschildje, waarop een klimmende leeuw.

(3) Het zegel des Bisschops verbeeldt drie helmen 2—1.

Broeckhuisen, beleend met de evenvermelde goederen Oijen en Boshoeck. — De kinderen uit zijn tweede huwelijk gesproten waren de volgende:

1° Willem Antoon Mathijs, van wien hierna.

2° Antoon Adriaan Frans, als jongman overleden, werd in 1745 beleend met het adellijk huis Oijen.

3° Judith Cornelia Maria, Kanunnikkesse te Munsterbilsen, echtgenoote van Rudolf Casper Baron de Keverberg d'Aldenghoor.

4° Theodora Maria Josepha Kanunnikkesse te Munsterbilsen, gehuwd met den Baron d'Olne.

Willem Antoon Mathijs Baron van Merwyck, Heer van Kessel, werd bij patente van den 25 Juli 1743 door de Keizerin Maria Theresia benoemd tot Raad van den korten tabbaard in Gelderland. — Hij kocht in 1752, van Jonker C. J. van Kessel, een weiland genaamd in de Horsten, leenroerig van het huis Baerlo, destijds bezeten door den Baron Philip van Bierens (1). — Hij had met Maria Anna Sophia Theresia Baronnesse van Metternich (2), Dame van Mullenarck, Neckersteynach, Bortscheydt, Civel, Vernich, Binsfelt, Witterschlich, Rammelshoven, gêene kinderen. — In zijn testament, geschreven den 5 November 1779, legde hij zijnen erfgenamen de verplichting op om, tegenover de sacristij der kerk te Kessel, een gebouw te doen oprichten met een altaar, waarin het Madonabeeld, dat in 1739 bij hoog water tegen de muren van het huis Kessel was aangedreven, geplaatst moest worden. — Hij liet zijne roerende goederen, alsmede den burcht met aanhoorige landerijen, den Graverhof, den grooten weerd, den Maastol en de Kesselsche heerlijkheid aan Caspar Emanuel Joseph Baron de Keverberg, zoon van zijne zuster Judith, terwijl

(1) Zijn zegel vertoot drie endvogels 2—1.

(2) Voerende drie schelpen 2—1.

bij zijne overige bezittingen bij gelijke deelen toewees aan den evenvermelden De Keverberg en aan zijn neef en nichten, Baron en Baronnessen d'Olne. — Thans behoort het huis Kessel aan den Baron Karel De Keverberg d'Aldenghoor.

Hoewel de burcht en de Kesselsche leengoederen uit het bezit waren geraakt der familie, die zich van Kessel noemde, zoo bleef deze familie niettemin in het dorp Kessel en omstreken aanwezig.

De tak der Kessel op 't Oever schijnt af te stammen van Willem van Kessel, broeder van Mathijs I, boven genoemd.— Tot dezen tak rekenen wij Mathijs van Kessel, Ridder, die, bijgestaan door zijne vrouw Catharina, 's Maandags na O. L. V. conceptio 1391, eene rent van één malder rogge overdroeg aan Herman Kempen burger van Roermond. De verkoopakte werd namens de Kesselsche Schepenen bezegeld door zijn neef Johan, Heer van Kessel, Ridder, Drossaard des lands Kessel. — Of Godert van Kessel, Pastoor te Breijel, ook tot dezen tak behoorde kunnen wij niet zeggen. Hij had twee natuurlijke kinderen, namelijk: Willem en Ninghen van Kessel. Deze kochten op O. L. V. avond 1410, van Mathijs van Holthusen een perceel erf, groot negen morgen, gelegen te Eycke (Kesseleyck) op 't Scinvelt. De koopakte werd, namens de Kesselsche Schepenen, door den Landscholtis Dierick van der Heyden (1) bezegeld. — De bovengenoemde Mathijs van Kessel, Ridder, had met zijne vrouw Catharina drie kinderen, als:

1° Johan, van wien hierna.

2° Margareta, echtgenoote van Pilgrum van der Kuijlen.

(1) Zijn zegel verbeeldt drie dwarsbalken.

3° Sibrecht van Kessel, gehuwd in 1395 met Bela van Groesbeeck (1).

Als magen en huwelijksvrienden waren hierbij: Johan van Broeckhuysen; Jan, Heer van Kessel en Mathijs diens zoon; Seger van Groesbeeck, Ridder, Heer tot Hoemen; Werenbrecht Heer tot Ubberghen en Dederick van Groesbeeck, vader der bruid. Deze gaf aan zijne Dochter 2600 Geldersche gulden; de bruidegom kreeg ten huwelijk eene hoeve te Hinsbeck, eene te Greverade en 's jaars 25 *paer korns*, half rogge half evene (haver), uit de tiende van Kessel. — Sibrecht van Kessel verscheen met zijn vader Mathijs, op St. Paulusdag 1416, voor Egbert van Montfort, Tilman van Eyll en Johan Willem, bastaard van Krickenbeck, Leenheer en Leenmannen, overdragende de tiende van Kessel, genaamd Scholastertiende, aan Johan van Wilre (2) en Bertha diens vrouw, en zulks met inwilliging van zijne zuster Margareta echtgenoote van Pilgrum van der Kuylen.

Johan van Kessel op 't Oever had een zoon genaamd Seger. Deze bezegelde (1418) met Hendrick Frans en met Arent Struver van Kessel het verbond der Edelen en steden des Overkwartiers van Gelderland. De laatstgenoemde hing, op St. Mathijs-avond 1447, zijn zegel aan eene akte verleden door de Kesselsche Schepenen. — Hij en zijn vader bezegelden ook den verbondsbrief opgericht, 's Dinsdags na Beloken-Paschen 1436, tusschen de Geldersche Edelen en de steden Roermond, Goch, Erkelens en Straelen.

Godert van Kessel, Vullincks zoon, releveerde (1459) het huis Leven, den molen te Offenbeeck en de visscherij

(1) Voerende een geonduleerde fasce.

(2) Het zegel van Eyll verbeeldt eene lelie.

Dat van Johan van Wilre het Kesselsche ruitenkruis met een hamertje in den rechter hoek.

tegenover Besel namens Fey van Holtmolen genaamd van Buren. — Goert van Kessel op Baerlo en Goert van Kessel genaamd Roeffert bezegelden in 1483, 's Zondags na Pinksteren, als *hylixvrunden* het huwelijkscontract tusschen Willem van Baerlo en Godfrida Mercator. Dit contract werd alsnog bezegeld door Hendrik en Johan van Baerlo broeders van den bruidegom, Willem Heer tot Elmpt, Edmond van Baerlo, Dirck Pollart en Willem Brant van Brede; en van zijde der bruid door Thijs Mercator, Thijs van Ruremonde, Goert van Agris, Johan en Gerart van Holtmolen, Johan van Stalbergen en Vullinck van Holtmolen, Pastoor te Tegelen (1). — Goert van Kessel, was in 1502 als scheidsman tegenwoordig bij een vergelijk tusschen de gebroeders Johan en Karel van Spede (2), ter eenre, en de echtelieden Egbert van Holtmolen, ter andere zijde. — Vullinck van Kessel bezegelde, op St. Servaasdag 1509, eene *clerenisse* betreffende de gewoonten en gebruiken des ambts Krickenbeck.

Het Riddergoed op 't Oever, althans een deel daarvan, kwam te dezer tijd, bij verkoop of bij erfenis, aan eene familie van Vlodrop, die het in 1517 overdroeg aan Gerard van Merwyck.

Een Jan van Kessel op 't Oever leefde in 1547; — een Mathijs van Kessel huwde in 1568 met Catharina van

---

(1) Het zegel van Baerlo vertoont eene lelie.
Dat van Mercator, een knielend Ridder met een molenijzer op zijn schild.
Dat van Elmpt, eene lelie waarop twee vogeltjes.
Dat van Pollart, een leeuw op een schild bezaaid met biljetten.
Dat van Brede, drie arenden 2—1.
Dat van Thijs, van Ruremonde afgevallen.
Dat van Agris, een hartschild waarboven een lambel.
Dat van Holtmolen, een getande balk.
Dat van Stalbergen. een boogpijl.
(2) Hun zegel verbeeldt eenen haan.

Grevenbroeck (1). Bernhard van Kessel, Leenman van Montfort, hing (1578) zijn ruitenkruis aan eene akte van deeling. — Rudolf van Kessel was in 1604, als Leenman des huizes Ghoor, tegenwoordig bij een leenverhef.

Mathijs van Kessel op 't Oever had met zijne echtgenoote Elisabeth van der Voort twee zonen, als:

1° Gerard van Kessel, Kanunnik van St. Jan te Luik.

2° Johan van Kessel. Deze had met Agnes van Mijlendonck drie zonen, als:

1° Balthazar Ulrich, van wien hierna.

2° Willem.

3° Adolf Philip.

Den 12 Mei 1627 had tusschen den Kanunnik en de minderjarige kinderen van wijlen Johan van Kessel eene erfdeeling plaats, waarbij Balthazar Baron van Mijlendonck, Heer van Schonau, Jurgen van der Voort en Godert van Kijpshoven als voogden optraden. De te verdeelen goederen waren: de Puthof, Looije, Oijen, het goed op 't Oever en de windmolen te Helden.

De evengemelde Jonker Adolf Philip van Kessel leefde nog in 1679, dan, hij kocht in dit jaar van de echtelieden Jan Willem Janssen te Roermond een kapitaal van tweehonderd Rijksdaalders, staande ten laste der gemeente Kessel. Tot meer zekerheid van dit kapitaal, *gelicht in hooghen noot totte betaelingke van de fransche contributiën*, gaven de Schepenen van Kessel een reversaalbrief, geteekend J. H. van Bodinckhuysen, Scholtis, Godert van Kessel, genaamd Roeffart, Goert Willems, Reiner Beurkens, Leonart Spee, Dries Hendrix en Willem Bleutjens.

Balthazar Ulrich van Kessel op 't Oever had twee kinderen,

(1) Voerende twee getande balken. — Volgens eene généalogie der familie Grevenbroeck had deze Mathijs van Kessel een zoon genaamd Johan en eene dochter gehuwd met Willem van Boshuysen.

namelijk: Anna Maria Gertrudis en Johan Willem. Deze had een zoon genaamd Balthazar Adolf, die in 1724 beleend werd met den hof te Holte. Hij was vader van Ernest Maximiliaan van Kessel gehuwd met Maria Anna van Merwyck. In 1731, na dood van Jonker Ernest Maximiliaan, gaf zijne weduwe eene volmacht aan Gisbert van den Broeck, kapelaan te Kessel, om zekere goederen, leenroerig van het huis Baerlo, namens haren minderjarigen zoon Caspar Joseph van Kessel te verheffen.

De familie van Kessel genaamd Roeffart stamde vermoedelijk af van Goyert, Goert of Godhard van Kessel. Zij voerde in haar schild het Kesselsche ruitenkruis met eene kleine brisure in den rechter hoek (1).

Godert van Kessel genaamd Roeffart, en Gerrit diens broeder bezegelden (1418) den verbondsbrief tusschen de Geldersche Edelen en de steden Roermond, Gelder, Goch, Venlo, Erkelens en Nieuwstad. — Goert van Kessel genaamd Roeffart had tot echtgenoote Baetse van Holtmolen, aan welke hij, volgens huwelijkscontract opgericht 's Donderdags na St. Servaas 1477, de volgende bezittingen ten huwelijk bracht: Den hof tot Oijen groot 180 morgen, leenroerig van den huize Broeckhuysen; den hof Molenhuys met koren en oliemolen gelegen te Venlo; de *borchstat mitten weijeren* te Aldenkrickenbecke in den kerspel van Leuth; de groote St. Anthonius tiende in den Broeck onder de heerlijkheid van Meer gelegen; voorts een aantal pachten en cijnsen. Goert van Kessel-Roeffart, Landscholtis, stierf in het jaar 1507. — Henric en Willem van Kessel-Roeffart waren zijne zonen. — Elisabeth van Kessel-Roeffart, echtgenoote van Jacob van Goijen wordt in 1518

(1) De naam Roeffert is te Kessel, als plaatselijke benaming, nog voorhanden.

genoemd. — Gerit van Kessel-Roeffart, Burgemeester van Venlo, overleed in 1548. Agnes zijne weduwe leefde nog in 1561. Den 15 Januari van dit jaar had tusschen hare drie kinderen, als: 1° Gerrit, die volgt, 2° Christina, echtgenoote van Johan Ker, 3° Thonis van Kessel-Roeffart en diens zoon Mathys eene erfdeeling plaats betreffende de hofstad en de twee hoeven te Oijen, in de gerechten van Kessel en Baerlo gelegen (1). De akte werd mede onderteekend door Willem van Merwyck, Heer van Kessel, door Willem van Kessel, alias Merwyck, Pastoor te Kessel en door Dirck van Merwyck, Gerechtsbode aldaar.

Gerit van Kessel-Roeffart huwde, den 1 Augustus 1567, met Maria van Waldoes genaamd Baerlo, aan welke hij het huis Oijen ten huwelijk bracht. Dit huis werd in 1572, toen de Prins van Oranje de stad Roermond innam, *gespolieerd*, waardoor een kistje gevuld met familie documenten verloren raakte. — Gerit en Godert van Kessel-Roeffart hadden (1620) geschil met den Heer van Kessel wegens de jacht. — Deze Godert van Kessel-Roeffart, weduwenaar van Maria van Spee, had twee zusters en een broeder genaamd Adolf, wiens dochter Anna Maria gehuwd was met den Ritmeester Henric van Eynholtz. — Godhard van Kessel-Roeffart en na hem (1665) zijn zoon Godhard bewoonden achtervolgens het huis Oijen (2).

---

(1) Te dezer tijd leefde ook Johan van Kessel genaamd Breij, man van Elisabeth Roeffart.

(2) De bewijsstukken zijn meestal in het archief Aldenghoor voorhanden.

BIJLAGEN.

N° 1.

Hendrik, Graaf van Kessel, schenkt aan de kerk Sa Maria in Insula eenige goederen gelegen te Kessel en te Baerlo. — 1219.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Ego Henricus comes de Kessele desiderans opus Eleemosijnarum quod in subsidium meæ peccatricis animæ præparavi ratum et perpetuum permanere, Scripto præsenti hoc decrevi tam futurorum que præsentium et notitiæ intimere et memoria commendare, Videlicet quod ego divina misericordia inspirante pro peccatorum meorum remedio, et animæ meæ solutio, ecclesiæ beatæ Mariæ in Insula Trajectensis dijocæsis bona subscripta contuli, curtum in Barlo et in Kovesdonck (Ravensdonck) cum omnibus ad incolarum loci illius communum usum pertinentibus, aquas, pratis, pascuis, silvis et unum mansum nemoris in Barlo in parte orientali, et pomerium juxta ecclesiam in Kessele, hæc omnia prædictæ ecclesiæ cum jure proprietatis uxore mea Domina Othelende et omnibus liberis meis proprietati renunciantibus, coram hominibus et ministralibus meis dono perpetuo contuli, libere possidenda, Præterea curtem in Oije sub tali conditione eidem ecclesiæ assignavi, quod uxori meæ aut liberis meis eandem curtem cum L marcas redimere licebit, eisdem successive solvendis, ita quod singulis X marcis ac minus simul solvantur, donec prætaxatæ pecuniæ solutio fuerit integraliter consummata, et interim usum ad ultimam solutionem ecclesia in possessione et fructuum perceptione pacifice residebit, Hoc etiam huic conditioni annexum erat, quod si prædicta curtis cum præscripta pecunia redempta fuerit, aliqua inde possessio comparetur, ne donatio mea minuatur, vel a memoria deleatur, Porro ut præfata ecclesia in eisdem bonis majore

pace gaudeat, et libertate advocatia supra dictorum bonerum Domino meo Engelberto Coloniensi Archiepiscopo resignavi, ita que ab ipso, suisque successoribus perennitur teneatur, nullique personæ alteri unquam conferatur, ut eadem bona sub protectione Episcopali tuta perpetuo permaneant et consistant, hoc vero factum omnia sive in supradictorum bonorum largitione sive in advocatiæ resignatione præfata conjunx mea et liberi mei in præsentia hominum meorum liberalitate voluntaria approbantes, pariter mecum manu apposita confirmarunt, Cæterum ego cupiens capellam et locum sepulturæ sanctarum virginum in Kesseli veneratione debita et deivini officij celebratione continua honorari, hac conditione cum Abbata Ar^do^ prænominatæ ecclesiæ in Insula conveni, quod per aliquem Sacerdotem fratrem cuisdem ecclesiæ in præfata capella divinum ministerium perpetuo peragatur ut itaque supradicta ecclesia in præscriptis bonis ab omni inquietudine et molestia perenniter defendatur, donationem meam publice et legitime factam præsenti chijrographo meo et uxoris meæ sigillo insignito, et subscriptis testium nominibus irrefragabiliter confirmavi, Testis hi sunt Dominus Gerardus Abbas de Gladebach, Godefridus de Reide, Magister Petrus, Hermanus nobiles viri, Dominus Albertus de Kuick, Gerardus de Hoerne, Henricus de Kessenich, Rutgerus de Bremt, homines mei, Godefridus de Eile, Wilhelmus Kolne, Gerardus de Barle, Godefridus pincerna. Heistachius Heun de Sutersbecke et plures alij, Acta sunt hæc anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi MCC.XIX. Indictione XIIII regnante glorioso Rege Romanorum Frederico venerabili Archiepiscopo Engelberto sacræ Coloniensis ecclesiæ præsidente.

N° 2.

November 1219. — Engelbert I, Aartsbisschop van Keulen, neemt de advocatie der onder N° 1 geschonken goederen aan.

Engelbertus dei gratia Coloniensis universis Christi fidelibus præsentem paginam inspecturam salutem, In vero salutari ex affectu et cura pastoralis officij admonemus opera donationis et pietatis quæ fiunt ad honorem. Dei et cultum ecclesiæ ampliandi pro assensu approbare

et efficaci studio permoveri, et ea nostra auctoritate ut rata permaneant, et perhennia roborare, Unde nos dilecti et fidelis nostri Henrici Comites de Kessele devotioni toto animo gratulantes et petitioni benevole annuentes bona subscripta quem ipse inspirante Dei misericordia pro salute animæ suæ ecclesiæ beatæ Mariæ in Insula Trajectensis diocesis libere contulit et devote sub nostra protectione duximus et presenti scripto irrefragubiliter confirmamur, Sunt aut hic bona curtis in Baerle et in Kovesdonck (Ravensdonck) cum omnibus que ad incolarum loci illius communem usum pertinet. scilicet aquis, pratis, pascuis et silvis, et unum mansum nemorum in Baerle et pommerium juxta ecclesiam in Kessele quos omnia præfatus Comes prædictæ ecclesiæ coram hominibus et ministerialibus suis contulit in propria dono perpetuo libere possidenda cupiens que idem Comes inde perennitati et securitati sæpedictæ ecclesiæ in posterum per inde advocatiam præfatorum bonorum nobis resignavit, itaque a nobis et a nostris successoribus perhenniter teneatur nulli unique personæ alteri conferenda ut prænominata ecclesia sub protectioni pontificali et professione sæpedictorum bonorum majori pace et libertate perpetuo gaudeat et fruatur, ne autem super hoc facto aliqua ab heredibus conditio possit in posterum suboriri nobilis Domina uxor sua Othelendis et omnes liberi sui proprietati perit et advocationi supradictorum bonorum renuntiaverunt et donationi assensum volontarium prebuerunt, præterea præfatus Comes quinquaginta marcas supradictæ ecclesiæ assignavit per quibus curtem in Oye obligavit eidem donec a se vel a suis hæredibus soluta prætaxa pecunia curtem eadem redimatur, si autem prætaxata summa simul persolvi non poterit per quinquennium, successive persolvat, itaque decem marcas annis singulis persolvant, ecclesia usque ad consummationem solutionis integre in possessione et fructuum perceptione pacifica residente, Si qua igitur ecclesiastica secularisque persona in hanc nostram confirmationem sepedictam ecclesiam in commemoratem in quibus nos advocatiam tenemus ansi temeraris injuste attentaverit molestare indignationem Dei et sancti Petri et nostram se noverit incurrisse et condignæ vindictæ animadversionis ecclesiasticæ subjacere, Data Benesbur XV kalendas Novembris anno gratiæ millesimo ducentesimo decimo nono pontificatus nostri secundo.

N° 3.

Hendrik, Graaf van Kessel, sticht eenen altaar met twee wekelijksche missen in de kerk te Kessel. — St. Martijnsavond 1236.

In nomine Domini amen. Notum sit universis Christifidelibus præsentes litteras visuris et audituris quod anno a nativitate Domini millesimo ducentesimo trigesima sexto in vigilia Martini Episcopi et confessoris, Nos Henricus Dei gratia Comes Kesselensis una cum dilectis nobis viris in primis Dominus Petrus Rector ecclesiæ de Kessel, Dominum Henricus Secretarius noster, nec non Dominus Godefridus filius Godefridi et Dominum Berck miles in Barlo attendentes ac mente voluenter hujus vitæ instabilem de caducum statum, non habentes hic manentem civitatem hujus modi re compuncti et ob divini cultus ampliationem ac animarum nostrarum et omnium fidelium defunctorum refrigerium erigere statuimus in parochiali ecclesia villa nostra de Kessel altare beatæ Catharinæ virginis et martyris ad duas missas in et super eodem in hebdomada digne et laudabiliter celebrandas cui in super nostra bona infrascripta pure et simpliciter propter Deum absque ulla molestia et inquietudene in perpetuum possidenda contulimus. In primis curtem unum sitam in Kessel apud paludem juxta mansum dictum Haddenraij, et ab altero latere ad bona dicta op den Parick, Item unum malderum siliginis annuatim in Barlo de bonis quondam Gerardi molendinari, Item quatuor vasa siliginus et duos pullos in Kessel de uno campo jacente apud curtem beatæ Catharinæ virginis, et bona de Parick, Item Dominus Henricus contulit decem denarios de bonis dictis Kremers guet, Item Tilmanus de Raede sex denarios, Item Gerardus Horck sex denarios quos solvit Gerardus de Went, Arnoldus Rector sex denarios de domo dicta Coenen tot Genenhout, Item Mabilia de Staede unum denarium, Item Arnuldus Philippi unum denarium, Item Winandus Servator sex denarios, In testimonium omnium et singulorum prædictorum in perpetuum irrefragabiliter permanentium fecimus hac litteras sigilli nostri appensione communiri, Datum anno et die quibus ut supra.

N° 4.

Reynald I Graaf van Gelder benoemd den Ridder Godfried Berck (van Baerlo) tot zijnen erfelijken kastelein der burcht van Kessel, 's daags vóór St. Simon en Judas 1279.

Nos Reynaldus Comes Gelrensis universis presentes litteras visuris et audituris notum facimus quod nos Godefridum dominum Berck militem nostrum fecimus hereditarie fidelem et castrensem in castro nostro de Kessele pro trigenta marcis Coloniensibus denariorum bonorum et legalium quos sibi vel suis heredibus si ipsum non esse contigerit dabimus annuatim videlicet de thelonio nostro Kesselensi viginti marcas et de petione terre predicte decem marcas monete supradicte. Ita tamen quod si in dicto theloneo nostro tantam nobis non emerserit quod nos viginti marcas persolvere poterimus, tunc ipsum defectum in aliis bonis nostris tenebimur adimplere, si autem in ipso thelonio viginti marce quomodocumque emerserint, illa in usus nostros convertentur, hoc adjecto quod si dictas viginti marcas redimere voluerimus illas cum trecentis marcis monete predicte redimere poterimus et quitare, Ita quod quandocumque ipsi Godefrido vel suis heredibus centum marcas dederimus hunc ipsi de viginti marcis supradictis decem marcas nobis defalcabunt, et cum eisdem centum marcas bona alia comparabunt et illa a nobis et nostris heredibus tenebunt jure videlicet castrensi supradicto, Godefrido autem predicto universe carnis viam ingresso duo filiorum suorum de dictis triginta marcis vel bonis cum eisdem comparatis, si que fuerint comparate, nostri castrenses remanebunt, ita quod quilibet filiorum predictorum pro feodo suo castrensi quindecim obtinebit marcas monete supradicte et duo feoda extunc remanebunt, Et sic cum conditionibus predictis de ducentis marcis quas dictus Godefridus pro nobis apud dominum Henricum quondam comitem Kesselensem persolvit quiti eremus penitus et absoluti, In cujus rei testimonium et robur presentem litteram sigillo nostro duximus roborandum, Datum anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo nono in vigilia beatorum Simonis et Jude apostolorum.

HET AMBT MONTFORT.

TOPOGRAPHISCHE INDEELING. — OUDE BESCHEIDEN. — HET LEENHOF. — DE LEENGOEDEREN. — VERDEELING IN BANKEN. — DROSSAARDEN EN LANDSCHOLTISSEN. — SCHEPENGEWIJSDE. — SLOT.

I.

Vlak tegenover Thorn, op den rechter Maasoever, ligt Montfort, hoofdplaats van 't Geldersche Ambt van dien naam. — Dit Ambt, doorgaans Amanie van Montfort geheeten, bestond uit de vlekken Nieuwstad en Echt, en uit de dorpen Montfort, Posterholt, Vlodrop, Odiliënberg, Maasbracht, Roosteren, Linne, Elmpt, Swalmen, Besel en Belfelt; zijnde de vier laatstgenoemde van het overige gedeelte der Armanie gescheiden door het Guliksch dorp Melick-Herkenbosch, door het landje van Dalenbroeck en door de stad en het grondgebied van Roermond.

Het sterke slot Montfort gebouwd in 1250 door Hendrik broeder van Graaf Otto III van Gelre werd, even als de vesting Nieuwstad, tijdens de Nederlandsche oorlogen omvergehaald. Ook het stadje Echt, minder belangrijk dan Nieuwstad, had tijdens die oorlogen veel te lijden. Zijn rechtsgebied strekte zich uit over vele dorpen der Amanie, en zijne bosschen (het Echterwald) waren als grenzenloos. — Toen Hertog Edouard van Gelre, in 1364, de pandschap der landen Millen en Vucht overdroeg aan Johan Graaf van Meurs (1) bedongen zij, dat die van Vucht

(1) Zie hiervoren.

(Waldfucht) konden *houwen* in het Echterwald, 's Maandags van elke week, en *hakken* des Vrijdags. Ingeval zij eiken of beuken hout haalden op andere dagen, dan waren ze strafbaar telkens met twee pond Vlaamsch ten voordeele des Hertogs. — De andere inwoners des lands Vucht konden voortgaan met te houwen zooals zij vanouds gewoon waren te doen; deden zij daarenboven, dan vervielen ze in de evengemelde boete. Voorts was bedongen, dat de molenkarren van Wolffhaegen en andere plaatsen, welke niet tot de verpande landen behoorden, onbemoeilijkt hun gemaal in die landen mochten ophalen en vervoeren. *Vort sullen die mulenkarren van den Wolfhaegen ende andere die totten voorschreve Landen nijet en behoeren van dess tit voirdt haere gemaele in denselven Landen ende Staeten ongekroit haelen, alse voortyts voor deze versettinge gedaen hebben.*

Dezelfde Hertog Edouard confirmeerde in datzelfde jaar 1364 de privilegiën des lands van Gelre, privilegiën die door de opvolgende Hertogen werden bestendigd, telkens met uitzondering der landen Montfort en Erkelens. — Wij weten niet op welke gronden deze uitzondering berustte. De oorkonde door Reynold IV, 's Dinsdags na St. Paulusdag 1404 ten deze gegeven, werd in 1423, door Hertog Arnold bevestigd (1).

(1) Wij Arnoldt van der gnaden Gottes, Hertoge van Gelre und van Gulich, und Grave van Zutphen doen kundt allen luden, die diesen brieff sullen sehen off hoeren lesen, dat wy bei rade und guitduncken unser freunde van unsen Raide, onsen guden luiden und getrauwen unss landz von der Nierssen opwarts an beiden seiden von der Masen, die nu daerinne woonachtig sein off naemahls wesen sullen, confirmirt und bestedigt hebben, confirmiren und bestedigen overmitz diesen brieff vor unss unse Erffen und nacoemelingen, alle alsolcke rechten als unse selige Vorauder Hertog Edelwart von Gelre, Hertog Wilhelm und Hertog Reynalt, Hertogen van Gulick und von Gelre und Graven von Zutphen, den Gott allen gnedig seie, hun gegeven, gevestiget und besiegelt hebben, gleick die auch hernae beschrieven staen, die te hebben und te behalden erflicken und emmermeer, *uytgenomen dat landt van Montfort und von*

De Amanie van Montfort werd bestierd nagenoeg op den voet der naburige Geldersche Ambten Kessel en Krickenbeck; echter had zij haar eigen leenhof, gevestigd op den burcht te Montfort. — In 1482, 's Woensdags na Letare, beleende de Graaf Adolf van Nassau, Stadhouder van Gelderland, zekeren Dirck van Kenijchten, burger van Roer-

Erclentz, und dat darloe behort, Dat is te weten, in 't erste dat wy einen jeglicken, die in diesen vurschreven lande geseten is, doen und setten sullen to vondenisse unsere Schepenen, Mannen und Laeten van diesem lande, also alss dat landtrecht daraff gelegen is. Vort willen wy dat onse Richter die nu von unsen wege sein off naemahls von unsen Erven und Naekumlingen wegen in diesen vurschreve landen wesen sullen ten heijligen schweren sullen, vor sei dat Ampt anfangen, einen jeglicken die in diesem vurschreven lande nu geseten is off namals wesen sall, recht und vondenisse toe doen, die Schepenen, Mannen und Laeten na den Landtrechte als vurschreven is. Vort willen wy, dat men unse Manne und Dienstmanne, in diesen vurschreven lande geseten, van haere leenen off gueden darbinnen gelegen, nit voerder laden noch dagen en sall, dan van der Nierssen opwarts, binnen onse lande van Gelre. Vort willen wy, die ein Amptman off Reichter in diesen lande wesen sall, dat hy geguidt sall sein von Mordick (?) opwart tot dertig ponden es jahrs toe, binnen diesen lande vurschreve. Vort geloven wy, in guden trouwen, onsen guden luiden, in diesen vurschreve landt geseten nimmehr te schetten off te beden, ten were dat onsere Erven eynich, der wy van Gottes gneden kriegen mogten, Ridder wurde, off dat wy auch unse keinder die wy van selver gneden Goidts noch naemals kreigen mochten, einich bestatten, off dat wy Hertoge vurschreve gefangen wurde, dat Gott verbieden, uytgenoemen und beheltelick ons, unser rechter bede und gerechter bedeluide in diesen vurschreve lande. Vort willen wy ende geloven vor unss, onse Erffen und Nakomlinge, bei onsen eyde, seckerheit und trouwen, alle diese vurschreve puncten in diesen tegenwerdigen brief beschrieven fast und stede te halden und to doen halden, onsen guden luiden vurschreven, und nimmermehr hier wiedder to doen off laeten doen, und weret auch dat einige unsere Amptman of Richter immermehr hier widder dede, und der vurschreve puncten einige to breeke off verminderde, und iemandtz dat te weten dede, dat gloven wy by unsen eyde seckerheit und trouwe te doen verrichten, die worten fast en stede to halden, en nimmermehr einiger handt puncten hiertegen to finden die unsen guden luiden vorschreven in heurren recht dernen off letten mogten. Ende dis to orkonde und bestentenisse aller puncten vurschreven hebben wy Hertoge vurschreve onsen Siegell an diesen brieff doen hangen, in dem jaere unses Hern Duisent vierhondert dreij en twintig op Sanct Michels avont.

mond, eigenaar van den Peutensgriendt te Bracht (tegenover Wessem) met nog zes bunder aanwas, tegelijk met den griendt te verhergewaden, bevelende den Drossaard en den Rentmeester van Montfort deze zes bunder op 't leenboek neder te schrijven en den gemelden Dirck in het bezit daarvan te handhaven en te doen handhaven. — Dat het leenhof zijne zittingen hield te Montfort blijkt uit een voor ons liggend officieel stuk, waarbij Dirick van Dript, als Leenman, door den gezworen Leenbode, Dirick Hoekell, wordt gedagvaard om op den 9 Mei 1558 ten leenhove te verschijnen om leenrecht te plegen in zake Arnt van Mombeeck en Vrouwe Johanna van Gressenich diens echtgenoote, tegen Johan van Meeuwen. — De gedagvaarde wordt tevens indachtig gemaakt dat tegen hem, ingeval van niet verschijning, alzulke straf zal uitgesproken worden als bij de nieuwe leen-ordonnantie daarop gesteld is. »Ick Johan van Wyttenhorst, coninckliche Mast van Spaen»gnen, Engelandt enz. onses aldergenedichsten Heeren, als »Hertoge van Gelre ende Grave van Zutphen, Drost des »ampts Montphoert ende volmechtich Richter tho leenrecht. »In alsulcke rechtsforderinge als die Erentfeste ende vrome »Aernt van Mombeeck als volmechtig van wegen ende tot »behoeft Joffrouwe Johanna Gressenich zyner huysvrouwe, »op ten sesten July vyfftienhondert zeven ende vyftich, tegen »Johan van Meeuwen, tho Montphoert op den huyse heeft »aengeheven. Laete weten den Erentfesten ende vromen »Diriek van Drypt, na dem ten voorschreven daeghe ende »plaetse parthyen voorschreven tho leenrecht erschenen, »ende die aenspraecke aldaer geschyet, waerop vermoege »der nijher by Ko. Key. M^{t} opgerichte ende by Co. M^{t} »beyde onse aldergenedichsten Heeren bestedichter ordon»nantien zoo verre geprocedeert, als dat 't zelve ten ordell »bestaet zal worden, soe hebbe ick vermoege myne com-

»mission und ordonnantie voorschreven, die voorschreven »parthyen tegen huyden den achtentwintichsten Marty over »zes weecken, nemptelick den negenden May naestcoemende, »des morgens tho zeven uren vur middaghe tho Montphoert »op den huyse, daer men van alts het leenrecht tho halden »gewoenlick is verdagen laten, om in den saecke als die »voorschreven parthyen hebben aengeheven, vermoege der »nyher ordonnantien und wysonghe der mannen van leen »tho procederen. Dem nae verdaeghe ick u Dirick van »Drypt, mits deser myner schryft overmits Dierick Hoekell, »hoochberumptes Co. M[ts] beleende man und gesworen bode, »tho leenrecht op dach, plaets ende ure voorschreve te »erschynen, leenrechts tho plegen als dat overmits mannen »van leen vur leenrecht erkant ende gewesen zal worden. »Deden ghij des nyet, ende hier inne versuymelick bevon- »den worde, sal ick in stadt Co. M[ts] onsen aldergenedichsten »Heere veroirsaeckt worden van U alsulcke peen als in den »voorschreven ordonnantien daerop gestalt, tot erkentenisse »mannen van leen forderen te laten. Hier zyn met my »over ende aen geweest beleende mannen zynder Ma[ts] als »Hertoge van Gelre ende Grave van Zutphen, Johan van »Ryngelenburch ende Caerll van den Bosch, Zutphensche »Leenmannen, by gebreke Montphoertschers. In oirkonde myn »unde mannen van leen voorschreven hier onder op 't spacium »opgedruckten segelen. Datum tho Arnhem den achten- »twintichsten Marty vyftienhondert acht ende vyftich (1).

Lodewich Inderhorst, bevolmachtigd Stadhouder (2), Bernhardt van Kessel (3), Corst van Merssen (4), Dirck

(1) Het eerste zegel: Wittenhorst; het tweede: onleesbaar; het derde, zijnde Rijngelenburch: een kruis gecantonneerd met lelie- en mispelbloemen. Op den helm eene lelie.

(2) Zijn zegel vertoont een Andreas kruis.

(3) Zijn zegel verbeeldt een kruis van 5 ruiten.

(4) Zijn zegel vertoont 3 afgeknotte zwanenkoppen.

Pollart van Roosteren (1) en Herbert van Weustenraedt (2) bezegelden, als Leenmannen van Montfort, eene deelingsakte, voor hen gepasseerd den 31 October 1563. — Peter Duyten was (1620) Secretaris en D. Daniels in 1676 Leen-Griffier.

De Ridder Louis Rogier Clarisse, Heer van Cobbeghem, was vóór 1647, pandheer *van den casteele, lande ende Heerlicheydt Montfort* (3) dan, in Augustus van dit jaar, bezegelde hij een leenbrief wegens den hof te Lewen, onder Besel, verheven ten name van Jonker Wolter Monnien, alsmede een dito brief wegens den molen te Offenbeek, verheven door Willem van Merwyck (4).

De leenen in den lande van Montfort gelegen en aldaar releveerende waren de volgende : ONDER NIEUWSTAD : Het goed genaamd den Putwinckel ; de hof tot Keijerensen ; een huis met aanhoorigheden in de stad. ONDER ECHT : Het goed ter Heyden ; het eerste Rodemondsgoed; het tweede Rodemonsgoed ; het goed genaamd de Oe of Graesleen ; de hof Ingen-Dorde ; Hasselholtz-leen ; Croesfoets-leen ; het goed In der Horst ; de tiende tot Rede ; de hof Dielgaerde ; het leengoed de Alpen ; Putsleen ; het goed ter Berckeleer ; het goed tot Rutzichoven ; Bordenbachs goed ; het goed genaamd het Klein-leen ; Krekelsgoed. ONDER MAASBRACHT : Het goed tot Beeck ; het leen aan gen-Duyshuys ; het leen genaamd Brachter-Crafelt ; de Molengriendt. ONDER ROOSTEREN : Het Speckholtz-leen ; de hof Ter-Borgh ; de tiende In-gen-Noelken ; de weerdt en de visscherij tot Roosteren ; het goed tot Eben ; het

(1) Zijn zegel verbeeldt een klimmenden leeuw omzet met dobbelsteentjes.

(2) Zijn zegel verbeeldt een massacre.

(3) In 1570 komt Johan van Wittenhorst als pandheer van Montfort voor. (Zie hierboven).

(4) Het zegel van Clarisse is gedeeld, het eerste van zilver, in 't tweede een kruis en op den helm een hondskop.

goed Ter-Cluijsen ; het goed Ter-Motten. **Onder Linne :** De hof op den Bredewegh ; de Aldenhof tot Osen ; de Nieuwenhof tot Osen ; het goed Op-gen-Lillart ; het leen genaamd tien boender op Craefelt ; het goed tot Ruerbosch. **Onder Odiliënberg :** De hof In-gen-Ouwen ; de hof tot Leerop ; de hof tot Oeveren ; het goed In-gen-Raetgen. **Onder Vlodrop :** De hof In het Aerwinckel ; de hof tot Nuijnhem; het goed tot Odenraede ; het adellijk huis tot Odenraede. **Onder Posterholt :** De tiende. **Onder Besel :** De hof tot Rijckel ; de hof In-gen-Scheydel ; de groote Hoeve ; de molen tot Offenbeeck (1). — In 1433 's Zondags na Dertiendag, deed Alart van Buren tot Arssen, eigenaar van dezen molen, te erfcijns uit aan Dirck Op der Maesen, (later genaamd Aquarius) het water, dat is, de visscherij op de Maas, van Hansemerbeek af tot Eycker stege *mit der Steijle ende alle syne toebehooren*, des moest Dirck eenen erflaat stellen, *die Schepen sal werden te Beisel.* Deze laat was gehouden in den molen te Offenbeeck te laten malen. Hendrik van Vijssche, neef van Alart van Buren, heeft den perkamentbrief mede bezegeld (2).

Met betrekking tot het administratieve en het rechterlijke was de Amanie van Montfort verdeeld in zes banken als : Echt , Nieuwstadt , Besel , Vlodrop , Odiliënberg en

(1) De molen te Offenbeek, de hof te Leven en de Visscherij in de Maas tegenover Besel werden verheven, vóór 1418, door Johan van Harve ; in 1424, door Alart van Buren tot Arssen ; daarna door Otto van Buren ; in 1448, door Wolter van Buren ; in 1459 door Godart van Kessel, Vullings zoon, namens Feij van Holthusen genaamd van Buren ; in 1473, door Wolter van Buren ; in 1511, door Dirck van Buren ; in 1520, door Herman van Ossenbroek namens de kinderen van Otto van Buren ; in 1539, door Johan van Buren, Drossaard ; in 1555, door Anna van Wylack, weduwe van Buren ; in 1556, door Otto zoon van Johan van Buren ; in 1577, door Wolter van Buren als erfgenaam zijns broeders Otto ; in 1637, door W. Pypers ten name der erfgenamen van Jan van Buren ; den 2 Mei 1676, door Caspar van Merwyck.

(2) De zegels afgevallen.

Linne. De Schepenen dezer banken vormden den derden, de adeldom den ridderlijken Staat. Deze was in 1551 samengesteld uit drie leden, als: Wilhelm van Frymersum, Emont van Barle en Johan van Holthausen; dit blijkt uit het volgende officieel document: »Wir sementliche »und gemeine Scheffen des allingen Ampts Montfort, Doin »kondt und bekennen hiermit dat also und nachdem die »Edlen Erenfesten Wilhelm van Merwick, Droist, Wilhelm »van Frymersum, Emont van Barle und Johan van Holt»hausen, also Droist und Ridderschap des lantz Montfort, »sich verobligeert verschwuren und versprochen haben, »vor die allinge bezalonge der Montfortschen Amptz schat»zeningen, zo wissen das solliche bezalonge jairliche und »alle jaer, der jaeren ein und seventzich, zwey und sevent»zich, drey und seventzich und vier und seventzich op »Sanct Petersdach ad cathedram, sonder langer verzoch »gescheet, und Koniglicher Majestait unser allergnedichsten »Herrn oft helder Irer obligation, derhalven gegnugend »verricht sein sall, so gelouven wir Scheffen voirschreve »den voirschreven Droist und Ridderschappen van alsulcher »Irer vor das allinge Ampte gethaner gelouffte jairlichs und »alle jair den voirschreven tzeit und von jenigen ingewil»lichtem schatpennynghen (wairvan sy doch Ire anpart mit »zu bezalen gehalden sullen bliven) tzo freien und tzo »qwiten helffen, sonder alle argelist. In orkonde dieses so »haben wir vor uns und unser jechelichen kyrspelen, jeder »Scheffen Amptz siegell hironder opt spatium gedruckt. »Gegeven in 't jair Ons Hern Dusent viffhondert ein und »seventzich den zwelfften dach Februarij (1)."

Neven de Schepenen als Rechters, stonden de Drossaard en de Landscholtis, belast met de justitie en de politie.

(1) De zes zegels der banken aanhangend. Zie hierna: BANK- SCHEPEN- of GEMEENTE ZEGELS.

Doorgaans waren deze bedieningen verpand; de Drossaard trok de boeten en breuken boven de drie Gulden, de Scholtis die van drie Gulden en minder. Als Drossaarden komen voor: In 1395, Adolf van Alraven; in 1465, Willem van Vlodrop; in 1558, Johan van Wittenhorst; in 1570, Willem van Merwyck; in 1591, Walraf van Wittenhorst; in 1614, Johan van Wittenhorst; in 1620, Johan Renier van Hillen; in 1663 N. Hovelmans; in 1717, Jacob Ignatius van der Heyden. — Als Landscholtissen komen voor: In 1559, Lodewick In der Horst; in 1597, Johan Kehre, genaamd Frouhoven; in 1612, Arnold van Dyck (1); in 1673, Peter van Boshuysen (2); in 1717, Frederic Ignatius Cox. — Als Landrentmeester van Montfort vonden wij (1610) Engel van Offenbeeck, zijnde deze post meestal vereenigd geweest met dien van Drossaard. — De schepenen volgden het Geldersch landrecht. Een record, op het stuk van erflating door hen in 1575 afgegeven, is van den volgenden inhoud: »Op hueden dato dieses hebben die »Schepenen des Amptz Montfort, nemlich Herbert van »Weustenraedt, Schepen te Echt, Johan Corb, Schepen ter »Nieustad, Willem Quiten und Johan Ronckesteyn, Sche»penen tho Biesell, Gondolff Burskens, Goert van Borrefeltz »und Henken Storms, Schepenen to Flodrop, Wilhem Hol»wigh, Schepen to Lhin, und Johan von Montfort, Schepen »to Odilienbergh, up begeeren der Edlen und Erentfesten »Wilhem van Merwick tho Kessel, Drosten des Amptz »Montfort, sich erklert dat sy voir gemeyn lantrecht halden »und by henn vurseeten in Godt verstorven auch alzo ge»halden und befonden, so eeniger partien weeren, die »recht tot versterff eeniger guederen tho hebben prœten»dieren, dat dieselvige bynnen jairs behoerden myt recht

(1) Zijn zegel vertoont eenen geonduleerden band.
(2) Zijn zegel verbeeldt 9 ijzerhutjes in drie rijen 4—3—2.

»to sprecken, und so sy ouch untfenckenisse oder aen»spraek in den rechte gedaen, und denselvigen niet in»folghden dan twee of drie jaire sonder erwecken of ver»baedingh gerichtelich to doen, daerover lieten gaen, vort »hirlendisch woenhafftich, ter stiegen und ter straeten ge»gangen; Ouch wanneer jemantz syner tocht van eenige »guederen gerichtlich uytgegaen folgens den gienen sulche »tocht dés guetz oevergedragen andere gueden verkoufft »gericht und geguet hedt, daerby sess wecken und drie »daige ter kercken gehangen und so urgebaed hatt »gedaen, dieselven sullen zer recht verwilet und geyn »spreecken meer hebben, nae den Land Recht. Actum am »26 Mert Anno 1575."

Ingevolge het vredestractaat van Munster moest de Koning van Spanje, als Hertog van Gelderland, de Amanie Montfort, in vergelding van andere bezittingen, overgeven aan Zijne Hoogheid Frederik Willem Prins van Oranje. — Uit de nalatenschap van diens zoon Willem Hendrik ging ze over aan den Prins van Nassau-Dietz; doch zij werd, omstreeks het jaar 1707, toegewezen aan den Koning van Pruisen. — Thans behoort ze, met uitzondering van Elmpt en Cruchten, tot het tegenwoordige Hertogdom Limburg (1).

(1) De bewijsstukken bevinden zich veelal in 't archief Aldenghoor.

HET AMBT KRICKENBECK.

TOPOGRAPHIE. — RIDDERSCHAP. — CLERENIS. — GREEVEN-GOEDEREN.

I.

Op een uur afstand oostwaarts van Venlo ligt tusschen blanke waters, omringd van schilderachtig groen, de fraaie middeleeuwsche burcht Krickenbeck, smaakvol gerestaureerd door den tegenwoordigen bezitter, den Graaf Rudolph van Schaesberg. Deze burcht gaf zijn naam aan geheel het Ambt, samengesteld uit meerdere vlekken en dorpen, als: Hinsbeck, Leuth, Greveraedt, Heringen, Lobberich, Wancum en Vierssen. — Walbeeck en Twisteden, mitsgaders de Limburgsche heerlijkheden Arcen, Well, Afferden en Middelaer, hoewel buiten 't Ambt gelegen, werden administratievelijk daartoe gerekend. — Wat wij over dit Ambt mededeelen dat hebben we uit de nalatenschap van Johan van Reyde, genaamd van Besel, die er in de jaren 1453—83 de betrekking van Landscholtis bekleedde (1). — Het zijn een paar *clerenissen* over 's lands oude costumen en herkomen, costumen die wij hier nederschrijven, te meer, wijl ze ook ten deele in de aangrenzende Limburgsche Ambten Kessel en Montfort golden:

»Wy Reiner van Holthuysen und Goerdt Vinck, wilne »Drost und Scholtis des Ampts van Crickenbeeck, doen »kundt, bekennen und certificeren in kontschappe der »waerheyt, dat in onsen beiwesen und tyt onser officien»halven, nementlichen dhoe men schrieff die jaeren ons

(1) Zie ons Deel I bl. 175, en een opstel in de Publications van het Oudheidkundig Genootschap in 't Hertogdom Limburg, jaargang 1872.

»Heeren dausent vierhondert und vyff und tachtentich, die »samentliche hoffluyde in ander vorwesen des Ampts van »Crieckenbeeck derteit by den anderen wesende, die alde »rechten, gewonheyten und hercommen van aldts wesende, »vernewet, gesloten und ondersocht hebben, inhalt einer »cedulen haldende van woirdt tho woirdt als hy nae be»schreven volcht: *Dit is alsulcke claeringe und vernewinge over die Lehen, Lathen und Lieffgewins gueder als die Ritterschappen und leenmannen des Ampts van Crieckenbeeck gecliert, vernewet und nae alden rechten voor recht uytgesproecken hebben, gelyck hiernae beschreven volcht, und geschah tho Hensbecke Anno MD vyff en tachtentich op Freitagh nae St. Victors dach :*

»Item, In den irsten off innich gebreck off schellingh »untstunden datten Lehen, Laeten off Lieffgewins gueden »aentrefden, und der dan in gebrecke waer, sal der Ampt»man aenroepen omb die Ritterschap und Leenmannen in »den Ampte tho vergaderen, omb reden und wederreden »tho verhoeren, und daerna voor recht uyt tho spreecken »op degeener kost und breucken die in den onrechten »befonden werden, und geyne Schepen en sullen over »sulcke gueder off der gueder rechten niet weijsen.

»Item, Alle lieffgewinsgueder sullen staen tot tween »handen, und als beyde die handen wehren verstorven, sal »dat guet alentlichen den Lehnheer aengestorffen und tho »have kommen syn.

»Item, sal men geijn lieffgewinsguet verkoepen, noch in »heilichs furwarden overgeven, dat en stae tot twee han»den, und geschiege innich daerboven, sal den Lehnheer »doch syn rechten und gewin aff beuren.

»Item, als 't alsoo verkauft off in hilichs furwarden over»gegeven wurde, sal den Lehnheer doch tot allen tyden »syn gewin verschynen syn.

»Item sal men geyn wyff noch man ter echtschappe op »lieffgewins gueder brengen buyten oirloff und gewin der »Lehnheeren, wiewael die gueder auch behendicht stonden.

Item, soo menich koup, offte gift, over lyffgewinsgueder, soo mennich gewin und gewerff.

Item, niemandt en sal noch en mach met geenen rechten op eenich lheen, laet off lyffgewins guet mit recht spreecken, omb die erffthale der gueder, hy en hebbe sy erst ontfangen, off gewonnen, as der gueder recht gelegen is.

Item, en sall men auch geen eyckenholdt hauwen, und bauten verloff des Lheenheeren van den lyffgewins gueden vueren off verkoupen, dan muegen op den gueden vertimmeren, und die goeden damit betren.

Item, sall men auch geyn getimmer van den lyffgewinsgueder affbreecken waerby die gueder niet verargert mogen worden, buyten oorloff des Lheenheeren.

Item, deser voorschreven puncten syndt deser selver tijt den landschepenen, op den Ghier (1) vergadert, tho kennen »gegeven, overmits Reyner van Holdthuysen, und Goerdt »Vinck, Drossardt und Scholtis des Ampts van Crieckenbeck. »In Oirconde der waerheyt aller voorschreven saecken »hebben wy Reyner und Goerdt voorschreven, jeder onsen »zegell ter konden onder aen desen brieff gehangen."

Deze costumen, waarover vooreerst eenig geschil was gerezen, werden naderhand door geheel de Krickenbecksche Ridderschap goedgekeurd en bekrachtigd. Deze bekrachtiging is van volgenden inhoud : »Vorts soo bekennen wyr »Heeren Wilhelm Frans, Pastoer tot Greffraedt, Heeren Sybert »van Crieckenbeck, Pastor tho Lobbrich, Heeren Johan van »Hartevelt, Johan und Carl Speede gebroeders, Aerndt van

(1) Een scherphoekig perceel heidegrond bij Krickenbeck gelegen. — Gier of Geer, eene benaming die in veel Limburgsche gemeenten voorkomt, beteekent een driehoek met een langwerpigen zeer scherpen hoek.

»Wachtendonck, Edwardt van Bocholt, Goert van Bocholt, »Peters sohne, Goert ende Aerndt van Bocholt, Wilhelms »sohn, Sybert van Brempt, Arndt van Barsdonck, Daem van »Beeck, Derick und Frambach van Holdthuysen gebroders, »Johan van Lom, Wolter van Wachtendonck, Henrich Speede, »Goerdt Speede, Vullinck van Kessell, Herman van Baerle, »Claes van Holdthuysen, Johan van Eyll, Schwiers sohn, »Gelis und Goerdt van Wevelhoven, gebroders, und Jan »der Hess, wy sementliche bekennen dat wy op huyden »dato deses brieffs by und mit desen selffen Reyner van »Holdthuysen und Goerdt Vinck, sementlich bei den anderen »wesende, geslooten und overkoemen syn dese voorge-»schreve onse alde recht, gewoenheyten und hercoemen »geconfirmeert, bewillicht und geslooten hebben toe achter-»volgen, und voortaen gehalden tho werden ; daer wy auch »allen sementlichen, eyndrechtelycken by blyven voor ons »und onse naecoemelingen. In oirconde und getuigenisse »der waerheyt hebben wy Heer Wilhelm Frans, Pastoor tot »Greffraedt, Heeren Sybert van Krieckenbeck, Pastoor tho »Lobbrich, Johan und Carl Speede, Arndt van Wachten-»donck, Edeward van Bocholt, voor ons und mede voor »sementliche voorgeschreven des Ampts van Crieckenbeck, »und om hoerer begeerte wil, onse segelen tot getuyge-»nisse der waerheyt, onder aen desen openen brieff gehan-»ghen, in den jare ons Heeren Dausent vyffhondert und »negen op St. Servaes avent des heylighen confessors.

De andere *Clerenis*, die wij almede hier nederschrijven, »betreft de *Grevengoederen* in het ambt Kriekenbeck gele-»gen. — Wat deze Graven-goederen eigenlijk te beteekenen hebben, en waar ze vandaan zijn kunnen wij niet verklaren. Wij vonden ze ook aanwezig in de gemeente Swalmen. — Zie hier wat onze *Clerenis* er over vertelt :

VAN DEN GREEVEN GOEDEREN IN 'T AMPT VAN GRIECKENBECK.

....

»Verdraegh gemaeckt tusschen Graef Herman van Moers »ende Nieuwenaer, Heere tot Webbuer, ende den Gedepu-»teerden van den inwoonders der Greven goederen in 't »Ampt van Crieckenbeck.

»Die behandong (dat is de opdracht of het aan twee handen »stellen :) sal geschieden voer syn generael Rentmeyster, »twee laeten ende den Raede, ende niet voor de Schepenen.

»Voor een geheel Grevengoedt te winnen (op te dragen) sal »men geven eenen Alden schilt oder anderhalven Golt-»gulden daervoor, den Heere een Malder haeveren, den Rent-»meyster twee quarten wyns, den boede ende Laeten wy »van aldts gebruyckelick.

»Van een halff Grevengoedt, eenen halven Aldenschilt, »die haever halff oder der Keurmoet van den wyn gans. »Wat averst onder een halff Grevengoedt is, sal naer ad-»venant winnen ende betaelen.

»Alle Greeven goeder, groot offte kleyn, sullen tot twee »handen staen, ende daer eener affleevigh wordt (sterft) »sal met den Keurmoedt verdedicht worden, und eene ander »handt weder zu boeck geset; daer aber beyde handen »gestorven sal dat goedt binnen 's jaers frist mitter keur-»moedt verthedicht worden nach alten gebrauch.

»Hinfort sullen geen Greeven goederen onwetent des Hee-»ren, transporteert, vercocht, oder versplitten worden.

Off iemandt syn goedt by levenden lijve overdragen wolde, »sulcx magh gescheen, mit den bescheydt, dat sulcx ge-»schiede by gesonden daeghen (dat is: bij hellen dag en »niet des avonds of des nachts) voor den Rentmeyster, en sal »alsdan voor Keurmoedt niet meer geven, van een mans »handt, dan sieben thaller, ende eener vrouwe handt,

»viertenhalbe Thaller, und van halbe und kleyne goederen »na advenant.

»Nach dem wenig behandung aen den Rentmeyster van »weghen syne genge geschiet is, sullen de inhebbers der »greeven goederen, inwendich ses weecken, op gesinnen »des Rentmeysters, sich te boecke laeten setten, sonder »ietwas daer van te geven, alleen wat vervallen is.

»Dat geene Greeve goeder voor die Landschepens sullen »getoghen worden, dan by Amptsman und Laeten, uyt »jeder kerspell een offte twee van den vornempsten, naer »gewichtigheyt der saecken entscheyden ende vergeleecken »worden, da aber sy sulcx niet wysen konten sullen sy »desselbige aen haer overhofft tot Ruremundt remitteeren. »Deser verdragh is onderteeckent tot Moers den 25 »Augusty 1578."

Het land van Krickenbeck, dat tot dusverre behoord had tot het Overkwartier des Hertogdoms Gelder, werd, even als het ambt Kessel, bij het tractaat van Utrecht toegewezen aan den Koning van Pruisen.

DE HEERLIJKHEID WILRE.

INHULDIGING. — BANKRECHTEN. — SCHOLTISSEN.

Betrekkelijk de vrije Rijksheerlijkheid Wilre (en de Rijksheerlijkheden in 't algemeen) kwamen ons weinig origineele bescheiden in handen. — Vele plaatsen hebben den naam Wilre gemeen. — Men beweert dat Renier en Henrich van Wilre, genaamd Moreel, die in den slag van Woeringen (1288) aan zijde der Scavedriessche sneuvelden, tot ons Wilre behoorden (1). — In het begin der XV eeuw, zoo niet vroeger, was de heerlijkheid Wilre in het bezit der Scheiffart van Merode tot Bornheim. — In 1458, 's Woensdags na Driekoningendag, werden Gerard en Frederik Scheiffart van Bornheim (de laatste nog minderjarig) als Heeren van Wilre ingehuldigd, behoudens echter de lijftocht hunner moeder, Margareta van Hamal te Elderen (2). — Deze huldiging geschiedde eerst ten opzichte der leenbezitters, die hij (Gerard) met opgesteken vingeren zwoer, bij hunne oude rechten te houden en te handhaven, en elkeen die het verlangde oordeel en vonnis te laten wedervaren, naar rechtspraak der leenmannen. — Alsdan beloofden de leenbezitters hulde en trouw op den eed dien zij vroeger gedaan hadden, en zij erkenden Peter Mulart als Stadhouder. — Vervolgens nam Jonker Scheiffart de heerlijkheid in bezit, zwerende ten heiligen, dat hij den lande

(1) Johan en Arnold van Wilre vochten (1371) in den slag van Baeswiller.

(2) Deze Margareta van Hamal, Vrouwe van Borgharen, was gehuwd geweest (1440) met Frederik Scheiffart van Merode te Bornheim, Heer van Wilre. (Zie J. Habets, de voormalige heerlijkheid Borgharen).

van Wilre trouw en hold zou wezen, en de onderzaten bij hun oude rechten zoude houden, naar rechtspraak der Schepenen of van het bevoegde Overhoofd. — Jonker Scheiffart deed deze huldiging voor zich en voor zijn minderjarigen broeder; vervolgens gaf hij eenige wenken aan Scholtis en Schepenen en aan den bode, Herman van Wailwilre. Deze beloofde ook, op den vroeger gedanen eed, te doen wat een bode, naar oordeel der Schepenen, betaamt. — Een jaar later, op Driekoningendag, werd ook de moeder, Vrouwe Margareta, met bewilliging van haren zoon, te Wilre gehuldigd haar leven lang als lijftochtenaarsche. — Het oorspronkelijk verhaal, geschreven bij de hand van Leonard van Yseren, luidt als volgt: »Anno XIIII[c] LVIII »op Guedesdach na den heyligen Dreytzeendach so hulde »Joncker Scheiffart van Bornheym, myt naemen Gerart, as »vur hoem ind in behueff syns broders Frederich, die op die »tyt noch onmondich was, beheltelich hoeren Moder hoer »duwaryen (douaire) na innehalde hoerer hiliche vurwerden »(huwelijks voorwaarden). Ind die huldonge geschach t'ierst »vur den mannen der herlicheyt van Wilre, ind swoir lifflich, »mit opgerechten vingeren ten heyligen, die mannen in hoen »alde rechten te halden, ind eyner yegelicken, die des geson- »nen, ordel ind vonnisse laeten te wedervaren, nae wysdom »der mannen, als van mannen goeden, (leengoederen). Ind »doe geloeffde hoem die mannen holt ind getrouwe te syn as »mannen van leene, op die selve eide die sy vur gedaen »hatten. Ind op die selve tyt sat he (hij) tot eynen Meenre »(Stadhouder) der vurschreven mannen, Peter Mulart, gelich »off he 't selver were. Ind op dieselve vurschreven tyt so »hulde der vurschreven Jonker Scheiffart ind nam die vur- »schreve herlicheyt ijn, ind swore lifflichen tu den heyligen, »den lande van Wilre holt ind getrouwe te syn, ind syne »ondersaten ind Laeten in hoenre alde rechten te holden,

»ind eyn yegelich die des gesinne, ordel ind vonnisse te »laeten wedervaren na wysdom syner Schepenen, off dae »sich dat mit recht gebuerde den wysdom te halen. Ind »dese vurschreve huldonge dede he as voer hoem ind synen »broder vurschreve, beheltelich hoenre Moder hoer duwaryen. »Ind geloeffde die Schepenen hoem holt ind getrouwe te syn, »op die eyde die sy vur gedaen hatten, ind douwe (en toen) »bevalle he Peter Mulart dat Scholtis ampt overmits Schepe»nen, die geloeffden auch op denselven eyd, der he vur »gedaen hatte as eyn Scholtis eynen yegelichen te halden »in hoenre alde rechten, ind eyn yegelichen, die des ge»sonne, ordel ende vonnisse te laeten wedervaren na wysdom »der Schepenen vurschreven. Ind doe satte der Scholtis »tot eynen bode Herman van Wailwilre, ind die geloeffde »auch op der eidt, de he vur gedaen hatte, allet dat gene »te doen dat eyn bode met recht schuldich is te doen na »wysdom der Schepenen."

De *alde rechten*, waarvan deze inhuldiging gewaagt, werden door den Heer Franquinet, naar eene slechte kopie, uitgegeven in de Publications etc. du Limbourg, jaargang 1877, bl. 108. — Wij bezitten een exemplaar van dit stuk, dat eenigszins van het uitgegevene verschilt; weshalve wij het hier met ophelderingen nederschrijven.

Dit seint eijndeils des Heren rechten ind der banck rechten bijnnen der Herlicheyt van Wijlre, ind des dorps rechten van Wijlre nae alden herkom ind gewoonten, so wie die Schepen van Wylre dat vonden haven aen ihre vurbaren, so wie man dat so halden plag nae der banckrecht van Wijlre.

1° In den ersten so hout ind helt der Schepen der dinckbanck van Wylre, dat eyn Her, bynnen den byvanck ind herlicheyt van Wylre, sal haven (hebben) ind setten eynen Schultes, seven Schepen ind eyn boede, ind eynen vurschreven Her richten sal bynnen den byvanck ind her-

licheyt, van halze ind van buiche (van hals en buik, dat is, over leven en dood) ind van allen den sachen dar eyn Her billig off recht aff richten sal, bynnen synen lande.

2° Vort so houden ind halden die Schepen, dat eynen Her sal haven eynen banmolen (dwankmolen) bynnen der vurschreven herlicheyt, ind wyst auch dat alle die ghene die geseten synt bynnen den byvanck off herlicheyt, maelen sullen op die vurschreve moelen; ind auch hout ind helt der Schepen dat sestene (zestien) moelterschotelen sal syn eyn gestricken vat, ind vort wyst der Schepen, off eyn moelener, bynnen der vurschreve herlicheyt, den untersete dat hoen (het hunne, hun maat) nit en brechte, so moge die underseet dat moelen perdt halden, sonder misdoen aen den Her, bis ter tyt tuwe, dat he (de onderzaat) dat syne hat; ind auch wyst der Schepen, dat man op vogtgedinge in der moelen sal gaan ind soelen besien die koirmycken (roggebrooden?) ind moelter vaet off sy gerecht synt, up dat neymant egeyn unrecht dar van en geschee; ind vort hout ind helt der Schepen dat die underseete, bynnen der vurschreve herlicheyt, des moeleners warden (wachten) sollen dry dage, ind off eyn moelener bynnen den dry dage dat mauweren (graan) niet en moele, aichter (na) dat dit yme kondt gedaen were van den vurschreven underseet, dat sy dat buyten (elders) maelen sullen konnen sonder myssdoen aen den Her.

3° Vort so hout ind helt der Schepen dat, bynnen der herlicheyt van Wylre, eyn Panhaus (brouwerij) is ind sal seyn, soe dat neymandt bier en sal verkoupen bynnen der vurschreven herlicheyt, yt en sey mit willen des bruwers, die in dat Panhaus sydt (zit of woont) ind umb deswille dat dit eyn Banpanhaus (dwankbrouwerij) is, so hout ende helt der Schepen, dat eyn bruwer sal swart bier bruwen, ind dat van yckeliche quart verkoupen vur drey Aix heller, ind off dat bier nyet guedt dar vur en were, soe sal men 't

ave setten vur Penwarts wert (den prijs verminderen op keurmeesters schatting). Vort hout der Schepen dat eyn halff kan Valckenberg ind eyn halff kan Gulpen, tzo Wylre sal seyn eyn quart, ind vort hout en helt der Schepen, dat der bruwer den underseten, bynnen der vurschreven herlicheyt, des biers borgen sal eyn gans jair, ind als dat jair umb is, die eme (hem) dan nyet en betalen, dat he dan die, mit hulpe des Heren, penden sall (beslag leggen) sonder eynich wedersagen. Ind vort so hout ind helt der Schepen, dat man die maeten te Voegtgedinge sal besien off sy gerecht synt. Vort so hout ind helt der Schepen, dat huysvrouwen off suyckkinder, die gelost (lust) hadden tot anderen bier, dat buyten doen haelen daér in (hun) des genoegt, sonder mysdoen aen den Here. Ind off der vurschreven bruwer den ban (verordening) nyet also en hielde, so haut ind helt der Schepen, dat die underseten der herlicheyt van Wylre moegen tappen ind bier uythaelen (elders halen) sonder eynich mysdoen aen den Her off sonder mysdoen aen den bruwer.

4°. Vort so houden ind halden die Schepen dat man dat bier mit gerichte keuren sall, als dat drey dagen alt is, ten minsten nar penwarts wert.

5°. Quemen auch wynen bynnen der vurschreve herlicheyt te verkoupen, den sall man auch keuren mit gerichte nae penwarts wert.

6°. Also dycke (dikwijls) dat gerichte wyn off bier op doet (keurt) soo hant sy van iechlichen vaet ein quart derselver drancks, den sy opgedaen hant.

7°. Als man dat bier bij den bruwer gekeurt heit, so en darf man es niet veurder keuren bij die tepper, al soo verre die in der herlicheyt geseten synt, ind veranderen (vervalschen) sy dat bier, so sullen sy op die boete syn, die daerop steit.

8°. Were 't saecke dat der bruwer dick off dubbel bier gebruwen konde, dat mach he auch doen op gynen (geenen) keure, mer dat sall he also voegen, dat die underseten hon penwart van dry Hellers bier alle wegen vynden.

9°. Were 't saecke dat der bruwer dat niet en dede, so sollen die underseten dat dick off dubbel bier haeven (hebben) die quart vur drey Heller Aix, ende niet hoeger, ind were 't saecke dat der bruwer des den underseeten weigerde, soo sall he op die boete syn, die daerop steyt.

10. Vort houden ind halden die schepen, also dick der vurschreve bruwer gebruwen had, so sall he dat bier van den gerichte doen keuren, ind off he des niet dede, so solde he boetich sein aen den Her, ind van iegelick vaet op vunfteene schillingen Aix gelts, twee deil den Her, ind eyn deil den gerichte, ind darzu so en sollen die underseten niet gehalden seyn dat bier to hoelen (te halen) also dick dat ungekeurt van den gerichte blieve.

11°. Were 't saecke dat ein bruwer, der in dat vurschreve panhuys sitt, den banne bielde gleich vurschreven steyt, ind were dan eynnich underseet die bier buyten der herlicheyt holde (haalde) al so dick die dat dede, sall he boetich seyn aen den Her, ind op vunftiene schillingen Aix gelts.

12°. Vort hout ind helt der schepen dat der Her dieser herlicheyt, in (ihn of hun) schuldig is, te allen voogtgedinge twelff penning *luytslachs* (muntmeesters-term) omb deswille dat sy den Her houden ind halden synen vanne in synen banne (zyne molen- en brouwgerechtigheid).

13°. Vort houd ind helt der Schepen dat eynen Her diser herlicheyt den Schepen van iegelicke boete schuldich is drey merck Aix gelts, so welchen tyt als sy gevallen.

14°. Vort hout ind helt der Schepen van einen kommer (gerechtelijke uitwinning) te doen die eerstwerf cost, buyten der banck, acht schillingen Aix. Dar an hat eyn Scholtis

drey schillingen, ind die Schepen vunff. Ind desselven glychs als man eynen kommer entsliet off entset, haet auch eyn Schultis drey schilling ind die Schepen vunff schillingen.

15°. Vort hout ind helt der Schepen dat die Orkens (gerechtsgelden) synt der Schepen alleyne, ind der Her waert (krijgt) syne boeten.

16°. Soe wie eyn konde (getuige) deit hoeren, dar van hat eyn Scholtis twe quarten wyns, ind eker (ieder) Schepen eyn quart wyns.

17°. Als man einen gleidt (in bezit stelt) in guede, die eynen gewonnen hat mit kommer recht, dar van hat ein Scholtis twe quart wyns ind eynen Schepen eyn quart wyns.

18°. So wer eynen uyt doet setten (uit 't bezit) met den gerichte, dar van hat ein Scholtis twee quart wyns ind einen Schepen ein quart wyns.

19°. Daer guede (roerende goederen) gepant worden (in beslag gelegd) ind drey dagen gestaen ind veil geboeden, dar van wyst der Schepen nuegen quart wyns. Des sall ein Scholtis haven twee quarten wyns in die Schepen seven quart wyns.

20°. Van einen Schepenbrieff te versegelen hat ein Schultis twee quarten wyns ind einen Schepen ein quart wyns.

21°. Vort hout ind helt der Schepen van vrye gueder te ontfangen mit eynen groenen waissen (van vrye goederen werd de koopakte bezegeld met groen was) dar van wyst der Schepen den Leenheer ein metze mit eynen helpenbeyne hecht (een mes met ivooren steel) ind auch ein vierdel wyns, ind einen Schepen ein flesch wyns, die darbey sint, ind der bode eyn quart biers, ind gelt op te werpen in eynen gedanckenisse dat man sy, als vur vry gueder, ontfangen hat.

22°. Pecht te ontfangen van vrye guederen (akten te passeeren wegens renten staande op vrije goederen) dar

van wyst der Schepen den Leenheer eine flesch wyns, ind ieglich Schepen ein quart wyns, die dar bey sint, ind der boede ein quart biers, ind gelt op te werpen (1) in eynen gedenckenisse dat men sy ontfangen hat als vur vrye pechte.

23°. Van cynsgueden te ontfangen (bij erfopvolging) wyst der Schepen den Heren toe, so wat gilt kapuyn ind pennincksgeld, dobbel, ind den Leenheer eynen Aix ind eynen *luttschlach*, ind den Schepen van iegelicken bonre (bunder) seven alde swarten (eene munt) end den boede ein quart biers.

24°. Van cynspecht te ontfangen hat der Leenheer ein quart wyns ind der Schepen auch ein quart wyns, ind der bode ein quart biers.

25°. Van keure gueder (keurgoederen) te ontfangen hat eyn Schultis ein quart wyns, ind die Schepen ein quart wyns.

26°. Van tzynsgueden die verkocht werden, hat der Her van den koup den zwolfften (twaalden) pennick, al so verre als 't vor gericht geguet (gerealiseerd) werdt.

27°. Van eyne burge (borg) te manen hont die Schepen ein orken (daarvan hebben de Schepenen een bepaald gerechts geld).

28°. So wie ein momberschap (eene voogdij) aennimt is ein orken schuldich.

(1) Het opwerpen van geld, thans nog in Oostersche landen gebruikelijk, komt in onze gewesten zelden voor. — Het mes met ivooren hecht scheen onmisbaar; de *groenen waissen* werd soms vervangen door *eynen groenen reese* (rameau) of ook door *reys ende aerde*.

In 1457, 's maandags na Lichtmis, droeg Tiele van Rijchelt twee bunder land over aan »eynen jongen, was gebrant onder syne augen, und syne vrunden »sagten (zeiden) dat hy mondich und ombtrint 16 jair alt was (de meerderheid »begon dus met het zestiende jaar), fur 60 gouden Philips, overmits gerichte. »Darvan wist die Schepen den Heren toe, eyn metze mit eynen elpenbeynen »hecht, der Scholtis eyn vierdel wyns, und iegelichen Schepen, die dar bey »waren, twee quarten wyns, der bode ein pot bier, und gelt op te werpen, »dat men sy ontfangen hat, vur vry guede, und wart geguet overmits eynen »grunen waese, ind daer was licoup." (Gichtregister van Wilré.)

29°. So wer dat gericht mandt (verzoekt), bynnen der herlicheyt, buyten dinckliche dagen (gerechtsdagen), dar van hat dat gericht hun recht gelyck vurschreven steit, uytgescheiden off iemandts dat gerichte mandt om *uevertocht recht* (hooger gerecht?) te nemen dar van is man schuldich den gerichte hunnen koste ind wyn.

30° Auch so wie dat gerichte mandet, buyten dinckliche daegen, ind buyten der herlicheyt van Wylre, tuyschen twe mylen wegs gaens, darvan is man-den gerichte schuldich honnen kost ind wyn ind dobbel recht.

31° Als ein onderseet dieser herlicheyt einen deit eingebieden (iemand doet dagvaarden) darvan sall der boede haven eyn quart biers, ind desselven gleichs sal he auch haven van einen kommer kont te doen, als van eynen underseet ein quart biers.

32° Als ein uytgeseten man einen deit ingebieden, darvan sall der bode haven ein halff quart wyns, ind desselven gleichs sall he auch haven van einen uytgeseten man einen kommer kont zo doen ein halff quart wyns.

33° Als ein uytgeseten mann off ein ingeseten mann einen deit penden, darvan hat der boede ein halff quart wyns.

34° Vort hout ind helt der Schepen, dat ein iegliche pleuger (die paard en ploeg heeft) des jairs eyne garbe schuldich is den boede.

35° Vort hout ind hilt der Schepen so wat underseeten off uytgeseeten, die vur der dinckbanck gestalt (geroepen) weren, dat sich die wale (wel) moegen soenen off slichten sonder misdoen, off sonder boete aen den Her off aen den Schultis van synent wegen, als verre als 't niet in aenspraeck noch in antwort komen en were (in zoover de zaak onbehandeld is).

36° Vort so houden ind halden die Schepen, so wat in aenspraek oft in antwort vur den dinckbanck komen is, welche partheyen daer van in 't unrecht bevonden wurde,

die is boetetich aen den Her, ind were 't saecke dat sich die partheyen soenen willen off soenden, dat sall syn beheltlich des Heren recht, off mit willen des Heren off des Scholtissen, van des Heren wege.

37° So wie der boden gesint (vraagt) der Scholtis sal ihn lehnen, ind sall syns erven rechts warden (zal waken om zijns clients recht.)

38° Vort hout ind helt der Schepen dat der Lantheer dieser herlicheyt hat (heeft) van eine wyrkende wonde (wonde die belet te werken) tien marck Aix geldt.

39° Vort hout ind helt der Schepen dat der Her dieser herlicheyt hat van eyner sypender (bloedende) wonde vunff merck Aix geldt.

40° Vort hout ind hilt der Schepen dat der Her dieser herlicheyt hat van einen vuystslage (oorveeg) vunff merck Aix geldt.

41° Vort so houden ind halden die Schepen, dat der Her vurschreven hat van eynen metztrecken (mes uit de scheede te trekken) vunff merck Aix.

42° Vort soe houd ind helt der Schepen, nae der banckrecht dieser herlicheyt Wylre, nae alder herkommen, dat die groote tiende van Wylre schuldich is zo halden den hoegen eltoer (altaar) bynnen der kirche van Wylre, dat misgeweed mit allen seinen zubehoir, gelick eynen priester dat so gebuert umb misse te doen.

43° Noch is die groote tiende schuldigh zo halden die groote klock mit allen haren zubehoir.

44° Noch is die groote tiende schuldich zo halden den gantzen borgten (houtwerk) mit allen synen zubehoir.

45° Vort so sint die Herren van Onzer Lieyer Frauen van Aichen auch van den vurschreven tienden bynnen Wylre schuldich zo halden einen Stier ind einen beyr (beer), ind der stier ind der beyr wynter ind sommer zo halten, so welchen tyt dat die kirspels luyden (ingezetenen) des

lands Wylre des behoeven, ind der vurschreve stier ind beyr sol taelwerdich seyn (zal zijn volle jaren moeten hebben).

46° Vort so hant die vurschreve Schepen wall horen sagen ihre vurvaren (voorouders) ind elteren, dat die groote tiende noch schuldich were auch zo halden eynen veule (hengst) ind einen bock, in behoeff des gantzen lands van Wylre.

47° Vort haut ind helt der Schepen van alder herkommen, als dat he gesien ind gehort hat, dat dat underpande van deser vurschreven groten tiende auch winter ind sommer schuldich is zo halden einen stier ind einen beyr, in behoeff der undersetenen des landts ind herlicheyt van Wylre.

48° Vort soo houden ind halden die schepen dat unse Frauwe van Wylre, der Gott benade, einen Pastor der kirche ran Wylre erfflich gelaeten ind gegeven hat ombtrint drey morgen bendts, aen die hoege Koele, reygenoit aen die syde die Strochenwart Huebben bendt op die Holgrat, ind op die syde der hoege Koelen Aussems bendt, in der voege dat eyn Pastor der vurschreve kirche sall doen doen diese nabeschrevene missen, te drey tyden van ein ieglich jair erfflich, te weten, op St. Gertruden dag dry missen, vort als man te Wylre dat Heylich Sacrament umb dat korn dragt, auch dry missen, vort op den Wylre kirmes dach, auch drey missen, dat sint des jairs te samen negen missen, ind drey Priesteren, die die vurschreven missen doen sall ein vurschreven Pastor die kost doen und te allen malen geven eynen ieglich Priester die werde van eyne quart wyns.

49° Vort so houden ind halden die Schepen dat eyn ieglich underseet, de (die) so viel landts hat dat der tiende op syn landt eyn garve korns hat, dat der auch den klocker (klokkenluider) eyn garve korns schuldich is alle jair.

50° Ein uitgeseten man, de ten mynsten derdehalff buynre lants bynnen der herlicheyt hat, de is auch eynen offerman (koster) des jairs schuldich eine garve korns.

51° Vort soo is ein ieglich underseit den offerman schuldich des jairs twee roggen brodt, te weten eyn te Kirsmysse ind dat ander te Paissen.

52° Vort umb des wille dat ein offerman der vurschreve kirche van Wylre tiende hat, so is he darvan schuldich te halden dat klockseyl van der mittelster klocke.

52° Alle diese vurschreve puntten tuigen die Schepen dat sie diese stucken bracht ind funde haven van honnen aldren ind vurseeten Schepen, vurtyts ubermits manch (menig) jair gewest, ind dat also vort halden ind houden also lang als sie leben, ind auch vort lehren honnen nakomelingen ten ewige dage.

Vort haven die Schepen gewiesen ind gelehrt, aengaende den leenguede ter Hagen, ind den Rosendals leen zu Yseren, dat die grundheren haven giftinge ind guedung ind empfengenis ind pende da van zu liefern in des lants boden hant mit kommer recht off mit andere gewoenlichen rechten suecken.

In 1458 was Peter Mulart Scholtis te Wilre, in 1462 was het Martin Knoye van Anstenraide (1), in 1515 Willem van der Horst, en in 1654, Johan Crup.

De heerlijkheid Wilre schijnt uit de familie der Scheiffart van Merode te zijn overgegaan in die van Dobbelstein, van Nesselrode, van Binsfelt, van Wachtendonck . . . . (Zie E. Richardson, Geschichte der Familie de Merode :)

(1) Hij was neef van Johan Knoye van Vleeck. Deze verkocht hem, in 1446, een gedeelte uit den hof Schonborn, dat hij met zijne vrouw, Catharina van Heydendal, geërfd had. Tegelijkertijd werden acht malder roggerent besteed tot stichting van eenen nieuwen altaar in de kerk te Valkenburg. Hier waren bij : de jonge Jan van Schonborn, Leonard van Yseren, Jonker Jan Hoen van Cartils, Lins van Eckelraden en Huub op die Hoelgrat (Gichtregister.)

DE HEERLIJKHEID GULPEN.

OVERZICHT. — RECHTS-STATUTEN.

De heerschappij over dit aanzienlijk dorp was van oudsher gedeeld. Eene helft kwam in de XIII eeuw, met gansch het land van 's Hertogenrade, uit het huis van Wassenberg in dat van Limburg, en vervolgens aan Brabant. — De andere helft werd door het kapittel van O. L. V. te Aken overgedragen aan den Heer van Neuborg, waarschijnlijk bij wijze van ruiling, tegen de tiende op al de gronden, die van het kasteel Neuborg releveerden. Het kapittel heeft deze tiende, alsmede den Vroenhof en nog een paar andere pachthoeven, tot aan de Fransche omwenteling behouden.

Aan het gedeelte des Hertogen van Brabant was de hooge judicature, de straf over leven en dood, verbonden. — Deze straf, voortijds door de Schepenen van Gulpen uitgesproken, werd, ten tijde dat Gilles van Eynatten, Heer van Neuborg, Drossaard van 's Hertogenrade was, overgebracht naar de Schepenen van het hoofdgerecht aldaar. — Wanneer de Scholtis van Gulpen een misdadiger gevangen had, die de doodstraf verdiende, dien moest hij binnen drie dagen naar 's Hertogenrade overbrengen. — De crimineele straffen waar geen *lief of leedt* in gelegen lag, als geesselen, brandmerken en dergelijken, werden te Gulpen voltrokken. — Behalve de hooge judicature, waarover de Hertog alléén te beschikken had, trok hij ook alléén de boeten en breuken die in de bank vielen; de overige gerechtigheden waren tusschen de twee Heeren gemeen,

de een vermocht niets zonder den anderen ; één Heer was geen Heer, twee Heeren waren één Heer.

Toen in 1544 de vijandelijkheden tusschen Keizer Karel V en den Hertog van Gulik een einde namen, behield deze het land van 's Hertogenrade, en bijgevolg ook Gulpen, in pandschap. — Om het uit diens handen te lossen moesten de ingezetenen eene zekere som van penningen opbrengen. — Die van Gulpen maakten van deze gelegenheid gebruik om den Keizer te vertoonen, dat hunne bank, waaronder ook het *Hooglant* (Margraten) behoorde, veel te lijden had gehad, niet slechts van de Guliksche troepen, die alles *gepilleert ende gedefructeert* hadden, maar ook van 's Keizers eigen volk van wapenen ; dat zij niettemin de benoodigde gelden zouden storten, mits dat het hun vergund zij, onder anderen, om de veertien Schepenen hunner rechtbank langzaam te laten uitsterven tot zeven (1).

Na dood van den Drossaard, Gillis van Eynatten, begonnen de Schepenen allengs de Neuborgsche gerechtigheden te miskennen en in te krimpen, ja zelfs vonnissen te strijken, niet op naam der beide Heeren, maar op 's Konings naam alleen. — Dit liep zoo ver, dat Jonker Frans van Eynatten, Heer van Neuborg, niet gediend believende van Schepenen, die hunnen eed te kort deden, in 1594 bij den Koning op scheiding en deeling der gemeenschappelijke heerlijkheid aandrong, en wel op grond van den algemeenen regel van recht, dat niemand kan genoodzaak worden in eenen onverdeelden boedel te blijven.

Middelerwijl het project van scheiding, waar de Schepenen erg tegen aan zagen, in den Raad van Brabant hangende was, kwam tusschen partijen een accoord tot stand,

(1) *Langzaam*, dat was het woord; want de Schepenen van Gulpen hadden nog al lust om oud te worden. Johan Cleysmit die, in Februari 1407, het schepengerecht nog bijwoonde, telde niet minder dan honderd en één jaar.

volgens welk de Heer van Neuborg de hooge en lage jurisdictie over geheel de heerlijkheid bij wijze van verpanding verkreeg.

De costumen der bank van Gulpen in 1407, bij *Schepenclerenis* vernieuwd, zijn vervat in 41 artikelen;

Dit zyn eensdeyls die banckrechten van Gulpen naer alden herkomen ende gewoonten, eind auch des dorprechten van Gulpen, soe wyr dat hebben onsen voerseeters hooren cleeren, soe wye men dat te halden plaegh:

1° In den eersten soo hueden und halden die Schepen, dat bennen der voorschreve banck van Gulpen egeenen banne (geen dwang) zyn en zal, als sy dat van alts hunnen alderen hebben hooren cleeren, het sey van meulen, van wyn, van bier oft van broodt oft van eenicherley saeckcn.

2° Soe hueden voirt und halden die Schepen dat men hun te allen Voightgedingen schuldigh is twee marck Aix gelts, des betaelt ons genedige Landheer twee deyl und dat heerschap van Nieuwerborch dat derde deyl.

3° Noch soo gehooren bennen der banck van Gulpen veertheen Schepen, und als der eyn oft meer sturft, soe deyt der Scholtis die andere Schepen by den anderen komen te Gulpen, soe kyesen sy dan eyndrechtelyck eenen anderen stoelbroeder oft meer, op hunnen eydt ende den nieuwen gekozen Schepen sal der Heer dem gehoorsaem maken (beëedigen) ten nechsten gedinge. Daerna gebuyt (gebied) hem der Scholtis voer die dinghbanck te komen und aldaer staeft men hem den eydt, und sweert hy alsoo wael den heersehap van den Nieuwerborch hun rechten te halden als onsen geneden Landheeren die zyne, und al in eynen eydt, und so bald der eydt gedaen is, soo nemt hem der Scholtis und dat heerschap van Nieuwerborch, oft hun Stadthelder, und leyden den nieuwen Schepen in die banck, und setten hem op synen stoel by syn Schepen.

4°. Soo hebben wy onsen voorseeten hooren cleeren dat niemands bennen der banck van Gulpen egeene hooge heerlicheyt en hadt, dan ons Genedigen Heere van den lande.

5°. Voirts soe hebben wy ons voorseeten hooren cleeren, dat op die gemeynden bennen der banck van Gulpen, niemandt egeen versueck noch egeen recht hebben en sal, dan die in der banck geseten oft kerspels luyden zyn.

6°. Voirts als men eynen burge in het gerichte maent, die rechten die daer van komen had der Scholtis eyn deyl en die Schepen twee deyl.

7°. Voirt soo sal eyn borge op eynen ingeseten man oft persoon niet langer leysten (te last liggen) dan veertheen daghen und als die veertheen daghen uyt syn, soo moet der burge penden geven oft betaelinge doen, alsoe verre hy met gerichte daerom versoght wort.

8°. Voirt eenen ingeseten man sal op eynen uytgeseten man oft persoon alsoo lang leysten als ihm genueght, und der weerdt ihm opdragen wilt (zoo lang als de waard de mond kosten wil voorstrekken).

9°. Die leystinge sal syn van eynen man des daghs dry schillingen Aix peyements.

10°. Voirt soo sint alle oircken den Schepen alleyn, und der Scholtis oft der Heer wacht syne boeten (de gerechtsgelden zijn voor de Schepenen, de boeten voor den Heer).

11°. Als men eenen kommer aenslaet (eene civiele actie inspant) daervan hebben die Schepen eyn orcken, und den Heer wacht synes rechts, und der bode van eynen kommer cont te doen (te beteekenen) die weerde van eynen halven oircken.

12°. Desselven gelycx als men eynen commer ontsleyt hebben die Schepen eyn oircken, und der Heer wacht synes rechts, und der bode van den ontslagen commer cont te doen, die weerde van eynen halven oircken.

13°. Voirt soo hueden und halden die Schepen, eyn persoon den syn haeff (bezitting) gecommert is, alsoo verre die persoon die haeff niet en handplicht (niet zelf bebouwt) noch en deyt handplichten, soo komt die persoon voer den commer tyds genoech die gueder te ontslaen (hij is dan niet aan den gewonen termijn gebonden).

14°. Voirt als een ondersaet deser banck eynen deyt ingebieden, (dagvaarden) daervan sal der bode hebben eyn alt moerken (eene munt) oft die weerde daervan, ende van eynen uytgeseten man die weerde van eynen halven oircken.

15°. Voirt als der boode eyn geboth deyt van ontfenckenis, van commer, van penden, van gueder te verbieden oft alsulcker saecken, daervan sal hy hebben die weerde van eyner halver oircken.

16°. Noch soo hebben wyr noch onsen voorsaeten horen cleeren, waerom dat een gesworen boode van Gulpen die brooden hadt, dat is daerom, oft het geviel dat eenich ondersaet in der voorschreven banck eynen dieff oft eynen misdedigen mensche, op het syne (op zijn eigendom) vinge oft gehalden konde, soo sal der boode gehalden syn den man naer hem (bij zich) te nemen in behoeff des Heeren, und den ondersaet daervan te ontlasten, und auch der voorschreve boode van den ingesetenen luyden die brooden hatt, soo en sal hy auch van eynen ingeseten man, van eynen in het voigtgedinge te gebieden niet meer hebben dan eyn alt moerken, oft die weerde daervoor, daerom geeft men den boode die brooden, und auch om meer saecken wille, die der boode schuldich is te doen.

17°. Voirt soe hueden und halden die Schepen als der Heer met raedt des gerichts, nae der banck recht, in der kercken deyt gebieden oft verbieden, dat korn, gras, holt, thuyn oft onrechte wegen oft dergelycx deyt gebieden, als sich noet gebuert die peys (versterkingen) te maecken, op

te werpen oft valderen te hangen, ende deyt dat gebieden op vyff, oft alsoo hoog als men dat gebieden sall nae den banckrecht, die daerin breuckelich gevonden werden die sullen op die brueck (boete) syn, die de Schepen sullen wysen (bepalen of uitspreken) nae der banck recht.

18°. Voirt soo is eyne alde gewoonte geweest ende eyn alt hercoomen, dat hier sullen syn twee geswooren keurmeysteren van broode, van wyn ende bier, ende voirt soo ploegen (pleegden) ons voorvaderen te cleeren, dat men dat vleisch niet blasen en sal (niet opblazen) ende auch geyn garetich (gaarachtig of gekookt) vleisch aen der planckеn veil en sullen hebben, daer en lege salt by (tenzij er zout bij ligge) tot eynen teycken, ende soo en sullen sy auch geen soigh vleijsch (vleesch van eene zeug) vercoupen, sy en sy geheijlt (ten zij ze genezen ware) oft daer leege eyn teycken by, ende soo en solde sy auch geyn vleysch vercoupen dat niet oprecht en waer, ende soo deck als sy dat deden, ende die keurmeysteren dat voorbrechten, soo sullen sy op die boet syn die daerop steyt.

19. Voirt soo plagh (pleegde) men hier wit broodt te backen op dat gewicht van Aecken oft 's Hartogenrade, ses om twee Schillinck Aix, ende die becker sullen van de sessen seven maecken, und daervan mogen die verteppers oft die 't haelen te vercoopen, dat stuk geven voor twee haller Aix, ende oock sullen die becker gehalden syn half wit broodt te backen.

20°. Voirt soo sullen die becker dat roggen broodt backen nae dat gewicht van Aecken oft Raede ('s Hertogenrade), ende als dat broodt op syn gebuer gebacken is, soo sal dat broodt wagen acht pondt. Voirt soo sullen sy oock gehalden syn half roggen brooder und vierdel roggen brooder te backen, iegelyck voor syn weerde; ende voirt alsoo lang als sy eenich broodt hebben, het sy roggen ofte

witte, dat sullen sy voor hunne deuren setten, ende dat den naegebueren niet weygeren om hun geldt; ende waer 't saecke dat sy broodt hedden ende dat leunden (ontkenden) tegen die naebueren, ende men vonde dat sy dat aen buyten luyden vercochten, alsoo deck als sy dat deden sullen sy op die boet syn die daerop steyt.

21°. Als men die keurmeysteren gesint om wyn op te doen (te keuren) soo sullen sy den (dien) opdoen met raedt ende slichten van de nabueren, in soo verre sy die daerby krygen konden, nae ponts belanck van den neesten steeden om Gulpen gelegen, te weeten, nae Aecken, nae Tricht, nae Raede, nae Valkenborgh, nae belanck van de maeten ende oyck van den wyn (1).

22°. Waer 't saecke dat eenich ander wyn in 't dorp van Gulpen veyl waer, ende die verteppers en kondens niet gegeven voor den penninck, daer hem die keurmeys-

(1) In 1421 verhuurde de Heer van Neuborg een huis te Gulpen, onder voorwaarde dat de huurder dagelijks wijn moest tappen. Het huurcontract luidt:

»Dit is alsulche vurwardt, als gesloten is tusschen Joncker Johan van Eynatten ind Johan Gijselman van Lemmiers, dat is te weten, dat Johan Gyselman sal haven Joncker Johans vurschreven syn huyse, dat geleegen is te Gulpen neven Smytgen, ind eyn hoeffken geleegen achter Merken (Marieke) Geldoffs huys, ind so wat cinse ind pecht daerop geldende syn, die sal der vurschreve Gijselman betaelen, ind voirt so sal he diese guede haeven eynen tyt lanck, dat is te weten, twe jaer lanck nae heildom kirmysse neist comende nae datum dis bryffs. Item voirt ist vurwarde off dat 't saecke were dat der Joncker bouwede aen deme huyse, dan sal Gyselman den werckluyden den kost doene. Item voirt ist gevurwart, dat Gyselman wyn thappen sal deeglix sonder eynighe argelist. Ind van yever voeder wyns so sal Gyselman den Joncker geeven teen marck gelz, alsulger paijen als den wyn geldende is. Item voirt so sal den Joncker vurschreven alsulgen wyn als den Joncker ind syne kynder drynckende sullen syn, it sy op synen huyse off in deme wynhuyse, den sal den Joncker dryncken soo wie hee Johan Gyselman selve steyt, (aan inkoopprijs) auch sonder argelist. Item voirt so hait der Joncker Johan Gyselman vurschreven geleint vier Arems (Arnhems) gulden en noch twee Arems gulden ind eyne kroene. Gescreven in't jaer ons Heren dusent vier hondert ind eyn ende twyntich des leisten dachs in den Aprille."

teren op gesat hedden, soo mogen sy den wyn (het vat) toeslaen sonder misdoen.

23°. Waer 't saecke dat eeniche andere wynen in 't dorp van Gulpen veyl weren , ende die verteppers en konden hem niet gegeven voor den penninck daer hem die keurmeyster op gesat hedden, soo sullen die keurmeyster dat aen den Scholtis brengen (bekend maken) ende die sal hun dan bevelen den wyn toe te slaen ende vueren den bennen dry weecken uytter den dorp naer inhalt des keuramppts ende op die boete die daerop steyt.

24°. Waer 't saecke dat iemand wyn oft bier hooger vercocht dan hy hun van de keurmeysteren opgedaan (geschat) weere, ende dat die keurmeyster des gewagh hoorden van den vreempden oft heymschen. (ingesetenen) luyden, soo mogen sy die inbrengen op hun onscholt (dan moeten de verkoopers bewijzen dat zij onschuldig zijn.)

25°. Waer 't saecke dat sich dan hervonde dat sy den wyn oft bier hooger vercochten dan hy hun opgedaen waere, soo deck sullen sy boetich syn, und die boet is darden halven schillinck Aix.

26°. Waer 't saecke dat eenich man wyn oft bier veyl hadde ende weygerden dat den luyden, die des gesinnen om hun gelt, ende naemaels vercochten anderen luyden den sy wolden, die sullen boetich syn alsoo deck die keurmeysteren dat inbrengen, ende die boet is dardenhalven schillinck Aix.

27°. Soo deck die keurmeysteren wyn oft bier opdoen, soo is men hun schuldich van elcken vat eyn quart desselven dráncks, den sy opgedaen hebben.

28°. Alsoo deck sich bevonde dat die tepper tapden met quarten, sy weeren tinnen oft eerden, halven oft pinten, het weer wyn oft bier, oft eenicherley dranck den met metter maeten vercoopt, dat die te kleyn bevonden worden,

sullen sy boetich syn, naer inhalt des keurampts ende die boet is daervan dry stuver Aix.

29°. Die tappen sonder oorloff van den Keurmeysteren, alsoo dick sy dat doen soo syn sy boetich, auch naer inhalt des keurampts, ende die boet is auch dry stuver Aix, alsoo verre die keurmeyster dat inbrengen, als sy daerom gemaent werden op hunnen eydt van den keurampte.

30°. Voirt soo sullen die brouwer den naegebueren, ondersaeten oft buytenluyden, bier laeten (leveren) die des om gelt gesinnen, het sy met kruycken oft met quarten, alsoo verre sy des veyl hebben, boven hunnen dranck in hun huys ende hoff, alsoo sy des niet en deden, ende die keurmeyster des gewagh hoorden, soo souden sy dat aenbrengen op hun onschult, und alsoo deck sich dat hervonde, dat sy des geweygert hadden, soo deck souden sy boetich syn, ende die boet is darden halven stuver Aix.

31°. Oft die keurmeysters bevonden dat dat bier niet goed en weer voor den penninck van dry Aixsche halleren, daer 't op gesat is te vercoupen, soo mogen sy dat afsetten voor pennincks weert.

32° Als die keurmeysteren omgaen wagen oft ycken, soo sal een amptman met gaen oft iemand van synent wegen, ende oft sy dan tinnen oft eerden quarten vinden die te cleyn weren, soo magh der Scholtis die tinnen inslaan (plat slaan) ende die eerden quarten ontwey (aan stukken) slaen, ende sullen op die breuck syn die daerop steyt.

33°. Als men omgaet ycken oft wagen, soo sal men alsoo wael die quarten meeten die sy binnen huys hebben gelyck die geene buyten huys, die op der vinsteren oft op der deuren staen, ende of 't saecke waere dat sy eeniche quarten bennen huys hedden ende niet voirt en brechten, ende naemaels daer met tapden, ende men vonde dat die te cleyn weeren, soo sullen sy op de boet syn die daerop steyt.

34°. Voirt oft die brouwer dobbel bier gebrouwen konden, want Gulpen op die herstraet ligt, soo mogen sy dat doen, und dat sullen die keurmeÿster, als men hunner gesint, oock keuren met etlichen van den naegebueren, alsoo verre sy die daerby krygen konnen, und dat setten nae pynwaerts weerde, naer hunnen besten sinnen sonder argelist.

35°. Als die brouwer dat dick bier brouwen wilden soo sullen sy dat alsoo vuegen, dat die naebueren oft ondersaeten bennen der banck van Gulpen, hun penwarts van den dry haller bier vinden, ende oft die brouwer des niet en deden, soo sullen die naebueren oft ondersaeten dat dobbel bier hebben, die quart voor dry heller Aix, ende niet hooger.

36°. Oft die brouwer den nagebueren oft ondersaeten niet en lieten, ende die ondersaeten dat den keurmeysteren kont deden, und alsoo ver dat warachtich is, zoo mogen die keurmeysteren dat aenbringen als sy daerom gemaent worden, ende soo souden dan die brouwer op die boet syn die daerop steyt.

37°. Die bruecken die van den keurampt koomen, daervan hebt ons Genedige Heer twee deyl, ende die keurmeyster dat derde deyl.

38. Die maet oft quart daer men te Gulpen wyn oft bier oft eynicherley dranck met vercoopt, sal syn een rechte Colsche quart oft Colsche maet.

39°. Voirt als men die keurmcysteren eerstwerff settet soo hebben wy gesien, dat men die met raedt des gerichts voor dinckbanck settet (aanstelt) ende daer hunnen eydt doet doen.

40°. Voirt hueden und halden die Schepen dat dat meulen vat, dat een meullener neemt van een vat te maelen, dat der molter schotel sesthien sal maecken een gestreecken vat.

41°. Oft 't saecke weer oft iemandt cronet (klaagde) over dat molter vat, dat dat te groot weeze, soo sal der Heer den meuleneer daertoe halden, dat hy dat molter vat voor 't gericht brenge om te besien oft dat gerecht sey.

Het Kapitttel van O. L. Vr. te Aken had in de bank van Gulpen de volgende bezittingen: In den eersten den hoff in den Vroenhoff met synen toebehoir ende met eyner goeden tiendhen (dat is, van harde vruchten). Item, eene goeder thiende te Ophem. Item, eynen halven hoff te Reymerstock ende eyn goede thiende. Item, eynen hoff te Cleynen Welpsdal met synder thienden. Item, te Incber eynen hoff ende eyn goede thiende.

Daeraf syn die Heeren Decken und Capittel schuldich, gelyk die Schepen daerop getuyght hebben, in den Vroenhoff te halden, in behoeff der ondersaeten der banck van Gulpen, eenen taelweerdigen steyr (eenen stier die zyn volle jaren heeft) ende ouch eenen taelweerdigen beyr.

Item die Heeren van Aacken syn noch schuldigh te halden die banck clock van allen stoff, und oft sy gebreecke, soo syn se schuldig wederom te maken op hunnen cost.

Item, is dat Capittel noch schuldigh den hoogen altaer bennen der kercke van Gulpen te halden van misboeck van Kelck ende dat mettenboeck (1).

Item, syn sy noch schuldigh te cleyden den hoogen

(1) Met betrekking tot de kerk van Gulpen vonden wij de volgende aanteekening: Her Gerart van Wittham, (waarschijnlijk Gerard van Julemont, die »leefde in 1306) Ritter, ind Beatrix syne huysvrouwe hebben besat vur hun »jair beganck, den Pastor der kerke van Gulpen III S. ind eynen yegelichen »Altrist XVIII D. ind den Custer VI D. op lant Aleyt in dy strate, willich »Hasemolen nu besitt. Ind dit jairbeganck sal loefliche geschien, mit alsulche »onderscheide off condicie, dat yegelich der gesellen die nyet en weren in der »vigilien ind misse des vurschreven jairbegancks, ja et en were dan in sulcher »noijt dy te excuseren weren, dy en sulden nyet hebben, mer hon deyl off »porcy sulde men deylen ind den (diegenen) gheven dy tyegenwerdich weren."

altaer und te geven van al dat daeraen noot is, om die heylige misse daermede ende daerop te doen, und als sy versleeten syn, soo send men hun die alden, ende sy moeten dan wederom daer nieuwe gereytschap seynden.

Item, die voorschreven Heeren Decken und Capittel van onser Liever Vrouwen van Aecken, ende ons genedige Landheer syn noch 't samentlich schuldigh te halden den bortgen (houtwerk) van der kercken van Gulpen, van onder uyt ten grondt te oeven uyt.

Item, noch syn die Heeren van Aecken schuldig des jaers den clocker der kercke van Gulpen, vyff gerven roggen ende vyff gerven haveren, ende aen den bode van Gulpen vier ende twintigh gerven roggen ende vier ende twintigh gerven haveren.

Item, soo is den voorschreven Schepen voirt gevraeght, oft die voorschreve gueder vry sullen syn van alle beeden, coerweyden oft schettingen, daerop die voorschreve Schepen getuyght hebben: Als der Lantheer gebuyt een beedinge off schettinge te setten in synen lande, soo wordt die gedeylt ijegelycke banck in het land van Raede syn aendeel ende deyl, soo vergaderen sich dan die Schepen van Gulpen, und deylen dat deyl dat hun gesat is, und werdt den Vroenhoff, toebehoorende Decken ende Capittel van onser Liever Vrouwen van Aecken hun aendeel, nae belange van de beede voorschreven, und dat ander op den gemeynen man aen der banck geseeten, naer hunnen besten sinnen, und dit want sy alsoe gedaen ende geploegen, ende van hunnen voorseeten alsoe bracht vonden und geleert (1).

(1) Archief des Graven d'Ansembourg-Neuborg. —Zie voorts ons Deel I. bl. 105 en volgende; alsmede onze opstellen in de Publications van het Geschied- Oudheidkundig Genootschap in Limburg, jaargang 1870 en 1872.

DE HEERLIJKHEID GEUL.

BANKRECHTEN.

Het dorp Geul in 't land van Valkenburg bij Maastricht gelegen, werd in (1545) door Karel V tot heerlijkheid verheven ten behoeve van Conrad van Gaveren. Het had van oudsher zijne eigene dingbank en zijne rechts-costumen. Deze zijn ons bewaard gebleven door Willem Cocx, Schepen aldaar, die ze (1545) in erbarmelijk taal afschreef. Zy luiden als volgt:

Dye banck te Goele.

In den ersten eyn man dye eynen commer scleyt (eene civiele actie inspant) der gestyt jaer ende daech soo rekenen, die rechten maken seven Vleemsch, dry den Vaecht vier den Schepen. Item, der commer ontsleyt der mot borghen setten eyr (eer hij) der commer ontsleyt. Die rechten (bedragen) eyn orken.

2e. Eyn die gerastert werd (aangehouden wordt voor schuld) die rechten alsoo vuell als eyn daech doen (dagvaarding), ende dat geyt myt der sonnen ute, ende mot den heylighen sweren nyt myt sonnen uytter hameyen te gaen (niet bij dag buiten de valderen, of buiten de gehuchten te gaan).

3°. Eyn ontffengnysse aen den Heyr (Leen- of cynsheer) maecken tweentich pynghen (penningen) twelff den Her, en acht den Schepen van Goele.

4°. Erffpaecht ontffanghen dye rechten (bedragen) eyn orken.

5°. Dye doer dye gereychten eyn kuer kyesen, daervan hun rechten seven Vlems brabants, daervan hebben dye partyen ouch dye beyst laten volggen, off lusschen wyllen (de keurbeest laten volgen of lossen) des hebben sy beraet veertheen daehgen, ende des steyt dye beest op hunnen anx (risico).

6°. Eyn pant te tuenne (aanslaan), yst koey off part, dat sal dry daeghe staen, wan 't myt rechte angeslaghen is, lusschen sy nyt (wordt het niet gelost) zo ys 't verbleven, soo mach hy 't te merden voeren ende vercoepen, geldyt mer dan syn soem, dat mot hy den anderen weder keren.

7°. Geryt got (roerend goed) sal staen acht daeghe.

8°. Erffgoetz (onroerende goederen) sal staen veertheen daeghe.

9°. Eyn man der eyn Momber setten wylt, der Momber maech daech doen ende eyn claecht geven off te prenpael were (een voorspreker of Procureur kan doen dagvaarden en klacht indienen, juist als ware hij de principaal zelf).

10° Eyn man den hy (die hier) in dys banck te recht steyt ende hy hefft buerghe, ende kaen hy dye lueden toe wysse doen (te weten doen), dat sy voer die banck comen, hy sal doen gebeijden mytten boode ter conden, daer en sal der Vaecht geyn rechten off hebben.

11° Eyn man der in eyn Vaechtgedynge bedaecht wert, die mot alsoo goet penghen (zoo veel penningen) leggen als hy hem kynt schuldych te syn, ijs 't saecke dat sy in 't recht comen, dat mot veranteren (verdedigd) werden op den selven daech, offt cleger (of de klager) wert an syn pant gewesen off in syn claecht.

12° Op eyn ander gedynge erffgoet te veranteren, der koempt den darden gedynghe tyts ghenoch.

13° Gereyt goet to veranteren, op den ersten gedynghe dar hy claecht mot den anderen (de tegenpartij) veranteren.

14° Affverboet (afverbod) te doen als van eynen ghewesen vonnysse, dat sal den boede doen dry daeghe nae den anderen, dat ersten geboet (kost) eyn cleyn boetz, dat ander eyn cleyn boet, dat darde eyn grot boet, dat vyrde geboet wyl en gewalt (grootste boete).

15° Affverboet sonder vonnys, als die sonne onder is, soe mach hy halden off nyt.

16° Eyn pant te keren (tegen te gaan) maeckt eyn grot boete van pynden (van panden).

17° Eynyche partyen begeren eyn saecke te scryven op dat Schepenboeck, moeten voer dat rycht (gerecht) van Goell komen ende belyenen dat te beyden sy dyn (te beider zijden), daer moeten die gansen gerychten hoen rechten aff hebben, te weten: ydder (ieder) schepen eyn alden grot, ende den scryver (Griffier) eyn caen wyns.

18° Eynyghe partyen dye Schepen buten lans leyden, daervan beloopen hoen rechten van der mylle eyn stuver brabans yllychen Schepen, ende twe alden grot ende hoen kost. Item gaen sy voerder dan dye myll, daervan sint sy sculdych vyr alde groet vuer Schepen ende hoen kost, den Vaecht acht alde groet ende syn koest.

19° Eyn man daer hy begert eyn clerenys (wetsverklaring of record) op eyn Vaechtgedynghe, van buytensluyden, die rechten maken (bedragen) eyn orken, gheyven die gherychten eyn getuych off eyn brych (geeft het gerecht daarover een schriftelijk bewijs of bericht) van sych, daer van beloeppen dye rechten, den Schepen yllyck (elk) eyn alden groet, den Vaecht twe alden groet, ende van den syeghell (zegel) eyn vierdel wyns ende hoen kost.

20° Eynych man den hy (die hier) zoe recht steyt ende syn claecht gemaeckt hat, ende in 't andert koemen is

(gedagvaard is) ende nyet en koempt, ende den Vaecht syn recht, der wert op syn not (nood) gewezen. Not soe te bewysen dat is, dat hy onder syn sacrament lychet (krank ligt) off Heeren not, off ghefanghen saet, oft in dat ysser sytten gesloeten.

21° Als der Vaecht off dye Schepen buytten lans (buiten dorps gaan) ende hoeren af eyn verbaryck (gerechtelijk onderzoek), daervan hefft der Vaecht voer syn rechten, vyer alden groet ende syn koest, yllych gerychts man twe alden groet ende syn koest, ende den scryver al soe vol (veel) als eyn Schepen.

22° Is 't dat eynych man ghewalttyecht saecken aendryff (geweldige zaken of misdaden aangeeft) dat maech der Her soeken ende vynden over den dye misdaen hefft (dat mag de Heer of zijn Scholtis vervolgen tegen hem die misdaan heeft).

23° Eyn man der hy in der bank van Goll eynen momber (Procureur) hefft gesaet, syn recht te voervachten myt recht, der momber der daer momber is, der en mach geyn momber (geen plaatsvervanger) setten oft maecken, myt recht soe spreken off't hy selver were.

24° Eyn momber soe setten off tzo maecken coest (kost) eyn orken.

25° Eyn momber te ontsetten off wederropen, eyn orken.

26° Eyn man dye ingelaecht wordt tzo leysten gerychtelyck (in een herberg logeeren op kosten *(last)* van ongelijken) dat koest twe Vlems.

27° Der den anderen te leysten in lycht der mot den (dien) open doen dry herbergen, daer mach in eyn ghaen daer in wylt, zo hy des daechs eynnen veggen (wittebrood) ende eyn caen byers (een kan bier) off is 't dye groete leistinck, sóe maech hy des daechs nyemen vor eyn blanck brabants, in des mot der vurscreve man, der den anderen

inlychet vyertheen daeghen voer ersten dye herberge open doen, ende der letsten maech twe daegh uyt blyven, op den darden daech maech eynen myt hem nyemen ind verteren dat hy op twe daech soude vertert hebben.

28° Eyn verbot te ontslaen, dye dat ontslaen dye moetten burghen setten des rechts te waechten, soe wes rechten den Heer daeraen verschenen were, ind partyen.

29° Eyn man der tzo Goll so recht styt van Trichter luyden (Maastrichtenaren) off van andere buytensluyden, die begheren eyn koepye uut der claecht off proses, als van der claecht, ende vermyten (*vermet*-getuigenis) ende gheyn getuych van sych te geven om hoen rechten laeten volghen, so beloepen dye voerschreve rechten van den Vaecht anganden, op twe alden Grot ende syn kost tot vyeren toe, ende dye alsoe voel (veel) als eyn Schepen, ende den boede halff soe voel als eyn gerychman, des moeten sy begheren soe baelde (zoo haast) als sy van konden (getuigen) ghesloten hebben.

30° Eynich man der in der banck van Goell ontfynghe eyn cleyn wonde, ende hy wyllys te (wilde ze) verberghen, dat sy voer dye Schepen nyet en koempt, off voer den Her, der sall so menghe grot boet syn (zoo menige groote boete beloopen) als hy cleyn wonden hefft.

31° Dye gedaecht werden in eyn Vaechtgedynghe, ende der Vaecht en koempt nyt, so steyt die denlycheyt (de zaak) tot den anderen Vaechtgedynghe gelyck off 't op den sellver werre.

32° Eyn man der eynen deyt gestaen aen der banck, en den ander verandert (antwoord) dat hy hem niet en kynt (niets schuldig is) en hem te onrecht doe gestaen, so is der sellver op die koest (kosten) ende op eyn cleyn boet aen den Vaecht.

33° Eyn man der aen dys Heren rode geloeff (zie over 's Heeren roede hierboven) ende nyt en hylt, ende die weder partyen claecht daer over, so is der op eyn grot boet, dęr des geloeffden gedaen hefft.

34° Twe partyen in den banck staen te rech, ende eyn vonnys daeraff geganghen is, ende sy hebben te bey syden boergen gesaet, ende daer eyn op eyn onrecht verantert gewesen werdt, ende wydder op eynen aen spanen (weder op nieuw procedeeren) ende sy en setten dye voerschreven boerghen nyet op en nyen (opnieuw) so sal der voersten borge ontlast syn, soe verre Her en partyen genoch gedaen.

35° Eyn man der gerychterlyck geloeff eynych peys (verdrag) off ander saecke, ende dat nyet en hylt (boudt) ende dye wydder partyen claecht, so is der selve, dye nyt gehalden en hefft, op eyn grot boet.

36° Eyn man der claecht over eynyche personen al van gewalt (gewelddaden) der sal gevallen syn aen den Her eyn grot boete, der (die) dat gewalt deyt (doet).

De keurmeesters te Geul zwoeren den volgenden eed:

Daer ych toe gheordynert ben als tot eynen cuermeyster, dat ych cueren sal byer op eynen blanck brabants, dat brot off te wenych gebacken, die weggen sy syn derf (bedorven) off te cleyn, off te wenich gebacken; dye moelter in dye moelen off sy te cleyn were, smaut maet, wyn off mey te koeren, ende sal al 't ghyn kueren, dat kuerbaer is sonder eyniche ergelyst, noch om goet, noch om frunschap, noch om ontsien, noch steeck op dyn vyngher op allet ich geswert ende geloefft hebbe, dat sal ych steyn (stevig) ende vast halden soe mych Godt helpen ende alle Hylyghen.

VALKENBURG.

Landrechten.

Over het Valkenburgsch leenrecht deelden wij (Markgraafschap Hoensbroeck, bl. 271 en volgende) het een en ander mede. — Thans geven wij de costumes der vier hoofdbanken dezes lands, zoo en gelijk wij ze opgenomen vinden in een folio register (1) vroeger (1649) toebehoord hebbende aan Stephan Fabritius. Elke hoofdbank had hare eigene onderling weinig verschillende rechten en costumen. — De landrechten of dezulke die voor geheel het land verplichtend waren volgen hier:

WYE MEN DIE NOET (NOOD) SAL BEWYSEN.

Ein man die daer geroepen werdt op syn noet (die gedagvaard en niet verschenen is) in einige banck van den voerschreven lande, der moet bewysen in den iersten, dat hy tusschen zyn slaeplaken kranck gelegen heeft, — dat moet hy bewysen met syns sellefs kerspels Heer, ende met syne nabueren die ter goeder famen staen.

Ten tweden moet hy bewysen Heere noet, dat is, einich man der geboden werdt voer der banck, ende hy wyste (wist) enige saecken, die den Heer van den lande aen syne eer, off schade des gemeine lants dragen mocht, — soo verre hy des bewysen conde.

(1) Een gelijksoortig register bevindt zich *aux Archives générales du royaume*, te Brussel. — De Raadsheer Stas geeft in zijn *rapport sur les coutumes de Looz*, bl. 43 aan enkele hoofdstukken van dit register eene onjuiste interpretatie.

Ten derden, moet enich noet van water bewysen, soo dat hy op wegh gewest is om ten gedinge te comen, ende dat water alsoe groet is worden, dat hy in anxt is gewest te verdrincken, ende drywerf versoicht doer te gaen, ende allemael dat water aen syn knyen staet; — sonder argelist daerinne te keren (te gebruiken), dat is te weten sullicx te bewysen met goden konden, oft met synen eyde, in soe verre hy ter goeder fame steit.

Auch is 't noot of 't saecke were dat einige vrouw eins kints in arbeit ging, ende nyemant en konde krigen der om die wyssvrouwe (vroedvrouw) ginge, oft einigerhande saecken, die der vrouwe oft den kinde aendragen (aangaan) mocht, des lyffs dat eynigen man toebehoert, daer met sal hy oock hoot bewysen.

Wye men einen Schepenstoel verspreken mach in den lande van Valckenborch.

Einich man der einen Schepenstoel verspreken wylt (onkundig wil verklaren) der moet op den staende voet ein beeter leeren (een beter recht) sonder omkeeren oft van der banck te gaen, en soe korts (in zoo korten tijd) als der Vaegt op ten derden Schepen gemaent (gerequireerd) heeft; ende beit hy (wacht hij) soe lange dattet over den derden compt, so en mach hy niet verspreken; ende is 't saecke dat hy sy (de Schepenbanck) verspreekt en hun ghein beter (recht) geleeren kan, soe sal hy staen in des Heeren wylle, ende syn goet verbuert haen, ende (aan) eynen ygelicke Schepen ein groote boete. — Ende is 't saecke dat hy den Schepenen ein beter leert, soe sal hy van gelycken ein groote boete haen (hebben), ende die Schepenen sullen staen in des Heeren wylle ende lyff.

Wye men ein banck sluyten mach in den voerschreven lande.

Eenich man der ein banck sluiten wylt (wraken wil) der sal setten goede borge, sluyt hy die 't onrecht dat hy die te recht weder op doen sal, ende is 't saecke dat hy se te onrecht gesloten heeft der sal in des Heren wylle staen ende lyff.

Wye men eine maeghdom beteren sal (1).

Eine vrouw die eine man gehaedt heeft (eene weduwe) die saeght (zegt) dat me heure maeghdom betere sal, der en sal men den maeghdom niet beteren.

Eine vrouw die (reeds) ein kint gehadt heeft, der en sal men den maeghdom niet beteren.

Eine vrouwe die heure maeghdom gebetert is, die en sal me auch niet beteren noch eins (geen gerechtelijk herstel verleenen een tweede maal).

Waer men af penden mach.

In den iersten, men mach penden (pand nemen of beslag leggen) van des Heere druck (wegens schuld of belasting aan den Heer); ten tweede van verdiende loen, ende derdens geystelycke guedere; ende so wes einich man anders te schaffen haidt (heeft), dat moet hy versuecken aen der banck (aan het gerecht).

Wye men syn penden weder nemen mach, die t' onrecht gepandt werdt.

Einich man der gepandt werdt van ymant den hy niet schuldich en is, soe en mach hy die penden niet weder nemen, hy en moet den bode der die pende versueckt (terug vordert) ten heylige sweren, dat hy den man niet schuldich en is, sonder argelist. — Al soe verre der man

(1) Eene onteerde dochter had tegen haar minnaar een wettig verhaal.

ter goeder fame steit, soe sal men hem syn penden volgen laeten.

Waer 't saecke dat enich mans goet gepant worde, der buyten 's lants were, soe sal der gene der doen penden hait, goet gewiss doen (zekerheid geven) den Heere, of 't saecke were dat hy 't onrecht pende, dat hy te recht weder keren (terug geven) sal, ende so wes der man beschadicht is te richten (te herstellen) sonder argelist.

Wye men erftaele overgeven sal nae den landrecht van Valkenborch.

Einich man der erftael over geven (vaste goederen overdragen) sal, der moet dat goet ruymen jaer ende dach, ende 't goet niet nutsen, gebruicken noch vromen in einiger wys. Ende weer 't saecke dat der gichter (verkooper) des goets ruerden binnen jaer ende dach, ende dat goet decht te hantplichten, die vruchten ende sekerheit daer van te coemen gebruickende te heffen ende bueren, dat en sal gein letsel, hindernisse oft gebreck inbringen van der gichte (van den verkoop) het en geschiede met consent ende wyllen dergene den (aan wien) dat goet overgegeven were.

Wye men gereyde haef overgeven sal.

Einich man der tusschen syn vier stapelen licht (die goed gezeten is), ende gerne syne gereyde haeff (roerende goederen) besetten soude, der en sal noch en mach egheen gereyde haeff ewech besetten (vervreemden), hy en geef dan cleerlick dat goet ende gereyde haeff, sonder enich vertreck, uyt synder hant. Ende weer 't saecke dat hy enich goet besetten wylde ymanden des hy niet en geeft uyt synder hant, dat en mach hy niet doen, het en sy met consent synder wetliger huysvrouwe.

HEERLEN.

BANKRECHTEN.

Deze hoofdbank verschilde daarin met de drie andere banken des lands Valkenburg, dat zij benevens de civiele ook eene crimineele jurisdictie had, een privilegie dat haar allicht werd bijbehouden toen ze haren titel van vrije heerlijkheid tegen dien van hoofdbank verwisselde. — De costumen dezer bank, opgenomen in bovenvermeld register van Stephan Fabritius, werden gekopieerd, in 1503, door Willem Scijngels, gerechtsman (Schepen) te Heerlen, en daarna, in 1574, door Mathijs Vijgen, zoon van Peter Vijgen, Schepen aldaar.

Van breucken ende boeten.

1° Einen man te kommeren kost ses bouschen, ende binnen dorps vyff bousschen, den Scholtis twee, den Schepen twee ende den bode een bousch binnen dorps en twee bousschen buyten dorps.

2° Ein kommer boete in 't scholtys gedingh kost vyfftheen bousschen ende in 't voogt gedingh is 't vyff merck.

3° Einen doen gestaen (doen verschijnen voor 't gerecht) kost twee bousschen, die hadt der Scholtys; end ein bestaende boete, ofte ein voust schlagh (oorveeg) veertig denaris; — in 't voygt gedingh het dobbel.

4° Van eine cleene boete hebben die Schepen ein ort, te weten vyer bousschen, ende die groete boet dobbel, ende den Heer moet ze inwerven (invorderen) wanneer die gerichten willen, ende voorts alle breucken.

5° Imandt der gerichten houdt (het gerecht verzoekt) buyten den dorp Herle, ende binnen der banck, daervan hebben die

Schepen elckein twee alde groeten, eene (elke alde groot) te betaelen met vyer bousschen, ende de kost; den Scholtys soo veel als twee Schepen, den bode so veel als ein Schepen; — buyten den banck ende binnen lants het dobbele.

6° Buyten lants vyer *kauyt* (eene munt) des daechs ende de kost, ende vry uyt ende in te leveren (vrije heen- en terugreis) ende den Scholtys dobbele.

7° Buyten lants ein momber te setten daervan hadt der Scholtys ein stuck gouts, ende ein vierdell wyns ende de kost, ende den Schepen oock so veel.

8° Einen keur te bedingen, daervan hebben de Schepen twee goutgulden.

9° Ein orken is acht buysschen, maken ontrent dry stuver ein ort brabants, van welcken orken die Vaeght heft de helft, ende van allen cleynen boeten ende metstrecken hebben die Schepen dat vierde deyl.

10° Dat verckensgeldt (?) te setten, daervan haven de Schepen een groet vercken ende een cleen vercken ende een vierdell wyns.

11° Einich man ofte vrouw de geboden were te konden (die als getuige gedagvaard is) ende nyet gehoersaem en were ten iersten ofte te anderen mael, ende comen ten derden mael, die en sullen niet versuymen (niet strafbaar zijn), maer en comen se nyet ten derden maele, so sal men se boeten, is 't syn ierst, mit eine cleyne boete, maer soo het den derden mael is, met eine groete boet, ende dan sall se den Heer voer der banck bescheyden ende voerts (vragen) waeromme sy ongehorsaem gewest syn; — naer de redene mach dan voerder recht gedaen werden aen den Heer, ende oock aen de partey dewelcke dat aen off entegen gaen mach.

12° Twee partyen die op denselve dagh te recht stonden ende mit orloff weren van den recht gecomen, ende

de saecke verbuntlich weren ende aen vrinden (aan scheidsmannen) overgegeven, ende de vrinden doen uytspraeck. Ende de partyen souden daermede des selffs recht aft syn, ende de kosten betaelen, eer se weder met nieuwe recht sullen sprecken; naer inhoudt der spraecke (uitspraak) dewelcke geschiedt is tusschen Heer Wemer ende Jan Kettelaer.

13° Haerer twee die te recht stonden om erffgoet (vaste goederen) ende dieselve die het mitt recht versoeckt, woude den anderen uyt den henden nehmen, ende nimpt (neemt) het buyten consent ende wille des anderen, ende der ander lydt het (gedoogd het), niettemin de Heer 't verboden hebbe, ende de aensprecker en wil het niet laeten van den verboeden (wil zich aan 't verbod niet stooren), ende dat recht giengh ende omgiengh den aensprecker (het recht ging achter den aanlegger om, — werd in 't ongelijk gesteld) soo soude hy sculdich syn den anderen (den verweerder) syns schaden te rechten (te herstellen) ende den Heer (den Landheer of zijnen Scholtis) soo mennige boete vervallen syn, so deck (dikwijls) als hy het goet gebruyckt heeft nae den verbott dat hem niet te min van den Heer geboden was.

Dit syn alsullighe puncten als des dorphs banckrecht van Herlen is, als die Schepenen van Herlen van yren voervaderen vonden haffen, naer ons besten weete.

14° Soo is 't ein alt hercomme dat me vaeghtgedinghe plecht te dinghen drywerff in den jaer, te wete dat ierste gedinghe nae derdthienmisse (Driekoningendag) dat ander is dat ierste gedingh nae Paesche, dat derde dat ierste gedinghe nae St. Jansmisse in den somer (1).

15° Soe wanneer men vaechtgedinghe helt, soe sal der

(1) Zie voogdgedingen in de landen van Overmaze, in ons opstel, Publications etc. jaargang 1870.

Vaecht manen nae des dorphs recht, so bidden die Schepen om orloff te beraden sich, so staen sy op en beraden sich, en comen wederom ende seggen, dat me twe kuermeysteren voer het broet kiesen sal, om te besien of 't broet op 'syn gewicht is. — Voerts twee kuermeysteren tzo den wyn, twe kuermeysteren tzo den vleisch ende visch, noch twe kuermeysteren zu den bier.

16° Van saecken die aengehaven werden van gestaen in der banck, in den gedinghe die der Scholtis besittende is, ende uytgedragen (verwezen) werden in een vaeghtgedinghe, daervan is die boete twe bescheyden buysschen, maken dartien stuver brabants, daervan heeft der Vaeght 't darde deyl ende die Schepen dat vierde deyl.

17° Deze kuermeysteren sullen comen op 't vaeghtgedinge ende vroegen (aanklagen) allen dengene die boetafftich syn. — In den iersten vracht hy den kuermeysteren van den broet, so is die boete daerop alsoo deck ende menichwerve als sy breucklich syn, so deck sullen sy syn op (verbeuren) dry schillinck, halff den Heer ende halff den keurmeysteren. So menichwerven als ymant syne wyn ongekuert opdoet, also deck is hy boetachtig, dat is vyff merck halff den Heer halff den kuermeysteren. — Die boete van den vleisch is vyff stuver, die boet van den bier negen stuver.

18° So wat boeten dat vallen in den vaeghtgedinge daer haven die Schepen acht stuver aft, ende van eine kleine boete haven die Schepen vyer stuver.

19° Die in des Heeren recht stont (wier zaak aangehangen is) ende versoenen sich buyten den Heer, is 't saecke dat het in 't Vaeghtgedinghe is, so seyn sy op eyn grote boet beyden, maer is 't in het Scholtissen gedinghe so syn sy op ein clein boet.

20° Erlaessen eydt op ein vaeghtgeding daervan heeft der Vaeght ein veerdel wyn, ende die Schepen haven daer

niet aff, mer op des Scholtis gedinghe is het ein halff verdel wyn.

21° Wer den anderen doet gestaen in 't recht voer die banck in den vaeghtgedinghe, ende is het saecke dat dergene verliest die men doet gestaen, so is hy op ein vrevel (gewelddaad) dat is te weten viertich denaris tweewerve, mer op den Scholtis gedinghe is het mer viertich denaris.

22° Als men die gemeinte leidt (beleidt of constateert) ende ymant die gemeinte overtuynt (daarvan afneemt) off bebouwt, also mennige steck (staak) als op dat holt ende op die gemeinte staet, also mennige boete. Ende so wer den andere overtuynt heeft, also mennige holtsteck als hy den anderen overtuynt heeft (op des anderen eigendom gesteld heeft) en des anderen dat claecht, also deck is hy den cleger, ende also deck den Heer boetafftich.

23° Vort is tzo wissen, die chenssen (accijnsen) van allen saecken, dat van einen perdt dat men vercoept dry denaris, ende auch van ein koye, ende twe verckens dry denaris, ende auch van vyer schaep; ende ein groot stroy buckinx dry haller; ende ein ton herinx dry heller; ende ein sack salts dry denaris. Ende van ein mud rogge dry denaris; twe mud haveren dry denaris, mer den (maar dien) het selve gewassen is, der en sall daer niets aff geven, mer wer dat einich gilt (koopt) op winninge (bij de pachters), der is die censen schuldich.

24° So wer den anderen commert, ende der andere dat gedinghe wint, so en is den Heer daeraen niets verschenen, ende so den cleger wint, so is den Heer ein boete erschenen sy mach kleyn syn ofte groet.

25° Wanneer ein Vaeghtgericht beroepen wert, daervan haven die Schepen vyer albus, ende der Vaeght heeft niets.

26° Soo eynige twee partyen in den recht staen verbonden, ende sy bleven beyde uyt, sonder orloff des Hee-

ren, ende den Heer doet daerom maenen, soo sullen sy alle beyde boetafftich syn, ende weder met niew recht spreecken den dat belieft, ende sullen des iersten rechts aff syn.

27° Einich man der den andere gewalt (geweld) dede, het were van slaen, of van ander gewalt, ende dergene den die gewalt geschiedt were wilde spreecken (aanspreken) der ander, ende hem die gewalt beteren eer hy hem antworde sprechde vor gerichte (en deze wilde de zaak afmaken eer ze voor het gerecht kwam) de gewalt hoort den Here toe, den (want) is er eine schaede ofte smarte gescheydt (geschied), van den gewalt sall eynen gericht (gevonnisd) werden ende anders niet.

28° Also in der kircken geboden is (afgekondigd is) ende verboden, dat gein man slachvinsteren maeken en sal om duyven te vangen, soo hebben de Schepenen gewesen (gedecideerd) soo wer daer tegen dede, dat hy solde boetachtich syn.

29° Einich man oder vrouw oft der ymant syn tuynen toebreeck (heining verbreekt) ende beclaecht worde, der off die sal boetachtich syn aen den Heer ende auch aen den cleger.

30° Die borgemeysteren des dorphs Herlen, op dat der Schepen van Herle gewesen haet, alle bruecken die vallen als van geboden in der kircke geschiet, als dat gein man noch vrouw, in der heyden houwen (vlaggen) en sal, noch auch der heyde gebruycke, sy en gehore totter heyde (ten zij ze tot de Heerlerheide behoore) ende so 't were dat vrouwe off man, der daer boven bevonde worde daertegen doende, der off die sullen die borgemeyster, off der schut (gemeentebode) off einich man van den kerspel van Herle, mogen halden (aanhouden) ende die boete off misbruyck sullen totten dorph (ten behoeve des dorps) gekeert werden, overmits raet der borgemeysteren van Herle.

31° Noch haet der Schepen gewesen, naer geboden der borgemeysteren in der kircke, als te graven in des dorphs graven (grachten). Ende so wer (wie) der niet gehorsaem en were, so sullen die borgemeysteren den-off die ongehorsaemen mogen penden, ende die boeten mogen keren in des dorphs profyt.

32° Soo wer den borgemeysteren overlage dede, smelycken ende qualyck spreken in orbaer des dorphs ende herlicheyt (gezag) der borgemeysteren, der off die sullen boetachtich syn aen den Heer ende auch aen borgemeysteren, soe verre dat sich bevonde dat de borgemeyster recht hadden.

33° Ghein man en sal in die stoppelen hueden (vee in het veld drijven) in den aoust (oogst), der daerin niet en gehoert, ende worde ymant daerover gepant, het were metten Borgemeyster, metten schut off metten nabueren, die boete sullen die borgemeysteren mogen componeren ende bueren tot profyt des dorps.

34° Wer (wie) einiche graven (wallen) off vestinge, van de borgemeysteren ende met raet der Schepenen doen vestingen off opwerpen, wederom nedersteecken en ontvestinge, het were man off vrouw, der off die sullen boetachtich syn.

35° Wanneer ein vat off mate geeken (geijkt) off gebrant werdt voer den Vaeght ende de Schepen, dat kost ein vierdel wyns, halff den Vaeght ende halff den Schepenen.

36° Ein man soe tot einen principaelen eydt is gewesen, ende sall den doen, die sall eerst aen syn ontste (onderste) cleet tasten, ende sullen laeten peysen, ende dan sal hy den Vaeght off den Scholtys bidden den heyligen ende eyns Stevers (getuig of medezweerder) ende sal den Stever heyssen (noemen) mit synen naem, ende dan sal den voerspraeker voerts den man annehmen als sich dat gebuert, ende wort hem den eydt erlaeten (toegestaan) by den Vaeght, soe is hy ein veerdel wyns schuldich, is het by den Schol-

tys, soe is 't mer ein fles wijns, ende daer en haven de Schepenen niet aen, ende den voornoemde eydt sal op de knye geschieden, want als 't anders geschiedt soe en is den eydt niet goet.

Dit naer beschreven is bescheyden op Dijnsdach naar St. Severynsdach in den jaere 1503.

Eyn deyl van den onderbancken hebben gevraegt etlichen van den gerichte van Herlen, mit naeme Jaspar, Peter, Paulus, ende in de eerste vraeg off ein Leenheer well einen dwingen mach goet te ontfangen (op te dragen) dat hy gegolden heeft. Ende dergene die het gegolden heeft en wild 't niet ontfangen ende were te vreden mit dengenen die het hem vercocht heeft, ende daer hy het van heeft. Daer van spreecken de voerschreven gerichte, dat der Leenheer moet te vreden syn by also ver hy einen ophelder hadde, derer noch van denselven goet hadde daervan hy hadde den eydt gedaen.

Dit is der Schepen goetduncken als van molendwanck.

1° Alle diegene die in der vrijheit (de voormalige heerlijkheid) wonen, die sullen in den dwanck syn (verplicht zijn) in des Heeren muelen te maelen (1) ende die des Heeren erff haven (alsmede die 's Heeren leen- of laatgoederen bezitten).

2° Ein molener sal synen molterpacht heysschen ende heven, daer men den (dien) der molen gilt (schuldig is) ende daervoor doen penden binnen jaers, ende over jaer (als de pacht langer ten achter is) met recht spreken (gerechtelijk procedeeren).

(1) Des Heeren muelen, dat is waarschijnlijk de molen van Schandelen. — In 1121, gaf Adelberna van Herlen, eene verwante van den graaf Theodorik van Aar, Heer van Heerlen, aan de abdij van Kloosterrade eene erfrente van 10 Solidos en 3 obolen, Keulsch geld, gehypothekeerd op den molen van Wanle (Schandelen). Ann. Rodenses.

3° Einich man der in den dwanck woont, ende van den dwanckmolen gemalen heeft, ende einen anderen molener syn mauwer (granen) geeft te malen, dat mach des Heeren molener, metten bode in desgheens huys off op der straete aen sich nemen (in beslag nemen) als verbuert goet. Is het meel off deich, of is het broet, het sal verbuert syn; ende dat sal der molener den armen luyden geven, off hy wijlt.

4° Were het saecke dat der off die alsoe verbuert hadden als voerschreven is, ende sy hadden den molener malens aengesonnen, ende den molener haelde hon mauwer niet binnen eynen halven dach, ende geven het daernae eynen anderen molener te malen, dat sullen sy gedaen hebben sonder verbueren.

5° Der molener sal eyn ygelyck syn meel heim (te huis) bringen so bald als hy kan, ende op het lanxte binnen 24 uren, ende sal ein ygelyck bescheyt ende recht doen van syn mauwer, soo wat syn coren geeft boven syn rechte molter.

6° Were 't saecke dat der molener einigen syn mauwer niet alsoo heim en bracht, dat sal der molener dem (dien) terstont richten (terecht maken); indien dat hy te cleyn (te min) bringt, soo mogen der off die terstont dat molenperdt metten bode off zonder bode aen de aix (as) binden bys (tot) soe lange dat der molener daervan voldaen heeft.

7° Off der molener dat perdt nae sich nimpt sonder voldoen, dat sal hy metter boete doen als der Schepen daerop wyst (uitspreekt).

8° Is ouch einich der in den dwanck is ende compt in der molen malen, ende ein ander buyten den dwanck, so soll dergene der in den dwanck is voer laten malen.

9° Der molener sal gehalden syn dat mauwer te halen, off 't noot gebuerde, eine banmyle wechs omgancks (eene mijl ver buiten de limiet van den dwang.

CLIMMEN.

Bankrechten.

De Stadhouder-Voogd des lands Valkenburg benoemde de rechterlijke ambtenaren in de hoofd- en onderbanken dezes lands. Dit recht werd hem, voor wat de bank Climmen betrof, nu en dan betwist door den Proost van Meerssen. Deze was, telken voogdgedinge, den Voogd, zijnen knecht en het gerecht, kost en drank schuldig, alsmede haver en hooi voor des Voogden paarden. — De costumen dezer bank zijn vervat in 15 artikelen.

1° Soo wer einen commer aenslaet, in der banck van Clemmen, dat dreeght in der somme vier alde groet, dat is te weten den Schepen twee, den Vaeght eine ende den boede eine.

2° Der einen man doet dach doen (dagvaarden) voer der voerschreve banck, der moet geven den bode ein alde Vlems, ende binnen den durp, ein halve alde Vlems.

3° Were 't saecke dat men enich man dede ter konde (getuigenis) gestaen voer der banck, der (dien) moet me geven ein buysch, ende dat te betaelen met seven vilguten Trichter peijen (Maastrichter geld).

4° Einich man der den anderen te leisten legt (te last van ongelijken legt) in der voerschreve banck, der moet hem ope doen dry herberge, in der banck als sy daer syn, so sal dergene der daer te leysten gelacht wert doen der kuer van den voerschreven herbergen.

5° Als men luijckinghe (beschot) doet in der banck, off in der kercken luijckinge geboden woert te doen off niemans in syn vruchten schaden te doen, daervan gebuert den Vaeght ein cleyn boet van den genen die brokelyck bevonden werden, daervan hebben die Schepen die vierde deyl.

6° Van eyn gastrecht, daervan gebuert den Vaeght alle dagen acht alde groet ende die cost voer hem, synen knecht ende die perden.

7° So wie boven het geseth (keurmeestersprijs) tapt, brouwet sonder verloff, daervan is hy schuldich dry alde groot te verdeylen, dry deylen den Vaeght, ein deyl den Schepen, de ander de keurmeysteren, ende dat soe deck als men aff ofte aengaet. Ingelix verbuert men van den broede dat so licht gebacken woert ende 't selve behoert men in stucken te snyden ende laten vercoupen.

Wije men ein oirken betaelen sal.

8° Ein oircke in der banck van Clemmen is twee alde Vlems.

9° Twee parthyen die aen dat gericht stonden ende van den gericht genomen werden met wylle (wil) des Heeren; ende koeren (kiezen) hun vrienden (scheidsmannen) op beide syde twe ofte dry, al so veele als sy wolden, nimmer voer recht te komen als van den puncten, ende op eine welcker (willekeurige boete) soo verre der niet en hielde (niet werd volgehouden) van eeniger syde.

10° Ein clerenis (record) van den Schepenen van Clemmen is twe alde Vlems, die (de verzoeker) sal alsullicke welcker betaelen als daerop gesath is, ende wederomme mach dene (den anderen) aenspreken in een voerder recht.

Wye ein wert (waard) doen sal einen der metten gelaege ontgaet.

11° Einich man der in der banck Clemmen in einich werdtshuys geteert hedde, der buyten der banck geseeten were, ende den werdt met synen gelaege ontginge, der sal verbuert haen ein groet boete, te weten acht Rinsgulden, soe verre als der Heer gereyken kan. — Ende is 't saeck dat einich man in der banck geseten, in einich werdtshuys geteert hadde, der mach eweg gaen met syn gelaeg dry dage lanck sonder einige schade, ende is 't

saecke dat hy den Werdt niet en vernuecht achter dat den derden dach overgegangen is, soe mach der werdt penden metten bode.

Wye men ein thienhoen betaelen sal.

12° Der ein thienhoen (cijns-hen) schuldich is, ende dat gelt daer voer wylt betaelen, der sal dat betaelen met ses vilguyten (eene munt) Trichter peye, ende nyemant is thiende hoender schuldich dan der heeft roeck opgaen (die gehuisvest is).

13° Ein thienhoen is — *in natura* — wanneer die hinne die sy uytbracht (uitgebroeid) heeft ende leet sy gaen, ende niet meer naer en leydt, ende sich selver behelpt (dus een volwassen kieken) daer met mach men ein thienhoen betaelen.

Die dry boeten in der banck van Clemmen.

14° In den iersten dat lyf (het leven) ten wylle des Heeren; — ten andere mael acht Rinsgulden; — ten derden mael vyfftien alde vlems.

Dit is van den chens (cijnsgeld).

15° Twe brabants maken in der banck van Clemmen einen alden Vlems. — Twe alde Vlems maecken eynen alden groot. — Wer einich Schillinck schuldich is in der voerschreve banck die mach hy betaelen, dry Schillinge met acht vilguyten Trichter penninck. — Dry Engelts te betaelen met einen alde groot. — Acht D. (denaris, duit of penning) einen alde groot. — Einen Herschen Schillinck met einer halver buyssche. — Einen Herschen penninck met eynen eycx (Aker) halder. — Einen D. (denaris) te betaelen met ellef haller van Tricht. — Der in der voerschreve banck schuldich were einen mr. D. der mach sy betaelen met seven werven seven vilguyten Trichter paye.

MEERSSEN.

BANKRECHTEN.

De Proosdij van Meerssen had hier, even als te Climmen, uitgestrekte bezittingen, waarover zij niet slechts de grondheerlijke maar tevens zekere rechterlijke bevoegdheid uitoefende. — Vandaar dat deze Proosdij bij de costumen dezer bank betrokken is.

Van den versueck der gemeynten ende nabueren der dinckbanck van Merssen.

1° Wye men einen Schepen setten sal als der noot (noodig) is, soe sal der Vaeght den Schepen bevelen op hunnen eydt, dat sy einen kiesen der den Heer ende der bancke nut (nuttig) is. Als dat geschiet is, soe sullen die Schepen schuldich syn te kiesen, so sy ierst konnen off mogen, waerby dat niemants syns rechts te kort en gaen. Mer denen (dien) sy kiesen sal moeten eins Proest van Merssen laet syn (zal goederen moeten bezitten die van de Proosdij releveeren), mer der Heer moet dien gecorenen bedwingen dat ampt aen te nemen, off hy niet wyllich syn en wolde. Ende der sal seynen schepeneydt schuldich syn te doen in der Prosteyen van Merssen, ende op die Evangelien met twe yingeren van synder bester ende rechter hant ende eine gestaefden eydt (zie 't woord *Stever* hierboven).

2° Wyllige tyd dat men die Vaeghtgedinge halden sal ende besitten, ende dat in der Proesteyen van Merssen; Ende dat ierste sal syn ende gehalden werden des iersten

Maendaeghs nae darthiendach (Driekoningendag) ende daernae sal men die genachten (gewone rechtsdagen) voert halden. Dat ander ende tweede vaeghtgedinghe sal syn des Maendaeghs nae belocken Paeschen, daernae sal men auch die genachtongen halden. Dat derde vaeghtgedinghe sal me halden des Maendaeghs nae sint Johans daech ende daernae sal me die ghenachten voert halden. Meer (maar) weer 't dat die ghenachten niet gehalden en worden, ende meer dan ein overginge, soe solde dat ierste gedinghe van onwerden syn, mer die vaeghtgedingen allewege in hunner machte bliven. Mer wer (wie) gedaecht is in ende tegen ein vaeghtgedinge, derselve is schuldich ten iersten gedinge te antwoorden (verdedigen). Ende off dat gedinge op ten vaeghtgedinge dach niet beseten en wurde, soe sal dat neeste gedinge alsoe mechtich syn als dat vaeghtgedinge solde gewest syn voer den eleger. Mer were 't dat men eghein vaeghtgedinge en besete voer dat neeste vaeghtgedinge, soe solte die ierste daegelicheit (zitting) van niete syn. — Voert so sullen die Schepenen schuldich syn op die vaeghtgedinge te vercleren des Heeren (Landheeren) recht, des Proest recht ende der gemeinten recht, off (indien) sy daerom versocht werden. Ende dese vaeghtgedingen sal me bannen en vroeden (op boeten en gerechtskosten stellen) als dat gewoenlick is van alts te geschieden.

3° Ooek sal den Proest van Merssen schuldich syn op den vaeghtgedinge den gerichten die costen (kost en drank) als hun toebehoert ende ten daege tydich ist (zoo als de dag het medebrengt). Ende der Vaeght is den Schepenen als dan schuldich ein klein boet (dat is : zoo véél als een klein boete kost). Ende des Proest Laeten van Merssen (die aldaar wonen) syn auch dan schuldich te komen voer der banck ende sich te presenteeren als gewoenlick is, off

sy moegen achter bliven om (mits betalende) ein clein boet.

4° Auch halden 't wyr (schepenen) daervoer dat ein Proest van Merssen ein moelen setten mach daer syn Laeten op maelen moegen om hun moelter, sonder yet te misdoen aen Heer (Landheer) off Vrouw.

5° Voert halden wyr dat eins Proestens van Merssen Kartener off cartmeister (rentmeester) penden mach voer des Proesten lantcensen (erfcijnsen) ende op dat goet daer sy den chens (cijns) aff schuldich syn, ende desgelycken.

6° Voert soe wer eins Proest van Merssen Laet is, ende afflivich werdt (sterft) daer is den Proest einen kuer (soort successierecht) aen erschenen, al soe verre als hy rosch offte rinth (paard of koe) hait; ende dat sal ein Scholtet versuecken, ten minsten met twe Schepenen, ende alle wege sal dat rosch voer dat rinth gaen, ende die veulen pert (hengst of ruin) voer eine merrie, ende ein treckende (werkend) pert voer ein vuelen. Ende ingevalle die neesten (de erfgenamen) den kuer willen behalden dat dartichste uuyt (een maand lang) soe sullen die Schepenen den kuer setten (schatten: op hunner besten weth (weten), ende den kuer sullen sy partyen wel verborgen (doen borgstellen), ende wanneer dat het dartichste uuyt sal syn, soe hait ein Proest den kuer ende kesinge, het zy totten keur off totten gelde, waer dat hem sullicx gelieven sal.

7° Mer were 't ein Ridder de gestorven ware, daer sollen syn neesten van synder reisiger have (roerende goederen) dry perdt voer uyt keesen, ende dan solde der Proest kiesen. Ende en hedde hy ghein have meer daer me aen kiesen mochte, so sal men kiesen op ten hoeff (pachthoeve) daer hy den kuer aff schuldich were, die have were des herschaps ofte des wenne (pachter). Ende en wol men die have niet laeten volgen, soe solde der Schepenen den kuer schatten, ende dan den panden daech

doen (het onderpand aanspreken) als om des Proesten recht te hebben. Ende were 't ein schilbarich man (een edelman), der sal uuyt synder reisiger haeve uyt kiesen twe perdt, ende der Proest sal voerts kiesen in al der maeten voerschreven. Ende heeft hy niet meer dan ein gesadelt perdt, soe en kan hy (de Proost) niet uyt kiesen, ende men sal kiesen op die guede (pachthoeven) als voerschreven is, hy hebbe perdt off niet, der Proest sal sein kuer hebben. — Ende dat gericht sal auch aen ellicken kuer hebben twelff denarien.

8° Voert soe is den Proest den Schepenen schuldich te werven (te voldoen) off sy buyten den banck trecken moesten om synen kuer te kiesen, ende hy is den gerichte den kost schuldich, wanneer sy daerom uyt syn, al totter tyt, dat sy wederom heim (te huis) komen, ende schadeloes te halden.

Van guedingen binnen ende buyten der banck ende van munckegelt.

9° Van einder guedinge (realisatie) binnen den dorpe kost ein en twientich denarien goets gelts, te weten den Scholtis theen, den Schepenen theen ende den Kertener einen, om syn opsetten (opteekenen). Ende den Muncken (Monikken der Proosdij) van den bonre vyff denarien, al soe verre als 't niet verkort en is. — Ende is 't buyten den dorpe, soe is men den Scholtis schuldich twe alde groot, ende den Schepen ellick einen halve groot. — Is 't buyten der banck, soe is men den gerichte schuldich den cost, ende den Scholtis ses alde groot, ende ellicken Schepen dry alde groot, die daerom gemaent werden (die er bij zijn); — dat Munnicx gelt als voerschreven.

10° Van einen Schepenbrieff te besiegelen, is me den Scholtis schuldich twe alde groot, ende ellicken Schepen ein alde groot, nae der bancke recht.

11° Soe wat erff dat in des Proesten hoff hoeft (van de Proosdij releveert) dat men bedaegen (aanspreken) wil, dat behoert eins Proesten Kartener toe te bedaegen, ende daervan is men hem schuldich, is 't binnen den dorp twee denarien goets gelt; is 't buyten, soe is men hem schuldich vyer denarien goets gelts ; is 't buyten der banck, soe is men hem schuldich den cost ende des daeghs eenen alden groot.

12° Van den theenden en den roeckhoender of chensen (cynsen en rookhennen) wyr niet en cleeren, dan als des te doen is, soe sollen wyr cleeren nae gelegenheyt der saecken.

13° Voert is eyn Proest der gemeynte schuldich te werven eynen duer (stier) ende einen bier, under die herschappe (de gemeente) te gaen in 't gemein.

14° Eyn Proest is schuldich eynen stock (gevangenis) te leveren den Heere, omme die gevangene daer in te setten die den Heer aentasden ende niet schuldich en weeren terstond naer Valckenborch te vueren. Ende wer (wie) den gevangen schuldich is te hoeden (te bewaren) dat sal men wel cleeren als 't noot is.

15° Wyr halden dat eyns Proesten Rentmeyster oft mombaer sal mogen penden op dat erff dat den Proest capuynen, penningen ende schillingen schuldich is.

16° Einich man der geloeft (belooft) in des gerichts hant in te halden ter einger plaetse (het geschil te staken), ende des niet en hilt, der is (verbeurt) ein grote boet. Ende der ten heyligen zwiert ende des niet en hilt, der en sal voer ons (schepenen) niemants getuyge dragen, dat van werden syn sal. — Ende ein Amptman (Scholtis) sal denen (die ten heiligen gezworen heeft) moegen aentasten ende vueren tot Valckenborch ende doen hem daer ordeel ende vonuis.

17° Wat die gemeinte den Heer (Landheer of zijn Voogd) schuldich is, dat is te weten den Heer syn hoy helpen te

winnen en te hoyen, ende die pluger (paardenhouders) syn schuldich dat hoy ende holt in te vueren metten anderen gemeyne bancken als gewoonlick is.

18° Wer ein mets trekt off ein armborst spint (handboog spant) ende leyde (laden) 't met eyne pyl om eynen ergh (kwaad) te doen, (1) denen wysen wyr op ein grote boete ende op genade. Ende wer eine wond off wonden maeckt, ende die wonde die Schepenen groet prysen (groot achten) der is aen den Heer eyn grote boete ende aen partyen alsoe vuele van der wonden off sy se gesinne (schatten). Ende als men van wylle off gewelt (wanbedrijf) claeght voer dat recht, soe is den Heer ein grote boet verschenen, maer claeght hij ten onrecht, soe mach hy 't selver richten (verantwoorden).

19° Is 't ein claecht van penden keren (pand afweren) daervan is den Heer ein grote boete verschenen, inder mate als van den gewelt voerschreven. Ende aen ellicke grote boete die den Heer toegehoert, hebben die Schepenen eyn klein boet off vyfthein Vlemschen, dat is nege stuver tin ort brabants. — Ende van ellicke klene boete hebben die Schepenen die vierde boet (het vierde deel).

20° Off die Schepenen van Merssen sich beriepen voer hun wettich hoefft ('t leenhof van Valkenburg) daervan heeft der Vaeght einen goltgulden ende die Schepenen twe goltgulden.

21° Eyn hoefftvaert (hooger beroep) steyt op dry goltgulden wer sie verluyst.

22° Ein commer aen te slaen, vyfthein denarien goets gelts is men den gerichte daarvan schuldich te weten: Vaeght, Schepenen, mallich halff, te samen veertheen denaris, den bode eynen, dat syn die vyfthein denaris voerschreven.

(1) Aan schietgeweer of revolver viel destijds noch niet te denken.

Nota bene. Ein denaris (duit, of pennink) is ein ort brabants. Uytter calculatie van den Vlemschen ende Orcken, bevindt men dat eyn clein boet is twelff stuver brabants, min einen Vlemsch, dat is, min dry ort brabants. Ein orcken off vier vlemschen maecke dry stuver brabants.

23° Den commer ontslaen kost ein orcken, dat syn vier vlemschen behoeren den Schepenen toe.

24° Ein verbentenis (verbintenis) kost eyn orcken aen die Schepenen.

25° Van eyne geleitenis (gerechtelijke schouwing) binnen den dorpe, kost ellick Schepen twe alde groot ende den bode eyn alde groet. — Ende is 't buyten, soe is 't dobbel. Van den geleitenissen is men den gerichte schuldich den cost, 't sy buyten off binnen. — Ende nu tertyt nimpt men dry goltgulden, den goltgulden te ein en dartich stuver brabants, soe komt ieder Schepen twelff stuver brabants ende den bode negen stuver.

26° Van eynen pael (reinsteen) te setten, is men den gerichte den cost schuldich, ende van einen pael vyfthein denaris goets gelts, ende ein van den penninge ein Leuwick engelts (eene munt) ende dat Leuweke engels hoert den Vaeght toe, ende ellicken Schepen twee denaris, ende den bode eyn, daervoer maeckt hy die collen (gaten).

27° Van einen borge te manen, is 't binnen den dorpe, den Schepenen ses denaris, ende is 't buyten, soe is 't dobbel gelt, ende ein borge sal alle daege schuldich syn eynen Vlems te verliesen, ende der den maent (ontbiedt) der moet die ierste veertheen daege verleggen (voorstrekken).

28° Van eygen guet (allodiaal of vrij goed) te gueden is men den Vaeght schuldich ein stuck golts, niet van den minsten, noch oock van den meisten, ende ellicke Schepen einen alde groet. — Ende eine *brief* (akte) daervan te

besiegelen, daervan kompt den Vaeght ein fles wyns, ende ellicken Schepen ein quart, die daerby ende over sint. — Ende men guedet met einder gruender wasen (groen zegelwas), ende met eynen mets met eynen elpfen beinen heicht (ivooren hecht).

29° Boschlanden (ontginningen) guet men desgelicken van costen, ende dat met hand ende halme (een oude term bij verkoop en overdracht in gebruik) ende met monde, dat pleecht ein Rentmeister (des Proosten) te verleenen gelyck ein Vaeght van eygenen (allodiale) goeden guet.

30° Van den aentast (gevangenneming) soe en sal der Heer egeinen ingesetenen te Valckenborch vueren off leyden, hy en hebbe ierst te Merssen dry daegen geseten. Kan hy verborgen (borg stellen) binnen den dry daegen, off begert hy eyn gastrecht (kort recht) soe sal men hem recht doen voer dese banck (dat is te Meerssen), men en vonde hem dragen (verdacht van zaken) des eyn goet man niet doen en solde, — off hy en worde bevonden met einder inquestien van puncten, daer ons niet aff en stondt te wysen (te vonnissen), die mach der Heer (of zijn Voogd) te Valckenborch vueren, ende doen hun daer ordell ende vonnisse.

31° Ein gastrecht te bedingen, ende wer dat verluyst is den Vaeght ende den Schepenen den cost dry daegh schuldich (het gastrecht duurde drie dagen) als sy dingen. Ende hy moet den Vaegt geven voermiddach ses alde groot alle daege, ende ellicke Schepen dry; — ende naemiddach alle daege den Vaeght twelff alde groot ende ellicken Schepen ses alde groot, ende den bode halff soe vuele als ein Schepen, ende den clerck soe vuele als eyn Schepen.

32° Einen bode is me schuldich van dachelicheiden (dagvaardingen enz.), het sy van vry eigen guederen, off van boschlanden, off van gerei der haeven, off van Schat-

scholt (contributie) off van einen commer te kundigen, off van pendingen, off van konden (getuigen) te gebieden, is 't binnen 't dorp twe denaris goets gelts, is 't buyten dorps vier denaris guets gelts. Is 't buyten der banck, synen cost en eynen alden groot daechs, ende niet meer en is men hem schuldich van rechtswege.

33° Den voerspreker (Advokaat of Procureur) sal men geven van erff eynen alden groot, ende van gereide haeve eyn halve alde groot. Ende soe ver der ierste heist (die hem eerst eischt) soe were der is, den (dien) sal hy schuldich syn te dienen; mer were hy in des andere worden van der saecken (maar ware hy reeds in de zaak werkzaam geweest) soe sal hy dienen dengenen in des worden dat hy gewest were.

34° Der eynen wylt doen gestaen (compareeren) der moet den Vaeght eynen penninck reiken, der twee denaris werdt is, ende niet erger.

35° Der molener sal eyn moelter vaet hebben der sestheen dat vaet vullen, ende niet meer.

36° Die naebueren sullen moegen heyligengeistmeysteren setten (kiezen) als van alts gewoenlick is.

37° Die naebueren sullen moegen gasthuysmeisteren setten, als van alts gewoenlick is.

38° Die naebueren sullen moegen weickmeisteren setten, als van alts gewoenlick is.

39° Die naebueren sullen moegen kuermeisteren setten, als van alts gewoenlick is.

Dit alles off sy 't eins geworden konnen, mer off sy 't niet eins en werden, ende daerin gebreeck were, soe solden sy met raede der Schepenen des eins werden. Ende off einiche van dese naebueren te raede weren als van synen ampt (ambtswege) die sullen sich beraeden metten Schepenen.

40° Van geystelicken guederen mach men penden, van erfftaele (gehypothekeerde schulden) mach men metten bode penden, van verdiende loon mach men penden, van huys-huringe mach men penden, van eeten en drincken mach ein werdt (waard) penden, daer (bij wien) ein ingeseten der banck verteert heeft, achter dry daegen nae der teeringe. Ende daerom en sal ghein werdt macht hebben ein ingeseten der banck meer last ende krot (van *kroeden* hinderen) te doen, het en were dan dat eynder, tegen desen werdt wylle, bier off wyn hebben wolde, der solde selver moegen tappen, ende leggen dat gelt op dat vaet sonder misdoen; ende der daerenboven deyt, ende ghein gelt en geeft, ende clachde der werdt, het solde eyn wille (gewelddaad) syn. Ende ginck ein uytgeseten ewech met syn gelaech, tegen des werdts wylle, ende claechde der werdt, het solde wylle ende gewalt syn.

41° Ende wer borgen set in des Heeren hant, off in des gerichts hant, dat sint borgen dat (die) niet leysten en moegen, dat gericht en wylt hun dat gunnen, mer off die Her off dat gericht wylt, soe moegen sy den borgh penden, off der borgen quytschelden ende penden den principale.

42° Men sal gesworen kuermeisteren hebben om te kueren broet ende bier, ende dieselve sullen kueren op yren eydt, ende dat die kuermeisteren des jaers eins ende tot eynder tyt, op eine vaechtgedinge dach, sullen schuldich syn aen te brengen datgene dat sy kuerafftich vonden hebben. — Ende soe wy tapden bier off wyn ongekuert is gevallen in dry alde groot. Des morgens zu middach, ende des avonts al soe deck als hy dat doet, ende aen of affgeit. Is 't ouch saeck dat syn quarten (inhoudsmaten) te clein weeren, off bevonden werden te clein, oock soe deck keurafftich (boetachtig) in maete voerschreven. — Van willigen (welke) kueren toebehoert eyn deyl den Heer, dat ander deyl den

Schepenen, dat derde deyl den kuermeysteren, — Ende die quarten die te clein bevonden worden, hoeren den kuermeysteren toe. — Desgelicx van den brode dat syn gewicht niet en hedde, daervan auch soo deck kuerafftich, ende dat broet dat te clein bevonden worden, moegen die kuermeysteren ontweisniden (aan stukken snijden) ende om Godts wylle geven, ende sy syn niet schuldich, des den becker te laeten, omme dat einighe anderen voert te vercoupen.

Clerenissen (records) der Gerichten van Merssen.

Op Maendach den 23 April anno 1526, soe hebben die Schepenen alle t' sementlich by ein ander siende gecleert, dat einich werdt der bier ingelacht hait, dat willich die kuermeysteren gekuert sullen hebben, dat dieselve werdt sal schuldich syn dat bier al uyt te vercoupen voer den prys, daervoer dat 't gekoert is, ende en sullen des biers niet schuldich syn den bruwere weder te vueren (terug te geven).

Op Maendach post Lamberti 1547. Wyltyt ende wanneer parthyen hun derde vaeghtgedinge nemen, soe mach die parthy off wer dat aengeit, daerop die vaeghtgedinge genomen werden, purgeren off scricken (zich zuiveren) om hun erffgoet te behalden, ende dat al soe lange dat recht gehalden wert op den selven daech. Des selve gelicken moege dat ierste off tweede doen wie hun dat belieft off soe lange als der Vaeght niet daech bescheiden hait (den derden of laatsten dag bepaald heeft).

Op ten 17 dach Mey anno 1548. Achtervolgens den besloeten brieve van C. Majesteyt, den Leenhof van Valckenborch en der hoefftbancken ende onderbancken geconsentiert ende verleent den, lande van Valckenborch. Ende der Vaecht ettelicken parthyen bescheit ende bescheiden hait

ofte doen bescheiden (citeeren) op eine bequeme daich om conden te legden (getuigenis af te leggen) ende die parthyen die alsoe bescheiden syn ghein diligentie off ernst gedaen en hebben; noch sich niet geeft soe dat behoort nae recht, alsoe dat sy niet en compareren, noch sich erschynen op ten selvigen dach als hun aengesat is gewest, dat alsdan dieselve parthyen, die alsoe ongehoersam syn ende buyten blyven, als niet comparerende, ende Vaeght en Gericht eydtshalve om parthyen te helpen ende om recht en justitie te administreren tot behulp van parthyen in naem voerschreven, soe sullen die parthyen op die costen syn, gelyck die gemodereert sullen werden nae recht ende billicheyt van den gerichte.

Beleidinge.

Dat is die scheydinge op die heyrstrate. Boven die Tomme licht eynen steyn tusschen lant des jouffrouwen van Sinnich ende der jouffrouwen lant van der Wittevrouwe, ende reynt op eyn stuck lants te wers (dwars) ende te Merssen wart, ende op eyne steyn tusschen die Heere van der Biesen ende van St Anthonis, ende lant Peters van Eymael. Ende van den steyn opwart op eynen stappen (houten paal) aen Duysbergh aen lant der Heere van den Biessen ende Tilman Bickert, ende van denen steyn reynens op die straete, ende gaende die straet op Schinroet (Schimmert) ende op eyn halff bonder lants toebehoerende den Jouffvrouwen van Sinnich.

BEEK.

Bankrechten.

Gelijk uit de volgende artikelen blijkt had de Proost van Meerssen, in de hoofdbank Beek, even als in die van Climmen en Meerssen, zijn bijzondere rechten en gerechtigheden.

1° Soe halden die Schepenen dat onsen Genedichen Heer van Burgondien haet die breucken in der banck Beeck, dat is te weten, dat lyff, ende ein grote boet, ende ein clein, mer van den lyff, (kapitaal straffe) en wysen (vonnissen) die Schepenen van Beeck niet, ende laeten dat staen, daer sich van recht gehueren sal (namelijk te Valkenburg). — Ende eyn grote boet is seven Rinsgulden, ende eyn ygelicke grote boet daeraen haen (hebben) die Schepen ein clein boet aen. Ende eyn clein boet is vyftheen Vlems, ende ein orken is vier vlems, ende eyn alde groot twe vlems.

2° Noch haen sie gehalden dat ons Heer der Proest van Merssen schuldich is te halden twe cluystere met kettene als sich dat gehuert, off het noot wer, dat me einen aentasden ende gevanckelick hilt, dat der bode dye by sich hebben mach om sich daer met te behelpen. — Ende noch soe halden sy, dat ons Heer der Proest van Merssen schuldich is te halden eyn stock, stoetgaer (gevangenhok) ende der sal staen in den dorph van Beeck, omtrent Langerbeens goet, ende off 't geviel dat ymant misdede offte brueckde aen den Heer, dat men denselven setten (opsluiten) en laeten sal dry daege lank in denselven

stock, ten were 't saecke dat derselver man alsullicke wercke gewerckt hadde, off ten were eyn dieff, die men vonden hadde indragende (inbrekende), daer met mach der Heer doen als sich dat van recht gebuert (namelijk onverwijld naar Valkenburg overbrengen).

3° Noch soe halden sy, dat luyden die strytbaer syn (zich vechten) trecken ein mets, off spannen eyne ermboge ende leggen eynen pyl daerop, off haen sy eyn byl in de hant, daer met dat sy sich ter weer stellen off quetsen sy ymants eyn grote wonde, van denselven puncte voerschreven, soe hait der Heer eyn grote boete. — Ende noch halden sy, daer luyden strytbaer syn, ende eyn clein boete daeraen verschynen, al soe verre die gerichte dat vernemen, dat sullen sy aenbringen. Wanneer sy 't aenbracht haen voer die banck, dat hun der bode daich doen bescheiden sal voer dat recht ten nesten gedinge, ende off sy niet en coemen, soe mach der Heer syn bruecke heysschen (vorderen) sonder cleger.

4° Noch soe halden sy, dat sy jaers haven dry vaeghtgedingen, ende van elcken vaeghtgedinge is der Vaeght den Schepenen schuldich eyn clein boet, ende der Proest van Merssen is den Schepenen, op denselven dach schuldich eyn Heere maeltyt, te weten, wyn ende weet (weide vee) gesoden ende gebroden. — Dieselve rechte comen drymael in't jaer, te weten, die ierste genachte neest nae Daerthiendach, daernae die ander genachte neest nae beloecke Paesschedach, die derde neest nae Sint Jansdach in den Somer. — Ende noch soe halden sy eyn jaergeding neest nae Sint Remeysdagh (1). Ende off 't saecke weer dat einich ondersaet der banck Beeck begert geclert te hebben, van den Schepenen einich gebreeck (rechtspunt), dat hy haen

(1) Een jaargeding schijnt in de andere banken niet te hebben plaats gegrepen. (Zie hierboven).

mocht, dat die Schepenen met recht ende reden cleeren mochten, soe syn die schepenen schuldich den dach voerschreven, den man off ondersaet te bescheiden, sonder einiche rechten daervan te hebben.

5° Des Sondaghs neest nae Darthiendach, is des Heeren chensdach (vervaldag der cijnsen) in den dorph van Beeck. Soe compt dan eyn van des Heeren wegen ende ontfingt den chens. Maer soe moeten die Schepenen van den dorph by hem syn gericht sterck (in vollen getale) den dach lanck off hy hunner noot (vandoen) hadde. Mer so is der Her, off der Rentmeyster (Landsontvanger) der den chens buert, den gerichte schuldich eyn vaet terven, eyn vierdel wyns, twe cappoenen als van hun recht. — Ende noch einich man der sich paenbarich (pantbaar) kent in der banck Beeck, off van einich gewonnen vonnisse, dat der selleff der dat vonnisse verloren hadde, off der sich paenbarich gegeven hadde, binnen jaers daer tegen seghen off pande kere wylde met recht, dat men die wael mach wyse met recht in eyn gastrecht, om hun reden te verhoeren binnen dry daege, ende al soe verre als dergene der dat vonnisse verloren hadde off paenbaer gegeven hadde, niet by en bracht met conden, dat dat sellefste vonnis, off daervoer dat hy sich vercoren hedde te penden, soe sal hy daerin gehalden syn, ende sal der banck schadt dragen (de gerechtskosten dragen).

6° Eyn man der dem anderen pendet, al soe verre als der man der gepant is, niet en weit (weet) van den bode off van nabueren, so en sal hy syn penden niet verliesen, 't were saecke dat der bode dat gecondicht hedde, ende die nabueren den man (den gepande). Al soe bald der man dat vernomen hadde so sal hy gaen totten bode, off totten gerichte, ende keren pand (wederzetten zich) ende begeren dat men syn wederparthye condt doen sal om seyn recht.

7° Nymant en sal syn erff verliesen met commer, noch met penden, noch met dach doen, ten sy hem ierst aen synen mondt gecondicht is, ende wanneer hem dat selve gecondicht is als (naar) recht, maer laet hy synen tyt voerby gaen, der sal syn goet verliesen, dat met recht versocht is, 't en were saecke dat hy dan rede by bracht, dat hy des ontslagen solde syn.

8° Noch halden sy, einich ondersaet der den andere commerden buytenlendich, der (de gekommerde) sal den commer affstellen (zich kunnen vrijmaken) maer der sal gehalden syn in ein grote boete ende der banck schade, het en were saecke, dat dergene der gecommert were ruymberich (vluchtig) weer.

9° Noch halden sy, einich ondersaet der eyn aenspraeck (aktie) overgheve einen andere der buytenlendich geseten were, off einen heymheysschenman (dat is, eenen die gezeten is in een der verbonden landen) dat hy daeraff schade creege, het were met recht off met onrecht, dat dergene altemael dragen sal der der ghyft (die de aanspraak) overgegeven hait.

10° Noch halden sy, ein burge der gesat weer, ende gemaent worde van denselven man off der dat met recht doen solde, soe sal men dry herbergen op doen (open stellen), binnen den vier hameyen (gehuchten) van Beeck, soe mach der burge ein kiesen van den dry, ende daer binnen te verleisten (te laste liggen) die neeste veerthien daghe (verteeren) eyn quart biers off eine vlems, wellick dat de burge belieft. Wanneer die veerthien daghe uut syn, soe moet der burge alle daege leysten eine vlems, al soe lang als hem gelieft. Der mach die burge uytloisen (lossen) ende onderpenden met einen alden groot, ende soe mach der ander, den die pende gelacht syn (de eischer), die burge versuecken metten bode, dan moegen die burge

gaen aen des gens pant die hem versat heeft (het pand aanspreken van dengenen waarvoor hij borg bleef), maer leveren sy (de panden) dengene daeraen dat sy versat staen, ende soe sal hy die penden beteren (benutten) als recht, maer off der hoefftman (hoofdschuldenaar) niet soe veele en hadde ter somme toe, soe mach men die burge penden off (alsof) men die met recht uytverwonnen hedde.

11° Noch halden sy, einich man der eine bedaeght off met recht wylt aenspreecken, der sal condt doen dengene der dat van hoeff (leenhof) hait soe verre als hy binnen 's lants is, off hy niet binnen 's lants en is, soe sal men dengene condt doen der die hant daeraen hait (den pachter).

12° Noch halden sy, einich halffwynner off pechter der schade creeg van wintslach, heerencracht, dat dieselve dat sal condt doen dengene syne heerschappe off hunnen mombare, binnen den iersten dry daege, maer off sy dan niet en quemen, off niet eins en worden, soe mach der pechter syn nabuer, die goed van naem en fame ende oprecht syn, vyf off ses daerby roepen, om den schaede te visiteren, ende soe wer sie dan ordineren dat daer mocht geschadt syn, alsoe veele pecht mogen sy aen hun halden, al were sy te vreden syn met hunnen heerschap (ten zij andere overeenkomst).

13° Noch halden sy voer ein recht alle die hoeffstee (huizen) die thien honder gelden (tien cijns-hennen betalen) dat sy metten selven honder verchynsen ende vryhalden, eerst einen koeter (ossenboer), einen morgen neest syner woninghe; is 't ein ploger (paardenboer), ein halff bonder; is 't ein van den Ridderschap, ein bonre neest syner woninghe.

14° Noch halden sy, ein der den andere dede daeghen in ein vaeghtgedinge, al soe verre als men te dingen kan comen op ten iersten vaeghtgedinge dach, soe sal men

voert vaere, maer off hy niet te dingen en kan comen, soe sal hem dat recht denen (dienen) ten neesten dingdach, off 't vaeghtgeding were. Ende dat sal soe voerts met recht staen, van eine vaeghtgedinge totten andere, gelyck off 't op den iersten vaeghtgedinge dach weer, dat hy gedacht were.

15° Ein Man der gedacht were, in der banck van Beeck, op ein slechtgeding (simpel geding of arrangement) der mach verpanden met eyn Vlems, ende dan moet der gene der den andere gedaecht hadde, toenen (onderzoeken) dat pant, ende dan sal dat pant liggen vierthien daege lanck rast (stil), maer off hem dat pant niet goed genoech en were, soe sal hy aen des mans goet wyders aenpenden der den pandt gelacht hadde, voer datgene dat hy hem kende (bekende schuldig te zijn), gelyck off hy met allen rechte uytverwonnen were tot sinder somme toe.

16° Der verpanden sal in ein vaeghtgedinge, gelyck voerschreven staet, der sal hem (den schuldeischer) leggen al soe veele penden als hy hem kent schuldich te syn, off dergene der den pant gelacht dat pant niet genoech en were, soe sal hy die panden visiteren met recht, ende claechden voer dat gebreck (het te min), dat hy hem voert heisschende is, en der andere sal hem van stonden aen daeraff verantworden.

17° Noch soe halden sy dat moelen recht, dat der moelener haven sal ein molter vaet der sesthein ein vaet halden sal, ende hy sal hebben uyt ygelicke molter vaet ein schotel, mer off 't saeck were, dat die luyden streeck mae (gestreken maat) ter muele deden, soe sal den moelener oock streeck maet nemen. Ende wanneer der molener dat coren haelt, soe is hy schuldich des anderen daeghs weder te bringen, alsoe verre als die muele gengich (in werking)

is. Ende off het saeck weer, dat daer gebreck aen die muele were, soe mach hy ('t graan) ten derden daeghs toe in die muele halden; — off hy dat niet en dede, soe mogen die goede luyden hun coren haelen ende malen daer sy connen; — off der molener eynen knecht hedde, der den ondersate misdede, alsoe verre der knecht in der bancken niet soe vele en hadde, soe sal der meyster daer voer gehalden (aansprakelijk) syn. — Voert soe is der molener schuldich ygelick man syn coren te haelen alle die banck doer. — Voert soe is der molener schuldich van Paeschen tot oust (oogst) alle Saterdach ein kerre te Triecht te hebben, en alle Donderdach ein karre tot Sittart, om der ondersaeten van Beeck hun coren te haelen om te malen ende heim te bringen, mer off by des niet en dede, soe mogen sy dat coren, dat sy daer hebben, malen daer sy wyllen; — ende off 't saecke weer, dat der molener meer neem (nam) dan recht were, daervoer mogen die ondersaeten, alsoe verre der man ter goeder fame staet, soe mach hy dat molenperdt in den bennet (weide) in der straeten (aanhouden), al tot dat hy 't syn weder heeft, maer off ein ondersaet hierboven buyte mole (in eene vreemden molen deed malen) soe mach der molener van den nieuwer molen dat meel off broot haelen, alsoe verre als 't niet op die..... staet daer het gevaerlick is te staen. — Ende oft 't saeck weer dat einich molener van buyten queem (kwam) ende brecht den luyden meel, der versuymden (verbeurde) syn peerdt ende den luyden hun meel.

18° Noch halden sij, als van der thienden, daer vandaer alle goeder gelden thienden, uytgescheiden goderen die gevryt syn (waarvoor oudtijds vrijdom verleend is) en noit thienden en golden. Ende noch soe mach ein man van ridderschap, geseten in der banck Beeck, vryen (vrijhouden) eyn bonder, neest aen syne huysonge; ende des-

selve sal ein pluger hebben ein half bonder; ein koeter, gelyck voerschreven steit. — Ende die grote thiende hoert den Heeren van den Biessen toe, ende daervan moeten de Heeren........

19° Die renten van Hovel en die warmoet (?) gehoert den dorph toe, om te keren (te gebruiken) tot des dorphs profyt, te weten, aen brugge ende aen wegen.

20° Noch halden sy, van den verbond der landen, dat der ein den andere niet commeren mach, sy mogen sich met recht heim suecken of heysschen (zich aanspreken elk in zijn land of bank) het en worde met recht affgenomen.

21° Off 't saecke weer dat einige quade wegen weeren in der banck van Beeck, die sal malich (elkeen) moeten maecken tegen 't syne (zijn erf). Ende die herstraet sal wyt (breed) syn twe roden, ende de ander gewoenlicke wegen sesthein voet, mer ein voetpat vier voet, ten weer saeck dat men met recht bybrechte dat sy wyer (breeder) syn solden. Ende waterganck van der beeck, van der overster brugge tegen die Aetstege al totter brugge toe op die Linde, sal die beeck wyt syn acht voet, ende voert daerenboven, sal sy soe wyt syn als sich dat gebuert, dat ein den andere gene schade en doen.

22° Noch is men den Pastoor schuldich, ijgelyck huys binnen Beeck ein thienhoen off twe - penninghen goetsgelts ten were saeck, dat ymants einige vrye hoeffstede hedde, die laeten wyr binnen haerer vryheit.

23° Off ymant gebreeck (ongemak) hadde, het were van wegen, watergenge, bepoet oft bebouwe, alsoe verre als sich ymants daerover becroende (beklaagde) aen dat gericht, soe sal der bode in de bancken gebieden, dat mallick ruymen sal (de hagen, boomen enz.) ende open doen sal binnen veerthein daeghen. Ende off des niet en geschiede nae den geboth, ende dat daervoer ymant croende, so sal der

Vaeght ende gerichte schuldich syn uyte versueck des clegers, dengenen den der cleger dunckt daer gebreeck aff komt daerby te bescheiden (te roepen) ter plaetse daer sich dat gebuert. Ende wanneer die gerichten die plaets gevisiteert hebben, der men in dat onrecht vint, die gilt (betaalt) die costen, ende daervan heeft der Vaeght twe alde groot ende die cost, ende yeder gerichtsman eyn alde groot ende die costen, ende is 't buten dorps, so heeft der Vaeght vier alde groet, ende yder gerichtsman twe alde groot; — ende men sal poten in den hoeff op twe voet ende by den reyn, dat der plooch gaen mach met gemaeck.

24° Off iemand conde leyden wolde overmits gericht, daer heeft der Vaeght ende 't gerichte haer gerechticheit van.

25° Noch haen sy gehalden, off ymant der luyden kinder goet verkocht, off borchden binnen haer 15 jaere (1) dat en derven die alders niet betaelen, alsoe verre als 't een knechtchen (knaapje) is, ende ein mechtchen auch naer synen tijt; ende wanneer sy mondich syn, soe mach ein man syn kint uytgoeden (uitbesteden) ende doen van sich als sich dat gebuert alsullick goet als hy hem gaeve.

26° Ein man der den anderen commerden, dergheen der gecommert is sal syn goet meren (vermeerderen) ende niet minderen, dan noetdrofft daervan nemen ende binnen der banck laeten.

27° Einich man der gedreicht worde van den anderen der binnen 's lants weer, dat sal der Heer affstellen (vervolgen).

28° Einich man der dat syne genomen wordt ende hy bevondt alleyn (zonder getuigen), alsoe verre dat derselve dat claechde, me sal syn reden hoeren, over wem dat hy

---

(1) Hieruit schijnt te volgen dat de meerderjarigheid begon met het zestiende jaar.

claecht, by synder fame ende conde, daernae sal men dat vonnisse geven.

29° Die kuermeysters wanneer sy aenbrengen gebreecken, die sy gevonden hebben, daervan dat die Schepen kuere wysen (boete uitspreken), die kuere sal men in drye deylen, ein deyl den Heer, ein deyl der gemeynte ende eyn deyl der kuermeysteren.

30° Noch haen sy gehalden, ein welkeur twe gulden, ende einen andere kuer die beste beest, die op ten goet is; alsoe ver als 't den Proest toebehoert off andere, soe mach hy gaen achter die beest, ende met bywesen des gerichts, ende kiesen ein dat hem belieft, begert hy dan die te schatten van den gerichte, soe sullen die gerichte die beest besien ende visiteren, ende schatten se op synen penninck, nae hunner bester weet; soe mach hy se noch behalden dartich daeghe lanck, gelieft 't hem, en als die dartich daeghen uyt syn, soe mach der Proest, off wem dat goet (de pachthoeve of keurgoed) toebehoert die beest nae hem slaen (tot zich trekken). Ende storve die beest binnen dartich daeghen, soe sal der gene die beest betaelen der die beest gehalden hait, daerop die gerichte of laten gesat haven (ze geschat hebben).

31° Noch halden die gerichten van Beeck voer hun banckrecht, dat sy mogen goden en ongoden (akten passeeren van koop en verkoop) in alle caerten (laatkaarten of soort van kadaster) die gelegen syn in der banck van Beeck, beheltenis des Leenheeren syns rechts.

32° Der goet ontfengt (koopt of erft) in den Lantheeren caert, der is schuldich den Heer so wes hy jaers te chens gilt (aan cijns betaalt), ende is hy schuldich ses penninck, ende twe van den penningen den Leenheer, ende den Schepenen ses penninck, dat is te weten einen penninck gerekent voer dry vilguiten.

33° In derselver maete ontfenckt men goet in der Proest kaert, met allen rechten als voerschreven staet, uytgescheyden die Schepenen seven penningen of denarissen voer hun rechten.

34° Wat in der voerschreven kaerten eve (haver) ende hinnen gilt, dat is kuergoet.

35° Wat in de banck van Beeck haver gilt dat is des Proest kuergoet.

36° Als die Schepenen van Beeck versocht werden van den Lantheer om einigen kuer te kiesen in der banck van Beeck, soe sal se den Heer leyden ter plaetse daer den kuer is. Ende soe mach der Leenheer den kuer van achter besien, ende kiesen den naer syn goetduncken, ende als hy gecoren heeft, soe sullen die Schepen schetten op einen penninck, des hy hun dunckt werdt te syn. Ende als den kuer dan geschat is, so mach den dergene dan behalden der hy geweest is, dat dartichtste uyt, of 't hem belieft ende op synen anxt (risico) ende of hy wylt alsoe behalden als hy (de keur of 't beest) geschat is, so mach hy den Leenheer betaelen met einen kuer (in geld). — Soe haen die gerichte aen den Leenheer seven alde groot, ende der bode ein Vlems.

37° Einige kaerte, die gelegen is in der banck van Beeck, die geldende hait geltrente ende andere erven, capoenen off anders, dat daer ymants goet ophalden wylt, (en dat iemand zulke goederen releveeren wil) der sal den Leenheer betaelen metter geltrente ende ses penningen ende twe banpenningen, ende die geltrente sal alle chensen dooden (te niet doen).

38° Einige kaerte die corenrent gilt, off kappoenen, of was, ende dat goet ontfangen werdt, soe mach men ein vaet rogge affleggen met einen penninck; ende ein pont was, met einen halven stuver; ende einen cappoen met

einen penninck betaelt ygelick den Leenheer als men goet ontfenckt in der banck van Beeck.

39° Einich man der einen ondersaet in der banck van Beeck met recht affgewonnen hadde, off te penden stond, der dat verloren had, seedt (zit hij) op leengoet, ende wilde sich daerop vry halden, soe mach dergene der heysschende is, versuecken den Leenheer om daeraff uytrichtinge (voldoening) te hebben. — Soe sal der Leenheer hem verleenen twe man om hun rechte, so sullen die twe mannen trecken (zich begeven) op dat leen ende haelen daeraff penden, van gereide goede, ende die penden sullen sy affleveren van den leen in des bode hant, ende der bode sal se leveren den heisscher; der sal die penden thonen en uteren (daermêe handelen) nae der bancke recht.

40° Noch off ein ondersaet, der in der banck Beeck, der ein den anderen daegen wylt, off ter conden gebieden, der op leengoet sit (woont), daer sal der bode gaen by die neeste nabuer geseten neest den leengoet, goet van name en fame, ende sal denselven nabuer kont doen (te weten doen) ende bevelen, van des Heren wege, dat sy 't kont doen dergene die op 't leengoet woent, dat ierste (zoodra) dat sy hem sien van den leen (buiten 's huis).

41° Einen anderen die men daeght, en derselve niet heim (te huis) en were, soe sal men 't den neeste nabuer bevelen, van des Heren wege, dat sy 't hem cont doen.

42° Als ein ondersaet der banck van Beeck begert einen palle (reinpaal) gerichtelicke gesat te hebben, soe haen die gerichten dry alde groot van den palle.

43° Einich man der einen brengt te recht voer die banck van Beeck, het sy van commerrecht, off van daegh doen, en dat derselve syn clacht doet ende der ander syn antwort, en der heysscher sich ter conde dengt, soe sal hy schuldich syn syne conden te gebieden (zijn getuigen te

produceeren) binnen veerthein daege; ende alsoe verre hy des niet en dede, nae den veerthein daege, soe sal hy ghein conde leiden (bijbrengen) die hem (den verweerder) schade doen mach, nae der banck recht van Beeck, als van deser clacht.

44° Der antwort, ende der antworder queem en dingde sich ter conden, der sal syn conden auch gebieden gelyck voerschreven steit.

45° Igelycke parthyen sullen dry cont daeghe hebben, nae der banck recht van Beeck.

46° Soe wer ter conden geseten is, in der banck van Beeck, die ymants begert te hebben voer recht, die sal her (hij) versuecken aen den bode omme syn recht, is 't binnen dorps, soe sal der bode hebben dry vilguiten, is 't buyten dorps, soe sal der bode hebben ses vilguyten. Ende dergenen der geboden wert sal hebben einen alden groot (getuiggeld), soe verre als 't is op ein gasrecht, ende als 't is op die rechte genachten, soe sal men 't doen sonder recht die ondersaeten. Ende off 't saeck were dat der ghene ongehoersaem were der geboden weer, ende dergene versueckt der hem hedde doen gebieden aen den Heer, ende der Vaeght daerom maende, soe sullen die Schepenen denselven (den getuige) wysen op ein clein boet. Alsoe verre hy inbrecht, binnen veerthein daege, waerby des mocht ontdragen (verschoond) syn; — ende dat mach hy doen twee werven, alle mael (telkens) op ein clein boet; en ten derde mael op ein grote boet, ende om soe verre (op zulke straf) als die Schepenen daerover wysen sullen.

47° Einich man der begert conde te hebben, ende die buyten der banck geseten syn, soe sal der Vaeght eyn scriven (schrijven) doen aen den amptman daeronder die

conden geseten is, om syn recht, dat is te weten der Vaeght ein fles wein ende den scriver ein quart.

48° Der die gerichte begeert buijten der banck te trecken der sal se begeren (vragen) aen den Vaeght, ende der Vaeght sal se hem gebieden, om syn recht, ende daervan hait ygelick gerichtsman vier alde groot ende syn cost.

49° Einen man der eine burge verpendt, ende dergene der heisschende is der sal dat pant voer 't gericht bringen, ende dan sullen die Schepenen dat pant den selven heisscher doen leggen veerthien daege in die herberge.

Wye men den commer halden sal van dengenen die in den verbonden landen staen.

Clerenis (record) gegeven op Deesdach naest Reymeysdach in den jaer 1533. — Ein man der einen commerden in der banck van Beeck, ende dat derselve der gecommert weer, geseten were in den lande van Valckenborch, in einige onderbanck, off stadt, off vryheit, off dorp der verbonden landen, al soe verre dat dergene der gecommert were, synen commer ontslege op ein heimheijsschen (dat is voor zijnen eigen rechter) ende brecht scrifft off kennisse van denselver gerichte, daer hy onder mocht geseten syn, dat sy begerden den man heim te hebben, nae den alden hercomen; ende alsoe verre als der Vaeght die Schepenen maenden (sommeerde), soe mogen die Schepenen den man losledich heym wysen van der saecken. Ende off 't iemant dan beliefde, soe mocht hy hem naevolgen daer hy geseten is, ende wyer (verder) vervolgen met alsullick recht als hem dan beliefden. Ende dergene der denselven gecommert hadde, heisden off spreck (sprak) denselven aen van wyll off gewelt off desgelycx, soe sullen die Schepenen van Beeck die parthyen ten beyden syden leveren voer dat gericht nae der bancken recht. Ende al soe verre als sich

bevint, nae der claecht ende by der conden, dat dergene der gecommert hait, bewysen kan syn claecht, maer sich bedunckt den Schepenen hun daervan niet te wysen en staet, sy sullen 't laeten ter plaetse daer sich dat gebuert ('t verzenden naar den bevoegden rechter). Ende were 't saecke dat dergene der gecommert hadde, niet bewysen konde syn claecht, soe sal hy daervan gelden (schuldig zijn) twe grote boeten aen den Heer, ein boet van der claecht ende ein boet dat (omdat) hy gedaen heeft tegen der banck recht, off 't verbond der landen; ende sal gehalden syn in allen gerichts costen, ende den parthyen te richten (te voldoen of schadeloos te houden).

Clerenis. De ondersaeten in der banck van Beeck mogen den ein den anderen commeren, ende comen te recht; ende al soe verre als der commer ontslagen werdt, ende dergene der gecommert hait onrecht hedde, der sal gedaen (verbeurd) hebben om ein grote boet, ende dergene der den commer ontslage hebbe dat hy onrecht hadde, der sal gedaen hebben om ein clein boet. — Ende off 't saecke were, dat die parthyen te beiden syden, nae dat sy den commer ontslagen hedden, sich niet en verschenen voer recht den iersten gedinghe dach, ende dat men uytdinghden, ende dat der bode riep, hait daer ymant meer te schaffen, ende die parthyen en spreecken niet, soe sal der cleger gelden ein grote boet, ende der antworder (beklaagde) ein clein boet, als van den commer voerschreven.

Clerenis. Einich man der woenden in der banck van Beeck, ende voer van dan (ging elders) wonen, der sal allen die rechten geven en nemen, binnen jaer en daech, nae den verbond der landen, nae synen opbreecken (vertrek) in der banck van Beeck. Ende desselve is stat geweest (is 't geval geweest) tusschen die Duytsche Heeren ende Thys de Leers. Daerom syn die vier heufftbenck vergadert

gewest tot Valckenborch, voer Heer Deryck van Palant, Amptman ons genedigen Heere; ende daer waer verdragen (uitgesproken), soe waer de ondersaet seet (zittende of wonende is) in einige banck, in den lande van Valckenborch, ende derselve voer (ging) wonen in einige onderbanck, off verbond der landen, dat hy sal schat (contributie) geven, ende recht nemen binnen jaer en daege, gelyck de naebueren daervan hy getogen (vertrokken) is.

Clerenis. Is verdragen van den dry hoefftbencken te Herle, einich man der cranck lage, in den lande van Valckenborch, ende liet sich berichten als ein Christen mensch toebehoert, der sal macht hebben, overmits Priester en Offerman (koster), te geven ende te maecken, voer syn siele, in gereyden goeden off in erffgoeden, nae syn staet, ondanck syn erven, ende het sal van macht (van kracht) syn. — Ende off hy wat by sich hedde van gelt off andere goeden, die hy aentasten mach met syne hant off reykens, die mach hy geven wen (aan wien) hy wylt, als van gereyde goederen.

Clerenis. Off ymant syn erffgoet besweren (belasten of vervreemden) wylde, der sal comen overmits hoff en Heer, en geven 't over nae der banck recht, ende bliven daervan jaer en daegh, off hy des niet en dede, dat en sal van geinder werden (waarde) syn.

Clerenis. Noch halden die Schepenen voer hun banckrecht, einich ondersaet der banck van Beeck, der geordineert ende geeydt wort tot einen Schepen, off bode derselve (banck), der en sal als hy dat ampt heft, nymants momboer (Procureur) noch Kartener syn; — Geins ander man dan den boede is des Heeren momboer ende anders nymants.

Clerenis. Noch halden sy dat daervoer, daer men reynen ende paelen sal, daer sal men die parthijen te beyden syden by bescheyden myt den Heer, ende nae der conden sullen

die gerichten hun clerenis geven, ende off sich bevant dat daer einich gereydt goet, holt off anders aff beleidt woerde dat den Vaeght toebehoeren solt.

Clerenis. Anno 1531 hebben die Schepenen van Beeck gecleert, ein voersprecker gelt (kost) ein Aker buysch. Item, van eder valderen te beleyden, is men den Schepenen schuldich, dry alde groot, den Vaeght ein alde groot, den bode eine stuver brabants, en hun costen. — Item, van yder schut is men den onderbode schuldich einen halven Philips penninck. — Item, eine verbarynge (gerechtelijk onderzoek) te hoeren, is men den gerichte schuldich, yder tot gericht sterck (volle gerecht), twee alde groot, ende den Vaeght dobbel rechten, ende hoen cost, ende beyde parthyen moeten tegen bescheyden (opgeroepen) syn. — Item, ein gastrecht daervan is men den gerichte schuldich, den iersten dach twe alde groet ende hoen costen ; den anderen dach vier alde grooten ende hoen costen ; den derden dach vier alde grooten en hoen costen, ende den bode ende scriver (Griffier) dobbel recht en hoen costen.

Clerenis. Op den sevende dach Meert 1531, hait Jan Guelen begeert ein clerenis om syn recht (dat is, mits betaling der kosten) off hy der uytspraken tusschen (hem en) Jan Leonardts, schuldich sal syn te halden off niet, aengesien dat die saecke gerichtelyck ende verbuntelich overgegeven is (gearrangeerd is). Daerop hait der Schepen gecleert, einich man off persoen, der ein saeck verbuntlich ende gerichtelyck overgeven heeft, niet meer in 't recht te comen, dat derselve dat auch schuldich is te halden, hy en brecht by dat hy des ontledicht (ontslagen) syn solde ; — ende dit heeft Styns, als mombaer Jan Leonardts, met orken verbonden ('t gerechtelijk bewijsstuk betaald).

Clerenis. In denselven jaer heft der boede ein clerenis begert wat die verbueren die den Heer niet en dienen.

Daerop hebben de Schepenen gecleert, einich der wagen en perden heeft, ende laet by leengoederen hait, handplicht off wynt (bebouwd), daerdoer dat hy schuldich weer te dienen, ende hy des niet en dede, soe deck en menichmael als hy dat liet (naliet) verbuert hy einen alden Philips schilt, ende dat hait der bode, als mombaer des Heeren met orken verbonden.

Dit syn die landen die verbonden syn aen den lande van Valckenborch, in der maeten als hiernae beschreven staet.

In den iersten, die stadt van Achen, Sittart, Gangelt, Gielenkirchen, Hartogenrade, Elslot, Eys, 't land van Gulich ende die stadt Gulich.

Einich man der in den voerschreven lant woenafftich weer, der men mocht, men einen dachpenninck, voer die banck bringen daer hy woenafftich is; — off het saeck weer dat der man becommert were in den lande van Valkenborch, soe sal men den man heym wysen daer hy gehoert. Desselve gelyck hebben sich die voerschreven steden verbonden in den lande te doen met einigen man der uyt den lande van Valckenborch is.

Dit syn die benck die sich in den lande van Valckenborch onder den anderen heym suecken mogen.

In den iersten, die banck van Clemmen, Herlen, Broeck (Hoensbroeck) Strucht, Geleen, Oirsbeeck ende Brunssum.

De luyden die in den voerschreve bencken eenigsins woenden, den sal geschieden gelyckerwys als voerschreve steden ende landen.

Bank- Schepen- of Gemeentezegels [1].

II.

Wij verdeelden deze zegels (Deel I bl. 189) voor wat den type, het zinnebeeldige betreft, in meerdere soorten, als :

1° Het wapen van den Vorst of van den gebiedenden Heer.

2° Dit wapen doorsneden, met eene allegorie in de afsnede.

3° Dit wapen op den voorgevel of aan den voet van 't kerkgebouw.

4° Dit wapen met den Patroon der kerk als schildhouder.

5° Het kerkgebouw alleen.

6° De Patroon der kerk alleen.

7° Zinspeelingen op den naam der plaats.

8° Merken of wapens van onbepaalde beteekenis.

Wanneer wij andermaal eenige zegel afbeeldingen mededeelen dan mogen wij onderstellen, dat de betrokken gemeentebesturen, bij 't Departement van Binnenlandsche Zaken, zullen aanvragen om hun oude zegels, waar toch heel wat anders aan vastkleeft dan aan het cirkeltje met randschrift, waarvan zij zich thans bedienen, als gemeentewapen te mogen invoeren.

---

(1) Wij hebben deze zegels geteekend en in hout gesneden zoo en gelijk zij zich op de stukken voordoen.

Het Schepenzegel van Nieuwstad dragende tot omschrift HEC EST CLAVI SIGILLI, is vastgehecht aan een document van het jaar 1575, en verbeeldt het wapen van den gebiedenden Vorst.

Het schepenzegel van Gulpen, hangende aan een document van 't jaar 1625, vertoont het wapen van den gebiedenden Vorst met den Patroon der kerk als schildhouder.

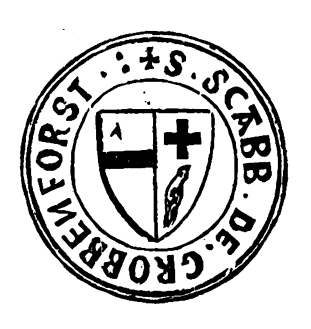
Het zegel der heerlijkheid Eysden, vastklevende aan een document van het jaar 1646; voortoont het wapen van den gebiedenden Heer.

Het schepenzegel der gemeente Arcen en Velden, hangende aan een document van 't jaar 1648, verbeeldt het wapen van den gebiedenden Heer aan den voet van het kerkgebouw.

Het zegel der heerlijkheid GRUBBENVORST, met het randschrift S(igillum) SCAB(inorum) DE GROBBENFORST, hangende aan een document van het jaar 1648, vertoont het wapen van den gebiedenden Heer.

Het schepenzegel der heerlijkheid van OUD-VALKENBURG, hangende aan een document van 't jaar 1677, verbeeldt den Patroon der kerk, en het wapen van den gebiedenden Heer in de afsnede.

Het schepenzegel van Linne, vastklevende aan een document van 't jaar 1575, vertoont den Patroon der kerk.

Het schepenzegel van Sevenum verbeeldt gedeeld, in het eerste de Patroon der kerk, in het tweede 't wapen van den Heer.

Het schepenzegel van Schinnen, hangende aan een perkament van 't jaar 1555, verbeeldt de Patronesse der kerk.

Het schepenzegel van Beesel, hangende aan een perkament van 't jaar 1472, vertoont het wapen van den gebiedenden Vorst met den Patroon der kerk als schildhouder.

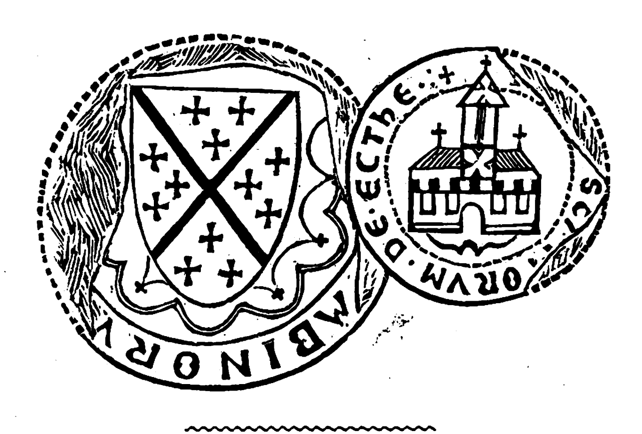
Het schepenzegel van Margraten, gehecht aan een document van 't jaar 1685, vertoont de Patronesse der kerk.

Het schepenzegel van Vlodrop, gehecht aan een document van 't jaar 1575, verbeeldt den Patroon der kerk.

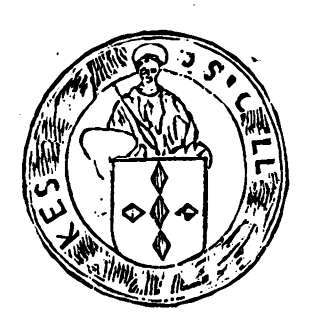
Het schepenzegel en het tegenzegel van Echt, hangende aan een perkament van 't jaar 1532, vertoont eerstens een wapen en tweedens een kerkgebouw.

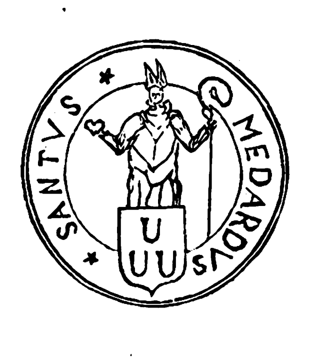
Het schepenzegel van Afferden, hangende aan een document van 't jaar 1537, vertoont de Patronen der kerk.

Het schepenzegel van Kessel, hangende aan een perkament van 't jaar 1678, vertoont het wapen van den Heer dier plaats met den Patroon der kerk als schildhouder.

Het schepenzegel van Wessem, volgens een afdruksel in 't bezit van den Heer Habets, President van het ondheidkundig Genootschap in Limburg, verbeeldt het wapen van den gebiedenden Vorst met den Patroon der kerk als schildhouder.

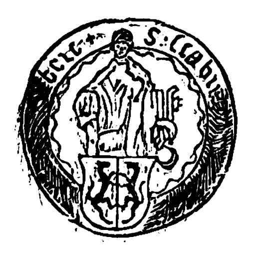
Het schepenzegel van OBBICHT, naar een afdruksel in 't bezit van den Heer Habets, vertoont de Patronen der kerk en het wapen van den Heer in de afsnede.

Het schepenzegel van SWALMEN, naar een afdruksel in het bezit van den Heer Habets, verbeeldt het wapen van den Heer met den Patroon der kerk als schildhouder, en het wapen van den Gelderschen Vorst in miniatuur.

Het schepenzegel van Odiliënberg, vastklevende aan een document van 't jaar 1572, vertoont het wapen van den gebiedenden Vorst met den Patroon der kerk als schildhouder.

Het schepenzegel van Blerick, klevende aan een document van het jaar 1621, vertoont den Patroon der kerk met het schild van den Heer.

Het schepenzegel van Baerlo, vastklevende aan een document van 't jaar 1673, vertoont het wapen van den Heer en den Patroon der kerk als schildhouder.

Het schepenzegel van Geleen, gehecht aan een document van 't jaar 1706, vertoont den Patroon der kerk.

Het schepenzegel van Helden, klevende aan een document van 't jaar 1691, verbeeldt den Patroon der kerk houdende een schild in de rechterhand.

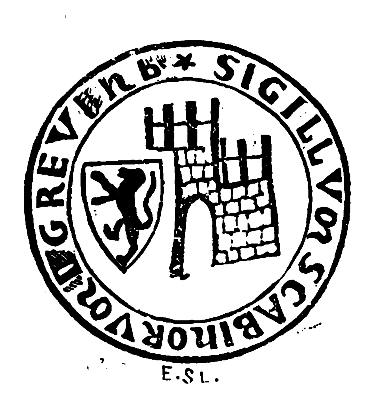
Het schepenzegel van HOLSIT—VAELS—VILLEN, klevende aan een document van 't jaar 1663, verbeeldt den Patroon der kerk.

Ten slotte een paar schepenzegels van plaatsen thans op Pruissisch gebied gelegen, als: zegel van 's HERTOGENRADE, vastgehecht aan een document van 't jaar 1691, verbeeldende den Limburgschen dubbelstaartigen leeuw.

Het schepenzegel van Grevenbroeck, hangende aan een perkament van 't jaar 1415, en aan een document des jaars 1634, vertoont een kerkgebouw en daarneven het wapen van den Vorst.

Grafschriften in de kerken te Maastricht.

In de Burgondische bibliotheek te Brussel, afdeeling handschriften, bevind zich een register in 4to, afkomstig uit de nalatenschap van den genealogist en oud-bibliothecaris M. F. V. Goethals, hetwelk tot titel voert: *Quartier généalogique des familles d'Aix-la-Chapelle, Clèves, Nymègue et des environs et dans la mayorie de Bois-le-Duc.* Op het einde van dat handschrift staan de grafschriften uit Maastricht, die wij hier openbaar maken. Jammer, niet altijd worden de kerken, waar ze zich toenmaals bevonden, met genoegzame juistheid aangeduid, zoodat men zich niet te veel moet vertrouwen op de rangschikking door den schrijver gevolgd. Ook schijnen de inschriften zelven niet met de vereischte nauwgezetheid te zijn afgeschreven. Velen toch zijn zoo niet verminkt althans verkort; zelden worden zij in hun geheel overgenomen. Wat wij hier geven is dan ook niet het werk van een geduldigen oudheidkenner, maar dat van een gehaasten toerist, die vluchtig en in het voorbijgaan opteekent wat hem te pas kan komen en het overige verwaarloost. In weerwil dezer gebreken zijn onze inschriften van belang voor de stad Maastricht. Immers eenige der oude kerken waarin zij zich bevonden zijn verdwenen, anderen zijn van bestemming veranderd en in de nog bestaande zijn de meeste grafzerken door nieuwe vloersteenen verdrongen of door het betreden afgesleten en onleesbaar geworden.

De copist heeft zijn werk met een aantal familiewapenen opgeluisterd; daar deze echter enkel uit ruwe schetsen bestaan, hebben wij het goedgevonden ze achterwege te te laten en de blazoenen, zoo veel mogelijk, alleen in schrift aan te geven.

De opsteller van het handschrift, Pieter Alphonsus Lievinus graaf de Coloma, werd den 12 Nov. 1707 te Gend geboren. Hij was zoon van Jan Alphonsus, eersten graaf van Coloma, president van den geheimen raad te Brussel, en behoorde tot een adelijke familie uit Spanje. Een zijner voorvaderen don Carlos de Coloma († 1627) schreef eene geschiedenis der Nederlanden in het Spaansch. De Coloma voltrok zijne studiën te Leuven, promoveerde er in 1737 in de rechten, legde zich hoofdzakelijk toe op het toenmaals heerschende gewoonterecht van België en vestigde zich te Mechelen metterwoon. In 1759 gaf hij, onder medewerking van den kanunnik de Azevedo, de geslachtslijst zijner familie uit onder den titel van *Généalogie de Coloma*, Mechelen 1659, in folio. Dit werk, een der beste in zijn soort, werd door den rechtsgeleerden de Vivario, na den dood van graaf Coloma die in 1788 voorviel, voortgezet (1).

Pieter Alphonsus Lievinus heeft zijn handschrift van kwartierstaten, in- en grafschriften ongetwijfeld aangelegd ter benuttiging voor zijn genealogische studiën. Hij bezocht Maastricht omstreeks de helft der vorige eeuw.

Tot hieraan werden slechts weinige grafschriften uit de kerken van Maastricht in het licht gegeven. De Heer Alexander Schaepkens maakte er eenigen openbaar in het VII deel der *Annales de l'académie d'Archéologie d'Anvers* p. 407; enkelen werden opgeteekend in verschillende tijdschriften. Het ware te wenschen dat de nog bestaande, door een bevoegde hand werden afgeschreven en in onze *Publicatiën* geplaatst. Zulke uitgave zou een zeer nuttige bijdrage tot de geschiedenis der stad vormen.

JOS. HABETS.

(1) Over de Coloma zie Mémoires couronnés par l'academie de Belgique, tome XX (1846) p. 296 en 414 en Goethals, *Lectures relatives à l'histoire etc. de la Belgique*, II p. 268.

Grafschriften te Maastricht.

ST. SERVAASKERK.

I.

Reverendus ac nobilis dominus JOANNES VAN GRAVE S[ti] Servatii canonicus obiit 2 Aprilis 1715.

II.

Monumentum perillustrium conjugum toparch. de OEST, ANTONII CANDIDI baronis DE HOENSBROECK ac dominæ ANNÆ MARIÆ VAN BERG alias DE TRIPS, hæc 28 Junii 1670 denata, ille anno 1693. — Monument voorzien van 16 wapenkwartieren (1).

III.

Dit is het graef van WelEdelgestrengen Heer HENDRIK DE CARIS, Heer van SOMBREFFE en Aheer tot HANNUT, in syn leven lieutenant-generael van de legers van de Heeren Staten-generael der vereenigde Nederlanden ende colonel van het oudt regiment, gewesen gouverneur van Ostende, sedert tjaer 1708 tot 1718. Obiit den 7 Nov. 1736 en syne weledelgestrenge huysvrouwe ANNA FRANÇOISE VAN KERCKHEM, spruytende uyt de familie van de graven van Dammartin ende Panthièvre, obiit den 31 December 1734 ende haere kinderen en descendenten. — *Blazoenen :* Van Caris en de Kerckhem.

(1) De baron Antoon Candidus van Hoensbroeck-Oost overleed den 6 Dec. 1693 en werd te Slavante begraven. Zijn grafsteen werd in 1870 van daar naar het kasteel Hoensbroeck overgevoerd.

IV.

Nobili domino LAURENTIO MEYSS consuli, ejus filio et dominæ MECHTILDI DE SUETENDAEL conjugi. Obiit ille 8 Aug. 1598, hæc 20 Oct. 1637.

V.

Nobili domino LAURENTIO MEYSS, JOHANNIS filio et ANNAE STRUYCKERS, conjugibus. Obiit ille 8 Nov. 1558 hæc 27 Aprilis 1618. — *Kwartieren:* Meyss, Caldenborg, Oeslinger, de Beer, Meyss, Oeslinger, Struyckens, van Meer, Struyckens, Boex, van Meer, Doelmans, Suetendael, Nuinenberg, van Sichen, van Baeckel (1).

VI.

Hier liet begraeven den heer HENDRIK VAN DEN BROECK borgemeester en ontfanger van die nieuwe middelen deser stadt en schepen van den graefelycken Vroenhof, sterfft den 4 Nov. 1668 en joufvr. MARGUERETHA HUBERTI syne huysvrouwe sterfft 21 Aug. 1659. *Blazoen:* Van den Broeck voert een klimmenden leeuw.

VII.

Hier liet begraven den Wel Edelgeboren ende Gestrengen heer JOHAN VAN MEER, capiteyn van voetvolck te dienste van syne kon. Majesteyt, sterft tot Valckenborg den 21 Mey 1636 ende jonckvrouwe VAN MEER, die storf tot Maestricht den 2 X^bris 1683. — *Kwartieren:* Meer, Doelmans, Voester, Kessel, Meyss, Kaldenborg, Oslinger, de Beer —

(1) *Struyckens* voert eene baar en chef drie bezanten. *Suetendael* voert 1 en 4 twee samengestrengelde takjes, 2 en 3 drie leliën *Van Sichen* voert drie eikenbladeren 2—1.

Woestenraedt, Hollerbeeck, Bensenraedt, Ryckel, Coex, Ter Leyen, Puttyn, Brant (1).

VIII.

Nobilis et generosus D^nus^ JACOBUS GASSION, Franciæ cohortis sub potentissimis ordinibus provinc. fœderat. præfectus, et domina MARGUERITHA LE BAN PYFFE DE CLARISSE. Conjugi suæ 26 Aprilis 1646 vitæ functæ monumentum posuit mæstus.

IX.

Admodum Rev. ac nobilis D^nus^ CHRISTOPHORUS DE CRAESBEKE hujus ecclesiæ canonicus obiit 10 martii 1654. — *Blazoen:* Craesbeke voert 1 en 4 eene ster van 6 stralen, 2 en 3 een schuinsche balk bezet met 6 bezanten.

X.

Reverendus ac nobilis dominus JACOBUS DE WITTE hujus insignis ecclesiæ S^ti^ Servatii canonicus, monumentum hoc sibi poni voluit. Decessit ex hoc mundi ergustulo 1^a^ Febr. a^o^ 1610. — *Blazoen:* De Witte voert drie palen en een schildhoofd.

XI.

Hier light begraven den eerbaren Heer PEETER VAN DEN BIESEN roydreger deser kercke stirff 1540 7 May en syne huysvrouwe HELENA VAN DEN TZART. — *Blazoenen:* Van den Tzart voert 1 en 4 drie fascen, 2 en 3 drie blokjes. Van den Biesen voert 1 en 4 drie spitsruiten, 2 en 3 een getand kruis.

(1) *Doelmans* voert: 1 en 4 drie hamers, 2 en 3 een klimmenden leeuw. *Voester* voert eene veder; *Meyss* drie schelpen; *De Beer* een klimmenden beer en *Coex* eenen boom.

XII.

Admodum R^{dus} ac nob. D^{nus} Christophorus a Balen ab Enckvort insignis ecclesiæ S^{ti} Servatii can. obiit 1657 28 X^{bris}. — *Blazoen :* Vier leliën, in het hartschild twee geschakeerde fascen.

XIII.

Monumentum R^{di} ac prœnobilis domini Guilelmi van Achelen hujus ecclesiæ dum vixit canonici, cujus anima requiescat in pace. — *Blazoen :* Gedeeld, rechts drie bijenkorven 2—1, links een klimmende leeuw.

XIV.

R^{dus} admodum D^{nus} Joannes de la Vaux hujus ecclesiæ canonicus obiit 15 Febr. 1693. — *Blazoen*: een wassende boom, aan weerszijden een klimmende leeuw (?)

XV.

R^{do} ac nobili Engelberto Boonen J. U. L. Servatii per lustra septem canonico prbtro qui hanc basilicam variis fundationibus, operibusque decoravit, qui ut moriens vivens vixit ut moriturus, obiit 18 Augusti 1661. D. D^{ui} executores posuerunt te lector ut æternum gaudeat apprecare Amen. *Kwartieren* : Peck, Ymans, Gillis, Steegmans. — Boonen, Weldam, Heetvelde, Waelhem.

XVI.

R^{dus} adm. ac nobilis D^{nus} Fredericus de Cranevelt hujus ecclesiæ S. Servatii can. obiit 21 8^{bris} 1687. — *Blazoen* : Een kraanvogel.

XVII.

Hinc ante altare S^{tæ} Catherinæ sepultus est cum matre Hubertus Antonii S^{tæ} Odæ Rodæ hujus dum vixit ecclesiæ canonicus, fundator perpetuæ passionis dominicæ in hac ecclesia. *Blazoen*: Een eenhoofdige adelaar, in het schildhoofd drie merletten.

XVIII.

Hier ligt begraven die eersaeme ende deugdelycke Maria de Bertault gen. de Hollandre huysvr. van Jan Wielant, starf 20 Juni 1598. Bidt voor die ziele. *Blazoen*: 1 en 4 een hoefijzer, 2 en 3 drie leliën 2—1.

XIX.

Hier ligt begraven Aert Pruinen roedreger deser kerck, starf 1597 den 19 Meert en Isabella Lansmans, syn huysvrouwe, starf 1603 31 July. Bidt voor die zielen. *Blazoen*: Lansmans voert eene roos van 5 bladeren bezet met drie merletten 2—1.

KERK VAN ONZE LIEVE VROUW (1).

XX.

Clarissimo D^{no} Tilmanno Coix, ecclesiæ S^{ti} Servatii canonico et decano. — Coics voert: 1 een adelaar, 2 een kruis bezet met vier schelpen, 3 onbekend, vier drie schelpen 2—1.

XXI.

Ex opposito jacet sepultus R^{dus} ac venerabilis D^{nus} Egydius Cocx, decanus 1618 21 May.

(1) Opschrift door ons bijgevoegd.

XXII.

D^nus^ Joannes Muller can. S. Servatii, obiit 1649. — *Blazoen*: Muller voert gedeeld: rechts drie adelaren, links een chevron bezet met drie merletten 2—1.

XXIII.

Melchior van Rochou. — *Blazoen*: 1 en 4 een St. Andrieskruis, 2 en 3 spitsen.

XXIV.

Fredericus Sauveur 1640.

XXV.

Sepulti sunt Albertus et Egydius de Sclessin canonici ob. 11 Aprilis 1631 et 20 Aprilis 1624. — *Blazoen*: Sclessin voert eene fasce, waarop drie rozen; de fasce is bezet met drie leeuwenkoppen 2—1.

XXVI.

Hic sepultus est D^nus^ Joannes Julnet can. obiit 1620 10 Oct. — *Blazoen*: een klimmende leeuw.

XXVII.

Venerabilis D^s^ Guilielmus de Myl d^nus^ in Zier, obiit 1624, 19 ..... — *Blazoen*: Drie palen en een ledig schildhoofd.

XXVIII.

Heer Laurens Bruels sterft 3 Sept. 1683 en Machtel tho Hulst syne huysvrouw 9 Oct. 1672. Cornelia Bruels hunne dochter 28 Oct. 1672. — *Blazoen*: Een kruis met schelpen.

XXIX.

D^nus^ EGYDIUS MAIERNE canonicus ob. 1637 13 Junii. *Blazoen* : Een varkenshoofd ; het schildhoofd van vair.

XXX.

R^do^ adm. eximio D. D^no^ OLEVERIO DE SAIVE J. U. L. decano hujus ecclesiæ obiit 1639 30 X^bris^. — *Blazoen* : Regts een vogel, links drie varkenskoppen; in het schildhoofd drie rozen met de takjes.

XXXI.

Hier ligt GUILLAUME BOSS Licentmeester over de peerden, ob. 24 Febr. 1622 en JOANNA DE BOSS. — *Blazoen* : 1 een klimmende leeuw, 2 een boom, 3 schuinsche ruiten, 4 eene roos.

XXXII.

COENRARDUS HERSTAL schepen van Maestricht en van Vroenhoven sterft 1631 en MARIA SLENAKEN 1618. — *Blazoen* : 1 en 4 een halve maan waarboven eene ster, 2 en 3 een band met schelpen.

XXXIII.

Hic jacet R^dus^ ac illustris dominus LE JOENE decanus, Toparcha in Eble, obiit 1661, 8 X^bris^. — *Blazoen* : Lejeune of Lejoene voert een chevron bezet met drie sterren van 5 stralen.

XXXIV.

R^dus^ D^nus^ PETRUS DE LOOZ decanus obiit 1698 23 8^bris^. *Blazoen* : De Looz voert, 1 en 4 eene eikel met tak, 2 en 3 eene roos.

TE LICHTENBERG IN DE KAPEL.

XXXV.

D. Heer Jan van Tongeren J. C. en Petronella van Beyensdorp syn huysvrouwe 1662. Heer Thomas de Letter ende Rebecca Anna van Tongeren. Twee *blazoenen*: het eerste verbeeld een getanden balk en het tweede een band waarop drie rozen.

XXXVI.

Louis François Pinsen van der Aa en vrouwe Maria Clara de Champ syn huysvrouw 168.... *Kwartieren*: Pynssen, Bomberg, Robiano, Hellemans, Boschhuysen, Wolfswinckel, Schore, Wolfswinckel (1).

XXXVII.

Messire Guillaume de Champ conseiller de sa Majesté catholique au conseil souverain de Brabant et Marie van Tongeren sa compagne 1682. *Blazoen*: Tongeren voert een getanden balk en de Champ een chevron met drie rozen bezet.

XXXVIII.

Petrus Muesens en Isabella van der Biesen syne huysvr. Andries van der Biesen en Barbara van Meer syn huysvrouwe. — *Blazoenen*: Het eerste voert een St. Andrieskruis bezet met vier rozen; het tweede voert gedeeld: rechts vier fascen, links drie hoefijzers (2).

(1) Onder dit inschrift was bijgevoegd: Il fut directeur général de l'arsenal royal de Malines, mort 15 Juin 1723 et sa femme le 9 Febr. 1722.

(2) Isabella van den Biesen was zuster van Lambert van den Biesen pastoor te Bergh en Terblijt bij Maastricht. In de registers der kerk dezer plaats vinden wij het volgende aangeteekend: R. D. Lambertus van den Bies-

XXXIX.

Hier ligt begraven Andreas van Eyck sterft 1562 22 janry, wiens huysvrouw Anna Noetstock gestorven 1587 en liet begraven in de kerck van St. Elisabeth tot Stockhem. *Blazoenen*: Eyck voert drie palen, in het schildhoofd drie eikenbladeren. Nootstock voert drie kardenaalshoeden.

KERK VAN ST. NICOLAAS.

XL.

Ici reposent honorable Hubert Martincx dit Bombaye, natif de Herstal, obiit 1608 le 14 janvier et mad[elle] Barbe Biesen qui trépassa le 20 Avril 1624. Priéz Dieu pour leurs âmes. — *Blazoenen*: Martinx 2 en 3 de vair, het overige onbekend. Een ander blazoen heeft drie palen, in het schildhoofd drie bezanten.

XLI.

Jan van den Biesen sterf 17 Sept. 1690, Anna Gysens syne huysvr. sterft 26 Augsti 1709. Jan van den Biesen. Helena Cappouns. Memoria consult[mi] D[ni] Victoris de Poilvache hujus civ. schabini obiit 10 April 1746 et d[næ] Isa (?) Eug. van den Biesen conj. quæ obiit 21 X[bris] 1749. *Blazoen*: Poilvache voert een schild van hermelijn.

---

sen S. Theol. Bach., natus Trajecti ad Mosam, pastoralem curam inchoavit circa festum S[ti] Joannis Baptistæ anno 1694. Pie obiit in Domino anno 1712. Calicem argenteum deauratum et multa arte fabricatum in ecclesia de Bergh cum hac inscriptione invenimus: »*Deo Opt. Max. et S[to] Lamberto. In memoriam R. D. Lamberti van den Biessen S. Th. B. past. in Bergh dono dedit Petrus Meussens questor Trajectensis* 1716".

XLII.

Hier ligt begraven Jacob Nolmans sterft 1 Oct. 1636.

XLIII.

Domicella Gertrudis de Longin clarissimi viri Guilielmi ex Palude patricii Leodiensis vidua, gloriosum christi præstolatura adventum, hic condi voluit, J. A. et G. F. clarissimæ matri posuerunt. *Blazoen* : Drie spitse ruiten.

XLIV.

Frederic van Randenraed drost des lands Falckenborch en rentmeester van syne majesteit in den selven lande van Dalem en Isabella de Boems syn huysvr. 1644. *Blazoenen*: Randenraedt voert een getralied schild. Booms voert twaalf sterren om een hartschildje met een boom.

XLV.

Hier ligt begraven den eersaemen Jan van Buel borgem. deser stadt sterf 25 Meert 1579 en Emerentiana Scholeirs sterft 28 April 1593. *Blazoen* : Van Buel voert drie hoefijzers.

XLVI.

Hier ligt begr. de eersaeme Roland Landuyts starf den 23 May 1659 en Catherina Caldenborch 23 X^{ber} 1663. — *Blazoenen* : Landuyts voert drie klaverbladen, Caldenborch vier fascen.

XLVII.

Hr. Nicolaes Salden oudtschepen 22 Juni 1695 en Maria van Vleytingen syne huysvrouwe 1685. Hubert Salden oudschepen en joufvr. Catherina Cappouns. — *Blazoen* :

Salden voert een druiventros met bladeren, Cappouns drie gespen.

XLIII.

Hier ligt begraeven Hr. Mathias Daelem schepen en syn huysvrouwe Elisabeth Coermans 1649 29 April. — *Blazoen*: Dalem voert twee getande fascen.

XLIX.

Joanne Catherina Slaving weduwe Augustin Çarbe, 18 Juli 1673 en Cicile Carbe 1675 den 1 Oct.

L.

Heer Godefroy Dorlot cap.

LI.

Jr François Beyharts drost der baronnie van Boxtel, stadthouder van de leengoederen en joufvr. Anna Lemmens syne huysvr. 1674. — *Blazoen* : drie vuurpotten.

LII.

Hier ligt begraven Toussaint Waltier in syn leven borgemeester der stadt Maestricht sterf 16 May 1611 en jouffrouw Catherina Scholiers syne huysvr. sterft 5 Mey 1612. — *Blazoen* : een dubbele arend.

LIII.

In de vensters van het choor : Jean Baptiste de Gradi borgemester en Gertrude Olislagers 1650. — *Blazoenen :* De Gradi drie halve manen. Olislagers voert eene fasce, in het schildhoofd twee sterren, in den schildvoet een zwaan.

LIV.

Alhier ligt begraven weledelen en eersaemen Hr Peter Branthem, die sterfft 22 Xber 1678, en weledele vrouwe Anne van Olislageren syne huysvrouw, dewelcke sterff 8 Sept. 1680.

LV.

Dni Arnoldi Godefridi Loyens et Mariae Catherinae de Hougne.

LVI.

De wel edele geb. Maria van Worcum genaempt De Cock van Haeften, die sterft 1 Febr. 1640. Godefridus van Worcum sterfft 13 Juni 1649. Francisca van Haeften genaempt Worcum sterft 14 Dec. 1658.

LVII.

Hier ligt begraven Jonker Gaspar van Amstenrade obiit 20 Dec. 1541 ende joufvr. Huberte van Machereel syne huysvrouw. — *Blazoen:* Vier kwartieren waaronder het slangenkruis der Huyn voorzien van een hartschildje met drie kogels.

LVIII.

Petrus Dalem hujus oppidi consul obiit 2 Junii 1661 et ejus uxor Catherina Paumen obiit 15 Aug. 1663. *Blazoen:* Daelhem voert drie merletten 2, 1. Paumen een staande kruis.

KAPEL DE JONGE BIESEN.

LIX.

- Hier liet begraven Heer Librecht Hoen van Cartils, landcommendeur te Bernessem deutz orders, starff 1538.

Kwartieren : Hoen de Cartils, Bosch de Moppertingen, Hulsberg-Schaloen, Passart.

XL.

Een onleesbaar grafschrift met de kwartieren : Goer, Withem, Pallant, Krieckenbeck-Oye, Orsbach, Collart, Haeften.

LXI.

Hier onder desen steen ligt begraven Laurens van Raed, stierf am 11 Aug. 1414. — Deze steen was voorzien van vier kwartieren.

LXII.

Hier ligt begraven der Eersaemen ende discreten Hr Johan Sdrogen, borgem. en scepen deser stadt 1604 28 X^{ber} ende Jofvr. Veronica Weertz syne huysvr. — Met twee wapens.

LXIII.

Hier ligt begraven Isabella de Meer sterff 13 Sept. 1530.

LXIV.

Hier ligt begraeven Heer Johan Dolhart schepen en borgemeester. Peeter schepen en secretaris sterft 1540 in het incommen der kercke. — *Blazoen :* Dolhart voert drie ruiten, in het schildhoofd een wassende adelaar.

LXV.

Hier light begraeven Jofvr. Elisabeth dochter Heer Jan van Lenaker huysvr. Lambrecht Hr van Mopertingen, Castelein tot Jonckhout, burggrave van Bouillon, sterft 1483.

SINT SERVAASKERK.

LXVI.

Hic jacet sepultus venerabilis D^nus artium magister Renerus de Meer canonicus hujus ecclesiæ pastor in Artheek (?) obiit 1531 9 Novembris. — *Blazoen:* Een gedeeld schild, rechts vier fascen, links drie hoefijzers.

LXVII.

D. O. M. IIII Kal. mart. MDCCXXI
Lustra bis sex hic pergit
Requievit a laboribus suis
Et mortuus est
R^dus adm. ac prænobilis Dominus
Ren. Joseph de Meer presb. J. U. C. ætatis 77.
Chori alpha et omega
Jurium ecclesiæ (ut vel precox adhuc ejus
Apud magnates nec una testatur expeditio)
Strenuus propugnator, qui sagax, prudens,
Humilis, pudicus, sobriam duxit sine labe vitam.
Et patruo Gerardo ac totidem de prosapia,
Aliis quatuor scolasticis monumentum hoc
Mæstus ponebat frater Antonius Gerardus
Toparcha in Osen.

LXVIII.

Jacob Bruynen en Catharina Emonts 1644.

LXIX.

Hier ligt begraeven Peeter Borriers starf 16.. en Elisabeth Peeters stierf 2 9^bris 1662.

LXX.

Jean Nagel starf 6 Sept. 1684.

IN DE WITTEVROUWENKERK.

LXXI.

Ad honorem Dei et sui memoriam vivere volens posuit D^nus^ Guilielmus de Bemmel Bruxellensis J. U. L., ecclesiæ collegialis S^ti^ Servatii canonicus Trajecti et presbyter, ætatis anno 28, a Christo nato 1639, mensis junii die 22, postque decanus commissarius hujus monasterii. *Blazoen:* Van Bemmel voert drie basviolen, in het schildhoofd een gaande leeuw.

LXXII.

Hic jacet venerabilis et prænobilis D^na^ Maria Magdalena de Richteric dignissima hujus monasterii priorissa ætatis 77, prof. 60, regiminis 46. Obiit 3 Aprilis 1706 R. I. P.

ST. MATHIASKERK.

LXXIII.

Sub hoc saxo latet consulatu olim et commissione instructoria Leodiensi in hac urbe spectabilis D^nus^ Servatius Cauwenberg, hujus parochiæ æditinus, qui æternam desiderans vitam mundi hujus exilium 19 Sept. dereliquit; pro cujus animæ salute viator intende et ora nam: sanCta est CogItatIo pro DefVnCtIs DepreCarI Vt a peCCato soLVantVr. *Wapen:* gedeeld rechts merletten, links drie palen, in het schildhoofd drie bezanten.

LXXIV.

D^no^ Theodoro Goding et D^næ^ Margueretae Hinnisdael conjugibus bene meritis posteri posuerunt. Obiit hic 21 Oct. 1694 illa 3 Sept. 1690. *Blazoen:* Hinnesdael voert

drie merletten, Goding een St. Andrieskruis met drie bloemen bezet.

LXXV.

Hier ligt begraven JACOBUS MASSING schepen der stadt Maestricht sterff 14 Oct. 1650, en JACOBUS MASSING synen sone den 21 juni 1667, en MARIA BARTMANS syne vrouwe starft 13 juni 1683. Gertrudis Maria sterf 1663 den 5 9bre. Catherina Isabella huysvrouw van heer JORDAN VAN HAEGEN, capiteyn in den dienst des lands, 22 Aug. 1695 en jufvr. CORNELIA MASSING. — *Blazoen:* Massing voert drie merletten.

LXXVI.

Hier ligt begraeven die Eersaeme ELISABETH VERHEYEN, weduwe HENDRIK VAN GREVE, gestorven den 18 febr.... en HELIA AERTSEN van BARDEWYCK den 20 Nov. 1659 met haere twee dochters, ELISABETH en HENDRIEXE VERHEYEN, die eerste ... en d'andre den 21 juni 1661. Godt troost die seelen.

LXXVII.

Hier ligt begraven HILARIUS VAN WERM, schepen des prins van Luyck in Maestricht starf 1663 den 14 febr. en ODILIA VAN DRIESSCHE starf 20 April 1620, en ANNA VAN HERSE syne huysvr. starff 1676 den 8 Aug. en Jofvr. CORNELIA VAN WERM haere dochter starff 25 febr. 1690. *Blazoen:* Van Werm voert drie vlammen 2—1.

ST. NICOLAASKERK.

LXXVIII.

Monumentum Dni LAURENTII THOLEN consulis defuncti 22 Aprilis 1557; uxor ejus MARIA VAN AUST obiit 25 febr.

1615. Arnoldus Tholen ejus filius etiam consul obiit 8 febr. 1632; uxor ejus Cecilia Pruenen obiit 20 Ap. 1630; Petri Tholen ipsius filii Satrapæ in Mechelen qui obiit 31 Oct. 1684, uxoris Gertrudis Molenpas;

Et Arnoldi Tholen Petri filii, satrapæ etiam in Mechelen obiit 22 junii 1709 et uxoris ejus Clarae Lenssen obiit 2 Aprilis 1717.

Blazoen: Tholen voert drie merletten, hartschild een St. Andrieskruis. Aust voert een springenden bok.

LXXIX.

Monumentum D[nae] Barbarae Utterhellicht viduæ Cornelii de Palude quæ obiit 15 Kal. Aug. 1601, necnon clarissimi viri Jois à Mansdaele ab Hildernisse Mechliniensis, D[ni] in Vertrycke pretoris hujus civitatis et comitatus de Vroenhoven, qui obiit 1612 die juni ... et d[ellae] Margarethae de Palude ejusdem conjugis quæ obiit 10 Kal. 16... Quorum animæ requiescant in pace.

LXXX.

Leonardus Paludanus J. U. L. hujus oppidi consul et D[na] Claridia Belgens conjuges; quod mortale est hic deposuerunt, hæc 19 Nov. 1653 ille vero 30 Martii 1661.

LXXXI.

Mori hic disce viator. Prænobilis ac Clarissimus D[nus] Henricus Lepper Coloniensis J. U. D. diversis locis syndicus, secretarius et prætor obiit hic 15 May 1709. *Blazoen* : een dubbel kruis.

LXXXII.

Hic jacet Claudius Ernestus de la Montagne hujus urbis quondam pro Serenissimo principe Leod. prætor, commis-

sarius instructor et assessor; et Maria Madalena Deodigna Cruysen, conjuges. Obiit hæc 20 febr. 1695, ille 28 febr. 1698. Lector defunctis bene apprecare. *Blazoen*: Montagne een pellicaan. Cruysen drie palen; in het schildhoofd drie bezanten.

LXXXIII.

Hic quoque jacent liberi D^ni Carolus de Brienen J. U. D. d^nus de Guesselt et Maria Marguerita de Valzolio conjuges. Obiit ille 11 febr. 1700, illa 11 febr. 1709. *Blazoen*: Brienen voert een eenhoren, Valzolio een leeuw.

LXXXIV.

Hier ligt begraven den eersaemen Francois Prunas starf 1644 den 26 May, en Maria Adriani starf 1662 den 12 Nov. *Blazoen*: een leeuw en een adelaar.

IN DE BOGAERDEN.

LXXXV.

Hier ligt begraven Johan Hagermans en Elisabeth van Caldenborch.

LXXXVI.

Pater Mathias van Caldenborch sæpius prior hujus conventus 21 Martii 1687 obiit.

ST. MARTINUS TE WIJCK.

LXXXVII.

D^nus Bernardus de la Hault donavit in recordationem insignis suæ conjugis Annae Penten. *Blazoen*: 1 een leeuw, 2 eene fasce, 3 een St. Andrieskruis vier twee merletten.

LXXXVIII.

Ci-gist noble dame Cecile Elisabeth Hartsleben morte le 9 juin 1644.

LXXXIX.

Hier licht begraeven die eersaeme Agnes Brengmans weduwe van Joannes Herlang sterft .. April 1741.

XC.

Hier ligt begraeven den eersaemen Thomas Ulrich Coenen stable deser stadt van Maestrich, starf 1624 den 7 Oct. ende syne huysvrouwe Anna Seroux † 1624 den 8 Oct. *Blazoen:* 1 en 4 een leeuw. 2 en 3 eene schaar.

XCI.

Hier ligt begraven Jan van Caldenberg en Ida van Bourshoven syne huysvrouwe † 24 juni 1579 en joufvrouwe Catharina van Stockhem weduwe wylen Johan Nysman † 13 May 1650 en Heer Andries Stockhem borgemeester deser stadt Maestricht † 25 Oct. 1666. — *Blazoen* : Stockhem voert in het wapen eenen boomstam.

XCII.

Hier ligt begraeven Heer Arnout Nobelen van Bermgen paymeester deser stadt, stierf 1724 en jufvrouw Catharina Samman syne huysvrouwe, die stierf 21 Dec. 1730. *Blazoen* : Nobelen voert 1 en 4 eene lelie, 2 en 3 een hart.

XCIII.

Hic jacet D[nus] Petrus de Lonchin medicus et domina Elisabetha de Heinsdroy. *Blazoen* : Lonchin voert 1 en 4 twee tegen elkander staande leeuwen, 2 en 3 drie kruisjes.

Tot zoover de aanteekeningen van graaf de Coloma.

Daar ook wij op onze tochten in Limburg en omstreken meenigmaal gelegenheid hadden om eenige gedenk- en grafschriften in te zamelen, die voor het nageslacht behooren bewaard te blijven, meenen wij hier de geschikte plaats te vinden voor hare openbaarmaking. Wij moeten echter opmerken, dat die afschriften aanvankelijk voor eigen studie, niet voor de openbaarheid bestemd waren en durven uit dien hoofde niet altijd voor de juistheid van den tekst instaan.

Wat de grafschriften der Kathedraal van Roermond betreft deze hebben wij gedeeltelijk te danken aan onzen vriend den Heer J. B. Sivré Rijks-Archivaris te Roermond wien wij onze erkentelijkheid daarvoor betuigen.

Gedenk- en grafschriften in het arrondissement Maastricht.

BEEK BIJ MEERSSEN.

I.

Boven de deur der sacristie:

CVra BeeCanorum Donis eXtrVCta (1826).

II.

Voor het koor der kerk:

Ci-gist messire ARNOLD HUYN D'AMSTENRAEDT, *seigneur de Geleen*
Et gouverneur et capitaine général du pays d'Outre-Meuse et de la ville de Maestricht,
Qui mourut l'an 1579 *et dame* ANNA DE GROESBECK
Son épouse qui mourut l'an 1612.
Dieu aye pitié de leurs âmes.

Graftombe versierd met de wapenen van Huyn d'Amstenraed en Groesbeck.

III.

Op het kerkhof tegen het zuidergedeelte van het koor:
Graf van Carolina Hendrika Caters *Weduwe van* Jan Hendrik Stas *Oud-schepen en stadhouder van Maastricht*,
Overleden den 17 *Mei* 1839, *in den ouderdom van* 74 *jaren.*
En A. M. A. Capitaine *huisvrouw van* G. J. H. Stas,
Raadsheer,
Overleden te Luik den 9 *december* 1841,
In den ouderdom van 34 *jaren.*

IV.

Daarnaast:
Graf van Godefried Stas *eere-raadsheer*
van het hof van cassatie van Belgie,
Geboren te Maastricht den 24 *Maart* 1802,
Overleden te Beek den 10 *November* 1876. *R. I. P.*

MESCH.

I.

In de kerk, een gebrand vensterglas op het koor:
Jean Libert Wirix *Mayeur et échevin de Wonck*
et dame Marie Renson *son épouse. A°* 1717.
Boven dit inschrift bevinden zich twee wapenen: *Wirix*, gedeeld 1 een klimmende leeuw en 4 drie palen, in het schildhoofd drie vogels, 2 drie rozen en 3 een knods. *Renson* een ruitenschild met een ledig schildhoofd.

II.

In een ander vensterglas op het koor:
Henri Catte *marchand bourgeois de Liége et*
Dame Elisabeth Dethier *son épouse. A°* 1713.

Boven dit inschrift bevinden zich twee wapens; zijnde *Catte*, voerende twee tegen elkander klimmende griffioenen van sabel, op een veld van zilver. *Dethier* gedeeld, rechts, in goud 3 rozen van keel 2 en 1 daartusschen eene ster van keel, links in zilver een zwarte leeuw.

III.

Voor de communiebank:

*Hic sepultus jacet R*dus *D*nus JOANNES HERMANUS WIRIX *quondam Pastor per* 21 *annos in Mesch hujus ecclesiæ ac pastoratus Benefactor*, *obiit* 12 *Aprilis A°* 1733, *ætatis suæ anno* 57.
Aeterna requiescat in pace. Amen.

IV.

Daarnaast:

*Hic sepultus jacet R*dus *dominus* JOANNES VRYENS
Natus in Nedercanne anno 1708, 19 *mensis Augusti;*
Factus pastor in Mesch anno 1733. *Hic verus pacis et*
Christianæ religionis amator in ædibus pastoralibus
Pie et placidi anno 1781, *die* 20 *mensis Augusti obdormivit*
In domino, *ejus anima requiescat in pace.*

OUD-VALKENBURG.

I.

Onder den toren der kerk:

Hier ligt begraven NICOLAES DE MOLIN *en* ANNA DE SAYE
Gestorven den 20 *Aug.* 1742.
R. I. P.

II.

*Hic jacet R*dus *D*nus J. W. DE LA CROIX *obiit* 21 *Nov.* 1740.
R. I. P.

III.

Bij den ingang der kerk:

Hier licht begraven jonker MICHAEL VAN GHOER *heer tzo Eys ende Aldenvalkenborg starf anno XV*ᶜ. . . . .

IV.

Onder den toren:

*Sepulchrum D*ⁿⁱ *Leonardl pastoris in Alden-Valkenborch* ....

V.

Op het kasteel van Schaloen, in een der buitenmuren:

Pax inviolata tibi. Cum ab anno 1575 *belli calamitatibus et Incendio devastata huc usque latuissem, restauraverunt me prænobiles* JOANNES RENERUS HOEN DE CARTYLS *et* JOANNA MARIA DE MERWICK *conjuges, domini in Veteri Valkenborch et Schin ad Golam A*° *salutiferi partûs* 1656.

Deze gedenksteen is versierd met de familiewapenen der Hoen van Cartils en van Merwick.

VI.

Op den molen van het kasteel te Schaloen:

proteCtor et reCtor noster esto DoMIne.

GEUL AAN DE MAAS.

I.

In den kerkmuur van buiten:

D. O. M.

URBANO *octavo pontifice maximo*, JACOBO A CASTRO *antistite*, PHILIPPO QUINTO HISPANIARUM *rege*, ISABELLA CLARA EUGENIA HISPANIARUM *infante*, *Belgiæ gubernante hoc templum (Priore propter imminentem ruinam destructo) suis et subditorum sumptibus a fundamentis ad majorem Dei gloriam Wolterus et Conrardus Ulricus ab Hoensbroeck huius Loci domini construxerunt A*° *a partu virginis* 1626.

II.

In het koor der kerk voor het hoog altaar :

Hoensbroeck.	*Monumentum*	*Merode-Scheifarts*
Lichtenberg.	*Illustris Waltheri ab*	*Beissel*
Corswarem.	*Hoensbroeck domini de Geul*	*Flodorp*
Warfusée	*Et Bunde et patriæ*	*Harff*
Daue	*Falcoburgensis toparchæ*	*Hompesch*
Enghien	*Et posterum,*	*Geisbach*
Widue	*Obiit 4 Augusti* 1631.	*Quadt*
Jauche		*Merode-Schlosberg.*

III.

Voor het altaar van O. L. Vrouw :

Hier ligt begraven de Heer Carle Suchen *lieutenant-voegt der Hoftbanck Mersen ende stathelder des leenhoffs Ucoven, toestaende de keyserlycke abdie St. Cornelis Munster, stierf* 1655 *den* 27 *Sept. ende* Margreta Creften *syn huysvrouwe Stierf* 1653 *den* 14 *Septembris, desen altaers fondateurs.*
Bidt Godt vor die seelen.

Deze grafsteen is versierd met twee blazoenen. Het eerste is gedeeld door een paal waarnaast links en rechts een staande visch wellicht Suchen; het tweede een damesbord waarop een kreeft.

IV.

Op de klok van het voormalig kasteel te Geul, zich nu bevindende in de kapel te Sibbe :

† *Sancta Maria ora pro nobis*
Rochus Grongnart me fecit A[o] 1666.

GRONSFELDT.

I.

Op het koor der kerk boven den grafkelder der voormalige heeren van Gronsfeldt :

Bronkhorst	*Hyr ligt begraven der edele ende*	*Bylant*
Loé	*Waelgeboren* WYLHEM VAN BRONCHORST	*Virmont*
	Fryher tot Gronsfelt en Rymborch	
. . . . . .	*Her tot Alpen der gestorven is A°*	. . . .
	1563 *post circumcisionem D^ni den*	
Wilich	*lesten Marcy.* † *En syn huysfrouwe*	*Palant*
	Die edele geportiger AGNESE VAN DEN	
	BYLANT *genant* VAN BRONCHORST *vrouwe*	
	tot Gronsfelt zu Remborch, die ge-	
	storven is Anno	

II.

Voor het koor :

D. O. M.

Ici reposa noble et illustre Seigneur Messire JEAN MAXIMILIEN *Baron* DE BOUNAM, *chevalier du St. Empire et libre seigneur de la franche et impériale baronie de Richolt et qui s'attacha particulièrement au bonheur de ses sujets pendant sa vie. Au grand regret d'yceux est pieusement décédé à son château de Rickholt le* 10 *Avril* 17 . . . *Requiescat in pace.*

Deze steen is voorzien van het wapen der familie de Bounam de Ryckholt.

III.

Voor het koor :

Hier ligt begraven die ehrentrycke en tugentsame jofurouw ISABELLA VAN DEN BROECK, *weduwe wilant* WILLEMS VAN VELRAET *genant* MEUTER, *gestorven desen* 4 *Novembris A°* 1604 *(?). Bidt Godt voor die seel. Amen.*

Dit monument is voorzien met twee blazoenen. Het blazoen rechts verbeeldt drie ruiten 2-1 en dat der linkerzijde een St. Andrieskruis.

IV.

Voor het koor :

Hier ligt begraeven de eersame Jonge dochter MARIA ANNA BLONDEN. *Stierf den* 8 *November* 1786. *R. I. P.*

V.

Voor het koor :

Hic resurrectionem carnis expectat
Nobilis D^nus^ JOANNES GUILIELMUS LEBENS
Hujus dum vixit S. R. I. comitatus et dynastiæ Slenakensis drossardus, secretarius in Bernau, altæ curiæ fori-comitis scabinus et notarius regius, cum uxore ANNA *hic quoque jacentis* LAMBERTI LOUSBERGHS *ejusdem comitatus post patrem Secretarii, notarii regii ex* ANNA RUTTEN *filia legitima. Obiit primus die* 21 *julii* 1741 *æt.* 62, *secunda* 1 X[bris] 1762 *æt.* 82, *tertius* 6 *febr.* 1735 *æt.* 87, *quarta* 17 *Aprilis* 1692. *In quorum et eorum descendentium hic etiam Requiescentium memoriam monumentum hoc posuit familia*
R. I. P.

VI.

Op het koor in de vloer :

ornaMento hoC noVo DeCorabat petrVs goffIn pastor.

VII.

Op het ostensorium in de kerk te Gronsfeldt :

JOANNES FRANCISCUS *illustrem et antiquam Bronckhorstio-Gronsfeldianorum comitum stirpem claudens divinæ enixus misericordiæ hoc ostensorium*
eVCharIstIæ CorDe IntIMo VoVet.

Fait par moi L. Fauconnier orfèvre à Luxembourg le 15 *Mars* 1719.

VIII.

Op een kelk derzelfde kerk :

Me fieri curavit D. DE RICHTERICHT *priorissa conventûs albanarum dominarum Traject.* 1610 (?) *die* 20 *Maji.*

Daarboven staan de blazoenen van Gronsfeldt en Richterich.

IX.

Op den windmolen te Gronsfeldt :

JOEST MAXIMILIAEN *graff von Bronckhorst und zu Gronsfelt Freyherr zue Batenburgh und Rimborch, herr tzu Alpen und Hunnepel me fieri fecit*, 1622.

Boven dit inschrift bevindt zich het adellijk wapen der familie Bronckhorst-Gronsfeldt.

HOLTUM BIJ SITTARD.

I.

In den kerktoren, bij den ingang :

Int jaer ons here MCCCCXVIII was des torne angebawt.

Boven dit inschrift bevinden zich twee wapens, rechts een schildje met drie bezanten 2-1, gelijk aan dat van Gronsfeld en links een schildje versierd met getande fascen.

II.

Op het koor :

Monumentum Familiæ de BENTINCK, *in Wolfrath Anno* 1650.

III.

Op het koor :

Anno 1643

Bentinck	*Charissimis parentibus*	*Weix*
Bronckhorst	*Suis et posteris, hujus*	*Preysing*

Amstenraedt *Ecclesiæ in Holtum* .....
...... *Collatoribus fieri curavit* .....
Prænobilis et generos. D. PHIL.
HENR. BENTINCK *in Wolfrath,*
Sereniss. principum Ferdinandi
Electoris Colon. consiliarius.

IV.

Op het koor:

D. O. M.

Monumentum dom. de Holtum. Anno 1658 *quarta Septembris Obiit præn. illustris et generosus Dominus* D. THEODORUS DE WESTRUM *dominus in Holtum et Alfens cujus anima requiescat in pace.*

SCHIN OP DE GEUL.

I.

Voor de kerkdeur op de borduur van een grafzerk in gothische letters:

CONRADUS VAN BENSENRAED *her to (Strucht?)*

II.

Voor de deur der sacristie:

Hic jacet dominus PASCHALIS HABETS
Prætor et scabinus per 50 *annos*
In Schin ad Golam obiit 29 *Novembris* 1745 *R. I. P.*

BEMELEN.

I.

Op een steenen kruis staande bij den windmolen te Gasthuys:

Bidt voor die seelen.
In den jare MCCCCXVIJ op sint Johansdach enthauptet wart her CLAES *gastmeyster ermoert van synen gasten.*

II.

Op een mergelsteen naast den gemeenteput te Gasthuys:
Overblijfsels van den Gasthuyshof van Maastricht, gesticht in de XIV^de^ eeuw, afgebrand den 15 *Augustus* 1825.

HEER BIJ MAASTRICHT.

I.

In den linker zijmuur van het koor der kerk:

D. O. M.
Hic e regione sepultus est R^dus^ ampl: prænobilis ac gen:
Dominus D. GUILIELMUS LAURENTIUS AB EYLL A JONCKHOLT,
Liberæ ac imperialis ecclesiæ S. Servatii Trajecti ad Mosam
Quondam canonicus et scolasticus et per 18 *annos*
Præpositus equitaturæ in Heer, Keer, Berg, Vaesrade etc.
Qui obiit 7 *Decembris A°* 1764 *R. I. P.*

Deze grafsteen is versierd met het geslachtswapen der familie van Eyll.

II.

Op het koor naast den vorigen grafsteen:

D. O. M.
*Hic jacet prænobilis et illustris D^nus^* ALARDUS JOANNES JOSEPHUS
Baro AB EYLL A JONCKHOLT, *filius Mariæ Ur. ab Eyll, nepos*
Et successor in canonicatu et equitaturâ Guilielmi Laur.
ab Eyll hic prope tumulati; 78^m^ *agens annum*
Die 26 *junii* 1817 *obiit. Anniversarium perpetuum fundavit*
In hac ecclesia in animæ suæ et parentum refrigerium
celebrandum die proxima diei obitus R. I. P.

III.

Op het koor naast de twee vorigen :

D. O. M.

Hic jacet prænobilis domina Maria Ursula *ab Eyll, nata Dauvin, baronissa in Hoelbeeck Toparcha in Doyon et Mopertingen, 91^{mum} agens annum. Obiit 28 junii 1792. Anniversarium perpetuum fundavit in hac ecclesia in animæ suæ refrigerium, celebrandum die proxima diei obitûs. Anno 1824 die 6 febr. obiit ejus filia* Maria Joanna Theresia *ab Eyll, annum agens 83 non procul hinc in cœmiterio sepulta. In animæ refrigerium hæredes anniversarium in Hac ecclesia fundaverunt. R. I. P.*

IV.

Op het kerkhof te Heer :

Graf van den zeer eerw. Pater Henricus Josephus Compeers, *Lid van den derden regel van den H. Vader Franciscus Genaamd Begaarden, Prior en leeraar in de godgeleerdheid Te Maastricht en Thienen, provinciaal van de provincie Brabant, oud 73 jaren, in het klooster 58, priester 50, Gestorven in de pastorij te Heer den 1 Aug. 1814. Bid voor de ziel.*

V.

Op het kerkhof te Heer :

Rustplaats van den zeer eerw. pater Joannes Petrus Dohmen, *Eertijts procurator, vicarius en meermaals prior In het klooster der Begaarden te Maastricht, Die naar 22 jaaren pastoor geweest te zijn te Heer, Alhier begraven is den 23ten januarii 1828, Oud zijnde 79 jaaren. Bidt voor deszelfs siel.*

VI.

Op hetzelfde kerkhof :

Hier ligt begraven den zeer eerwaerden heer Pastoor RICHARTZ,
Geboren in het Groot-hertogdom Luxenburg den
17 *Sept.* 1776, *priester gewijd in* 1799.
Hij heeft 41 *jaren onvermoeijelijk voor God zeer vlijtig gearbeyd,*
Waar hij als pastoor 9 *jaren*
Te Slenaken en 10 *jaren te Bemelen zeer waaksaam was;*
Die na eene korte ziekte, geheel in den wil van zijnen
Schepper overgegeven, voorzien met de laatste HH. Sacramenten
In den Heer ontslapen is, den 1 *Aug.* 1840, *te Heer bij*
Maastricht, in den ouderdom van 64 *jaren.*

VII.

Op hetzelfde kerkhof :

Hier is begraven de hoogwelgeboren Heer, jonkheer
FRANÇOIS ROBERT ADOLPHE KERENS DE WYLRÉ,
Majoor der genie in belgischen dienst, Ridder der orde van
Leopold, en van het aandenkenskruis,
Gewezen commandant der genie te Mons, Yperen, Namen,
Diest en Gend, geboren te Maastricht den 21 *junij* 1809,
En overleden den 28 *November* 1863, *in den ouderdom van*
54 *jaren,* 4 *maanden en* 8 *dagen,*
Alhier begraven den 2 *December* 1863. *R. I. P.*

BUNDE.

I.

Boven den ingang der kerk :

MVnIfICo regIs Dono pagIqVe trIbVtIs
LargIter obtentIs, erIgo Læta CapVt.

II.

Onder het opzaal :

Hic jacet sepultus Venerabilis Dominus et frater,
LAMBERTUS LAMBRECH *premonstratensis ordinis*, *Leodiensis*,
professus ac presbyter qui cum triginta tribus aut
Circiter annis huic domui, *ob cladem obsidionemque*
Trajectensem devastatæ atque concrematæ præfuisset,
Vigesima secunda januarii 1608 *obdormivit in domino.*
Johan Lambrecht, *dit Conteux*,
Son frère at fayt fayre ce mémoire (1).

III.

Onder den toren :

Jesus — Maria — Joseph
Hier ligt begraven den eersamen WILHELMUS SERVATIUS VONCKEN,
Oud 67 *jaeren*, *in zijn leven eygenaer van den Calverhoff*
Gestorven te Bunde den 10 *jan*. 1812.
En zijn zoon den eerw. heer PETRUS HUBERTUS VONCKEN
Capellaen te Gulpen, *daer gestorven den* . . . . *oud* 29 *jaren*
En is alhier begraven. R. I. P.

IV.

In het portaal der kerk :

Hier ligt begraven . . . ADAM DAMEN . . . . *Bunde*
A° 16 . . . . . *ert overleden* . . . . *reven met*
ANNA CONINX *syn huysvrouw. Godt sy die seelen genadig.*

V.

Voor het hoogaltaar :

Obiit anno 1795 R. A. D. WILHELM VREEN
Pastor in Bunde, *anno ætatis* 31, *presb*. 8, *Pastor* 4.
R. I. P.

---

(1) Deze zerksteen is afkomstig uit het voormalig klooster der Dames Norbertijnen te Reckheim. Hij werd in 1828, bij gelegenheid van de slooping der kloosterkerk, met andere steenen naar Bunde gevoerd.

VI.

Op het kerkhof tegen den muur der kerk :

Anno 1820 *die* 24 *Decembris decrepita ætate et pedum vulnere*
Exhaustus , subitanie sed non improvisa morte
Animam creatori suo reddidit rev. dominus
GUILIELMUS PETRUS CHRISTIANUS RETRAET ,
Aetatis 86 , *dignitatis sacerdotalis* 60 , *canonicatûs*
Imperialis capituli S^ti^ *Servatii* 26.
Lugent pauperes virum illum omnibus charum tanquam patrem.
Ecclesia de Bunde in quam sepulturam suam prælegit
Plòrat eum tanquam benefactorem eximium. R. I. P.

VII.

In den zelfden muur :

Anno 1823 *die* 5 *martii obiit rev. dom.* GUILIELMUS JANSSENS
Ecclesiæ imperialis S^ti^ *Servatii canonicus ab anno* 1782,
Aetatis suæ 58. *Vir ille virtutum christianarum avunculi sui*
Guilielmi Christiani Retraet hæres et bonorum, zelum domus Dei
Præsertim in Bunde præstitit, pauperes sublevavit ,
In recitandis horis canonicis, etsi non sacerdos ,
Exactus . . .

VIII.

In den ingang der kerk :

Hier ligt begraeven den eerwaerden heer
PETRUS FRANCISCUS JOSEPH DUMOULIN
Sedert 44 *jaren pastoor deser parochie , die stierf*
Den 13 *Mei* 1791. *B. V. D. Z.*

IX.

Op het kerkhof :

Hier ligt begraven de zeer eerwaerden heer J. W. TERWISSEN,
IJverig pastoor dezer gemeente Bunde ,

Overleden den 24 7bris 1825 in den ouderdom van 67 jaren,
Van het priesterschap het 43te jaer,
Van het herdersambt het 29te.
Zalig is hij die betrouwt op den heer, want nadat hij beproefd zal wezen, zal hij de kroon des levens bekomen. Jac. XII. R. I. P.

OIRSBEEK BIJ SITTARD.

I.

In den muur van den kerktoren :

Anno
1514.

II.

In den muur der kerk :

I. M. I.
In fide resurectionis hic requiescunt prænobiles
Domini FRANCISCUS JOSEPHUS DE LIMPENS *in Doenraedt,*
Domicella Maria Christina de Limpens, soror ejus,
Nati in Essen, ille 11ma 8bris 1760,
Illa 23ma julii 1763. denati in Doenraedt,
Ille 26 junii 1840, illa 6 Augusti 1842.
Requiescant in pace. Amen. Posuit gratissimus filius ac nepos
Ludovicus de Limpens in Doenraedt.

III.

Tegenover voornoemd grafmonument :

Hier ligt begraven zuster WILHELMINA, *geboren*
MARIA JOSEPHINA CLEMENTINA BARBARA HABETS
Lid van de orde der dochters van het H. Kruis te Luik,
Overleden te Oirsbeek den 16 Maart 1852, oud 19 jaren.
R. I. P.

IV.

In den muur der kerk :

Hier rust de eerw. Heer Arn. Edm. Nybelen *van Gangelt,*
Canon. præmon. ord. van Reichstein, pastor van Oirsbeek,
Zeer betreurd door zijne schapen; in zijn 62ste *jaar*
Gestorven den 4 *Aug.* 1824. *Bidt voor hem.*

NIEUWSTAD.

I.

Op den kerktoren :

De CœLo paCeM.

II.

In het koor der kerk :

Hic jacet sepultus venerabilis D^{nus} D^{nus} Joannes Knippenbergh,
Pastor Neostadii et districtus Montfortiensis decanus ruralis.
Obiit . . . . Aprilis anni 1664.
Cujus anima requiescat in sancta pace. Amen.

OBBICHT.

Boven den ingang der kerk :

Op den 7 *October* 1825 *werd deze kerk*
De pastorij en 34 *woningen door den allerverschrikkelijksten brand*
In asschen gedompelt; in 1828 *bevond zich een en ander hersteld,*
Door hulpmiddelen uit 's lands kas, door milddadigheid
Hunner majesteiten den koning en koningin der Nederlanden,
En voornamelijk door de menschlievende bijdragten,
In allerley aard, van wegen de inwoners
Der provincie Limburg gedaan tot redding
Der slagtoffers van den brand uit de onfeilbaarste ellende.
N. Duckers bouwkunder, ridder Beelaerts borgemeester.

RIMBURG (BROEKHAUSEN).

I.

Boven de deur der kerk :

DoMVs ChrIstI IesV oratIonIs VoCabItVr.

II.

Een losse steen naast het slot :

HUBERT JOPPEN J. .U. L. *Heer van de vrijheerl. Beegden*
Raadsheer van den bisschop van Luick
En oudborgemeester der stadt Maastricht 1786.

EYSDEN BIJ BREUST.

I.

Boven de poort van het kasteel :

ARNOLD *freyheer van Margelle und Eysden*
Heer der hooftbancque Gravenvouren, Weerst etc.
Stathelder ende hoogdrossart van sine Coninckl. Catholicke
Majesteyts leenen in de landen des hertogdoms Limborg
Ende graefschap Daelhem.

ARNOLD VAN LAMARGELLE
freyheer zoe Eysden etc. etc.
1631.

MARGERETHA ANNA FRANCISCA
VAN BOCHOLTZ, *dochter der*
freyheyt tzoe Orey etc.

II.

In de kerk die tot voor eenige jaren tot simultaneum voor katholieken en protestanten heeft gediend :

Gronstrom. *Hic jacet* RENOLDA GERARDA *uxor* *Thuyl van Serooskerke.*
Nobilissimi domini Joaci Gronstrom
Toparchæ in Nyquarn et Nemelaer,
In excercitu confœderatæ Belgiæ legionis

A[s] brigadæ præfecti, ac
Rozenhof. *Nobilissimæ dominæ T. A. E. de Thuyl* *Reede.*
A Serooskerke filia, nata Trajecti
Ad Rhenum febr. 17 *A°* 1700,
Denata 19 *jan.* 1718, *Huy.*

III.

Op het kerkhof:

Ter gedachtenis van den eerw. JOAN. WILHEM NEVEN
Geboren te Caberg gemeente Lanaken,
Gewesen kapellaan te Eysden, die aldaar, pas 30 *jaren oud,*
Op den 1 *Mei* 1842 *in den Heer ontsliep. R. I. P.*

MEERSSEN.

I.

Op het koor der kerk, epistelzijde. Deze kerk diende in de vorige eeuw voor stiftskerk en tegelijk voor katholieken en protestanten als parochiekerk:

Nomina
Amplissim. D[norum] præpositorum defunctorum:

R. D. GISLAIN DANTART *ob:* 3 *Apr.* 1636.
R. D. LUDOVICUS HARDUIN *ob:* 16 9[bris] 1637.
R. D. PETRUS HANONIN *ob:* 11 *Maii* 1662.
R. D. FRANCISCUS HATTÉ *ob:* 26 *Augusti* 1682.
R. D. DEBRAYE *ob:* 13 *Martii* 1698.
R. D. AUGUSTINUS ROUTART *ob:* 11 *Augusti* 1721.
R. D. PETRUS PHILIPPUS DESPREZ *ob:* 28 *Augusti* 1729.
R. D. JOANNES CLAUD. DE L'ARBRE *ob:* 5 *Augusti* 1745.
R. D. PETRUS PROYART *ob:* 10 *Augusti* 1748.
R. D. PHILIPPUS CRÉPIN *ob:* 13 *Junii* 1782.
R. D. PETRUS HUBERTUS DE LEAU *ob:* 22 *Julii* 1793 (1).

(1) Charlemagne Debouille de laatste proost van Meerssen die in 1796 emigreerde en in 1802 nog leefde, staat niet op deze lijst vermeld.

II.

In den buitenmuur der overblijfsels van den voormaligen kerktoren :

Her GEURT LAMEN *scepen van der gueder stadt Maestricht*
Ende HEYLWICH *syn huysvrou heven eyn erf jaergetyt te doen;*
Soe langhe als eyck in die aerde stoen mach,
Ende soe langhe als in dit cloester
Steyn opten anderen ligghen sal,
Soe langhe eyn erlyck jaergetyde te doen,
Tot den ewygen dage thou.

III.

Voor de deur der kapellanie :

Hier liggen begraven die eersamen meester MELCHIOR SAUVEUR
Luitenant . . . . ende secretaris der Herlicheyt van Ulenstraeten,
Die stierf den 6 *febr.* 1656 *ende* MARIA DOOLMANS
Sijne huysvrouwe die stierf . . . . . .

Deze zerksteen is voorzien geweest van twee wapenborden, die echter niet meer zijn te ontcijferen. Het eene is gekwartierd geweest; het ander was gedeeld, in den schildvoet drie rozen (?).

IV.

Voor den zuider ingang der kerk :

Ci-git noble dame . . . ES DE LOYENS *douairière de feu messire . . . . baron* DE CRASSIER *décédée . . . . à Rothem Le* 21 *Sept.* 1801, *âgée de ... années et ... jours. R. I. P.*

V.

Aan den noorder ingang der kerk, in den muur :

Hier rust den eerw. Hr J. L. Aussems
Geboren in de parochie van Meerssen.
Daar voorheen deken en 35 jaren pastoor,
Hij stierf den 20 Jan. 1817, oud 72 jaren
Priester 46. Bid voor de ziele.

VI.

In den buitenmuur der kerk ten zuiden :

D. O. M.
Ci-gisent Melle Sibille Godefroide Philippine Schoenmaeckers
Décédée à Raer le 28 Décembre 1839, âgée de 18 ans.
Et son père Mr Jacques Antoine Schoenmaeckers
Époux de Mme Marie Gertrude Godefroide Coenegracht
Décédé à Raer le 12 Déc. 1841, âgé de 62 ans.

VII.

Tegen denzelfden muur :

Ici repose la dépouille mortelle de
Monsieur Charles Clement Röemers
Né à Maestricht le 31 Janvier 1748
Marié le 11 Mai 1777 à la dame Anne Marie Nivar,
Morte à Maestricht le 7 Mars 1780,
Y enterrée dans la chapelle de Sainte Barbe à l'église de Notre-Dame,
Jurisconsulte distingué, ancien échevin de la ville de Maestricht
Membre du corps législatif, commandant de la Légion
D'honneur et chevalier du Lion Neerlandais
Décédé pieusement à Meerssen le 25 Décembre 1838.
Priez Dieu pour lui.

VIII.

Naast voorgaanden steen :

A la mémoire de Pierre François Charles Roemers
Décédé le 16 *Décember* 1845 ;
Et de son épouse Marie Agathe Jacqueline de Lenarts
Décédée le 23 *Septembre* 1862 ;
De Mathieu Charles de Lenarts *décédé le* 21 *Sept.* 1800,
Et de son épouse Marie Emérence Baronne de Pinninck,
Décédée le 1r *Octobre* 1823 ; *ainsi que de leurs enfants* :
Marie Cornélie de Lenarts *décédée le* 10 *Janvier* 1839,
Marie Elisabeth Jeanne de Lenarts *décédée le* 16 *Janvier* 1838,
Marie Adrienne Elisabeth de Lenarts *épouse de*
Jean François Perreau *décédée le* 28 *Mai* 1844,
Marie Josephine Emérence de Lenarts *décédée le* 9 *Mars* 1813,
Charles Michiel Antoine de Lenarts *décédé le* 22 *Déc.* 1832,
Tous inhumés en ce cimetière ; priez Dieu
Pour le repos de leurs ames.
Hodie mihi et cras tibi.

IX.

In het zuider gedeelte des kerkhofs :
Hic in pace Christi dormiunt : Admodum venerabiles viri fratres
Renerus *et* Gerardus Goffin, *ex Aelst*, *Pastores et decani*
Hujus parochiæ et Christianitatis. Sacerdotibus
Doctrina, *moribus*, *humanitate*, *scientia et zelo animarum*
Spectatissimis lector pie requiem apprecare æternam.
Admodum venerabilis vir Renerus Goffin
Obiit anno domini MDCCCXXXIX ætatis XLII, *sacerdotii XIX*,
Vicariatûs in Meerssen XI,
Muneris ibidem pastoralis VIII, decanalis VII.
Admodum venerabilis vir Gerardus Goffin
Obiit anno Dni MDCCCLXXI Kal. febr.
Aetatis LXXVII, *sacerdotii LI*, *vicariatûs in Hoesselt II*,
Officii pastoralis in Beek XVI, *muneris decanalis et pastoralis*
In Meerssen XXXII.

HEERLEN.

I.

Voor eene huisdeur :

Hier licht begraven Heer Mathias Hall *scholtis*
Ter tzyt tot Heerlen starf . . . .

II.

Voor een particuliere woning :

Hier ruht der edele Johan van Schaesberg, *(starf* 1579*)*
Und die tugenthafte Agnes von Eynatten *syn huysvrou*
Starf 1591 . . . . *Es ruhe ihre seel in friede.*

III.

Op het nieuwe kerkhof boven de grafkapel der familie de Loë d'Imstenraedt :

Memoriæ liberæ baronissæ Antoniae de Loe de Mheer
Ex baronibus e Boeselager
Nata 1827 1ª *Martii, defuncta* 1847 12 *Octobris.*
Genere nobilis, moribus nobilior religione nobilissima.
R. I. P.

Boven dit inschrift bevinden zich de familiewapenen van de Loë (één ketelhaak) en Boeselager (twee korenschoven) onder eene kroon vereenigd.

IV.

Naast het kasteel Ter Worm, op een eilandje in den slotvijver, bevindt zich het grafmonument van een schoothondje, hetwelk graaf Karel van Belderbusch tot Terheyden, laatste landkommandeur der Duitsche orde te Aldenbiessen en sedert de Fransche revolutie prefect van het departement van Oise aldaar in 1800 had doen oprichten.

De kleine Lili rust er onder een monument van rood marmer. Het hondje werd in roode zijde en met reukwerk en balsem ter aarde besteld. Op eene plaat van wit marmer leest men volgend vierregelig versje door den Franschen docter Joseph Chénier, afzonderlijk voor dit grafmonumentje samengesteld. Het is van den volgenden inhoud:

De l'amitié parfait modèle
Quand j'aime une fois j'aime bien.
Jusqu'à la mort je fus fidèle,
C'est assez dire que je fus chien.

NOORBEEK.

In de kerk:

*Hic sepultus est R*dus *adm. D*nus JOANNES THEUNISSEN
Annis 32 *pastor in Noorbeeck.*
Obiit 15 *Nov.* 1711. *R. I. P.*

BERGH EN TERBLIJT.

I.

Voor de deur eener boerderij bevindt zich volgend inschrift, hetwelk vroeger boven de deur der kerk prijkte:

IVVante aVXILIo bIennIo De berg
EX œre CapItVLI serVatIanI reparatVM fVI.

II.

In de kerk:

ANNA MARIA LIJNEN *jonge dochter oud* 19 *iaren*
Geboren in Helchteren begraven den 13 *Aug.* 1796.
R. I. P.

III.

Op het kerkhof naar de zuiderzijde :

Grafplaats verkozenvan den Eerw. Heer JOANNES SCHEPERS
29 jaren , Pastoor in Bergh, ijveraer der zielen
En ware vader der armen, overleden den 27 febr. 1803.
Parochianen gedenkt uwen herder. R. I. P.

IV.

Op den nieuw gebouwden muur van het kerkhof:

Resurrecturis erigor 1872.

KLIMMEN.

I.

Op het kerkhof:

Ter gedachtenis van den heer KAREL LOTHARIUS DE LIMPENS,
Advokaat, oud-drossaart van Hoensbroeck,
Oud-Valkenburg, Schin op de Geul en Vaesrade,
Griffier bij het leenhof van Valckenburg,
Lid der staten van Limburg, Hoofdschout van Herenthals,
Geboren te Hoensbroeck den 22 Sept. 1738,
En overleden te Klimmen den 9 Aug. 1830.
En zijne vrouw MARGARETA ANNA DE LA CROIX
Geboren te Schin-op de Geul den 12 Jan. 1756,
Overleden te Klimmen den 28 Oct. 1828. R. I. P.

II.

In de kerk onder het opzaal :

Hier ligt begraeven der edele ende erntfeste
JOHAN VAN WYENHORST *her tzo Tervieren*
Geisberch . . . . Starf anno 16...

Deze grafsteen is versierd met de wapenborden van Wyenhorst en Huyn van Amstenraedt.

III.

In de kerk naast den vorigen zerk :

Huyn. *Hier liggen begraven*
Die woledele ende dugenthafte, *Meerssen.*
Horion. *Joffer* HERBERTA HUYN VAN AMSTENRAEDT . . . .
Die starf anno 1641 *den* 12 *November.*
Maschereil. *Ende joncker* LEONARD VAN MERSEN, ...
Derzelver Huysheer starf anno 1643
Medevoort. *Den* 10 *julii.* . . . .
Bidt Godt voor die sielen.

IV.

In de kerk :

Den HoogEdelgeb. ende gestrenge Heer
JOHAN ALBERT VON SCHRICK *Heer tot Rivieren ende*
Borgemeister der vrye ryxstad Aeken.
Obiit 5 *Aprilis* 1702.

AMSTENRAEDT.

I.

In de kerk voor het altaar van O. L. Vrouw :

A° 1719 *den* 22 8bris *ist den ehrwürdigen herr*
CONRARDUS WERNERUS VON AMBSTENRAEDT *in den herre*
Entschlaffen, gewesen. Pastor in Ambstenraedt.
Requiescat in pace.

II.

Voor het altaar der H. Gertrudis, patrones der kerk en der parochie :

II.

Hic sepultus jacet R. D. Henricus Corten
Hujus ecclesiæ pastor, *ætatis* 69.
Obiit 5 *Aprilis* 1770.

III.

In den buitenmuur van het koor :
J. W. A. Strijbos *geboren te Sittard den* 23 *Nov.* 1803,
Sedert 1827 *pastoor te Amstenraedt*,
Gestorven den 11 *junij* 1838.

IV.

In den buitenmuur van het koor :
Monumentum nobilis ac præclari
D^ni Nicolai de Willems *toparchæ comitatûs de Geleen et Amstenraedt obiit anno ætatis* 66, 23 *junii* 1788.

Deze grafsteen is versierd met het wapen van den overledene, zijnde een stierskop met eenen ring in den muil.

AMBY.

Boven den ingang der kerk :
Deo ConseCror
In honoreM sanCtæ WaLbVrgæ.

NUTH.

Boven den ingang der kerk :
HonorIfICate tabernaCVLVM DeI. (1763).

WIJCK-MAASTRICHT.

I.

Onder de afbraak van de oude kerk vond men eenen gedenksteen, die nu geplaatst is naast het altaar van O. L. Vrouw. Hij draagt volgend inschrift :

De naem des Heeren sy gebenedeyt.
Van den nabuyren gelt
Wert gemaeckt dees capel
Vyftienhondert neugen sonder leugen.

II.

Op een gotisch kelkje der kerk :

† *Joncker* LIBRECHT VAN SCHALOEN *ende jonkvrouw* MECHTELT HUYN VAN AMSTENRAEDT *hebben desen kelck gegeven.*

Op dezen kelk vindt men de schenkers afgebeeld: J^r Librecht knielend, blootshoofd, de handen gevouwen en gehuld in eenen pelsmantel. Jonckvrouw Mechtelt nedergeknield naast haren man, is gewijld en heeft de handen gevouwen voor een open boek.

III.

Naast de kerk :

JAN COEN : HERSTAL, *scholtis van Heer ende Bergh, schepen*
Van den Vroenhoff en van Maestricht starf 1631 *den* 24 *Augusti.*
Ende MARIA SLENAKEN *syn huysvrouwe*
Starf 1618 *den* 20 *Augusti bidt Godt voer die selen. Amen.*
Ende Sr JOAN. VEUGEN, *wyckmeester*
Ende rentmeester deser parochie starf 26 *juli* 1702.
Ende ioffrouw ELISABETH SUEPKENS
Syn huysvrouw starf den 15 *Aug.* 1732.

VOERENDAEL.

I.

Grafsteen, die gelegen heeft aan de epistelzijde in de kerk, ligt nu op het kerkhof :

Hier licht begraven LIBRECHT VAN . . . .
Godt der here honre sielen sy gedechtich A° M. V^e .. II.

Boven dit grafschrift bevindt zich het wapen der familie van Imstenraedt (één hartschildje omgeven van schelpen) en dat van Dammerscheidt (twee herthorens).

II.

Op het kerkhof, doch voortkomende uit de kerk :

Hyr liggen begraven . . . .
Ende Christina (?) van Gemmenich . . . .
. . . . *den dach in* . . . .

Boven dit grafschrift bevinden zich de vereenigde wapens van Cortenbach en Benseraedt ?

BEMELEN.

Quos tibi posuimus muros Deus optime firma .
Atque novum templum priscis virtutibus imple. 1845.

SCHIMMERT.

Boven de deur der nieuwe kerk :

seDVLo ConsVLe p. W. WILLeMs erIgor (1832).

BRUNSSUM.

I.

Boven de deur der kerk :

Deo.

II.

In den muur eener pachthoeve genaamd het *Heufke*, toebehoord hebbende aan de familie Bex, bevind zich eene gedenksteen, lang 0.90 en hoog 1.05 m. versierd met de volgende kwartieren :

Bexs:
(Een slangenkruis van 8 koppen).
Agris:
(Een gelande balk).
Dreisch :
(Eene fasce, in het schildhoofd, rechts eene lelie, links eene fasce).
Hartevelt :
(Een springend hert).

Wapen gedeeld : Rechts Bex, een slangenkruis van 8 koppen. Links Bocholt, drie leeuwenkoppen 2—1.

Bocholt :
(Drie leeuwenkoppen 2—1).
Bocholt :
(Drie leeuwenkoppen 2—1).
Dript:
(Een band).
Pollart:
(Een springende leeuw, bezet met biljetten).

ELSLOO.

Eene steen, die eertijds in het koor der kerk lag, nu op het kerkhof, draagt volgend inschrift :

† Hier tigt begraven der edelen ende strengen
Heere Heere Conraet van Gavre, *ridder, Heer tot Elsloe,*
Vryhere tot Diepenbeke, Peer, Geul, St. Aechtenrode en Hetfelde
Die starf int jaer 1570 *den* 3 *dach van Mey.*

Deze steen is versierd met het beeld van den overledene en van zijne blazoenen.

SITTARD.

Boven de deur der parochiekerk, die meermalen afbrandde:
eCCLesIaM DeVs ConserVet (1861).

WILRÉ-OUDVROENHOVEN.

I.

In de kerk op het altaar van O. L. Vrouw :

D. O. M.
Memoriæque nobilis domini Laurentii Lejoene
Hujus insignis ecclesiæ coll. decani et can, cujus ære sacellum
Hoc, altare marmoreo et cancellis
Ferreis ornatum est. Obiit 18 10bris 1660.

Dit altaar komt voort uit de kerk van O. L. Vrouw te Maastricht en is versierd met het familiewapen van den overledene.

II.

Op het kerkhof, op een kruis van steen:

LAMBRECHT MOERS *ob. A° M. V^c LVJ.*

III.

Op het kerkhof, op een steenen kruis:

MARIA MERTENS *sterf A°* 1630 *den* 30 *May.*

IV.

Ibidem:

Hier ligt begraeven MARIA KEMPENERS *sterf A°* 1633
Den 28 *October. Bidt voor de seele.*

V.

Ibidem:

Hier ligt begraeven den eersamen REYNER SCHOULENBORGH
Sterft den 16 *februari* 1705. *Ende sine huysvrouwe*
CATHARIN PLUMMEN *sterft int jaer* 1712 *den* 8 *Sept.*
Bidt Godt voor die seelen.

VI.

Ibidem:

Anno 1701 *den* 6 *Aug. stelt Heer Leon. Louverecx*
Pastoor van Nedercruchten dit cruys ter gedachtenisse van zijne
Lieve alders ANTHONIUS LOUVERECX *gestorven den* 31 *Mey* 1674
Ende MARIA BETTONVILLE *gestorven den* 9 *Aug.* 1662.
Godt troost die seelen.

VII.

Ibidem :

Hier ligt begraeven den eers. MARCELLUS PAULUSSEN
Geweesen Cellebroeder te Maestricht sterft den 28 *Sept. anno*
1807. *Bidt God voor die siel.*

VIII.

In den buitenmuur der kerk :

Bid voor de ziel van zaliger den zeer eerw. Heer
PAULUS ANTONIUS VAN BAER, *Pastoor en deken der*
Hoofdparochiale kerk van Sint Servaas te Maastricht,
Stichter van het klooster van den H. Vincentius a Paulo,
Geboren te Eyndhoven, overleden te Maastricht,
Den 28 *januari* 1855 *in den ouderdom van* 67 *jaren. R. I. P.*

IX.

Op het kerkhof :

Hulde der parochianen van Wilré-Oudvroenhoven
Aan den WelEerwaarden Heer HENRICUS VAN HERTEN
Geboren te Horne 8 *Sept.* 1806, *priester gewijd*
Te Luik den 2 *Maart* 1833, *pastoor benoemd*
Den 16 *April* 1839, *overleden te Oudvroenhoven*
Den 30 *juli* 1878; *hij ruste in vrede.*

X.

Op het kerkhof, naast de dorpstraat op een ijzeren kruisbeeld :

Ter gedachtenis aan de overleden liefdezusters van Maastricht
Alhier begraven.
Rust hier mijn kind'ren in de schaduw van mijn kruis,
Terwijl ik u bewaak met uitgestrekte armen.
Gelukkig die mij zocht, gehoorzaam, arm en kuisch;
Ik wacht u aan mijn hart in eindeloos erbarmen.
Maastricht 13 *Mei* 1878.

Gedenk- en grafschriften in het arrondissement Roermond.

ROERMOND IN DE KATHEDRAAL.

I.

Boven den ingang:

sCVto CIrCVMDabIt te VerItas eIVs.

II.

Op een staketsel, hetwelk zich vroeger voor het koor bevond, maar sedert 1870 verdwenen is:

eX pIetate VenerabILIs DoMInICI IaCobI Van breVgeL.

III.

O. L. Vr. pand:

Heir leit begraven HENRIC VAN ACHEN *ende* ITGEN *syn hvisfraw.*
Anno 1687. 1 *Marty obyt Anth' Simons*
Anno 1696, 16 *Marty Maria Pilmans Conjuges. R. I. P.*

IV.

A° 1685 *den* 11 *December starf* JOHANNIS BUGGENOMS,
A° 1676 *den* 24 *Iuly starf* HENRICXKEN JACOPS *eluiden.*
Anno 1685 *den* 3 *Decemb. starf* GERARDUS BUGGENUM
gewezenen rentmeester van een ed. ende sier eerw.
Capittel deser cathedrale kercke.

V.

D. O. M.
et piæ memoriæ Amplissimi Domini RUEGERI JOSEPHI
VAN DUNGHEN *ducatus Gueldriæ et Zutphaniæ per annos* 36
Consiliarii, et per annos 25 *Momburgi,* 29 *Aprilis* 1779

viam universæ carnis ingressi: ac salubri recordationi domini JOANNIS BAPTISTAE VAN DUNGHEN 18 *Martij* 1780 *in cælibatu defuncti. Admod. Rdūs. ac amplmus dnus* PETRUS ANTONIUS VAN DUNGHEN *J. U. L. huiusque ecclesiæ Cathedralis canonicus graduatus præfatorum dominorum frater germanus, anno* 1781 *monumentum hoc, etiam Consiliarij supra nominati familiæ deserviturum cum Mærore Posuit.*
Requiescant in pace.

VI.

A° Dni 1648. *Die* 26 *Febr. obijt domicella Emerentiana de Velpen coniuncx dni* JOANNIS COXS *J. U. L. serenissimorum principum in Zolleren et marchionum Montium. ad Zomam a Consiliis secretis a°* 1658 *die* 29 *May. Requiescat in pace.*

VII.

† *Jouf.* JOANNA BAPTISTA DE RANDENRAEDT
geestelijcke dochter overleden tot Ruremonde 20 *Julij* 1684.

VIII (1).

Cox	*D. O. M.* *Monumentum familiæ* Cox,	NIJDEGGEN

In quo requiescunt exspectantes beatam spem et adventum Chri HENRICUS Cox *Geldriæ Consiliarius regius qui cum prænob. Coniuge Cunera Spegel desiit ano* 1636. *ano* 1657 GERARDUS COX *Geldriæ etiam consiliarius, cui ano* 1660 *iuncta est coniux* HELENA SCHENCK DE NYDEGEN, *ano* 1689 R. A. D. JOES COX *Cathed. Ruremund. Canonicus ac Scholaster.*

(1) Dit grafschrift werd met een groot getal anderen uit de domkerk van Roermond door ons uitgegeven in de *Godsdienstvriend* jaargang 1860 p. 100 enz.

Prioribus iuncti āno 1697 HENRIC COX *episcopalis curiæ Advocatus fiscalis, āno* 1706 FRANCISCUS COX *ammaniæ Montfordiensis prætor, āno* 1712 *Mart.* 29 JOAN GERARD COX *Senatus Geldriensis Consiliarius senior ac præses: hi tres sanguine Fraternoque amore germani.*

SPEGEL

IX.

Monum. D^ni MAT. MAROYEN, JUD. BARTELMANS 1592.
M. MAROYEN GER. CREYAERTS *scab. cons. et synd.*
MATH. CREYAERTS, *Cons.* A. BOSMAN.
E. CREYAERTS, ARN. VAN DEN BERGH *adii* 1687.
A. PETIT, HERM. VAN DEN BERGH *cancel.* 1727.
ARN. VAN DEN BERGH *Consil* 1743 *et* ISABELLA COSTERIUS A BOSCHOVEN 1771.

X.

Ci git le corps de très haut et très puissant seigneur Monseigneur CHARLES MARIE LEOPOLD D'ALBERT *comte de Dunois, Mestre de Camp de dragons, fils de très haut et très puissant seigneur Monseigneur* MARIE CHARLES LOUIS D'ALBERT, *duc de Chevreuse, prince de Neufchatel et Vallence en Suisse et d'Orange, Marquis de Saissac, Comte de Dunois et de Noyers, Baron de Marchenoir Fretteval bonne . . . Et Colmond . . . . . Esr . . . . Chatelain Du Coulonmiers Aur. . . . . , ... et Saint George de Rosay, Seigneur de Germigny et autres lieux, Lieutenant général des armées du roy très chrétien, Colonel général de ses dragons, Gouverneur et lieutenant général pour le roy de la ville prévôte et vicomté de Paris capitale*

de France, et de très haute et très puissante princesse Madame HENRIETTE NICOLLE D'EGMONT PIGNATELLI *duchesse de Chevreuse dame d'honneur de la reine de France, décédé en cette ville de Ruremonde le* 12 *Avril* 1752 *âgé de* 17 *ans* 10 *mois* 10 *jours où mondit Seigneur duc de Chevreuse Commande un corps de troupes françoises. Le cœur après les cérémonies ordiuaires a été renfermé dans une boëtte de plomb et emporté en France pour être déposé à Paris en l'église de St. Sulpice au caveau de la Chapelle de St. Jean Baptiste, lieu de la Sépulture de la maison. Requiescat in pace.*

XI.

Hier liggen begraeven MATHYS VERNYCK *van Thoor*
armenm. deser stadt starf den 22 *februar.* 1718 *ende*
HELENA KETELERS *eheluyden ende dese starf den* 9^den *Junij*
A° 1701. *Bidt Godt voor de zielen.*

XII.

H. Sacramentskoor :

D. O. M.
et memoriæ D. GOSWINI DULCKEN *dum viveret postarum magistri*
DD. Ordinum tetrarchiæ Ruremond.
Syndici atque huius Urbis scabini qui præmissa prima coniuge
Maria Spee 15 *Martij hic sepultus est . . . .*

XIII.

hier light begraeven D. H. JOANNES COOLEN *bgm*
en schepen deser stadt starf den 28 *febr.* 1738
ende syne huysfrouwe IDA SOUADEN *starf den* 24 *february anni*
1719 *en* H. GR. COOLEN *kerkmeester*
starf den 25 *Augusti* 1767 *ende Jouf.* MARIA CATARINA DUPRE
syne hnysvrouwe starf den 14 *Febr.* 1741. *R. I. P.*

XIV.

Hier leyckt begraven den edelen ende hochgeeerden heere Arnoult Sandelin *der rechten licentiaet raedtsheere des vorstendombs van Geldre ende graefschaps Zutphen etc. starf in den jaere* 1607 *den* 28 *September. Bidt voor sein ziele.*

XV.

Lector mortuo bene preces.

—

Monumentum D. *et* M. Johannis Splinteri van Voorn *J. U. Lic. Dum vixit questoris primum pro reg. ma. bonorum ob heresim proscriptorū dein dominiorum de Heusdē, qui tandem annum agens* 74 *post varios pro fide Catolica et principibus suis susceptos labores hic diem clausit extremum non.* 6 *Oct.* 1619.

XVI.

A° 1676 *den* 7ber *is gestorven* Mathys Dors *Capein van de burgerye, ende a°* 1672 *den* 16 *October Starf* Meghtildis Coopman *syne huysvrouwe; a°* 1669 *den* 11 7ber *starf* Everhart Melis.

XVII.

Anno 1613 *den* 23 *januaris starf* Catarina Basels *Godt sy hare siele genadich.*

XVIII.

Monumentum Gerardi Fabritij *apotecarij obijt* 8 *februarij* 1687 *et* Isabella de Leerop *uxor eius. Obijt* 24 *february a°* 1660.

XIX.

D. O. M.
Hic iacet amplissimus ac plurimum reverendus Dominus JONNES FRANCISCUS DISPA *Sacræ Theologiæ licentiatus huius ecclesiæ cathedralis per annos* 58 *canonicus eiusdemque per* 36 *decanus, sæpius tam episcopi quam sede vacante vicarius generalis, qui laboribus fractus meritisque clarus die* 3 *mensis Julij* 1778 *viam universæ carnis ingressus est ætatis* 87, *cuius animam fidelium precibus et sacrificiis enixe commendamus ut æterna.*
Requiescat in pace.

XX.

In het doophuis:

D. O. M.
Monumentum JOANNIS MUELENERS *aurificis*
Obijt 17 *Januarij* 1682.

XXI.

Aan den preekstoel:

Ano 1637 *den* 28 *Octobris starf den eersame ende vrome* HENDERICK SMITZ. *A°* 1618 *den* 27 *decb starf di erbare* AELETGE PHILIPSEN *eluyden. Godt troest die sielen.*

—

Hier ligt begraven DIRICK SMITZ *raetsverwanter en payburgemeester der stat Ruremond, sta a°* 1666 *den* 10 9bre *ende* CATARINA SPEE *sine huysvrouwe sta a°* 1658 *den* 4 *August. Bidt Godt voor die zielen.*

XXII.

D. O. M.
R^mo D^no PEREGRINO VOGELIO *Decano in Nederweert*,
dein Aquisgrani Can^co archipresbytero, *sacri consilij præsidi*
decano, *ac denominato episcopo Rurœmunden̄*
ob. a^o 1649 *die* 4^a 8^bris (1).

XXIII.

H. Johannes Nepomucenus koor:
MARIA VAN DER SMITZEN *weduwe starf a^o* 1595
vigilijs S. Andreæ. Godt troost die ziele.

XXIV.

Mr HENRYCK VAN DER SMITZEN MARGRIET SEVERYNS *eheluyden*
Bidt Godt voor die zielen.

XXV.

Hier ligt begraeven ISABELLA VAN DER SMITSE
heusvrowe van JOHAN CALENUS *medecyn ghestorven int jaer*
ons heere 1621 *den* 28 *Octobris.*
Godt trooste die ziele.

XXVI.

Aan desē pilarne ligt begraven den eerbare
LAURENS VAN DER SMITZĒ *starf int jaer ons heren*
1610 *den* 12 *february. Ruestende in vrede.*

(1) Dit grafschrift is versierd met een familiewapen verbeeldende drie vogels om een boom. Het verschilt van het inschrift gegeven door KNIPPENBERG, *Hist. eccl. duc. Gelriæ*, p. 237.

XXVII.

D. O. M.

ANNAE DE KINSCHOT *matronæ moribus et pietate spectatissimæ*
Conjugæ suæ, ex quâ nihil nisi mortem doluit,
Hoc monumentum posuit HIERONYMUS DE GAULE,
Eques aureatus, Hispan. Indiarumque monarchæ
In provinciis Belgicis a consilio privato et Gelriæ consiliarius.
Recessit illa 1 Maji anno MDCXLIX,
At ille anno subsequenti MDCL.
Quibus lector pio affectu requiem apprecare.

XXVIII.

In St. Nicolaaskoor:

D. O. M.

Monumentum serenissimæ principis HENRIETTAE CHRISTINAE
ducis. Brunvicensis et Lunenburgensis, etc. etc. etc.
Vixit annos LXXXIV obijt XX februarij
MDCCLIII. R. I. P.

In hetzelfde koor hangen de portretten der veertien voormalige Bisschoppen van Roermond. Onder elk dier beeltenissen is een houten bordje aangebracht waarop het blazoen van ieder kerkvoogd en de volgende woorden zich bevinden.

XXIX.

*Illustrissimus ac Rev*mus *Dominus*
D. WILHELMUS DAMASI LINDANUS
*Primus Ruremondensiū Episcopus Dordraci natus A° 1525, Laura doctorali insignitus Lovanii A° 1556 consecratus Episcopus Bruxellæ ab Eminent*mo *Cardinali Granvellano Archipiescopo Mechliniensi A° 1569 a Sixto V ac Philippo 2 Rege ad Cathedram Gandensem translatus, ibidem moritur A° 1588. R. I. P.*

XXX.

Illustrissimus ac Rev^mus^ *Dominus*
D. Henricus Cuyckius
Secundus Ruremondensiū Episcopus, Culenburgensis, primus Lovaniensis 1565, *S. Theol*^ae^ *Doctor, a Philippo* 2 *denominatus, a Clemente VIII confirmatus in Ecclesia D. Petri, cujus erat Decanus, a Mathia Hovio Mechliniensium Archi-præsule consecratus A*° 1596. *Hic moritur A*° 1609. *In Ecclesia S. Spiritus sepultus. R. I. P.*

XXXI.

Illustrissimus ac Rev^mus^ *Dominus*
D. Jacobus a Castro
Tertius Ruremondensiū Episcopus, Amstelodamensis, ibidem natus A° 1560. *Primus Lovaniæ, S. Theologiæ Lovaniæ doctor, eximius Verbi Dei præco, Mechliniæ in S. Rumoldi ab Archi-episcopo Mechliniensi Mathia Hovio Episcopus consecratus* 1611 *Dominica in Albis. Moritur Ruremondæ A*° 1639. *In Ecclesia S*^ti^ *Spiritus sepultus. R. I. P.*

XXXII.

Illustrissimus ac Rev^mus^ *Dominus*
D. Andreas Creusenius
Quartus Ruremondensiū Episcopus, Mosa-Trajectensis, S. Theol. Lovaniensis Doctor, consecratus Episcopus in Cathedrali Brugensi ab Illmo *D. Triest Episcopo Gandavensi A*° 1651, *ad Cathedram Archi-episcopalem evectus A*° 1657, *ibidem obijt A*° 1666. *R. I. P.*

XXXIII.

Illustrissimus ac Rev^mus Dominus
D. Eugenius Albertus d'Allamont
Quintus Ruremondensiū Episcopus, ex familia d'Allemontia et Merodiana, 1659 *consecratus per Illust^mum Creusenium, Cathedram suam ex S. Spiritus ad Parochialem transtulit* 1659. *Factus* 1665 *Vicarius Aplicus Sylvæducæ, combustam ædificat Aulam eodem anno. Transit ad Cathedram Gandensem* 1666. *Matriti moritur* 1673. *R. I. P.*

XXXIV.

Illustrissimus ac Rev^mus Dominus
D. Lancelotus Gottignies
Sextus Ruremondensiū Episcopus claris Bruxellæ natalibus ortus, qui primo ad S. Servatium Trajecti dein Bruxellæ ad S. Gudulam Canonicus, demum Episcopus consecratus Mechliniæ per Ill^mum Alphonsum De Berghe Archi-episcopum Mechliniensem A° 1672, *quem A° sequenti mors sustulit, ex quo hic nunquam resedit. R. I. P.*

XXXV.

Illustrissimus ac Rev^mus Dominus
D. Reginaldus Cools
Septimus Ruremondensiū Episcopus, Antverpiensis, ex S. Prædicatorum Ordine, S. Theol. Doctor, A° 1677 *in Abbatia Montis Frigidi Bruxellæ ab Archiepo de Berghe consecratus. Restauratum ab eo et ampliatum Seminarium episcopale, post annos* 23 *transit ad Cathedram Antverpiensem, ubi ætatis A°* 89 *moritur A°* 1706. *R. I. P.*

XXXVI.

Illustrissimus ac Rev[mus] *Dominus*
D. ANGELUS COMES D'ONGNYES
Octavus Ruremondensium Episcopus; domus suæ primogenitus natus 1650, *regulam PP. Capucinorum professus, ex Prædicatore regio ab Hispaniæ Rege nominatus Episcopus* 1701, *Clementi XI ac Regibus multis charus, quorum munificentia Episcopatus dotem auxit, hæredem fecit, de successore providit. Religionis vindex zelosissimus, Bruxellæ moritur* 9 *Aprilis* 1722. *Hic sepelitur. R. I. P.* (1).

---

(1) Een notitie-boekje meldt het volgende over dezen kerkvoogd. »Den 9 April 1722 is syn Hoochweerde den Grave van Oignies ende Estres tot brussel ten huyse van den Heertoch van Ursel, omtrent 8 uhren savons overleden, den 11 dito is syn ligchaem omtrent 12 uhren alhier aengecomen ende den 12 dito savons seer stillekens ende sonder groote pompe begraeven in den Choor deser cathedrale door synen successeur Franciscus, Ludovicus Sanguessa als bisschop van Rur[de]. Den 17 April 1722 heefft syn Hoochweerde Franciscus Sanguessa den Eed int Capittel afgeleydt ende onder het singen van den Te Deum, possessie genoemen. Den 24 April 1722 is de uytvaert voor syn Hoochweerde Zal[r] Angelus etc. met alle magnificentie gehouden worden in dese Cathedraele, synde tot dien eynde den grooten authaer met den geheelen choor behangen worden in 't swart alsmede eene magnifique tombe omsingelt met meenigte kersen ende 70 flambeuwen; sulx nooit alhier gesien, ende volgens het seggen van den kerssemaeker omtrent de 1000 pont geel was tot de uytvaert gebruyckt worden.

Volgens syn testament heefft syne Hoochw[de] Angelus Zal[r] alle syne effecten ende goederen, mobiliën ende incommen gemaekt tot augmentatie van dit Bisdom, alsmede gefundert twee anniversarien jeder van duysent pac̄ capitael.

LUX æterna LUCeat eI DoMIne.
Qui jacet hoc tumulo paradisi luce fruatur
Sitque tibi requies et sine nocte dies!

XXXVII.

Illustrissimus ac Rev^mus Dominus
D. Franciscus Ludovicus Sanguessa
Nonus Ruremondensium Episcopus. Mechlinia Oriundus. ex S. Ord. FF. Min. Recoll^m Provinciæ Germaniæ inferioris; S. Theol. Lector emeritus; hujus conventus 3us Guardianus. Ex Provinciali Episcopus Uticensis, coadjutor Ruremondensis, ab Illmo Angelo cum Illmo Vincentio Santini, Nuntio Coloniensi hic consecratus 10 *Aug.* 1721, *moritur* 11 *Aug.* 1741, *sepultus in Cathedrali. R. I. P.*

XXXVIII.

Illustrissimus ac Rev^mus Dominus
D. Josephus Anselmus Franciscus Werbrouck
S. T. L. decimus Ruremundensium Episcopus, natus Ipris A^o 1692, *ejusdem Ecclesiæ Cathed. Can̄. Grad̄. et Vicarius gen̄lis ibidem, ab Illmo Iprensi consecratus A^o* 1743; *dein A^o* 1746 *transfertur ad Cathedram Antverpiensem, ibidem moritur* 24 *Decembris* 1747. *R. I. P.*

XXXIX.

Illustrissimus ac Rev^mus Dominus
D. Joannes Ant. de Robiano
Bruxellensis S. T. L. ex Can^co Grad. nobili et Pœnitentiario Eccl^ae Mechl^ae XI Ruræmundensium Episcopus, Coloniæ in Eccl^a RR. PP. Præd^um ab Excell^mo D. Spinola Nuntio Ap̄lico 12 *Junii* 1746 *consecratus, mox ad Cath̄ed. Antverp. A^o* 1748 *nominatus eam recusavit. moritur* 28 *Junii* 1769, *hic in Cathed. sepultus. R. I. P.*

XL.

Illustrissimus ac Rev^{mus} Dominus

D. Henricus Joannes Kerens

Mosætrajectensis, e rectore Collegii Regii Theresiani, nominante Maria Theresia Augusta duodecimus Episcopus Ruræmundensis, consecratus a Cardinale Migazzi, Archi-Episcopo Viennensi 21 *Januarii* 1770. *Unde ad Cathedram Neostadiensem in Austria translatus anno* 1775. *Inde ad noviter erectum Episcopatum ad S. Hypolitum etiam in Austria. obiit Viennæ* 27 *Novembris* 1792. *R. I. P.*

XLI.

Ill^{mus} ac Reverendissimus Dominus

D. Philippus Damianus *ex Marchionibus* Ab et In Hoensbroeck *S. R. I. Comes, decimus tertius Ruræmundensium Episcopus, Primus Gelriæ natus Ruræmundæ* 24 *Feb.* 1724. *Primum Ecclesiæ Cathedralis Spirensis Canonicus capitularis et Præses Regiminis ibidem, postea Præpositus Embricensis et Archidiaconus Ultrajectensis; deinde Ecclesiæ Cathedralis supradictæ Thesaurarius major, consecratus Spiræ* 2 *Julii* 1775, *per Celsiss^{mum} Principem Episcopum Spirensem, assistentibus Episcopo ibidem Suffraganeo et Abbate in Keysersheim. Obiit Ruræmundæ* 17 *Aprilis* 1793. *sepultus est in medio Chori Ecclesiæ Parochialis Venlonensis. R. I. P.*

XLII.

Illustrissimus ac Rev^{mus} Dominus

D. Joēs Baptista Robertus Van Velde de Melroy

Bruxellensis e Canonico nob. graduat. Metropolit. Mechlin. et Consiliario Eccl^{ac}, XIV et ultimus Diœc. Ruræmund. Eppus̄. Imminentibus Gallorum exercitibus, Ruræmundam brevē deserere

coactus. Dusseldorpii die 17 Aug. 1794 consecratus est ab Em. dn̄o Ludovico Josepho S. R. C. Presb. Card. de Montmorency-Laval Epp̄o Metensi; præsente magno Episcoporum numero, omnibus a laribus profugis.

Obiit Bruxellis die 22 Jan. 1824, sepultus est Graviæ (Brab. Septentr.) in Ecclesia S. Elisabethæ. R. I. P.

De begraafplaats der voormalige bisschoppen van Roermond was het hooge koor der Kathedrale kerk. Aldaar bevonden zich voor 1870 twee houten borden waarop men de onderstaande inschriften kon lezen. Het eerste bord heeft thans zijne plaats in St. Nicolaaskoor onder het marmeren borstbeeld van bisschop d'Ongnies. Het tweede wacht nog een behoorlijke plaats. Het eerste inschrift dat omgeven is door eenen krans van veertien blazoenen luidt als volgt :

XLIII.

D. O. M.

Gloriosæque memoriæ Illmi ANGELI *comitis* D'OGNYES *etc. Ex primogenito domus suæ humilis capucini, octavi hujus ecclesiæ episcopi quam maximas inter varietates zelo inexplebili, rarâque prudentiâ annis XXI feliciter gubernavit, religionis vindex acerrimus, pontificio desuper celebratus oraculo. Duo hic munifice fundavit anniversaria, dotem episcopatus auxit, hæredem constituit, de successore providit. Tandem ætatis LXXIII, Brux. IX Apr. MDCCXXII apostolico labori immortuus hic in chori medio sepelitur. R. I. P.*

Chronicon duplex

eX Munere præsVLIs nostrI LVDoVICI

DeMortVI sVCCessorIs (1).

(1) Het grafschrift van d'Ognies door Goyers in zijne Continuatie van het werk van Knippenbergh uitgegeven is niet gelijkluidend met het bovenstaande oorspronkelijke.

XLIV.

Dat van bisschop de Robiano, wiens graf zich ook op het koor bevindt, luidt:

Illmo ac revmo dno dno JOHANNI ANTONIO DE ROBIANO
Bruxellensi S. T. L. ex can. grad. nob.
etc. pœnitentiario ecclesiæ metropae Mechliniensis
XIus Ruræmundensium episcopo, qui ab excellmo D. Spinola
Nuntio apostolico 12 *Junii* 1746 *Coloniæ in eccl. RR. PP. præd.*
Consecratus et mox a° 1748, *ad cathedram Antverp. nominatus*
Eam recusavit, Ruræmundæque
28 *Junii* 1769 *moritur, hic in cathed. sepultus. R. I. P.*

In de voormalige kerk van den H. Geest, die tot het jaar 1659 tot kathedraal gediend heeft, bevonden zich eertijds de volgende grafschriften:

I.

Hic ante sepulcrum Domini positus est reverendiss. in Christo
Dnus Dnus HENRICUS CUYCKIUS
Ruræmundensis ecclesiæ episcopus atque præpositus dignissimus,
Erectionis confraternitatis, dictæ
Romanescorum ad honorem S. S. Petri
Et Pauli confirmator, ejusdemque patronus spiritualis electus.
Quam confraternitatem indulgentiis decoravit.
Obiit anno Dom. salvatoris CIↃ. IↃC. IX. VII idus
Octobr., qui pio Domino (quem omnes pii dolent)
Climatericus erat. Cujus anima fruatur vitâ æternâ.
Confraternitas Romanescorum pietatis ergo posuit.
Quod est nos erimus (1).

---

(1) Dit grafschrift werd geplaatst nadat het monument van Cuyckius in 1665 met de stiftskerk van den H. Geest door brand verwoest was. Het oorspronkelijk inschrift is ons niet bekend.

II.

Het grafmonument van bisschop Jacobus a Castro bevond zich in de H. Geestkerk boven den ingang der sacristie ; men las er volgend inschrift, vervaardigd door pater Cornelius Moors S. J. en met gouden letters in een fraai versierden marmersteen gegraveerd :

D. O. M.

JACOBI A CASTRO, *quem Amstelodamum terris dedit*,
Lovanium S. Theologiæ doctorem coluit,
Ruræmunda episcopum tertium habuit, quod mortale fuit
Hic situm est, virtutem viri immortalem
Innocentiam, prudentiam, submissionem
Auctoritatem, charitatem bonorum, sed et vitæ
Subinde pro ovibus prodigam, quæ maximis eum prisci ævi
Præsulibus æquavit, a quá plus lucis accepit infula
Quam contulit, breve marmor hoc capit.
Illum annis emeritum, non animis mors ex insidiis aggressa,
Non improvisum sed vigilantem ac eodem die sacris operatum,
Subito catharro penè stantem oppressit
Anno MDCXXXIX febr. XXIV,
Aetatis LXXIX. Sacerdotii LIV, episcopatûs XXIX (1).

III.

Op een grafsteen, die men vroeger in de domkerk aantrof, maar tegenwoordig vergeten en verstooten zich op het plein der Munsterkaserne bevindt :

D. O. M,

Hic jacet Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus
FRANCISCUS LUDOVICUS SANGUESSA,
Mechliniensis, ordinis fratrum minorum

(1) Dit monument bevindt zich nu in den tuin van wijlen den Heer Ch. Guillon, notaris te Roermond.

Recolectorum, *nonus Rurœmundensium*
Episcopus, *primas Gelriœ*,
Obiit 11 *Augusti anno* 1741, *œtatis* 79. *R. I. P.*

IV.

Boven de deur van het voormalig klooster der Paters der Societeit Jesus, die zich in 1609 te Roermond vestigden:

soCIetas rVrœMVnDœ (1611).

Na de suppressie der orde werd er bij gevoegd:

sœCVLarIsata fInItVr (1774).

BAEXEM.

I.

Op den toren der kerk:

A° 1576.

II.

In de kerk:

Pollart.	*Hier ligt begraven*	*Eyckse*
Loom	*Den woledele joncker*	*De K...*
Weyel	ANDREAS VAN POLLART	*Belven*
Barle	*Starf den* 14 *Mei* 1610 *ende jonkvrouw*	. . . .
	BARBARA VAN EICKSE	
	syne vrou. R. I. P.	

KESSEL AAN DE MAAS.

In de kerk bij den preekstoel:

D. O. M.
Nob. vir GISBERTUS A KESSEL *obiit anno* 1713,
WILHELMUS A KESSEL *obiit* 1724 *mense majo.*
Anno 1725 *nobilis adm. D*[nus] BALTHASARUS A KESSEL
Mensis julio R. I. P.

Boven dit inschrift bevindt zich het ruitenkruis van Kessel.

HORST, BIJ VENLO.

In de kerk :

Anno 1569 *den* 3 *julii starf* JAN VAN WITTENHORST *heer*
Zu der Horst coninckl. majest. raet en
Drost des lants van Kessel.

Dit schoone grafmonument, hetwelk vroeger in het koor den grafkelder der dorpsheeren dekte, bevindt zich nu gemetseld in den kerkmuur. Het is versierd met het beeld van Johan van Wittenhorst en van acht wapenkwartieren.

ELL, BIJ HUNSEL.

Voor de kerkdeur :

Hier ligt begraeven den ritmeester DANIEL PLAT (?)
In dienst van den koninck syn Majesteyt . . . . .

HEYTHUIZEN.

I.

Boven de kerkdeur :

nonVs hVJVs paroChIæ paroChVs Me
reæDIfICaVIt. (1830).

In de kerk bevinden zich kostbare miskleederen vóór priester, diaken en subdiaken, versierd met twee blazoenen, waarvan het eene op zilver een leeuw van sabel voert; het ander is gekwartierd : 1 en 4 een chevron van keel op zilver en 2 en 3 drie hoefijzers en eene fasce. Schildhouders : twee griffoenen. Deze kerkgewaden zijn afkomstig uit den omtrek van Heerlen.

II.

Voor het missiekruis :

In hoc pulvere sepultus requiescit
R^dus Adm. D^nus PETRUS MORREN,
Qui per . . . annos ecclesiam pastoratumque
Regit vigilantissime, jubileus obiit 25 *Augusti* 1727,
Aet. suæ 87, *sacerdotii* 63, *jubilei* 10. *R. I. P.*

Boven dit monument bevindt zich het wapen der familie Morren : drie sterren 2—1. Wapenspreuk : *Lucet in tenebris.*

GRATHEM.

I.

Aan de deur der kerk :

Kerkem	*Ci-gist très illustre et généreux*	*Mersen*
Blittersdorn	*Messire* JEAN GUILLAUME *comte de*	*Gertsen*
Gulpen	*Kerkhem, seigneur de Grathem*	*Brus*
Swartsenberg	*Ass, Bernau et Bombaye*	*Honseler*
	Haut-drossart de Herstal	
	Décédé le 10 *Septembre* 1769	
	Requiescat in pace.	

II.

Bij den ingang der kerk :

Borman	*Hier liggen begraven den woledele*	*Waest*
(een leeuw)	*Jonker* WILHELM VAN BORMAN,	(een riem en een hartschild)
Buillart	*toe Grathem, die gestorven is*	
(een getand St. Andrieskruis)	*int jaer* 1635 *den* 3 *April,*	*Loen*
Gruter	*Ende die woledele joffer*	(in het schildhoofd drie knodsen)
(fascen)	MARGARETA VAN WAES *syn*	*Fallois*
Kessel	*huysvrou die starf int jaer*	(twee gaande leeuwen)
(een kruis van 5 ruiten)	1616 *den* 5 *Mei.*	
	Bid Godt voor die seelen.	*Viron*
		(twee mutsen ?. Eene lelie in het vrije kwartier)

THORN.

I.

Op het koor der voormalige kapittelskerk, nu parochiekerk :

D. O. M.
Piæque memoriæ D. Hilsondis *comitessæ* de Stryen
Et Huïotis, celeberrimi collegii fundatricis munificæ
Cum consilio et assensu mariti sui
D. Ansfridi, *comitis* de Teisterbandt
Et in posterum episcopi Ultrajectensis; necnon Benedictæ
Eorum filiæ primæque abbatissæ. Devota et grata posteritas
Ex veteri ad hanc formam redegi curavit 1739.
Renovatum cum pavemento ecclesiæ 1787.

II.

Onder het opzaal, op het Dameskoor :

D. O. M.
Piæque memoriæ Clarae *et* Elisabethae de Nassau
Canonissarum Thorensium.
Undique matronas pietas huc prisca vocabat :
Thorna memor, superest templum sepulchra, cinis.
Renovatum 1651.

III.

Op het koor van O. L. Vrouw, naast de krocht :

Illustrissimae ac reverendissimae D. D. Clarae Elisabethae
Decanae in Elten, canonicae in Thorn,
Natae comitissae de Manderscheydt—Blanckenheim,
Liberae dominae in Junckeraedt, Daun et Erp.
Hic recubat meritis operum cumulata bonorum
Lecto fixa diu corpore, mente Deo.

Aegrotis medicam, quae Numinis arsit amore,
Quam sibi non potuit, praestitit aegra manum.
Aegra qVater Denos stratIs affIXa per annos,
septIMa VbI aprILIs fVLsIt In astra VoLat.
Clara tot eximiis meritis cumulata patronam
Claruit empyriis Elisabetha choris.

Op dit marmeren grafmonument is de gravin van Manderscheydt—Blankenheim afgebeeld in koorgewaad, gekleed met rochette en camaille, nedergeknield voor het beeld van den gekruisten Zaligmaker.

IV.

Boven het altaar van den H. Michaël in de rechter zijbeuk der kerk, en op dat van St. Georgius in den linker zijbeuk bevind zich volgend gelijkluidend inschrift:

Clara Elisabeth *Grävin zu Manderscheydt-Blankenheim*
Freyfrau zu Junkerath, Daun und Erp,
Der keyserl. gräfl. freywelt. stiftern Essen und Thorn und Elten
Respectief scolasterin, canonesse und capitularin.

Daarboven het wapen der gravin van Manderscheydt-Blankenheym.

V.

Boven het derde altaar der rechter zijbeuk, versierd met een schoon tafereel der kruisafdoening, leest men:

Deo opt. Max. Dei parenti virgini necnon S. Joanni
Baptistae ac omnibus sanctis expensis piae memoriae
Rev. ac ill. Dnae Mariae ex liberis baronibus
De Hohensaxen in Saxen, *ejus D. testamenti executores P. P.*
Anno 1624.

VI.

Op de prachtige kasten der sacristie:

Ad majorem D. O. M. honorem ,
Ac animae suae salutem opus hoc erigendum legavit
ANNA CATHERINA *comitissa* DE SAYN *et* WITTGENSTEIN
Hujus ecclesiae canonissa, quae pie in Domino obiit
28 *Sept.* 1679. *Cujus animae ex caritate meminisse*
Rogantur sacrificantes. Chronodistichon :
QVae LaVDe attrIbVIt nostrIs haeC MVnera VotIs
Da famulae vivâ Christe quiete frui.

VII.

Naast den ingang der kerk op een contrefort:

MCCCCLXXXV.

VIII.

In het midden der kerk, tegenover den preekstoel en naast den grafsteen der vorstin-abdis Anna Juliana, gravin van Manderscheydt, las men:

Hyer ligt begraven MARGRETA DE BREDEROY, *abdysse van Thoor,*
Dewelcke geregyert acht en dertych jaer voluyt
Sonder t lant te kosten eyn deut.
Starf 1577 , *den* 2 *februarii.*

Uit eene schriftelijke aanteekening op het staatsarchief te Luik.

IX.

Voor de deur van een privaat huis te Thorn:

ELEONORA *comitissa* DE LÖWENSTEYN-ROCHEFORT *et* WERTHEIM
Principissa et abatissa hujus nobilis canonissarum collegii
Domina in Neeroeteren , Ubach etc. etc.
Obiit 6 *Oct.* 1706. *R. I. P.*

X.

Onder een portret in olieverf vroeger te Thorn, nu bij den Heer Van de Winckel kunstschilder te Maastricht:

LUDOVICUS FRANCISCUS SCHMIDTS
Natus 21 *Oct.* 1729 *(in Essen),*
Sacerdos ordinatus 1753, *beneficiatus*
Thorensis, canonicus et decanus Montis sanctae Gertrudis
Obiit (in Thorn) die 5 *Mai* 1808.

XI.

In den Zuid gevel der kapel aan de Linden, bij Thorn:

CLARA-ELISABETH
Geboorne graevinne zu Manderscheydt Blanckenheim,
Freyfreulein zu Junckeraedt, Daun und Erp,
Chanoinesse ende capitularinne deren vryen und
Weltlichen stiftern Thoorn und Elten, heeft deese capelle
Van Loretten doen oprichten int jaer des Heeren 1673.

ITTERVOORT BIJ THORN.

I.

Bij den molen ter bedijking der beek:

. . . .
. . . .
HELENA VON DIEPENBROICH
Die Godt begenade.

II.

Daarnaast:

. . . .
ELEONORA . . . .
Et de Wertheim principissa
Et abatissa . . . . .

HUNSEL.

I.

Op eenen zilveren vergulden miskelk der kerk :

Donum ill[mi] *comitis* FREDERICI VAN DEN BERGH
Et FRANCISCAE DE RAVENELLES *conjugum*, ALBERTO
meritissimo filio, ob sanitatem restitutam.

Deze prachtige kelk is versierd met het wapen van Frederik graaf van den Bergh, zijnde: *en orle* een klimmende leeuw en dat zijner huisvrouw zijnde een damenbord bezaaid met halve manen, waarin zich sterretjes bevinden. In één medaillon is de jonge Albert knielend afgebeeld en geleid door een pater der Societeit van Jesus. Deze kelk is door een der laatste pastoors van Hunsel omstreeks het jaar 1810—20 te Maastricht gekocht.

II.

Op den zilveren vogel der schutterij te Hunsel :

Sint Jacop patroon in Hunsel S. J. R. D.

Op de eerste zilveren plaat onder de blazoenen van De Waes en Varick :

M. VAN VARICK *erf. borggravinne*
Van Brussele baronesse douarière DE WAES
Vrie landvrouw des lants Kessenich.

Op de tweede zilveren plaat, onder de blazoenen van de l'Aigle (drie adelaren) en De Waes :

Monsieur le comte DE L'AIGLE
Lieutenant général des armées de sa majesté très-chrétienne,
Seigneur de Kessenich 1762.

Op de derde zilveren plaat onder het wapen van De l'Aigle :

JACQUES LOUIS DES ACRES,
Comte DE L'AIGLE. 1763.

Op de vierde zilveren plaat :

sIt sanCtVs IaCobVs MaIor nostrae ConfraternItatIs.

ROOSTEREN.

Op het oude kerkhof, in de kapel van het missiekruis bevinden zich de grafzerken wier inschriften wij hier mededeelen. Ze zijn afkomstig uit de oude parochiekerk.

I.

Een steen voorzien met het wapen der van Rossum (drie vogels) en dat der van Kessel (een kruis van vijf ruiten) heeft voor inschrift :

Hier rust J^{r} JOHAN VAN ROSSUM
Starf anno 1654 *den* 28 8^{bris} *ende Joufvr.* JOHANNA VAN KESSEL
Synre huysvrouw starf A° 1658.
Godt sy die seelen genaedigh.
Heer Jesu wilt U mynder gedenken
Ende mij den hemel geschencken (1).

II.

Een grafsteen voorzien van de wapenen van Elderen en van Bijland voert tot inschrift :

Hier ligt begraven joncker AERDT VAN ELDEREN *starf*
Den 17 *februari* 1588. *Godt wil synder seele genadigh syn.*
Ende joufvrou ELISABETH VAN BEYLANDT
Syn huysvrouw die starf . . . .

(1) In de kerk van Roosteren hebben nog heden twee jaargetijden voor deze familie plaats ; één den 2 Januari voor Hendrik van Rossum en een den 25 December voor Seger van Rossum. Hun voormalig slot te Roosteren is sedert 1878 eigendom der parochie en dient ten deele tot woning van den kapelaan.

III.

Een grafsteen versierd met een eikentak dragende bladers en eenen eikel ; in het schildhoofd drie palen :

Domine Deus requiescat sub hoc lapide in sancta pace
R. D. HENRICUS AB EYCK *pastor in Roosteren*,
Qui obdormivit in D^{no} 1670 *die* 29 7^{bris} *et* A^o 1670
Die 14 *Oct. obiit* ANNA AB EYCK *neptis defuncti*
Vivet anima mea et laudabit te.

SWALMEN.

In den gevel van het kasteel te Hellenraedt onder de vereenigde blazoenen van Hoensbroeck en Loe :

DoMIne hInC fVLgVra qVaeso repeLLas.

ODILIENBERG.

Boven de kerkdeur :

VnDeCIM saeCLo Laetor.

BLITTERSWIJCK.

Op eenen steen in den toren der kerk :

Int jaer MCCCCVI op St. Jansdach. (1406).

NUNHEM

I.

Op eenen miskelk der kerk :

Hunc calicem FR. JOANNES A VICKERVORST DE BEETS,
Praepositus in ecclesia de Nunhem donavit anno 1615.

Deze kelk is versierd met een wapen voerende een hanenkop.

II.

Op eene altaarbel :

† *Me fecit* JOANNES A FINE *A°* 1548. † *Lof Godt van al.*

III.

Op een gothische monstrans der kerk :

1629
donarunt ecclesiae de
Nunum.

Naast dit inschrift zijn geplaatst de blazoenen van De Waes en Van Nunhem.

LOTTUM.

Op den toren der kerk :

Anno MCCCCXCVII XC en I
Lag LOT VAN DART *de eerste steen* (1498).

VENRAY.

Op den toren der kerk :

In jaer ons heren M. CCCC I,
Is geleyt desen steen.

ROGGEL.

Op den toren der kerk :

A° D^{ni} MCCCC. XLVII ipso die Eigidii.

BLITTERSWIJCK.

Op den muur der kerk :

Int iaar M.CCCC.LII op sint Jans dach.

HALEN BIJ ROERMOND.

Boven den ingang der onlangs afgebroken parochiekerk:

MCCCCXXIIJ.

BEEGDEN.

Op den toren der kerk :

tVrrIM strVXIt beegDen (1522).

SEVENUM.

Op den toren der kerk :

Im johre ons Heren M.DXIII
Wert geleidt den jersten steyn.

Op eenen anderen gedenksteen derzelfde kerk :

sIt VobIs DoMVs oratIonIs (1512).

STEVENSWEERT.

Op de kerk gebouwd in 1782 :

PetrVs RVtten eXtrVebat DeCIMatrICe soLVente.

NEDERWEERT.

I.

Boven den hoofdingang der parochiekerk :

† In den jaer ons Heren
M.CCCC ende LXVII
Op sinte Margreten dach
Wert † desen yersten steyn ghelacht.

Als zinspeling op den bouw dezer kerk , leest men op de kerk van *Peer*, die denzelfden bouwmeester schijnt gehad te hebben :

Als hier dat werck waes volbracht
Is in Nederweert de yerste steyn gelacht.

II.

In den buitenmuur van het koor :

Pia incolarum liberalitate
Zelo et opere pastoris Scheyven ,
Assistente praetore Vullers
Subveniente gubernio amplior 1841.

WEERT.

I.

In den zuidermuur der kerk, tusschen de wapenen van *Horne* (drie jachthorens) en der stad *Weert* (een keper) leest men :

Int gulden jaer vyftienhondert
† *Is gebroken dy alde kerck, U tzer wondert*
Ende op avent Magdalein
Is gelacht dy eerste steyn.

II.

In de kerk , tegen één pilaar in den noorder zijbeuk , zijn twee wapenborden ingebeiteld. Het eene verbeeldt een ledig schild, in het schildhoofd, drie kroonen, welligt het blazoen der stad *Keulen* , het tweede blazoen waarschijnlijk voorstellende het familiewapen van den bouwmeester der kerk heeft een passer en daar naast de letters W. en L.

LEVEROIJ.

In de kerk dezer parochie bevinden zich prachtige miskleederen voor priester , diaken en subdiaken , die uit de middeleeuwen dagteekenen en van de oude graven van Horne afkomstig zijn. Op deze kleederen staan de volgende wapenen geborduurd : Drie jachthorens zijnde *Horne ;* twee

visschen, den rug tegen elkander geplaatst zijnde *Altena* en een gedeeld schild: rechts op keel een kruis van zilver, links gekwartierd: 1 en 4 drie gulde leliën op een veld van azuur 2—1 en 2 en 3 twee banden van goud op een veld van azuur. In dezelfde kerk bevindt zich een prachtig relikwiehouder in gothischen stijl, hebbende denzelfden oorsprong als bovengemelde voorwerpen.

HOOGCRUTS ONDER NOORBEEK.

In het voormalig klooster der kanunniken van het H. Graf. Boven de kerkdeur:

Erit sepulchrum ejus gloriosum. Is: 11.
Deo optIMo
sVb tItVLo CrVCIs Inventae eXIsto.

Op den muur der kerk van binnen:

1786.

VENLO.

In 1344 stichtte het Schippersgild te Venlo eene kapel ter eere van den H. Nicolaas op den hoek der *Vleeschstraat*. Ferricus Puteanus, generaal-overste van de orde der Kruisheeren, een Venlonaar van geboorte, en in 1393 overleden, verwierf deze kapel met een aangrenzend terrein ter vestiging der Kruisheeren te Venlo. Deze vestiging schijnt echter niet vóór het jaar 1400 tot stand te zijn gekomen. De kloosterkerk in 1433 ingewijd, is een zeer fraai gebouw van pijlers en zijpanden voorzien en heeft eene lengte van 160 en eene breedte van 100 voet. De Kruisheeren die te Venlo sedert 1622 bloeiende latijnsche scholen bestuurden, werden den 22 Febr. 1797 uit hun klooster gezet. Het klooster met de kerk en de aanklevende goederen werden den 23 Maart daaropvolgende als

domein verkocht voor de som van 6000 franken. De voormalige Kruisheeren, die hun oud verblijf terugkochten schonken dit later aan de kerkfabriek der stad. De kloosterkerk die lange jaren tot magazijn heeft gediend werd in 1876 doelmatig hersteld en dient thans tot hulpkerk der parochie. Bij gelegenheid der bovengemelde herstelling werden door den Heer H. Uyttenbroeck eenige grafschriften opgeteekend die wij hier laten volgen :

I.

Anno 1620 *den* 18 *junii starf Geürt Ruweel genant Ingenhuys vnd Metgen De Laet syn huysvrouw starf den* 14 *Augusti A°* 1629

Bidt Godt voor die sielen.

Dit grafschrift vormt de borduur van eenen zerksteen lang m. 2.20 breed m. 1.30 en versierd met een uitgesleten wapen, waarop eene lelie is te onderscheiden.

II.

Hier liggen begraven Coenraet van de Wall starf A° ...... *huysvrouw starf* 1642 *den* 15 *april. Godt t. d. s.*

Dit grafschrift vormt de borduur van eenen zerksteen lang m. 1.95 breed 1.10. Deze is versierd met twee blazoenen onder eenen helm. Het rechter blazoen waarschijnlijk dat van de Wall verbeeldt een staande kruis, het linker dat der vrouw een zwemmenden visch (Van Darth ?)

III.

Hier licht begraeven de erentfeste Burgemeister Henrick van Darth starf A° 1647 *den* 26 *Martii ende die deuchentrycke Helena Heyde vā Ash (?) syn huysvrouw starf A°* 1647

den 1 November, hebben in ehstant geleft ..3 jaren. Godt trost die zielen.

Deze grafsteen lang m. 2.29 en breed m. 1.24 is versierd met twee wapenborden. Het eerste is gedeeld en verbeelt rechts een zwemmenden visch (van Darth) en links drie vischangels met onder en boven omgebogen haken, 2—1. Het tweede een vrouwelijk ruitenschild is ook gedeeld: rechts een veld van hermijn waarop een staande kruis; links onleesbaar.

IV.

Saturd. den 22 April 1775 starf de deugtelycke dochter Barbara Dupont en ligt hier begraven.

ende

Donderdagh den 23 September 1790 starf haere suster Helena Dupont en ligt hier begraeven. Godt troost haere zielen. Amen.

Deze zerksteen lang m. 2.05 en breed m. 1.00 is niet voorzien van wapenborden.

V.

Op het nieuwe stads-kerkhof bevindt zich volgend distichon door den Wel Eerw. Heer Stiels pastoor te Neer opgesteld:

Te moneant lector tot in uno funera campo
Tempore quod certo tu quoque funus eris.

Graf- en inschriften van Limburgers, buiten de provincie.

HELMOND (NOORDBRABANT).

Op het kerkhof aldaar:

D. O. M.

Hic jacet amp^{mus} *dom.* HERMANUS JOSEPHUS BEUGELS *ex Oirsbeek,*
Eques ordinis Leonis Neerl^{ci}, *canonicus reg. abbatiae Postulensis,*
Qui e caro sibi claustro expulsus,
Primus rector collegii latini; postmodum parochus loci
Ac decanus districtus Helmondensis.
Domum pastoralem extruxit magnificam,
Summi cum parochiae bono, in veterem puellas caritas induxit;
Quodque semper in votis habuit,
Matrem suam restituit abbatiam. Vir plenus fidei
Cunctis affabilis, gravis nemini, placidissime ut vixit vivere desiit,
Die XIX Oct^{bris} *ann. dom. MDCCCLI, aetatis LXXXI,*
Professionis religiosae LVIII, sacerdotii LVI,
Curae animarum XLIII, officii pastoralis XXXIX,
Muneris decanalis XII. R. I. P.

KEULEN.

I.

In het koor der domkerk:

† *Anno domini MCCC.LXII. XV die mensis septembris*
Obiit reverendus in christo pater dominus
WILHELMVS DE GENNEP. *archiepiscopvs Colonensis. hic sepvltvs vacante tvnc sede apostolica per mortem fœlicis recordationis domini Innocentii pape sexti et regnante eodem tempore serenissimo domino Carolo Romanorvm imperatore.*
Anima eivs requiescat in pace.

II.

In de kerk van den H. Severinus, noordkant:

Adm. reverendus et illustris dominus
Dom. Jacobus Chimarrheus *Ruremundanus S. R. E.*
Protonotarius, comes Palatinus, apostolicus et
Imperialis, eques aureatus militiæ S. C. M., per
Multos annos eleemosynarius major, hujus
Ecclesiæ præpositus, solatii et M. E. P.

Dit inschrift is niet gedagteekend. Het familiewapen van Chimarrheus, hetwelk dit monument versiert, bestaat in vijf kruisgewijs geplaatste ringen, aan de vier armen van dit kruis een knevel.

KEYENBERG BIJ GULIK.

Hoc templum dedicatum est XII Kal. Januar. archiepisc. Herimano, Continentur reliquæ de spongia et de sepulcro Domini, sancte crucis, Sti Gereonis, Maurorum, Cyriaci, Fortunati, Otelrici, Agnetis.

Deze kerk is uit zandsteen in romaanschen stijl gebouwd.

KESSELT BIJ MAASTRICHT.

Voor de kerkdeur:

Hier ligt begraven den Eersamen heer Hendrik Moers *schoutet van Veltwesent ende Kesselt stierf den* 8 *Novembris* 1667
Ida Grommen *syn huysvrou stierf* .....

Deze steen is voorzien van een familiewapen, gedeeld: rechts een klimmende leeuw, links eene fasce waarboven twee rozen.

LUIK.

I.

In de kerk van St. Antoine, rue Hors-Château, op een gebrande glasruit:

R^dus Adm. D^nus JOANNES DE CLAESSENS *insignis ecclesiæ S^ti Pauli canon. et collegialis Sittardiensis can. et cantor.*

Boven dit opschrift bevindt zich het familiewapen van Claessens zijnde : op een veld van keel één chevron van goud , bezet met drie tulpen au naturel.

II.

In de kerk van St. Martin, op den binnenmuur , bij den ingang bevindt zich een marmeren steen , waarop men leest :

JesV ChrIsto saLVatorI et beatæ
MarIæ VIrgInI DeIparæ
GERARDUS A KESSEL *Canonicus et cantor hujus ecclesiæ*
Jubilarius , *ætatis suæ A^o* 76 *posuit* , *hic anteponendus.*
A^o 1674 *die* 27 8^bris.

Deze steen is versierd met het Kesselsch wapen, zijnde een kruis van vijf schuinsche ruiten.

SINT PIETERSVOEREN.

I.

In het koor der kerk :

Monumentum hoc R^dus ac gen.
D. GUILIELMUS QUADT DE BEECK
Ordin. Teut. commendator in S^ti Petri-Foro, vivens sibi posuit.
Chorum hunc cum altari Deo pietatis ergo novum erexit
Decoravit. Obiit 29 *jan.* 1661.

Dit grafmonument is versierd met het wapenbord der familie Quadt , zijnde twee getande fascen.

II.

In den tuinmuur der voormalige commanderie van St. Pietersvoeren :

Her Frans Emmerich Philip *Freiherr von Reifenberg*
Commandeur von St. Piters-Voren hat diese mauer zu
Ehrin Gottes und der posteriteit zum besten
Lassen machen 1714.

Deze gedenksteen is versierd met het blazoen der familie Reifenberg.

WELTEN.

In het koor der kerk:

Hier ligt begraven der edeler und erenfester
Johan van Hulsberg *genant* Schaloen
Der wellich starff int jaer Ons Heren 1601 *den* 23 *Martz.*
Dero selen Godt begnadt.

LANAKEN.

I.

In de kerk aan den epistelkant:

Merode	*Hier ligghen begraven de Wel*	*Brederode*
Gaesbeeck	*geboren Heer* Hendrick *vry-*	*Borsele van Vere*
Wesemaele	*baenreheere tot Merode en*	*Valkenborg*
Latrimouille	*Petershem, grave tot Oolen,*	*Borsele*
Petersheim	*Baenreheer van Perwys, Leefdale,*	*van Breda*
Lanoyz	*Duffle, ende Waelhem en heere*	*Vianen*
Bergen	*der landen van Gheele, Westerloo,*	*Halewyn*
Brimeu	*en heere van Diepenbeeck, Herlaer*	*Ameyden*
Perwijs	*ende ambachtsheer van*	*. . . . kerck*
Montmorency	*Ridderkercke ende Ysselmonde,*	*Laloyn*
Rochefort	*stierf den* 12 *dach Octobris*	*Bourbon*
Fosseur	*A°* 1564; *ende vrouwe* Franchoyse	*Barbançon*
Ryferscheydt	*geboren dochter tot Brederode*	*Bevry*
Vilain	*syne wettighe huysvrouwe,*	*Crécquy*
Culenbourg	*Die stierf den* 8 *Martii A°* 1553.	*Bologne*
Raer	*R. I. P.*	*Roy*
		Latrémouille

Deze prachtige zerksteen is versierd met de beelden der twee overledenen ten voeten uit en tegelijk met hunne 32 wapenkwartieren.

II.

Tegen eene kolom in gemelde kerk:.

Epitaphium R^di^ admodum D^ni^ ac magistri
VINCENTII LONTHIN, *ecclesiæ de Lanaeken pastoris*
Meritissimi.
Hic simul arte gravis simul et virtutibus aucti
Vincenti Lonthin ossa sepulta cubant,
In Lanaken pastor præsens dum vita manebat
Officio functus, non sine laude suo.
Tali pro merito requies æterna sepulto
Cælicolis junctus gaudia percipiat.
Obiit A° 1641 die 6 Novembris.

Boven dit inschrift bevindt zich het wapen des overledenen, zijnde een doorgesneden schild: rechts een klimmende leeuw links een boom met bladeren. Over Vincentius Lonthin geven ons de archieven der kerk van St. Servaas te Maastricht het volgende bescheid. »Vincentius Lontyn confrater confraternitatis 30 sacerdotum S^ti^ Servatii, Hasbanus presbyter, pædagogus prolium D^ni^ de Merode D^ni^ in Petershem et dein pastor in Bergh prope Valkenborch; relictus hunc pastoratum factus est pastor in Lonaken. Reposuit suam fraternitatem 10 julii 1627".

TONGEREN.

I.

In de kerk van O. L. Vrouw:

Hic jacet honorabilis
Et generosus vir LAMBERTUS DE CORTENBACH

Canonicus. Obiit anno . . . .
Mensis Septembris die vicesima sexta
Cujus anima requiescat in pace. Amen.

II.

Sepulchrum perillustris et generosi D[ni]
CHRISTOPHORI A KERCKHEM,
Canonici et scholastici Tungrensis
Qui obiit 21 *Sept.* 1645. *R. I. P.*

III.

I. H. S.
D. O. M. S.
Venerabili viro et D[no] CAROLO COENEN
Herlen̄ Nicolai filius post vitam tum in variis
Principum Belgii aulis, tum in militia pro catholico
Hispaniarum rege transactam, hujus ecclesiæ B. Mariæ oppidi
Tongren. X annis canonico. Ac lectiones psalmorum miserere
Mei Deus et de profundis quotidie per sacellanum, missam
Horæ sextæ ad altare S. Joannis
Evang. celebrantem pro fidelium
Animarum refrigerio, recitandæ pro fundatori, Antonius
Monœus ex testamento heres fieri curavit.
Obiit A[o] *D*[ni] 1558, *ætatis* 58. *Anima ejus requiescat in pace.*

ANTWERPEN.

In een der zalen van het groot hospitaal op eene gedenkzuil:

Piæ memoriæ Rev. D. VAN GESSEL
Canonici Thorensis
Qui pauperes hæredes reliquit,
Ut eorum ex hoc nosocomio exeuntium
Debilitata languoribus membra
Porrecta stipite refocillentur.

LANCKLAER BIJ STOCKHEM.

Op het kerkhof aldaar :

Hic jacet sepultus
Reverendus D^{nus} JOANNES MENGELERS
Ex Doenraedt ætatis 78 ; *qui post* 30 *annos hujus*
Parochiæ pastor obiit die sexta aprilis
1757. *R. I. P.*

KESSENICH.

I.

Voor de deur der parochiekerk ligt een grafsteen versierd met de volgende kwartieren en inschrift :

Malsen	*Hier liggen begra . . .*	*Kessenich*
	Der erentfeste her GUIDO	. . . . .
. . . . .	VAN MALSEN *heer*	. . . . .
. . . . .	*Thoe Broeckhuysen*	*Grutter*
Steinfeld (?)	*Kessenich . . . . ende*	
	Bronshorn stierf	
Blaesfeld	*Den . . . Meert* 1618.	*Hingart*
Botter	*Malsen* *Kessenich*	*Balveren*
	Und die weledele viel	
Van der Werf	*Dugentrycke vrouwe*	*Scherpenseel*
	JOANNA VAN KESSENICH	
	Vrouwe tot Kessenich Broeckhuysen	
Loen	*Borgitter und Bronshoren*	*Werdenberg.*
	Stierf den 6^{deu} *dag martii* 1637	
	Bit vor die seelen.	

II.

In het gewelf der kerk zijn de volgende wapenkwartieren gestukkadoord :

Waes		*Fallois*
Fallois	*DE WAES*	*Krickenbeck*
Kessenich		*Gulpen*
Hinckart		*Argenteau*

ALDENBIESSEN BIJ GROOT-SPAUWEN.

I.

In den buitenmuur der kerk van de voormalige balie :

Urbano VIII *pont. max.*
Ferdinando III *rom. imp.*
Ferdinando Bavaro *archiep.*
Elect. Col. et ep. Leod.
Joh. Caspar. *supr. ord. Teut.*
Magistro ,
Ecclesia hæc , *cujus fundamenta ab* Emundo
Huyn de Amstenraedt *com. prov. jacta* ,
Per Godefridum *comitem ab* Huyn de Geleen ,
Sac. cæs. maj. campi mar. ejus successorem ,
Una ædificio annexo absoluta R^{mo} D.
Henrico ep. Dionys. suffrag. Leod.
In honorem B. Mariæ A° M.DCXXXVIII
Die XII Sept. est consecrata.
Ejus dedicatio anniversaria celebratur
Dominica post nativitatem ejusdem B. Mariæ
Cujus et annuntiatio hic singulis annis
Solemniter colitur.

II.

In de kerk :

D. Godefridus Huyn
Baro de Geleen et Wachtendonck
Com prov. templum et monumentum
Extrui curavit 1638.

III.

In de kerk :

Emon. Huyn ab Amstenraedt
Com. prov. obiit 9 *Aprilis* 1634.

IV.

In de kerk :

CoMes HVIn De GeLeen obIt.

MAESEYCK.

Op de relikwiekisten der HH. Harlindis en Relindis, in de parochiekerk :

Guilielmus Croll J. V. L.
Et Jacobus Croll *canon.*
1652.

Nobilis ac generosus
*D*nus Guilielmus
Borman *de Grathem*
Et domicella Elisabeth a Peutlinck
Hoc feretrum S. S. virginum pro affectu
Consacrarunt
A° 1652.

BORGLOON.

In den kerkmuur:

† *Anno incarnationis dominicæ MCXXXI, die V nov. Deo dicata est hec basilica in honorem Salvatoris et S. Crucis et beate Marie perpetue v. scor aplor Petri et Pauli, Odulfi.*

MUNSTERBILSEN.

I.

In de kerk:

Hic requiescit D^nus GERARDUS VEELEN *de Beersel*
Hujus ecclesiæ pastor et beatæ Mariæ
Trajectensis canonicus qui vita defunctus est A° 1543.

II.

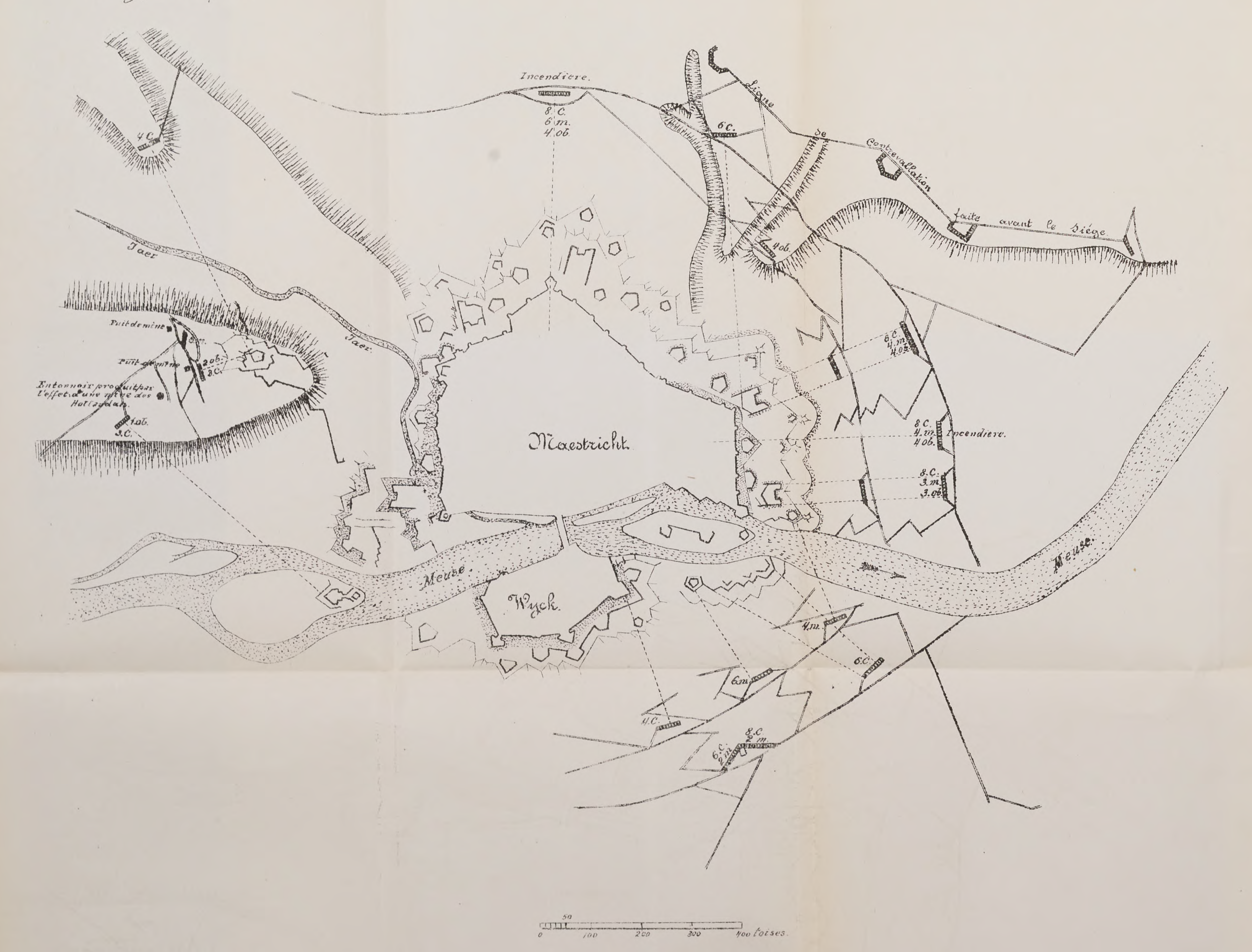
Op een zwaren zerksteen, die even buiten de kom der gemeente als brug over een beekje ligt:

Merode	*Hier light begraven de*	*Corswarem*
	. . . . *we jof* . . .	*Horion*
Van der Aa	. . . . *van* MERODE	*Bollant a Roels*
Dawer	. . . . *ede die*	
Hardt	*Starf* . . . . . *October.*	*Fexhe.*

Behalven de reeds gemelde acht wapenkwartieren vindt men boven het opschrift, eenen engel houdende voor de knie een damesschild, gekwartierd: 1 en 4 palen 2 en 3 een klimmenden leeuw.

Plan général
du
Siége de Maestricht en 1794.
communiqué par
Mr. G. D. Franquinet.

Relation du Siége de Maestricht

PAR LE

Général de brigade du génie de Marescot.

Dans la livraison Janvier, Février, Mars 1878, des Études Militaires historiques (Paris, J. Dumaine) monsieur E. Hardy, Capitaine Adjudant-Major au 130e de Ligne, a publié, sous le titre *Le siége de Maestricht*, un mémoire du général Hardy sur les opérations de l'Armée de Sambre-et-Meuse pendant la campagne d'automne de 1794. Pour la partie de ce mémoire qui concerne le siége Maestricht le général Hardy paraît avoir fait usage d'une relation de ce siége du général de brigade du génie Marescot, qui a tracé le plan de contrevallation et qui a pris une part active à ce siége mémorable.

La relation du général Marescot se trouve aux archives de la ville à Maestricht, et quoique ce ne soit qu'une copie, elle a cependant un caractère officiel, étant encore munie du cachet de l'Armée de Sambre-et-Meuse.

Comme ce document rapporte les faits et gestes des assiégeants jour par jour, il nous a paru assez intéressant de le publier comme complément au mémoire du général Hardy.

Une petite notice sur l'auteur de la relation, que nous extrayons de la Biographie générale du Dr Hoefer, trouvera ici sa place.

Armand-Samuel, marquis de Marescot, naquit à Tours, le 1er mars 1758. Il fut élevé au collége de La Flèche,

puis à l'Ecole Militaire de Paris, entra ensuite dans le corps royal du génie et fut nommé capitaine de cette arme, le 1er avril 1791. Il servit en cette qualité à l'armée du nord, contribua à mettre Lille en état de défense et se distingua pendant toute la durée du siége mémorable que soutint alors cette place. Les troupes francaises s'étant portées sur la Belgique, le capitaine Marescot, que la Convention avait refusé d'adjoindre à l'armée du nord, suivit néanmoins le général Champmorin, son ami, et remplit au siége d'Anvers, sous le titre apparent d'aide de camp, les fonctions d'officier du génie. La perte de la bataille de Nerwinde, en 1793, le ramena, avec l'armée, sur la frontière du nord. Il refusa d'imiter Dumouriez dans sa défection, rentra dans Lille, et parmi les travaux de défense qu'il y fit alors exécuter on cite la ligne de la Deule et du canal de Lille à Douai, et un camp retranché sous la première de ces places pour un corps de 15 à 18,000 hommes. Denoncé ensuite par le club revolutionnaire de Lille, il fut appelé à Paris; mais bientôt justifié, il fut envoyé au siége de Toulon avec le grade de chef de bataillon. Il contribua à la reddition de la place en faisant construire une forte ligne de circonvallation qui rendit impossibles les sorties de la garnison anglaise. Après le siége, Bonaparte, que les représentants-commissaires de la Convention avaient nommé commandant de la ville, donna au chef de bataillon du génie l'ordre illégal d'apporter chez lui tous les papiers, plans, cartes et mémoires de la place. Marescot, ne voulant ni manquer à son devoir ni faire naître une altercation stérile redigea lui-même un mémoire sur la ville de Toulon et le remit à Bonaparte.

Rappelé, en 1794, sur les frontières du nord, il fut chargé de mettre Maubeuge en état de défense et peu de temps après on lui confia la direction du siége de Char-

leroi, qu'il poussa avec zèle jusqu'au moment ou les généraux Desjardin et Charbonnier furent forcés de battre en retraite (3 juin 1794). Ce siége fut repris le 18 par Jourdan ; mais, à la suite d'une discussion entre les généraux et les commissaires de la Convention, Saint-Just, qui reprochait à Marescot la régularité trop lente de l'attaque, ordonna à Jourdan de l'arrêter et de le faire fusiller avee les généraux Hatry et Bollemont. Jourdan refusa d'exécuter cet ordre, et Marescot contribua bientôt après, en poussant ses opérations avec plus de vigueur au gain de la bataille de Fleurus (26 Juin). Cette victoire permit à l'armée de Sambre-et-Meuse de se porter simultanément sur Landrecies, Le Quesnoy, Valenciennes et Condé, les seules places fortes qui fussent au pouvoir des alliés. Landrecies fut emporté grâce à l'heureuse audace de Marescot, qui fit suprimmer la 1re paralelle et porta la seconde sous les murs mêmes de la place, évitant ainsi les boulets ennemis qui passaient au-dessus des assiégeants. Ce succès lui valut le grade de chef de brigade, qui lui fut conféré le 1er thermidor (19 Juillet). Un mois plus tard, la capitulation du Quesnoy lui mérita le grade de général de brigade. Valenciennes et Condé se rendirent peu après, et l'armée de Sambre-et-Meuse mit le siége devant Maestricht. La place capitula le 13 brumaire an III (3 novembre) et le 18 (novembre) Marescot reçut sa promotion au grade de général de division. Porté sur la liste des émigrés vers cette époque, il en fut rayé par Carnot, et envoyé à l'armée des Pyrénées-Orientales, où il fit démolir les fortifications de Fontarabie, et fut nommé commandant des pays conquis. Parti ensuite pour l'Allemagne, il y défendit, avec beaucoup de talent la place de Landau et le fort de Kehl. Lors du remplacement de plusieurs membres du Directoire, qui eut lieu en juin 1799, Marescot fut pré-

senté par le parti modéré comme le candidat opposé au général Moulins.

Marescot commandait en chef le génie à Mayence au moment de la révolution du 18 brumaire. Le premier consul le nomma, le 5 janvier 1800, premier inspecteur général de son arme, ce qui lui donna en 1804 le rang de grand-officier de l'empire. Il accompagna ensuite Bonaparte en Italie, et fut chargé d'examiner si le passage du grand Saint-Bernard était praticable. Après la victoire de Marengo, il vint à Paris présider le comité des fortifications. Le premier consul, qui préparait alors l'expédition d'Angleterre, le chargea de l'inspection des côtes depuis Rochefort jusqu'à l'Ile de Walcheren, et le nomma commandant général du corps du génie dans les divers camps du littoral, depuis Montreuil jusqu'à Dunkerque. L'année suivante, Marescot fit avec distinction la campagne d'Allemagne, et assista à la bataille d'Austerlitz. Chargé en 1808 d'inspecter les places des Pyrénées et celles de la Péninsule occupées par les troupes françaises, il se trouvait de passage au corps d'armée du général Dupont lors de l'affaire de Baylen. A raison de ses anciennes relations avec le général Castraños, il consentit, non sans peine, à accompagner comme conseil le négociateur de la honteuse capitulation qui fut signée par Dupont. Quoiqu'il n'en eût pas été signataire, il fut arrêté et destitué à son retour en France, subit une détention de trois ans, et fut ensuite exilé à Tours. Le 8 avril 1814, le gouvernement provisoire le réintégra dans son grade de premier inspecteur général du génie; le comte d'Artois le nomma ensuite commissaire du roi dans la 20e division militaire, et Louis XVIII le rétablit dans tous ses titres et dignités. Pendant les Cent Jours, Marescot accepta les fonctions d'inspecteur dans l'Argone et dans les Vosges, fut mis

à la retraite sous la seconde restauration avec une pension de 12.000 livres, et entra à la chambre des pairs, le 5 mars 1819. Il reçut plus tard le titre de marquis; en 1831, il refusa de faire partie du cadre de réserve, et conserva jusqu'à sa mort, qui eut lieu au château de Chaslay, près Montoire (Loir-et-Cher) le 5 novembre 1832, sa position de retraite.

On a de lui: *Relation des principaux Siéges faits ou soutenus en Europe par les armées françaises depuis* 1792, Paris 1806, in-4°; — *Mémoires sur l'emploi des bouches à feu pour lancer les grenades en grande quantité* (collection de l'Institut, classe des sciences physiques et mathématiques, t. II, 1799). — *Mémoires sur la fortification souterraine* (Journal de l'Ecole Polytechnique, tome IV, 1802). (Le Bas, Dict. encyclop de la France, avec, addit.)

H. P. H. EVERSEN.

RELATION

DU SIÈGE DE MAESTRICHT

DE L'AN 1794.

Depuis la formation de l'armée de Sambre et Meuse commandée par le général Jourdan, la victoire semblait attachée à ses pas, après avoir pris Charleroij, Landrecij, le Quesnoij, Valencienne, Condé, Namur et Liége, après avoir vaincu à Fleurus au mont Garisel, à la montagne de fer, à Tirlemont, à Tongres, à la Chartreuse de Liége, elle chassoit devant elle avec rapidité l'armée des puissances coalisées et lui faisoit repasser la Meuse avec précipitation: une conquete importante devoit terminer de la manière la plus glorieuse une des plus étonnantes campagnes qui ait jamais été faite: la prise d'une place forte sur la Meuse devenoit necessaire pour appuyer la droite de nos conquetes, pour assurer nos quartiers d'hijver, isoler le paijs de Luxembourg, prévenir les tentatives de l'ennemi au printemps prochain et enfin pour avoir une grande place d'entrepot qui assure les operations ulterieures de la guerre. La place importante de Maestricht, l'une des plus fortes place de l'Europe réunissoit tous les differents objets d'utilité; le siége fut résolu. Dans tout autre temps une entreprise

aussi considerable, formée dans une saison aussi avancée eut paru tout au moins hazardée, mais nous sommes au temps de Miracles Militaires et le génie de la république qui conduit nos heureuses destinés ne nous fait regarder aucune entreprise comme impossible.

Mastricht a été investi dans les premiers jours du mois de vendémiaire (à la fin du mois de Septem) (1) par l'aile gauche de l'armée de Sambre et Meuse, commandée par le Général Kleber. On prenait de mesures pour commencer sans delai ce grand siége, lorsque le Comité de Salut public, voulant en assurer le succes, et qu'il fut fait sans aucune trouble, ordonna au Général Jourdan de ressembler ses forces et de pousser l'ennemi jusqu'au dela du Rhin. On se souvenoit que le siége de Charleroy entrepris sans être maitre de la campagne avoit été levé deux fois et n'avoit pu etre terminé qu'après trois grandes batailles; on voulut prévenir de semblable hazards, en consequence le 6 vendémiaire (le 27 septem.) le General Kleber partit avec la moitié des troupes qu'il commandoit alors devant Maestricht et se porta vers le Roër dont il devoit forcer le passage; le Général Duhesme fut chargé de commander la petite armée qui devoit maintenir l'investissement.

Soit que le Gouverneur de la place se soit apperceu du départ du Général Kleber exécuté au point du jour, soit qu'il en ait été averti par ses espions, ou bien enfin qu'il ait été conduit par le hazard, toujours est il vrai qu'il profita sur le champ de l'affoiblissement de l'armée; il fit par la porte de Tongres une forte sortie dont le succet fut d'abord complet pour lui, plusieurs bataillons furent mis en désordre; la Cavalerie ennemie leur enleva deux pièces de 4 et les

(1) Dans le manuscrit les dates mises entre parenthèses se trouvent en marge.

conduisoit dans la place lorsque le 16e regiment de Chasseurs a cheval se mit a sa poursuite, et ramena une de ces pièces.

Le Prince de Hesse, Gouverneur de la place, sommé de se rendre répondit par une négative à laquelle on s'attendoit.

Le corps d'investissement ne montoit pas a quinze mille hommes; il y en avoit huit mille dans la place; ainsi la garnison etoit plus forte que chacune des deux moitiés de notre petite armée séparée par la Meuse; la sortie du 7 (le 28 Sept.) nous faisoit sentir encore davantage notre foiblesse. On travailla sur le champ a établir tout autour de la place une ligne de redoutes dans les quelles on plaça le canon des bataillons et quelques pièces de position. On employa à cette contrevallation des paysans afin de soulager les troupes.

Jusqu'au 19 (le 10 octob.) la garnison se tint renfermée dans la place et se contenta de faire de ses remparts un feu de canon quelques fois asses vif, sur les travailleurs, sur les vedettes et sur le camp qui avoit été un peu rapproché afin de resserrer l'investissement.

Le 19 (le 10 octob.) a la pointe du jour l'ennemi sortit du fort St. Pierre avec douze cents hommes d'infie environ et deux cents chevaux, il marcha entre le Jaer et le mont St. Pierre dont il escalada le plateau par une petite gorge, qui est presque en face du Chateau de Nercaan, on n'étoit point en force sur le plateau, on a été poussé; l'ennemi s'est emparé d'une de nos redoutes l'a demolie et y a enlevé environ cent fusils; il avoit même pris deux de nos piéces de campagnes et les emmenoit, lorsqu'à la pointe du jour un de nos regiments de chasseurs à cheval l'a attaqué vigoureusement, l'a repoussé, lui a repris les deux canons et lui a tué ou fait prisonniers environ 80 hommees,

parmi les quels étoient plusieurs officiers, la redoute a été rétablie sur le champ en plein jour. On a remarqué dans cette petite affaire que tous les soldats étoient ivres.

Dans la nuit du 20 ou 21 (le 11 ou 12 Octob.) l'assiége voulut revenir a la charge, il fit sortir par ce même coté environ 50 hommes, qui furent repoussés promptement. Cependant les officiers du Génie mettoient toute l'activité possible a faire les approvisionnements necessaires au siége. De grands atteliers de gabions et fascines furent établis dans les bois les plus voisins de la place. Ils construisirent deux grands ponts de bateaux en dessus et en dessous de Maestricht pour établir la communication entre les differents quartiers de l'armée: l'un etoit placé près le village de La naye et l'autre un peu au dessus de l'abbaye d'Hochte ; ils jettèrent aussi plusieures ponts sur la petite rivière du jaer. Le commandant du Genie avoit proposé d'attaquer Mastricht a la fois par trois cotés; la 1ere et la principale attaque devoit etre dirigée comme en 1748 sur la porte de Bois-le-Duc, la situation basse de ce terrain donnoit peu d'inquietude pour la guerre souterraine. Cette attaque cependant devoit s'étendre du coté de la porte de Bruxelles, elle devoit cheminer en même temps dans la plaine et sur la hauteur, afin d'intriguer l'ennemi, mais surtout dans la vue de ne point perdre du temps, dans le cas ou les debordements de la Meuse qui sont a craindre dans cette saison, obligeroient d'abandonner les cheminemens dans la plaine.

La seconde attaque devoit se porter sur Wick dans un terrein aussi peu favorables aux mines que le précédent; les batteries de ces deux attaques devoient prendre des revers et des ricochets réciproques sur les ouvrages de l'un et de l'autre. Enfin la 3me attaque moins considerable que les autres devoit être conduite sur le fort de St. Pierre.

Son objet étoit de diviser la garnison et dans le cas ou la grande attaque eut réussi par la plaine elle n'eut guere pu être considérée que comme une fausse attaque, elle n'eut joué un role essentiel que dans le cas malheureux ou les débordements de la Meuse nous forçant d'abandonnner l'attaque de la porte de Bois le Duc, nous eut mis dans la nécessité de diriger nos efforts vers le saillant qui avoisine la porte de Bruxelles et qui est armée d'un grand sisteme de mines alors l'attaque de St, Pierre eut singulierement favorisé ce cheminement épineux par les revers et les enfilades qu'il eut pris sur les fortifications.

Enfin nos ennemis nous ayant donné l'exemple cruel à Lille, à Thionville, à Vallenciennes et à l'Andrecy de joindre les incendies aux procédés ordinaires d'attaque, on proposoit de mettre en jeu, trois batteries incendiaires, dont deux placées vis-à-vis les portes de Bois le duc et de Bruxelles devoient enfiler les rues qui y aboutissent; la 3e devoit porter le feu dans Wick. L'effet de ces trois batteries devoit être de couvrir Maestricht d'une pluie de feu, d'y multiplier les incendies et d'en rendre également tous les quartiers inhabitables.

Le plan d'attaque fut communiqué au représentants du peuple, aux Généraux, et aux Commendants d'artillerie: il fut également adopté et c'est lui qui fut, a été suivi; seulement le général d'artillerie reduisoit un peu le nombre des bouches à feu qui y étoient demandées, se fondant sur l'insuffisance de ses moyens, de sorte qu'au lieu d'un approvisionnement de 226 bouches à feu, les recharges compris on ne fit guere fond que sur deux cents.

Cependant le Général Jourdan étoit parvenu à chasser l'ennemi au de la du Rhin. Le Général Kleber qui avoit contribué d'une manière distinguée, au succès de cette entreprise, en forçant l'ennemi retranché fortement der-

riere la Roër, étoit de retour avec la division qu'il commandoit. L'armée réunie autour de Maestricht étoit de quarante mille hommes environ, dont à peu près trente six mille d'infanterie.

Le 23 (le 14 octob.) le General fit par ordre du Comité de Salut public une nouvelle sommation au Prince de Hesse Gouverneur de Maestricht; pour le convaincre que tout espoir de secour étoit fermé, il lui proposoit d'envoyer trois officiers de sa garnison à Cologne, à Bois-le-Duc et devant Coblentz pour s'y assurer de la situation respective des armées. Le lendemain le Gouverneur répondit en substance qu'il acceptoit la proposition d'envoyer les trois officiers, mais que l'un deux seroit chargé d'aller à la Haye, prendre les ordres de leurs Hautes Puissances et qu'il s'empresseroit de communiquer au Général leur détermination, il demandoit que jusque là les hostilités et les travaux du siége fussent suspendus de-part et d'autre: il lui fut répondu qu'on s'en tenoit strictement a la sommation déja faite, et à la proposition d'envoyer trois officiers de la garnison pour s'assurer de la marche victorieuse de nos armées; mais que les travaux du siége et les hostilités ne seroient point discontinuées. Ces pourparlers n'ont pas eu de suite.

Il étoit bien temps de commencer enfin les attaques mais des 200 bouches à feu destinés au siége, onze seulement étoient arrivés le 27 (le 18 octob.), et le Général Bollemont, Commandant l'artillerie déclaroit n'avoir absolument aucune nouvelle du reste, sur cette triste nouvelle le représentant du peuple Gillet prit la poste afin de voir tout par lui même et d'employer immédiatement son autorité pour lever tous les obstacles et faire cesser tant de lenteur. Depuis quelque tems on prenoit une mesure qu'il est bien important de ne pas négliger à l'approche d'un

siége, elle consistoit à envoyer de forte patrouilles d'infanterie et de cavalerie, mais principalement de ces derniers qui pendant la nuit rodoient autour de la place, le plus près possible des glacis, en observant de marcher rapidement pour se dérober au feu que la place pouroit faire. L'objet de ces patrouilles étoit de chercher à enlever celle que l'ennemi tenoit hors de ces chemins couverts dans la vue de découvrir le moment de l'ouverture de la tranchée. Pendant la nuit du 25 ou 26 (le 16 ou 17 Octob.) on devoit ainsi enlever un poste que l'ennemi tenoit dans une maison située environ à 250 toises en avant de la porte de Bruxelles, on devoit en meme tems raser cette maison au près de la quelle devoit passer la 1ere parallele, l'ennemi ne put être surpris et se retira, mais nos volontaires l'ayant poursuivi trop loin et jusque sur les facis attirèrent sur eux et sur les travailleurs, un feu si vif de mousqueterie et de canon a mitraille que les uns et les autres ont été obligés de se retirer et que l'opération n'a put être exécutée que la nuit suivante.

Le 30 (le 21 octob.) au soir l'ennemi tenta encore une sortie par la porte de Bruxelles, mais à peine fut il rangé en bataille sur son glacis, que quelques coups de canon suffirent pour le faire rentrer, cependant ces tirailleurs et les nôtres se fusillirent quelque tems et 4 à 5 hommes de part et d'autres ont été tués ou blessés.

Enfin l'artillerie étant en mesure, l'ouverture de la tranchée fut fixée à la nuit du 2 au 3 Brummaire (le 23 ou 24 octob.), elle devoit être ouverte seulement à l'attaque principale et à celle de Wick, la nature du terrein permettoit de commencer les travaux à l'attaque de St. Pierre très près du fort ; en conséquence il avoit été décidé que cette attaque ne commenceroit que dans la nuit du 4 ou 5 (le 25 ou 26 octob.)

Attaque Principale.

(Le 3, c'est le 24 Octob.) quoique le travail de cette première nuit n'ait pas été complet, cependant il peut être regardé comme très heureux ; il a été dérobé entièrement à l'ennemi, il n'a couté qu'un seul homme tué et 4 ou 5 blessés, environ trois mille toises de tranchés ont été ouvertes y compris les communications, mais la continuité de la première parallele a été interrompue en trois endroits à la gauche, vers le centre et à la droite, ces deux dernières interruptions étoient sans conséquence, mais celle de la gauche occasionné par la défection d'un bataillon qui s'est débandé, avoit l'inconvenient de retarder de 24 heures le tracé de trois batteries qui devoient y être placcer.

Attaque de Wick.

Le travail à cette attaque a été aussi heureux qu'on pouvoit le désirer ; la première parallele et ses communications ont été ouvertes telles quelles avoient été projettées sur un développement de plus de 2000 toises, sans la moindre erreur, et sans perdre un seul homme. A cette attaque comme à l'autre, l'ouverture de la tranchée a été dérobée malgré la grande quantité de pots à feu qui a été lancée de tous cotés par l'ennemi. Au jour on a perfectionné l'ouvrage de la nuit, il en a été de même des jours suivants jusqu'à la fin du siége sans qu'il ait été besoin de le répéter. La place a fait un feu très vif, l'ennemi tirait une quantité de granades qu'il lancoit par douzaine avec ses mortiers ; il était à craindre que ce genre de feu, peu dangereux pour

l'instant, ne nous incommodat beaucoup par la suite, quand les tranchées seroient plus rapprochés de la place. Les officiers du génie et ceux de l'artillerie se réunirent pour déterminer ensemble l'emplacement des batteries.

Le vendemaire (le 25 octob.) le Général commandant l'artillerie avoit demandé au représentant du peuple, la convocation d'un conseil de guerre. Son intention étoit d'y demander à être autorisé a n'etablir dans la première paralelle que les batteries incendiaires et de ne construire celles de siége que dans la 2e. Le commandant du génie ayant été consulté, répondit que quelque extraordinaire que fut cette demande il feroit son possible pour pousser jusqu'a la 2e paralelle sans être soutenu par le feu de l'artillerie. Cependant le représentant du peuple et le général ayant conferé ensemble sur la proposition du commandant d'artillerie lui ordonnèrent de s'en tenir à l'usage reçu et d'établire les batteries de siége dans la premiere parallele, afin de favoriser le cheminement des tranchées. On verra par la suite que la 2e parallele a été ouverte avant que ces batteries ayent été en état de tirer.

Attaque du fort St. Pierre.

Les officiers du génie avoient découvert sur le flanc droit du mont St. Pierre, l'entrée d'une caverne profonde, et les rapports de gens du pays faisoient soupçonner que les ramifications nombreuses de cette immense caverne pouvoient s'étendre jusque sous le fort; des chasseurs à pied y étoient entrés et avoient assuré avoir tué un grenadier Hollandais. Inquieté par cette tentative, l'ennemi

a fait joué dans un des pieds droit de la voute un fourneau dont l'objet étoit d'encombrer la rue principale de cette espèce de ville souterraine, l'éboullement occasionné par l'explosion n'a pas produit cet effet, mais il s'est formé à la surface du terrin un entonnoir de neuf toises de diamètre sur une profondeur à peu près égale à dix toises de distance de la lingne que doit occuper la première parallele; la commotion s'est fait sentir asses loin; des mineurs et des volontaires déterminés au nombre de 60 se sont enfoncés dans cette caverne inconnue, au milieu des tenèbres à plus de cent cinquante toises de son embouchure; un grand bruit qu'ils entendaient dans ce souterin leurs faisant croire que c'étoit l'ennemi et qu'il y avoit une communication avec le fort, se livrèrent à un enthousiasme dont le françois seul est capable et jurèrent de ne revoir le jour le lendemain que par la fortresse; dans cette idée, ils se sont portés en avant, mais le seul ennemi qu'ils ont rencontré, s'est trouvé être un nombreux troupeau de cochons cachés dans ce trou par de gens du pays, et dont ils se sont emparés, ainsi ces braves gens, ont trouvé dans cette caverne au lieu de la gloire qu'ils ambitionnoient, des vivres abondants qu'ils ne cherchoient pas.

Attaque principale.

(Le 4, c'est le 25 Oct.) Le travail de la nuit n'a pas été aussi considérable qu'on s'y attendoit; au lieu de trois mille travailleurs demandés, on n'en a obtenu que quinze cents. Cependant les trois interruptions de la première parallele ont été remplies et l'emplacement des trois Batteries de la gauche a été fixé par les officiers du génie et ceux de

l'artillerie, le manque de travailleurs a empêché d'élargir la tranchée de la ville.

Le feu de la place a été asses vif pendant la nuit et la matinée; après midi il s'est considérablement rallentit, il doit vague et ne devoit avoir de direction qu'alors que les Batteries avoient pris une forme.

Attaque de Wick.

Le travail de cette attaque a été moins considérable que celui de la nuit dernière. Cette différence doit être attribuée au manque de travailleurs, il y a eut du désordre parmi eux: les travailleurs et les volontaires de garde étant armés les uns et les autres, les officiers du génie ne pouvaient pas en faire la différence. Le feu de la place a été demême nature et aussi peu meurtrier que celui de l'attaque principale.

Le tems ayant commencé à tourner à la pluie, l'avancement de la saison faisoit craindre que cette pluie ne soit abondante et durable on a fait couper dans les bois de Pétersheim, de jeunes sapins pour en paver les tranchées et les rendre pratiquables aux troupes et surtout à l'artillerie. On choisissoit des brins de bois à quatre pouces de diamêtre et on les coupoit de 9 pieds de longeur.

Attaque principale.

(Le 5, c'est le 26 Octob.) la première parallele et ses communications ont été perfectionnées et élargies autant que le nombre de travailleurs a pu le permettre; quelques parties déffectueuses ont aussi été rectifiées.

Le Chef du 3e bataillon de la 161e ½ brigade a été tué d'un coup de canon.

Attaque de Wick.

On a débouché de la première parallele sur trois points ; à chacun de ces trois débouches on a ouvert une branche de zig-zag de chacun 60 toises environ. On a perfectionné la première parallele et ses communications.

Attaque du fort St. Pierre.

La tranchée a été ouverte pendant la nuit d'une manière aussi heureuse que hardie, la gauche de la parallele, n'étoit qu'a 80 ou tout au plus 100 toises du fort, la droite s'en étoit un peu plus écartée.

Il paroit que le nombre des morts et des blessés aux trois attaques a été presque nul le feu de la place a été plus foible qu'il n'étoit la veill. — On a pratiqué dans les premières paralleles de distance en distance, de petites formes en terre seulement capable de recevoir de petites pièces de 4. Ces pièces tenues habilement dans le fond de la tranchée devoient être montrées subitement sur les platte formes au moment de s'en servir et tirée quelques coups de barbettes, soit sur les sorties, soit sur les curieux qui se montrent à découvert sur les remparts. Pour ne pas gêner la circulation la tranchée étoit élargie vis a vis de ces platte formes dont les rampes étoient paralleles et adossées à la banquette.

Attaque principale.

(Le 6 c'est le 27 Octob.) La première parallele a été prolongée à sa gauche jusqu'à la Rivière ; deux nouvelles branches de communications ont été ouvertes pour arriver plus directement aux batteries, l'une à la communication de gauche, l'autre à celle de droite. On a travaillé a perfectionner les autres parties de la tranchée.

Attaque de Wick.

On a perfectionné les communications, le parallele et les branches de zig-zags aux trois cheminements, les voitures d'artillerie circuloient déja dans la tranchée.

Attaque du fort St. Pierre.

(Le 7, c'est le 28 Octob.) On a débouché pendant la nuit de trois points de la première parallele. Le débouché avoit deux longue branches de zig-zags entre les deux batteries les plus voisines de la rivière. Celui du centre partoit du pied de la côte ; enfin le debouché de la droite cheminoit sur la hauteur et n'avoit ainsi que le précédent qu'une seule branche de 120 toises environ, le travail des nuits précédentes a été perfectionné.

Les travailleurs n'ont point été gardés, ancun arme n'a été placé en avant il est heureux que cette négligence n'ait eut aucune suite facteuse.

Attaque de Wick.

On a fait à chacun des trois cheminements les 2e branches de zig-zags de chacune 40 toises environ. On a élargit les communications et la parallele.

Attaque du fort St. Pierre.

On a commencé dans la parallele une batterie de six mortiers, une autre batterie destinée à ricocher une des faces du fort, commencée depuis quelques jours sur la hauteurs qui borde la rive gauche du Jaer a été finie.

La tranchée étoit poussée avec circonspection, on savoit qu'on marchoit sur des précipices, la prudence ne permettoit pas de cheminer sur le mont St. Pierre avant d'être assuré du dessous.

On a pratiqué une descente dans l'entonnoir dont il a été fait mention le 3 (le 24 Octob.) cette ouverture de précaution devoit servir de retraite dans le cas ou l'ennemi pour nous la couper, feroit jouer quelques fourneaux pour encombrer la grande rue de la Caverne. On a fait de la parallele une communication pour arriver en sûreté à cet entonnoir.

Nos chasseurs ont combattu les ennimis dans la Caverne, et après en avoir tué plusieurs, ils les en ont chasser et se sont rendus maitres de la 2e entrée qui regarde la rivierre du Jaer. En vain ils se sont présentés avec du canon pour rentrer, ses efforts ont été infructueux, et pour les dégouter de la recidive on a fait jouer la batterie de 4 canons de 16 surmentionnée qui bat dans cette partie.

Les officiers du génie se sont occuper de faire le plan de cette immense labyrinthe, ils se sont concertés avec les mineurs pour l'établissement de deux globes de compression destinés à bouleverser les dehors du fort. On a conduit dans la caverne douze milliers de poudre pour les charger; mais leur emplacement un peu trop voisin du flanc de la montagne faisoit craindre que leur effet ne répondit pas à de si grands moyens, le vuide immense de la Caverne faisoit encore présumer que la ligne de moindre résistance prendroit une direction différente que celle qu'on vouloit lui donner.

Le tems s'est maintenu à la pluie, en conséquence on a continué à paver les tranchées avec les bois dont il a été parlé plus haut.

Les batteries de l'attaque de Wick étant prêtes, le commandant de l'artillerie dans cette partie a demandé à tirer; le représentant du peuple et le général ont déclaré que leur intention étoit que toutes les batteries fussent démasquées ensemble aux trois attaques, cet ordre judicieux méritoit d'être mieux suivi qu'il ne l'a été.

Attaque principale.

(Le 8, c'est le 29 Octob.) on a élargi la parallele, les zig-zags et les communications et particulièrement celles qui conduisent aux batteries.

A onze heures du soir, le mauvais tems a fait partir les travailleurs, les officiers du génie n'ont put les retenir et sont restés seuls dans les tranchées.

Depuis quelque tems les volontaires emploient les outils de la tranchée dans leur camp, il n'en restoit que les $^{2}/_{3}$, on a pris des mesures pour arrêter le désordre.

Attaque de Wick.

On a travaillé à élargir et à perfectioner les tranchées, les communications ont été finies et presqu'entièrement pavées en bois.

Attaque du fort St. Pierre.

On s'est rendu maitre pendant la nuit des maisons brulées qui sont au bas du fort du cote du Jaër ; on s'est jètté dans une nouvelle entrée de la Caverne, qui s'est trouvée être un cul de sac et n'avoir aucune communication avec la grande Caverne. A la pointe du jour la prudence a exigé qu'on abandonnat cette nouvelle conqueste trop avanturée ; cette petite caverne voisine de la grande, située entre elle et le fort diminuoit beaucoup les espérance que les officiers de génie et les mineurs avoient conçues de leurs deux globes de compression, il étoit probable que cette nouvelle cavité annulleroit leur effet.

Le feu de la place continuoit à être soutenu, commencoit à tirer un plus grand nombre de bombes et d'obus ; ces deux armes les plus à craindre dans des tranchées bien faites nous ont tué plus de monde surtout à l'attaque principale que nous n'avons coutumé d'en perdre.

Les tems commencent à devenir plus allarmant, l'assiegeant n'a pas de plus grand ennemi que la pluie. On a continué à tapisser en bois les parties des tranchées qui conduisoient aux batteries.

Attaque principale.

(Le 9, c'est le 30 Octob.) On a élargi les communications qui menoient aux batteries afin de faciliter de plus

en plus le passage de l'artillerie. Le cheminement le plus voisin de la rivierre, a été prolongé, celui du centre a été négligé faute de travailleurs. La 3e a été augmentée d'une nouvelle branche de zig-zags, enfin on a ouvert un 4e cheminement qui réunissoit la chaussée de Bruxelles.

Attaque de Wick.

Les 3 cheminements ont été jusqu'à la hauteur de la 2e parallele.

Attaque du fort St. Pierre.

On a débouché de la parallele à deux endroits on a continué le travail des mines. Le feu de la place a pris pendant la nuit une vivacité extraordinaire, il a même encore augmenté pendant le jour et a été assez meurtrier. Le mauvais temps a continué à gêner les travailleurs.

Attaque principale.

(Le 10, c'est le 31 Octob.) Les quatre cheminements ont été terminés ; deux grandes parties de la 2e parallele ont été ouvertes vis-a-vis les deux ouvrages à corne de bois le duc, quelque points de ce travail n'étoient guerre qu'a 80 toises de la palissade.

Le citoyen Aubry, mineur, faisant les fonctions de sous-officier du gence a été tué.

Attaque de Wick.

La 2e paralelle a été entreprise et exécutée sur tout son développement avec le plus grand succès.

Attaque du fort St. Pierre.

On a perfectionné les tranchées ainsi que les fourneaux des mines.

Le feu de la place continuoit à être très actif, l'assiégé tiroit une grande quantité de grenades, qui incommodoient les travailleurs presque autant que le mauvais temps.

Le Général commandant l'artillerie, a demandé à tirer depuis long tems, les batteries de l'attaque de Wick et celles du fort St. Pierre étoient prêtes, mais à l'attaque principale une seule étoit en état de tirer, les 4 autres n'étoient ni entièrement finies, ni entièrement armées, ni approvisionnées. Le feu n'a commencé qu'à la chute du jours; mais il étoit si foible, qu'il a du donner à l'ennemi une très petite idée des moyens qui étoient à notre disposition. Quelques lenteur que l'artillerie ait mise dans ses opérations, il valoit mieux attendre un jour de plus et déployer tout à coup de grands moyens, c'était l'avis du Commandant de génie.

Un très léger incendie s'est manifesté pendant la nuit.

Avant de tirer, le Général Kleber avoit écrit aux magistrats de Maestricht, une lettre qui leurs rappelloit les sommations précédentes et qui les rendoient responsables des maux qui alloient pleuvoir sur la ville.

Attaque principale.

(Le 11, c'est le 1 Nov.) Les deux parties séparées de la 2e parallele ont été jointes pendant la nuit, poussées à gauche jusqu'à la rivierre et prolongée à droite jusque sur la montagne. On a ouvert une nouvelle communication près de la meuse de la première à la seconde parallele; les autres parties de la tranchée ont étè perfectionnées.

Le Capitaine du génie Bourienne a été blessé grièvement dans le flanc d'un éclat de grenade.

Attaque de Wick.

On a élargi et approfondit la 2e parallele.

Attaque du fort St. Pierre.

Les deux fourneaux, aux quels on a mis le feu à quatre heures du matin, n'ont pas produit l'effet que s'en étoit promis l'officier du génie chargé de cette attaque; les cavités sans nombre dont le mont St. Pierre est percé ont été causes qu'ils ont agit latéralement, ils n'ont produit aucun effet sensible à la surface du terrein, une fumée épaisse a rendu pendant quelque tems la caverne inhabilable.

Le feu de nos batteries a été si faible que la supériorité est toujours restée à l'ennemi pendant toute la matinée. A la grande attaque, la batterie incendiaire de gauche n'a pas du tout tirée; malgré cette languer quelques incendies partiels se sont manifesté dans la ville, mais notre feu n'étant pas nourri, ils n'ont pas eut de suite.

On a commencé à placer des tirailleurs dans la 2e parallele, leur voisinage de la palissades mettoit en mesure d'imposer au feu du chemin couvert et même à celui des batteries, en tirant dans les embrazures.

La continuité du mauvais tems rallentissoit les travaux; on continuoit à paver les tranchées avec des bois, pour les rendre pratiquables.

Attaque principale.

(Le 12, c'est le 2 Novem.) La 2e parallele a été prolongée vers la droite, on a debouché à deux endroits vers la gauche, par deux boyeaux de chaqu'un 50 toise environ.

On a commencé à la 2e parallele les batteries qui devoient succéder à celles de la première; les officiers d'artillerie ne suffisans pas à leur service, les officiers du génie sont venus à leurs secours et ont partagé avec eux le soin de ce travail. Une batterie de 4 obusiers placée sur la hauteur et entreprise par les officiers du génie a été mise en état de battre au bout de 36 heures.

Attaque de Wick.

La 2e parallele a été perfectionnée, on en a débouché sur 3 points par des branches de zig-zags de 40 toises de longeur.

Attaque du fort St. Pierre.

On a repris ses premieres établissements dans la caverne, on a cherché de nouveaux emplacements de fourneaux de

mines. Le feu de nos batteries a commencé à être général, il a été vif et soutenu ; celui de la place a diminué sensiblement et est devenu moins meurtrier ; a l'attaque de St. Pierre une batterie de 6 mortiers a presque reduit le fort au silence.

Le citoyen Lamarche adjoint aux adjudants généraux, officier de mérite, a été blessé mortellement d'un éclat d'obus.

Attaque principale.

(Le 13, c'est le 3 Novem.) On a continué les trois communications de la 2e à la 3e parallele, chacune d'elle en étoit à la 3e branche de zig-zags.

Le citoyen Boisselier adjoint du génie a été blessé asses serieusement au pied par un biscayen.

Attaque de Wick.

On a commencé les communications de la 2e à la 3e parallele de chacun une branche de zig-zags. Les batteries de la 2e parallele ont été entreprises.

Attaque du fort St. Pierre.

Le feu de la batterie établie à la gauche du Jaer a chassé l'ennemi d'une caverne dont l'ouverture est très voisine du fort, on s'en est emparé aussitôt et soudain on s'est occupé d'établir un nouveau fourneau, dont on

présumoit le meilleur effet. On étoit a une telle proximite du fort que des sappeurs et des chasseurs ne craignirent pas d'aller arracher quelques palissades de l'avant chemin couvert. Des deserteurs nous ont appris que de leur coté les ennemis préparoient une contremine qui devoit jouer incessament on se mit en devoir de les prévenir. Le feu de la place a repris quelque vivacité, mais le nôtre commençant à s'organiser, déploya à peu près toute l'intensité dont il étoit susceptible. Plusieurs incendies asses considérables se firent voir dans differents quartiers de la ville.

Sur les 6 heures du soir un Lieutenant Colonel Hollandais est arrivé comme parlémentaire, il a remis au Général plusieurs lettres, L'une d'elles étoit des Magistrats de Maestricht et adressée au Prince de Hesse. Le Magistrat prioit le Gouverneur de prendre en considération les maux infinis auxquels leur malheureuse ville étoit en proie, et le supplioit de vouloir bien faire des démarches pour y mettre fin. Une autre étoit la réponse du Gouverneur aux Magistrats ; il leur disoit qu'il n'étoit pas éloigné de rendre la place, si le Général français vouloit lui accorder une capitulation honorable ; par une 3e lettre le Magistrat demandoit au Prince la permission d'énvoyer au Général français les deux précédentes ; non seulement le Prince consentit à cette demarche, mais encore il avoit donner plein pouvoir au parlémentair de traiter des articles de la capitulation. Il demandoit que les honneurs de la guerre fussent accordés à la garnison et qu'elle emportat ses armes, ses bagages et ses canons, il lui fut répondu : que ces avantages auroient pu être accordés lors de la première sommation mais que dans l'état actuel des choses, le siége étoit trop avancé et que tout ce qu'on pouvoit faire étoit d'accorder à la garnison de Maestricht, la même

capitulation qui avoit été reglée pour celle de Valenciennes et Condé: Le Lieutenant Colonel Holandais partit avec cette réponse.

Attaque principale.

(Le 14, c'est le 4 Novem.) Les trois cheminements ont continué; on s'est mis en état d'ouvrir la nuit suivante la 3e parallele sur le bord de l'avant fossé.

Attaque de Wick.

On a fait une communication à la Batterie du centre, on a prolongé les trois cheminements, une demi place a été menagée à celui de la droite.

Attaque du fort St. Pierre.

On a perfectionné differentes parties de la tranchée. On a activé (?) la construction d'un fourneau qui devoit être chargé et mis en feu dans la journée.

Le parlementaire étoit revenu de grand matin et avoit annoncé que la place se rendrai aux conditions prescrites par les représentants du peuple Gillet, Frecine, Bellegarde et les Généraux Jourdan et Kleber. Il avoit été réglé que la garnison sortiroit avec les honneurs de la guerre, qu'elle déposeroit les armes sur les glacis, qu'elle seroit aussitôt reconduite sur le territoire occupé par les armées ennemis, mais qu'elle seroit sensée être prisonnière de

guerre de qu'elle ne pouroit porter les armes contre la république françoise qu'après avoir été échangée. Tel est la substance de cette capitulation à la quelle néanmoins il a été ajouté quelques autres articles de peu d'importance.

Ainsi est tombé au pouvoir de la France après onze jours de tranchée ouverte, Maestricht, l'une des plus fortes places de l'Europe et l'un des principaux boulevarts de la Hollande, on l'a trouvée abondamment pourvue en munition de toutes espèces, de guerre et de bouche. Cette importante conquête ne nous a pas couté trois cents hommes tant tués que blessés. L'armée composée de volontaires tout à fait neufs au genre particulier de la guerre des siéges, a montrées l'ardeur et l'entrepidité de vieux soldats accoutumés à prendre des villes; elle étoit animée par des généraux zelés et actifs, accoutumés à les conduire à la victoire.

Les officiers de génie, méritent les plus grands éloges pour l'activité et la célérité qu'ils ont apporté dans leurs travaux: ainsi qu'au siége du Quesnoy ils ont constamment cheminé à la sappe volante, sans que le feu de la place, quelque vif qu'il ait été, ait put les rébuter de cette manière rapide d'attaquer; aussi pendant le jour, ils ont presque toujours négligé de se prolonger à la sappe pleine, parceque ce travail leut, leurs parroissoit à peu près nul, auprès de celui qu'ils étoient assurés de déployer pendant la nuit.

La beautè et l'immense développement des tranchées qu'ils ont ouvertes pendant la premiere nuit en a tellement imposé à l'ennemi que les officiers autrichiens, lors de la capitulation, nous ont avoué avoir cru notre armée forte de 80 mille; c'est peut être à cette heureuse (erreur?) que nous devons la tranquillité dont nous avons joui depuis cette époque, des lors l'assiégé n'a plus osé faire de sorties.

État des officiers et adjoints au siége de Maestricht.

Marescot l'ainé, Général de Brigade.
St. Julien Chef de Baon Commandant en 2e.

Attaque principale.

Chasseloup La Gastine	Chefs de Baon.
Montfort Blein Fabre Vallongne Blanc Ducamp Bourienne	Capitaines. (Bourienne) a été blessè.
Gillot.	Lieutenant.
Michant Sarrazin Cazin Bruleij Boutin Baraillon Baraillon Huart	Sous Lieutenant.
Querat Mezieres Guillemard	adjoints.
Boisselier Lambert Berthier Champeaux	(Boisselier) a été blessé. adjoints.
Schladenhof Chef de Baon Toussant Capitaine	de Mineurs.

Attaque de Wick.

Flayelles Duclos	Chefs de Ba^{on}
Detroyes Godart Marescot j^{e}	Cap^{es}
Bertrand Boissonnet Prost ainé Prost j^{e}	Sous Lieutenants.
Belleville Perrein Jams Chevallot	adjoints.
Parisis	Chef de Ba^{on} (1).

Attaque du fort St. Pierre.

Boisgérard	Chef de Ba^{on}	
Dalquier Soulage Grullotte	Cap^{es}	
Riverieux Geoffroij	Lieutenants.	
Bétourné Ferrus Hourriez	Sous Lieutenants.	
Couche Garrapin	adjoints.	
Sauce Fouquet	Capitaine Lieutenant	de Mineurs.

(1) de Mineurs ?

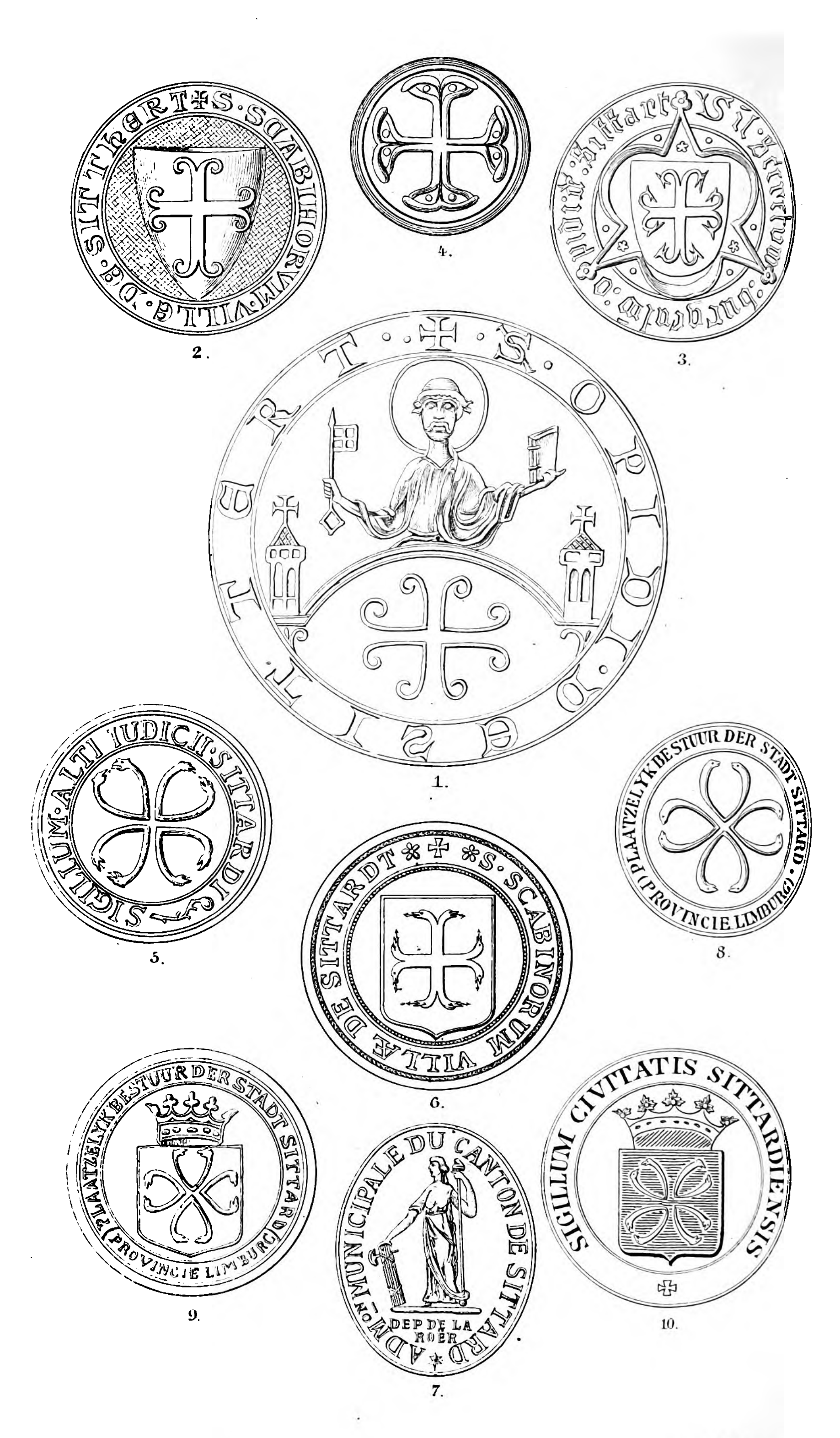
Aux atteliers de fascines.

Briquelet. . . . . Cap^{e}.
Lombe } adjoints.
Clouet }

Au Camp sous Maestricht ce 17 Brumaire
3e année de la République.

Le Général de Brigade du génie

Signé MARESCOT.

's Hage, Wed. E. Spanier & F. Lith.

Bijdragen tot de geschiedenis van Sittard.

V.

HET STADSWAPEN.

De geschiedenis der wapenkunde wortelt niet in de grijze oudheid. Al kan zij ook niet in allen deele beschouwd worden als een kind der middeleeuwen, dan mag men haar echter betrachten als eene wetenschap, die na de kruistochten in hare voornaamste kentrekken werd hervormd.

De meeste oude volken hadden, wel is waar, een eigenaardig begrip van hetgeen in lateren tijd de hieraldiek werd geheeten, doch een geregeld stelsel van wapenkunde was hun vreemd. Wij vinden bij hen reeds zeer vroeg zinnebeelden, waardoor de natiën van elkander onderscheiden werden, wij treffen honderde en honderde jaren vóór onze telling zegelringen, stempels en merkteekenen aan, maar wapens vinden wij nergens.

De Egyptenaren hadden den os Apis tot zinnebeeld, de Korinthiërs versierden hunne veldteekenen met den Pegasus, de Atheners schilderden den uil op hunne trofeën, de Rhodiërs herkennen wij aan de roos, de arend was het zegeteeken der Romeinen, het witte paard brengt ons de Saksers voor den geest en de Slaven eerden den griffoen.

De oudst bekende zegelring werd voor ettelijke jaren door den generaal Cesnola op Cyprus opgegraven. 't Is het zegel van Thetmosis, den veroveraar van dat eiland,

wiens naam op de onlangs naar Engeland overgebrachte naald van Cleopatra is uitgebeiteld en ons tot meer dan dertien eeuwen vóór Christus terugvoert. Evenals die der koningen en Grooten van lateren tijd, is het in goud gevat. Van dusdanige ringen en zegelstempels, tot kenmerking der echtheid van een stuk of tot bevestiging eener afsluiting, gewaagt de geschiedenis op meer dan eene bladzijde. De Babyloniërs en Perzen hadden, volgens Herodotus, hunne zegelringen en bij de Egyptenaren waren de stempels in kostbare steenen gegrift. Toen koning Farao den hebreër Jozef tot landvoogd aanstelde, stak hij hem zijn zegelring aan den vinger. Darius, zoo leert ons de H. Schrift, deed een afdruk van zijn zegel op de ingangsdeur van den tempel van Bel zetten, en de leeuwenkuil van Daniël werd met 's konings zegelring gesloten. De Grieken bedienden zich veelal van een ring, voorzien van hun naamcijfer en Plinius zegt ons, wellicht ten onrechte, dat in zijn tijd zegels buiten het Romeinsche rijk niet in zwang waren. Zegelstempels werden meermalen langs de militaire heerbanen der Romeinen ook in ons land opgedolven. Voor eenige jaren beschreef de eerw. heer Jos. Habets het in 1860 te Heerlen gevonden zegelmerk van den oogarts Lucius Junius Macrinus, dat thans in het museum te Brussel wordt bewaard (1). Een dergelijk zegel van den Romeinschen oogendokter Cajus Lucius Alexander werd in 1770 in het Ravensbosch nabij Meerssen ontdekt en beschreven door professor Christoffel Saxius (2). De eerste koningen der Franken hadden meestal bolvormige zegels;

(1) *Bulletin des commissions royales d'archéologie de Belgique* VI bl. 160; *Publ. etc. du Limbourg* VII bl. 363. Verg. A. A. Vosterman van Oijen, *Over de zegelkunde* in Handelingen van het XIVe Nederlandsch taal- en letterkundig congres bl. 77.

(2) *Epistola ad virum ampl. eruditissimumque Henricum van Wijn*. Trajectum ad Rhenum 1770 en C. Leemans, *Oudheden van Maastricht* bl. 79.

dat van Childerik werd in 1653 te Doornik bij de opening van zijn graf gevonden, het had een ovalen vorm en om de beeltenis des vorsten het omschrift: *Childerici Regis* (1). Karel de Groote bediende zich vaak van het heft van zijn zwaard, waarin zijn zegelstempel was gesneden. Te Maastricht kwam in 1787 nabij het voormalig klooster der Jezuieten — thans het comediegebouw — een Frankische vingerring voor den dag, waarvan ons Chesquière eene beschrijving heeft gelaten (2), en dien wij vermoedelijk ook onder de zegelringen van den ouden tijd moeten rangschikken; hij prijkt met deze woorden HARI VIVAS Λ° ✝STO (Hari vivas Domino Christo ?)

Doch deze zinnebeelden, zegels en merkteekenen waren geene wapens, zij waren aan geene vaste regels onderworpen en kleuren schijnen daarbij ook niet een vereischte te zijn geweest. Pas in de elfde eeuw vinden wij de eerste sporen der wapenkunde, toen deze zich bij de invoering der steekspelen en tornooien van lieverlede uit de noodzakelijkheid ontwikkelde, om orde en regel bij die ridderspelen in te voeren en te handhaven en de adel zekere teekenen op zijne schilden en wapenrustingen aannam, waardoor hij van anderen kon onderscheiden worden (3). Die herkenningsmerken droegen echter te dien tijde het karakter van erfelijkheid nog niet en waren dus ook niet het eigendom der familiën.

De kruistochten, die rijke voedingsbronnen der ontwikkeling van de middeleeuwsche toestanden, werkten wel is waar verbazend op de verbreiding der wapens, doch deze bleven tot op het laatst der twaalfde eeuw persoonlijk en

(1) Cochet, *Le Tombeau de Childeric Ier roi des Francs* bl. 363.

(2) Jos. Chesquierus, *Acta sanctorum Belgii* VI bl. 29.

(3) Verg. L. P. C. van den Bergh, *Grondtrekken der Nederlandsche Wapenkunde* bl. 3 en J. B. Rietstap, *Handboek der Wapenkunde* bl. 18.

aan bestendige verandering onderhevig, zoodat de zoon vaak een geheel ander wapen voerde dan de vader.

Eerst in het midden der dertiende eeuw werden de wapens eigendom der geslachten en van toen af kan men ook uit de gelijksoortige wapens van verschillende familiën dikwijls eene gemeenschappelijke afkomst en een zelfden manstam vermoeden (1). Het wapen werd het opengeslagen familieboek van hem, die het voerde; zijne afkomst, zijne heldenfeiten, zijn huwelijk stonden er vaak zinnebeeldig op vermeld. Immers de ridder plaatste veelal op zijn schild zoodanige onderscheidingsteekenen, waaraan zich herinneringen vastknoopten, welke hem dierbaar waren. Geen wonder dus, dat die kenteekenen ook door de leden van zijn geslacht in eere gehouden, en als van zelf erfelijk werden. Wat aanvankelijk louter als herkenningsmerk had gediend werd eene zaak van eer en recht, een sieraad, dat men op de kleederen stikte, op metaal of dundoek schilderde, in hout of steen beitelde en voor de slotpoort liet aanslaan (2). Vindt men nu in dezelfde landstreek verschillende familiën met hetzelfde wapenteeken of landadel en schepenbare mannen met hetzelfde blazoen, dan kan men met genoegzame zekerheid daartoe besluiten, dat zij ofwel uit denzelfden stam gesproten zijn (3), ofwel in betrekking staan tot een aanzienlijk geslacht, dat met hen het wapen gemeen heeft (4). Hebben die familiën echter alle in hun schild het wapenteeken van de stad, rondom welke zij gevestigd zijn, dan mag men met evenveel grond daartoe besluiten, dat zij hun wapen aan het

(1) VAN SPAEN, *Inleidinge tot de historie van Gelderland* II bl. 65 en 67.

(2) M. K., *Der Stede wapen* in Algemeen Handelsblad nº 14886.

(3) FAHNE, *Die Dynasten, Freiherren und Grafen von Bocholtz* I bl. 9.

(4) L. P. C. VAN DEN BERGH, t. a. p. bl. 9. Verg. mede ROBENS, *Wapenkunde u. vollst. Sammlung aller im Jülich ritterbürtigen Collegio aufgeschwornen Familien-Wapen* bl. 5 e. v.

blazoen der stad hebben ontleend, ten tijde dat leden dezer geslachten ambten en bedieningen aldaar bekleedden of tot de schepenbare mannen behoorden. Want in den eersten tijd der ontwikkeling van de hieraldiek, toen het naamteekenen nog niet in zwang was, en de poorterijen en steden een zelfstandig beheer en een eigen wapen hadden gekregen, moesten de ambtmannen, de overlieden en de schepenen een persoonlijk merk aannemen, waarmede zij hunne oorkonden bezegelden. Deze eigenden zich dikwijls, bij gebrek aan een familieblazoen, het wapen der stad als hun personeel merk toe en brachten dit, min of meer gewijzigd, als erfelijk onderscheidingsteeken in hun geslacht over.

Zóó vinden wij, om ons maar tot onze naaste omgeving te bepalen, de lelie van Roermond terug in het wapen der familiën van Asselt, van Elmpt, van Eyl, van Eick (Bruggen) enz. (1); wij ontmoeten ze in het zegelmerk van den oudst bekenden voogd van Roermond Theodoricus, die zich ervan bedient den 29 November 1297 (2); de ster van Maastricht komt voor in het wapen van de familiën de Libra, Daniëls, Lambrechts, van der Monten, Cleymonts enz. (3); het vair van Tongeren ziet men in de wapenschilden van la Tour de Elmut, du Blois de Melin, de Testau, Dammartin, de Mopertingen, de Senseilles, de Rosis, van den Bossche enz. (4).

Hetzelfde verschijnsel, dat namelijk bij de regeerings-

(1) FAHNE, *Geschichte der Kölnischen, Jülichschen etc. Geschlechter* I bl. 90 en 96, II bl. 36, 56 en 210.

(2) J. B. SIVRÉ, *De voogdij van Roermond* II. S.

(3) Publ. etc. du Limbourg II bl. 198 en III bl. 68 en G. D. FRANQUINET, *Oorkonden van het klooster der Predikheeren te Maastricht* bl. 3, 13, 23, 31 en 69.

(4) HEMRICOURT, *Miroir des nobles de la Hesbaye*, en G. D. FRANQUINET, t. a. p. bl. 49 en 73.

familiën, in en nabij genoemde steden woonachtig, wordt waargenomen, vinden wij ook bij den adel terug, waarvan de ridderzetels rondom de stad Sittard waren gevestigd. Alvorens wij echter daarover spreken, moeten wij een blik werpen in de geschiedenis van het ontstaan der stedelijke wapens.

Toen de dorpen en vlekken den titel van stad verkregen en de gemeenten zich ontwikkelden en rechten en vrijheden wisten te erlangen, waardoor zij tot den rang van burgerijen en poorterijen opklommen, lag het voor de hand, dat zij een herkenningsteeken voor hunne stad aannamen. Dit werd het wapen, dat men op de banier schilderde, waaronder de poorterij uittrok *in haer liefs heeren heirvaert*, den standaard, om welken de weerbare burgers zich schaarden, wanneer het gold den vaderlandschen bodem te verdedigen en de voorvaderlijke privilegiën te handhaven.

Men onderscheide zulk een wapen echter van de merken en stempels, die, vooral in de handelsplaatsen, als bewijs van herkomst der goederen en waren, of als teeken van tolvrijheid dienden en meer algemeen bekend zijn onder den naam van zegel der steden. Deze merkteekenen treffen wij reeds bij de oude volken aan; ten tijde der Grieken en Romeinen waren zij algemeen in gebruik en wij vinden ze ook zeer vroeg bij de poorterijen terug. Zoo zien we, bij voorbeeld, in het zegel van Maastricht den patroon der stad — den heiligen Servatius — als de voorstelling, de eigen persoonlijkheid der stad afgebeeld, en als het ware sprekende namens de stad. 't Is dan ook zeer juist wat de heer Alberdingk Thijm zegt: evenals een persoon, ter bekrachtiging van de daad (akte), die hij stelt, daar met zijne eigene afbeelding voor instaat, evenzoo hebben ook de vrije steden eene karakteristieke uitdrukking of

voorstelling van zich zelve als lichaam, ter bekrachtiging harer akten gekozen (1). Men ontwaart daarom veelal in de zegels der steden een deel harer vesting, eene kerk, eene poort, een kasteel, een schip, den kerkpatroon of eene zinspeling op den naam of de ligging (2). Zoo ziet men in het zegel van Gulik een gedeelte van het bolwerk der stad (3), van Echt eene kerk (4), van Weert eenen burcht (5), van Valkenburg een kasteel met valken op de tinne (6), van Nieuwstadt een elzenbosch met meerkollen in de boomen (7).

Het oudste der tot nu toe beschreven stedelijke zegels in Nederland is dat van Doetinchem uit 1228 (8), in Limburg vinden wij het eerst een zegel van Venlo uit 1272 (9) en een van Echt uit 1277 (10).

Dit zijn echter geene wapens, dit zijn zegels. Het wapen is maar een familieattribuut van den persoon, somtijds voorzien van enkele zijner bijzondere kenmerken, een zegel is de persoon zelf; zoo ook bij steden, het wapen is

---

(1) J. A. Alberdingk Thijm, *Het wapen der stad Amsterdam* in de Gids van 1866 n° 9 bl. 3.

(2) Verg. Nijhoff, *Bijdragen voor de vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde* IX bl. 211.

(3) Rijksarchief te 's Gravenhage.

(4) Tegenzegel, afgebeeld bij Wolters, *L'ammanie de Montfort*.

(5) Martin Jansen, *Inventaris van het oud archief der gemeente Sittard* I bl. 85.

(6) Kremer, *Akademische Beiträge* I bl. 127.

(7) Kritsraedt, *Chronic von Gangelt* H. S., en Bondam, *Charterboek van Gelderland* Plaat III. — Nieuwstadt (Nova Villa) werd vroeger geheeten *Alsena* (Elzenstad). Nabij deze plaats in de richting van Holtum vindt men eene streek genaamd *In de Elzen*.

(8) P. L. C. van den Bergh, *Beschrijving der vroegere Nederlandsche gemeentezegels* bl. 23.

(9) G. D. Franquinet, *Overzicht der gemeentearchieven* enz. bl. 25.

(10) Bondam, *Charterboek* t. a. p.

als het ware eene eigenschap van de stad, het zegel is de stad zelve (1).

Houden wij deze onderscheiding wel in het oog, dan is ook de verklaring niet ver te zoeken, waarom Maastricht in de dertiende eeuw zegelde met het beeld van Sint-Servaas, houdende in de eene hand een boek, in de andere den bisschopsstaf en zittende in een stoel, waarvan de voeten rusten op eenen muur met kanteelen tusschen twee torentjes (2) en later van keel met een vijfpuntige ster van zilver (3); waarom Roermond na zijne verheffing tot *civitas* in het zegel had een ongekroonden klimmenden tweestaartigen leeuw met blokjes (4), en later doorsneden met een gekroonden gouden leeuw in het azuren schildhoofd en eene lelie van keel in den zilveren schildvoet (5). Immers, het beeld van den Maastrichtschen bisschop was het zegelteeken der stad, evenals de leeuw dat van Roermond was, de ster en de lelie waren het respectieve wapen dezer beide plaatsen. Wij zouden op talrijke gelijksoortige voorbeelden kunnen wijzen, ten betooge, dat in vele steden het wapen naar het zegel verhuisd, en aan het stedelijk merkteeken gesubstitueerd is. Amsterdam had als zegel een koggeschip en als wapen van keel met een paal van sabel, beladen met drie zilveren Andreaskruisjes; Rotterdam gebruikte als zegel een toren en had als stedewapen van synopel met een paal van zilver (6); 's Hertogenbosch bediende zich van een zegel verbeeldende een bosch en had

(1) Verg. ALBERDINGK THIJM t. a. p. bl. 4.

(2) G. D. FRANQUINET, *Oorkonden van O. L. V. te Maastricht* I bl. 52. Het voormelde zegel hangt aan eene akte van 1282.

(3) VAN DEN BERGH, *Wapenkunde* bl. 97.

(4) J. B. SIVRÉ, *Inventaris van het oud archief van Roermond* II bl. 392 en Publ. etc. du Limbourg III bl. 451. Dit zegel komt voor in 1278.

(5) Oud archief van Roermond.

(6) VAN DEN BERGH, *Wapenkunde* bl. 71, 77, 93 en 98.

tot wapen van sabel en zilver een leeuw (1) en zoo meer; wij wijzen alleen nog op het feit, om maar bij onze Limburgsche steden te blijven, dat wij schepenen te Maastricht aantreffen, zegelende met de ster, lang vóórdat deze wapenfiguur in het zegel der stad prijkte en dat Roermondsche familiën, of geslachten met deze stad in betrekking staande, de lelie voerden, vóórdat het zegel van de Roerstad met het stedewapen was beladen, terwijl geene familie aangewezen kan worden, die het zegelteeken van een dezer steden in haar schild heeft doen griften.

Het lag ook in den aard der zaak, dat, toen het stellen der handteekening meer algemeen werd (2) en daardoor voor de steden de levende afdruk, de vertegenwoordiging van de eigen persoonlijkheid der stad hare waarde had verloren, het zegelteeken in verval geraakte en de poorterij haar blazoen als zegelmerk aannam. Dit wil niet zeggen, dat de stad onvoorwaardelijk haar zegel aan haar wapen opofferde, dat zij het uit al hare stempels verbande, neen, vaak behield zij het te gelijk met en naast haar wapen. Evenals dit met het wapen van Amsterdam en van andere steden het geval geweest is, was zulks ook met dat van Sittard.

(1) 's Hertogenbosch heeft zijn wapen later aan zijn zegel gehangen. Het heeft thans van sabel met een boom van synopel, gegrond van dezelfde kleur; rechts een gevierendeeld schild, 1 en 4 van sabel met eenen leeuw van zilver getongd van keel, 2 en 3 van zilver, met eenen leeuw van sabel getongd van keel; het groote schild met een hoofd van zilver, beladen met een opkomenden adelaar van sabel. Verg. R. A. van Zuylen, *Naaml. en Wapenkunde* bl. 15 en van den Bergh, *Wapenkunde* bl. 74 en 96.

(2) Het oudste stuk, in het archief van Sittard voorhanden, hetwelk van eene handteekening is voorzien, is eene akte dd. 16 Januari 1493 waarbij Vincentius van Meurs het bewind zijner landen overdraagt aan Willem van Wied. (*Inventaris van Sittard* I bl. 105). In het provinciaal archief van Limburg vindt men er een van 6 April 1294. (*Oorkonden van het klooster der Predikheeren te Maastricht* n° 13.)

Toen de handel zich in dit gewest begon te ontwikkelen en Sittard daarvan een der middelpunten was geworden, werd voor deze plaats de noodzakelijkheid geboren een zegelteeken aan te nemen. Zij koos toen een krulkruis of wil men een ankerkruis, wellicht een kruis als herinneringsteeken aan de verlossing, wellicht een anker, als symbool van de vrijwording, ontleend aan den bouw van haar burgerhuis. Neemt men het eerste aan, dan is de weg naar het, ofschoon door niets gewettigd, vermoeden ook gebaand, dat Sittard zijn zegelmerk reeds had, vóórdat het zijne stedelijke rechten verkreeg. In allen gevalle had het toen nog geen wapen; doch moeielijk is het te ontkennén, dat het zeer spoedig in het bezit daarvan moet zijn gekomen, en wij duchten geene tegenspraak, wanneer wij het tijdstip, waarop zulks geschiedde, stellen onmiddelijk na de stedelijke vrijverklaring. Toen toch kreeg het zijne burgerwacht en toen ook moest het den standaard, waaronder de schuttersgilde uittrok met een wapen beschilderen.

Welk was dat wapen? Waaraan heeft Sittard zulks te danken?

Ziedaar de twee vragen, die wij zullen trachten te beantwoorden, door te beproeven, zoo niet het bewijs te leveren, dan toch tot den hoogsten graad van waarschijnlijkheid te verheffen, dat onze stad tot den huidigen dag toe haar wapen niet heeft verloochend en nu nog in haar zegel voert het alhoewel eenigszins gewijzigd blazoen, dat voor meer dan zes honderd jaar door onze voorzaten als der stede wapen voor het *domus civium* werd aangeslagen.

Wanneer wij de blazoenen betrachten van de adelijke geslachten, die in de middeleeuwen hunne ridderzetels rondom Sittard hadden gevestigd, nemen wij het opmerkelijk verschijnsel waar, dat de meesten een slangenkopkruis in hun schild voeren, zonder dat voor het bewijs, dat zij

met elkander in betrekking stonden, ofwel door banden van bloedverwantschap verbonden waren, op zeer enkele uitzonderingen na, deugdelijke gronden bij te brengen zijn. Slaat men daarentegen de patriciërsfamiliën gade, wier wapens zich door »de slangenkoppen" onderscheiden, dan vindt men, dat *buiten* het land van Sittard, geene 'tzij dynasten, 'tzij landadel gevonden worden met »de slangenkoppen", zonder dat, zooals wij zullen aantoonen, men bijna allen tot de buurtschap van Sittard kan terugbrengen ofwel aanwijzen, dat zij tot de oudste burgers der stad hebben behoord, of dáár met ambten waren bekleed.

Groepeeren wij die familiën, dan zijn er — zoover wij hebben kunnen ontdekken — geene, die met het slangenkruis zegelden, dan de volgende:

DOBBELSTEIN, met een slangenkopkruis van keel in een zilveren veld, beladen met een hartschildje waarop een zilveren dobbelsteen met vijf zwarte punten (2. 1. 2). Op den helm een roode hondskop. Fahne maakt van de dobbelsteenen munten (1) en Rietstap beschrijft ze als roode koeken (2). Godfried *Dobbelsteyn* was vassal der heeren van Sittard; in Februari 1269 vinden wij hem als getuige der akte, waarbij Jutta weduwe van Waleram van Montjoie heer van Sittard, aan de Mariakerk te Aken haar allodiaal goed Haagsittard ten geschenke geeft (3). In het daaropvolgende jaar helpt hij Waleram van Montjoie en Valkenburg het geschil beslechten tusschen Godfried van Schinnen en het kapittel van Aken bestaande over den verkoop van den hof te Bingelrade (4). Den 24 Juni 1294 is hij tegenwoor-

(1) FAHNE, *Kölnische etc. Geschlechter* I bl. 79.

(2) J. B. RIETSTAP, *Armorial Général* bl. 310.

(3) C. QUIX, *Geschichte der Stadt Aachen* II bl. 137 en *Inventaris van Sittard* I bl. 6.

(4) LACOMBLET, *Urkundenbuch* II bl. 337.

dig bij de akte, waarbij dezelfde Waleram de stad Sittard in het bezit van verschillende gemeenteeigendommen bevestigt (1). Hendrik Dobbelstein is in 1316 voogd der orde van de ridderschap van het H. Graf in de Duitsche landen (2). In 1381 hadden de Dobbelstein's hun verblijf te Doenrade — een uur van Sittard — en te Susterseel — anderhalf uur van Sittard. In 1403 vindt men een Arnold Dobbelstein onder de kanunniken der St.-Pieterskerk te Sittard (3). In 1415 helpt Godart Dobbelstein te *Dodenrode* het Brabantsch verbond tot stand brengen ; een andere Godart verschijnt als stadhouder der leenkamer van het stift Keulen te Heerlen (4). Willem Dobbelstein huwde tegen de helft der veertiende eeuw Catharina van Petersheim en bracht Neerharen aan zijne familie (5). In de vijftiende eeuw wordt Arnold Dobbelstein onder de kanunniken van O. L. V. te Maastricht genoemd (6). Omstreeks 1490 was Arnold Dobbelstein van Doenrade ambtman van het ambt Born (7). In 1507 overrompelt Hendrik Dobbelstein den burcht en de heerlijkheid Reckheim en vergelijkt zich daaromtrent met den ridder van Pyrmont. In 1510 ontmoet men Arnold Dobbelstein als stadhouder der landen Limburg, Valkenburg en Daalhem (8). Den 20 Augustus 1528 komt Johan Dobbelstein voor als eigenaar van een erfpacht op den molen te Ophoven onder Sittard (9). In 1573 droeg de sluis op

(1) *Inventaris van Sittard* I bl. 8.

(2) FAHNE, *Kölnische etc. Geschlechter* I bl. 79.

(3) Staatsarchief te Dusseldorf. Oorkonden en copieboek van het kapittel der Sint-Pieterskerk te Sittard.

(4) FAHNE, t. a. p. I bl. 79.

(5) JOS. HABETS, *De Loonsche leenen* bl. 17.

(6) G. D. FRANQUINET, *Oorkonden van O. L. V. te Maastricht* I bl. 585.

(7) *Inventaris van Sittard* I bl. 103.

(8) FAHNE, t. a. p. I bl. 79.

(9) *Inventaris van Sittard* bl. 149.

de beek te Ophoven den naam van *Dobbelsteinschlous* (1). Hendrik Dobbelstein nam in 1595 in Hongarije deel aan den krijg tegen de Turken en trad den 15 April 1597 in de Duitsche orde (2).

De familie Dobbelstein bezat te Sittard .den molen en den hof te Ophoven — een groot Bornsch leen — alsmede een naast de voogdij in de Plakstraat gelegen huis *Dobbelsteinspoort* genaamd, hetwelk in den dertigjarigen oorlog door de keizerlijke soldaten werd verwoest. Dáár hadden de Predikheeren bij hunne komst te Sittard (29 September 1626) hun intrek genomen ; zij bleven er tot den 29 September 1632, toen zij het hun afgestane gasthuis (3) betrokken. Later werd de verwoeste woning door de Dominicanessen aangekocht, welke op die plaats de thans nog aanwezige begijnenkerk bouwden (4).

Een tak van dit geslacht droegt den bijnaam *van Gangelt.* Den 13 Mei 1637 maakte Leonard *Doppelstein oder von Gangelt* ten overstaan van den pastoor Reuter te Sittard zijn testament (5).

PUTTE, met een slangenkruis van acht koppen, kleuren onbekend. Den 15 Juni 1377 komt ridder Jan van *Putte* voor als scheidsrechter in een geschil tusschen het klooster Godsdal en Godart van der Vort, over het reinigen eener waterlossing te Spaubeek (6) ; Ermgarde van *Put* was in 1420 kanonikes te Susteren (7) ; en eene familie van *Putt* woonde in 1620 te Sittard.

(1) Voogdgedingen in oud archief te Sittard a. a. 1573.

(2) FAHNE, l. a. p. I bl. 79.

(3) Het gasthuis op de Oude Markt gelegen werd door den hertog van Nieuwburg en de stad aan de Dominicanen afgestaan, die het sloopten en daar ter plaatse het klooster bouwden, dat thans eigendom is der Jezuieten.

(4) Zie JOS. RUSSEL, *Kronijk van Sittard* bl. 45, 46 en 89.

(5) Pastoreele registers te Sittard.

(6) G. D. FRANQUINET, *Oorkonden van St. Gerlach* bl. 71.

(7) JOS. HABETS, *Geschiedenis van Susteren* bl. 44.

Puth ligt op een uur afstand van Sittard nabij Schinnen. Zou de familie *Putte* soms niet verwant zijn met die van Schinnen, welke haar ridderzetel in de onmiddelijke nabijheid van Puth had? Florentius van *Scynna* was een leenman der heeren van Sittard en komt als getuige voor bij bovenvermelde oorkonde van 1294. In 1441 waren Leonard Retersbeck en zijne echtgenoote Lena bezitters van Puth, dat leenroering was aan de heerlijkheid Terborg — Schinnen — (1). Een Goswin Sper van Retersbeck was in 1410 voogd van Sittard (2).

HAVERT, (het dorp van dien naam ligt een uur van Sittard) voerende in rood een zilveren slangenkopkruis en op den helm een roode met goud gekroonde hondskop. Aldus werd dit wapen geblazoeneerd door Willem van Strijthagen op een tournooispel te Dusseldorf in 1385 (3). Reiner van Havert schout is, den 2 Januari 1260, tegenwoordig bij de akte, waarbij Arnold heer van Millen erkent, dat het varkenstiend van het bosch te Havert aan het stift te Wassenberg toekomt (4). In 1323 komt Otto van Havert als zanger en kanunnik der St.-Pieterskerk te Sittard voor. In 1324 is Winand van Havert medebezegelaar eener akte voor het kapittel te Wassenberg (5). Arnold van Havert, proost te Millen, en Gerard van Havert helpen den 25 Januari 1385 eene dading tot stand brengen tusschen Wynroch van Wildroed en Hendrik van den Berghe, betrekkelijk den eigendom van goederen nabij Sittard gelegen (6). Den 20 Maart 1398 sticht Hen-

(1) E. Slanghen, *Het Markgraafschap Hoensbroeck* bl. 212.

(2) C. Quix, *Die Reichsgrafen von Schaesberg enz.* bl. 4.

(3) Fahne, *Kölnische etc. Geschlechter* II bl. 227.

(4) Lacomblet, *Urkundenbuch* II n° 498.

(5) Staatsarchief te Dusseldorf. Oorkonden en copieboek van het kapittel der Sint-Pieterskerk te Sittard.

(6) *Inventaris van Sittard* I bl. 29.

drik van Eyke in O. L. V. kerk te Maastricht een jaargetijde voor wijlen zijne vrouw Aleydis van Havert, die op den 3 September in het kalendarium van het kapittel der gemelde kerk herdacht wordt en waarschijnlijk eene zuster was van Winandus van Havert, die onder de kanunniken van O. L. V. voorkomt vóór 1377 (1). Eva van Havert fundeert in 1420 eene mis in het Vrouwenmunster te Susteren (2). Dirk en Hendrik van Havert zijn den 1 Juli 1440 getuigen bij het huwelijkscontract tusschen Gerard Judenkop van Strijthagen en Eva van Lieck (3).

KIEVELENBERCH of *Kivelsberg* (eene pachthoeve tusschen Gangelt en Saefelen op twee uur afstand van Sittard), zegelende met een slangenkopkruis — kleuren onbekend —. Den 1 Maart 1434 bedient zich Herman van *Kievelenberch* van dit wapen bij eene akte van schenking ten behoeve zijner dochter Mechtildis; hij was o. a. eigenaar van goederen onder de bank van Sittard gelegen en bezat renten, gevestigd op de pachthoeven Saefelen en Sweykhuizen bij Puth (4).

MERCKELSBACH, hebbende in zilver een zwart slangenkruis. Zóó werd dit wapen gevoerd door een tak dezer familie in Noord-Brabant, die tot verval gekomen en tot den boerenstand afgedaald is. De hoofdstam voerde een kruis van slangenkoppen, — waarschijnlijk zilver in keel — en op den helm een zilveren zwaan met ontplooide vlucht (5). Dit geslacht is vermoedelijk verwant met de Huyn's; in 1385 vinden wij een *Reynart Hune van Mer*-

(1) G. D. Franquinet, *Oorkonden van O. L. V. te Maastricht* I bl. 164, 384 en II bl. 137 en 164.

(2) Archief der kerk te Susteren.

(3) Fahne, t. a. p. II bl. 227.

(4) *Inventaris van Sittard* I bl. 63 en 90.

(5) J. B. Rietstap, *Armorial* bl. 700.

kelbeich broeder van Jan Huyn van Amstenrade als getuige der bovengemelde dading tusschen Wildroed en van den Berghe (1). De hoeve van Merkelbeek ligt in de nabijheid van Amstenrade en Doenrade, anderhalf uur van Sittard, zij was vroeger geheeten *van den Duve* en werd in 1381 door *Reynart Voes Huyne* voor het leenhof van Valkenburg verheven (2).

STEIFFART, met een slangenkopkruis — kleuren onbekend. — Ermgarde van Steiffart bezegelde de vorenbedoelde oorkonde van 1434 aldus: getweedeeld, links een slangenkopkruis, rechts een klimmende leeuw (3). De stamzetel dezer familie moet gezocht worden in de buurt van Susteren (anderhalf uur van Sittard); in 1588 verschijnt Johan Steiffart als ingezeten van Susteren (4); in 1654 woonde aldaar Godfried Steiffart gehuwd met Ida Schulpen, waarvan in de vorige eeuw nog afstammelingen te Susteren leefden (5). Deze familie Steiffart is te onderscheiden van die, welke haren naam ontleent aan de hoeve Steyvoort gelegen in het dorp Millen bij Tongeren en schatplichtig was aan het kapittel van O. L. V. te Maastricht. Daartoe behoorde Arnout van Steyvord, die in 1410 in de cijnsregisters van gemeld kapittel voorkomt (6).

HEGEN (een riddergoed onder Millen nabij het dorp Havert), voerende in zilver een slangenkruis van keel, waarvan de acht koppen voorzien zijn van gouden kam-

(1) *Inventaris van Sittard* I bl. 29.

(2) Leenregisters der mankamer van Valkenburg.

(3) Deze Ermgarde van Steiffart had een natuurlijken zoon Everard van Lieck (een burcht bij Heinsberg) die huwde met Mechtild van Kivelsberg. Daar de leeuw op de rechterhelft van haar schild voorkomt is zij gewis getrouwd geweest met iemand, die den woudkoning in zijn blazoen had.

(4) Oud archief van Sittard.

(5) Oud archief van Susteren.

(6) Provinciaal archief van Limburg.

men, op den helm een uitkomende roode draak gekroond van goud (1). In 1301 verschijnt Sigwinus van Hegen. Jan van Hegen genaamd Kater bezat in 1337 grondeigendommen aan het broek te Sittard (2). Stas van Hegen was in 1462 stadhouder te Millen voor Jan graaf van Nassau, Vianden en Diest, heer te Breda, in diens hoedanigheid van momber van zijn zoon Engelbrecht van Nassau, heer te Millen (3). Joannes van Hegen komt in het necrologium van het stift Sint-Gerlach voor als man van Catharina Swertscheidt, gesproten uit een adellijk geslacht, dat te Millen en Sittard gewoond heeft (4). Den 14 Mei 1665 houdt *nobilissima domina de Hegen ex Havert* een zoon van Godfried Everhartz drossaard van Stein en schepen te Sittard ten doop en den 14 December 1678 vermeldt het sterfteregister van Sittard het overlijden van Maria van der Hegen (5). Eene familie Hegen had in de zestiende en zeventiende eeuw haar verblijf te Roermond (6).

Volgens Fahne (7) woonde een tak van dit geslacht te Neuss, alwaar in 1350 Arnold en in 1389 Jan van der Hegen schepenen waren, en naar opgave van Rietstap (8) voert eene familie van Hegen in Westfalen in zilver een rood dubbelslangenkopkruis.

BEX te Brunssum (twee uur van Sittard) en te Oirsbeek (een uur van Sittard), voerende in goud een achtkoppig

(1) Fahne, *Kölnische etc. Geschlechter* I bl. 144.

(2) Staatsarchief te Dusseldorf. Oorkonden en copieboek van het kapittel der Sint-Pieterskerk te Sittard.

(3) *Inventaris van Sittard* I bl. 75.

(4) Jos. Habets, *Houthem-St.-Gerlach en het adelijk vrouwenstift aldaar* bl. 192.

(5) Pastoreele registers van Sittard.

(6) Pastoreele registers van Roermond.

(7) Fahne, t. a. p. I bl. 145.

(8) Rietstap, *Wapenkunde* bl. 119.

slangenkruis van keel (1), later beladen met een zilveren hartschildje, waarin drie hulstbladeren van synopel met de steelen omlaag. Zoo wordt dit wapen beschreven in eene attestatie van den heraut Pierre Albert de Launoy van 22 October 1737 (2). De familie Bex, een schepenbaar geslacht te Sittard, vindt men op menige bladzijde der geschiedenis dezer stad (3).

GUTTICHOVEN (Guttekoven een uur van Sittard), met een gouden slangenkopkruis in een veld van azuur (4). Tot deze familie rekenen zij Reinard Bruyck van Guttekoven die den 21 Maart 1400 onder de getuigen voorkomt van het charter waarbij Jan van Salm, heer van Sittard, de privilegiën der collegiale kerk aldaar bevestigt. Den 8 September daarna verschijnt hij in de akte waarbij Jan van Salm de steden en burchten Sittard, Susteren en Born verkoopt aan den hertog van Gelder en Gulik en den 26 Januari 1401 vindt men hem in de oorkonde, krachtens welke Dirk van Pietersheim het beheer erlangt van Sittard,

---

(1) Rietstap, *Armorial* bl. 126.

(2) Een afschrift van dit stuk werd ons medegedeeld door den E. Heer Jos. Habets. — Op vele oude stamborden vindt men het blazoen der familie Bex als sprekend wapen, namelijk met acht gebekte vogelskoppen.

(3) In de Sint-Pieterskerk te Sittard ligt aan het uiteinde van den rechter zijbeuk een grafsteen met het volgende opschrift: »*Anno* 1614 *am* 22 *Juny starb der ehrenuester und vornehmer Peter Bex seiner Zeit Statthelder, Scheffen und Burgermeister zu Sittart*, *und Sibilla van den Wiër seine hausfraw starb anno* 1618 *den* 6 *Februarij. Deren seelen Gott begnade*". De steen is versierd ter rechterzijde met het wapen van Bex (slangenkruis met het hartschild en ter linkerzijde met dat van de Weijer (een kruis beladen met vijf mosselen (1. 3. 1.) — volgens Fahne *Kölnische etc. Geschlechter* II bl. 453 zwart op zilver —).

In het Ophovenerveld te Sittard vindt men eene plaats geheeten »Bexkoel"; een aldaar gelegen perceel land van 1302 oude roeden behoorde in de vorige eeuw aan het kapittel van Sittard.

(4) Rietstap, *Armorial* bl. 466.

Susteren en Born, totdat de koopprijs daarvan geheel is afgekweten (1).

Dit geslacht heeft niet denzelfden stamvader als dat van *Gudegoven*, waaruit gesproten is Arnout van Gudegoven, heer van Meer en Bolre, die dáár in 1422 het schoutambt bediende en tot wiens familie wij meenen te moeten brengen jonkvrouw Aleyde van *Guttecoeven*, welke in 1385 schuldeischeres was van een cijns, gevestigd op een huis te Sint-Pieter (2).

BRUYCK, *Bruke* of *Brogh* (de Palude), voerende een achtkoppig slangenkruis, waarin een hartschild met eene zespuntige ster; op den helm het hartschild herhaald — kleuren onbekend. — Zoo zegelde in 1601 Andreas Brück als schepen van Keulen (3). Hendrik *Brüke* verschijnt in 1355 als leenman van Jan van Valkenburg, heer van Born en Sittard, in de akte waarbij diens zoon Waleram eene dading aangaat (4). Den 24 November 1341 staat Godert van Aldenhoven het tiend bij Kritzraedt (twee uur van Sittard) af aan Godert van den *Brogh;* in het daarop volgend jaar den 23 Juni veronderpanden Jan en Godert van Aldenhoven hunne hoeve *Knobbendail* ten behoeve van Godert van den *Broke* (5). In 1345 is Goswin genaamd Rufus, knaap *de Brücke* eigenaar van eene graanrente te Sittard, die later

(1) *Inventaris van Sittard* I bl. 37, 40 en 41. Zie mede LACOMBLET, *Urkundenbuch* III n° 1081, en NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden* III bl. 229, welke laatste hem ten onrechte noemt *Brucke van Guernickhouen.*

(2) Provinciaal archief van Limburg.

(3) FAHNE, *Kölnische etc. Geschlechter* I bl. 55 en Plaat I n° 46.

(4) ERNST, *Histoire du Limbourg* VI bl. 37.

(5) Archief van den markies van Hoensbroeck te Haag bij Gelder. Verg. FERBER, *Zur Geschichte der Heimath* in »Der Niederrhein" 1878 n°ˢ 31 en 33. Aan laatstgemelde akte hangen de zegels van Jan, voerende doorsneden met twee palen in het schildhoofd en van Godert van Aldenhoven, doorsneden de voet geruit, en in het hoofd twee palen waarvan de linker in het midden ter rechterzijde bezet met een knop.

aan het kapittel overgaat. In 1369 is Johan van *Brucke* met Johan van Bachoven leenman van Arnold van Stein bij gelegenheid dat Hendrik van Limburg eene roggerente vestigt ten behoeve van de kerk te Sittard (1). In 1348 stichtte de weduwe van ridder Rutger, genaamd *Bruke* twee jaargetijden in de kerk van Susteren (2). Mulart van *Broiche* komt met Adam en Frederik van Beek voor in eene te Maastricht uitgevaardigde akte van 1375 (3). Renier *Bruych* is o. a. met Johan *Crummel van Audenhoven* in 1363 getuige der huwelijks gifte van Arnout van Heppenart ten behoeve van Hendrik Croemfoets van Audenhoven (4) en Baets van Heppenart. In eene akte van 1372 verschijnt Agatha van den *Bruych* als medebezitster van landerijen nabij Broeksittard gelegen (5). Stijn van *Bruyc*, moeder van Goswijn Beghin van Esden te Nieuwstadt (6), komt den 28 Januari 1392 voor als eigenares van den hof te Tudderen en van een huis te Sittard (7). Clemens *Bruyck* vindt men in 1416 onder de kanunniken van Sittard (8). Waarschijnlijk waren Henricus *a Palude*, die op het eind der vijftiende en in den aanvang der zestiende eeuw deken was van het gulden concilie van Susteren en den 2 Maart

(1) Staatsarchief te Dusseldorf. Oorkonden en copieboek van het kapittel der Sint-Pieterkerk van Sittard.

(2) Archief der kerk van Susteren.

(3) LACOMBLET, Urkundenbuch III n° 567 en KREMER, *Ak. Beiträge* Urk. bl. 45.

(4) Een perceel land aan Bergerhof te Sittard gelegen, toebehoorende aan het kapittel, heette eertijds »Kromvoetskamp."

(5) FRANQUINET, *Oorkonden van St. Gerlach*, bl. 52 en 61.

(6) De Beghins komen in de leenregisters van Valkenburg voor als leenmannen van Wolfrade en Eisden (Verg. SLANGHEN. *Bijdragen tot de geschiedenis van Limburg* I bl. 139.) De hoeve *Den Eisden* te Geleen was de stamzetel dezer familie.

(7) FERBER t. a. p. in »*Der Niederrhein*" 1878 n[os] 47 en 48. De voormelde akte is bezegeld door Goswijn Beghin met een leeuw (het wapen van Nieuwstadt) en door Godert Beghin met een kruis gebroken door een barensteel.

(8) *Inventaris van Sittard* I bl. 49.

1515 overleed (1), en Requinus *de Broick*, kanunnik te Roermond, die men op den 8 Februari en 18 Augustus in het anniversarium van het kapittel van den H. Geest aldaar vindt (2), loten van dezen stam. Eene familie van den *Bruch* of Broek komt vaak voor in de pastoreele registers der hervormde gemeente te Sittard in de zeventiende eeuw.

Hoewel onbekend met de woonstede van de *Bruyck's*, meenen wij deze veilig te kunnen stellen in de nabijheid van Millen.

OTTEGRAVEN, *Oetengroeven (de Fossa)*, hebbende in een zilveren veld een rood slangenkruis en op den gekroonden helm een natuurlijken pauwestaart (3). Leden dezer familie woonden in de laatste eeuwen te Wezel (4) en tot verval gekomen afstammelingen daarvan ontmoet men voor honderd jaren te Sittard. Joannes Godefridus *Ottegrafen* vindt men in 1732; en onder de candidaten voor de betrekking van pastoor te Sittard in 1750 treft men ook een *Ottegraffen* aan (5).

De burcht Ottegraven ligt bij Ubach tusschen Aken en Geilenkirchen (vier uur van Sittard).

MERE, *Mair*, *Maer*, zegelende met een slangenkopkruis, waarvan de kleuren ons niet bekend zijn. Johan van der *Mair*, die zich in 1426 als schout van Oud-Valkenburg van een zoodanig wapen bediende was een afstammeling van een Guliksch geslacht (6), hij is wellicht dezelfde, die in 1423 genoemd wordt Johan van der *Maer* en schout te Wylre was (7). In 1673 was Cornelis *van Mehr* kanunnik

(1) Verg. *Annalectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de Liège* II bl. 306.

(2) Oud archief van Roermond.

(3) RIETSTAP, *Armorial* bl. 779. Volgens FAHNE t. a. p. I bl. 311 zou het helmsieraad een vederbosch van synopel op een wrong van zilver en sabel wezen, hetwelk niet zoo antiek en hieraldisch is als de paauwestaart.

(4) *Wapenboek* H. S. in bezit van den heer BUYX te Nieuwkerk.

(5) Oud archief van Sittard.

(6) Zie FAHNE *t. a. p.* II bl. 92.

(7) FRANQUINET, *Oorkonden van St.-Gerlach* bl. 112 en 113.

te Susteren en eenigen tijd daarna Petrus Dominicus *van der Meer*, herkomstig van Maeseyck, benificiant aldaar (1).

Den 6 Juli 1642 werd te Sittard geboren Maria, dochter van Jakob *Meer*, die waarschijnlijk verwant was met de *van Meer's*, welke in de zeventiende eeuw te Valkenburg woonden en met wie Angelina, dochter van den voogd Ritz te Sittard door aanhuwelijking verbonden was (2). In de vorige eeuw was eene familie *van der Meer* te Nuth gevestigd, waaruit gesproten is Filip Jakob kanunnik te Heinsberg, Maria Catharina begijn te Tongeren, Maria Catharina, welke in 1761 huwde met den dokter Winand Voigts, ook geheeten Vaes, te Sittard en Catharina Elisabeth, die in 1770 de echtgenoote werd van Jan Willem Reubsaad aldaar (3).

Het geslacht *van Mere*, hetwelk de slangenkoppen in zijn wapen had, schijnt vreemd te zijn aan dat hetwelk in het land van Gelder was gevestigd en waartoe behoorde Johannes *de Mere, miles*, die den 29 April 1271 getuige was bij de oorkonde, luidens welke Reinald van Gelre de tolvrijheid van Lobith bevestigt en andere privilegiën aan Arnhem verleent (4); evenals aan de familie, die Jonkheer Severijn *van Meer* onder hare leden telde en in de vijftiende eeuw hun zetel had te Millen bij Tongeren (5).

---

(1) Jos. Habets, *Geschiedenis van Susteren* bl. 55. — De familie van der Meer te Maeseyck was aldaar in de vorige eeuw zeer in aanzien. Wij durven echter niet bevestigen en laten daarom in het midden of zij tot het geslacht der slangenkruizen behoort.

(2) Of deze van Meer's afstammelingen zijn van Johan *van der Mair* kunnen wij niet zeggen. Het wapen van Renier van Meer, die in 1625 burgemeester was van Valkenburg zou tot eene tegenovergestelde meening leiden. Volgens Slanghen, (*Een blik op Valkenburg*, Publ. etc. der Limburg XV bl. 365) was het wapen van dezen gedeeld boven gebalk, beneden drie hoefijzers (2—1).

(3) Pastoreele registers van Sittard.

(4) Sloet, *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen* n° 931.

(5) Franquinet. *Oorkonden van O. L. V. te Maastricht* I bl. 244.

UFFELE, hebbende in zilver een blauw slangenkruis van acht koppen, met roode tongen, en in een zilveren hartschild drie zwarte molenijzers. Deze familie, waarvan ons de zetel niet bekend is, kreeg den 6 April 1706 den titel van baron van Over Heembeek (1). Te Roermond woonde in zestiende en zeventiende eeuw eene familie *van Uffelt* (2) en in het necrologium der Munsterabtdij aldaar wordt op den 24 Juni herdacht Outen van Uffelt begijn op het Vrouwenhof in die stad (3).

REYMERSTOCK, bij Gulpen, voerende in een gulden veld een rood slangenkruis van zeven koppen, zijnde de achtste in den rechter bovenhoek bedekt door een gouden schildje, waarin een getand kruis van keel. Frederik van Reymerstock bezegelt den 12 Augustus 1446 met een slangenkopkruis, als leenman des pandheeren van Valkenburg Frederik van Meurs en Sarwerden, toenmaals ook heer van Sittard, den vrijbrief van bede, ten behoeve van den tiendhof te Oirsbeek. Of het vrijkwartier ook op dat zegel door een schildje wordt ingenomen, is door afslijting niet te onderscheiden (4). In 1366 vinden wij een Johannes van *Remerstoc* broeder bij de predikheeren te Maastricht (5). In de cijnsrol van Johan van Nuwenbergh ontmoet men in 1375 Jan zoon van Gisen van Reimerstock, en als bezitters van het riddergoed Reymerstock, in 1397 Peter, in 1427 en 1432 Peter genaamd Quaetduitsche en Jan, en in 1454 tot 1475 Frederik van Reymerstock (6). In 1390 woonde

(1) Rietstap, *Armorial* bl. 1061.

(2) Pastoreele registers van Roermond.

(3) Sivré, *Necrologium der adellijke abdij van O. L. V. Munster te Roermond*, bl. 61.

(4) Provinciaal archief te Maastricht.

(5) Franquinet, *Oorkonden en bescheiden van het klooster der Predikheeren te Maastricht* bl. 65.

(6) Verg. Slanghen, *Bijdragen tot de geschiedenis van Limburg*. I bl. 121.

Jan van Reymerstock te Etzenrade onder Jabeek — een uur van Sittard —. Deze was wellicht een nazaat van Wilhelmus *de jabek*, die, als vassal des heeren van Sittard, in 1269 getuige is der schenking van de hoeve Haagsittard aan O. L. V. kerk te Aken door Jutta van Montjoie (1), of van ridder Renier genaamd *Kegelere*, *de Jabeche*, dien wij in 1293 onder de leenmannen van Waleram heer van Valkenburg en Sittard aantreffen. Bij den omslag van 1548 tot afbetaling der op het land van Born klevende schulden (2), werd Herman van Reymerstock aangeslagen in dat ambt voor de leengoederen welke hij te Susterseel onder den gerechtsdwang Sittard had (3).

BECK of *Beek* (anderhalf uur van Sittard,) zegelende met een slangenkopkruis — kleuren onbekend —. Aldus vinden wij het zegel van Johan Beck aan eene akte van scheiding van 1466 (4). Een Renerus van Beek komt reeds in 1148 voor in eene breve, waarbij Hendrik II bisschop van Luik de gift bevestigt door Adeleidis, vrouwe van Beek, aan de kerk van Spaubeek gedaan. Van een Arnoldus en een Meinerus van Beek wordt in 1175 gewag gemaakt (5). Godfried *de Beke* verschijnt in 1283 als vassal van Waleram, heer van Valkenburg en Sittard in eene akte van verkoop van goederen te Munstergeleen gelegen, ten behoeve der abdij Godsdal (6). Judenkop van *Beeck* burger te Sittard woonde in 1341 in de Limbrichterstraat (7). Adam *van*

(1) Quix, *Geschichte der Stadt Aachen* II bl. 137 en 167 en *Inventaris van Sittard* I bl. 7.

(2) Zie *Inventaris van Sittard* I bl. 162.

(3) Oud archief van Sittard.

(4) Franquinet, *Oorkonden van St.-Gerlach* bl. 134.

(5) Franquinet, *Inventaris der oorkonden en bescheiden van de abdij kloostenrade* bl. 16 en 292.

(6) Ernst, *Histoire du Limbourg* VI bl. 38.

(7) Staatsarchief te Dusseldorf. Oorkonden en copieboek van het kapittel der Sint-Pieterskerk te Sittard.

Beyc en *Vrederich van Beyc* waren tegenwoordig, toen op den 7 Februari 1357 te *Triecht* de voorwaarden werden vastgesteld, waaronder het huwelijk zou plaats hebben van Gadert van Heinsberg met Filippa van Gulik; zij verschijnen bij de daarvan opgemaakte akte met meerdere leenmannen uit deze streken van den graaf van Loon (1). In 1424 was Matheus *de Beke* deken van het kapittel van O. L. V. te Maastricht (2) en in het necrologium der Munsterabdij te Roermond wordt de 26 November aangegeven als de sterfdag van zekere Bela *de Beeck* (3). Eene familie *de Beke* woonde in vorige eeuwen te Maastricht.

WERE of *Wehr* (drie kwart uurs van Sittard). Dit geslacht, voerende een slangenkopkruis, was verwant met dat *van Tudder* (een half uur van Sittard) en *van Yzenbruch* (een uur van Sittard). Het bezat de hoeven van Wehr en Hillensberg en goederen te Sittard, te Raath, te Merkelbeek en te Brunssum (4). Rutger *van Were* komt voor als man en momber van Elisabeth van Lichtenberg zijne gemalin, bij de akten van verdeeling der te Sint-Pieter en Maastricht gelegene goederen van Siba, vrouwe van Lichtenberg van den 3 Maart, 4 en 6 April 1294 (5). Jan van *Weyre* genaamd Suidewint, ridder, verkoopt in 1371 anderhalf bunder land te Amstenrade aan de kerk van Sittard (6). Jan *van Were*, leenman van Waleram van Valkenburg, heer van Born en Sittard, vinden wij als getuige in eene akte van verpanding van

(1) LACOMBLET, *Urkundenbuch* III n° 567 en KREMER, *Ak. Beiträge* Urk. bl. 45.
(2) FRANQUINET, *Inventaris van O. L. V. te Maastricht* II bl. 163.
(3) SIVRÉ, *Necrologium t. a. p.* bl. 105.
(4) *Inventaris van Sittard* I bl. 63.
(5) FRANQUINET, *Oorkonden der Predikheeren* bl. 10 e. v.
(6) Staatsarchief te Dusseldorf. Oorkonden en copieboek van het kapittel der Sint-Pieterskerk te Sittard.

goederen onder *Bruyczittert* van 1372 (1). Dries *van Weer* was eigenaar van goederen te Sittard in 1434 en 1466 (2).

BERGHE (eene thans nog bestaande pachthoeve tusschen Sittard en Leienbroek), met een slangenkopkruis. Van dit wapen bedient zich Hendrik van den Berghe bij de bezegeling van gemelde oorkonde van 1372 en van eene akte van 8 Februari 1390, waarbij hij, Godert van der Haghen en Reinard van Millen aan Goswijn Beghin van Esden kwijting geven van het geld door Jan van Laer aan *Styne van den Bruyc*, moeder van Goswijn ter leen verstrekt (3). Deze Hendrik was evenals zijn vader Dirk van den Berghe grondeigenaar onder de bank van Sittard. Jennes van den *Berge* blijft den 9 Februari 1515 borg ten behoeve van Gelis Cursten, en Herman van den *Berge* komt den 29 November 1527 als schuldenaar van eener erfrente op het *Kempke* te Broeksittard gevestigd (4); In 1585 staan Johan van *Were* en zijne zuster Catharina, dochter van Suidewint ruim 11 bunder land nabij Sittard aan het kapittel aldaar af (5). In 1588 was Jan *van den Berg* schepen te Sittard.

Deze familie is te onderscheiden van die waaruit Adam *van Berghe* gesproten is, die in 1381 de heerlijkheid Limbricht verkreeg (6); ook komt het ons voor dat Hubertus *de Berghe*, die in het begin der vijftiende eeuw landdeken

---

(1) Franquinet, *Oorkonden van Sint Gerlach* bl. 61.

(2) *Inventaris van Sittard* I bl. 63 en 77.

(3) Ferber *t. a. p.* in »Der Niederrhein" 1878 n° 48.

(4) *Inventaris van Sittard* I bl. 29, 127 en 147.

(5) Staatsarchief te Dusseldorf. Oorkonden en copieboek van het kapittel der Sint-Pieterskerk te Sittard.

(6) Deze voerde zesmaal gebalkt van zilver en keel, de zilveren balken zwart getralied. Verg. Jos Habets, *De Loonsche leenen* bl. 87 en 91 en C. de Borman, *Le livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arkel* bl. 225 en 226.

was te Susteren (1), evenmin als het ridderlijk geslacht van Berghe hetwelk te Maastricht zijn woonstede had, en waartoe Johannes van Berghe, die in 1438 als kanunnik van O. L. V. kerk aldaar voorkomt, behoorde, niet van den stam is der Sittardsche van den Berghe's.

HAGHEN, voerende een slangenkopkruis, — kleuren onbekend. — Dit wapen ontmoeten wij bij *Goedert van der Haghen*, wanneer hij, in gezelschap van Hendrik van den Berghe en Reinard van Millen, op den 8 Februari 1390 de vorenbedoelde quitantie bezegelt (2). Otto van Hagen was deken te Sittard den 19 Mei 1350 (3).

SEYMENS, hebbende in goud een rood slangenkopkruis, in het eerste kwartier vergezeld van eene roode roos (4). In 1366 was Arnold *Symons* eigenaar van den hof te Houthem; in 1426 komt Leonard Symons voor als schepen te Beek (5). Eene regeringsfamilie *Simonis* vinden wij te Sittard in de zestiende en zeventiende eeuw.

LUTGE *(de Leodeo)*, voerende een kruis van acht slangenkoppen, in het eerste kwartier vergezeld van eene roos — kleuren onbekend. — Aldus zegelt Gerard van Lutge schepen te Sint-Pieter in 1426 en 1427 (6). Johannes *de Leodeo* of van Lutge was schepen te Maastricht van 1400 tot 1407 en van 1412—1418; Renerus *de Lutge* komt in de vijftiende eeuw onder de kanunniken van het kapittel van O. L. V. te Maastricht voor en Gerard *van Lutge* bekleedde in 1428 het scholtisambt aldaar (7). De gelijkvormigheid

(1) A. Wolters, *De H. Wiro, Plechelmus en Odgerus* bl. 125.

(2) Archief van het kasteel Haag.

(3) Staatsarchief te Dusseldorf.

(4) Rietstap, *Armorial* bl. 974 en de Herckenrode, *Collection de tombes* etc. bl. 531.

(5) G. D. Franquinet, *Oorkonden van St. Gerlach* bl. 55 en 115.

(6) Ibid., *Oorkonden der Predikheeren* bl. 78 en 79.

(7) Ibid., *Oorkonden van O. L. V. te Maastricht* I bl. 198 en 383, II bl. 171.

der wapens van dit geslacht en dat der *Seymens* wijst niet onduidelijk op de verwantschap, die tusschen deze familiën kan bestaan hebben; wellicht ook kan de verheffing van Jan van Heinsberg in 1419 op den zetel van het prinsdom Luik, waartoe Sint-Pieter behoorde, invloed gehad hebben op het wapen der familie van Lutge. Bisschop Jan toch kwam uit het land, waar de familiën met »de slangenkruizen" hunne hoofdzetels hadden, en in 1424 werd hij bij ouderlijke deeling door zijn vader in het hem te voren reeds geschonken vruchtgebruik der landen van Millen, Gangelt en Vucht bevestigd (1).

GRACHT *(de Fossato)*, met een kruis gevormd door acht slangenkoppen — kleuren onbekend. — *Hupertus van Gracht*, dien wij den 1 October 1324 als voogd van Valkenburg ontmoeten, had toen nog geen eigen zegel. Hendrik of Hubrecht *van de Gracht* had den 2 Augustus 1382 tot wapen een slangenkopkruis (2). Christiaan van de Gracht zoon van Hubrecht was in 1367 grondeigenaar te Munstergeleen onder de bank van Sittard (3). Hubertus *van der Gracht* verschijnt als pastoor van Sint-Nicolaas te Maastricht van 1448 tot 1452 (4). Gracht ligt bij Oirsbeek op een uur afstand van Sittard.

SEVENBURNE *(de septem Fontibus)*, voerende in het schild een slangenkopkruis. In 1359 was Thomas *van Sievenburne* domheer en schatbewaarder te Keulen en be-

---

(1) Zie daaromtrent onze aanteekeningen in *Inventaris van Sittard* I bl. 88.

(2) G. D. Franquinet, *Oorkonden van St. Gerlach* bl. 41 en 76. Gyselbrecht van de Gracht, die evenals Hubrecht in 1382 als leenman voorkomt van Johan Kiedel van *Oersbeke* voerde een gebalkt schild en over alles heen een band.

(3) *Inventaris van Sittard* I bl. 25.

(4) G. D. Franquinet, *Oorkonden van O. L. V. te Maastricht* II bl. 49 en 171.

zegelde met zijn slangenkopkruis de oorkonde van Jan van Xanten (1).

CRUMMEL, genaamd *Roiff* of *Ruif* (een riddergoed in de kreits Eupen bij Aken), hebbende in zilver een slangenkruis van keel en op den helm eene omgekeerde van zilver gespoorde roode laars. Aldus ziet men dit wapen geblazoeneerd op de tafels der opzweringen van den adel, tot toelating bij de staten van het Overkwartier van Gelderland (2). In 1363 vindt men *Johan Crummel van Audenhoven* met andere adellijken uit den omtrek van Sittard onder de getuigen bij bovengemelde huwelijksgifte ten behoeve van Hendrik Croemfoets (3). De Crummel's waren verwant met van Reymerstock en van Eynatten.

SITTART, (4) met een slangenkopkruis — kleuren onbekend. — Deze familie, van Sittard herkomstig, bekleedde geruimen tijd het schepenambt te Keulen. Thomas de Sittert was in 1248 getuige bij eene akte van ruiling tusschen Hendrik van Heinsberg en Simon van Sponheim (5). In 1570 zegelde Caspar van Sittart als schepen te Keulen met

---

(1) FAHNE, *Kölnische etc. Geschlechter* II bl. 136.

(2) Oud Geldersch archief te Roermond.

(3) FRANQUINET, *Oorkonden van St. Gerlach*, bl. 4.

(4) Het gevoelen van SLANGHEN (in *Bijdragen tot de geschiedenis van Limburg* I bl. 142), dat Hendrik *van Sittert*, voerende een pootvormig kruis, waarvan VAN HEELU in zijne *Slag van Woeringen* zingt:

»Her Heinric van Sittert mit geminde
Ende ooc her Daniël van Wanghe
Toende vromichit ende ange
Alsoe groet te dien ghevechte
Dat mens gedincken sal te rechte",

een Maaslander zou wezen, deelen wij niet; deze zal wel te Sittart (Zetrud) in Brabant te huis behooren.

(5) KREMER, *Ak. Beiträge*. Urk. bl. 4.

het wapen onzer stad (1). Caspar Andreas *van Syttardt* vinden wij als schepen aldaar den 4 Augustus 1590 (2).

HEYDEN, voerende een gescheiden slangenkopkruis — kleuren niet bekend. — Dit wapen ontmoeten wij in 1465 bij Catharina van Heyden zuster van Godfried, schoonmoeder van Jan Geloes van Nyswilre en behuwdzuster van Jan van den Veltze (3). Dit geslacht was o. a. eigenaar van een huis te Sittard in de Putstraat. Peter van Heyden woonde in 1433 aldaar in de Limbrichterstraat; Jan van Heyden was den 29 October 1435 schepen te Sittard, bezat een perceel bouwland op den Molenweg en in 1481 een huis op de *Pertzmerkt*; Catharina van Heyden komt in 1484 voor als eigenaarster van een tuin op den Broeksittarderweg en Mechtildis van Heyden huwde tegen de tweede helft der vijftiende eeuw met Dirk Beer schepen van Sittard en werd moeder van Gijsbert Beer, deken der collegiale kerk van Sint-Pieter (4). Het stamhuis dezer familie zal gezocht moeten worden in de hoeve *Ter Heyden* nabij Tuddern op de grenzen der voormalige heerlijkheid Sittard gelegen (5). De familie *van der Heyden*, die in de zeventiende en achttiende eeuw te Sittard woonde, is niet van dit geslacht, evenmin kunnen wij daartoe brengen de *van der Heyden's à Hauzeur*, wier wapen wel eenige overeenkomst met het slangenkruis heeft (6).

---

(1) FAHNE, *Kölnische etc. Geschlechter* II bl. 137.

(2) F. J. VON BIANCO, die Ehemalige Universität und die Gymnasiën in Köln I. bl. XLVI.

(3) *Inventaris van Sittard* I bl. 76, en Publ. etc. du Limbourg XIV bl. 139.

(4) *Inventaris van Sittard* I bl. 62, 91, 96 en 97.

(5) Verg. Publ. etc. du Limbourg XIV bl. 369.

(6) Het wordt afgebeeld als acht gouden adelaarskoppen met lange halzen, twee aan twee samengevoegd en een kruis vormend in een veld van keel, met een vrijkwartier waarin eene groen gestengelde vijfbladerige blauwe bloem op

Buiten deze allen is de zes en twintigste en laatste — ons bekende (1) — familie verreweg ook de aanzienlijkste en machtigste, die met een slangenkopkruis zegelt

HUYN, wier hoofdzetel te Amstenrade (anderhalf uur van Sittard) was gevestigd. Zij voerde een zilveren kruis van slangenkoppen in een rood veld (2). Van zoodanig wapen bedient zich in 1385 Jan *Hune van Amstenroede* (3) en in 1392 Dirk *van Amstenrode* (4). Door de vertakking der familie onderging dit wapen echter vele veranderingen. Op den grafsteen van Herberta *Huyn tot Rivieren* in de kerk van Klimmen en in de wapenkwartieren van Frederik tot Reimersdaal (5), treffen wij de slangenkoppen aan gekroond van goud. Na zijn huwelijk met Johanna, medeerfgename van Gronsveld, belaadde Jan Huyn het slangenkruis met de koeken van Gronsveld als hartschild; zóó zien wij het op de tombe van Eva van Boedberg in de Sint-Pieterskerk te Sittard (6). De Luiksche wapenkoning Jean Gilles Lefort

---

een grasgrond; op het kruis rust een doorsneden blauw schildje, in welks bovengedeelte een gouden keper, vergezeld van drie eikels van hetzelfde metaal met stengels en bladeren van synopel en in het beneden gedeelte een liggende gebogen eikentak van synopel met drie gouden eikels.

(1) Wij zeggen *ons bekende*, want het beschrijven der zegels, die aan oorkonden gevonden worden, is eerst een werk van den laatsten tijd; daarom zullen wij niettegenstaande de groote zorg, die wij, bij het verzamelen der door ons beschreven wapens, hebben aangewend, zeer zeker onbekend gebleven zijn met meerdere familiën, wier blazoenen de door ons uitgewerkte stelling, dat het wapen van Sittard een slangenkopkruis is, nader zouden bevestigen.

(2) Jos. Habets, *Geschiedenis der familie Huyn van Amstenrade* H. S., aan welke ons welwillend ter inzage afgestane studie wij meerdere bijzonderheden over de familie Huyn ontleenden.

(3) *Inventaris van Sittard* I bl. 29.

(4) Archief van het kasteel Haag. Verg. Ferber *t. a. p.* in »Der Niederrhein" 1878 n° 47.

(5) Staatsarchief te Luik.

(6) Ziehier het opschrift dier graftombe welke wij met de blazoeneering der

beschrijft het aldus: van keel met een zilveren slangenkopkruis, beladen met een hartschild van hetzelfde metaal, waarop drie roode koeken (2. 1), het schild gedekt door een open helm, getralied, gezoomd en gekroond van goud

daarop aangebrachte wapenschilden geven, omdat deze niet alle overeenkomen met de daarvan bekende beschrijvingen.

BOEDTBERG.

Doorsneden, boven drie roode loopende vogels omgewend in zilver, beneden azuur (*).

AMSTENRAEDT.

In rood een zilveren slangenkopkruis, beladen met een zilveren hartschildje waarin drie roode koeken (2. 1).

EILL.

In azuur eene gouden lelie (**).

PRINTHAGEN.

Drie roode koeken (2. 1) in zilver (***).

NOBILIS VIRGO TVMVLO HOC

SEPVLTA EVA DE BOETBERG

OBYT DECEMBRIS POST

IDVS; ANNI DVO BIS TRECENTI

MILLE NOTANTVR.

BOUCKHOLT.

In een veld van sinopel drie zilveren leeuwenkoppen (****).

MERWICK.

Doorsneden, boven goudhermelijn van zeven staartjes (4. 3.), beneden azuur (*****).

HORICK.

In blauw een gouden Sint-Andrieskruis, tusschen de armen vergezeld van twaalf kleine effen kruizen van hetzelfde metaal (******).

DUNCK.

Hermelijn van zes staartjes (3. 3.) (*******)

(*) FAHNE in zijne *Kölnische etc. Geschlechter* II bl. 21 geeft de vogels niet omgewend. Op de bovengemelde tafels der opzweringen van den adel te Roermond vindt men de vogels nu eens rechts, dan eens links loopen.

(**) Als helmsieraad voerden de van Eyl's een blauwen hertekop met gouden gewei.

(***) Volgens FAHNE *t. a. p.* bl. 336 en RIETSTAP *Armorial* is de helm der Printhagen's gedekt door een uitkomenden natuurlijken bok.

(****) Als helmsieraad heeft de familie Bocholts een omgewende zilveren zwaan rood gebekt en zonder pooten. Zoo geeft het RIETSTAP *t. a p.* en FAHNE in *Die Dynasten, etc von Bocholtz* III bl. 34, in overeenstemming met meergemelde tafels, volgens welke de helm van goud is gekroond.

(*****) FAHNE, *Kölnische etc. Geschlechter* II bl. 94 evenals RIETSTAP *t. a. p.* beschrijven dit wapen aldus: doorsneden boven hermelijn beneden negen kruizen in goud; eerstgenoemde dekt den helm met twee opene gouden adelaarsvleugelen en de laatste met een vlucht doorsneden van synopel en hermelijn

(******) In afwijking hiervan maakt FAHNE *t a. p.* bl. 174 en in *Die Dynasten etc. von Bocholtz* III bl. 72 evenals RIETSTAP *t. a. p.* de kleine kruizen van zilver. Volgens laatstgenoemden is het schild op den helm herhaald tusschen eene zwarte vlucht, welke naar aangehaalde tafels rood van kleur is.

(*******) Dit wapen wordt door FAHNE (*Kölnische etc. Geschlechter* bl. 85) aldus gegeven: doorsneden boven blauw (?) met hermelijn beneden goud, op den helm twee blauwe vleugelen met hermelijn; en door SLANGHEN (Publ. etc. du Limb. XIV bl. 336) doorsneden beneden van synopel, boven hermelijn op zilver, met een gevleugelte van hetzelfde email.

met een zilveren slangenkop als helmsieraad, alles gedekt van zilver en keel (1). Fahne vervangt den slangenkop op den helm eerst door een uitkomenden hond en later door een vliegenden draak (2). Godfried Huyn *van Geleen* voerde gekwarteleerd 1—4 de binnenwaarts gekeerde acht slangenkoppen in den vorm van een uitgehold kruis, 2—3 de drie koeken (2. 1). Aldus is dit wapen uitgebeiteld op de doopvont in de kerk van Geleen. Rietstap eindelijk blazoeneert het wapen van Huyn *van Geleen* als volgt: gevierendeeld 1—4 van keel met een zilveren slangenkopkruis, 2—3 van zilver met drie roode koeken, het schild gedekt door een helm, waarop een uitkomende pauw van natuurlijke kleur, dekkleed van keel en zilver (3).

Het geslacht Huyn, dat als het ware aan het hoofd staat van al de familiën met de slangenkopkruizen, stamt af, wanneer men de legende geloof wil schenken, van de Hunnen (4). Het verschijnt reeds in de eerste eeuwen na de volksemancipatie, toen het bestuur van de Maasgouw onder de zwakke regeering der opvolgers van keizer Lotharius I in talrijke kleine dynasten verbrokkeld werd en zich vooral na den val van den Karolingschen stam van het hooger gezag onafhankelijk maakte. 't Is in dien tijd, dat onze landstreek beheerd werd door hertogen en gouwgraven of stadhouders, die meestal hun gezag aan de aanzienlijken hunner gouw, aan *hunnen* overdroegen (5). Onder deze meenen wij te ontmoeten de familie Huyn en wel om reden, dat in dit gewest weinig landadel is bekend, die

(1) Staatsarchief te Luik.

(2) Fahne, *Kölnische etc. Geschlechter* I bl. 184 en II bl. 68.

(3) Rietstap, *Armorial* bl. 541.

(4) J. H. Welters, *Limburgsche Sagen* enz. I bl. 142.

(5) Verg. C. Piot, *Les Pagi de la Belgique et leurs subdivisions pendant le moyen age* bl. 121 e. v.

in oude tijden reeds zoo aanzienlijk was als de Huyn's en hun naam vermoedelijk afgeleid is van *hun* — honderdman, hoofd van eene landstreek met honderd familiën (1). — Alleszins toch is het verklaarbaar, dat de stamvader der Huyn's beheerder of *hun* van het land van Sittard is geweest. Wanneer wij dit als vaststaande kunnen aannemen, en geene enkele omstandigheid uit de primitieve tijden van het leenstelsel weerspreekt zulks —, integendeel het feit dat de eerste Huyn's in de geschiedenis genoemd in deze landstreek worden gevonden, maakt het aannemelijk — dan is het moeielijk te betwisten, dat het hoofd van het hondschap, hetwelk dit gewest omvatte, te Sittard heeft gewoond, en dus nauw aan deze plaats was verbonden, want, wanneer wij uitgaan van het onbetwistbaar feit, dat Sittard voordat het tot stad was verheven eene plaats was, die zekere privilegiën genoot en omringd was met grachten en vestingwerken, dan is de veronderstelling zeker niet gewaagd, dat deze stad — in 1243 reeds de residentie van Waleram van Montjoie heer van Sittard (2) — de hoofdplaats is geweest van dit hondschap en dus ook de woonstede van den hun.

Mocht men ook al kunnen aantoonen, waarvan echter tot dusverre nergens eenig bewijs gevonden is, dat het oudste wapen der Huyn's een ander is geweest, dan dat met het slangenkopkruis, dan volgt daaruit toch nog niet, dat het

---

(1) Verg. Lacomblet, *Die Hundschaften am Niederrhein* in zijn *Archiv* enz. I bl. 209. Als voorzitter en gezaghebber presideerden naast den hertog de koninklijke *missus*, de gouwgraaf en in betrekking tot zijn honderdschap de hun of *centurio* de volksvergaderingen, waarin de krijgs- en vredesaangelegenheden behandeld werden. De *Lex Alam.* geeft ons een maatstaf aan van het verschil in de belangrijkheid dezer drie betrekkingen, wanneer zij in hoofdstuk XXVIII zegt, dat de overtreder van een bevel des hertogen met twaalf, van den graaf met zes en van den *centurio* met drie *solidi* gestraft wordt.

(2) Verg. Publ. etc. du Limb. XIII bl. 110.

latere blazoen van hun schild niet aan het wapen der stad Sittard is ontleend; integendeel is het meer aannemelijk, dat toen Sittard tot stad werd verheven en een eigen wapen kreeg, de vertegenwoordiger van het gezag aldaar, de *hun* of *nuntius*, dien wij voor een Huyn houden, bij voorkeur het wapen der plaats, die onder zijne bevelen stond, in zijn blazoen overnam, want, zooals wij reeds opmerkten, men vond tot in het midden der dertiende eeuw bijna geene erfelijke wapens.

De oudste leden van het geslacht Huyn, die wij in oorkonden vermeld vonden zijn Gerardus *de Houne*, verschijnende den 30 November 1212 als getuige van keizer Otto IV bij de bevestiging der tolvrijheid van Keulen, die in deze buurt namelijk bij Aken plaats had, waarschijnlijk dezelfde als Gerardus *Huno*, die tegenwoordig was toen in 1227 graaf Lotharius van Hochstaden eenige eigendommen der abtdij Camp van het leenverband bevrijdt, Simon *de Hune*, burger van Keulen, welke in 1229 eene rente ten behoeve van het Minoritenklooster in die stad ten zijnen laste neemt, (1) heer *Hun van Amstenraed*, die in 1235 onder den adel voorkomt die het steekspel bijwoonde te Haarlem door graaf Floris van Holland gegeven (2); Joannes *Huen*, die in 1294 als vassal van den heer van Sittard, Waleram van Montjoie en Valkenburg verschijnt (3), Henricus genaamd *Hune* te Neuss en zijne dochter Cunegunda, priorin te Genadendal, aan wie in 1299 het klooster Meer eene lijfrente verkoopt. Sigelo *Huyn*, die in 1308 tegenwoordig was, toen graaf Gerard van Gulik en de stad

(1) Lacomblet, *Urkundenbuch* II nº 40, 154 en 160.

(2) Butkens, *Histoire de la maison de Lynden* XIV bl. 12. Ofschoon het gezag van Butkens wel niet zonder waarde is, twijfelen wij toch hier aan de juistheid van het opgegeven jaartal.

(3) C. Quix, *Schloss und Kapelle Bernsberg* bl. 97.

Keulen het bevel uitvaardigden, waarbij de steden aan den Bovenrijn te wapen werden geroepen tegen den aartsbisschop van Keulen, die den *landvrede* had geschonden (1). Reinard en Johan *Hoin*, die in 1322 als getuigen gevonden worden der oorkonde waarbij Jan van Heerlen, broeder van Reinoud van Valkenburg, gewezen heer van Sittard, een huis te Aken overdraagt (2).

Joannes *Hün*, dien men aantreft in het necrologium van O. L. V. Munster te Aken (3), Godfried *Hoyn* en Reinard *Hoin*, die in 1338 het schepenambt en Mathias *Hoin* die in 1344 de betrekking van burgemeester te Aken bekleedden (4), Johan *Hoyne*, *ritter*, die in 1339 verschijnt en in 1358 onder de getuigen gevonden wordt der oorkonde waarbij Willem van Gulik schadeloosstelling aan Godart van der Heiden toezegt voor de verdediging van het kasteel en het land van Valkenburg (5), Hendrik heer *van Amstenrade* die in 1366 met Godart van Bongard als verbreker van den landvrede voorkomt (6), Jan *Huyn de Auxtelrode*, die in 1371 deelnam aan den slag bij Baesweiler en aan de zijde der Brabanters stond (7) en waarschijnlijk dezelfde is die in 1385 in het archief van Sittard wordt vermeld (8), Herman *Hoyn*, die de vernieuwing van den landvrede tusschen Maas en Rijn van 1375 helpt tot stand

(1) LACOMBLET, *Urkundenbuch* II nº 1030 en III nº 170.

(2) C. QUIX, *Geschichte der Stadt Aachen* bl. 204. Jan van Heerlen, derde zoon van Waleram van Valkenburg en Montjoie, werd heer van Sittard tusschen 1334 en 1338. (Verg. *Inventaris van Sittard* I bl. 14 en 20).

(3) C. QUIX, *Necrologium ecclesiæ B. M. V. Aquensis de anno* 1320 bl. 57.

(4) C. QUIX, *Geschichte der Stadt Aachen* bl. 102 en 103.

(5) LACOMBLET, *Urkundenbuch* III nº 585.

(6) ERNST, *Histoire du Limbourg* V bl. 128 en MEYER, *Geschichte von Aachen* bl. 337.

(7) BUTKENS, *Trophées du Brabant* I bl. 667 e. v. en ERNST, *t. a. p.* V bl. 132.

(8) *Inventaris van Sittard* I bl. 30.

brengen (1) en Werner Huyn, die in 1386 met de hoeve te *Beecke* onder Geleen voor de mankamer van Valkenburg werd beleend (2). Dirk van *Amstenrode* is in 1393 pachter van het kapittel te Sittard (3).

Hieruit blijkt minstens, dat van de familie Huyn, zoowel als van bijna al de overige geslachten met de slangenkopkruizen, aangewezen kan worden, dat zij niet vreemd aan het land van Sittard was, en dus de stelling niet te verwerpen is, dat de door ons aangehaalde dynasten en landadel hun slangenkopkruis hebben ontleend aan het wapen van Sittard, waarvan wij het ontstaan zullen trachten op te sporen.

De overlevering leert ons, dat de veste Sittard als haar blazoen voerde acht slangenkoppen. Al kan men die traditie ook niet als onfeilbaar aannemen, dan is zij toch geenszins te verwerpen, wanneer zij door andere omstandigheden wordt gesteund en de slangenkoppen, als zoodanig, reden van bestaan hebben in het Sittardsch wapen.

Wel is waar dwepen wij niet met de meening van hen, die den plaatsnaam Sittard afleiden van *zittern*, *sidderen*, als zinspeling op moerassigen grond, toch kunnen wij het vermoeden niet verwerpen, dat onze voorzaten *uit de dertiende eeuw* (4), honderde jaren na de grondvesting dezer plaats, die beteekenis aan den naam *Sittert*

---

(1) Lacomblet, *Urkundenbuch* III nº 766.

(2) Leenregisters van het hof van Valkenburg. De beleening van de familie Huyn met de hoeve *Beek* leidt tot het vermoeden, dat verwantschap tusschen de Huyn's en Beek's bestaan heeft.

(3) Staatsarchief te Dusseldorf. Oorkonden en copiebock van het kapittel der Sint-Pieterskerk te Sittard.

(4) Dat het woord *zittaron* (sidderen) in de dertiende eeuw dezelfde beteekenis had, die wij nu nog daaraan hechten leert Graff in zijn *Althochdeutscher Sprachschatz* V bl. 640 waar hij i. v. zegt zittarun *zittern*, Altnord. titra *tremere*.

gegeven en een wapen gekozen hebben, dat — naar die opvatting, — in overdrachtelijken zin het attribuut, de eigenschap der stad, der omwalde vesting voorstelde. Zou het vermoeden wel zoo geheel ongegrond wezen, dat het Sittardsch wapen, evenals de Gorgona of het Medusahoofd der ouden door de stad werd aangenomen als de voorstelling, om hare vijanden schrik in te boezemen en hare aanvallers als het ware toe te roepen *Sittert?* Wanneer we aannemen dat de eerste poorters van Sittard den naam der stad afleidden van sidderen, durven wij dit niet zoo gaaf ontkennen, want *van dat standpunt beschouwd* — waarop *wij* ons echter geenszins plaatsen (1) — hebben de slangenkoppen voor Sittard eene bepaalde beteekenis en behooren als figuurlijke wapenkreet in het schild onzer stad te huis.

Wij aarzelen dan ook niet op grond daarvan en in verband met het feit, dat dit wapen, zooals wij dadelijk zullen aantoonen, later in het stedelijk zegel gebracht en op de banieren der schuttersgilden geschilderd werd, aan te nemen, dat het blazoen van Sittard hetwelk door de oudste burgers der stad in hun schild is overgenomen en nog voortleeft in een spreekwoord van zeer triviale beteekenis (2) van den beginne af geweest is een slangenkopkruis. Dit leeren ons ook de zegels door de stad Sittard in de laatste eeuwen aan hare akten gehangen.

Laat ons even bij die zegels, die ook om andere redenen onze aandacht overwaardig zijn, stilstaan en ze meer van nabij betrachten. Wij waren gelukkig genoeg de origineele metalen stempels onzer oudste zegels terug te vinden, die luidens hunne omschriften, dat der stad, dat

---

(1) Over de afleiding van het woord *Sittard* zullen wij een afzonderlijk opstel leveren.

(2) Iemand het Sittardsch wapen geven, wil te Sittard niets minder zeggen, dan iemand een paar blauwe oogen slaan.

der schepenbank en het geheim of burgerzegel geweest zijn.

Allen, die vóór ons eene beschrijving van de Sittardsche zegels hebben gegeven, hebben geen onderscheid tusschen die drie zegels gemaakt en ze voorgesteld op eene wijze, die ons doet veronderstellen, dat zij ze niet hebben gezien, of alleen een misvormden afdruk in handen hebben gehad. Kritzraedt (1) zegt ons, dat de schepenen van Sittard zich in 1460 van een rond zegel bedienden, voorstellende een wilden man, een wapen in de hand houdende, waarin acht zwarte slangenkoppen in een gulden veld met het omschrift S. Scabinorum villa[e] da[e] Sittert in Gothische letters. Dunckel (2) en na hem ook Russel (3) beschrijven het als acht slangenkoppen van sabel in een veld van goud met het randschrift: Scabinorum villae de Sittert in oud Frankische letters. Wij hebben een honderdtal gezegelde schepenbrieven uit de veertiende, vijftiende en zestiende eeuw voor ons, doch kunnen aan geen enkelen eenige gelijkenis met de door deze schrijvers aangegeven zegels vinden. 't Schijnt, dat de een den ander heeft nageschreven. Wellicht heeft Kritzraedt in een slechten zegelafdruk het beeld van Sint-Peter voor dat van een wilden man aangezien, iets waarvoor de gewoonte der veertiende en vooral der vijftiende eeuw pleit, om namelijk zoogenaamde tenanten of supporten — waartoe men vaak een wilden man, een dier of een monster koos — naast de schilden te plaatsen (4).

Het eerste, vermoedelijk ook het oudste, is het stedelijk zegel (Plaat figuur I.), het heeft eene middellijn van 65 centimeter en is in twee vakken verdeeld, gescheiden door

(1) Kritzraedt, *Chronic von Gangelt*, H. S.
(2) . Dunckel, *Sittarder Kalender* 1823 bl. 39.
(3) J. Russel, *Kronijk van Sittard* bl. 95.
(4) Verg. Rietstap, *Handboek der Wapenkunde* bl. 312.

een toog op kapiteelen rustende, die aan weerszijden een gedekt torentje dragen, overtopt door een kruis, waartusschen een uitkomende heilige gekleed met een samaar met wijde afhangende mouwen en om de lenden door een gordel opgehouden, het hoofd met de *tonsura Petri* door een lichtkrans omgeven; in de uitgestrekte regterhand houdt hij een grooten sleutel en in de linkerhand een met twee krammen gesloten boek. Onder het gewelf vindt men een gescheiden kruis, waarvan de uiteinden krulvormig zijn omgebogen. Het omschrift luidt . † . S. OPIDI DE SITTERT.

Dit zegel zal de stad hebben gekregen, toen zij in 1243 *vrij* werd. Het stelt ons aanschouwelijk voor eene zinspeling op de Sint-Pieterskerk als het centrum van het sociale leven der inwoners van Sittard, vóórdat zij administratief op zich zelf stonden, het is eene vingerwijzing naar de plek van vereeniging, samenkomst, bedrijvigheid en feesten in de vroegste middeleeuwen. De kruizen op de torentjes, de kapiteelen waarop het gewelf rust, het gewelf zelve duiden allen een kerkelijk karakter aan. Het geheel is de afbeelding van het koor eener Romaansche kerk, hetgeen tot de gevolgtrekking leidt, dat de kerk van Sittard in de dertiende eeuw, evenals Sint-Servaas te Maastricht en Sint Salvador te Susteren in Romaanschen stijl was gebouwd (1). Eene gelijksoortige zinspeling ziet men op de zegels der Sint-Servaaskerk te Maastricht, waar de afbeelding der fronttorens gevonden wordt, die men thans nog naast het koor op het Vrijthof aldaar aanschouwt (2). In den heilige, die als het ware uit het gebouw oprijst, herkennen wij dadelijk Sint-Peter, den patroon van de stad en tevens van de kerk. Zijne aanwezigheid in het zegel schijnt aan te

(1) De kerk werd op het eind der vijftiende eeuw grootendeels afgebroken en herbouwd. (Verg. Publ. etc. du Limbourg XIV bl. 392.)

(2) Zie VORSTERMAN VAN OIJEN, *Over Zegelkunde* t. a. p. bl. 81.

duiden, dat hij over de stad zal waken en haar bij de handhaving harer rechten zal bijstaan. Het krulkruis onder het gewelf is niets anders dan het gewone merkteeken, waarvan de poorterij zich bediende bij de waarmerking harer goederen en dat nu als blijvend onderscheidingsteeken in het zegel werd overgenomen.

Voor het eerst vinden wij van dit zegel melding gemaakt in de akte van 1276, waarbij Jutta weduwe van Waleram van Montjoie, heer van Sittard, het begijnenhof aldaar bevestigt. Daar zegt deze vorstin, dat zij dit stuk liet bezegelen met haar eigen zegel en het *sigillum opidi* van Sittard (1). De oudste oorkonde, waaraan wij het gehecht vonden is eene akte van verkoop van 11 October 1399 door de stad ten behoeve van Hendrik Krekelman (2).

Het tweede of schepenzegel heeft eene middellijn van 35 centimeter (Pl. fig. 2). Met het omschrift ✠ S. SCABINORUM VILLE DE SITTHERT vertoont het een driehoekig schild, beladen met een kruis, waarvan de acht uiteinden omgekruld zijn. Het geheel, waarvan de armen in het zegel der stad gescheiden zijn, is hier uit één stuk en heeft eene meer fraaie gedaante. Dit zegel dagteekent ongeveer uit denzelfden tijd als het stedelijk zegel. Vorm en letters wijzen ons, evenals bij het eerste, naar de dertiende eeuw. Tegelijk met het groote zegel is het echter niet gegraveerd, want zoowel de grondstof van het metaal — bij het groote zegel roodachtig, bij het schepenzegel geelkleurig — als de vorm der letters verraden een anderen etser. Dit komt vooral uit, wanneer men op de spelling van den plaatsnaam let, die in het eene zegel SITTERT (met eene omgekeerde S) en in het andere SITTHERT wordt geheeten.

Wij durven gerust beweren, dat het schepenzegel, zoo

(1) Publ. etc. du Limbourg XIV bl. 361.
(2) *Inventaris van Sittard* I bl. 35.

niet onmiddellijk na de verheffing van Sittard tot stad, dan toch niet lang daarna door de *judices* dezer plaats werd gebruikt; waarvoor wij al dadelijk steun vinden in eene akte onzer schepenbank van 21 October 1275, over de beslechting van een geschil betrekkelijk de uitvoering van het testament van Waleram van Montjoie, waar van de aanhechting van het schepenzegel gewaagd wordt (1). Het oudste stuk in het gemeentearchief te Sittard berustende, van dit zegel voorzien, is een schepenbrief van 4 Mei 1321, houdende schuldbekentenis ten behoeve van het gasthuis te Sittard (2).

Op de keerzijde zoowel van het stedelijk als van het schepenzegel vindt men een oog, waarbij zij bij het indrukken in het was op de daartoe gebezigde schroef werden bevestigd.

Het derde zegel is veel jonger dan de beide door ons besprokene en kan hoogstens gebracht worden tot het laatst der vijftiende of het begin der zestiende eeuw (Pl. fig. 3). Het draagt de zichtbare sporen van den vooruitgang der hieraldische wetenschap en is, wat uitvoering betreft, veel kunstiger dan de beide overigen. Tusschen eenen in de middeleeuwsche zegels dikwerf voorkomenden zoogenaamden *trifolium*, zijnde de begrenzing van een vlak door de afwisselende verbinding van drie halve cirkels en even zoovele scherpe hoeken, elke in eén klaverblad uitloopende, vindt men een schild met ronden voet, beladen met een kruis, waarvan de omgebogen uiteinden enkele slangenkoppen met gapende muilen en uitstekende tongen vormen. Het omschrift luidt: SIL: SECRETUM: BURGENTM: OPIDI: DE SITTART, in gewone middeleeuwsche eenigszins versierde letters. Van dit zegel maakt het eerst melding

(1) ERNST, *Histoire du Limbourg* VI bl. 28.

(2) *Inventaris van Sittard* I bl. 12.

eene akte van 30 April 1525, waar het als plakzegel dienst doet in plaats van het schepenzegel, bij gelegenheid der constateering van eene eedsaflegging voor de bank te Sittard (1). Het hangt aan eene oorkonde van 27 Maart 1574, krachtens welke een strijd beslecht wordt tusschen het kapittel en den magistraat te Sittard betrekkelijk de Latijnsche school aldaar (2). Men mist er het oog of de kram, die aan de beide andere stempels gevonden wordt; het heeft daarentegen op de keerzijde een afgeknot punt, waarop de zoogenaamde zegelschroef werkte. Het schild van dit zegel is beladen met het wapen der stad in den vorm, gelijk wij het boven beschreven. Den patroonheilige vinden wij niet terug, omdat, evenals elders zoo ook hier, de persoonsverbeelding der stad als lichaam in den tijd dat het naamteekenen algemeen werd, uit de stedelijke zegels, waar men ze aantrof, verviel en het blazoen der poorterij de gansche oppervlakte van het zegel ging innemen (3).

Deze drie zegelstempels, die tot-op het einde der vorige eeuw in gebruik bleven, hadden elk eene bijzondere bestemming. Van het groot stedelijk zegel bediende zich de magistraat, wanneer hij namens de geheele gemeente handelde; de aanhef der akten, waaraan dit zegel hangt, luidt gewoonlijk: »Wij burgemeester, schepenen, gezworen raad, ingezetenen, poorters en de geheele gemeente van Sittard". Niet dan in zeer bijzondere omstandigheden en alleen wanneer de stad eene plechtige verbintenis aanging, werd de kist, van drie ongelijk werkende sloten voorzien, geopend, om als het ware met de persoonlijkheid der stad de overeenkomst te bekrachtigen. In het archief van Sittard vinden wij dit zegel slechts aan

(1) *Inventaris van Sittard* I bl. 140.
(2) Ibid. I bl. 179.
(3) Verg. Alberdingk Thijm, *Het wapen van Amsterdam* bl. 7.

enkele stukken. Van een tegenzegel heeft de Sittardsche overheid zich nooit bediend, wij hebben er althans nergens een ontmoet. Het schepenzegel deed alleen dienst om de authenticiteit te verzekeren van zoogenaamde schepenbrieven; zelden vinden wij het aan stukken, uitgaande van burgemeester en raad. Het geheimzegel werd grootendeels gebezigd ter vervanging van het *sigillum opidi*; zeer dikwijls komt het evenals het schepenzegel voor als plakzegel, hetgeen met het stedelijk zegel nooit het geval is. Dit had vooral plaats in en na de zeventiende eeuw, toen het zegellak het was grootendeels ging vervangen (1) en nam zeer toe, toen de ouwels, die vroeger alleen voor kerkelijk doel gebruikt werden, meer algemeen als zegelmiddel in dienst werden genomen (2).

Toen bleken onze oude zegels niet volkomen geschikt te zijn voor lak- en ouwelafdrukken, weshalve het stedelijk bestuur zich genoodzaakt zag een nieuw zegel te doen vervaardigen. Eerst werd een klein cachet van 25 centimeter in doorsnede genomen, zonder omschrift, waarop niets anders voorkomt dan tusschen een dubbelen rand een achtkoppig slangenkruis (Pl. fig. 4). Dit vinden wij aan eene akte van 24 October 1713, namens den magistraat geteekend door den schepen van Dijck (3). Daarna nam men een meer versierd ovaal cachet van 28 op 24 centimeter, hebbende een slangenkopkruis zonder omschrift in een medaillon gedekt door eene kroon van vijf fleurons en

(1) Het oudste zegel in lak werd aan een brief ontdekt, den 3 Augustus 1554 aan den rijngraaf Filip Frans van Daun door diens gevolmachtigde in Engeland, Gerhard Hermann te Londen geschreven. (Zie Z *De brief. Zijn ontstaan en ontwikkeling in het leven, de letterkunde en kunst* bl. 6).

(2) De oudst bekende brief, bevestigd met een ouwel, zou zijn uit het jaar 1624 en werd te Spiers door Dr Kropf aan de vorstelijke regeering te Bayreuth geschreven. (Ibid. bl. 6).

(3) Oud archief van Sittard.

omzoomd met loofwerk. Zoo is dit cachet afgedrukt op eene akte van 29 Mei 1734 door den stadsschrijver P. Helgers namens het bestuur van Sittard onderteekend (1).

Omstreeks denzelfden tijd werd ook door de schepenen een nieuw thans nog voorhanden zegel aangeschaft, geschikt voor lak- en ouwelafdrukken. Het heeft eene doorsnede van 30 centimeter en bevat in een rond schild een kruis van acht slangenkoppen met het omschrift: SIGILLUM ALTI JUDICII SITTARDI (Pl. fig. 5). Een afdruk daarvan is opgeplakt op eene akte van schuldbekentenis ten laste der stad Susteren ten overstaan van de Sittardsche schepenbank, verleden den 18 Juli 1781 (2). Later en wel vermoedelijk tegen het einde der vorige eeuw moeten zich de schepenen van Sittard nog van een ander zegel bediend hebben, want wij vinden in het archief een metalen stempel waarvan ons èn vorm èn letters naar de achttiende eeuw wijzen. Hij heeft eene doorsnede van 36 centimeter en is beladen met een schild, waarin een gewoon slangenkopkruis; zijn omschrift luidt: † SIGILLUM SCABINORUM VILLÆ DE SITTARDT (Pl. fig. 6). Dat wij daarvan geen afdruk aan eenige akte ontmoeten, is zeer verklaarbaar, doordien in de jaren, welke de Fransche omwenteling voorafgingen, het bezegelen der akten bijna overal door het plaatsen der handteekeningen was vervangen.

Uit deze door ons besproken zegels blijkt, dat Sittard de slangenkoppen in zijn zegel bracht omstreeks den tijd, dat de wapenkunde zich in alle opzichten begon te ontwikkelen en de hieraldiek het toppunt van bloei bereikte. Wanneer nu de kroniekschrijver Kritzraedt, die in de eerste helft der zeventiende eeuw te Sittard leefde, ons zegt, dat in 1460 het Sittardsch wapen geblazoeneerd was met

(1) Familiepapieren in ons bezit.

(2) Archief der gemeente Susteren.

dezelfde kleuren, waarin wij het ook later terugvinden, dan hebben wij gewis goede redeu, om aan te nemen, dat hij de kleuren van het wapen heeft weergegeven, zooals die in zijn tijd in de glasvensters der Sint-Pieterskerk waren geschilderd en door onze voorzaten gebezigd werden, totdat het blazoen der stad door het beeld der *déesse de la Raison* werd vervangen. En als wij nu vooropstellen, dat onze vaderen zich zeer zeker rekenschap zullen hebben gegeven van de reden der gedaanteverandering van ons zegel en gewis niet uit louter grilligheid de slangenkoppen in het stedelijk zegel hebben gebracht en deze omstandigheden in verband brengen met de beschouwingen, die wij boven maakten, dan gelooven wij tamelijk dicht tot het bewijs genaderd te zijn, dat het slangenkopkruis van eeuwen herwaarts het wapen van Sittard geweest is.

Welke waren zijne kleuren?

Buiten hetgeen ons Kritzraedt leert, en deze is gewis op zich zelf reeds een onwraakbare getuige, daar hij in de gelegenheid geweest is de vaandels der schutterijen, waarop het wapen der stad niet kan ontbroken hebben en bij feestelijke gelegenheden dat wapen versierd en gekleurd vóór meer dan twee en een halve eeuw te aanschouwen, hebben wij een doorslaand bewijs in eene naar het origineel vervaardigde afteekening van den standaard der burgerwacht of burgerschutterij te Sittard (1), die in de vorige eeuw gebruikt werd. Deze verbeeldt een vlaggetje wit en blauw geruit, waarin een medaillon, beladen met een cirkelvormig schild dragende acht slangenkoppen van sabel in een veld van goud, alles door eene kleine kroon van drie fleurons gedekt (2).

(1) Deze afteekening is in ons bezit.
(2) Op een der kerkklokken, die in 1685 gegoten en in 1859 hersmolten werden, en in den staart van den haan, die in 1687 op de in 1857 afgebrande torenspits der Sint-Peterskerk werd geplaatst, vond men het slangenkopkruis.

De slag van de Roer (2 October 1794), die over het lot van het op den linker Rijnoever gelegen Gulikerland besliste, had de feitelijke inlijving van Sittard bij de Fransche republiek ten gevolge. Onder de leus van *liberté*, *égalité*, *fraternité* werden de feodale en heerlijke privilegiën — in Frankrijk reeds op *la journée des sacrifices* bij het dekreet der nationale vergadering van 4 Augustus 1789 afgeschaft — ook hier te lande vervallen verklaard, en alles wat het volk aan adel en adeldom deed herinneren onder den moker der vernieling gebracht. Eene drijfjacht op adelijke wapens en blazoenen werd er gehouden en de verwoesting van zoovele aanschouwelijke getuigenissen van vroegere macht en grootheid boven slotpoorten en aan de ingangsdeuren van burchten en kasteelen prijkende, wijzen ons heden ten dage nog op die algemeene vernieling van adelijke onderscheidingsteekenen. Ook de stedelijke wapens en zegels moesten afgeschaft en door het vrijheidsteeken der republiek vervangen worden. Een aanvang daarmede werd reeds te Sittard gemaakt op den 18 December 1794 toen, bij het planten van den vrijheidsboom, het slangenkruis door de Jacobijnen muts bedekt werd.

Bij de invoering der Fransche organisatie in deze landstreken werd Sittard bij het departement van de Roer ingedeeld, tot *mairie* en kantonshoofdplaats verheven en onder het beheer van een regeeringscommissaris gesteld. Een kantonnaal bestuur met een meier aan het hoofd werd aldaar gevestigd (1). Deze ambtenaren moesten natuurlijk een zegel hebben, ter bekrachtiging der van hen uitgaande stukken, waartoe zij, in overeenstemming met de te dien tijde daaromtrent geldende voorschriften, als zoodanig aannamen het beeld ten heelen lijve der godin »*de*

(1) Zie onze verhandeling : »*Het kanton Sittard in zijne ontwikkeling geschetst* bl. 9.

Rede", de rechterhand leunende op een bijlbundel en in de opgeheven linkerhand houdende een staf, gedekt met de Phrygische muts. Onder het voetstuk, waarop zij overeind staat, leest men »DEP. DE LA ROËR" en in de respectieve omschriften: »COM^re^ DU DIR^re^ EX^tif^ DU CANTON DE SITTARDT, MAIRE DE SITTARDT ARROND^t^ D'AIX LA CHAPELLE en ADM^on^ MUNICIPALE DU CANTON DE SITTARDT (Pl. fig. 7). Men vindt deze zegels in tweederlei gedaante en wel voor drooge en voor natte stempeling; zij hebben een ovalen vorm en eene doorsnede van 35 op 26 centimeter. Door de oprichting der vredegerechten vervielen de judicieele bemoeiingen der schepenen; de hun opvolgende vrederechter nam als zegel aan een ovaal cachet van 30 op 23 centimeter zonder zinnebeeldige voorstelling een medaillon van 15 op 10 centimeter houdende, waarin de woorden JUGE DE PAIX, buitenom CANTON DE SITTARDT en aan den voet hebbende de woorden DEP^t^ DE LA ROER.

Toen na de oprichting van het Fransche keizerrijk het symbool van het gemeenebest wijken moest voor den adelaar en bij decreet van 26 Januari 1805 werd voorgeschreven, dat het zegel van alle overheidspersonen den keizerlijken arend moest bevatten, namen ook de meeste gemeenten den adelaar in hun schild over. Of Sittard zulks ook gedaan heeft, hebben wij niet kunnen ontdekken, doch wij hebben geene reden voor de veronderstelling, dat onze stad eene uitzondering op den algemeenen regel zou gemaakt hebben en meenen het gerust er voor te moeten houden dat ook het bestuur van Sittard in het begin dezer eeuw den adelaar in zijn zegel heeft gevoerd.

Na den val van het eerste Fransche keizerrijk en de vereeniging dezer landstreek met het koningrijk der Nederlanden (12 Mei 1815) (1), werd door het Sittardsch

(1) Zie *Het kanton Sittard* enz. bl. 11.

gemeentebestuur, nadat het zich eenigen tijd bediend had van het laatste zegel der voormalige schepenbank (Pl. fig. 5), een nieuw cachet aangeschaft, met het omschrift: PLAATZELIJK BESTUUR DER STADT SITTARDT. (PROVINCIE LIMBURG) (1). Dit zegel, eene verminking van die der vorige eeuwen bevat acht, twee aan twee binnenwaarts gekeerde slangenkoppen, die alzoo een uitgehold kruis vormen, en heeft eene middellijn van 28 centimeter. Het was vervaardigd door den Sittardschen graveur Gerard Berg, en bleef lang voor natte stempeling in gebruik. Nadat bij K. B. van 24 Augustus 1815 op de Zuidelijke provinciën toepasselijk verklaard was het Souvereine besluit van 28 December te voren, houdende o. a., dat alle steden, welke voorheen het gebruik van een wapen gehad hadden, gehouden waren, bevestiging en registratie daarvan bij den Hoogen Raad van Adel te vragen (2), wendde zich den 2 Maart 1819 het gemeentebestuur van Sittard aan dien Raad, om in het bezit van zijn vroeger wapen hersteld te worden (3). Het schijnt, dat men toen geene beschrijving daarvan heeft kunnen geven en alleen de bevestiging van het slangenkruis in algemeene bewoordingen, zonder opgave van kleur noch vorm heeft gevraagd (4). Dit leiden wij af uit de omstandigheid, dat wij in het huidig officieel Sittardsch

---

(1) Wij meenen hier de opmerking te moeten maken, dat in 1815 te Sittard, op eene *zeer enkele* uitzondering na, niemand de Nederduitsche taal machtig was. 't Is daarom niet te verwonderen, dat we hier *stadt* met *dt* gespeld vinden. Het woord *plaatzelijk* ontmoet men in de meeste administratieve stukken van het eerste vierde dezer eeuw met *tz* gespeld. Daaraan is het voorzeker toe te schrijven, dat de graveur Berg dezelfde taalfout in het randschrift van het thans nog gebruikte gemeentezegel heeft gemaakt.

(2) D'ABLAING GIESENBURG, *Nederlandsche Gemeentewapens* bl. 2 en 6.

(3) Noch in het archief van Sittard noch in dat van den Hoogen Raad van Adel te 's Gravenhage hebben wij iets over deze aanvrage kunnen vinden.

(4) Verg. D'ABLAING GIESENBURG, *Gemeentewapens* bl. 10.

wapen den algemeenen regel door den Raad van Adel aangenomen gevolgd vinden, om namelijk in de gevallen, dat het betrokken gemeentebestuur geene beschrijving gaf of wist te geven van de kleuren of metalen van het verlangde wapen, steeds die van het rijkswapen daarin werden opgenomen, hetgeen mede blijkt, doordien ook op het Sittardsch wapen het beginsel is toegepast, om eene kroon van vijf fleurons op het schild te stellen, wat voor die steden was aangenomen, die het recht bezaten leden ter provinciale staten af te vaardigen, waartoe ook Sittard behoorde.

Het diploma, dat, naar aanleiding van evenbedoeld verzoek, aan de stad werd uitgereikt en *in originali* ten raadhuize aanwezig is luidt als volgt:

VAN WEGE DEN KONING.

DE HOOGE RAAD VAN ADEL,

gebruik makende van de magt aan denzelven verleend, bij besluit van den 20sten Februarij 1816, bevestigt bij deze de stad Sittard (Provie Limburg) ingevolge het door haar gedane verzoek in het bezit van het navolgende wapen:

Zijnde een schild van lazuur beladen met acht Slangen Koppen van goud — het schild gedekt met een kroon van goud.

Gedaan in 's Gravenhage den 20e October 1819.

J. G. VAN LYNDEN VAN HEMMEN *Presid.*

TER ORDONNANTIE VAN DEN HOOGEN RAAD

C. CHAIS *secretaris.*

Geregistreerd den 23 October 1819 bij mij secretaris van den Hoogen Raad van Adel.

C. CHAIS.

Aan den voet van het stuk is aangeteekend :

Tegenwordige akte van confirmatie, nopens het voeren van een wapen, hebben wij ontvangen op heden door den hoogen raad van Adel, ingevolge Koninklijk besluit van den 8 September ll. op ons verzoek gedaan aan Zijne Majesteit den 2 *Maart* 1819.

Sittard den 27 October 1819.

De President burgemeester

LUNENSCHLOSZ.

Dit wapen bleef tot den huidigen dag het blazoen der stad. Wij vinden het aldus in het zegel, dat thans door ons gemeentebestuur voor natte stempeling wordt gebruikt en het grootsche omschrift draagt : SIGILLUM CIVITATIS SITTARDIENSIS (Pl. fig. 10). Het heeft echter tot nu toe geen burgerrecht kunnen krijgen, want bijna nergens dan in dat zegel wordt het in overeenstemming met het diploma van den Raad van Adel aangetroffen. In het cachet, dat voor drooge stempeling wordt aangewend, zijn de slangenkoppen gelijk in dat van het begin dezer eenw (Pl. fig. 8) binnenwaarts gekeerd. Dat stempel draagt het omschrift: PLAATZELIJK BESTUUR DER STADT SITTARD (LIMBURG) en heeft evenals het andere zegel eene doorsnede van 34 centimeter (Pl. fig. 9). In denzelfden vorm, namelijk als een uitgehold kruis, werd het wapen, pas een paar jaren geleden, naar eene onjuiste teekening, in den voorgevel van het raadhuis uitgebeiteld, waar het, bij gemis aan eenige hieraldische beteekenis, een dwaas figuur maakt.

Elders vindt men de slangenkoppen, nu eens zonder schild noch kroon, zooals op de brug over de Geleenbeek en op de twee oude gemeentepompen in de Molenbeek- en Putstraat, dan eens met eene stedelijke in plaats van eene grafelijke kroon, zooals in een der koorvensters van de Sint-Pieterskerk. Nergens dan in bovengemeld zegel — 't is zonderling genoeg — treft men het wapen aan, zooals het officieel is beschreven.

Om aan die verwarring in de afbeeldingen van het wapen een einde te maken, en tevens om de ten tijde der Fransche overheersching verloochende historische traditiën weer te doen aansluiten, ware het wenschelijk, dat het gemeentebestuur van Sittard het stof van het wapen onzer vaderen eens liet afvagen en de noodige machtiging vroeg, om de kleuren van het blazoen, onder welks hoede de stad meer dan zes eeuwen voor de handhaving harer rechten gewaakt en gestreden heeft en dat eens het symbool was harer stedelijke vrijheid, in het zegel te herstellen, dan zou het wapen der *gemeente* Sittard weer worden, hetgeen dat der *stad* van af de dertiende eeuw geweest is:

Een slangenkopkruis van sabel in een gulden veld.

MARTIN JANSEN.

Sittard, December 1878.

CHRONIEK

VAN

Het vrouwenklooster in de Oode,

later Trans-Cedron, te Venlo.

Over de lotgevallen van dit klooster waren tot hieraan slechts weinige bijzonderheden bekend. Wat Keuller er van, in zijne Geschiedenis van Venlo verhaalt, is onbeduidend. Betere gegevens vinden wij in een zeldzaam geworden boekje als titel voerende: *Het rykdeugdigh leven van de hoogh-edele geboren maghet Suster Agnes Huyn van Amstenraedt ende van andere, dewelke in eene uytnemende religieuse volmaecktheyt hebben uytgeschenen in de kloosters van Venlo en Loven der orde van onze Lieve Vrouwe ghenoemt Annuntiaten, beschreven door P. F. Mathias Croonenborch, minderbroeder recollect guardiaen te Boetendael.* Brussel bij Jacob van de Velde 1674 in 12° van 302 bladz. en een portret. In dit boekje worden uitvoerige levensberichten geleverd over de eerste Annonciaten uit het klooster van Venlo; een hoofdstuk draagt den titel van: *Een kort verhael van dên oorsprongh der Annunciaten in dese stadt Venlo;* tot samenstelling daarvan heeft de schrijver rijkelijk gebruik gemaakt van onze chroniek. Eindelijk werden in den *Almanak van Roermond voor het jaar* 1862 eenige uittreksels uit onze chroniek in het licht gegeven, onder den titel van: *Eenige bijzonderheden betrekkelijk het gewezen Annuntiaten-klooster te Venlo.* Dat is alles.

De chroniek, die hier het licht ziet, maakt een deel uit van de rijke verzameling handschriften der Bourgondische bibliotheek te Brussel. Zij draagt er het N° 22085 en werd in 1867 door wijlen den Heer Jüsten, van Venlo, voor 20 franken aan die bibliotheek overgedragen. Het handschrift in perkement gebonden vormt een langwerpig in folio van ongeveer 300 bladzijden, waarvan er tachtig zijn beschreven. Het bevat de lotgevallen des kloosters of liever der beide kloosters van af hunne stichting in 1424 tot in 1621.

De schrijfster dezer chroniek was eene religieuze uit het klooster, die haren arbeid in vier-en-twintig hoofdstukken heeft ingedeeld en hare aanteekeningen eindigt met eene lijst der geprofeste religieuzen. Deze lijst is door verschillende handen tot op het einde der vorige eeuw voortgezet. De religieuze was, volgens kapittel VII, omstreeks het jaar 1599 novice en bij gevolg nog jong. Terwijl zij in den loop van hetzelfde kapittel het overlijden verhaalt van de overste Alitgen Veraest, (✠ 1610), voegt zij er bij: »Nu wisten wij niet wel hoe wij wederom eene Moeder zouden krijgen, want behalven twee zusterkens, was al de rest bij de zeventig jaren of onder de vijf-en-twintig". De novice van 1599 moet dus eene dier twee »zusterkens" zijn geweest. Op de lijst der geprofeste nonnen des jaars 1614 komen inderdaad twee religieuzen voor, die destijds ouder dan vijf-en-twintig en jonger dan zeventig jaren waren, namelijk Gertrudis *van Heerdt* oud 35 jaren en Agnes *Schenk*, oud 50 jaren. Deze laatste kan het echter niet geweest zijn, want volgens kapittel XV was zij bijna geheel ongeletterd en kon zelfs geen latijn lezen. De keuze valt dus van zelf op zuster Gertrudis *van Heerdt*, die wij voor de schrijfster der chroniek houden en die tijdens haar noviciaat in 1599 ongeveer twintig jaren zal geteld hebben.

Nog andere bijzonderheden vinden wij over de schrijfster. Zij maakte deel uit van de volgzame nonnen, die zich aan het Reglement van Bisschop A Castro, den 27 Juni 1611 uitgevaardigd, onderwierpen. (Zie kapittel VII). Ook was zij in 1614, (volgens kapittel X en XI), eene der ijveraarsters, die de Orde van den H. Franciscus verlieten en zich met geestdrift aan die der Annonciaten sloten. Zij werd op Zondag den 28 September 1614 met negen gezellinnen ingekleed (Kapittel XV), en deed den 28 September van het volgende jaar haar plechtige professie (Kapittel XVIII).

Croonenborch, die op bladz. 309 en 310, haar stichtelijken levenswandel bespreekt, verzuimt haar echter als schrijfster onzer chroniek te vermelden. »Zuster Gertrudis van Heerdt — zegt hij — was zoo stichtend in hare woorden dat nooit iemand een ijdel woord of onnoodige reden uit haren mond heeft gehoord. Zij was bovenmate devoot tot het bitter lijden van onzen Zaligmaker, waartoe zij luttel geestelijke boeken gebruikte. Zij las met eene bijzondere vurigheid des geestes en brandende liefde de verscheidene kruisgebeden. Jae zelfs op haer doodsbed bad zij met uitgestrekte armen, om met den lijdenden Jesus conform te zijn en met hem gekruist te sterven". Zij overleed in 1622.

Het klooster in de Oode of *Mariëndaal in de Oode*, waarover Gertrudis van Heerdt in het eerste gedeelte harer chroniek handelt was op den rechter Maasoever, een kwartier beneden de stad Venlo gelegen. Het kreeg zijn ontstaan in 1424 door eenige »devote erme maagden" die den regel der derde Orde van den H. Franciscus aannamen. Ter bestendiging harer onderneming hadden zij in 1410 en 1418 eenige erfgoederen met een huis in de Oode gekocht. In Willem van Eggertingen, pastoor van Venlo, vonden zij van

den beginne aan een warmen vriend en beschermer. Haar regel werd in 1424 door den bisschop van Luik, Jan van Heinsberg, goedgekeurd. Het klooster bloeide tot in de tweede helft der zestiende eeuw, toen echter kreeg het van den kant der veldwinnende protestanten veel te lijden.

Jan graaf van Nassau, stadhouder van Gelderland, een der bedrijvigste nieuwgezinden van zijnen tijd, trachtte de hervorming overal in zijn gebied te vestigen en te bevorderen. De stad Venlo, die in het begin des jaar 1578 een Staatsch garnizoen had ontvangen, werd tevens door eenen predikant begiftigd, die het vaandel des bezettingslegers volgend voor het volk preekte. Geen wonder dat er kort daarna in de kloosters, gebeeldstormd en geplunderd werd. Den 11 April 1579 trad de stad Venlo toe tot de Unie van Utrecht. Zij was de eenige plaats van het Bovenkwartier, die tot dezen gewichtigen stap overging. Dadelijk na de afzwering des konings, welke den 26 Juli 1581 plaats had, werd te Venlo de magistraat veranderd; de Roomsch Katholieke leden werden vervangen door gereformeerden en de nieuwe raad stelde zich in bezit van alle kerken en kloostergoederen. De pastoor der stad, Keerssemakers, werd in hechtenis genomen, de Kruisheeren werden verdreven en de nonnen van Maria-Weide aan den predikant overgeleverd om geprotestantiseerd te worden. Den 17 September 1582 kwamen de gereformeerden uit de stad en staken het klooster in de Oode in brand. De religieuzen acht-en-dertig in getal hadden ten deele reeds vroeger de vlucht genomen; de overigen werden met schande overladen en uitgedreven. Het klooster in de Oode is nooit meer uit zijne puinhoopen verrezen; het werd later in eene pachthoeve met aangrenzende kapel veranderd.

---

(1) NETTESHEIM, *Geschichte von Geldern* I p. 289.

Het meerendeel der nonnen vluchte naar Roermond, waar de bisschop Lindanus haar in het klooster Maria-Weide huisvestte. Den 28 Juni 1586 kwam de stad Venlo weder onder de heerschappij van den koning; de protestanten werden op hunne beurt verdreven en de religieuzen van de Oode mochten naar haar voormalig verblijf terugkeeren. Het klooster was echter zoo zeer verwoest dat de vroegere bewoonsters verkozen zich in de stad te vestigen. Zij kregen daartoe magtiging van den stadsraad en van den bisschop van Roermond Hendrik van Cuyck. Deze laatste gaf haar in 1598 verlof om zich te vestigen in het verlaten klooster der Begarden, Trans-Cedron genaamd, en gelegen in de Wey; toenmaals woonden daar dertien afzonderlijke familiën in en werd er school gehouden. Dit klooster, alhoewel zeer onderkomen was nog in bezit van eene kerk, slaapzalen, refter, werkhuis en keukens. Nadat alles daarin geregeld, de nonnen gehuisvest en de ordetucht in werking getreden waren, wijdde den 24 Juni 1598 bisschop Cuyckius de kloosterkerk op nieuw in.

Nu leefden de zusters eenen tijdlang onder toezicht des bisschops in vrede en rust. Zij hielden zich bezig met handenarbeid en gaven onderricht aan jonge meisjes, die op verzoek der ouders of naastbestaanden bij haar inwoonden. Deze regeling echter scheen den rector des klooster, Heer Willem van Hees niet wenschelijk, hij drong er op aan dat al de zusters den sluijer aannemen en door het slot zich van de wereld zouden afzonderen, ten einde zonder afzonderlijk inkomen, gemeenschappelijk te samen te leven. Ook werden de Getijden veranderd. Op St. Martensavond des jaars 1611 verkregen de nonnen vergunning om voortaan de getijden van O. L. Vrouw te lezen volgens de Romeinsche Brevier. Deze veranderingen werden echter niet zonder tegenspraak van wege de zusters ingevoerd;

en meer dan eens achtte de bisschop van Roermond het noodig het klooster te komen bezoeken.

Toen nu eenmaal deze verandering haar beslag had gekregen, begon bij de meeste zusters het verlangen levendig te worden naar een strengeren levensregel. Velen wenschten over te gaan tot de orde der Clarissen, doch de paters Minderbroeders, daarover geraadpleegd, gaven haar den raad om de orde der Annonciaten, die niemand harer kende, binnen te treden. En toen eindelijk op den laatsten dag April des jaars 1614 pater Provinciaal haar verklaarde: dat hij onder de zon geen beteren zegel kende dan dien der Annonciaten, steeg de geestdrift ten top en de groote meerderheid besloot Annonciaat te worden.

Johanna de Valois, stichtster dezer Orde, was dochter van Lodewijk XI, Koning van Frankrijk, zuster van Karel VIII en gemalin van Lodewijk XII, met wien zij in 1476 huwde. Den 22 December 1498 werd zij van dezen gescheiden en stichtte te Bourges in Frankrijk, eene kloosterorde ter eere van O. L. Vrouw, waarin zij persoonlijk den sluijer aannam. Dit gebeurde in het jaar 1500. De regel was gegrond op de navolging der voornaamste deugden der H. Maagd Maria, de reinheid, de voorzichtigheid, de nederigheid, de waarheidsliefde, de vroomheid, de naastenliefde en het medelijden. Paus Alexander VI keurde dien regel goed in 1501, Paus Leo X deed hetzelfde in 1517. Johanna overleed in geur van heiligheid den 4 Februari 1505; haar graf werd in later tijd door de Hugenooten geschonden en hare asschen in den wind gestrooid (1).

Na verloop van tijd verspreidde zich deze nieuwe Orde in vele landen. In België bloeiden hare kloosters te Brugge, Nivelles, Béthune, Antwerpen en Leuven. De twee kloosters

(1) Butler, *Vies des Saints*, *édition* de 1834 II p. 431.

onzer provincie, te Maastricht en te Venlo, sproten uit het moederhuis te Leuven (1).

De kleeding der Annonciaten is veelkleurig; zij dragen een zwarte hul, een witten mantel, een rood schapulier, een grijs kleed en een witte koord als gordel. De overste draagt den nederigen naam van *Mater ancilla*. De religieuzen eten alleen vleesch op den Zondag, Dinsdag en Donderdag bij het middagmaal en onthouden zich daarvan het overige der week. Ook leven zij onder streng slot. Hare visitators en geestelijke bestuurders behoorden doorgaans tot de Orde van den H. Franciscus (2).

Zoo als wij even zeiden stamden de eerste Annonciaten van Venlo af van het klooster te Leuven. Den 18 September vertrok zuster Sara Herlin, die tot moeder Ancilla gekozen was, met drie andere zusters uit Leuven, over Scherpenheuvel en Diest, met eene huifkar naar Venlo. Zij werden vergezeld door twee Minderbroeders; de reis duurde drie dagen. Bij hare aankomst vroegen bijna al de zusters uit Trans-Cedron het habijt der Annonciaten. Zij die niet tot de Orde verlangden toe te treden bleven, buiten het slot, op kosten des kloosters leven. De geschiedenis dezer verandering wordt in onze chroniek breedvoerig en zeer omstandig beschreven. De latere geschiedenis zal men vinden in de aanteekeningen die volgen op de chroniek van Gertrudis van *Heerdt*.

Bij den inval der Fransche troepen in 1794 bevonden zich in onze provincie drie versterkte steden van gewicht: Maastricht, Roermond en Venlo. Roermond waarin de Oos-

(1) Le couvent des Annonciades à Maestricht in het *Annuaire du Limbourg* année 1831 p. 110. Men moet onze onderhavige Annonciaten niet verwisselen met de Annonciaten-Celestienen, die in 1604 door Maria-Victoria Tarnaro, te Genua zijn gesticht.

(2) *Histoire du Clergé séculier et régulier d'après le R. P. Bonani.* Amsterdam 1716 IV p. 372.

tenrijkers lagen werd den 4 October 1794 veroverd; Venlo viel den 26 October in handen van den Franschen generaal van Damme; Maastricht bezweek den 5 November na een beleg van zes weken. Den 1 October van het volgend jaar werd België, waartoe deze provincie gerekend werd bij de Fransche Republiek ingelijfd. Venlo werd begrepen in het departement der Nedermaas, waarvan Maastricht de hoofdplaats werd. Ten gevolge dezer inlijving kwamen er al de Fransche wetten tegen de geestelijkheid en de kloosters in voege. Het klooster der Annonciaten werd opgeheven, de goederen aangeslagen en de religieuzen den 24 Februari 1797 de wijde wereld ingedreven. Den 25 Maart daaropvolgende werden de kloostergebouwen voor de som van 9000 livres als staatseigendommen verkocht. Zij dienden tot in 1879, ten deele tot particuliere woning en ten deele tot magazijn. In de maand Augustus van dit jaar zijn ze aangekocht geworden door eenige paters Dominicanen, die uit Duitschland verdreven, het voornemen hebben opgevat alhier een klooster hunner Orde te stichten.

JOS. HABETS.

WILRÉ-OUDVROENHOVEN, den 20 October 1879.

CHRONIEK VAN HET KLOOSTER
IN DE OODE TE VENLO.

CAPITTEL I.

Hier begint ter eere Godes ende Marie sin gebenedyde moeder de fondatie des closters in de Oode, ende voorts vervolgende van onsse salige veranderinghe hoe wy gecomen syn tot de oorden van de gebenedyde moeder Godts ende maget Maria ghenaempt der oorden der Annunciaten.

Int jaer ons Heeren 1423 is eerst begrepen ende begonnen 'ter eeren Godts ende Maria syn gebenedyde Moeder het convent van *Mariëndael*, geheeten inder *Ooden*, buyten Vendelo; ende soo wy onsen eerwerdigen pater Heer Willem Hesius wel hebben hooren vertellen ist begoost van devote erme personen naer de werelt, wesende in de Broederschap van Sancte Franciscus, maer doer de groote liefde die se tot Godt hadden, hebbense allen datghene datse mit haren aerbeyt wonnen byeenbrocht, ende cochten daervoor erven om een cloesterleven te beginnen; welcke eerste erven, daer het cloester op ghefondeert worde, soo wy in de boecken vinden, wel 13 jaer te vooren ghecoft syn, eer sy noch by malcanderen quamen te woonen om het closterleven te aenverden, te weten int jaer ons Heeren 1410. Ende int jaer 1418 worden ouch erven ghecoft aen het closter. Daernaer int jaer 1423 doen is de plaetse begrepen ende het closter begonnen met wil ende consent des eerwerdighen vader Wilhelmus Egghartinghen pastoer indertyt der kercken van Vendelo (1).

(1) Willem van Eggertingen, kanonik en religieus van Averbode, was pastoor te Venlo van 1415 tot 1430.

Des eersten jaers daernae anno 1424 woert datselve convent gheconfirmeert van den eerwerdigen Vader ende Heer Joannes van Hinsberch, buschop van Luyck. Dewelcke oock van synen genade gegeven heeft eenen visenteerder, gevende hem de macht die susters te absolveren ende oock haer huysgesin ende datse mooghen misse doen lesen op eenen gewyden altaersteen ende dat den visiteërder mach aen ende aff setten met raet der susters de moeder des convents ende allen andere susters die officiën hebben. Oock mach den visiteerder met raet der susters insetten, reformeren, corrigeren, despenseren al wat hun goeddunckt. ter eeren Godts. Voorts dat hy mach ontfanghen haer beloften ofte professiën. Noch verleenden haer desen selvender Heer dat de susteren mochten laten timmeren een capel ter eeren onser liever Vrouwen ende sancta Catarina, die heeten sal *Mariëndael*, met eenen kerckhoff gewyt om haer dooden daer op te begraven. Ende datse sullen gebruycken alle vryheyt der H. Kercken, ghelyck ander geestelycke lieden ende closters doen, gevende 40 daeghen aflaet alle dengenen die den convent goet doet met almosen, offt die den personen ende den saken desselven convent gunstich ende voorderlyck syn.

CAPITTEL II.

Wanneer sy het slot ende den wyl ontfanghen hebben.

Int jaer ons Heeren 1463 hebben dese selve susteren des convents dat slot ontfanghen op sint Vincentius dach, den 22 Januarius, van den eerwerdigen vader ende heer vorschreven, heer Joannes van Hinsberch, buschop te Luyck, daernaer int selve jaer op ons Heeren Hemelvaertsdach, is haer den wyl ghegeven van den eerwerden Heer ende vader busschop van Luyck heer van Borbon.

CAPITTEL III.

Wanneer de nieuwe kerck ghetimmert woorde ende deselve wederom af brande.

Daernaer int jaer ons Heeren 1531 begosten die susteren desselven convents ter eeren Godts een nieu kerck te bouwen, den 1 dach inden meert, ende wert volent anno 1532, alsoo datse op sinte Michielsdach de eerste misse daer in deden op eenen gewyden autaersteen; ende dese kercke ende Godts huys is gewyt anno 1537 des sondachs naer sinte Jacobus, in de eeren van Sinte Catarina der heyliger maget ende martelaeresse. Maer dese kercke heeft niet langhe ghestaen, ontrent 52 offt 53 jaren, in welcken tyt den crych hier in Gelderlant van de Geusen offte ketters teghen het heylich catelick gheloof begonst, en oock seer voort gegaen, alsoo datter veel cluesters verdestruweert syn. Anno 1582 op sinte Lambertusdach syn de ketters wt dese stat Vendelo (dewelcke van te vooren Gues geworden was) gecomen ende hebben de voorseyde kerck met het heel closter in brant ghesteken. Daer waeren doen noch ontrent 38 susters, maer daer wasser te voor wel ontrent 50 offt 60 gheweest, dan door den perikeleusen tyt en waerender doen soo veel niet ontfanghen. Soo dan van degheene dieder doen waren hadden de oversten te voren den mesten deel wt ghesonden, want men al langhe te vooren wist datse van meyninghe waren het closter te verbranden; maer de oeversten lietender noch eenighe susterkens om datse hoopten oft noch hadde blyven staen. Alsse dan nu het vier inde kerck wilden steken en costense deselve niet int brant cryghen; sy mostender al stroe met heel waegens in vueren, soe datse wel 3 daghen werck hadden eer datsy die costen af branden. Die susters, die daer doen noch waren, die worden wt ghejaecht: de

sommighe trockense de doecken vant hooft ende den voorschoot vant lyf ende lietense soe gaen, ende soe quaemense in de stat van Vendelo, daerse van de een beclaecht en van de anderen bespot ende begheckt worden. De sommighe ginghen by hun vrunden en dandere gingen int closter *In de Wey*, alwaer haer een huysken vergonnen is, daer sy by een bleven ter tyt toe, dat sy saghen hoe syt maken souden oft maer datse plaetse souden vercryghen om wederom by malcanderen te comen, dewelcke hunlieden hier inde stat van Vendelo niet vergunnen is worden, want soo sy Gues was en begeerden sy geen closters meer.

CAPITTEL IV.

Hiernae volcht hoese te Roermonde quamen.

Hiernaer sochtense hulp van den generael ende raet wat sy souden doen, denwelcken haerlieden voor antwoort gaf dat hyse niet cost helpen. Om welcke oorsake sy hulpe versochten aen den Eerwerden heer ende vader Wilhelmus Lindanus busschop tot Roermonde ende naerderhant ertsbusschop van Mechelen (1) die haer ghegeven heeft een closter binnen de stat van Roermonde, genoempt ten *Beggaerde*, nu genoempt in *Maria Weyde* (2). In dit closter en waren maer 3 persoonen, eenen priester en twee leecken, dewelcke versien worden. Maer eer dit noch al geschieden gingender bycans 2 jaeren om; in welcken tyt storven wel 7 susterkens van deghene die in de Weyde by malcanderen waren. Maer van deghene die by haer vrinden waren storven den meesten deel, alsoo

(1) Dit is eene dwaling. Lindanus is naderhand niet aartsbisschop van Mechelen, maar bisschop van Gent geworden.

(2) Zie over het klooster Mariawee te Roermond ons opstel in den Roermondschen Almanak voor 1871.

dat binnen deze twee jaren, eer datse wederom by malcanderen quamen vermindert waren van ontrent 30 tot 17, dewelcke te Roermonde by malcanderen quamen. Maer soo de schade tydelyck groot was en was sy geestelyck niet cleynder, want er veel goede ordenantiën verloren waren diese oock niet van meyninghe en waren wederom in te stellen, als namelyck het sloet, hetwelck se daer niet en vonden, noch oock en maeckten. Ende de eyghenschap was oock wat groot ende omdat se nu tot groote armoede ghecomen waren, soo scheent dat een jegelyck sych selven wat meer moest versien; ende hier en maackte men gheen swarigheyt af omdattet in andere closteren oock soo was, want hun dacht dat het closter nu de macht niet en hat hun van allen nootdurft te versien. Alsse dan te Roermonde woonden mosten se sommighe renten vercopen ende sommighe belastense met grote sommen van gelden. Doen nu Vendelo wederom overgaen ende katholiek geworden was (1) souden de susterkens liever wederom te Vendelo ghecomen hebben om wedorom by haer goet te syn ende datselve te regeeren, opdat se niet veroorsaeckt en souden syn hetselve altemael te vercoopen; maer het werde hun belet van eenighe notabele persoonen, soo datse wel 19 jaeren daer mosten blijven metter woninghe eer sy wederom te Vendelo quaemen.

CAPITTEL V.

Hoese wederom te Vendelo quaemen.

Als nu den pater des convents (:die mede een oorsaecke was gheweest van het belet datse niet wederom te Vendelo

(1) De overgaaf der stad Venlo aan de Spanjaarden had volgens Splinter Helmich, die destijds het naburig slot Well bezet hield den 18 Juni 1586 plaats. Zie *Publ.* etc. *du Limb.* tom. XV (1878) p. 278. De akte van overgaaf echter (Keuller, *Geschied. van Venlo* p. 261 en 266) die den nieuwen stijl volgt, plaatst deze gebeurtenis tien dagen later, namelijk den 28 Juni van dat jaar.

en costen comen:) gestorven was, den 5 October anno 1598, op denselven dach schreef de eerwerde moeder suster Hendricke van Lom, met believen van de eerw. moeder suster Maria *Bueghels* ende den gheheelen convent (die nu waren elff int getal) aen de heeren van Vendelo om die plaetse te vercryghen *Inderwey Transcedrum* ende sy lieten oock terstont schrijven aen den eerw. heer ende vader Hendricus Cuckius doen der tyt busschop tot Roermonde, diewelcke tegenwoordich niet in de stat en was van de doot van haeren pater ende hoe sy nu van meyninghe waren wederom naer Vendelo te reysen, begeerden synen goeden raet ende bystant. Syn hoochwerden was hiermede seer wel te vreden gheevende hun voor het closter van de Beggarden ghelegen binnen Rormonde het closter Transcedron, als syn brieven die hij daeraf ghegeven heeft betuyghen. Soo hast alsse nu van syn hochwerden ende oock van de heeren van de stat van Vendelo consent vercreghen hadden, hetwelck noch ontrent 4 maenden aenliep eer dit ghedaen was, aerbeidense om dese plaetse ghereet te maeken, hetwelck seer veel moeite was, want hier woonde veelderley huisraet, wel 13 bisondere partyen dewelcke niet en costen verhuysen voor paeschen. Als nu paeschen ghecomen was soo quam suster Mergriet Veraest en suster Alitgen Veraest, hetwelck twee ghesusters waren, te Vendelo. Suster Mergriet was procraterix ghemaeckt om datse int Oey-closter veel mede int werck was gheweest; ende soo wist sy alderbest waer het goet ghelegen was om dat wederom totten ghebruyck des closters te brenghen, want het nu al seer vercomen was, om de plaetse bereet te maecken ende de luyden die hier doen noch woonden voorts te doen verhuysen. Het was hier soo miswoont, dat men niet en wist waer men eenen voet drooch souden setten. De mueren waren soo wt gecrabbelt van de kinderen

die hier school gingen dat men daer door sach ende men sou der haest handen en aermen door ghesteken hebben. Daer nu het volck verhuysde begostense vast te veghen de vuylicheyt wt de huysen. Alen dinghen de Kerck, dormter, refter, werchuys, ceuken worden met den eersten gheoordineert ende wat geschickt, want de moeder ende de susterkens die noch te Rormonde waren die beschickten daer allen dinghen ende sandense hier ende allenskens quamen de susterkens mede.

Daernaer ontrent den heylighen sint Joannes Baptistendach anno 1599 doen quam syn Hoogwerden hier in de stat ende wyden met eenen ons Kerck. Men schoor eenen muer ontrent twee of dry steenen hooch opdat de kerck afgeteeckent soude worden hoe groot datse sou syn. Op sint Jans dach des smorgens vruch tussen dry en 4 uren quam den buschop hier (1) ende de susterkens waren den heelen nacht in roeren geweest om allen dinghen gereet te maecken. Doen worden de kerck metten kerckhof gheweyt; maer syn hoochwerden verleyde het feest van de kerckwydinghe op den eersten sondach nae sint Jan, ghevende oock aflaet op dien dach ende op allen feestdaghen van onse lieve Vrouwen, op sint Joannes Baptistendach, op den feestdach van onsen heylighen vader S. Franciscus en op Ste Katarinendach, wantse inde eere Godts ende Maria syn gebenedeyde moeder ende dese voorschreven heylighen gheweyt was. Daernaer den 7 Februarius (1600) storf süster Bertghe Mans; doen en waerense maer 10 int ghetal van dewelcke een was die van ouderdom gheen verstant en gebruyckte. Terstont daernaer quaemender eenighe dochters, die van hun ouders in den cost besteet worden om te leeren; daer waerender oock sommighen die daerom quamen om religi-

(1) Henricus Cuyckius bisschop van Roermond.

eusen te worden. Daer wordender binnen de 9 jaren 14 totter religie ontfanghen diewelcke daernae ontfanghen worden inden oorden van de soete moeder Godts met een susterken die noch mede van Roermonde gecomen was ende daermede wasser 15.

CAPITTEL VI.

Hoe wy vercreghen den eerwerdigen pater heer Willem Hesius.

Eer de susters van Roermonde quamen hadde syn hoochwerde (de bisschop) hunlieden versien van eenen pater, welcke was een werlick prister, te weten gheen religieuse, een goet man, levende seer eerlyck naer synen staet, die welcke vercreech in de hooghe kercke een benefici (1), alsoo dat het closter maer dry missen in der weke en hadde, ende hy en coste oock niet preken. Wij en hadden hier in 3 jaren tyts over de dry af vier sermonen niet gehadt. Wij waren nu met ons 4 novicikens ende wy seyden tot onse moeder, waert dat wy anders gheenen dienst en souden hebben dat wy beter in de werelt souden blijven. Sy vertroostte ons dat het niet langhe dueren en soude, want sy en was daer oock niet wel mede gheconsoleert; den pater voorschreven hadde liever het closter te verlaten als zijn beneficie. Syn hoochwerden verbeydden om ons eenen goeden pater te vercryghen; hy schreef daerom naer Mastricht, daer eenen weerdighen prister geheeten heer Willem Heesius doen woonde, versoeckende van hem dat hy hier te Vendelo synen dienst in ons kercke soude doen, hetwelck hy niet en wilde consenteren. Syn hoogweerden om hem hiertoe te cryghen seide, dat hy hem met bichten off met ander afferen des closters niet en belaste, ende begeerde dat hy allen synen dienst in

(1) In de parochiekerk te Venlo.

ons kerck wilde doen, hetwelck hy met sulcken condici geeren dede. Hy was langhen tyt in dese stat van Vendelo capelaen geweest ende oock pastoor, hebbende verscheyden pastoryen seer loffelyck bedint (1). Ik meen dat hy een heilig man was van leven (2); hy vervorderde ons convent int geestelyck ende tytelyck boven maten seer. Hy diende ons convent ontrent 9 jaren, sonder nochtans den convent iets te costen; hy dede syn selfs cost, besorchde selver al wat hy in syn huys van doen hadde; hy en woude vant closter niet hebben dan alleen een huysken, dat het closter toe behoorden, daer hy met een maert die hem dienden in woonde. Hy quam hier int jaer 1605 voor den advent; terstond daernae resigneerde den voorghenoemden pater syn offici, ende soo vercreghen wy dat heer Willem gheheellyck het officie van pater te syn aenveerde. Hy was de principaelste oorsaeck van ons veranderinghe. In datselve jaer, omtrent 3 weken nae paesschen storf onse eerw. moeder suster Maria *Buegels* ende op H. cruysdach inden Mey storf noch een ander susterken.

Naer ons moeders doot en waster niemant gewylt dan onse oude ondermoeder, die hiel nu het sloet alleen teghen. Syn hoochweerden deed een nieuwe moeder kiesen ende beval dat deghene die moeder gecoren was terstont soude

(1) De Maastrichtenaar Willem van Hees was in Mei 1599, in zijne hoedanigheid als pastoor te Venlo, tegenwoordig bij de opening der fontein van den H. Gerlach te Houthem. Havensius die in zijn *Commentarius de erectione novorum episcopatuum* p. 277 deze bijzonderheid vermeldt, noemt hem een voorbeeldig priester en uitmuntend predikant: devotissimum virum et egregium concionatorem. Hesius was in 1602 nog pastoor te Venlo. Hij dankte toen af wegens zwakke gezondheid. Zie ook Jos. Habets, *Houthem St. Gerlach en het adelijk vrouwenstift aldaar* p. 112. en Franquinet, *Overzicht der Gemeente-archieven* p. 112.

(2) Oorspronkelijk stond er: Hij was een heilig man enz. maar deze woorden zijn uitgestreken.

gewyld worden, hetwelck geschiedde op ons Lieven Heeren Hemelvaertdach (1605). Daer en waren nu maer 7 geprofesside susterkens; sy cosen eendrachtich Suster Alitgen *Veraest* tot moeder, maer sy en leefde hiernaer gheen 5 jaer; binnen welcken tyt oock gestorven is den eerw. Heer ende vader Hendricus Cuickius. Des sondachs naerdat ons eerw. moeder des donderdachs gewylt was deden de 2 eerste dochters haer professie. Dit was S[r] Katarina Hendericks ende S[r] Gudula Bruinen. Corts daernae worden S[r] Agnes *Schenck* gewylt; dese hadde te Rormunde professie gedaen (1). Daernaer den 6 October dede S[r] Barbara *de Put* professie (2), ende een maent daernaer dede S[r] Catarina *Heisters* professie; ende dese twee worden gewilt. Doen waerender 5 ghewilde susterkens.

Int jaer ons Heeren 1610 den 27 December storf onse eerw. moeder S[r] Alitgen *Veraest*, waerom wy seer bedroeft waren, niet wel wetende hoe wy wederom een moeder

---

(1) Deze Agnes Schenck, die tot de familie van den beroemden partijganger Martin Schenck schijnt behoort te hebben, is in de genealogie door Ferber uitgegeven in zijne *Geschichte der familie Schenck van Nijdeggen* niet te vinden.

(2) Barbara Puteanus of de Put geboren in 1590 was dochter van Joannes Puteanus schepen en burgemeester te Venlo en van Barbara van Slingeland. Hare uitvoerige levensbeschrijving kan men vinden in: *Het ryck deugdigh leven van suster Agnes Maria Huyn van Amstenraedt* p. 243. Ten slotte moeten wij nog melden dat Sr. Barbara de Put, van de Put of Puteana eene halve zuster is geweest van Christina Puteana die in 1608 te Leuven in het klooster der ongeschoeide Carmelitessen trad; deze was eene zeer geleerde vrouw die Latijn, Fransch, Italiaansch, Duitsch en Engelsch sprak en schreef. Zij vertrok in 1612 naar Polen, stichtte te Krakau een klooster harer orde, en overleed aldaar den 9 September 1626, den roem achterlatende van eene verstandige en zeer vrome vrouw geweest te zijn. Zie over haar leven: *Het Ryckdeugdich leven van Agnes Maria Huyn van Amstenraedt* p. 269. Barbara Puteana was tevens eene halve zuster van den beroemden professor der Universiteit te Leuven, Erycius Puteanus, wiens leven men vindt beschreven in KEULLER, *Geschiedenis van Venloo* p. 327.

souden cryghen , omdat de één te out ende de andere te jonck was. Behalven 2 susterkens was al de rest by de seventich jaren of onder de 25 jaren. Wy en costen den goeden raet van syn Hoochwerden niet hebben die nu al te vooren overleden was. Onse eerw. ondermoeder Sr Hendricke *van Lom* doordien sy al over haer 80 jaren was hadde oock dickwils begeert om ontlast te worden. Doen cosen wy S[r] Margrita *Veraest* tot moeder ende Barbara de Put wert ondermoeder gecoren (1). Maer sy en werden byegader niet geconfirmeert om dat men den nuwen buschop was verwachtende.

Als nu den eerweerdyghen heer ende vader heer Jacobus Van der Borcht in syn bisdom te Roermonde ontfanghen was quam hy corts daernaer hier binnen Vendelo. Anno 1611 den 27 juny hiel hy hier syn eerste ende leste visitatie. Hy oordoneerde dat wy int ghemeyn, sonder eygendom , mosten leven en in oprechte ghehoorsaemheyt ende veel meer ander en diergelycken punten, tot dewelcke den meestendeel niet ghesint en waren. Al warender 5 offt 6 die daer wel mede te vreden waren men en achten die niet veel, want het waren slechte ende ongheachte kinderen; men hiel die voor verraders die allen dinghen aen syn hoochwerden hadden geklapt off aengedraeghen. In dese visitatie confirmeerde hy onse moeder, maer by provisie, omdat sy niet ghewijlt en was, noch oock en worden. Nae de visitatie en volchde daer niet meer naer; wy bleven by onse oude ghewoonte. Onsen eerw. Pater vermaende ons dickmael dat wy de gheboden van syn hoochwerden behoorden te volbrenghen ende dat hy daerin niet en mocht dispenseeren, maer daer en worde niet veel op ghelet.

---

(1) Deze was toen 20 jaren oud.

In ditselve jaer (1611) op ons liefs Vrouwen Assumtiedach vermaende ons onsen eerw. Pater seer hertelyck om te onderhauden helghene dat syn Hoochweerden gheordidineert hadde, ons verclarende dat men teghen de ghehoorsaemheyt doende, doodsonde dede. In welck sermoon 3 herten soo beroert worden datse van dien dach haer begherden nae de ghehoorsaemheyt gewillighlyck te volghen. Sy aerbeyden daernae oock seer neerstelyck om daertoe te moghen comen; dit waren van de principaelste, waerop die oude susters haer meest betrouden. Sy gaven nu den moed heel verloren surgende datse nu al souden moeten doen wat syn hoochwerde soude begheren. Sy namen raet met macanderen datse wederom in de *Oode* een huysken wouden timmeren om daer te woonen ende laten ons hier blyven. Maer doen sy saghen dat dit niet goet en was soo hernamen sy hunnen moet ende dreygden ons datse van den buschop wederom onder den generael sich wouden begheven. Wy waren verveert omdat sy mede van den audsten waren, hoewel dat wy ons oude ondermoeder, die de alderoudste was, met ons hadden, ende daerenboven oock meest int ghetal waren. Wy en hadden nochtans gheen moeder op onse seyde. Ende daerom met raet ende daet van onsen eerw. Pater schreven wy eenen brief aen syn hoochweerden dien wy altemael onderteekenden, hem ootmoedelyck biddende al waert dat onse oude susteren hun onder den generael van den derden Oorden wouden begheven, dat hy ons toch niet en wilde verlaeten want wy onder syn obedientie begeerden te blyven. Op welcke hy ons antwoorde dat hy het haer niet toelaten en soude.

CAPITTEL VII.

Hoe wy tot het ghemeyn leven quaemen.

Voorts hiernaer quam syn Hoochweerden selver binnen Vendelo ende onsen eerw. Pater gaf hem te kennen hoe wy al onder malcanderen leefden, begeerende dat hy ons soude visenteeren. Waerop hy antwoorde dat hy corts visitacie ghehouden hadde ende die nu niet weder houden en mocht; maer soude nochtans ighelyck int particulier spreken. Int welck hy scherpelyck ondersocht offt de susterkens oock noch eyghen beurskens hadden. Ende als hy verstont dat het gelt noch niet byeen en was doen en was hy niet wel te vreden. Hy dede ons eene hertelycke vermaninghe ende vermaende ons seer soetelyck tot het onderhouden van de H. aermoede van den reghel en statuyten ende oock de ordinantien die hy ons ghegeven hadde, bevelende wel scherpelyck dat allen t gelt van de susterkens in een beurse byeen soude gedaen worden, hetwelck men des anderen daeghs oock doen moeste. Hy oordineerde hoe hy het closter gesloten woude hebben ende beval dat ment soude laten maecken. Wy en hielden gheen sloet anders dan dat de ghewilde susterkens niet buyten des closters poorte en mochten gaen.

Cort hiernaer gevielt dat wy wassen souden, doen baet die ondermoeder dat het moeder soude believen dat wy ons lywaet mochten byeen wassen, hetwelck sy ons toeliet, want sy was seer goet van naturen. Maer wy vreesden alst int openbaer soude comen dat ment ons dan wederom soude verbieden, het welck oock soo geschieden. Ende daerom worpen wy terstont allen het lywaet onder malcanderen opdat wyt niet wel en sauden connen van een scheyden. Wy waren bevreest, al wast gelt nu ghemeyn dat de affeccie noch aen eenighe dinghen soude cleven,

hier eene omdat het van de auders oft vrinden compt oft omdat ment selver gheprocureert hadde. Daer warender eenighe die haer doecken by malcanderen deden; ende dit worde noch een suster ghewaer die sneet terstont haer teeckens uyt opdat mense in de was niet en soude kennen ende nootsakelyck moeten by den anderen blyven. Ende hierdoor wordet een ighelyck bekent; doen namp ighelyck syn lynwant in syn mande ende brachte hetselve by die ondermoeder. Dit geschiede int jaer ons Heeren 1612 op het hoochtyt van Sinxen. Ende soo deden wy met de rocken, cappen ende ander cleede; oock wy sneden allen de teeckens wt ende maeckten allen dinghen soo onkennelyck als wy costen. Hiernaer ontfinck een ighelyck wt de handen van ondermoeder hetghene dat hem van noede was.

CAPITTEL VIII.

Hoe wy ons ghetyden veranderden.

Als het closter nu gesloeten was op St. Mertensavont anno 1611, den eersten sondach van den advent daernaer vercreghen wy van ons moeder datse ons toeliet dat wy ons Lieve Vrouwen getyden nae de Roemsche manniere mochten lesen des sonnedachs ende heylighens op den choor. Maer doen wy begosten, soo daer een van de oude susters mede las, hoorende de veranderinghe liep terstont by Moeder, maeckende haer groote swaricheyt, dat wy alle dinghen souden veranderen, men mocht de boecken dan wel verbranden. Daer was een groote swarigheyt om sommighe antiphonen die daerin verandert waren. Daer en was nochtans niemant meer van hun allen die mede las; maer naer dien dach en las (oock) sy niet meer met ons. Doen begosten wy eenighe kennis te cryghen van den

Romschen brevier, waernaer dat sommieghe van ons seer begeerich waren, opdat wy de getyden op groote festdaghen mochten singhen. Wy en songhen nemmermeer niet dan de Messen, de Vesperen ende Completen, behalven op den Paschnacht ende Carsnacht de Mettenen ende oock te Sinxen. Onsen eerw. Pater leenden ons synnen brevier ende leerde ons hoe men de ghetyden lesen moest. Doen songhen wy op dien Carsmis de groote ghetyden; maer wy lietense daernaer wederom berusten tot Paschen toe; ende doen begonstense oock eenighe van ons susterkens alle daghen te lesen stillekens, om te leeren ende gewoon te worden. In dien somer begosten wy se alle gader te lesen. Op het hoochtyt van Ons Lieve Vrouw Assumptio begosten wy ons groote Mettenen luyd te lesen. Maer dit deden wy ontrent te 9 uren savens alst onsen ghewoonelycken tyt was slapen te gaen, omdat wy niemant souden beletten. Daernaer quam syn Hoochwerden noch eens hier in de stadt, ende doen gaf hy ons consent onse ghetyden altyt luyt te lesen.

In desen winter storf noch een van ons aude susters, waert dat sy int leven gebleven hadde, wy en souden niet wel vande veranderinghe dorven spreken.

CAPITTEL IX.

Hoe wy totte veranderinghe quamen van de heylighe oorden van de soete Moeder Godts.

Int jaer ons Heeren 1614 int beginsel van den Vasten naerdat onse susterkens nu hadden beginnen te smaken de gherustheyt van het sloet, creghen altemael een grooter begeerten om noch meer ghesloten te syn, om Godt beter te moghen dienen. De een quam voor de ander nae by de ondermoeder ende seyden dat sy begeerden aen te hauden

aen hun vrinden om in een ander closter te moghen comen. Maer de een en wist van dander niet. Alsse nu altesamen haer begeerte te kennen ghegeven hadden op een oft twee nae, doen seyde de ondermoeder des avons naer de Mettenen, als wy den coor onder ons allen hadden : Susterkens wy syn al te samen van wil oft meyninghe ons orden te veranderen ende in een ander closter te gaen. Het ghene dat wy daer doen sauden laet ons dat hier doen; soo moghen wy by malcanderen blyven. Ende laet ons Godt eendrachtelyck bidden ; wy sullen Maria de Moeder Godts ende den H. Joseph en onsen H. vader Franciscus en de H. maghet Sta Catarina tot advocaten stellen, en haer alle daghen int ghemeyn bidden dat sy ons van Godt vercryghen alsulcken mannier van leven als hem alder behagelykxte is".

Ende daer was een wonderlycke blyschap, want de een en wist van de ander niet, ende doen hoorden wy dat wy al van een begeerte waren. Des anderen dachs, ende voorts allen den tyt ghedurende, en costen wy ons niet versaden daeraf te spreken, versierende alle middelen hoe wy tot ons begeerten sauden moghen comen, want wy en wisten niet wel waer wy eerst souden beginnen of wat reghel dat wy souden aennemen. Den eersten reghel van Ste Clara en dorsten wy niet vergen, vreesende oft wy alle ghelyck niet sterck ghenoch en sauden syn. Ende in den 2 reghel waren eenige puncten die ons wat beswaerden. De paters van de Minderbroeders daer wy doen hulp aen sochten (1) ende rieden ons daer oock niet seer toe, maer meer totten reghel van de *Annontiaten*, van dewelcken wy gheen kennis en hadden. Daerom gaven wy ons gheheel over in den wille Godts ende in de handen van onse oversten. De

(1) De Minderbroeders waren destijds nog niet lang te Venlo gevestigd. Zij begonnen den bouw van een klooster den 6 Mei 1614.

Minderbroeders waren den provinciael in den April verwachtende ende wy met hun. En nochtans waren wy in benautheyt; wy en dorsten den provinciael niet voor den busschop aenspreken, omdat die ons overste was. Want wy en wisten niet oft hem oock believen saude, ende wy en wisten niet door wat middelen dat wyt hem sauden te kennen gheven om allerbest syn consent te vercryghen. Wy quamen tot de uyterste benautheyt.

Den 28 April (1614) quam syn Hoochwerden hier in de stadt ontrent een urken of twee, maer dit was ons genoch. Onsen Pater ginck terstont by hem, begeerende vrindelyck dat hy ons saude comen aenspreken. Hy antwoorde: »Wat willen die kinderkens alwederom hebben; willen sy nu grauwe rocken draghen". (Dit hadden wy over langhe door eenen brief van hem begeert, daer hy doen op antwoorde dat hyt ons niet toe en liet; maer verwachte een ander oorsaeck die ons Godt soude moghen gheven). Hy quam hier en wy gaeven hem onse begeerte te kennen. Hy thoonde hem heel goetwillich ende begeerde ons daertoe te helpen, ende seyde dat hyt aen den provinciael soude versoecken ende ginck terstont wederom wt de stadt.

Des anderen dachs savens quam den provinciael in de stadt. Dit was den eerw. pater, pater Arnoldus *Abisca*. Op den lesten dach April quam hy hier in ons closter. Wy verwachten hem altemael op onsen coor. Onsen eerw. pater brocht hem op onsen coor. Doen vielen wy rontom hem op ons knieën hem biddende dat hy ons wilde ontfanghen. Ende eer wy ons woorden wt hadden seyde hy: dat hy onder de sonne ghenen beteren reghel voor ons en wist dan den reghel van Onse Lieve Vrouwe. Hy hoorde allen de stemmen ende vrachde naer alle ghelegentheyt. Doen hoorden wy dat syn Hoochwerden hem niet aengesproken en hadde. Daer woorde gheoordeneert dat den

eerw. pater Baltesaer *Basilier* naer Rormunde saude reysen om met syn Hoochweerden van alles te tracteren en een claer eynde te maeken. Dewelcken verreysde den 2 dach Mey. Ende den eerw. pater provinciael reysde naer *Weert*. Alsse nu verreyst waren doen quam ons de tydinghe dattet te Rormunde niet wel vergaen en was, ende alle onse saken waren nu int openbaer. Doen wy deese tydinghe des avens hoorden, sanderen dachs heel vruch nam ons moeder met noch een suster, die ons altyt meest contrarie was geweest de reyse aen naer Rormunde om te sien of syt niet en souden connen beletten by syne Hoochweerden.

Als onsen eerw. pater dit sach gaf hij hem ook terstont op de reyse naer Weert om te vernemen hoe alle saken ghestelt waren ende te beraden met den eerw. pater provinciael wat wy doen souden. Hier quam de een droefheyt op de ander. Onsen eerw. pater viel tussen weghen synen arm borsten, van de schouder nederwarts, becans totten elleboch toe. Dit en wisten wy doen noch niet; maer dienselven avent worden wy noch verblyt. Den eerw. pater *Basilir* quam tuys ende brocht een goede tydinghe: dat het altemael was ghecomen naer ons begeerte. Maer onsen eerw. pater quam te *Weert* met eenen gebroken arm. Nochtans worde hy vertroost doen hy hoorde dat allen dinghen wel waren ghecomen. Hy bleef des anderen dachs te *Weert* en keerde den 3 dach wederom. Als wy hem saghen waren wy wtermaten bly ende hy vergetende syne pyn, weenende van vruchden. Daernaer doen wy saghen syn onghemack ende hy ons vertelde hoe synen arm ghequetst was, hadden wy groote droefheyt met onsen goeden vader. Wy brochten hem aent vier ende holpen hem te bedde, alwaer hy ontrent 14 daghen bleef liggen in groote pynen.

Als ons moeder sach dat Godt dat werck soo vervorderde resigneerde sy haer officie op den sinxenavont ende doen bleven wy sonder moeder. Hier is te bemercken datter noch vyf oude susteren waren, van dewelcke de vier niet binnen het sloet en bleven als wy tot onse begeerte ghecomen waren. Twee van dese sochten dit werck met allen hun macht te beletten, maer doen als sy nu saghen datter nieu novitiën quamen gavense den moet heel verloren ende gingen naer *Wachtendonck* int closter woonen. De ander twee, hoewel sy de oorden oock niet aenverden warender mede te vreden dat wyt deden; waervan d'een storf ontrent een maent nae de veranderinghe, de ander bleef in goede vrede by onse Buytensusterkens, soo langhe als sy leefde.

Onse eerw. aude ondermoeder, die bleef binnen het sloet, met eene groote begeerte om dese H. oorden oock te ontfanghen. Maer sy lach in haer beddeken daer sy ontrent een half jaer in gheleghen hadde; en om haeren auderdom van over de 90 en was daer gheen hoope van beternisse. Sy las nochtans van den eersten haer ghetyden van de leeckesusterkens, ende door hare vierighe begeerte dede onse eerw. moeder Ancilla, anderhalf jaer nae onse veranderinghe, op H. Gertrudisdach, haer het habyt der oorden van de soete Moeder Godts aen.

CAPITTEL X.

Hoe ons begeerten van de paters af gheslaghen worden.

Om nu wederom tot ons propoost te comen. Doen nu den eerw. pater provinciael te *Loven* ghecomen was ende ons begeerte te kennen gaf aen de eerw. moeder Ancilla, die was daertoe heel ghesint ende was ons in alles seer hertelyck, toonende ons een oprechte moederlycke affectie,

hoewel sy nimant van ons haer leven ghehoort noch ghesien en hadde. Maer als dit voor den eerw. pater Comissaris quam, die en was daer niet toe ghesint, met noch veel ander paters. Daer worde groote swaricheyt ghemaeckt; sy begeerden voor eenighe punten verseekert te worden, te weten: Off de heele magistraet ook daermede te vreden was, off de tytelyke middelen oock ghenoch syn sauden en noch meer anderen. Den eerw. pater provinciael schref ons bedecktelyck in eenen brief datter swaricheyt was, maer om ons niet seer te bedroeven en schreef hy niet watter al om ginck, maer vermaende ons tot bidden. Corts daernaer quam hy selver hier en dat al om ons te helpen. Doen schreven wy 2 brieven, den eenen aen de Heeren van de stadt om van hunlieden goet bescheet te cryghen. Wy vresden dat sy hun hierin wat weygerlyck sauden maecken, omdat de susteren, die ons tegenstonden en sonderlinghe die moeder was geweest, somtyts haer clachten aen eenighe heeren ghedaen hadde. Maer doen den brief geschreven was beweechde Onse Lieve Heer haer herten, dat sy dien door onderwys van goede vrinden onderteekenden. Den tweeden brief schreven wy aen de paters vant capittel. Maer daer en costen wy haer niet toe gecryghen om dien te onderteeckenen hoewel hy anders van ons allen onderteeckent was. Maer hier waren wy niet seer mede beladen. Wy danckten Godt dat sy den eersten met ons onderteeckent hadden. Hiernaer vertrock den eerw. pater provinciael ende onsen eerw. pater vervoorderde voorts het bescheet van de Heeren ende sondet hem naer. Hierentussen was den eerw. pater commissaris ende de paters vant capittel gheheel beraden om dit gheensins toe te laten. Als nu den eerw. pater provinciael wederom tot *Loven* quam vont hy onse begheerte geheel afgheslagen want het was eene vremde

saecke die niet meer ghehoort en was, een closter te veranderen in een ander oorden.

De paters saghen niet in waer men met deghene blyven soude, die niet en begeerden te veranderen, ende oft wy niet allen persevereerden. Aen d'ander syde en begeerden sy hun religieusen niet te senden in een vrempt lant, op de palen van de onghelovige ketters; te meer omdattet maer *trevis* was (1) ende int eynde van de provincie. Sy en wisten oock niet oft de religieusen haer in dit lant sauden ghewennen; want ten is voor besloten religieusen niet als met de Minderbroeders, die men vant een closter in het ander closter seynt, maer het is voor allen hun leven te doen. Den eerw. provinciael dit siende was heel ontstelt ende seyde: waert dat hy dit werck niet en mocht volbrenghen hy en soude syn leven niet meer te Vendelo comen noch en saude hem gheen saken van de provincie meer aendraghen. De eerw. moeder Ancilla van Loven, gheheeten suster Clara van *Heyden* vertrooste hem ende seyde: »Pater reverende, ik sal u helpen met myn goet ende met myn bloet; ick sal liever selver gaen dan dat het achter saude blyven. »Sy schreef dit oock naer Antwerpen daer over 6 jaren te voeren 7 religieusen ghesonden waren wt het closter van Loven om daer een nieu closter te fondeeren, begeerende van de eerw. moeder Ancilla, de eerw. moeder ficaris om een closterken te Vendelo te helpen reformeren, diewelcke daerwt ghenomen den wille Godts, daer oock gheheel teghen was, want dit dochte haer oock een gheheel vremde saecke te wesen te reformeeren een closter van een ander oorden.

Den eerw. pater Baltesaer *Baselier*, daer wy hiervoor van geschreven hebben, hadde al van te vooren groote

(1) Wapenstilstand, namelijk het twaalfjarig bestand tusschen de Zuid- en de Noord-Nederlanden.

instancie ghedaen met menichvuldich schryven, want hij alle ons ghelegentheyt seer (wel) wist, omdat wy van hem boven alle de paters van de minderbroeders aldermeest raet ende hulp versochten, in twelcke hy ons seer getrouw was helpende, ons in allen moet ende swaricheyt (bystaende en) vervorderde ons met synen goeden raet ende leeringhen boven mate seer. Ende ick meyn wel dat hy oock denghenen was die den eerw. pater provinciael het meeste beweecht hadde ende oock die moeder Ancilla tot Loven.

Daerenboven dede den eerw. pater Reynier *Banckhoren*, doen tertyt secretarius van den eerw. pater provinciael, groote instancie aen sommighe paters om die te beweghen tot het consent, hetwelck hy vercreegh hoewel van de sommighen seer onghewellich. Ommers ten lesten soo wordent eenichsins gheconsenteert, doordien dat sy saghen dat der eerw. provinciael daer soo seer toe ghesint was; maer met sulcken conditien, waert dat de religieusen niet gheconsoleert en waren oft dat sy hun niet en costen in dit lant ghewennen, datse dan vryelyck wederom in haer closter souden comen. Ende om in meerder vryheyt te blyven soo oordeneerdense dat in ons noviciejaer gheen werrelycke dochters totte religie en souden ontfanghen worden.

CAPITTEL XI.

Hoe wy den waghen sonden naer Loven om de religieusen te halen.

Int beginsel van September (1614) reyden eenen waghen van hier op die stadt Loven mette welcken wy schreven aen de eerw. moeder Ancilla, ende waren seer begerich dat wy met desen waghen eenighe dinghen van Loven

mochten ontfanghen, want wy waren al in groote benautheyt ende vrese, ende dat wel met reden omdat wy niet en wisten, hoe dat wy noch tot ons begeerten souden comen. Ons dochte costen wy vast de cleederen cryghen dit soude ons eene groote vertroostingh wesen om oock de religieusen te cryghen. Als den waghen quam sont de moeder Ancilla 4 matrassen mede met 2 mantels en noch meer andere dinghen waerom wy wtter maten blyde waren. Maer aen de andere zyde waren wy weder bedroeft, omdat de eerw. moeder Ancilla aen ons schreef dat de religieusen niet eer en souden comen, voor dat het capittel en waer ghehouden, verhoopende dat de paters daerin consenteren souden. Wy bleven wederom in vreese. Daernaer vertelde ons de voerman dat de eerw. moeder Ancilla tot hem gheseyt hadde, dat hy noch eens wederom soude comen om eenighe religieusen te halen. Maer sy en hadden hem gheenen tyt gestelt.

Doen wy dat hoorden namen wy den voerman terstont aen ende accordeerden met hem dat hy over 2 daghen wederom naer Loven soude reysen met twee getouwen; hetwelck hy dede. Maer te *Weert* comende werden syne perden sieck, soo dat hy daer wat merde, ende liet het een ghetau wederom comen, reysende maer met eenen waghen naer Loven. Wy hadden medegesonden de moeder ende den broeder van suster Barbara de *Pudt*, die toen ondermoeder was, om onse eerw. moeder Ancilla ende die susterkens te gaen halen.

CAPITTEL XII.

Hoe de eerwerdighe moeder vicaris van Antwerpen te Loven quam ende worde daer moeder Ancilla ghemaeckt.

Als den waghen nu te Loven quam wast daer noch heel ongestelt, want deghene die pater reverendi meynde

dat moeder Ancilla (te Venlo) soude wesen, was noch te Antwerpen ende en wist nietiers af. De eerw. moeder Ancilla van Loven schreef terstont nae Antwerpen met eenen reydenden post, alwaer doen groote swaricheyt op rees; aen de eene syde datse nu soude moeten scheyden die nu hadden het closter te samen helpen fondeeren. Ook soo was de eerw. moeder ficaris meestres geweest, ende hadde wel 25 susterkens onder de school gehadt. Ende soo sy seer voorsichtich was voorsach sy alle de swaricheyt die haer naemaels soude moghen overcomen. Sonderlinghe beswaerde haer dat sy vreesde, alst oock geschiedde, dat sy moeder Ancilla soude worden ende datse soude moeten regeeren in een vreempt lant vrempde personen wiens condicie sy niet en kende. Soo dat daer een wtsprekelyke droefheyt was aen allen syden. Sy schreffen haer excusatiën in eenen brief ende sonden den boden wederom. Maer eer hy wederom te Loven quam schreef de eerw. moeder Ancilla haer wederom dat sy soo seer niet en sou vreesen, het en soude alsoo niet syn als sy meynde. »Ick sal — seyde sy — noch 3 susterkens mede seynden die al over 30 jaren syn", ende noch meer andere diergelycke, omdatse toch comen soude. Den eerw. pater provinciael schreef oock eenen brief van obedientie. Doen en dorste syt niet langher meer uytstellen.

Sy scheydden met groote droefheyt aen beyden syden den 17 September, op den dach dat onse vader St. Franciscus de H. wonden ontfinck. Het was doen des woensdachs in de quatertemper. Sy quamen des avents heel spade te Loven, alwaer sy met groote blytscap ende oock wederom met groote droefheyt ontfanghen worden. Daer was groote blytschap dat sy de eerw. moeder vicaris wederom saghen. Sy was te Loven oock meesterse geweest doense naer Antwerpen ghesonden worde, ende hadde daer

wel 38 susters onder school gehadt. Ende sy was oock de meestersse geweest van de 3 susterkens, die met haer hier quamen. Maer daer weder wast groote droefheyt datse soo haest souden moeten scheyden. Soo haest alsse binnen het sloet ghecomen was doen ginck de eerw. moeder Ancilla suster Clara *van Leysn* mette discreten vergaderen om de electie te doen voor ons closterken Cedron. De Eerw. moeder vicaris van Antwerpen Sr. Sara *Herlin* worde moeder Ancilla ghemaeckt. Sy was doen oudt ontrent 40 jaren ende van religie 19 jaren. Sr. Marie *Blaesberch* worde moeder vicaris ghemaeckt; dese was oudt ontrent 32 jaren ende van religie 10 jaren. Sr. Geertruyt *van Berghen* worde discret meestersse ende costeres ghemaeckt. Sy was oudt ontrent 33 jaren ende van religie 9 jaren. Sr. Degna *Cornelis* worde discrete ende schyvers gemaeckt, oudt synde ontrent 48 jaren ende van religie 8 jaren. Dit geschiede des avens ontrent te 9 uren, noch al nuchteren. Als dit nu ghedaen was was de maeltyt bereit, om allen ghelyck haer maeltyt te houden. Dit was de maeltyt om willecom te heeten ende oock om wederom te scheyden.

CAPITTEL XIII.

Hoe dat onse eerw. moeder Ancilla met haer susterkens van Loven reysden om te Vendelo te comen.

Des donderdachs smorgens ontfinghen onse eerw. moeder Ancilla met haer susterkens het hoochwerdich H. Sacrament. Ende doen sy haer Godt almachtich ende syn ghebenedyde moeder Maria bevoelen hadden, soe namen sy orlof van de eerw. moeder Ancilla ende van de gheheele ghemeynte; hetwelck niet en geschiedde sonder overvloedighe tranen aen beyde syden. Maer de liefde Godts

ende de H. gehoorsaemheyt deden hun scheyden. Uyt het sloet comende brochtse den eerw. pater gerdiaen van Loven, pater Franciscus *Van den Broeck* ende den eerw. pater Regnier *Banckhoren* op den waghen. Dese waren van den eerw. pater provinciael ghestelt om hun hier (naer Vendelo) te brenghen.

Sy reysden terstont op Scherpenheuvel, by die soete Moeder Godts ende naedat sy haer devotie ghehouden hadden doen begaven sy haer wederom op de reyse. Den pater provinciael convoyeerdense tot Diest toe. Maer daer moest hy om eenighe nootsaeckelycke saken van hun scheyden. Den eersten avent als sy des avens in de herberch quamen waren daer eenighe quaetdoenders; maer den weert ende de weerdinne waren goet volck. Sy waerschaudent aen de paters wat volck datter in huys was, datse wel voor haer souden sien, dewelcke dien nacht in groote bancheyt bleven. Des vrydaechs smorgens begaevense haer wederom vruch op de reyse, ende aen de eerste kerck comende hoorden sy mis ende communiceerden. Dat ghedaen synde reysden sy voorts ende desgelyckx oock des saterdaechs. Sy hadden op de reyse alle daeghen ghecommuniceert ende gevast tot savens toe.

Des saterdachs savens quaemense te Vendelo. Alse nu soo nae quaemen dat den waghen gesien coste worden, worde ons terstont de tydinge ghebrocht dat de waghen quam. Wy vraechden oft ons eerw. moeder met de susterkens daeroock by waren. Sy antwoorden ons dat sy de paters daerby ghesien hadden; doen begosten wy wat verblyt te worden, maer de blytschap en cost noch niet aent herte comen, want het dochte ons eenen droom te wesen, door de groote benautheyt ende vreese daer wy in gheweest waren. Want wy den waghen alleen op hoope,

sonder eenighe sekerheyt ghesonden hadden. Daerom vreesden wy dat hy ledich wederom mocht comen.

Doense over de Maese ghecomen waren quam den broeder van Sr. Barbara *de Pudt* gheloopen, die wy mede ghesonden hadden om de susterkens tot Loven te halen, brengende ons sekerheyt van dese blyde tydinghe, ende hy seyde ons oock, dat de paters begeerden datse eerst op de *Oode* souden varen om het goet te besien. Desen tyt viel ons seer lanck.

CAPITTEL XIV.

Hoe ende wanneer wy onse eerw. moeder Ancilla met hare medesusterkens ontfinghen.

Int jaer ons Heeren 1614, in het negenste jaer des pausdoms van onsen allerheyligsten vader ende heer Paulus den vyfden van dien naem, doen vicaris generael was te Rome van den oorden van St. Franciscus der Observanten Reverendissime pater Antonius *Crecho*, ende commissaris was derselver oorden den eerw. pater Andreas a *Soto* ende inden tyt als den eerw. Heer Jacobus Vander Borch busschop van Rurmunde was; als principael minister van Nederduytslant was onsen eerw. vader pater Arnoldus *ab Yscha*, int tweede jaer dat de Minderbroeders offte Recoleckten binnen Vendelo int convent gecomen waren ende in hetselve president was den eerw. pater Mathyas *Canisius;* als christelycke keyser was Mathias van Oostenryck ende coninck van Spaniën Philippus den derden ende hertog van Brabant ende Gerderlant Albertus van Oostenryck hebbende voor syn huysfrou Isabella Clara Eugenia, wesende int 15 jaer syns hertogdoms : Doen syn wy door de gracie Godts, ter glorie van de gebenedyde H. Drievuldicheyt ende ter eeren van die glorieuse maget

Maria, moeder Godts, ghecomen tot die salighe veranderinghe der oorden van die soete moeder Godts.

Den 20 September, savens tussen 6 en 7 uren, des saturdachs in den quatertemper, quam onse eerw. moeder Ancilla met haer medesusterkens in ons closter *Trans-Cedron.* Wy stonden allegader aen de deur van het slot, ende alsse van den waghen quamen vielen wy op ons knieën. Den eerw. pater gardiaen, pater Franciscus *Van den Broeck* ende pater Reyner *Banckhoren* brochtense in ons slot. Doen gingen wy met processie singhende den himnis: *Veni creator Spiritus.* Ende terwylen luyden ons clock in ons kerck. Daer synde songhen wy oock den himnis: *Ave maris stella.* De paters en wilden niet dat wy noch: *Te Deum laudamus* souden singhen. Den eerw. pater gerdiaen songhe de veerskens, ende de oratiën. Daernaer dede hy eene goede vermaninghe. Int eynde seyde hy, dat wy nu vierichlyck souden toonen datse ons willecom waren. Doen vielen wy ons eerw. moeder om den hals naer onsen graet ende custense wt volder herten, daernaer ons eerw. moeder vicaris ende Sr. Geertruyt van Berghen ende Sr. Digna Cornelis, daernaer oock Sr. Catarina Hermans, een buytensusterken, die oock mede quam om buyten te blyven.

Als nu dit al ghedaen was doen nam suster Barbara *de Put* ons eerw. moeder Ancilla byder hant ende de ander susterkens namen ons eerw. vicaris ende suster Geertruyt *van Berghen* ende suster Digna *Cornelis* ende suster Catarina *Hermans* ende leydense binnen inden reefter by het vier. Daernae ginghen wy aen de taefel. Onse eerw. moeder hadde alweer met haer susterkens ghevast tot savens toe. Naer de maeltyt leyden wy ons eerw. moeder op haer celleken om te rust te gaen, want se seer vermoeit waren van den veren wech; ende voorts een iegelyck op syn celleken die wy haer ghereet ghemaeckt hadden. Maer

wy costen soo qualyck scheyden dattet al heel spade worde.

Des sondachs naerdat den goddelycken dienst wt was ende wy alle ghelyck ghecommuniceert hadden, doen hielen wy onse maeltyt saemen. Dat ghedaen synde quam den eerw. pater gerdiaen ende pater Reynier by ons eerw. moeder Ancilla om raet te nemen, hoet dat men het sloet soude ordineeren. Men ginck de plaetse besien. De paters ende onse moeder Ancilla oordineerden de plaetse voor die buytensusterkens ende hoe veer men het sloet soude afmaken. Voor de schyve ende het spreeckhuys worde oock gheoordineert.

Des maendaechs smorgens quamen de wercklieden, metsers, timmerlieden ende smits. Een iegelyck worde syn werck geoordineert. Als ons oude susters dit saghen, vreesende dat men hun buyten soude sluyten begosten sy groote swaricheyt te maecken aen den eerw. pater gerdiaen; want sy wilden wt ende in gaen soe dick als hun beliefde. Als ons eerw. moeder ende ons ander susterkens dit hoorden waren in dit punt heel ontstelt. Jae seyden dat sy liever wederom souden reysen dan dit te consenteren, omdat dit teenemael teghen het pausslot was. Ende oock saghen sy wat groote swarigheyt ende lacsaci hierdoor soude comen. De paters deden ons al te samen by malcanderen comen oudt ende jonck ende verclarden ons hoe de besluytinghe het alderscherpste moet wesen, ende dat deghene die binnen syn niet en moghen wt gaen, noch die buyten syn en moghen binnen comen. Doende daerop eene goede vermaninghe.

Als dit ghedaen was gingh ons eerw. moeder Ancilla met haer susterkens wt den reefter daer wy vergaedert waren. Daernaer vrachden den eerw. pater gerdiaen een ieghelyck oft sy begeerden binnen oft buyten te wesen.

Ende allen de ghenen die hy goetwillich vont stelde hy aen een syden by malcanderen. De gewylde susters seyden altemael datse begeerden binnen te blyven. De onghewylde susters seyden dat sy oock liever binnen souden blyven, maer gaven hun over in de handen van hun oversten, omdat sy wel wisten dat eenighe souden moeten buyten blyven. Alst nu aen de vier oude susters quam stont den eerw. pater gerdiaen op goedertierlycken ende quam by haer ende vrachde hun waer sy beliefden te gaen. Sy antwoorden dat sy hun tot het slot niet en souden kunnen begheven, ende daerom souden sy buyten blyven.

Den eerw. pater quam nu terstont by ons eerw. moeder Ancilla ende verteldc haer hoe hy het consent van ons aude susters vercreghen hadt om buyten te blyven. Wy danckten Godt ende syne ghebenedyde moeder hat sy haer daertoe soo goedertierlycke begaeven. Doen en wist men niet waer men laken soude haelen om cappen te maecken. Hier in de stadt en wast nievers te cryghen. Ons eerw. moeder Ancilla sont s'maendachs smorghens 2 susterkens naer *Weert*, om laken, ende quamen des woensdachs oock sonder laken wederom. Doen en wisten wy gheenen raet, want den eerw. pater gerdiaen moest opten feestdach van St. Franciscus wederom te Loven syn. Ende hy en mocht niet verreysen voor wy en waren ghecleedt int habyt der oorden van die soete moeder Godts. Ende besloeten die paters ende ons eerw. moeder Ancilla seyde dat wy al te samen op den coor souden gaen ende versoecken die hulpe Godts ende van de ghebenedyde Moeder Godts.

Des sanderendachs smorgens ginghen ons susterkens noch eens wt om te besien off sy noch ievers iet costen cryghen; ende doen sy op de straet quamen quam daer

een out manneken ghedraeghen met een heel stuck grau laken, hetwelck hy ons terstont vercocht. Maer hiermede en hadden wy niet ghenoch, hoewel ons susterkens noch 3 cappen mede van Loven hadden ghebracht. Den gerdiaen van de recolecten liet ons noch laken over tot 4 cappen. Doen gebraken ons noch 2 cappen ende die en wisten wy niet te cryghen. Den eerw. pater gerdiaen ende pater Reynier gaven ons toen beyde haer mantels, ende daer worden twee cappen af ghemaeckt. Doen hadden wy 15 cappen.

Dese mosten al in dry daghen tyts ghenaet worden ende oock de wielen, want de paters en ons eerw. moeder Ancilla met haer medesusterkens hadden daer groote devocie toe, dat men sonnedachs 10 bruyts seffens soude cleeden. Doen quamen alle de dochters van de stadt, die daer devocie toe hadden, helpen naeyen. Den refter was becans vol werlycke dochters. Sr Dinna Cornelis snydde de cappen ende gaf een ieghelyck syn werck. Sy worden al maer soo ineen ghenaeyt sonder self eynde onderaen te setten, noch wy en maeckten oock gheen mantels.

CAPITTEL XV.

Hoe wy ontfanghen syn in de oorde van de soete Moeder Godts ende ghecleet int habyt derselver oorden.

Des sondachs den 28 September (1614) cleeden wy ons soo wy van outs ghewoon waeren, ende quamen in onsen refter. Doen quam onse eerw. moeder Ancilla en ons eerw. vicaris en onse beminde meesterse en Sr Dina *Cornelis* ende hulden ons ghelyck de bruyts in de kercken ghehult worden, behalven dat wy ons swerte wielen opsetten, deen swert en dander wit, naerdat wy die voor ghedraegen hadden. Ende doen de Mis gheluyt was gin-

ghen de 10 bruyts, twee ende twee, te samen met het cruys ende de bernende kerse in de hant. De eerste was Sr Barbara *de Put;* de tweede was Sr Catarina *Heyster*, die veranderde haren naem ende worde gbeheeten Sr Francisca *Heyster;* de 3 was Sr Anna *Schelart;* de 4 was Sr Mergarita *de Amatsaga*, dese was soo lam dat wy haer subtil op de een schouder moesten open snyden omdat sy haren eenen arm niet en cost veroeren; de 5 was Sr Marie *Wingaerts*; de 6 was Sr Geertruyt *van Heerde;* de 7 Sr Mechtildis van *Hinsberch;* de 8 was Sr Agnes *Schenck*, dese hadde te Rumunde professie ghedaen, sy was de auste van religi ende oock van jaren, maer omdat sy gheen latyn en coste lesen soo worde sy ghecleedt om leecke-susterken te wesen, hetwelck ons eerw. moeder veranderde in haer noviciejaer om haren ouderdom. Ende omdat sy te voren ghewylt was gheweest gaven se haer in haer professie den rooden schapulier; de 9 was Sr Catarina *Hendericx*, dese en was te voren niet ghewylt gheweest, maer worde nu voor nonneken ghecleet; de 10 was Sr Gudula *Brunen*, die bleef een leeckensusterken. Haren naem worde verandert in Sr Mariè *Brunen*. Voor ons ginghen die ander 5 susterkens die des anderen dachs ghecleedt souden worden met noch 5 weerlycke dochters die ons cappen ende croonen droeghen. Wy gingen over die plaetse die voor die buytensusterkens gheordineert was recht door in die kerck. Daer waren 2 bancken gheset, ende voor elcke worden 5 bruyts ghestelt. In het beginsel van de mis droeghen ons aude susters haer dinghen voort buyten. Soodra als dat ghedaen was worde het closter ghesloten. Daer en bleef niemant binnen dan onse moeder Ancilla met haer 3 susterkens, die van Loven ghecomen waren. Ende onse oude ondermoeder lach in haer beddeken.

Om wederom in ons propoost te comen. Doen wy in de kercke quamen songhen ons eerw. moeder Ancilla met haer 3 susterkens: *Jesu corona virginum.* Als dat wt was worde de mis begost en wirt gesonghen in musike. Als nu de tyt van de cleedinghe ghecomen was ende het sermoen geëynt, quamen wy een voor een voor den autaer, en daer worden ons subtilen wt getrocken en os wielen aff gedaen. Ende doen ontfinghen wy met groote blyschap het habyt der oorden van de gebenedyde moeder Godts Maria. Ter wylen dat dit geschiedde soo songhen ons Eerw. moeder Ancilla met haer 3 susterkens boven in de choor, in de plaetse van *Regnum mundi* het Responsorium: *In media nocte* ende: *Annulo suo* ende: *Veni sponsa Christi.* Als dit nu altemael gedaen was worde de mis in musike ghesonghen. Na dat deselve wt was worden wy nae het slodt geleit. Daer comende worden wy, een voor een, ontfanghen ende Sr Dinna *Cornelis* haelde ons alle 10 in, met het cruys.

Des anderen daechs op St. Michaels dach worden de ander 5 susterkens ghecleet. De eerste was: Sr Mergrieta *Casteel;* dese en hadde noch gheen professie gedaen. Sy waes nu ontrent 3 manden over haer noviciejaer. Maer omdat wy op de veranderinghe stonden en lieten wy haer gheen professie doen. De 2[de] was Sr Catarina *Huberts.* Dese bleef leecke susterken. De 3[de] was Sr Catarina *Joris*, oock leeckesusterken. De 4[de] was Sr Ida *Van der Lom.* Dese bleef buyten om onsen eerweerdighen pater, Heer Willem *Hesius* te dienen. Hy hadde te vooren eene maert ghehadt, maer die was nu ontrent 8 maenden doot. De 5[de] bruyt was Sr Soffia *Fieten;* oock deese bleef buytensusterken.

Als dit nu al ghedaen was doen reysden den eerw. pater Gardiaen ende pater Renier wederom naer Loven.

Nae dat de paters verreyst waren begeerde ons moeder Ancilla dat onsen Eerw. pater Heer Willem *Hesius*, op St. Franciscusdach ons een sermoen soude doen, hetwelck hy geeren dede. Hy quaem aen de tralie ende deet ons eene hertelycke vermaninghe, op die woorden van St. Paulus, daer hy seyt: »Ghylieden syt myn blyschap in den Heer", vermanende ons dat wy toch souden maecken dat syn blyschap vol mocht wesen. Hy dede ons alle daghen mis, ende alle sondaghen ende heylighe daeghen sermoen, tot dat hy soo sieck woorde, dat hy niet meer gaen en coste.

CAPITTEL XVI.

Van dat schoon mirakel dat Godt almachtich door het voorbidden van syn gebenedyde moeder hier dede, ende van de doot van onsen eerweerden pater.

Seer corts naer dat wy ghecleet waren, worde ons medesusterken Sr Margareta *de Amatzaga* allenskens lammer ende siecker. Haer een been worde al soo styf dat sy niet meer gaen en koste. Haer siekte vermeerderde soo seer ende worde soo ellendich dat men meenden datse niet langhe en soude connen leven. Dit is altemael verclaert ende oock van haer wonderlycke genesinghe in de *Miraekelen* die in druck ghegaen syn, van dewelcke hier één in desen boeck leyt (1).

(1) Het hier bedoelde gedrukte verhaal der *Mirakelen* is uit ons handschrift verdwenen. Bijzonderheden over Margareta de Amatzaga zijn te vinden in het: *Ryk en deugdelyk leven van Agnes Huyn van Amstenraedt* p. 306—308. Ook daar is er sprake van een relaas van het »Mirakel — dezer zuster — int langh beschreven ende van den Hooghweerdigen Heere Jacobus a Castro, bisschop van Ruremondt gheapprobeert". Men vindt het verhaal dezer genezing in: J. Deckers, *Het wonderdadig beeld van onze lieve vrouw te Scherpenheuvel* p. 157. Deckers plaatst deze gebeurtenis, bij vergissing, in 1615. Zuster Margareta, was dochter van Antonius de Amatzaga chirurgijn te Aken. Zij had noch eene verwante bij haar in 't klooster Sr Anna de Amatzaga, die

Hiernae in December quamder sulcken overvloet van water dat de Mase door de straeten van de stadt liep, datmen met schuyten van het een huys in het ander moest vaeren. Ende sy quam des avens oock in ons clooster. Onse eerw. moeder *Ancilla* liet dien heelen nacht eenighe susterkens waeken, vreesende dat het water in ons sieckhuys soude comen. Des smorgens vruch, dit was op St[e] Barbaradach quam onsen eerw. pater Heer Willem Hesius binnen om ons oude moeder haer bichte te hooren. (Hierin dispenseerde de oversten dat onsen eerw. pater soo langhe als hy leefde soude moghen binnen comen, om haer bichte te hooren, omdat sy dat begeert hadde.) Terwylen dat hy binnen was wies het water soo seer, dat hy niet weder wt en cost comen. Als hy aen het sloet quam nam hem Sr Sofia, een buytensusterken, op haren rugge ende droech hem op den voet van den altaer. Daer

den 7 Febr. 1619 hare professie deed. Beiden stamden uit een Spaansch geslacht, dat hier te lande vertakkingen had te Leuven, te Aken, te Roermond en te Venlo. Antonius d'Ametsaga was in 1592 schilder te Roermond; Sebastiaan de Ametsaga was in 1656 majoor in het regiment van den graaf de Reux en Mathias de Amezaga was proost van Limburg, en 1664—1666, abt der abdij Kloosterrade. De familie d'Ametzaga of d'Amezaga voert: »De sinople au bras dextre de carnation, vêtu d'un drap diapré d'or tenant une bannière au sautoir d'or et de gueules; au chef d'or chargé d'un aigle double de sable, becqué et membré de gueule armé et langué de sable". Zie hier ten slotte wat Deckers in zijn bovengemeld werk over de »haestige genezing van eene tering" van zuster Margaretha verhaalt: »Sr Margreta, dochter van Antoon Di Ametzaga, chirursyn der stad Aken, religieuse van het klooster der Annunciaten te Venlo, uytgeteert door een swaer accident in de linkerhand en haeren regter voet, wezende de hand en de vingeren hard, styf en uitgedroogd, zynde daerenboven met eene koortse beswaerd en flauwigheyt des herten en andere ziekten, die haer deden wanhoopen aen haer leven, heeft op eenen oogenblik haere gezondheid bekomen. De harthcyt, styfheyt en drooghcyt syn vergaen en alle de partyen en lidmaten, gekweld met dese pyn, hebben hun zoo dadelyk in hun eerste en behoorlyke gesteltenis en plaetse gevoegd. Dit blykt by wettig bescheed der magistraet van de voors. stadt Venlo in dato 7 Meert 1615, onderteekent, Coenraet Schenck, secretaris".

wast doen nog droogh. Daer synde las hy mis en een susterken op den coor boven, die antwoorde hem.

Wy droeghen ons ondermoeder ende Sr Margrita uyt het sieckhuys opten dormpter, want het water wies soo seer dat het op eenen schrêe oft twee stont aen ons siekenhuys; ende het stont doen op de plaetse daer nu de choor beneden in de kerck staet. De schyve, het spreeckhuys ende capittelhuys was al vol met water. Men voer met een schuyt tot binnen het slot, om eenighe noodighe dinghen, in ofte wt te gheven. Den eerw. pater Mathys *Canisius* moest over onsen ocsael comen om op onsen choor te comen om ons bicht te hooren. Dit duerde opten derden dach eer het water wederom wt ons closter ginck. Toen het water begost te sincken vielder beneven ons closter een eynde van de statmuer neder. Dit was sulcken gherucht dat de aerde beefde. Wy en wisten anders niet dan het eene aerdbevinge was. Maer overdach sachmen dat de muer neder ghevallen was.

Daernaer den eersten dach nae alderkinderen dach (29 Dec. 1614) liet ons eerw. moeder Ancilla ons allen gaeder aen de tralie comen om dat wy onsen goeden vader, Heer Willem *Hesius* souden spreken. Als wy by hem quaemen bedanckten wy onsen goeden vader seer van alle de groote moeiten ende sorchvuldicheyt die hy met ons gehadt hadde. Ende als hy sach dat wy alle te mael soo wel te vreden waren weende hy van vruchden. Dit was de leste reyse dat hy ons byeen sach, want wy allen byeen waren op ons sieck susterken nae. Seer haest daernae worde hy sieck, welcke sieckten al enskens toe nam. In syn sieckte gaf hem Godt noch dese vertroostinghe dat hy hoorde dat schoon mirakel dat Godt almachtich door syne bermherticheyt ende verdinsten van syn ghebenedyde moeder toonde aen onse beminde suster Margreta de *Amet-*

zaga. Hiernae vermeerderde syne sieckte soo seer, dat men vreesde voor syn doot. Men liet dit syn vrienden weten. Doen quamender 2 van syn neven van *Maestricht* hem besoecken. Maer omdat sy hoopten dat syn doot noch soo nae niet syn en soude, reysden sy wederom wech. Maer des nachts daernae, dit was den nacht voor den 28 Januarius (1615) quaemense snachts aen de tralie cloppen, brenghende ons de droevighe bootschap hoe dat onsen goeden vader was in syn wtersten. De heel ghemeente las de commendatiën ende baden voor hem. Daernaer dede men de Mettenen ende onder de Mettenen gaf hy synen gheest in de handen Godts. Men quaem ons dit opten coor terstont seggen om voor syne siel te bidden.

Den eenen van syn neven, daeraf geseyt is, was eenen priester ende aen desen veropenbaerden dienselventyt een schoon, wit duyffken; daerby bekenden hy terstont dat synen neve overleden was. Des s'morgens vroech sont men eenen boden om haer te laten weten het overlyden van haeren oom; maer hy seyde: al en hadde den bode niet ghecomen ick soude al evenwel wederom ghekeert hebben. Hiernae des avens tussen licht en donker deden ons eerw. moeder Ancilla het ghestorven lichaem aen het slot brenghen, opdat wy hem nu voort lest noch eens doot souden sien, hetwelck wy levende, in syn sieckte om de liefde Godts moesten derven. Daer werden overvuldige tranen ghestort. Als wy nu doot saghen denghenen die ons door syn ghebedt, leeringhen, goede exempelen en grooten arbeyt hadde vercreghen het leven der gracie, custte ons eerw. moeder Ancilla die heylighe vingeren, die soo dickwyls den Soone Godts ghehandelt hadden int hoochweerdich H. Sacrament, ende daernaer ons eerw. Vicaris ende Sr Geertruyt van *Berghen* en Sr Dinna *Cornelis* ende soo voorts vervolgende nae onsen graet.

Als dit ghedaen was worde hy wederom wech gedraghen. Dit was op eenen donderdach. Hy hadde syn begrafenis in ons kercke vercosen, ende hy liet ons convent ontrent 3 hondert gulden ende vyftich ende een heel cleedinghe voor den hooghen autaer, die op syn begraffenisse ghebruyckt worden. Des saturdachs worde hy begraven. Daer quam den heelen magistraet tegenwoordich en seer veel goede borgers. Den eerw. pater Mathys *Canisius* dede het sermoon ende verhaelde daerin veel van sy H. leven ende schoon deuchden. Naedat het sacrificie der misse wt was worde hy begraven recht midden voor den hooghen altaer.

Nae den doot van onsen eerw. pater badt Sr Ida *Van der Lom*, die hem ghedient hadt, dat sy soude moeghen binnen comen. Den eerw. pater provinciael hadde haer van te voren schrivens ghegeven, datse nae den doot van den eerw. pater binnen soude comen om nonneken te syn; hetwelck sy ons eerw. moeder toonde, die welcke haer wederom de bruyt maeckte. Ende op den 8 Februwarius (1615) quam sy binnen.

CAPITTEL XVII.

Wanneer de eerste novicikens wt de werelt ontfanghen worden.

Hiernaer als ons oversten saghen dat onse eerw. moeder Ancilla ende haer susterkens, die mede van Loven ghecomen waren, soo patientich waren met onse armoede ende cranckheyt, ende wy aen dander syde soo wel gheconsoleert, soo lietten sy toe datter noch werelycke dochters in ons novicijaer souden ontfanghen worden. Jae schreven derselver om voor eenighe dochters. In den Mey (1615) quam pater reverende ende brocht selver de eerste bruyt mede, Sr Marie *Schroots*. Dit was eene burgemees-

tersdochter van *Sint-Truyen.* Sy was 5 jaer meestersse op het begynhof aldaer gheweest. Den 17 Mey worde sy gecleet. Daernaer op ons Heeren Hemelvaert, dit was doen den 28 Mey, worde noch een dochter hier wtter stadt ghecleet, Sr Soffia *Ingenhuys.* Den lesten dach Mey worde noch een dochter ghecleedt Sr Helena *Verheyden.* Daernae den 15 junius worde noch een dochter van *Ruremunde* ontfanghen, Sr Gudula *Kerckhoven.* Den 20 September worde Sr Catarina *Peters* gecleet, een lekesusterken. Dese veranderde haren naem en worde Joanna geheeten nae onse H. fondatersse. Sy was voor de veranderinghe ontfanghen om religieuse te worden. Maer omdat sy noch niet novicie en was bleef sy dit jaer by de buytensusterkens, tot 8 daghen voor onsen bruytdach.

CAPITTEL XVIII.

Van ons profescie.

Op het hochteyt van ons lieve Vrou Assumtio heeft ons die soete moeder Godts een blyde fooy ghegeven; want op desen dach worden wy de bruyt ghemaeckt. Daer naer quam syn hoochwerden (de bisschop) van *Romunde* ende examineerde ons. Als nu den blyden dach van ons H. professie aenstaende was quam den pater provinciael om selver ons professie te ontvanghen.

Int jaer ons Heeren 1615, den 28 dach September deden dezelfde 10 susters, die gelyck ghecleedt waren haer professie in de teghenwoordigheyt van de heele magistraet, dewelcke oock des middachs haeren maeltyt hielen by onsen eerw. pater provinciael. Des anderen daechs dede Sr Margreta *Casteel* haer professie, maer die ander 2 susterkens moesten beyden tot dat ons 10 daghen wt waren, want wy allen gelyck niet en souden connen cillenci

houden. Hierentussen dede Sr Soffia *Buyten* hare professie. Op den 11 dach deden Sr Catarina *Huberts* en Sr Catarina *Joris* haer professie. Des smorgens doen wy de twee bruyts opten coor souden leyden dede ons eerw. moeder *Ancilla* ons wederom spreken ende seyde dat een ieghelyck wederom tot syn werck soude gaen. Doen ginck Sr Mergrita de Ametzaga met noch een susterken in de keucken, in de plaetse van de bruyts, die in onze 10 daghen daer geweest waren; want sy was te voren in de keucken geset naedatse soo mirakeleuselyck genesen was. Daernaer den 8 Februwarius (1616) dede Sr Ida Van der Lom profescie.

CAPITTEL XIX.

Item hiernae volcht hoedat ter gloriën van de ghebenedyde H. Dryvuldicheyt ende ter eeren van die ghebenedyde moeder Godts ende maget Maria begoest is het wtwendich bouwen van het eerste cloester der Annoniciaten in Gelderlant ende eerst wat ons eerw. moeder moveerde om te beginnen.

Als wy noch in ons novicijaer waren begost ons eerw. moeder Ancilla te overleggen hoe men mettertyt het closter soude bouwen om Godt almachtich gerustelycker te moghen dienen ende den reghel van syn gebenedyder moeder bequamelyck te onderhouden, ende aldereerst het huys des Heeren; want het haer seer aenginck dat die goddelycken Majesteyt nacht ende dach hem ghèweerdichden teghenwordich te syn int hoochwerdich H. Sacrament, op onsen choor, ende dat dieselven daertoe seer onbequaem was. Hy was oock soo nae aen de straet dat het gherucht onlydelyck was. Jae men hoorde somtyts eenighe nieumaren, die op de straten vertrocken worden als de susters in hun devoci waren. Ten anderen om allenskens

te comen tot een perfeckt slot, want wy en hadden aen gheene syden vryheyt. Maer sonderlinghe waren wy seer onvry aen die syde daer de nieuwe kerck gheset worde; daer stont te voren de waghenpoorte. Ende aen de eene syde lach een hoop steenen daer het sloet mede afgheteeckent was, ende aen de ander syde wast met berders afghemaeckt ontrent 7 oft 8 voeten hooch ende desen waren soo ghecrompen dat het meer eene tralie scheen dan een beschutsel. Wy leydender al steenen voor maer dit waren mueren sonder calck ende vielen alleneyn om. Ende somtyts worpense het schutsel mede omver, soo dat wy allen werck hadden om teghen te houden. De benautheyt en was oock niet cleyn vreesende datter eens iemant over soude loopen binnen sloets, want dickwyls als wy meenden alleen te syn lach daer een deel volckx op en keeck. Hierom bestelde onze eerw. moeder Ancilla door verscheyden personen om calck en steenen ende ander materialen te vercryghen die tot dit werck van noeden souden wesen. Maer altoos wast te vruech oft te spade: het soude noch eerst comen oft het hadder gheweest. Daer en was voor ons niets te cryghen; niemant was daertoe ghesint dat wy souden bouwen; gheestelyck en wereltlyk was daerteghen, jae selfs onsen eyghen pater, door den willen Godts. Dit was den eerweerdighen pater Mathias *Canisius*.

Dit bleef soo staen tot het jaer 1616 in den vasten, met groote contradixi van geestelyck en werelyck. Siende dan onse eerw. moeder dat dit den wille Godts niet en was, soo was sy heel van meyninghe om dit te laten rusten tertyt toe dat het Godt anders soude believen. Daer quam doen een subbite tydinghe datter een groote oorloch voor handen was; ende op dien selffsten dach quam hier een schip met calck dat voor ons gecocht was. Ende eenen dach of twee daernaer quamender 4 schepen met

mergelsteenen tot de fondamenten te maken (1). Dit quam nu al tot groote desolacie daer men te voren groote moeite voor ghedaen hadde ende langhe nae verlangt sonder te connen vercryghen.

Nae paschen was het groot capittel, alwaer den eerw. pater Matias *Canisius* oock reysde. Doen toonde Onze lieven Heer dat hy begeerde dat wy voorts souden bouwen. Wy creeghen den eerw. pater Franciscus *Wellemans* tot eenen pater, dewelcken ons seer behulpelyck was nae allen syn vermooghen ende gaf ons groote coracie, want, hy daertoe seer gheaffectioneert was. Onze eerw. moeder arbeidde met allen haer neersticheyt daertoe, hebbende allen haer vertrouwen op Godt gestelt, hoopende alleen op syn groote bermherticheyt. Welcke hoop rustte op 4 stercke pyleeren: den eersten was de moegentheyt Godts; den tweede op die goetheyt Godts; ten 3 op syn beloften ende ten 4 op syn verdinsten, wetende seer luttel tytelyke middelen om alsulcken grooten werck te beginnen. Onze eerw. moeder liet doen door goede vrienden versoecken aen den Hertoch van Brabant, dat hy den eersten steen wilde leggen, hetwelck hy accepteerde, beveelende syn Excellentie graef Frederick (*van den Bergh*) dat hy den eersten steen in syn plaetse soude leggen, ende gaf ons ook tot een almoes twee hondert vyftich gulden brabants gelt.

CAPITTEL XX.

Wanneer de kerck begonst ende voort ghetimmert is.

Item int jaer ons Heren 1616, op H. Sacramentsdach, dit was doen den 2 junius, quam de Magistraet van *Venlo*

(1) In de eerste helft der XVII^{de} eeuw hield het gebruik nog eenigzins stand van in onze provincie met mergelsteenen uit den omtrek van Maastricht en Valkenburg te bouwen.

(2) Pater Mathias Canisius overleed in 1616.

om te ordineeren ende te raden, hoe ende woer men de kercke bequamelyck soude moeghen setten. Doon schoor den metser met eenen de koordekens om de fondementen te graeven. Als dat ghedaen was groef onsen Heer pater Franciscus *Wellemans* den eersten steeck, daernae den Scholten ende den Borgemeester ende soo voort een iegelyck van de Heeren. Des avens nae de compleeten leyde onze Eerw. moeder Ancilla allen de susterkens daer, want het was doen toch binnens sloets. Doen groef onse eerw. moeder Ancilla drie schuppen ter eere van die alderheylichste Dryvuldicheyt, daernae ons eerw. vicaris, daernae S[r] Geertruyt van *Berghen* ende S[r] Dinna Cornelis. Ende soo voorts naer den graet groef elck dry schuppen. Dit was aen den achtersten muer aen den ghevel. Des vrydachs ende saterdachs naestvolgende worden aen dat eynde de fondementen voorts ghegraven ende het slot worden verset tot wel ontrent 35 voeten binnen de plaetse die tot de kerck begrepen was.

Des maendachs binnen de octave van H. Sacramentsdach, dit was den 6 Junius, quam syn Hoochwerden den busschop van Rumunde ende syne Excellentie graef Frederick. Doen werde daer buyten eene tent gherecht met eenen autaer. Syn Hoochweerde wydde de fondamenten, gaende al rontom soo veer te kerck commen soude. Aen de coor van deselve moest hy binnen comen. Allen ceremoniën worden seer heerlyck ghesongen int musicke, want daer was ontellyck volck soo geestelyck als werlyck. Daernae dede syn Hoochwerde een schoon sermoon. Dit gedaen synde ginck syn Excellentie graef Frederick in de Fondementen ende leydde den eersten steen, op denwelcken de wapen van syn hoocheyt gesneden ende geschildert waren. Als dit nu ghedaen was quam de graefinne boven om de ghemeynte te sien; want wy waren terwylen dat dit geschiede op

onsen choor, versoeckende hulp ende bystant van Godt almachtich ende syn gebenedyde moeder Maria. Hiernae begosten de wercklieden soo nerstich te arbeyden, dat een iegelyck die het sach verwondert was dat dit werck soo vervorderde. Allen de mueren worden in 5 maenden tyts ende 16 daghen opghemeect tot het dack toe.

Den 12 November op St. Didacus dach int selfstc jaer (1616), dit was doen op een saterdach, doen worde den eersten balck gherecht ende voorts vervolghende de heele cap van de kerck ende soo bleefse dien winter staen; men bedeckte die mueren maer wat met berders. In den naevolghenden Meert, anno 1617, begonst men den toren te maeken ende daernaer de berders op het dack te slaen. Toen werde het cruys opten toren ghestelt in dezer manieren.

Den 3 junius, dit was op eenen saterdach, worde het cruys binnen ghebracht ende wy lasen daer elck eenen *Ave Maria* aen; daernae ghinghen wy met processie mettet cruys naer het sloet van de nieu kerck. Als het sloet open ghedaen worde stont onsen eerw. pater met noch veel volckx ende verwachte het cruys. Hij dede daer eene goede vermaninghe. Als dit ghedaen was namp hy het cruys met allen de gheene die daeraen costen comen op hun schouderen, (die daer niet aen costen comen volchden nae) ende brachtent boven. Ende terwijlen songh de gemeynte op de plaetse staende teghen de kerck, den Hymnus *Crux fidelis*, die men opten goeden vrydach singt heel wt. Ende terwylen het cruys op syn plaetse gestelt worde, songhen noch verscheyden lofsanghen van Maria. Alst nu opgerecht was songh men *Te Deum laudamus* ende daernae songe onsen eerw. pater boven in den tooren de verskens en de oratie. Daernae worde den 17 junius den haen opten toren ghestelt. Dit was oock op eenen saterdach ende

opten kermisavent. Ende opten selfden dach worden oock de eerste leyen op het daeck gheleyt.

Inden Augustus begost men den geevel te maeken ende als dien ghemaeckt was, doen maeckte men gereetschap om te welven. Den 23 November op St. Clemensdach begost men het bovenste welfsel te maecken. Hubert *van Lom* leyde den eersten steen, maer het begost doen soo seer te vriesen, dat men het eerste cruys niet en cost maecken. Daernaer int jaer 1618, den 16 Mey, op eenen donderdach des avens, quamen de metsers van *Luyck* ende *Mastricht* wederom, ende des anderen daechs des vrydachs op de *translatio* van St. Bernardini begonsten se wederom te wercken aen het bovenste welfsel ende voorts aen ander werck, want er maer vier aen het welfsel mochten wercken.

CAPITTEL XXI.

Wanneer den eersten steen van het convent gheleyt is.

In dit selfste jaer 1618, den 9 junius, des saterdachs op den avent van de alderheylichste Dryvuldicheyt is ter eeren ende tot glorie van deselve ende ter eeren van de glorieuse moeder Godts Maria den eersten steen van het convent gheleyt. Dit was (aen) den pant die benevens de kercke gaet. De plaetse daer de fondementen begrepen waeren was afgeschut (soo veel veerder dat men bequamelyck met calck ende steenen daerom cost gaen) met berders ende haudt om alsoo eenigsins afghesloten te syn.

Ontrent de 9 uren quam de magestraet met noch veel goede borghers in ons oude kercke. Daer worde een solemnele misse ghedaen ende onsen eerw. pater Franciscus *Wellemans* dede een schoon sermoon. Als den dinst uit was ginck onsen eerw. pater met menheer den borghemeester, ghenoempt Adam van *Lenthout* ofte Adam *Daemen*

ende allen de goeden heeren ende vrinden aen de graven van de fondementen. Daer waren twee maegdekens toe ghemaeckt: de eene representeerde de persoone van ons salighe moeder Joanna, noedende menheer den borghemeester met eenighe spreekwoorden, hem presenteerende den eersten steen. De ander representeerde de persoon van Marta; dese quam met eenen witten voorschoot ende dede dien den borgemeester voor, brenghende een baxken met calck ende gereetschap om te metsen. Ende doen leydde den borghemeester den eersten steen. Ende terwylen dat dit geschiede was ons eerw. moeder Ancilla met de H. ghemeynte op het werckhuys singhende: *Veni Creator Spiritus* ende *Ave maris Stella* met noch eenighe lofsanghen van Maria. Ende als nu den eersten steen ghelegt was songhen met groote blijschap: *Te Deum laudamus.*

Int selfste jaer worden het bovenste welfsel van de kerck voleynt op sint Bartolomeus avent, den 23 Augusti. Doen begost men terstont ghereetschap te maeken tot het onderste welfsel. Op St. Augustinusdach, den 28 Augusti wert den eersten steen gheleyt (van eenen goeden borgher Frans Ingen Syep) van den eersten pileer in de kercke. Ende in September begostense het onderste welfsel. Als dit voleynt was begostense oock den pant te welven. Wy hadden een groote begheerte dat de kerck soude moeghen ghewyt worden op den sterfdach van ons salighe moeder Joanna. Doen maeckte men oock met eenen de sacristie ende den bichstoel. Dese mueren quamen noch op tot het dack toe; maer eer het derde cruys in den pant ghewelft was begoest het soo seer te vriesen dat het werck moest blyven staen ende de metsers vertrocken wederom.

Daer waren veel goede borgers die te vooren eenen grooten hoop aerde (soo groot dat men daer niet over sien en cost) wtte kerck ghevoert hadden met schorgkerkens

oft cruywaghens, soo dat sommighe soo om de liefde Godts ghearbeyt hadden, in 3 ofte 4 daeghen niet wel en costen eeten. Dese quamen nu wederom ende trocken soo veel eerde op met manden, dat se alle de gaeten van het welfsel vol maeckten op onsen choor ende deden wederom grooten arbeyt.

CAPITTEL XXII.

Hoe wy eerst op onsen nieuwen choor quamen.

Hiernaer in den advent, in datselfde jaer 1618, des wonsdachs in den quatertemper als men de gulde mis sinckt, dit was doen den 19 December, doen worden de H. ghemeynte des morgens te 4 uren gheclopt om de primen te doen ende daernaer de gulden mis te beginnen, onder dewelcke onsen eerw. pater een seer schoon sermoon dede. Als nu de mis wt was ende de H. ghemeynte ghecommunicert hadde, doen worde onsen lieven Heer binnen ghebrocht van den eerw. pater gardiaen pater Lasarus *Sangossa* (1) ende (door) onsen eerw. pater Franciscus *Wellemans* by ons oude moeder, opdat sy oock soude communiceeren. Doen het hoochweerdich H. Sacrament wederom wt gedraeghen worde ginghen de paters nae de nieuwe kerck. Doen brack onsen lieven Heer selver het slodt ende sloedt het rechte slodt aen de kerck, want van die ure af en was gheen slodt meer daer wyt soo langhe gehouden hadden.

Terwylen dat onsen lieven Heer in de nieuwe kerck ghedraeghen worde quam de H. ghemeynte met processie van den ouden choor met de witte mantels ende bran-

(1) Pater Lazarus Sanguessa, behoorde tot een spaansch geslacht, hetwelk zich te Mechelen vestigde en waaruit onze negende bisschop van Roermond, Franciscus Ludovicus Sanguessa, gesproten is.

dende kersen in de handen, singhende de lytaniën van Loretten. Commende aen den inganck van den pant tradt onse eerw. moeder Ancilla eerst in, daernae onse eerw. moeder vicaris ende heel de H. ghemeynte volghende naer den graedt ende singhende de litanie voorts wt. Aan de trappen comende begosten de *rectrix chori* den lofsanck *Magnificat* ter ghedenckenisse dat de ghebenedyde moeder Godts is opgeclommen ende ghegaen nae de gheberchten. Ende ghecomen synde aen den choordeur doen begoesten de rectrix chori den psalm *Letatus sum* ende daermede dede onse eerw. moeder Ancilla haren intrêe in den choor. Ende de heele H. ghemeynte volghede nae den graet. Ende ons buytensusterkens hadden een cleyn autaerken ghemaeckt waervoor wy allegader nedervielen (om een lutsken schuylens te hebben en van het volck soo seer niet ghesien te worden die beneden in de kerck waren) aenbiddende groetende het hoochwerdich H. Sacrament. Hiernaer songhen wy met groote blyschap *Te Deum laudamus*. Ende als dit wt was gaf ons den eerw. pater gardiaen de benedixie met het hoochwerdich H. Sacrament ende droegh onsen lieven Heer wederom in de oude kerck. Maer wy bleven noch op den nieuwen choor singhen veel lofsanghen tot danckbaerheit aen Godt almachtich ende syn ghebenedyde moeder. Daernae hielen wy noch een lutsken tyts ons devocie stortende ons begheerten wt tot Godt. Doen stont onse eerw. moeder Ancilla op ende hiet ons wellecom opten nieuwen choor, ende wy een ieghelyck haer cussende ende elck malcanderen, hetwelk niet en gheschiede sonder veel tranen van blyschappe. Als dit ghedaen was keerden de H. ghemeynte wederom nae den ouden choor om de ghetyden voorts te doen.

Doen begonstet sulcken soeten bequaemen weder te worden dat onse eerw. moeder Ancilla de metsers weder-

om ontbodt, de welcke nae nieuw jaerdach quaemen int jaer ons Heeren 1619 om de autaeren in de kerck te maecken en den pant voorts te welven ende te plaveyen ende ander noodighe dinghen. Want wy vreesden dat dit beledt soude bebben om de kerck op den voorghenoemden dach te wyden, hetwelck sy met Godts gracie volbrachten. Soo haest als de noetelyxte dinghen wat ghedaen waeren begost het wederom te vriesen dat de metsers weer moesten vertrecken.

Op den 19 jannewarius anno 1619, op eenen saterdach woorden de 2 balken van het ocsael gherecht. Maer eer den tweeden balck op quam overviel ons den donckeren avent soo seer, dat men dien met de keerse moest opwinden. Maer Godt sy ghelooft onsen lieven Heer bewaerde allen den wercklieden datter niemant ongheluck aen creech.

Des saterdachs daernaer den 26 januwarius wert de clock gegoeten ende den 27 op den sondach septuagesima wordese in ons oude kerck van den eerw. pater gardiaen ghewyt. Daer was seer veel volcx die deselve quaemen heffen. Men bonter al veel coordekens aen dat men al de kerck door daeraen cost comen om aen te houden. Daer ginck oock een coordeken boven het schutsel in onsen choor, waeraen dat onse eerw. moeder Ancilla ende de heel H. ghemeynte oock hielen. Doen moestense de clock noch 3 daghen, nae datse ghewyt was, met een wit cleet behanghen ende in de kerck blyven staen. Des vrydachs daernaer den 1 februwarius, op ons lieven Vrouwen Lichtmis avent, doen wert de clock in den tooren ghehanghen ende ons eerw. Ancilla ende ons heylige ghemeynte trockense selver op tot in den tooren.

Op desen selven dach worde het voorste schutsel gheset op den choor, daer de groote tralie in staet aen den autaer. Item op desen dach vastte de heele ghemeynte

ghelyck opten goeden vrydach ende deet oock de maeltyt opter aerde. Des anderen daechs op ons lieven vrouwen lichtmisdach hielen wy ons soo stil als wy costen. Maer des maendachs wast wederom al in roeren ; daer was soo veel te doen met de kercke ende hetghene dat tot de kerckwydinghe was te beschicken. Onsen choor boven was noch soo onghestelt om den goddelycken dienst daerop te doen ; onder wast niet gheplanckt maer twas maer aerde en vuylicheyt dat men nievers bequaemelyck en kost nederknielen. Wy mostender al berders gaen leggen al den choor over, soo dat de heel ghemeynte tot des avens ten 8 uren toe werck hadde eerse kosten ter ruste gaen.

Des sonnendachs hielen wy de eerste vesperen van de kerckwydinghe maer wy moesten noch allen den dienst in de aude kercke doen tot des anderen daechs toe. In de eerste vesperen luydemen eerst den goddelycken dienst met de nieu clock ende dit gaf sulcken armen gheluyt dat daer een ieghelyck verwondert was, meynende doen dattet voor brant was. Maer naederhant bevont men datse eenen borst hadde daerse om most vergoeten syn. Nae de vesperen quam syn hoochwerden van Roermunde. Comende in ons closter ginck hy rontom besien de ghelegenheyt ende ofse rontom de kercke costen gaen, hetwelck te vooren ghereedt ghemaeckt was. Daer was een gadt gheslaeghen in den muer vant closter, die staet tusschen 't closter ende Jan *Engelen* erve aen dese syde van de kercke binnens sloets. ende aen de ander syde by ons buytensusterkens was oock een gadt in den muer gheslaeghen, soodat men bequamelyck rontom de kercke gaen cost.

CAPITTEL XXIII.

Wanneer ende in wat eere dat de kercke ghewyt is.

Int jaer ons Heeren 1619, den 4 februwarius op den sterfdach van ons salighe moeder Joanna is ter eeren Godts ende Maria syn ghebenedyde Moeder ghewyt de eerste kercke der Annontiaten in Gelderlant, binnen Venlo, van den eerw. Heer in Gode, vader ende Heer Jacobus *Van der Burcht*, busschop van Roermunde, op eenen maendach.

Als de H. ghemeynte, des smorgens te 4 uren den goddelycken dienst beghinnende, denselven voleynt ende de H. communie ontfanghen hadde, quam syn Hoochweerden tusschen 6 en 7 uren met den eerw. Heer pastoor van Venlo (1) ende syne dienaers in de kercke, alwaer hem verwachtende was den eerw. pater gerdiaen pater Lasarus *Sanguessa* ende onsen eerw. pater Franciscus *Wellemans* met noch meer ander paters ende priesters, die in dit groot werck souden helpen, beginnende terstont haer te cleeden ende te prepareeren.

Daer waren wel 3 plaetsen open aen dewelcke susters ghestelt waeren om het slot gade te slaen: ten eersten het slot aen de kerck daer moesten gheduriglyck 3 ofte 4 susters syn om deen en dander te halen, wt ende in te gheven datter vandoen was. Ende daer waren 2 susters ghestelt aen den bichtstoel die binnen noch altemael open was. Ende daer waren susters aent gadt van de muer die tussen Jan *Engelen* erve staet, soo langhe als de processie rontom de kercke moest gaen.

Syn Hoochwerden wyde de kerck in de eere van de Annonciatie, ghevende op den dach der kerkwydinghe 40

(1) Welligt Jacobus Mombarts.

dagen Aflaats aan elcken autaer. Den hooghen autaer is gewyt ter eere van de ghebenedyde moeder Godts ende maghet Maria, ten 2 den H. Enghel Gabriël, ten derden den H. Joseph, ten vierden den H. Joannes Baptista ende ten vyfden den H. Joannes Evanghelista. Den tweeden autaer is ghewyt ter eeren der ghebenedyde moeder Ste Anna, ten tweede de H. maghet Ste Clara, ten derden de H. maghet ende martelaerse Katarina, ten 4 de H. maghet Katarina Senensis ende ten 5 de H. Elisabeth weduwe. Den derden autaer is ghewyt ter eeren van den H. Franciscus, ten 2 den H. Joachim, ten 3 den H. Laurentius martelaer, ten 4 den H. Bernardus, ten 5 den H. Bernardinus.

Opten selven dach worden met eenen den pant met den fruythof ghewyt. Dit duerde tot over 12 uren toe eer dat men de hoochmis cost beghinnen. Syn Hoochwerden dede selver de Hoochmisse, dewelcke de susters songhen. Van doen aen begost men den goddelycken dinst in de niew kerck te doen. Als de mis wt was, twelck was ontrent ten 2 uren, ginck syn Hoochweerden met de paters en de Heeren (die altemael wel ghearbeyt hadden) in paters camer by ons buytensusterkens om haer by malcander te houden. De H. ghemeynte (ginck) oock naer den refter. Ende soo haest als de ghemeynte wten refter quam gingense de vesperen terstont doen. Nae de vesperen songhense seer blydelyck *Te Deum laudamus* met noch veel schoon lofsanghen tot danckbaerheyt. Des anderen daechs quam syn hoochwerden boven opten ocsael aen de venster daer de groote tralie in soude staen ende onse eerw. moeder Ancilla met de H. ghemeynte quamen op onsen choor. Onse eerw. moeder Ancilla bedanckte syn Hoochwerden seer. Ende onderal vraechde syn Hochwerden aen ons eerw. moeder ofse de kerckwydinghe niet liever en souden

hebben alsmen Alleluya sinckt. Waerop se antwoorde datse dat seer wel souden begheren. Hy vrachde wederom wanneerse die feest alderliefst souden houden. Waerop onse eerw. moeder Ancilla antwoorde: Indien tsyn Hoochwerden beliefde, dat wy dan dit feest alderliefst souden houden nae paschen. Doen ordineerde syn Hochwerden daernae, dat men dit feest van de kerckwydinghe altyt soude houden op den 3 sondach nae paesschen.

Des anderen daechs des wonsdachs den 6 februwarius dede Sr Emmel *Muddes* haer professie. Doen waren wy wederom van 4 uren smorgens in roeren met den smit en de timmerlieden om de groote tralie te setten. Dit wert noch soo langhe eert al ghedaan was dat men den goddelycken dinst ende de missie noch wel een ure daernaer vertrecken moest. Op desen dach gaven ons de paters eene groote gracie; te weten dat wy mochten communiceren. Dit was de eerste reyse op onsen nuwen choor. Den anderen dach des donderdachs dede noch een susterken haer professie. Deze was Sr Anneken *De Ametsaga*.

CAPITTEL XXIV.

Hoe onsen eerw. pater Hesius ontgraven wert ende het hoochwerdich sacrament op onsen choor ghestelt.

Den 13 februwarius (1619) dit was op den asschenwonsdach dede ons eerw. moeder Ancilla het lichaem van onsen eerw. pater Heer Willem *Hesius* saligher memorie ontgraeven. Dit dede broeder Peter, een lekenbroeder van de Recollecten, die haer closter ghemetselt heeft. Als de kiste wt de aerde quam wertse in de nieuwe kerck ghedraeghen ende daer wederom voor den hooghen autaer begraven. Op dien selven dach ontgroef men ooch het

32

lichaem van susterken Meriken *Mans* saligher; maer omdat ons den donckeren avent overviel moest men het lichaem noch int graf laten staen tot des anderen daechs. Doen wordense op den nieuwen kerckhoff begraven. Op desen selven dach dede men een solemnele mis van *Requiem* voor dese twee sielen.

Doen namen wy de aude kerck binnen ende maeckten daer ons sieckhuys af. Binnen desen tyt worde het ocsael vooraf ghemaeckt en den autaer op onsen choor met het H. Sacraments huysken. Als dit ghedaen was, twelck noch wel 3 weken aenliep, brochten ons de eerw. paters des smorgens voor de mis op den 3 sondach in de vasten het hoochwerdich H. Sacrament boven, twelck wy met grooten blyschap ontfinghen.

Terstont nae paeschen begosten de schynewerckers aen de ghestoelten te wercken ende aen het achterste schudtsel. Sy maecktender voort eerst 271 boven ende onder 6. Daer was op H. Sacramentsdach soo veel aen ghemaeckt dat men in de eerste vesperen den goddelycken dienst begost daerin te doen ende syn volmaeckt gheweest op St. Peter en Paulus avent anno 1619.

In desen selven somer hebben ons de Heeren van de stadt (verlof) ghegeven dat wy eenen muer souden trecken voor de beeke, om alsoo het water binnen het slot te hebben. Hieraf syn de eerste fondamenten begonnen te graven des maendachs, den 19 Augustus. Ende des anderen daechs op St. Bernardusdach ist fondament begonnen. Als desen muer ghedaen was soude men van de oude kerck, die nu het sieckenhuys was het brauhuys ende backhuys gaen maecken. Maer eer dit int werck ghestelt worde vielder groote swaericheyt omdat wy niet en wisten ofter noch mochten eenighe Reliquien liggen van de dooden, die daer begraven mochten syn in voortyden. Onse eerw. moeder

Ancilla dede den 5 october, op eenen saterdach, de eerde ontgraven om te besien ofter oock noch eenighe ghebeenten souden moghen wesen. Als men int graven was vont men noch de heel ghebeenten mette kisten tot 4 ofte 5 toe. Als men aen het eynde van de een quam begonst men wederom aen de ander eynde. Des mandachs groevense noch wederom den heelen dach ende maeckten die plaetse daer den backoven staet. Tusschen die forneysen heel leech doen en dorst men niet meer graven omdat den tyt te cort viel, die wy hadden voor den winter. Ende daer was noch veel te doen. Alle dese ghebeenten worden op den nieuwen kerckhof begraven neven het graf van Sr Meriken *Mans* saligher.

Op desen selfden saterdach den 5 October doen wert ons clock wederom vergoten, ende den 9 is se ghewyt, ende den 12 October isse op den tooren ghehanghen, al op deselfste manier ghelyck de eerste, behalven datter hier maer eenen beneden in de kerck en is gheweest die se gheheven heeft; te weten Herman *De Laet*. Op desen saterdach verhuysdense wederom wt de oude kerck, die nu het sieckenhuys was. In het brauhuys ende het backhuys braken de susterkens hovens ende schau af ende braken een groot gadt in den muer om de broucuyp wt te cryghen ende metselden dit oock weder om toe ende settender een deur in, ende maecktent bequaem soose best costen, plavydent oock onder ende besetten de mueren, daer hier en daer den calck heel af ghevallen was.

Hier eindigt het verhaal der fondatie des kloosters In de Oode en Trans-Cedron. Wat volgt ontleenen wij aan eene:

Latere Chroniek der Annuntiaten.

1619 den 5 October werd de klock hergoten, den 9 gewyd en den 12 in den toren gehangen.

1621. Den 13 October is de muur aan het water gebouwd.

1622. Is men het kapittelhuis beginnen te bouwen en den 13 Julij de eerste balken daarin geleid.

In dit jaar sterft Zuster Gertrudis van Weert in gevoelens van heiligheid oud 50 jaren, van Religie 9. Zijnde eertijds begijn geweest op het begijnenhof te Venloo.

1623. Den 6 Maart is de scheimuur gezet tusschen het ziekenhuis en het *Maria Weiden* klooster.

1624. Den 15 Mei is de schijf, het spreekhuis en de poort gemaakt.

1625. Is den Refter getimmerd.

1626. Den 29 April is het welfzel boven het ziekenhuis gemaakt.

Den 19 September is de eerste maaltijd in den Refter gehouden.

1627. Op onze heer Hemelvaartsdag waren alle onderhuisen in het gebruik.

In dit jaar sterft Anna van den *Donck* oud 28 jaren van Religie 8.

1628. Is het klooster gewijd tot alle cellen toe.

1629. Is het kapittelhuis gewijd met het pand voor hetzelve tot begraafplaatsen.

1629. Den 9 Junij kwam de koning van Spanje zijne dochter Isabella binnen het slot, gekleed in het habijt van het derde orde van den H. Vader Franciscus hebbende om haar ligchaam eene grove koord.

1630. Den 13 Mei zijnde op dezen dag 100 jaar van de fondatie te Leuven, leide zijne Hoogwaarde Jacobus à Castro den eersten steen aan de hofmuur naar de straatzijde, en zij begonnen den hof te maken. In dezen was van te voren eene verwerij en eene potbakkerij met nog eenige kleine

woningen en hofjes, welke het klooster zeer duur heeft moeten koopen.

In dit jaar vermenigvuldigde God het graan wonderlijk op den zolder, gelijk God van te voren het meel voor langen tijd vermenigvuldigd had in de bakkerij.

Den 14 Junij in dit zelfde jaar werden de Religieusen gedwongen de huizen aan staat te maken en werden op dezen dag begonnen.

1631. Sterft Mechtildis van *Hinsbeck*.

Den 15 Maart in ditzelfde jaar is den hof slot geworden.

1632. Is Zuster Girtrudis Basel wonderlijk genezen. Den 21 Mei in ditzelfde jaar omgaven de protestanten de stad Venloo, en den 4 Junij is Venloo bij accoord aan dezelven overgegeven, lijdende de zusters bijzonderen grooten overloop en benaauwdheden door bedreigingen.

1633. Vermenigvuldigde God het vleesch voor vele dagen.

1635. Sterft Zuster Barbara *Puteana* geboren te Venloo.

In dit zelfde jaar is Zuster Gudula van *Kerkhoven* wonderlijk genezen.

1637. Op St. Bartholoméus dag is Venloo wederom hernomen door den Cardinaal Prins Ferdinant van Spanje.

1638. Sterf Zuster Catharina *Huberts*, zieke zuster.

1639. Is Zuster Agnes Maria *Huijn van Amstenraat* schijfzuster geworden.

In dit jaar sterft Zuster Digna *Cornelis* eerste schijfzuster oud 75 jaren van religie 33.

In dit jaar is Zuster Beatrix *Leonardi* en Zuster Anna *Schellaart* wonderlijk genezen.

1641. Den 8 Julij sterft de zalige Zuster Agnes Maria hebbende menigvuldige wonderen gedaan in haar leven en naar haren dood.

1646. Is de stad Venloo wederom omgeven van de Protestanten. Toen zijn 11 groote kogels door de kerk en

door het klooster geschoten. Eene gloeijenden kogel is gevallen op den zolder van de Brouwerij daar den turf ontstekende, doch werd met veel vlijt van de burgers weldra gebluscht; den 2[den] gloeijenden kogel is gevallen door den varkensstal en koestal neffens het stroo, die 's morgens daar gevonden is; den derden gloeijenden kogel is gevallen voor de deur van de Sacristij: En den vierden voor den Refter van de buitenzusters.

Den 18 October zijn de protestanten opgetrokken, na vele gloeijende kogels op het laatste geschoten te hebben, hetwelk zes weken geduurd heeft.

1647. Is den nieuwen biechtstoel gemaakt nevens den kleinen Dormiter. Aan dezen biechtstoel zijn besteed 100 Rijksdaalders, die de koning van Spanje gegeven had voor de schade geleden gedurende de belegering van het jaar 1646.

1648. Zijn de panden geplavuid.

1653. Den 29 October sterft Zuster Mechtild van *Lom* geboren te Venloo.

1656. Zijn 4 Zusters van dit klooster naar Gosbelt gaan funderen de 3 orden der Annuntiaten.

1668. Sterft Zuster Catharina van *Lith* geboren te Venloo.

1672. Sterft Zuster Gudula van *Kerkhoven* hebbende wonderwerken gedaan, geboren te Roermonde, oud zijnde 77 jaren van professie 57.

1701. Is het pand en het kapittelhuis vol meel gebragt van de Franschen, alsook het werkhuis en onder het koor in de kerk.

1702. In de maand Mei werd alles wederom eruit gehaald, uitgenomen eenige zakken in de kerk, omdat men zeide dat de Nederlanders de stad zouden komen belegeren. Kort daarna is de schans belegerd gedurende 3 weken en werd ingenomen.

Op denzelfden tijd dat de schans of fort *St. Michiel* over was, worden de kanons geplant tusschen de schans en het dorp Blerick regt op het klooster aan, toen zijn vele zaken in den kelder gevlucht, en onder de steenen trap de witte mantels van de Zusters, en het beeld van de bedroefde moeder en de H. Reliquien.

Toen kostte een ei een schelling.

. . . .

Toen is het klooster geheel in brand geschoten, en is onder anderen 100 malder koren verbrand en alles is afgebrand uitgenomen de brouwerij het bakhuis en de schijf; toen zijn de Zusters samen uit gehoorzaamheid gegaan naar de Minderbroeders, en eenige zijn daarna naar de kloosters van Braband gezonden.

1702. Den 2 November kwamen de Zusters weder in het clooster en den 23 werd de eerste Mis onder het koor gelezen.

Toen woonden 5 Zusters in het huisje onder de poort, en 12 op de cellen van de buitenzusters. Bij de buitenzusters werd gekookt en in het bakhuis werd gegeten.

In het zelfde jaar heeft het omtrent 6 weken geregend waardoor het welfsel van de kerk is ingevallen op de Zusters; drie bleven dood, de vierde stierf 's daags daarna; drie doodelijk gekwetst, doch zijn nog genezen.

1703. Werden de panden geankerd met 40 balken om het welfsel te houden.

In hetzelfde jaar hebben de Zusters op hunne eigene erf gekapt over de 300 dukatons hout om wederom beginnen te bouwen maar de soldaten hebben wel drie maal zooveel gekapt en wel 800 boomen gestolen.

In hetzelfde jaar den 7 April begonnen zij weder den kleinen Dormiter op te bouwen, en ook de buiten muur van den Refter aan de kant van *Maria Weide* klooster tot

aan den leesstoel, uit welkers muur de soldaten nog 4 balken hadden gestolen. Toen is ook onder de keuken eenen kelder gegraven.

In hetzelve jaar op kersdag is voor de eerste maal weder in den Refter gegeten.

1704. Den 14 Julij is het slot wederom begonnen, houdende het werkhuis 2 jaren in de helft van den Refter.

1712. Den 15 April is met accoord van 800 Rijksdaalders aan eenen meester timmerman het hermaken van de kerk ingegaan, niet zonder groote moeite van het timmerlieden gild, dat het nochtans voor die som niet wilde doen.

In hetzelfde jaar in Julij en Augustus zijn de eerste balken gelegd.

. . . .

1747. Den 12 Julij kwamen de Engelsche gekwetsten in de kerk te liggen, en zijn er uitgehaald den 3den September.

In hetzelfde jaar is alhier eenen grooten stormwind geweest met zwaren hagel, zoodat de Zusters groote schade aan ruiten en pannen geleden hebben.

1754. Is de kapel van Geneu *(in de Oode)* op nieuw gewit.

1760. Den 21 Januarij viel de scheimuur in tusschen ons klooster en dat van *Maria Weide*, en werd in hetzelfde jaar weder opgetimmerd en de brouwerij in 1761, den buitenbouw en de traliën.

1762. Is den autaar van Geneu *(in de Oode)* gezet. In 1757 is den voortimmer gezet buiten de kapel.

1776. Is in het nieuw dak boven de schijf eene nieuwe tralie gelegd, in 1777 zolder en dak boven de cel van de buitenzusters.

. . . .

1779. Werd de stal binnen van de fondamenten opgetimmerd omdat den ouden alle dagen dreigde in te vallen,

zijnde nog drie voeten binnenwerk in breedte grooter als den ouden geweest was.

1783. Den 3 Augustus is hier de grootste hitte geweest die men ooit gehad heeft.

1784. Den 26 Februarij is de Maas losgegaan 's morgens ten 2 uren, naardat zij acht weken en 4 dagen lang vastgezeten heeft, en is het water op den zelfden dag opgestegen door eenen ijsdam die in de Maas gekomen was, zoodat het water 's morgens ten 7 uren stond tegen de trap van den ingang in het klooster 5 duim hoog, zijnde maar 12 duim lager als in 't jaar 1740.

1785. Is de nieuwe looden geut gelegd tusschen den houdstal en de Paterskamer zijnde de oude versleten. In hetzelfde jaar is eene looden geut gelegd boven de vensters van de buiten kamer en heeft gekost 67 Gulden.

1786. Is de put te *Velden* geheel uit de grond opgemaakt en heeft gekost 119 Gulden. In hetzelfde jaar zijn de 2 ankers geleid in de muur naar den walkant.

1787. Is de schuur aan *Geneu* in gevels en muren gezet en voorts geheel vernieuwd en heeft gekost omtrent 900 Gl. In ditzelfde jaar is gemaakt een nieuwen kolenschip in de brouwerij.

1788. Is het schotelhuisje geheel vernieuwd met een nieuw dak en ribben voorzien en eene nieuwe trap daarin gemaakt. In hetzelfde jaar is het ziekenhuis met eene plankenvloer gelegd en de bedden veranderd.

In hetzelfde jaar is een nieuw dak gemaakt boven de sacristij van den ondersten biechtstoel tot binnen aan de kerkgevel van den autaar.

1789. Den 4den Januarij 's morgens 1/2 voor negen is hier de grootste koude geweest, die ooit geweest is.

1791. Is de hof te *Wachtendonck* veel van binnen

veranderd dien al te klein was. In ditzelfde jaar is het bakhuisje te *Velden* in muren gezet.

Is de geheele hof te *Grubbenvorst* vernieuwd, vermits alles dreigde in te vallen. Hetzelfde jaar is groote hernieuwing aan den hof te *Wachtendonck* geschied.

In hetzelfde jaar is onder andere hernieuwingen eenen nieuw balk gelegd in de cel van Zuster Ida.

Te gelijker tijd eenen nieuwen balk in de keuken en de schouw is afgebroken geworden als ook eene nieuwe trap gemaakt.

1792. Is onze kerk gewit die zoo vuil was als eene slegte brakke en er is gebruikt 20 & lakmoes.

CAPITTEL XXV.

Hiernaer volghen allen de namen van de religieusen die wy hier ghevonden hebben, ende syn gheworden novissen in de H. Oorden van de soete moeder Godts Maria.

De eerste novissi is gheweest Sr Berbara *De Put*, in het jaer ons Heeren 1614, out synde 24 jaren, den 28 September (1).

De 2 suster Catarina *Hester* heeft haren naem verandert in Francisca *Hester*, in het jaer ons Heeren 1614 den 28 Sept., out synde 25 jaren.

De 3 suster Anna *Schellart* int jaer ons Heeren 1614 den 28 Sept. out synde 26 jaren.

De 4 suster Margriet *d'Amesaga* int jaer ons Heeren 1614 den 28 Sept. oud synde 23 jaren.

De 5 suster Maria *Wygarts* int jaer ons Heeren 1614 den 28 Sept. out synde 31 jaren.

De 6 suster Geertruyt van *Heerdt* int jaer ons Heeren 1614, den 28 Sept. out synde ontrent 35 jaren.

(1) Over Barbara Puteanus zie hierboven p. 444.

De 7 suster Mechtildis *van Hinsbeck* int jaer ons Heeren 1614, den 28 Sept., out synde 23 jaren.

De 8 suster Agnes *Schinck* int jaer ons Heeren 1614, den 28 September out synde 50 jaren.

. . . .

Hier eindigt het schrift van zuster Gertrudis van Heerdt. Tusschen haar werk en het volgende schijnen vier bladzijden te ontbreken, die er uit zijn gescheurd. Het ingenaaid bundeltje bevat maar twaalf bladzijden, terwijl de overigen ieder zestien bladzijden tellen. De lijst die hier volgt is door verschillende handen er bij geschreven.

Suster Agnes *Goldt* heeft haer H. professie ghedaen int jaer 1665 den 12 Meert, oudt synde 19 jaeren.

Suster Joanna *Van Hoef* heeft haer H professie ghedaen int jaer 1665 den 26 May, oudt synde 21 yaeren.

Suster Margareta *Van Doerne* heeft haer H. professie ghedaen int jaer 1665, den 8 December oudt synde 30 yaeren.

Suster Maria *Veraers* heeft haer H. professie ghedaen int yaer 1666, den 7 januwarius oudt synde 24 yaeren.

Int jaer 1666 den 11 May heeft haer professie ghedaen Sr Anna *Schardeneel*, oudt synde 24 yaer.

Suster Maria *Schers* heeft haer H. professie ghedaen den 30 Januarius anno 1667, oudt synde 19 yaer.

Suster Ida *Van Huevel* heeft haer professie ghedaen den 13 February aº 1667, oudt synde 20 jaer.

Suster Angelina Francisca *van Dorne* heeft haer H. professie ghedaen den 2 September anno 1668, oudt synde 35 yaeren.

Suster Catherina *Hegge* lekesuster heeft haer H. professie ghedaen den 2 iuly 1669 oudt synde 28 yaeren.

Suster Maria *Van den Huevel* heeft haere H. professie ghedaen als lekesuster anno 1669, den 12 November, oudt synde 21 yaeren.

Suster Florentina Agnes *van Doerne* heeft haere H. professie ghedaen anno 1669, den 26 December, oudt synde 31 yaeren.

Suster Ioanna *Lincken* heeft haer H. professie gedaen, 1672 den 10 Novembris, oudt synde 17 yaeren.

Suster Christina *Cranevelt* heeft haer professie gedaen 1674 den 5 february, oudt synde 25 yaeren.

Suster Maria Anna *Pons de Léon* heeft haere professie gedaen, 1675 den 4 february, oudt synde 17 yaeren.

Suster Joanna *Wassenbergh* butensuster heeft haer H. professie gedaen 1674, den 21 October, oudt synde 20 yaeren.

Sr Gertruet *Fleuren* heeft haer H. professie gedaen den 29 October 1675, out 26 iaer.

Sr Helena *Meyers* heeft haer H. professie gedaen den 18 October anno 1676 out 27 jaer.

Sr Jacomyn *Wynants* heeft haer H. professie gedaen den 6 November 1678, out 27 iaer.

Sr Gertruyt *Van Riel* buytensuster heeft haer H. professie gedaen den 28 October 1678, out synde 25 jaer.

Sr Johanna Martine *In de Betouwe* heeft haer H. professie gedaen den 17 Mert 1680, out synde 20 iaer.

Sr Anna Lucia *Gosen* heeft haer H. professie gedaen den 16 iunius 1680, out synde 22 iaer.

Sr Anne Catrin *Van Hulhoven* heeft haer H. professie gedaen den 25 Mert 1681, out 17 jaer; heeft 2 jaer novitie geweest synde oudt 15 jaer.

Sr Maria *Muffels* heeft haer H. professie gedaen den 4 february 1683 out 26 jaer.

Sr Joanna *Arnolts* heeft haer H. professie gedaen den 23 May 1683, out 19 jaer.

Sr Antonette *Kloesen* heeft haer H. professie gedaen anno 1686, den 25 iunius, out 26 iaer.

Sr Louyse *Ponce de Léon* heeft haer H. professie gedaen anno 1688, den 21 November, out 33 iaer.

Sr Anne Magdalena *Sax de Monsac* heeft haer H. professie gedaen anno 1689 den 2 Mert, out 44 iaer.

Sr Helena Marie *Kuyt* heeft haer H. professie gedaen den 14 februarius anno 1690, out 21 iaer.

Sr Catrin *Deckers* heeft haer H. professie gedaen den 21 february 1690, out 22 iaer.

Sr Aldegonde *Van Koesfelt* heeft haer H. professie gedaen den 4 May anno 1690, out 18 iaer.

Sr Aldegonde *Van de Sant* heeft haer H. professie gedaen den 2 iulius 1690, out 17 iaer.

Sr Aldegonde *Am* heeft haer professie gedaen den 8 iulius anno 1690, out 19 jaer.

Sr Marie Catrin *Van den Heuvel* heeft haer H. professie gedaen den 25 iulius, anno 1690, out 19 iaer.

Sr Catharina *Staels* heeft haer H. professie gedaen den 4 Meert 1691, out 21 iaer.

Sr Petronella *Grubben* heeft haer H. professie gedaen anno 1690 den 29 October, out 20 iaer.

Sr Anna Maria *Kuyt* heeft haer H. professie gedaen den 30 April 1693, out 21 iaer.

Sr Anna Gertruydis *Beurskens* heeft haer H. professie gedaen den 5 May 1693 out 26 iaer.

Sr Johanna Catarina *Keuyt* heeft haer H. professie gedaen den 18 Augustus 1693, out 19 iaer.

Sr Marie *Keysers* buytensuster heeft haer H. professie gedaen den 16 februarius 1693, out 26 iaer.

Sr Katarin *Ophey*, buytensuster, heeft haer H. professie gedaen den 1 iunius 1694, out omtrent 25 iaer.

Sr Marie *Keysers*, lekesuster, geprofest den 23 iunie 1696, out 26 iaer.

Sr Marie Gertruyt *Am* geprofest den 16 May 1697, out 22 iaer.

Sr Maria *Bodeville* geprofest den 19 October 1700, out 26 iaer.

Sr Marie Charlotte *De Fumal* geprofest den 5 Meert 1701, out 21 iaer.

Sr Barbara Theresia *Tello* geprofest den 25 October 1701, out 19 iaer.

Sr Cornelia Francisca *Gilkens* geprofest den 2 May 1702, out 19 iaer.

Sr Joanna *Janssen* geprofest den 1 December 1708, out 29 iaer.

Sr Margaret *Seurren*, butensuster, geprofest den 23 iulius 1709, out 27 jaer.

Sr Anna Elisabeth *Houben* geprofest den 24 Augustus 1712, out 26 jaeren.

Sr Gertruyt *Hogaerts* geprofest den 16 Januarius 1714, out 25 jaeren.

Sr Helena Maria *Hermans* geprofest den 29 October 1715, oudt 25 jaeren.

Sr Maria *Vogels* geprofest den 29 October 1715, oudt 34 jaeren.

Sr Odilia *Van Huffel* buytensuster, geprofest den 4 Februarius 1716, oudt 30 jaeren.

Sr Lucia *Michiels* geprofest den 29 Aprilis 1716, oudt 24 jaeren.

Sr Joanna Sophia *Mouhach* geprofest den 20 May 1716, oudt 21 jaeren.

Sr Maria Elisabeth *Mans* geprofest den 22 Julius 1717, oudt 23 jaeren.

Sr Joanna Sophia *Michiels* geprofest den 19 October 1717, oudt 19 jaeren.

Sr Lucia Agnes *Hameraets* geprofest 15 Junius 1718, oudt 21 jaeren.

Sr Aldegondis *Joris*, buytensuster, geprofest den 19 Septembris anno 1719, oudt 33 jaeren.

Sr Peternella *Veckens* geprofest den 1 May 1720, oudt 25 jaeren.

Sr Anna Gertruydt *Hamraets* geprofest den 7 Februarius 1723, oudt 19 jaeren. Sy heeft 3 jaeren en 4 maenden novitie, oudt synde 16 jaeren.

Sr Maria Catharina *Haemraets* geprofest den 7 Februarius 1723, oudt 20 jaeren. Sy heeft 3 jaeren novitie en 2 maenden geweest, oudt 17 jaeren. Dese religieusen hebben so lange moeten novitien syn, om de verstroeytheyt ende ruysie met haere vrinden om haer tydelyck goedt.

Sr Margareta *Busgens* geprofest den 8 Februarius 1729, oudt 24 jaeren.

Sr Agnes *Burskens* geprofest den 8 Februarius 1729, oudt 23 jaeren.

Sr Elisabeth *Heynes* buytensuster geprofest den 25 October 1729, oudt 25 jaeren.

Sr Anna Christina *Hubers* geprofest den 15 May 1731, oudt 20 jaeren.

Sr Agnes Maria *Van Cösvelt* geprofest den 16 Februarius 1733, ondt 16 jaeren; sy is anderhalf jaer novitie geweest.

Sr Maria Cecilia *Hubers* geprofest den 18 Augustus 1733, oudt 18 jaeren.

Sr Gertruyt *Gedii* geprofest den 25 November 1733, oudt 40 jaeren.

Sr Helena *Van der Sande* geprofest den 16 November 1135, oudt 16 jaer.

Sr Catharina *Mullers* geprofest den 11 October 1736, oudt 26 jaer.

Sr Margriet *Van Kaldekercken*, buytensuster, geprofest den 29 April 1739, oudt 21 jaer.

Sr Barbara *Bastin* geprofest den 30 October 1742, oudt 32 jaeren.

Sr Maria Joseph *De Bretone* geprofest den 3 Januarius 1743, oudt 19 jaeren.

Sr Maria Anna *Van Geestinghe* geprofest den 10 Julius 1743, oudt 26 jaeren.

Sr Maria Geertruyt *Walters* geprofest den 31 Julius 1743, oudt 20 jaeren.

Sr Joanna *Beurskens* geprofest den 15 Juli 1744, oudt 28 jaeren.

Sr Maria Agnes *Mons* geprofest den 2 Julius 1744, oudt 23 jaeren.

Sr Joanna Catherina *Ten Eycken* geprofest den 7 Julius 1745, oudt 26 jaer.

Sr Maria Constantia *Bussen* geprofest den 12 May 1751, oudt 18 jaeren, 5 maenden en 15 daghen.

Sr Maria Hendrina *Van Kaldekercken* geprofest den 21 Julius 1751, oudt synde 21 jaeren.

Sr Maria Wellemina *Hendericks* geprofest den 25 October 1752, oudt 22 jaeren en 3 maenden.

Sr Joanna ofte Maria *Borghs* geprofest den 24 April 1753, oudt 28 jaeren.

Sr Maria Thresia *Rem* geprofest den 21 Novembris 1754, oudt 19 jaeren.

Sr Catherina *Drack* geprofest als buytensuster den 2 Januarius oudt 28 jaeren.

Sr Eeda *Ter Weyen* geprofest den 9 Meert 1752 als buytensuster, oudt 25 jaer.

Sr Christina *Hellebrandts* geprofest den 27 Augustus 1755, oudt 20 jaeren.

Sr Jeneken ofte Francisca *Boots* geprofest den 6 Augustus 1758, oudt 21 jaeren.

Sr Meghalina, nu geheeten Maria Antonia *Van den Brand*, oudt 23 jaer, heeft den 12 Julius 1761 hare professie gedaen op eenen sondagh.

Anno 1761 den 31 Junius is gekleyt Sr Maria Theresia *Stael*, oudt 24 jaer en geprofest den 24 Junius, op eenen donderdach 1762 ; choorsuster.

Anno 1761 den 13 Junius is gekleyt Sr Maria Ludovica *Massen* oudt 28 jaer, leeckesuster, geprofest den 24 Junius 1762.

Anno 1764 den 20 Mayus is gekleyt suster Maria Jacoba *Swaders*, oudt 24 jaer, coorsuster, en is geprofest den 21 Majus 1765, oud 25 jaer.

Anno 1770 den 11 Julius is gekleydt Sr Elisabeth *Batenborgh*, oudt 25 jaer, coorsuster, nu geheyten Maria Clara.

Opten selfden dag en jaer is gekleyt Sr Gertrudis *Hacksteyn*, oudt 27 jaer, leekesuster.

Sr Maria Magdalena *Ohoven* is gekleydt den 18 Julius en heeft haer professie gedaen den 23 Julius 1775, oudt 18 jaeren.

Sr Maria Francisca *Leyendeckers* en Sr Elisabeth *Mays* syn gekleet den 16 October 1774 en hebben haer professie gedaen den 18 October 1775. Suster Maria Francisca oudt 26 jaer en Sr Elisabeth 29 jaer.

Sr Maria Antonia *Ohoven* en Sr Maria Allegonde *Dungelhof* syn gekleet den 30 April 1775 en hebben haere professie gedaen den 30 April 1776. Sr Maria Antonia oudt 21 jaeren en Sr Maria Aldegondis oudt 20 jaeren.

In 1778 den 3 May is tot Loven gekleet Sr Joanna Maria *Claes* en heeft aldaer hare H. professie gedaen den 4 Mei 1779 en naer dat in Brabant de Religieusen gesupprimeert

syn, heeft sy haer H. professie by ons vernieuwt in de handen van onse Eerw. moeder ancilla, in het bysyn der getuygen vicarisse ende oudste discretiet, den 24 September 1789 (1).

Sr Mechtildis *Heeser* is gekleet den 16 September 1781, oudt 24 jaeren en is geprofest den 17 September 1782.

Sr Lucia *Haenen* is gekleet den 11 Julius 1780 en heeft haer professie gedaen den 15 Julius 1781, oudt 28 jaeren, buytensuster.

Sr Ida *Heines* is gekleedt den 25 Augustus en heeft haer professie gedaen den 26 Augustus 1783 voor buytensuster.

Sr Maria Agnes *Damian* is gekleet den 21 Januarius 1787 en is geprofest den 22 Januarius 1788, oudt 19 jaeren.

Sr Maria Clara *Rivers* is gekleet den 14 October 1788, nu genoemt M. Anna en is geprofest den 26 October 1789, oudt 21 jaer.

Sr Hendrina Sibilla *Canjels*, nu geheeten Maria Helena, is gekleyt den 8 Junius 1789 en heeft haer H. professie gedaen den 14 Juny 1790, oudt 21 jaeren.

Sr Megtildis *Smets*, nu geheeten Ludovica, is gekleet den 8 Juny 1789 en heeft haer professie gedaen den 14 Juny 1790, oudt 29 jaren.

A° 1792 den 7 Mey is gekleet M. Lucilla *Steens*, nu M. Rosa, heeft haer H. professie gedaen den 13 Mey 1793, oudt 21 jaeren.

Sr Maria *Tytelaer*, nu Sr M. Angelina, heeft haer professie gedaen den 13 Mey 1793.

---

(1) Deze aanteekening is door een vreemde hand op een os papier geschreven en in ons register bijgeplakt. Zooals bekend is, werden in de Oostenrijksche Nederlanden door keizer Joseph II een aantal kloosters gesupprimeerd.

Sr Gertruyt *Loomers*, nu Sr Petronella, geprofest den 13 Mey 1793 voor werksuster, out 32 jaeren.

Sr Bernardina *Jansen* is gekleet den 28 September 1789 voor buytensuster en heeft haer H. professie gedaen den 29 September 1790.

Sr Anna Maria *Hermans*, nu M. Joseph, is gekleet den 5 Augusti 1793 en geprofest den 17 Augustus 1794, out 20 jaren.

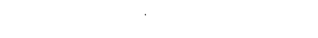
Sr M. Catharina, nu Odilia, is gekleet den 5 Augustus 1793 voor buytensuster en is geprofest den 17 Augusti 1794 oudt 31 jaeren.

Sr Catharina Elisabeth *Van der Hoeven*, nu M. Clara, is gekleet den 12 Januarius 1794 en is geprofest den 13 Januarius 1795 out 20 jaren.

Sr Gertrudis *Gielen*, nu Sr Joanna, is gekleet den 12 January 1794 en is geprofest den 13 January 1795, oud 24 jaren.

Anno 1790, den 19 Juny is gekosen tot geestelycken vader van ons clooster: de Heer Hermanus *Heuts*, schepen deser stadt Venlo, en den 22 July geconfirmeert door den Seer Eerw. Pater provinciael Josephus Vermeiren (1).

(1) Deze laatste aanteekening bevindt zich afzonderlijk omtrent het einde van het handschrift.

NÉCROLOGIE.

I. Notice sur Mathieu Neven.

L'antiquaire Mathieu *Neven* était né à *Maestricht* le 1 octobre 1796; il est mort à Cologne, où il avait érigé une fabrique de produits chimiques, le 20 octobre 1878. Les nombreux voyages, qu'il fit dans l'intérêt de son commerce, lui fournirent l'occasion, son goût naturel aidant, de visiter tous les grands Musées de l'Europe et d'apprécier les œuvres des grands maîtres. De là lui vint l'idée de s'entourer lui-même d'œuvres artistiques.

La galerie de tableaux de Monsieur Neven, fruit de cinquante ans de recherches infatigables et de poursuites patientes, comprennait environ deux-cent cinquante tableaux, dont la grande partie étaient des œuvres de maîtres estimés des écoles flamande et hollandaise du XVIIme siècle. Pour montrer l'importance de la galerie, il nous suffira de citer les noms de: Backhuysen, Gonzalès Coques, Fyt, Greuze, Frans Hals, Hondekoeter, Théodore De Keyser, les deux van Mieris, les deux Pierre Neefs, Aert Van der Neer, Adrien et Isack van Ostade, Pynacker, Jan Steen, Teniers, Terburg, Jean Baptiste et Jean Weenix, Philippe Wouwerman, Wynants et pour ne pas négliger les écoles primitives, deux œuvres remarquables d'Israël Van Meekeren et de Jean Gossart.

La vente de ces tableaux eut lieu à Cologne le 17 mars 1879 et les jours suivants (1). Voici quelques prix qui ont été payés: *Jean Gossaert*, Vierge et enfant Jésus, 1312 m. *Israël van Mecken*, une immaculée Conception 1500 m. *Dirk van Bergen*, Herminie et le berger, 1000 m. *Quiryn Brekelenkamp*, Conversation 2000 m. Idem, La visite 2000 m. Idem, Intérieur de cuisine 1500 m.

(1) *Catalogue de tableaux, porcelaines, meubles anciens, bronzes argenteries formant la précieuse collection de feu Mr Mathieu Neven à Cologne*, p. 107 in 8°.

Gonzalès Coques, Apprêts de la promenade, 2900 m. Idem, Le cordonnier, 2000 m. *Bernard Fabritius*, Une bergère, 4200 m. *Jean Baptiste Greuze*, Portrait d'enfant, 3900 m. *Frans Hals*, La partie de Musique, 12,000 m. *Corneille Huysmans*, Paysage montagneux, 2610 m. *Jean Hughtenburg*, Combat, 1830 m. *Corneille Janssens*, Portrait de dame, 3580 m. *Théodore Keyser*, Portrait, 2900 m. *Guillaume van Mieris*, Un seigneur hollandais, 2000 m. *Pierre Neefs le jeune*, Intérieur de Cathédrale 2400 m. *Pierre Neefs le vieux*, Intérieur de Cathédrale, 3000 m. *Aert Van der Neer*, Environs de Haerlem, 11,750 m. *Isack van Ostade*, Kermesse de village, 14,550 m. *Jean Steen Stratonice et Antiochus* 9900 m. Idem, Intérieur, 5600 m. *David Teniers*, 7900 m. *Philippe Wouwerman*, Départ de chasse, 3750 m. etc. Produit total de toute la collection 380,000 francs.

Jos. H.

II. Notice sur Joseph Bovy.

Le 14 mars 1879 est mort à Hasselt un promoteur dévoué de notre Société dans la personne de Mr. Lambert Hubert Joseph Bovy, gouverneur de la province belge du Limbourg et officier de l'ordre de Léopold. Mr. Bovy est né à *Ruremonde* le 5 novembre 1810, d'une famille honorable, qui a résidé en cette ville pendant plusieurs générations. Il fit ses premières études au collége de Ruremonde, et son droit à l'université de Liége, où il brilla par son aptitude et son assiduité. En 1830 il fut membre de l'harmonie de Ruremonde, lorsque celle-ci remporta, au concours de Bruxelles, le premier prix des villes de second rang. Lors de la Révolution de cette année, Bovy ne resta pas étranger au mouvement national, auquel la Belgique doit son indépendance et ses institutions libres; il se rangea sans la moindre hésitation sous le drapeau de la politique belge, qui abritait sous ses plis tout ce que le Limbourg d'alors comptait de grand, de noble et de généreux. Esprit juste et de nature profondement religieuse, il avait compris que les droits de l'Eglise catholique, à laquelle il appartenait, ne pouvaient être efficacement défendus et protégés, que sur le terrain

du droit commun. Citoyen d'un pays libre, qui inscrivait dans sa constitution l'égalité de tous les Belges devant la loi et n'admet d'autre supériorité que celle du mérite, du talent et de la vertu, il avait puisé dans les entrailles mêmes des institutions belges cet amour du travail, ce dévouement au devoir, ce désir jamais rassasié d'acquérir des connaissances utiles, qui devaient lui faire gravir tous les dégrés de la hiérarchie administrative, pour l'amener au sommet, où il a fini sa carrière.

En 1834, a peine une année après avoir obtenu »avec beaucoup de distinction" le diplome de docteur en droit, il entra dans le cadre de l'administration provinciale du Limbourg, dont le siége, en 1830, avait été transféré de Maestricht à Hasselt. C'est là qu'il se fixa définitivement en épousant Melle Joanna Jacobs, appartenant à la bonne bourgeoisie de cette ville. Il y débuta comme sous-chef de division, au traitement de 1200 frs. Les aptitudes spéciales, les connaissances juridiques qu'il avait acquises, son affabilité de caractère et sa parfaite discrétion lui valurent bientôt la confiance du nouveau gouverneur, le baron de Lamberts de Cortenbach, lequel, après quelques semaines d'épreuves, le nomma chef de son cabinet. Ce n'était pas une tâche facile. En Belgique, et dans le Limbourg en particulier, on était encore dans la période des troubles et des tâtonnements, inévitables au lendemain d'une révolution, qui avait complètement modifié l'ancien état des choses. Tous les services publics étaient en souffrance; une législation nouvelle allait servir de base à l'organisation de la commune, de la province, de la justice.

A cette occasion les mérites de notre jeune administrateur ne pouvaient rester longtemps ignorés. En 1839, lors du partage de la province de Limbourg entre la Belgique et la Hollande, Mr. Bovy opta pour la Belgique, mais sans renoncer à ses sympathies pour la partie cédée, où il était né et où il avait passé ses jeunes années. Chaque année il venait prendre quelques jours de vacances, soit chez son frère à Ruremonde, soit chez son ami de collège Mr. De Villers-Masbourg, au château de Vieux-Fauquemont. Mainte fois nous l'avons rencontré sur ses promenades dans le pays montagneux de Fauquemont, sur les bords de la Gueule ou sur

la hauteur de Bergh. A cette occasion il ne manquait jamais de faire une visite au joli village de Houthem, où il avait servi la messe comme enfant de chœur, pendant que son oncle, feu Mr. Van Pelt, y était curé.

Elu conseiller provincial par le canton de Beeringen, sa place était marquée à la députation permanente, dont il resta membre, jusqu'à ce qu'en 1857 il fut appelé aux importantes fonctions de greffier provincial.

Le gouvernement avait eu depuis longtemps l'occasion de reconnaître chez Mr. Bovy une rare intelligence des affaires et de vastes connaissances administratives. C'était à lui, qu'en toute rencontre il confiait les missions les plus délicates et les plus difficiles. C'est ainsi qu'en 1850 Mr. Bovy fut nommé membre de la commission mixte, chargée d'opérer le partage des biens des communes et des établissements communaux, qui tombaient sous l'application du traité de 24 Articles, par lesquels la province de Limbourg fut partagé entre la Belgique et la Hollande. Les deux gouvernements intéressés reconnurent les services qu'il rendit à cette occasion, en le nommant chevalier des ordres de Léopold et du Lion Néerlandais.

Aussi, lorsqu'en 1872 la place de gouverneur devînt vacante dans le Limbourg, personne n'a-t-il été surpris de voir appelé à ces hautes et importantes fonctions le sous-chef de division de l'an 1834. Et cependant de tout temps ce poste élevé avait été occupé par une suite non-interrompue de personnages éminents dont les noms, acquis à l'histoire, s'étaient illustrés par de services signalés, rendus au pays dans le domaine des belles lettres, dans les sphères élevées de la haute politique et dans les conseils du roi. Mais tout le monde comprit immédiatement la haute signification de la nomination de M. Bovy : le gouvernement voulut honorer en lui le citoyen simple et modeste, qui sans chercher la gloire ni les honneurs s'était élevé par son travail, son mérite et d'inappréciables services, et qui — on peut le dire en toute vérité — a éte le fils de ses propres œuvres.

La province toute entière accueillit cette nomination avec la plus vive sympathie; elle éprouva un sentement de légitime orgueil en

apprenant que ses destinées étaient confiées aux mains habiles d'un de ces enfants, qui avait voulu rester Belge, bien que le territoire où il était né, eût passé à une puissance voisine. Lui seul ne s'est jamais enorgueilli. Il est resté, comme il l'était avant sa nomination, bon, simple, modeste, d'un abord facile, bienveillant et serviable pour tout le monde, affectueux pour les siens et pour ses amis.

Pendant sa longue et honorable carrière et surtout dans ses dernières années Mr. Bovy a rendu d'immenses services à la province. L'enseignement à tous les dégrès, l'agriculture, la voirie vicinale, les beaux-arts, le commerce, l'industrie ont continuellement trouvé en lui un défenseur convaincu et infatigable. Les discours qu'il prononça à l'ouverture des sessions du Conseil provincial en font foi. L'enterrement de Mr. le gouverneur Bovy a eu lieu au cimetière de Bolderberg, près de Hasselt, le 17 Mars 1879.

Jos. H.

III. Notice sur Mgr. Pierre Vrancken.

Monseigneur Pierre-Marie Vrancken, archevêque d'Atthalia, *i. p. inf.* naquit le 8 novembre 1806 à Montenaken, qui dans ce temps là était un hameau de la commune de Wilré-Vieux-Vroenhoven. C'était dans son village natal, qu'il reçut les premiers éléments d'une instruction chrétienne et littéraire.

Après avoir fait ses études à l'Athénée de Maestricht et au Grand Séminaire de Liége, il fut ordonné prêtre à Namur le 13 juin 1829. Il fonctionna pendant quelques mois comme vicaire dans sa paroisse natale, devint ensuite curé à Ste Gertrude, et fut nommé bientôt après curé-doyen à Sittard.

Le 4 juin 1847, Sa Sainteté Pie IX le préconisa Evêque de Colophon *i. p. inf.* et le nomma coadjuteur, avec droit de succession, de Mgr Jacques de Groof, Vicaire apostolique de Batavia. Son sacre eut lieu à Sittard, le 15 août suivant, et avait été précédé le 10 juillet de l'arrêté royal, qui confirma la nomination, de la part du gouvernement. Le nouvel Evêque aborda à Batavia le 13 février 1848.

Monseigneur Vrancken assista au Concile du Vatican. Retourné aux Indes, il dut les quitter bientôt après à cause de sa santé délabrée et confia entretemps l'administration du Vicariat apostolique à M. l'abbé Adam Charles Claessens. Il reçut sur sa demande, démission honorable de ses fonctions par arrêté royal du 9 septembre 1874. A cette occasion, en récompense des grands services, rendus à l'Eglise, Sa Sainteté Pie IX lui conféra le titre d'archevêque d'Atthalia *i. p. inf.* Monseigneur A. C. Claessens, sacré depuis Evêque de Trianopolis, lui succéda au Vicariat apostolique de Batavia.

Depuis son retour en Europe, Monseigneur Vrancken demeura quelques années dans son village natal, et se fixa ensuite à Hasselt. Tant que sa santé le lui permettait, il aimait à prêter son secours dans les fonctions épiscopales à NN. SS. les Evêques de Ruremonde et de Liége. C'est à la consécration de l'église de Echterbosch, le 4 août dernier, à la suite d'un voyage pénible dans une chaleur sénégalienne, que sa frêle santé reçut le coup de grâce. Il est mort à Hasselt le 17 août 1879.

Son zèle apostolique, sa bonté et sa noblesse de caractère, sa simplicité de manières et sa grande érudition lui avaient gagné des sympathies sans nombre, et causèrent à la nouvelle de sa mort, des regrets universels. Mgr Vrancken était prélat domestique de Sa Sainteté Pie IX et évêque assistant au trône pontifical, docteur en Théologie, commandeur du lion Néerlandais, chevalier du St. Sépulcre et commandeur de l'ordre de la couronne de fer d'Autriche. Notre Société d'Histoire et d'Archéologie perd en lui un de ses membres fondateurs. Jos. H.

IV. Levensbericht van Lodewijk Karel Gallot.

Den 18 Januari 1879 te 3 uren namiddag overleed te Venloo, in den ouderdom van 77 jaren, de heer *Louis Karel Gallot*, oud-secretaris van Venloo, ridder van den Nederlandschen Leeuw. Aanvankelijk zich aan het notarisambt gewijd hebbende, werd hij in 1831 tot secretaris dier gemeente benoemd. Hij was om zijn groote bekwaamheid en ijver algemeen bekend en zeer in aanzien

bij de hoogere collegiën. Ook Z. M. wist dit te waardeeren en schonk hem, in Jan. 1876, een wel verdiend bewijs van hoogschatting. Op oudheidkundig gebied was hij niet minder thuis en diende op dit gebied aan velen tot eene vraagbaak.

Gallot was sedert lange jaren lid van het Limburgsch genootschap voor geschiedenis en oudheidkunde. Hij schreef in de *Publications* jaargang 1866 deel III, p. 393—431 een opstel over het aanleggen der *Fossa Eugeniana*, die de Maas met den Rijn moest verbinden.

Jos. H.

V. Levensbericht van Pater Antonius Maas.

Als geboren Limburger mag deze geleerde geestelijke in onze Publications niet onvermeld blijven; daarom deelen wij de voornaamste bijzonderheden uit zijn leven in korte woorden mede (1).

Pater Maas werd te Maastricht op den 13 Juni 1795 geboren en overleed in het klooster der paters der Societeit Jesus te Aelst, in België, den 5 Februari 1879. Hij heeft dus den gezegenden ouderdom van 84 jaren bereikt. Voorzeker zijn zij zeldzaam de veteranen der wetenschap, die gedurende een zestigtal jaren haar op den voet kunnen volgen en de vorming, den groei en bloei van meerdere nieuwe takken der menschelijke kennis mogen aanschouwen. Zij toch waren ooggetuigen van zooveel belangrijke vorderingen en ontdekkingen, die voor ons tot de geschiedenis behooren, ja tot eene lang vervlogen geschiedenis, want in de geschiedenis der wetenschap schijnt de negentiende eeuw de plaats van vele eeuwen in te nemen.

Reeds in zijne eerste studiejaren aan het college zijner geboortestad toonde de jeugdige Maas veel lust en aanleg voor de natuur- en wiskundige wetenschappen, en het schijnt wel, dat de

(1) Zijn levenschets verscheen in de *Précis historiques* en in de *Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied* XI[de] jaargang. Het is aan deze laatsten dat wij, met toestemming der redactie, ons bericht ontleenen of liever met enkele wijziging overnemen.

vorderingen, die hij toen in de wiskunde maakte, op zijn verdere loopbaan veel invloed uitoefenden. Nauwelijks was de Societeit van Jesus op den 7 Augustus 1814 door Pius VII over de geheele aarde hersteld, of reeds op den 12 October van hetzelfde jaar liet de moedige jongeling zich onder hare leden opnemen. Er behoorde toenmaals wel eenige moed toe zulk een stap te doen; het is genoeg bekend, hoe de leden der orde in die jaren achtervolgens uit meerdere toevluchtsoorden werden verjaagd en een waarlijk zwervend leven moesten leiden. Overal echter waar P. Maas zich verplaatst zag, werd hem het onderwijs der wiskunde of der natuurwetenschap toevertrouwd en gedurende een halve eeuw bleef hij die taak onvermoeid volhouden. Dertig volle jaren bekleedde hij het leeraarsambt in het collegie *de la Paix* te Namen, toen hij in 1867 in dezelfde betrekking naar Leuven werd overgeplaatst; nog twee jaren kon hij hier zijne werkzaamheden voortzetten, maar zag zich toen eindelijk genoodzaakt den last aan jeugdiger handen over te geven. De negen laatste jaren zijns levens bracht hij te Aalst in stille afzondering door.

Pater Maas heeft zich met eigenlijk gezegde physische onderzoekingen niet veel ingelaten; zijne neiging en de aanleg van zijn geest voerden hem bij voorkeur tot de studie der toestellen en de methoden der proefnemingen. Hij heeft evenwel aan de Koninklijke Academie van Brussel zeer belangrijke waarnemingen, die in de *Bulletins* der Vereeniging zijn opgenomen, medegedeeld over de onverschilligheid, welke een door de warmte geblauwde ijzerdraad niet alleen in het geblauwde gedeelte maar ook in het onveranderde uiteinde, tegen de inwerking van het salpeterzuur vertoont; over de verbranding van fijne metaaldraden in vloeistoffen, die door den galvanischen stroom ontleed worden; over het vervoer der weegbare stof in den electrischen boog van de negatieve naar de positieve pool, een belangrijk feit waarop hij een der eersten de aandacht vestigde; over de eigenschap der platinadraadelectroden om, al het overige gelijk zijnde, bij de electrische ontleding meer gas te ontwikkelen dan plaatelectroden. Dit laatste onderzoek is het merkvaardigste van alle die Pater Maas ondernomen heeft; de uit-

komst der proefnemingen, schijnbaar in strijd met de wet van Faraday, komt volmaakt overeen met de feiten, die Prof. Martens aan de katholieke Universiteit van Leuven, van zijnen kant had waargenomen. De anomalie door deze twee geleerden ontdekt is nog niet verklaard; wellicht ontstaat zij uit de opslorping der gassen door het platina.

De beschouwingen van P. Maas over de natuur der electriciteit, welke insgelijks in de *Bulletins* der Koninklijke Academie zijn opgenomen, worden in twee deelen gesplitst: in het eerste beoordeelt de schrijver de destijds algemeen door de natuurkundigen aangenomene theorie der twee vloeistoffen; in het tweede geeft hij zijn eigene theoretische denkbeelden over de betrekkingen van het electrisch beginsel met de trillingen des ethers. De diepe studie welke P. Maas van de theorie des lichts gemaakt had, deed hem als van zelf de werkelijke oorzaak der electrische verschijnselen in de ondulatiebewegingen zoeken. Maar men moet het bekennen, zijne gedachten over dit punt hadden gebrek aan scherpte en duidelijkheid. Overigens, reeds meer dan dertig jaren zijn sinds deze eerste proeven van electrische theorie vervlogen, de feiten zijn opeen gestapeld, de thermodynamica heeft het aanschijn der wetenschap vernieuwd, en niettegenstaande al deze vorderingen verkeert men nog op weinig na in dezelfde onwetendheid over den aard der geheimzinnige natuurkracht.

In het critisch gedeelte is P. Maas gelukkiger geweest. Geschreven in een tijd toen de theorie der twee vloeistoffen zich aan schier alle geesten opdrong, bevat dit opstel zeer juiste opmerkingen en toont bij den schrijver een zeldzaam doorzicht en onafhankelijkheid van geest. De nieuwere ontdekkingen hebben de inzichten van den zedigen geleerde bevestigd. Niemand hecht meer eenige werkelijke waarde aan de theorie der twee vloeistoffen; men beschouwt ze slechts als een gemakkelijk middel om een zeker verband tusschen de feiten te brengen.

P. Maas had altijd een bijzondere voorliefde voor de meteorologische waarnemingen, hare met den dag aangroeiende belangrijkheid had hem levendig getroffen. Ook verrichtte hij, zoodra hem

de noodige werktuigen waren verstrekt, een der meest volledige reeksen van meteorologische waarnemingen welke in België zijn verricht. Niet tevreden dagelijks op de vier afgesprokene uren de gewone waarnemingen te doen, wilde hij ook nog voor de barometerhoogte, de richting en snelheid van den wind zelfregistreerende toestellen bezitten. Voor anemometer nam hij het molentje van Robinson, dat hij met goed gevolg op de sterrewacht van Greenwich had zien werken. Dit thans zoo zeer verspreide werktuig was toen weinig bekend: dat van het meteorologisch observatorium in het collegie *de la Paix* is wellicht het eerste exemplaar van het vaste land. De registreerende toestellen aan den anemoscoop en anemometer verbonden, werden door P. Maas zelf uitgedacht en zijn nog in werking.

Gedurende zijn lange loopbaan vervaardigde hij voor de behoeften van zijn onderricht een groot getal natuurkundige werktuigen; zijne behendigheid in dit punt was opmerkelijk. Een onder anderen heeft terecht de aandacht der geleerden getrokken: het is een nieuwe toestel om koolzuur door drukking vloeibaar te maken. In zijne beschrijving der natuurkundige werktuigen geeft Salleron daarvan deze getuigenis: »De toestel van Thilorier is voorzeker zeer eenvoudig, wijl het gas naar de mate zijner ontwikkeling zich door zijn eigen drukking samenperst; maar men gebruikt hem niet zonder vrees. Een verschrikkelijk ongeluk, onlangs door het springen van dien toestel veroorzaakt, heeft de natuurkundigen voorzichtig gemaakt. . . De toestel van Natterer is niet zoo gevaarlijk. . .; maar de aangewende kracht is op verre na niet geheel benuttigd, noch naar behooren verdeeld. . . De heer Maas heeft een werktuig voorgesteld, dat dit groote gebrek doet verdwijnen, en waarvan alle deelen gelukkig zijn samengevoegd, zoowel voor het nuttig uitwerksel als voor de veiligheid van den proefnemer". Verschillende groote museums van Frankrijk en Rusland hebben het werktuig van Maas ingevoerd.

Het voornaamste werk van den geleerden religieus was zijn natuurkundig museum. Daar heeft hij zijn geheele leven met ijver en liefde voor gewerkt; voornamelijk heeft hij een verzameling

van optische werktuigen bijeengebracht, welke wellicht de volledigste is, die in België bestaat.

Behalve een menigte werktuigen, die hij bij de beste fabrikanten, van Frankrijk, Engeland en Duitschland bestelde, vervaardigde hij zelf, met behulp van een bekwaam werktuigkundige H. Robert, leekebroeder der orde, een groot aantal toestellen: onder anderen een monumentale electriseermachine van Van Marum met een glazen schijf van 1,3 meter middellijn; een inductieklos, groot model volgens het stelsel van Poggendorff, die vonken geeft van 14 centimeters; een galvanometer van zilverdraad met 13000 omwindingen en uiterst gevoelig.

P. Maas bezat in hooge mate de hoedanigheden van den proefnemer; zijne vaardigheid was verbazend; de moeielijkste proeven hadden onder zijne handen bijna altijd den besten uitslag. De gave der welsprekendheid welke hij eveneens in hooge mate bezat, vermeerderde grootelijks de belangrijkheid van zijn onderricht.

De laatste negen jaren zijns levens besteedde hij geheel aan de studie en het gebed. Met kalmte en blijde hoop verbeidde hij het einde van dat lange leven aan de wetenschap gewijd en geheel in den dienst des Heeren doorgebracht.

VI. Levensbericht van Pieter Ecrevisse.

Den 16 der maand December 1879 overleed te Eecloo in Vlaanderen, de man die Limburgs volk, Limburgs roem en natuurschoon bij onze belgische stamgenoten deed kennen, hoogachten en lief krijgen: Ecrevisse schreef romans die populair zijn geworden. Wie kent niet zijne *Bokkenrijders*, zijne *Teuten*, het *Beleg van Maastricht*, het *Meilief van Geleen* en menig ander lief boekje, dat men in de handen vindt van een talrijk publiek. Al deze werken getuigen van 's mans liefde voor zijn geboortegrond. Limburg lag hem aan 't hart; verre gebannen daaruit, ten gevolge van staatkundige veranderingen, en om den broode, kon hij nimmer dat schoone dal der Maas vergeten, in welks heerlijke dreven zijne wieg eens stond, waar tusschen een goed en wakker landvolk zijne jeugd verdween. In de schoonste tafereelen zijner romans

die hij zoo heerlijk wist te schetsen, dacht hij aan Limburg, droomde hij van Limburg, bezong hij dit land.

Deze schrijver, ofschoon nooit lid geweest zijnde onzer Societeit verdient dus eventwel onze volle belangstelling. Wij laten zijne eigenhandige biographie hier volgen. Hij vereerde ons die, in 1877, na zijn voorlaatst bezoek aan Limburg en aan ons te Bergh-Terblijt, gebracht. Boven het stuk schreef hij : »Copie eener levensschetse voor mijne kinders geschreven, en op zijn verzoek, aan mijn dierbaren Lettervriend J. Habets gezonden als een bewijs van hoogachting en vriendschap."

Ik (Pieter Ecrevisse) aanschouwde het eerste levenslicht, den 3n Junij 1804, te *Obbicht* aan de Maas. Mijn vader Herman Frans Domiën Ecrevisse, was een nederig papierfabriekant, gelijk zijne voorzaten. Mijne moeder Maria Geertruid Claessens, geboortig van Itteren bij Maastricht, behoorde tot eene visschersfamilie. Waren de vaderlijke voorouders menschen van zekeren stand en aanzien, mijn grootvader, Charles Louis Ecrevisse, deed den misstap, een Duitsche edeljuffer, Geertruid Von Overberg, te huwen, die het welzijn der familie in den grond boorde. Met naarstigheid en spaarzaamheid moesten de kinders zich een karig bestaan verzekeren.

Pas 39 maanden oud, werden de drie achtervingers mijner rechter hand verpletterd door eenen stamphamer der fabriek. Van dien oogenblik stond het besluit vast bij de brave en wijze moeder om mij grondig te laten onderwijzen. Van 1810 tot 1816, moest ik dagelijks ter school naar Born bij den schoolmeester Frans Peters. Men zal zich een flauw denkbeeld vormen van het onderwijs dier tijden, als wij hier aanstippen, dat wij ten getalle van 150—200 leerlingen samengestapeld zaten in eene kamer van 8 meters lengte, 6 breedte, 3 hoogte, op eenen leemen vloer; dat onze knieën dienden voor schrijflessenaar; dat wij leerden eerst druk, dan nieuw schrift en eindelijk oude brieven lezen. Daarbij vond Peters, dat het gemakkelijker was aan zijne scholieren een zwaren arm dan zijn verstand te laten gevoelen. Een hazelaren stok, waarop de nachtegaal drie, vier lenten door had gezongen en gehuppeld, was zijn gewoon overtuigingsmiddel. . . .

Toen ik een man was geworden en als Advokaat praktiseerde, kwam hij mij met eene zaak belasten, en ik herinner mij zeer wel, dat eene huivering over mijn lijf liep, toen hij in mijn bureel trad; de hazelaren stok verscheen voor mijn jeugdige oogen, gelijk de gloeiende hand op het feestmaal van Balthazar! ik had tweemaal van dien stok geproefd, eilaas!

In October 1816, ging ik de lessen bijwoonen ter kostschool van den Eerw. Stanislas van Cooth, pastoor te Grevenbicht en Papenhoven, waar ik tien jaren studeerde. Deze man was voor mij een weldoener, een tweede vader; ik werd welhaast zijn lieveling, later zijn vertrouweling en vriend. Hij verstond de kunst onze leer- en weetlust te prikkelen, en liefde in te boezemen tot een werkzaam leven. In 1820 verloor ik mijn wijze deugdzame moeder; stervende zegde zij tot mij: »mijn zoon, leer op u zelven rekenen, en bewandel steeds het pad der deugd". Van dien oogenblik af, was ik beslist, mijnen weg alleen te zoeken door het leven, en voor geene moeilijkheden terug te deinzen. Mijne vorderingen (voor dien tijd) waren verbazend. Immers in 1820 ging ik reeds als leeraar naar de schoone kostschool, gevestigd in de oude abdij van *Val-Dieu* of *Godsdaal* te Charneux. Doch dit gesticht werd in 1827 opgeheven, wijl het staatsbestuur het onderwijs der humaniteiten bij de private gestichten verbood.

Korten tijd nadien verkreeg ik eene bediening als leeraar in de kostschool van den geleerden heer Oudemans te Amsterdam. Daar mocht ik 's avonds mijne beschikbare uren doorbrengen in het beroemde gesticht »*Felix meritis*" en de lessen bijwoonen van mathesis, van proefondervindelijke natuur- schei- en wiskunde. Door een onvermoeid leeren en streven geraakte ik op de hoogte mijner zending. Na een tweejarig verblijf aldaar, werd ik voor de tweede maal aangetast door de zeekoorts, en moest ik, op aanraden van mijnen geneesheer, naar Limburg terugkeeren. Eenige maanden later, werd ik leeraar bij het college van Charleroi, hoofdzakelijk voor het onderwijs der Nederduitsche letterkunde en der mathesis.

De omwenteling van 1830 besnoeide mijne jaarwedde; met mijn gespaard geld begaf ik mij ter staatshoogeschool van Leuven, om

de rechten te studeren. Thans in vergevorderden leeftijd, mag ik met zelfsvoldoening zeggen, dat ik aan al de weelde van het universiteitsleven vreemd bleef. In drie jaren tijds verzuimde ik geene enkele les; ik bevond mij meer op de bibliotheek dan in de koffijhuizen. Ik legde al mijne examina schitterend af, en werd in 1833 I. U. doctor, voorgesteld door Meester *Duvigneaud*, en gebracht op de tabel der Advokaten bij het beroepshof te Brussel.

Maastricht bleef gesloten; Limburgs toestand was onzeker, weshalve ik mij voorloopig te Sittard vestigde. Den 3n Junij 1833 trad ik aldaar in den echt met Mej. Hubertine Burgens. Welhaast lid benoemd van den stedelijken raad, wijdde ik mijne zorgen toe aan de welvaart der stad. Op het dringend verzoek der vrienden van het onderwijs, vond ik den tijd, om wekelijks een tiental uren, in het collegie lessen te geven in handelszaken en geschiedenis. Deze lessen hebben schoone vruchten voortgebracht (1).

Bij de uitvoering der 24 artikels werd ik, (3n Junij 1839) Vrederechter benoemd te Eecloo. In 1840 door dit kanton gekozen in den provincieraad van Oostvlaanderen, bleef ik lid tot 1848, wanneer eene wet op de onvereenbaarheid mij uitsloot. Ik was de eerste in dien raad, die in het Vlaamsch het woord voerde, en werd door meer anderen nagevolgd. In hetzelfde jaar (1848) werd ik in den raad der stad Eecloo geroepen, en gaf mijn ontslag in 1860.

Eecloo had noch dag- noch weekblad, weshalve ik (in 1848) den *Eecloonaar* stichtte, welk blad thans in goeden welstand zijn 29e jaar heeft bereikt. Reeds in 1841 hielp ik *Vlaamsch Belgie*, een Vlaamsch dagblad, in de hoofdstad Brussel stichten met Delaet, Conscience, J. Van de Velde en Sleeckx. In de drie volgende jaren verschenen mijne eerste romans: *De Drossaert Clerckx*, *De Bokkenrijders*, *De Vadermoorder* en *De Verwoesting van Maastricht*.

(1) Dit collegie bevond zich onder de leiding van een uitstekend man en telde een groot aantal studenten. De directeur Kallen wist alom de achting te winnen van professoren en studenten. Hij verliet het onderwijs in 1841 en werd hofkapellaan bij den prins van Salm in Rijnland. De Eerw. heer Kallen is geboortig uit Sittard en schrijver van verscheidene werken over het onderwijs.

Voor dit laatste werk schonk Leopold I mij de groote gouden medalie. In 1858 gaf ik uit: *Het Meilief van Geleen*; dit werd in 't fransch vertaald en gebracht op de lijst der goede boeken. Nog moet ik bemerken, dat mij in 1845 de gouden medalie en het eerelidsdiploom te beurt viel van de *Société des beaux arts* te Gent, voor de best geschreven redevoering op *Jakob van Artevelde*. (Gedrukt te Gent bij De Busscher Frères.)

In 1859 en 1860 verschenen bij *Greuze* te Brussel: *Nora de Strandloopster*, zedeschets uit het Deensche leven; *Patrik de Walvischvaarder*; *De Kanker der Steden*. — In 1861 en 1864 zagen het licht bij J. Van Doosselaere te Gent: *De Stiefzoon*, in drie deelen, en *De Nicht uit de Kempen*. Ik was met Willems, Snellaert, Rens, De Jonghe, David, Conscience, één der totstandbrengers van de taalcongressen, welke de brug zijn geweest, waarover Zuid en Noord elkander genaderd zijn.

Sedert 3ª Junij 1874 ben ik Eerevrederechter, om der 70 jaren wil, na eene bediening van 35 jaren, dag voor dag. Ik ben weduwenaar sedert 26 Augustus 1871.

Mijne borst is maagd gebleven van kruisen, waarschijnlijk omdat ik 't beneden mij achtte, dezelve te bedelen. Ik ben vader van drie dochters en éénen zoon. Deze laatste dient als commandant der marine te Oostende. Ik heb mijn best gedaan, om mijne rol op aarde af te spelen, en wacht op den wenk mijns Scheppers om te vertrekken.

EECLOO, 15 Junij 1877."

Tot hier de overledene. Zijne voorouders — zoo verhaalt eene traditie in de familie — waren Hugenoten, die, bij de intrekking van het edict van Nantes door Lodewijk XIV (1685), Frankrijk vaarwel zegden en zich in het toenmalig ambt Montfort nederlieten, waar zij tot den katholieken godsdienst overgingen, en er hunne papierfabriek vestigden. In 1730 was Joannes Ecrevisse met het drossartsambt der rijksheerlijkheid Steyn bekleed. Een ander, Pieter Georgius Ecrevisse, werd in 1761 pastoor te Wilre in den Vroenhof en overleed als pastoor te Gemert in 1799. Onze schrijver overleed als de laatste Limburger van zijn naam. Jos. H.

VII. Levensbericht van Joannes Andreas Kallen.

Over wijlen den WelEerw. Heer Joannes Andreas Kallen is met een enkel woord gesproken in het levensbericht van Pieter Ecrevisse. (Zie hiervoor bladz. 519). Hij was het vierde der dertien kinderen uit het huwelijk van Joannes Andreas Kallen met Maria Catharina Jaspar en werd te Ophoven, gemeente *Sittard*, den 26 Augustus 1802, geboren. Op het tijdstip, dat de jonge Kallen de banken van het lager onderwijs verliet, bevond zich in zijne geboorteplaats geene instelling, waar men zich tot een hoogere opleiding kon voorbereiden. Het latijnsch college, door de Paters Dominikanen, tot groot nut en genoegen van stad en land gehouden, verspreidde eerlang kennis en wetenschap; de meeste priesters, geneesheeren en rechtsgeleerden te Sittard of in den omtrek gevestigd, hadden hunne letterkundige opvoeding in dit college genoten. Maar sedert de fransche revolutie was deze instelling met de orde der Dominicanen verdwenen. De ouders, die voor hunne kinderen eene meer dan gewone opvoeding verlangden, moesten ze dus naar elders zenden. Dit was ook het geval met den jongen Andreas Kallen. Zijne ouders besteedden hem in 1816 te Maastricht, waar hij de lessen volgde van het koninklijk Atheneum. Na volbrachte studietijd trad hij te Luik in het seminarie en werd, den 28 Januari 1826, priester gewijd. Den 1 April daaropvolgende werd hij kapelaan te Henri-Chapelle, bij Aubel, alwaar hij de plichten zijner bediening met nauwgezetheid verrichtte, zijne ledige uren bestedende aan de letterkundige opvoeding zijner jongere broeders (1).

Intusschen brak de belgische omwenteling uit, die onze provincie met Belgie vereenigde en ons aan al de vrijheden van dezen jongen Staat liet deelnemen. De banden, die onder het bestuur van koning Willem I het onderwijs en den katholieken godsdienst knelden, waren nu eindelijk geslaakt en het vrije onderwijs begon allerwege te herleven. Te Sittard was er al dadelijk spraak, om het aloude stadscollege uit zijne puinen te doen herrijzen, en Kal-

(1) Een dezer is thans vrederechter te Beeringen in Belgisch Limburg.

len werd aangewezen om deze eervolle taak te volbrengen.. Hij omgaf zich van eenige knappe en kundige professoren en opende, met inwilliging zijner geestelijke overheid en met toestemming van het stedelijk bestuur, het nieuwe college, in de oude gebouwen der PP. Dominicanen. De cursussen werden den 1 October 1831 begonnen.

Wat Kallen, als directeur van het college, in het voordeel der jeugd, in korten tijd en met beperkte middelen heeft tot stand gebracht, is uit het dankbaar geheugen zijner stadgenooten nog niet verdwenen. Het college werd in zijn grootsten bloeitijd, in 1838, door ongeveer 300 studenten bezocht, waaronder een zestigtal kostscholieren, die bij den directeur in het pensionnaat verbleven. Men doceerde er de fransche, nederlandsche en duitsche talen, het latijn en het grieksch, de wiskunde, de handelswetenschappen, de geschiedenis en geographie, het handteekenen en al de kundigheden, die aan een welopgevoeden jongen man van nut kunnen zijn. De latijnsche studiën bevatten de grammatica en de humaniteiten.

In 1838 en 1839 doceerden er de volgende Heeren professoren: P. Schrijen van Broecksittard, overleden te Brunssum in 1879, de syntaxis en de humaniora; J. Phennings thans professor aan de hoogere burgerschool te Helmond, de fransche en hoogduitsche talen; Pieter Ecrevisse geschiedenis en boekhouden; J. Kallen, mathesis en eerste beginselen van het latijn; A. Van der Hallen, thans pastoor en deken te Aubel, J. Lijnen, thans missionaris en pastoor in Nederl. Oost Indië; J. Rijckers, thans directeur van het bisschoppelijk college te Roermond en J. Welsch van Sweyckhuysen, thans te Luik, allen de eerste beginselen van het fransch en de daarbij behoorende nevenvakken. Hastenrath van Gangelt, Deumens van Oirsbeek gaven les in het teekenen. De directeur gaf geene lessen.

Evenwel was de voorspoed van dit college maar tijdelijk. De terugkeer van Limburg tot Nederland in 1839 bracht eene verandering in de toestanden. De studenten, die meestal, voor 't aanleeren van het fransch naar Sittard stroomden, bleven veelal

weg; ook eenige professoren, zoo als Ecrevisse en de broeder van den Directeur, de latere advokaat en vrederechter Kallen, verlieten de inrichting en begaven zich naar België.

Deze en andere moeielijkheden noopten den directeur op zijne beurt het onderwijs vaarwel te zeggen. In 1841 legde hij de directie van het college neder in de handen van Mgr. Paredis, apostolisch-vicaris van Nederlandsch Limburg, die een jaar later den WelEerw. Heer Joannes Henssen, geboortig van Noorbeek en tot toen toe professor in het Luiksch seminarie te St. Roch, met het bestuur van Sittard's college belastte.

In 1844 aanvaardde de Wel Eerw. Heer Kallen de betrekking van hofkapelaan bij den toenmaligen prins Joseph Frans Maria Antonius Hubert Ignatius, vorst van Salm Reyferscheyd-Dyck, wonende op het slot Dyck, gemeente Bedburg Dyck, bij Neuss. Deze betrekking bleef hij vervullen bij de opvolgers van dezen prins. De vorstelijke familie gaf voortdurend blijken van de grootste genegenheid jegens dezen geleerden man, die door zijn uitgebreide kennissen, zijne gulheid en opgeruimdheid van geest, elk gezelschappelijk verkeer wist aantrekkelijk en aangenaam te maken. Er werd geen feest gegeven, geene pleizierreis ondernomen, geene wetenschappelijke of letterkundige discussie gevoerd, of de hofkapelaan moest er deel van maken.

Kallen overleed op het kasteel Dijck na een langdurige en pijnelijke ziekte den 23 November 1878. Hij is schrijver eener: *Deutsche Grammatick für höhere Lehranstalten*. Sittard 1838 in 8°.

Jos. H.

TABLE DES MATIÈRES.

Notices et mémoires.

Nécrologie.

Diplômes et autres documents.

TABLE ALPHABÉTIQUE.

(1) Voyez sur cette Confédération *Publ.* etc. *du Limbourg* XII p. 492.

FRAGMENTS GÉNÉALOGIQUES.

EPITAPHES ET INSCRIPTIONS.

SCEAUX ET ARMOIRIES.

QUELQUES REMARQUES.

Le Comité prie MM. les membres de la Société de vouloir lui signaler les objets d'antiquité et d'art, qui pourraient servir au Musée, que la Société s'occupe à former.

Tout ce qui est destiné à la Société doit être adressée *franc de port* à son local, ancien hôtel de ville à Maestricht.

L'admission dans la Société se fait par le Comité sur la proposition de deux membres. Pour devenir membre honoraire, il faut l'unanimité des voix ; pour devenir membre correspondant ou effectif, la pluralité des voix suffit.

Dans le courant de chaque année une assemblée générale de tous les membres effectifs est convoquée au local ordinaire, afin de contrôler les finances et d'élire des membres du Comité dont le terme expire.

L'auteur d'un Mémoire ou d'une Notice publiés par la Société, a droit à 50 tirées à part. Le comité n'assume pas la responsabilité des opinions émises dans les travaux publiés dans ces recueils : chaque auteur répond de son travail.

Les *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg* forment par an un volume d'environ 500 pages in 8°, orné de gravures ou de lithographies. Le prix du volume est de huit francs pour les non-sociétaires. *Les membres effectifs de la Société les reçoivent gratis.* La contribution des membres effectifs est de trois florins ou six francs trente-quatre centimes par an. On s'adresse pour les publications à M. le docteur Schols, bibliothécaire de la Société, à Maestricht.

Le catalogue des livres de la Société sera envoyé à ceux des membres qui en feront la demande au bibliothécaire.

MM. les membres de la Société qui habitent le duché et les environs de Maestricht, sont priés d'indiquer une personne en cette ville, à Ruremonde ou à Venlo, chez qui l'on peut déposer les envois de la Société, qui leur sont destinés, afin d'éviter les frais de port qui sont considérables.